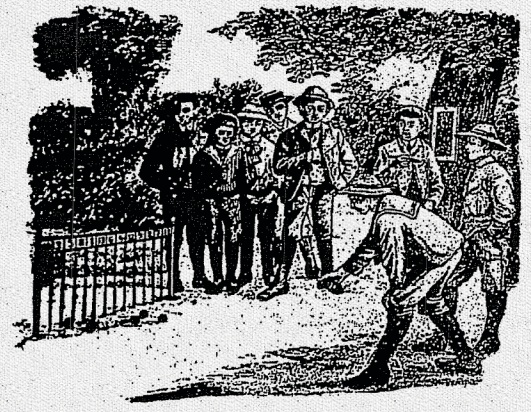
Âlem-i Sıbyân (Çocuklar Dünyası), Gaspıralı İsmail Bey'in Tercüman gazetesinin eki olarak Kırım Bahçesaray'da 1906'dan 1915'e kadar haftalık olarak yayımlanmış çocuk dergisidir. Bugün elimizde 1911-1912 yıllarında çıkan sayıları bulunan dergi, **Rusya'da çıkan ilk Türkçe çocuk dergisidir**. Âlem-i Sıbyân, yayınlandığı yıllarda, Kırım'ın dışında Kazan, Ufa, Bakü, Buhara, Gülce vd. birçok Türk şehrinde de okuyuculara ulaşmış; çocuk ve gençler tarafından ilgiyle okunmuştur. Dergide, okul çağındaki çocuk ve gençlere yönelik çağdaş ve bilimsel bil ler verilirken Türkçe bilinci, Türklük bilinci ve yeni eğitim (usûl-i cedid) anlayışı yayın politikası olarak izlenmiştir. Âlem-i Sıbyân incelendiğinde Gaspıralı'nın dil, düşünce, eğitim alanlarındaki yenileşme idealinin örnek bulduğu görülür.

"Kırım, Kafkaz, içeri Rusya ve Türkistan çocukları yazıyorlar… **Bakın kardeşler Cenâbıhakk'a şükür ve şükredin çocuklarımızın dili, yazısı birdir.** Başka başka değildir. Bu çocuklar atalarından daha ziyade yek diğeri ile anlaşabilecektir çünkü lisanları şiveleri birleşmiş bulunuyor.

Lisanımız, şivemiz birdir… Müjde!
Lisanımız, yazımız birdir... Yaşasın çocuklar!
Buna hizmet eden muallimlerin gönüllerine şöhret, ömürlerine bereket!"

Âlem-i Sıbyân
Yıl: 1911
Sayı: 4



KUTLU YAYINEVİ
göksel sözcükleriñ yayıncısı

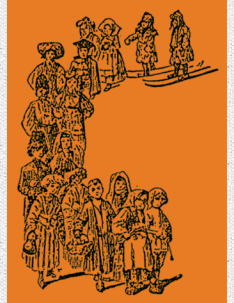
ISBN 978-625-7200-36-3

kutluyayinevi.com

GASPIRALI İSMAİL BEY'İN TÜRK DÜNYASINDA YENİLEŞME ÇABALARINA BİR ÖRNEK:

ÂLEM-İ SIBYÂN DERGİSİ

(1911-1912)



AKARTÜRK KARAHAN

AKARTÜRK KARAHAN





GASPIRALI İSMAİL BEY'İN TÜRK DÜNYASINDA YENİLEŞME ÇABALARINA BİR ÖRNEK:

ÂLEM-İ SIBYÂN

عالم صبيان

DERGİSİ

(1911-1912)

GASPIRALI İSMAİL BEY'İN TÜRK DÜNYASINDA YENİLEŞME ÇABALARINA BİR ÖRNEK: ÂLEM-İ SIBYÂN DERGİSİ (1911-1912)

Akartürk KARAHAN

Kutlu Yayınevi

İstanbul - 2020

KUTLU YAYINEVİ

göksel sözcükleriñ yayıncısı

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
yayıncı belgesi: 44113

bétik: 731

Yazar: **Akartürk KARAHAN**
Kapak tasarımcısı: **Cafer ULUÇ**

1. baskı: Kasım, 2020 – İstanbul

ISBN: 978-625-7200-36-3

© Akartürk KARAHAN
Tüm içerik yazarının sorumluluğundadır. Yayınevi yalnızca basım, dağıtım ve satış işlemlerinden yükümlüdür.

KUTLU YAYINEVİ – göksel sözcükleriñ yayıncısı
Siyavuşpaşa Mah. Aydede Sok. No: 2A Bahçelievler/İstanbul
Çağrı: 0212 603 5661 istek@kutluyayinevi.com

Kaya Dijital: 47102
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Emintaş Matbaacılar Sitesi No:101/398
Topkapı- Zeytinburnu / İstanbul

Gaspıralı İsmail Bey'in Türk Dünyasında Yenileşme Çabalarına Bir Örnek: Âlem-i Sıbyân Dergisi (1911-1912)

Akartürk KARAHAN

Orkun ve Berrin Bengü'ye armağan.

İÇİNDEKİLER

Önsöz..... 16
GİRİŞ.....20
1. Kırım Tarihi 20
1. 1. Hanlık Öncesi Kırım (MÖ VI.yy- 1441).....20
1. 2. Kırım Hanlığı (1441-1783) 21
1. 3. Kırım'da Rus İdaresi (1783-).....23
1. 4. Kırım-Tatar Millî Uyanışı ve Öncü Reformistler.....25
2. İsmail Gaspıralı.....26
2.1. İsmail Gaspıralı'nın Fikir Dünyası.....31
2.2. Gaspıralı'nın Millî Kimlik Üzerine Düşünceleri.....34
2.3. Gaspıralı'nın Yeni Usûl Eğitim Sistemi (Usûl-i Cedid)....36
2.4. Gaspıralı'nın Dil Üzerine Düşünceleri..... 46
2.5. Gaspıralı'nın Din ile İlgili Düşünceleri..... 50
3. İlk Türkçe Matbuat 53
3.1. Osmanlı ve Türk Dünyasında İlk Türkçe Gazete ve Dergiler.....53
3.2. Kırım'da İlk Çocuk Dergisi: Âlem-i Sıbyân.....56

I. BÖLÜM: ÂLEM-İ SIBYÂN DERGİSİ
I. 1. Âlem-i Sıbyân'ın Künye Bilgileri ve Şekil Özellikleri: 58
I. 2. Âlem-i Sıbyân'ın Yayın İlkeleri: 60
I. 3. Âlem-i Sıbyân'ın Yazar Kadrosu: 61
I. 4. Âlem-i Sıbyân'da Resimler: 64
I. 5. Âlem-i Sıbyân'ın İçeriği: 66
I. 5. 1. İdareden: 67
I. 5. 2. Küçük Hikâyeler: 74
I. 5. 3. Dinî-Ahlaki Konular: 77
I. 5. 4. Öğrencilere Öğütler: 78
I. 5. 5. Başka Ülkeler ve Milletlerde Yaşam 80
I. 5. 6. Biyografiler (Meşhur Adamlar ve Meşhur Çocuklar) ...83
I. 5. 7. Letâif (Fıkralar) 85
I. 5. 8. Şiirler: 86
I. 5. 9. Atalar Sözü ve Hikmetli Sözler (Atasözleri ve Özdeyişler) 90
I. 5. 10. Fen– Tabiat ve Sağlık Bilgisi: 91

I. 5. 11. Çeşitli Konular / Genel Kültür.....92
I. 5. 12. Haberler: 93
I. 5. 13. Sıbyan Eğlenceleri (Çocuk Oyunları) 93
I. 5. 14. Tapmacalar (Bilmeceler), Meseleler, Sualler (Sorular) ve Yanıt Mektupları.....94
I. 5. 15. İlanlar / Reklamlar..... 96

II. BÖLÜM: ÂLEM-İ SIBYÂN'DA DİL, KÜLTÜR, EĞİTİM POLİTİKALARI
II. 1. Âlem-i Sıbyân'da Millî Bilinç..... 109
II. 2. Âlem-i Sıbyân'ın Dil Politikası.....111
II. 3. Âlem-i Sıbyân'ın Eğitim Politikası.....119
II. 4. Âlem-i Sıbyân'da Değerler Eğitimi..... 124

III. BÖLÜM: ÂLEM-İ SIBYÂN (1911-1912) METİNLER.....**126**
III. 1. DERGİ İDARESİNDEN.....**127**
İdareden [1911/02-1]
"Âlem-i Sıbyân" Almış Mektepler [1911/02-1]
İdareden [1911/02-3]
İhtar [1911/04-1]
Tercüman [1911/04-1]
Müslüman Gimnazyası [1911/04-3]
İhtar [1911/06-1]
Fikre Dalmış Bir Kızcık [1911/06-1]
İâne [1911/08-1]
İhtar [1911/08-1]
Çocuklar Poçtası [1911/08-1]
İdareden [1911/14-1]
Levha-i İbret [1911/14-1]
İhtar [1911/15-1]
İdareden Cevaplar [1911/15-1]
İdareden [1911/17-1]
Muallim Efendilere [1911/17-1]
Taktî-i Ebyat [1911/19-1]
İhtar [1911/20-1]
İmtihan [1911/23-3]
Tashih [1911/25-1]
İhtar [1911/26-1]
Cevaplar [1911/26-1]

Mektep Kitapları [1911/41-1, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 1912/01-1, 02, 03, 04, 05, 07, 08, 09, 10, 17, 18, 19, 20]
Muallimlere Mektup [1911/41-1]
Çocuklara Mektup [1911/41-2]
Gazete idaresinden [1912/03-1]
İdareden [1912/07-4]
Çocuklara Mektup [1912/09-3]
İdareden Cevaplar [1912/10-4]
İdareden Cevablar [1912/17-3]
İdareden İhtar [1912/17-3]
İdareden İhtar [1912/22-4]
İdareden İhtar [1912/27-1]
III. 2. KÜÇÜK HİKAYELER.....**141**
Tamahkâr Sıçan [1911/08-3]
Nuha'dan Mühim Eğlence (Tarihî) [1911/12-2]
Ötkün Akıl [1911/14-3]
Yarın [1911/15-3]
Horoz İle Tilki [1911/17-3]
Hikâye: Lütfen [1911/17-3]
Kambur ile Çocuk [1911/18-2]
Hikâye [1911/19-1]
Hikâye [1911/21-1]
"Güzel"den Evvel "Faydalı" [1911/24-3]
Adaletli Bir Padişah [1911/24-2]
Fıstık Yağlı Pâlûze [1911/41-3]
Mayapa [1911/42-1]
İki Seyyah [1911/43-2]
İki Seyyah [1911/44-2]
Dağ İyesi [1911/45-2]
Tavacık [1911/45-3]
Tılsımlı Haplar [1911/46-1]
Ural Dağlarında Bir Vaka [1911/50-1]
Duman [1911/51-1]
Duman [1911/52-1]
Merhametli Bala ve Faydasız Define [1912/01-2]
Hikâye Değil Vaka: Bahtsız Hasan [1912/06-2]
Garip Kırlangıç [1912/07-2]
Bahtlı Şehzâde [1912/10-1]
Bahtlı Şehzade [1912/11-2]
Torgay [1912/17-1]
Romaşka [1912/18-1]

Eşya ne diyor? [1912/19-1]
Eşya Ne Diyor? [1912/20-1]
Eşya Ne Diyor? [1912/21-2]
Eşya Ne Diyor? [1912/22-2]
Eşya ne diyor [1912/23-1]
Eşya Ne Diyor? [1912/24-1]
Acayip Doktor [1912/19-2]
Tedbirli Bahçıvan [1912/20-2]
Yetmiş Beş Ruble [1912/22-1]
İki Urluk [1912/27-1]
Adalet [1912/38-2]
Kaşkır ve Arslan [1912/39-4]
Padişah İle Derviş [1912/39-4]
III. 3. DİNÎ- AHLAKİ KONULAR.....**212**
Medeniyyet-i İslâmiyye (Târih-i İslâmdan) [1911/14-2]
Medeniyet-i İslamiye (Tarih-i İslamiye'den) [1911/15-1]
İbraniler (Yehud Tarihinden) [1911/18-3]
İbrâniler (Yehûd Tarihinden) [1911/19-3]
Tam Müslüman [1911/04-2]
Tam Müslüman [1911/06-3]
[Sayfa 1 olmadığından 2. sayfadan başlar.] [1911/09-2]
Tam Müslüman [1911/10-3]
Tam Müslüman [1911/19-2]
III. 4. ÇOCUKLARA ÖĞÜTLER.....**230**
Mektep şâkirtlerine: Okuyup Yazmak Bilmekin Faydası: Feridun diyor [1911/06-2]
Tercüman [1911/06-2]
Mekteplilere Yadigârım: Kardeşlik.. [1911/06-3]
Bir Memleket Nasıl Batar, Yok Olur? [1911/06-4]
Hüner ve Sanat [1911/08-2]
Bilmek ile Bilememenin Farkı [1911/08-3]
Yalan [1911/10-1]
Okuv, Bilgi Hazinesidir [1911/17-1]
Sen kimsin? [1911/20-1]
İlim ve Terbiye [1911/24-1]
Okuv nedir? [1911/24-1]
İlim ve Terbiye [1911/25-1]
Okuv ve Tecrübe [1911/25-1]
İktisat ve İdare: Ak akça kara gün içindir [1911/26-2]
Ondan Bundan: Kuşların Ricası [1912/19-2]
III. 5. BAŞKA ÜLKELER VE MİLLETLERDE YAŞAM.....**245**

Amerika'da Nasıl Yaşar ve Nasıl Okurlar? [1911/09-3]
Kadınlar da Saylarsa Ne Olur? [1911/09-4]
Çin-Kıtay [1911/14-1]
London [1911/21-2]
Sırbistan [1911/28-2]
Amerika'da Mektep Çocuklarının "Yemini" [1911/41-3]
Âdemoğulları [1911/43-1]
Âdemoğulları: Çıplak ve Vahşi Kardeşlerimiz [1911/44-1]
Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimiz [1912/02-1]
Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimiz [1912/04-1]
Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimizde Oyun ve Eğlenceler [1912/05-1]
Vahşilerde İmtihan [1912/05-1]
Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/07-1]
Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/08-1]
Âdemoğulları: Medenî kardeşlerimiz [1912/09-1]
Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/10-1]
Âdemoğulları: Medenî kardeşlerimize İlim ve Marifet [1912/11-1]
Rusya'da Milletler [1912/01-1]
Mısır Ehramları [1912/03-1]
Gulça [1912/05-3]
Başka Milletler Yaşayışından: Yapon çocuğu "Kağa" [1912/39-1]
Başka Milletler Yaşayışından: Yapon Çocuğu "Kağa" Mektepte [1912/40-1]
Ondan Bundan: Yaponya Çocukları [1911/44-3]
Ondan Bundan: Yaponlarda Tarih Dersi [1912/07-3]
Ondan Bundan: Kırgızlarda Haber [1912/07-3]
Dünyada En Büyük Saat [1911/27-1]
Hava Poçtası [1911/27-2]
London Hırsızları [1911/27-2]
Kahraman Çocuk [1911/27-2]
Uzun Ömür [1911/27-2]
Denizde Hem Karada [1911/27-2]
Gece Saatleri [1911/27-2]
III. 6. MEŞHUR ADAMLAR ve MEŞHUR ÇOCUKLAR [ÜNLÜ KİŞİLER] **291**
Mir Alimcan Han Hazretleri Emir-i Buhara-yı Şerif [1911/12-1]
Türkistan'da Yetişen Urefâ ve Meşâyih-i Muhakkikinden Bazıları [1911/14-2]
Türkistan'da Yetişen Müfessirîn-i Kirâm [1911/15-2]
İbn Sînâ [1911/17-2]

Timurlenk yaki Şah Timur [1911/18-2]
Hazret-i Osman [1911/22-2]
Selahattin Eyyubi [1911/25-3]
Büyük Adamlar: İbn Haldun [1911/49-1]
Büyük Adamlar: Mirza Fethali Ahundof [1911/49-2]
Büyük Adamlar: İmam Gazali [1912/21-1]
Büyük Adamlar: Mevlana Câmî [1912/39-2]
Meşhur Çocuklar [1911/04-2]
Rusya'nın Veliahdı [1911/20-1]
Lomonosof [1911/17-1]
Meşhur Adamlar: Lomonosof [1911/47-1]
Tomas Edison [1911/20-2]
Tomas Edison [1911/21-3]
Tomas Edison [1911/22-1]
Tomas Edison [1911/23-2]
Yine de Edison [1911/25-2]
İlk [Fulton] [1911/23-1]
Acayip Kişiler: Kulibin [1912/09-2]
Meşhur Adamlar: Turganof [1912/17-1]
Gutenberg [1912/23-3]
Meşhur Adamlar: Rayt [Wright] [1912/25-2]
Tarihten: Napolyon Bonapart [1912/27-2]
Napolyon Kim İdi? [1912/27-2]
Meşhur adamlar: Rokifeller [Rockefeller] [1912/38-1]
III. 7. LETÂİF [FIKRALAR] **332**
Letâif [1911/04-3]
Yazuvda Mucize Var [1911/04-3]
Denişcik [1911/23-3]
Reçete [1911/23-3]
Yalancı Çocuk [1911/23-3]
Hazır Cevap Çocuk [1911/43-3]
Gafil Çocuk [1911/43-3]
Hazır Cevaplık [1911/44-3]
İki Özenbaşlı [1911/44-4]
Hilekâr [1911/46-3]
Letâif [1911/49-3]
Kim Kabahatli ? [1911/49-3]
Tarih-i Edebiyat Dersinde [1911/52-3]
Gorodovoy [1911/52-3]
Muallimden Sorma [1911/52-3]
Ah Bilmiş Olsa İdim [1912/04-3]

Bilgiç Çocuk [1912/04-3]
Adaşdırdım [1912/04-3]
Letâif [1912/27-3]
Hoca Nasreddin ve (Çocuklar) [1911/26-2]
Hoca Nasreddin ve Çocuklar [1911/27-2]
III. 8.
ŞİİRLER.....**343**
Gizli Sesler [1911/02-4]
Sabî Derdi [1911/02-4]
Bizler!.. [1911/ 04]
Mektep Çocuklarına: "İskender ve Fakir" [1911/ 04-4]
Anacığım [1911/08-2]
İki Çapçak [1911/08-3]
Kıssadan Hisse [1911/08-3]
Krılof Temsilatı [1911/09-2]
Çok Saylayan Kız [1911/09-2]
Hayriyenin Sabahı [1911/10-3, 1911/21-2]
Ak kuş, Balık ve Kıskaç [1911/10-3]
Ayna ve Maymun [1911/10-3]
Maymun ve Güzellik [1911/12-3]
Türkçe Vezin [1911/14-3]
Aded-i Hareke 7 [1911/14-3]
Köbelek ve Balkurtı [1911/15-1]
Demircinin Öğüdü [1911/17-3]
Mayısta Tarla İçinde! [1911/22-2]
Az Tama Çok Ziyan Verir [1911/24-3]
Hep Kardeşiz [1911/24-3]
Bir Kapik Ver! [1911/25-3]
Kardeş Yardımı [1911/26-3]
Bahçe Safası [1911/42-3]
Köylü Veli Kart [1911/43-3]
Yaz Gitti Güz Geldi [1911/44-3]
Bayram [1911/47-3]
Sabancılık [1911/49-3]
Balıkçı [1911/50-3]
Demirci [1911/51-3]
Demir [1911/52-3]
Şiirler: Edebî Şive / Avam Şivesi [1912/01-3]
Kardeşlik [1912/02-3]
Analık [1912/03-3]
Kuran-ı Kerim [1912/04-2]

Kış Geceleri [1912/07-3]
"Yapraklar ve Tamarlar" [1912/08-3]
Şiirler [1912/09-3]
Ağustos Böceği ile Balkurtu [1912/10-3]
Öksüz Çocuk [1912/11-3]
Ana ve Bala [1912/17-2]
Allah [1912/18-3]
Kuş Yuvası [1912/19-2]
Mektep [1912/19-3]
Yaz [1912/20-3]
Bir Kız [1912/23-3]
Şiirler [1912/24-3]
Münacaat [1912/24-3]
Suhteler [Medrese talebeleri] [1912/24-3]
Yaz [1912/25-2]
Ahlak [1912/26-3]
Nasihat [1912/39-3]
Ana [1912/39-3]
III. 9. ATALAR SÖZÜ ve HİKMETLİ SÖZLER [ATASÖZLERİ ve ÖZDEYİŞLER] **382**
Hikmetli Sözler [1911/23-3]
Hikmetli Sözler [1911/41-4]
Atalar Sözü [1911/23-3]
Atalar Sözü [1911/42-3]
Atalar Sözü [1911/43-3]
Atalar Sözü [1911/45-3]
Atalar Sözü [1911/46-3]
Atalar Sözü [1911/49-3]
Atalar Sözü [1911/50-3]
Atalar Sözü [1911/51-3]
Atalar Sözü [1911/52-3]
Atalar Sözü [1912/01-3]
Atalar Sözü [1912/02-3]
Atalar Sözü [1912/04-3]
Atalar Sözü [1912/05-4]
Atalar Sözü [1912/06-3]
Atalar Sözü [1912/10-4]
Atalar Sözü [1912/17-2]
Hikmetli Sözler: Analık [1912/26-3]
Ne fayda? [1912/26-3]
III. 10. FEN BİLGİSİ – TABİAT BİLGİSİ – SAĞLIK BİLGİSİ...**393**

Havada Uçmak [1911/27-3]
Deniz Filotu ve Hava Filotu (Deniz Filosu ve Hava Filosu) [1911/43-1]
Eşya Hakkında Mâlûmat: Mürekkep (Kara) [1911/43-2]
Bazı Gizli Mürekkepler [1911/43-3]
Fennî Mâlûmat: Göz Adaşması [1911/46-2]
Kağıt [1911/46-2]
Telsiz Telgraf [1911/46-3]
Nebâtat Dersleri: Banan (Muz) [1911/45-1]
Fennî mâlûmat: Kehribar [1911/47-3]
Fennî Mâlûmat [1911/49-2]
Nebâtattan Dersler: Haşhaş [1911/50-2]
Nebâtat Dersleri: Üskül [1911/52-2]
Fâideli Malumât: Mikroskop [1912/02-2]
Fennî Mâlûmat: Cam [1912/03-2]
Nebâtat Dersleri: Zambak [1912/04-2]
Havanın Hareketleri Yaki (Yel - Rüzgâr) [1912/04-2]
Fennî Mâlumât [1912/06-3]
Fennî Mâlûmat: Sünger [1912/08-2]
Fennî Mâlûmat: Kömür [1912/18-2]
Fennî Mâlûmat [1912/21-3]
Su [1912/21-3]
Hava [1912/21-3]
Fennî Mâlûmat: Güneş [1912/22-3]
Fennî Mâlûmat: Boyalar ve Renkler [1912/25-3]
Fennî Mâlûmat: Buğday [1912/38-1]
Suda Yıkanmak ve Yüzmek [1911/28-1]
Yüzmek [1911/28-1]
Göğüs Üzeri Yüzmek [1911/28-2]
Beden Terbiyesi Yaki (Gimnastik) [1911/41-2]
Beden Terbiyesi: Temizlik [1911/45-1]
Mekteplinin Hıfzısıhhati: Kulak [1912/19-3]
Burun [1912/19-3]
Mekteplinin Hıfzısıhhati [1912/20-3]
Nefes [1912/20-3]
Gözler [1912/20-3]
Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ev İçinde [1912/21-3]
Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ten [1912/22-3]
Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ten [1912/23-2]
Mekteplinin Hıfzısıhhati: Gıda ve Hazım [1912/26-2]
Uykuda Nasıl Yatılmalıdır? [1912/26-2]
Hıfzısıhhat Dersleri: Deri [1912/40-2]

Çürük ve Yara [1912/40-2]
III. 11. ÇEŞİTLİ KONULAR / GENEL KÜLTÜR **433**
Vakit [1911/10-2]
Yeni Zaman ve Eski Zaman Acayipleri [1911/15-2]
... [ilk sayfa eksik] [1911/18-2]
May yaki Mayıs Ayı [1911/21-1]
Gazeteler [1911/22-2]
Gazetelerin Adedi [1911/22-3]
Dünya Yüzünde En Yüksek Yerler [1911/23-2]
Dünyada En Yüksek Yerler [1911/25-2]
Velosipedin Tarihi (Bisikletin Tarihi) [1911/24-3]
Kibritin Tarihi [1911/26-1]
Kuşların Faydası [1911/27-1]
Milyard [1911/28-2]
Ondan Bundan: Hava İpleri [1911/42-3]
Altun Getiren Kazlar [1911/42-3]
Tuzlu Şehir [1911/42-3]
Ondan Bundan: Yapma Yumurta [1911/44-3]
Yaponya Çocukları [1911/44-3]
Suya Batmaz Elbise [1911/44-3]
Dünyada ne kadar gazete çıkıyor? [1911/44-3]
Faydalı Kıraat: Ticaret [1911/51-2]
Millî Edebiyat [1912/03-3]
Türlü Mâlûmat: Kağıttan neler yapılmaz [1912/05-2]
Ondan Bundan: Kitap [1912/23-3]
Yazı [1912/23-3]
Akıllı Kırlangıçlar [1912/24-3]
Karınca [1912/25-1]
Karınca [1912/26-1]
Ondan Bundan: Ağlayan Hayvanlar [1912/27-3]
Çilek [1912/27-3]
Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet, Kanun [1912/39-3]
Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet ve Kanun [1912/40-2]
III. 12. HABERLER.....**465**
Haberler [1911/04-3]
Haberler [1911/06-2]
Haberler [1911/09-4]
Haberler: Genç İran Şahı [1911/10-4]
Haberler: Milyoner Bala [1911/10-4]
Haberler [1911/12-3]
Haberler [1911/15-4]

Akçiçek Bayramı [1911/19-1]
Haberler [1911/19-2]
Odesa Mektebinde İmtihan [1911/20-3]
Sıbyân Aleminden Haberler: Oyun ve Eğlence Meydanları [1911/41-3]
Sıbyân Aleminden Haberler: İngiliz Kralzedeleri [1911/41-3]
Haberler [1911/47-3]
Âlem-i Sıbyân Haberleri: Mektep Jurnali [1911/50-3]
Âlem-i Sıbyân Haberleri: Kürbek'ten Mektup [1911/50-3]
Âlem-i Sıbyân Haberleri: Çocuklar Mahkemesi [1911/50-3]
Âlem-i Sıbyân Haberleri: Çocuklar Kulübü [1911/52-3]
Türlü Haberler: Kazan'da Balalar Akşamı [1912/10-2]
Türlü Haberler: Merhametli Çocuklar [1912/10-3]
Haberler [1912/26-3]
Haberler: Bahçesaray'da Kıtay Çocukları [1912/40-3]
III. 13. SIBYÂN EĞLENCELERİ [ÇOCUK OYUNLARI] **476**
Sıbyân Eğlenceleri [1911/42-1]
Gölge Oyunu [1911/42-1]
Sıbyân Eğlenceleri [1911/47-2]
Sıbyân Eğlenceleri: Polorizatör [1911/49-3]
Sıbyân Eğlenceleri [1911/51-3]
Sıbyân Eğlenceleri: Kaynamış Sudan Buz Yapmak [1912/17-2]
Kırmızı Gül Ak Olur mu? [1912/17-2]
Sıbyân Eğlenceleri: Kabuğu Arçalmayıp Doğralmış Elma [1912/18-3]
Sıbyân Eğlenceleri: Acayip Beyitler [1912/21-3]
Sıbyan Eğlenceleri: Açık Havada Oyunlar [1912/24-2]
Top Oyunları [1912/24-2]
Sıbyân Eğlenceleri: Telefon [1912/25-3]
Acayip Hesaplar [1911/14-4]
Acayip Hesaplar [1911/14-4]
Acâip Hesâplar [1912/02-3]
III. 14. TAPMACALAR [BİLMECELER], MESELELER, SUALLER VE YANIT MEKTUPLARI **488**
Mektep Çocuklarından Gelmiş Cevaplar ve mektuplar [1911/02-1]
Nuha Şehrinden Mektup [1911/02-3]
Akmescit'ten Mektup [1911/02-3]
Bir Kızcık'tan [1911/02-4]
Yumurta Meselesi [1911/04-1]
Meselenin Hâlli [1911/04-2]
Tapmaca Yaki Bilmece [1911/04-3]

Rus Çocuğunun Cevab-ı Mektubu ve Sair Cevaplar [1911/06-1]
Diğer cevaplar [1911/06-2]
Bilmece [1911/06-2]
Çocuk Mektubu [1911/06-4]
Bilmecelere Cevaplar [1911/08-1]
Aksay Karyesinden Mektup [1911/08-1]
İdare [1911/08-2]
Nuha'dan Mektup [1911/08-2]
İdare [1911/08-2]
Bilmeceye Cevaplar [1911/10-1]
Doğru cevap budur [1911/10-1]
Eski Bilmeceye Cevap [1911/10-1]
Mesele [1911/12-1]
Sıbyân Mektupları [1911/12-1]
Buhara'dan [1911/12-2]
Yedisu Vilayeti Tokmak'tan [1911/12-2]
Bilmecelerin Halli [1911/19-1]
Mesele [1911/19-1]
Sıbyân Mektupları ve Cevapları [1911/20-3]
Diğer [1911/20-4]
Cevap [1911/20-4]
İhtar [1911/21-1]
Bilmece [1911/21-1]
İdareden Cevaplar [1911/21-1]
Bilmecelere cevaplar [1911/23-1]
Sual [1911/23-1]
Bilmeceler [1911/27-1]
Doğru halledenler [1911/27-1]
Bilmeceler [1911/42-4]
Bilmeceler: Cevaplar [1911/46-4]
Sual [1911/46-4]
Bilmeceler [1912/01-3]
Sualler [1912/01-3]
Bilmeceler [1912/03-3]
Bilmeceler (Cevaplar) [1912/05-3]
Mesele [1912/05-4]
İdareden Cevaplar [1912/05-4]
Mesele [1912/07-3]
Bilmeceler [1912/08-3]
Bilmeceler [1912/09-4]
İhtar [1912/09-4]

Bilmeceler [1912/10-3]
Bilmeceler [1912/11-3]
İdareden Cevaplar [1912/11-3]
Bilmeceler (Cevaplar) [1912/17-2]
Doğru Halledenler: [1912/17-3]
Kısmen Halledenler: [1912/17-3]
Bilmece [1912/17-3]
Bilmeceler: Hesap Meselesi [1912/17-3]
Bilmeceler [1912/22-4]
İdareden İhtar [1912/22-4]
Bilmeceler [1912/23-3]
Bilmeceler [1912/39-4]
Özel Adlar Dizini.....524
Tatar Türkçesi Sözcük Dizini 535
Kaynakça 544

Önsöz

Amerika'da Michigan State University'de konuk araştırmacı olduğum dönemde Prof. Dr. Timur Kocaoğlu, Âlem-i Sıbyân dergisinin, kendisinde olan, 1911 ve 1912 yıllarına ait bazı sayılarının pdf biçimlerini benimle paylaşmıştı. Daha sonra Doç. Dr. Tahir Nureddinoğlu Kerim'in internet sayfasında Âlem-i Sıbyân'ın 1911-1912 yıllarına ait başka sayılarının da pdflerini bulunca (1911'den 32 sayı ve 1912'den 25 sayı) toplam 57 sayılık bir dergi koleksiyonuna sahip oldum. Kırım Bahçesaray'da çıkan ve Rusya Türkleri arasında ilk çocuk dergisi olarak bilinen Âlem-i Sıbyân'ın bizim için en dikkat çekici tarafı ise Kırım-Tatar millî varlığının fikir alanında öncülerinden İsmail Gaspıralı'nın yönetiminde ve ortak Türk yazı dili ile çıkmasıydı.

Âlem-i Sıbyân "Çocuklar Dünyası", Tercüman gazetesinin eki olarak Mart 1906'dan 1915'e kadar düzensiz aralıklarla haftalık olarak yayımlanmıştır. Derginin bugün elimizde 1911-1912 yıllarında çıkan sayıları bulunmaktadır. Dergide okul çağındaki çocuk ve gençlere yönelik faydalı bilgiler verilirken Türkçe bilinci, Türklük bilinci ve yeni eğitim (usûl-i cedid) anlayışı da yayın politikası olarak izlenmiştir. Âlem-i Sıbyân, Gaspıralı'nın dil, düşünce, eğitim alanlarındaki yenileşme idealinin örnek bulmuş şeklidir denebilir. Usûl-i Cedit adı verilen yenileşme hareketi, başta eğitim olmak üzere, fen, din, basın ve sanat pek çok alanda etkisini göstermiştir. Bu yeni usûl eğitim anlayışıyla okullardaki eski sistem eğitim yerine çağdaş ve Batılı eğitim biçimi önerilmiş ve bu yönde yayın faaliyetleri yapılmıştır. Gaspıralı'nın girişimleriyle Usûl-i Cedit okulları açılmış, okul çağındaki çocukların yanı sıra halkın eğitimine de çalışılmıştır. Gaspıralı'nın yeni usûl eğitim ile ilgili "Mektep ve Usûl-i Cedit Nedir?" adlı risalesi, "Rehber-i Muallimin Yaki Muallimlere Yoldaş", "Kıraat-ı Türki" adlı kitapları ve Tercüman gazetesindeki yazıları önemlidir. Âlem-i Sıbyân dergisi de teoride anlatılan yeni usûl eğitim anlayışının uygulamaya geçirilmiş biçimi gibidir. Âlem-i Sıbyân dergisinde okul çağındaki çocukların eğitimi için Tatar ve Osmanlı yazı dilinin birleşimi bir Türkçe ile bilgilendirici yazılar, düşündüren ve eğlendiren hikâyeler, bilmeceler, atasözleri vb. gibi yazılara yer

verilerek yeni eğitim anlayışına uygun metin desteği verilmiştir. Bu yazıların bir kısmı gazete idaresi tarafından yazılmış bir kısmı Osmanlı, Tatar, Rus başta olmak üzere çeşitli medenî ülkelerin şair ve yazarlarından seçilmiş metinlerdir. Dergide okuyuculardan gelen mektuplara da yer verilmiştir. Akmescit, Ufa, Kazan, Tiflis, Bakü, Buhara, İstanbul, Gülce gibi birçok yerden abonelerden gelen mektuplar o dönemde Âlem-i Sıbyân dergisinin sadece Kırım'da değil Türk dünyasının geniş bir alanında okunduğunu ve ilgi gördüğünü göstermektedir.

İsmail Gaspıralı'nın sahibi olduğu ve düşüncelerini uyguladığı Âlem-i Sıbyân gazetesinin şimdiye kadar herhangi bir metin yayını yapılmamıştır. Bu kitap çalışmasıyla Âlem-i Sıbyân inceleme ve metin olarak ortaya konmuştur. Ülkelerin ve milletlerin sosyal, kültürel, siyasal, teknolojik vb. olaylarını gözlemlemek açısından dergi ve gazetelerin incelenmesi önemlidir. XX. yüzyılın başlarında Kırım başta olmak üzere Türk dünyasının geniş bir alanında Tercüman gazetesiyle birlikte takip edilen Âlem-i Sıbyân dergisinin incelemesini yapmayı bir görev olarak düşünerek bu kitabı hazırladık.

Bahsedilen kitap *Giriş, 1. Bölüm (Âlem-i Sıbyân Dergisi)*, *2. Bölüm (Âlem-i Sıbyân'da Dil, Kültür, Eğitim Politikaları), 3. Bölüm (Metin)* ve *Dizin*den oluşmaktadır. "Giriş"te Kırım'ın kısa tarihini, İsmail Gaspıralı'nın hayatı ve yayın çalışmalarını, Gaspıralı'nın fikirlerini, Türk dünyasında matbuat hareketlerini kısaca ele aldık. İncelemeyi içeren birinci bölümde Âlem-i Sıbyân dergisinin şekil ve içerik incelemesi yapılmıştır. "Âlem-i Sıbyân'da Dil, Kültür, Eğitim Politikaları" başlıklı ikinci bölümde Gaspıralı'nın yenilikçi düşünceleri ve usûl-i cedit kapsamında derginin dil, kültür, eğitim politikaları incelenmiştir.

3. Bölüm (Metin) kısmıdır. Âlem-i Sıbyân'ın şuan için mevcut sayıları olan 1911 yılına ait 32 ve 1912 yıllına ait 25 sayı toplamda 57 sayısının günümüz Türkiye Türkçesi Latin alfabesine aktarımı yapılmıştır. Günümüzde kullanımdan düşmüş Osmanlıca sözcüklerin ve Tatarca sözcüklerin yanlarında köşeli parantez ile anlamları yazılmıştır. Âlem-i Sıbyân'ın eldeki bütün sayılarındaki yazıları konularına göre "idareden yazılar", "hikâyeler", "dinî-ahlaki", "çocuklara öğütler", "başka ülke ve milletlerde yaşam",

“biyografiler”, “fıkralar”, “şiirler”, “atasözleri”, “fen-tabiat-sağlık bilgisi”, “çeşitli konular (genel kültür)”, “haberler”, “çocuk oyunları”, “mektuplar”, “ilan ve reklamlar” şeklinde ayrı üst başlıklarla verilmiştir. Dergideki ilan ve reklamlar metinler kısmına dahil edilmemiştir.

Dergideki metinlerin yazımında şu yol izlenmiştir. Tatarca, Rusça, İngilizce vd. dillerin yazımı dergideki biçimiyle yazılmış, Türkiye Türkçesinin imlasına uydurulmamıştır. *okuv*, *yazuv*, *açuvlanmak, perinazçik, sapojnik* vd. Özel adlar yazıldığı gibi transkribe edilmiş gerektikçe köşeli parantez içinde orijinal ya da evrensel biçimi gösterilmiştir: Rayt [Wright], Canuard [Johnuard], “Vestminstır” [Westminster] vd. Osmanlı Türkçesine ait sözcüklerin transkripsiyonunda Türkiye Türkolojisindeki eğilime göre hareket edilmiştir. Son dönem (XX. yüzyıl) Osmanlı metinlerinin transkripsiyonları Türkiye Türkçesindeki (TDK Yazım Kılavuzu’ndaki) yazımıyla gösterilmiştir. Örnek: *mevkiin > mevkinin, deyü > diye, bakup > bakıp, kanbur > kambur, tenbel >tembel* vb. Türkiye Türkçesinde bulunmakla birlikte, yaygın olarak kullanılmayan ve günümüzde söylenişinin kestirilemeyeceğini düşündüğümüz Arapça, Farsça kökenli sözcükler yazılırken uzunlukları gösteren şapkalı â, î ve û kullanılmıştır. *iâne, şâkirt*, *tabâbet*, *muallimîn, mâlûmat, mûteber, mezkûr* vb.

Metin içerisinde sözcüklerin ve söz gruplarının köşeli parantez ile Türkiye Türkçesi çevirileri yapıldığı için kitabın sonunda ayrıca sözlük yapılmamıştır. Gaspıralı, süreli yayınlarında bütün Türk topluluklarının anlaşabileceği bir ortak Türkçe oluşturma yoluna gitmiş ve yer yer sözcüklerin parantez içinde Tatar, Osmanlı ve Rus dillerindeki eşdeğerini vermiştir. Âlem-i Sıbyân’da da eşdeğer sözcükler parantez ile verildiği için kendi çevirilerimizi, metinle karışmaması için, daha küçük puntolu bir şekilde [altıgirdi] olarak eklenmeyi uygun gördük. Metin kısmının sonunda (kişi, kurum ve coğrafya vb.) özel adları ve Osmanlı Türkçesinde bulunmayan Tatar Türkçesi sözvarlığını içeren dizinler eklenmiştir.

Bu çalışma ile hem Gaspıralı’nın yayın külliyatının tamamlanmasına katkı sağlamak hem de XX. yüzyılın başlarında

basın organlarında ortak Türkçe, yeni usûl eğitim gibi yenileşme hareketlerinin ne şekilde yansıdığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma sırasında görüş ve önerileriyle bana destek olan sevgili bilgelerim Prof. Dr. Timur Kocaoğlu, Prof. Dr. Ayşe Melek Özyetgin ve Prof. Dr. Leyla Karahan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca bazı Osmanlıca ifadelerin çevirisinde yardımlarını gördüğüm Dr. Mustafa Yasin Başçetin'e, Tatarca sözcüklerin imlasıyla ilgili önerilerini aldığım Dr. Gülşah Yılmaz'a, kitabın yayın aşamasındaki yardımları için Dr. Ceren Selvi'ye, Arapça cümlelerin yazımını kontrol eden doktora öğrencim Demir Kerim'e teşekkür ve minnettarlıklarımı sunarım. Her ne kadar titiz çalıştığımı düşünsem de çalışmanın farkedemediğimiz eksikleri olacaktır, bu eksiklikler tamamen yazar olan bana aittir. Bu çalışmanın Türkolojiye az da olsa bir katkı sağlayacağını umuyoruz.

Yaşamım boyunca en büyük destekçilerim sevgili babam (Kırımoğlu) Mehmet Salman ve sevgili annem Emine Salman'a sevgilerimi sunarım.

Doç. Dr. Akartürk KARAHAN
Ankara

GİRİŞ

1. Kırım Tarihi

1. 1. Hanlık Öncesi Kırım (MÖ VI.yy- 1441)

Kırım yarımadasında yerleşim milattan öncesine dayanır. MÖ. 6. yüzyılda İskitler Kırım'a yerleşmiş, daha sonraları Kırım'da Eski Yunan kolonileri kurulmuş ve MÖ. 63'te Roma İmparatorluğu Kırım'a hâkim olmuştur. MS. 4. yüzyılda bölgeye Gotlar ve ardından Hunlar gelmiş, Hunlar MS. 430'da Kırım'ı tamamen ele geçirmiştir (Spuler 2020). Hunların bölgedeki hâkimiyeti ile birlikte Kırım'da yüzyıllarca sürecek Türk egemenliği başlamıştır diyebiliriz. Bununla birlikte, İskitlerin Türk soylu olduğu görüşünden yola çıkarak Kırım yarımadasının en eski Türk fatihi olarak İskitleri gösterenler de vardır (bkz. Gömeç 2009: 63). Hun akınları akabinde diğer Türk topluluklarının da bölgeye gelmesi başlamış, VI. yüzyılda Avarlar, VIII. yüzyılda da Hazarlar Kırım'a hâkim olmuştur. Hun birliğinin dağılmasından sonra bölge sırasıyla Avar, Hazar, Bulgar, Köktürk, Peçenek vb. Türk topluluklarının hâkimiyet sahasında yer almıştır (Gömeç 2009: 68). X. yy.da Peçenekler ve ardından Kıpçaklar bölgede hüküm sürmüşlerdir. Kıpçak Türklerinin iki yüz yıllık egemenlikleri, Kırım'ın sonraki etnik ve kültürel yapısının da temellerini atmıştır. Bugünkü Kırım Tatarları da Kıpçak Türklerindendir.

1239'da Altın Orda Hanlığının egemen olduğu Kırım, Altın Orda hanlarının başkent Saray'dan tayin ettikleri valilerle yönetilmiştir. Altın Orda valileri Eski Kırım diye de adlandırılan Solhat'tan ülkeyi yönetiyorlardı. Bununla birlikte Kerson'da küçük bir bölge Bizanslıların elinde bulunmuş, Ceneviz kolonileri Kefe'yi elinde tutmuştur. Cenevizliler Altın Orda'ya vergi vererek varlığını sürdürebilmiştir. Altın Orda öncesinde Eski Yunan, Roma, Bizans, Ceneviz ve Venedik kolonilerinin güney Kırım'daki sahil kesimindeki etkileri ile dağlık kesimlerde yaşayan Germen menşeli Gotların sınırlı etkileri bir yanda tutulursa; özellikle Kıpçak bozkırlarının uzantısı olan kuzey bölgeleri olmak üzere, Kırım'ın genelde Türk kavimlerinin etkisinde ve hâkimiyetinde olduğu görülür (Kireççi-Tezcan 2015: 12; Pınarer 2014: 49-50).

Altın Orda dönemi Kırım'da Kıpçak yerleşiminin ve kültürünün sağlamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Kırım'ın

İslamlaşması yine Altın Orda zamanında olmuş, Altın Orda hanı Özbek Han (1313-1341) Eski Kırım'da (Solhat'ta) bir cami ve medrese yaptırmış ve Altın Orda bünyesindeki Türk ve Tatarlar bu tarihten sonra kitleler hâlinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir (Pınarer 2014: 51).

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Timur tarafından Altın Orda'ya yapılan akınlar sonucunda Altın Orda Devleti zayıflamış ve sonrasında devlet Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı, Sibir Hanlığı, Astrahan Hanlığı ve Nogay Hanlığı şeklinde hanlıklara bölünmüştür.

1. 2. Kırım Hanlığı (1441-1783)

Altın Orda İmparatorluğunun zayıflaması ve taht kavgalarının başlamasıyla Hacı Giray 1428 yılında kendisini Kırım'da "Han" ilan etmiş ve Kırım Hanlığını kurmuştur. Hacı Giray Han, 1441 yılında kendi adına Eski Kırım (Solhat) şehrinde para bastırmış ve başkentini Bahçesaray'a taşımıştır. Hacı Giray, Altın Orda hanına karşı Moskova Knezliği ile dostluk kurarak siyasi durumunu güçlendirmiştir. İstanbul'un fethi üzerine Boğazlara ve Karadeniz'e hâkim olan Osmanlılarla anlaşarak Cenevizlilere karşı ittifak yapmıştır. Osmanlı-Kırım ittifakı Kefe'yi kuşatarak Cenevizlileri Osmanlı Devletine ve Kırım Hanlığına vergi vermeye razı etmişlerdir. Hacı Giray Han yarlığında Kefe dışında Taman, Kabartay ve Kıpçak bölgelerini de hâkimiyet alanı olarak saymaktadır (İnalcık 2002: 450). Aslında Kırım Hanlığının merkezi Kırım yarımadası olmakla birlikte Azak denizi çevresinden Tuna boylarına, Aşağı Don nehrinden Özü nehrine kadar uzanan geniş Kıpçak bozkırı Kırım Hanlığının topraklarını oluşturmaktaydı (Gömeç 2009: 65).

Fatih Sultan Mehmet Han döneminde Osmanlıların 1475'te Cenevizlilerden Kefe'yi ve güney sahilini, Kerç boğazı ve Azak şehrini ele geçirmeleri üzerine Kırım Hanlığı Osmanlı egemenliğine tabi olmuş ve bu tarihten sonra Kırım Hanlığı özel bir statüde Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Kırım halkının Türk ve Müslüman olmaları ve Altın Orda hanları yoluyla Cengiz soyundan gelmeleri nedeniyle Osmanlı Devleti Kırım'a özel önem vermiş ve Kırım'ı Osmanlı'ya bağlı diğer yerlerden farklı tutmuştur. Kırım Osmanlı'ya vergi

vermemiş, iç işlerinde tamamen bağımsız, dış işlerinde ise kısmen bağımlı hareket etmiştir (Pınarer 2014: 53). İktisadi ve stratejik öneme sahip olan Kırım Hanlığının Osmanlı'ya bağlanması ile Osmanlı ekonomisinin başlıca kalemlerine büyük kaynak sağlamıştır (Kireççi-Tezcan 2015: 16).

XVI. yüzyılda Devlet Giray döneminden (1551-1577) XVII. yüzyıl başlarına kadar Karadeniz sahillerine sürekli Rus akınları başlayıncaya kadar geçen sürede Kırımlılar Rusları Volga havzasından çıkarmak için mücadele etmişlerdir. Bu dönemde Kırım Hanlığı ve Osmanlılar Karadeniz ve Kafkaslardaki Rus tehlikesine karşı iş birliği de yapmışlardır (İnalcık 2002: 450).

Bu dönemde Kırım Hanlığı Moskova Çarlığı'nın Kafkasya ve Karadeniz'e doğru genişlemesini durdurmak için uğraş vermiştir. Ancak hanlığın Rusya'ya karşı tek başına mücadelesi zor olduğundan, Kırım Hanlığı Osmanlı himayesi sayesinde varlığını koruyabilmiş ve akınlarını sürdürebilmiştir. Diğer taraftan Kırımlılar, sadece kuzeyde değil İran ve Macaristan cephelerinde de Osmanlılarla sıkı iş birliğinde bulundular (İnalcık 2002: 450).

Osmanlıların da Kırım Hanlığının askerî kuvvetlerine 1578-1606 yılları arasında İran ve Avusturya ile yaptığı uzun savaşlarda ihtiyacı vardı. Kırım askerinin Osmanlı saflarında savaşlara katıldığı bu dönemde Kırım, Rus Kazaklarının saldırılarına açık kalmıştı. Ayrıca Osmanlı komutanlarının Kırım hanlarına kendi sorumluluğunda bir kumandan muamelesi yapmak istemeleri Kırım'da ciddi muhalefete yol açıyordu. Gerek sürekli Osmanlı savaşlarına çağrılıp kendi ülkelerinde güvenlik zafiyetinin ortaya çıkması gerekse de Osmanlıların muamelesi Kırımlıların isyanlar çıkarmasına sebep oldu. II. Mehmed Giray sadece isyan yoluna sapmakla kalmadı, aynı zamanda Kefe üzerinde hak iddia etti ve şehri kuşattı. Fakat İstanbul'dan gönderilen yeni han II. İslâm Giray tarafından katlettirildi. Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklardan kurtulamadığı XVII. yüzyılın ilk yarısında, her tarafta olduğu gibi Kırım'da da İstanbul'un nüfuz ve otoritesi zayıflamıştır (İnalcık 2002: 451).

Kırım Hanlığı, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Kırım yarımadası dışında Besarabya, Kuban ve Kuzey Kafkasya'nın batısındaki Karadeniz kıyıları (Çerkes Bölgesi), Don ve

Ukrayna'nın güney kısmına hâkim olmuş ve zamanında doğu Avrupa'nın güçlü devletlerinden biri haline gelmişti. Ayrıca Polonya da vergiye bağlanmıştı (Pınarer 2014: 53).

Kırım Hanlığının devlet teşkilâtı başlangıçta hemen hemen tamamıyla Altın Orda geleneğinin devamından ibarettir. I. Sahib Giray'dan itibaren Osmanlı kurumları güçlü bir şekilde nüfuz etmeye başlamış, II. Gazi Giray, II. İslâm Giray, Canbeg Giray ve Hacı Selim Giray zamanlarında Osmanlı kurumları ve medeniyeti Kırım'da ağırlık kazanmış, Osmanlı divan usûlü, timar sistemi taklit edilmiştir. Fakat devletin Altın Orda'dan gelen asıl karakteri hiçbir zaman değişmemiştir (İnalcık 2002: 457).

1. 3. Kırım'da Rus İdaresi (1783-)

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım, Osmanlı idaresinden çıkarılarak, Rusya'nın himayesinde sözde bağımsız olmuştur. Çok geçmeden 1783'te Kırım, Çariçe II. Katerina tarafından Rusya'ya ilhak edilerek burada askerî bir idare kurulmuştur. Bununla birlikte ülkenin iktisadî kaynaklarının, nüfusunun, sosyal yapısının tespiti için eski hanlık yöneticilerinin bazıları da görevlendirilerek geçici bir Kırım mahallî hükümeti atanmıştır. Geçici hükümetin görevini tamamlamasıyla 1784'de Kırım tam anlamıyla Rus idarî yapısına geçmiştir (Kırımlı 2002: 458; Pınarer 2014: 61).

Rus idaresinde Kırım Tatarlarına Çarlık devrinin sonuna kadar hiçbir şekilde ülkenin idarî yapısında yer verilmemiştir. Çarlık Rusya emperyalist ve Ortodoks Hristiyanlığa dayalı bir siyaset izliyordu ve Tatarlara ancak dinlerini değiştirmeleri şartıyla idari görevlerde yer veriliyordu (Pınarer 2014: 61). Kırım'da kurulan Rus idaresi bölgeyi Rus bölgeleri içinde eritmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle Kırım'a tek başına idarî açıdan bir eyalet statüsü verilmeyerek Rus nüfus çoğunluğunun bulunduğu başka arazilerle birleştirildi. 13 Şubat 1784'te oluşturulan Tavrida eyaleti (oblastı) Kırım ve yarımadanın kuzeyindeki geniş step arazisini ve Taman bölgesini de içine almaktaydı. Yeni idarî birimde Kırım ibaresinin kullanılmasından özellikle kaçınıldı. Bu idarî yapı

birtakım ufak değişikliklerle 1917'ye kadar varlığını sürdürdü (Kırımlı 2002: 458; Kireççi-Tezcan 2015: 37-39).

Kırım'ı tam bir Rus-Slav ülkesi haline getirme amacındaki Rusya burayı güneye yayılmada bir sıçrama tahtası olarak görmekte ve Müslüman Kırım Tatarlarını kendisi için engel olarak görmekteydi. Öncelikle Kırım'daki uzun yüzyıllara dayanan Türk-İslâm izlerinin sistematik bir şekilde silinmesine girişildi ve yer adları bilhassa Yunanca kökenli isimlerle değiştirildi. Örneğin Akmescit "Simferopol", Gözleve (Kezlev) "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya", eski Kırım Tatar köyü Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü "Sivastopol" adını aldı. Kırım'ın bağlı bulunduğu eyaletin adı da Antikçağlardaki *Taur* veya *Tavr* halkına yaklaştırılarak "Tavrida" oldu. Bu şekilde Kırım'ın Rus olmasa da hıristiyan Ortodoks bir geçmişe sahip olduğu ve Kırım'da Türk-İslâm yerleşiminin sonradan olduğunu göstermek istediler. Kırım Hanlığından, Osmanlılardan ve daha eski Türk-İslâm devirlerinden kalma tarihî eserler tahribata uğratıldı (Kırımlı 2002: 461).

Kırım Tatar köylülerinin toprakları ellerinden alınarak ülkeye yoğun bir şekilde Slav ve diğer yabancı halklar yerleştirildi. Kırım'da Tatarlara uygulanan bu dışlayıcı siyasetin sonunda Kırım Tatarları kitleler hâlinde ülkelerini terkederek Osmanlı Devletine göç etmeye başladılar. Rus idaresindeki Kırım'da 150 yıl boyunca bu göçler devam etti ve özellikle XIX. yüzyılda zirveye ulaştı. Göçler her yıl devam etmekle birlikte 1812, 1828-1829, 1860-1861, 1874, 1890 ve 1902 yıllarında büyük kitle göçleri yaşandı. Özellikle her Rus-Osmanlı savaşında Osmanlılara yardım edecekleri ve Rusları arkadan vuracakları gerekçesiyle Kırım Tatarlarına baskılar uygulandı. Kırım Tatar köylülerinin durumu dayanılmaz hâle gelince 1860'ta yaşanan büyük göçte 200.000'e yakın Kırımlı malını mülkünü bırakarak Osmanlı Devletine göç etmek zorunda kalmış ve bu tarihten sonra Kırım Tatarları Kırım'da nüfus olarak azınlık durumuna düştü. Rus idarecileri tarafından Kırım Tatarlarının Kırım'dan ayrılmasını teşvik edildi. Kırım'dan Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki topraklarına göç eden Kırım Tatarlarının nüfusunun 1783-1922 yılları arasında en az 1.800.000 olduğu tahmin edilmektedir (Kırımlı 2002: 462).

Rus hâkimiyetinin Kırım'da tamamlanmasıyla birlikte hükümet, Kırım Tatar halkının din işlerini de kontrol altına almak istemiştir. Bu amaçla hükümet tarafından müftü, müftü yardımcısı maaşa bağlanarak üst seviyedeki müslüman din görevlileri hükümet memuru haline getirildi. 1794'te müftünün başında bulunduğu Tavrida Müslüman İdâre-i Rûhâniyyesi kuruldu. Bu dinî idare tamamen hükümet emrinde ve onun müdahalelerine açık bir kurum durumunda oldu. Vakıf arazilerinin çoğu kaybedildi. Mektep ve medreselerdeki eğitim dünyevî her türlü bilgiden uzak tutularak son derece geri bir hâl aldı. Okullarda Türkçe okuma yazma öğretilmeyip akaid, hadis, fıkıh, tefsir, kelâm, Arapça sarf ve nahiv gibi dinî dersler tamamen ezbere dayalı olarak müfredatta yer aldı. Kırım Tatarları gerek köylerde gerekse şehirlerde iktisadi ve sosyal hayatta büyük zorluklar yaşamaya başladılar. Böyle olumsuz bir tabloya rağmen Kırım Tatarlarını içinde bulundukları olumsuz süreçten çıkarmaya etkili bir programla ilk teşebbüs eden ve bir millî uyanış dönemini başlatan kişi büyük fikir adamı ve reformcu Gaspıralı İsmail Bey oldu (Kırımlı 2002: 463).

1.4. Kırım-Tatar Millî Uyanışı ve Öncü Reformistler

Türk dünyasında ilk yenilikçi düşünceler ve çalışmalar, geriliğe ve cehalete neden olan "eski düzen eğitime" tepki olarak eğitim alanında başlamıştır. Bu kapsamda ana tartışma konusu pozitif bilimlerin medrese eğitimi içine tekrar dahil edilmesi yönünde olmuştur. Aydın görüşlü din adamları tarafından başlatılan bu uyanış hareketlerinin Kazan Tatarları arasında ilk öncüleri Abdünnasır Kursavî (1771-1812), Abdül Kayyum Nasırî (1825- 1902), Şihabettin Mercani (1818-1889) ve Hüseyin Feyizhani (1828-1866) olmuştur. Kazan Tatar aydınlanmacı ve reformcuları şüphesiz Kırım'da Gaspıralı üzerinde de etkili bulundular. Ancak onların gerçekleştiremediği yenileşme fikirlerini, Gaspıralı İsmail Bey gerçekleştirmiştir. Kazan'daki yenilikçiler yönetim, yerel mollalar ve zengin Tatar zümresinin desteğini alamamışlardır. Buna karşın İsmail Gaspıralı, devletin desteğini almasa bile, engellemesini çok akıllı bir strateji ile aşmasını bilmiş; ayrıca Tatar zenginlerini, ileri gelenlerini amaçları doğrultusunda seferber etmiş ve din adamları ile mollaların önemli bir kesimini de ikna etmiştir (Pınarer 2014: 77-80; Uzun 2018).

Ayrıca Osmanlı'da da XVIII.-XIX. yüzyılda resmî olarak gerçekleştirilen eğitimde, orduda, basın-yayında vb. alanlarda yenileşme ve ıslahat hareketleri olmuştur. Gaspıralı İstanbul'da bulunduğu sıralarda hem resmî yenilikleri görmüş hem de milliyetçi Osmanlı aydınları ile tanışma fırsatı bulmuştur. Gaspıralı'nın eğitim, dil, din, millî konulardaki fikirlerinin gelişmesinde farklı çevrelerde gördüğü bu aydınların da etkisi olmuş olmalıdır.

2. İsmail Gaspıralı[1]

21 Mart 1851'de Kırım'da Bahçesaray yakınındaki Avcıköy'de doğdu. Babası, Kırım'ın sahil kesimindeki Gaspıra köyünden ve Çarlık ordusundan emekli bir teğmen olan Mustafa Alioğlu Gasprinskiy, annesi köklü bir mirza ailesinin kızı Fatma Sultan'dır. Babası Gaspıra köyünden olduğu için Rusça "Gaspıralı" anlamına gelen "Gasprinskiy" lakabını almışlardır. Kırım ve Rusya'da "İsmail Gaspırinskiy", Türkiye'de "Gaspıralı İsmail (Bey)", "İsmail (Bey) Gaspıralı" adlarıyla anılmaktadır.

İsmail Bey, ilk öğrenimine mahallî bir müslüman mektebinde başlamış, sonra öğrenimini Akmescit Erkek Gimnazyumu'nda sürdürmüştür. Ardından Voronej'de bir askerî okula, daha sonra Moskova'daki Harp Okulu'na girmiş ve buradaki eğitimi sırasında dönemin Rus fikir hayatını ve aydınlarını yakından tanımıştır. Moskova'daki panislavist fikirler, Gaspıralı'nın zihninde Rusya İmparatorluğu'ndaki Türkleri uyandırma şeklinde gelişme göstermiştir. Girit isyanında Rum âsilerine karşı mücadele eden Osmanlı askerlerine katılmak üzere yakın arkadaşı Litvanya Tatarı Mustafa Mirza Davidoviç ile birlikte gizlice Türkiye'ye geçmek istediyse de Odesa'da yakalandı. Çarlık Rusyası'ndaki askerî öğrencilik yaşamından sonra Gaspıralı, 1868'de Bahçesaray'a dönerek Zincirli Medrese'de Rusça öğretmenliğine başladı. 1872'de Kırım'dan ayrılarak İstanbul, Viyana, Münih ve Stuttgart üzerinden Paris'e

[1] Gaspıralı İsmail Bey'in hayatı ve eserlerinin anlatıldığı bu kısım "Kırımlı, Hakan (1996). "Gaspıralı, İsmail Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 13, s. 392-395."dan özetle hazırlanmıştır. Ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: Togan 1965: 979-981; Akpınar 1995: 4-7; Hablemitoğlu 2006.

gitti. Paris'te geçirdiği iki yıl içinde çeşitli işlerde çalışarak yaşamını sürdürdü ve Fransızcasını ilerletti. 1874'te Osmanlı zâbiti olmak için İstanbul'a gitti; ancak başvurusuna olumlu cevap alamayınca tekrar Kırım'a döndü.

1878'de Bahçesaray belediye başkan yardımcısı seçilen Gaspıralı, 1879- 1884 yılları arasında Bahçesaray belediye başkanlığı yaptı. Gaspıralı eğitim ve çalışma hayatında edindiği tecrübeler sonucunda toplumdaki problemleri yakından gördüğü için Rusya egemenliğinde yaşayan milletini uyandırmak ve onların seslerini duyurmak için yayıncılığa el attı. 1881'de, Akmescit'te çıkan Rusça *Tavrida* gazetesinde "Russkoe Musulmanstvo" (Rus Müslümanlığı) başlığıyla, sonradan risâle hâlinde de yayımlanan bir dizi yazı yazdı.

Gaspıralı, fikirlerini ortaya koyabileceği Türkçe bir yayın organı çıkarmak istiyordu. Ancak yayın başvuruları sonuçsuz kalınca Tiflis'te her birini değişik adlarla bastırdığı bazı varaklar neşretti. Bir yandan yayımlamayı istediği gazetenin yayın izniyle uğraşırken diğer yandan Volga boyundaki müslümanlar arasında dolaşarak aboneler bulmaya çalıştı. Sonunda 1883'te Rusçasının da olması şartıyla Tatarca bir gazete yayımlama iznini aldı ve 22 Nisan 1883'te Bahçesaray'da *Tercüman* adıyla bir gazete çıkarmaya başladı. Gazete önce haftada bir gün yayımlanıyordu. Ekim 1903'ten itibaren haftada iki gün, 1912'den sonra günlük olarak yayımlanmaya başladı. *Tercüman* Kırım'da Kırım Tatarlarının ilk Türkçe gazetesi, bütün Rusya müslümanları arasında da Türkçe yayımlanan üçüncü gazetedir. Gaspıralı gazetesini ve diğer Arap harfli eserleri basabilmek için Bahçesaray'da bir de matbaa kurmuştur.

İsmail Gaspıralı eğitim alanında yenilikçi fikirlerini uygulamak için de 1884'te Bahçesaray'ın Kaytaz Ağa mahallesinde bir ilkokul açtı. Bu okul için maddi kaynak bulma, öğretmen yetiştirme, program hazırlama, araç gereç temini ve ders kitaplarının basımı gibi işleri kendisi üstlendi. Bahçesaraylılara yeni okulu benimsetebilmek için burada kırk günde Türkçe okuma yazma öğretileceğini duyurdu. "Usûl-i savtiyye" adını verdiği bu öğretim yönteminin başarısını eşrafın ve halkın bulunduğu açık bir sınavla gösterdi. Usûl-i cedîd adını verdiği bu sistem kısa zamanda

yaygınlaşmış ve bir döneme damgasını vurmuş, 1917'ye kadarki dönemde Rusya'da bu tarzda yetişen millî-reformist kadrolar Cedîdciler olarak adlandırılmıştır.

Müslüman Türk kızlarının eğitimine öncülük yapan Gaspıralı ilk usûl-i cedîd kız mektebini ablası Pembe Hanım Bolatukova'ya 1893'te Bahçesaray'da açtırdı. Bu okulun örneği diğer bölgelerde de uygulanmaya başladı. Gaspıralı, medreseleri de usûl-i cedîdin üst dereceli eğitim kurumları haline dönüştürecek şekilde ıslah etmeyi planlamış ve bunun programlarını hazırlamıştır. Ancak medreselerdeki tutucu çevrelerin tepkisi nedeniyle onun buralardaki başarısı sınırlı oldu.

Gaspıralı 1905'teki geçici serbestlik ortamından faydalanarak müslümanları teşkilâtlandırmaya çalıştı. Rusya müslümanları kongresi için resmî izin alınamadığından Nijniy Novgorod'da bir nehir gezintisi süsü verilerek 28 Ağustos 1905'te I. Bütün Rusya Müslümanları Kurultayı toplandı. Gaspıralı'nın başkan seçildiği bu kongrede her sahada teşkilatlanma kararı alındı. Gaspıralı 3 Aralık 1905'te Akmescit'te toplanan Bütün Kırım Müslümanları Kurultayı'na da başkanlık etti. Ağustos 1906'da Rusya müslümanları 800 delegenin katılımıyla topladıkları üçüncü kongrelerinde İttifâk-ı Müslimîn grubunu kurma kararı aldılar. Gaspıralı'nın yıllardır savunduğu Rusya'daki bütün müslümanların eğitim sisteminin birleştirilmesi, kız erkek bütün müslüman çocuklarına ilköğretim mecburiyeti konulması, rüşdiyelerin açılması, öğretim dilinin sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi olması gibi fikirleri bu grubun da kararları arasındaydı.

Gaspıralı 1905 İnkılabıyla beraber *Tercüman*'ın mecburi Rusça kısmının yayımına son vermiş, daha önce çok dikkatli seçilmiş sözlerle üstü kapalı olarak ifade ettiği fikirlerini daha açık bir tarzda anlatmaya başlamıştı. Ona göre yeni imkânlar altında yapılacak çok iş vardı; ancak vakitsiz maceralardan kaçınılarak her şey mutlaka meşrû ve kanunî zeminde yapılmalıydı.

1905 inkılâbını takip eden yıllarda Gaspıralı'nın yeni imkânlardan ve nisbî serbestlikten faydalanarak 1905 yılı sonlarında Bahçesaray'da kızı Şefika Gaspıralı'nın idaresinde *Âlem-i Nisvân* dergisini çıkarmaya başladı. *Âlem-i Nisvân*, sadece Kırım Tatarlarının değil bütün Rusya Türklerinin ilk kadın dergisi

oldu. Rusya'daki Türklerin ilk çocuk dergisi olan *Âlem-i Sıbyân* da ilk defa Mart 1906'da *Tercüman*'ın ilâvesi yayımlanmaya başlandı ve derginin yayımı düzensiz aralıklarla 1915'e kadar sürdü. Nisan 1906'da mizah dergisi *Ha Ha Ha* yayımlanmaya başladı ancak dergi uzun ömürlü olmadı, beş sayı çıkabildi.

1907'den itibaren Rusya'da istibdadın gitgide artması nedeniyle Gaspıralı faaliyetlerini Rusya dışına taşımaya başladı. Kahire'de bir dünya müslümanları kongresi toplama teşebbüsünde bulundu. Ekim 1907 - Şubat 1908 arasında üç defa Kırım ile Mısır arasında gidip gelen Gaspıralı, yolculukları sırasında Osmanlı sarayının desteğini kazanmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Mısır'a son seyahatinde, Kahire'de toplam üç sayı yayımlanabilen *en-Neḥda* adında Arapça bir gazete çıkardı.

Meşrutiyet'in ilânının ardından yaklaşık bir yıl kadar Osmanlı basını ve özellikle *Sırât-ı Müstakîm* dergisi Gaspıralı'nın projesi üzerinde durduysa da projenin canlandırılması fikri kalıcı olmadı ve bir müddet sonra kongre meselesi Osmanlı basını ve aydınlarının da gündeminden çıktı. Kahire'de ve İstanbul'da kongre toplama girişimleri başarısız olunca Gaspıralı'nın, reformlarını İslâm dünyasının Türk olmayan kesimine de ulaştırmak yönünde son bir teşebbüsü daha oldu. 1912'de usûl-i cedîdi dünyada en fazla müslüman nüfusa sahip ülke olan Hindistan'a tanıtmaya karar verdi. Şubat 1912'de Bombay'a gitti ve oradaki mahallî müslüman teşkilâtı olan Encümen-i İslâmiyye ve mahallî kadı ile temasa geçti, ayrıca Osmanlı konsolosunu da ziyaret etti. Her gittiği yerde itibar gören Gaspıralı Encümen-i İslâmiyye'nin toplantısına katılarak tecrübelerini ve maksadını anlattı. Bombay'da bir usûl-i cedîd mektebi açarak burada "kırk günde okuma yazma öğretme" metodunu başarıyla uyguladı.

Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilânından sonraki ortam İsmail Gaspıralı'nın İstanbul'da aktif çalışmasına imkân sağlamıştır. Gaspıralı 1908 öncesinde Jön Türklerle de temas hâlindeydi. Bu büyük fikir adamı Türkiye'de aydın çevreler tarafından gayet iyi tanınmakta ve kendisine derin saygı duyulmaktaydı. Bu dönemde Osmanlı aydın çevreleriyle ilişkileri çok yoğunlaşan Gaspıralı çeşitli İstanbul dergilerine makaleler yazmaktaydı. 1908'de kurulan Türk Derneği'nin kurucu üyeleri

arasında yer alıyordu. 1911'de teşkil edilen Türk Yurdu Cemiyeti ve onun yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisi üzerinde de Gaspıralı'nın büyük etkisi oldu.

Yoğun çalışmaları sırasında sağlığı giderek bozulan Gaspıralı 24 Eylül 1914'te Bahçesaray'da öldü. Cenazesi, Rusya'nın çeşitli bölgelerinden gelen 6000'i aşkın kişinin katıldığı büyük bir törenle, Bahçesaray'ın Salaçık mevkiinde Kırım Hanlığının kurucusu Hacı Giray Han'ın türbesi yakınlarında toprağa verildi.

İsmail Gaspıralı'nın Eserleri:

Russkoe Musulmanstvo. Mısli, zametki i nablyudeniya musulmanina (Akmescit 1881; Oxford 1985).
Salnâme-i Türkî (Bahçesaray 1882).
Mir'ât-ı Cedîd (Bahçesaray 1882).
Hâce-i Sıbyân (Bahçesaray 1884).
Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvâzene (İstanbul 1302/1885).
İslamlara Dair Nizamlar ve İmtiyazlar (Bahçesaray 1885).
Rusya Coğrafyası (Bahçesaray 1885).
İki Bahadır (Bahçesaray 1886).
Maişet Muharebesi (Bahçesaray 1886).
Halera Vebası ve Onun Deva ve Darusu (Bahçesaray 1887).
Bahtiyar Nazım (Bahçesaray 1889).
Atlaslı Cihanname (Bahçesaray 1889).
Medeniyyet-i İslâmiyye (Bahçesaray 1889).
Garaib-i Adat-i Akvam (Bahçesaray 1890).
Kırâat-i Türkî (Bahçesaray 1894).
Arslan Kız (roman) (Bahçesaray 1894).
Atlaslı Cihannâme (Bahçesaray 1894).
Mektep ve Usûl-i Cedîd Nedir (Bahçesaray 1894).
Russko-vostoçnoe Soglaşenie Mısli, zametki i pojelaniya Ismaila Gasprinskago (Bahçesaray 1896).
Sarf-i Türkî (Bahçesaray, 1897).
Hesab, Muhtasar İlm-i Hesab ve Mesa'il-i Hesabiye (Bahçesaray 1897).
Her Gün Gerek Zakonlar (Bahçesaray 1897).
Şara'it al-İslam (Bahçesaray 1897).
Rehber-i Muallimîn yaki Muallimlere Yoldaş (Bahçesaray 1898).
Rehber-i İslamiye (Bahçesaray 1898).
Mevlud-i Venab-ı Hazret-i Ali (Bahçesaray 1900).
Türkistan Ulemâsı (Bahçesaray 1901).
Usûl-i Edeb (Bahçesaray 1901).

Mebâdî-i Temeddün-i İslâmiyyân-ı Rus (Bahçesaray 1901).
Beden-i İnsân (Bahçesaray 1901).
İran, Resimli Mecmua (Bahçesaray 1901).
Mebadi-yi Temeddün-i İslamiyan-i Rus (Bahçesaray 1901).
Meşhur Payitahtlar (Bahçesaray 1901).
Zoraki Tabib (Bahçesaray 1901).
Malumat-ı Nafia (Bahçesaray 1901).
Tashih-i Akaidden (Bahçesaray 1901).
Temsilat-ı Krilof (Bahçesaray 1901).
Asyada Komşularımız (Bahçesaray 1903).
Dârü'r-râhat Müslümanları (Bahçesaray 1906).
Müslüman Kongresi: Mü'temer-i İslâmî-i Âm (Bahçesaray 1909).
Gündoğdu (millî roman), *Tercüman* sy. 2-42 (1906).

2.1. İsmail Gaspıralı'nın Fikir Dünyası

Gaspıralı, yaşamı boyunca Rusya'daki Türklerin, kendi deyişiyle Rusya Müslümanlarının, geri kalmışlığını ortadan kaldıracak millî bir uyanışın gerçekleşmesi için çalışmıştır. Geri kalmışlığın ve ezilmişliğin çaresi ise Rusya'daki bütün Türklerin millî birlik ve beraberlik bilinciyle dillerine, dinlerine ve kültürlerine sahip çıkmaları ve ileri bir eğitim almalarında yatmaktadır. Bu nedenle bütün Türk dünyasını kapsayan bir dil ve eğitim reformu düşünmüş ve çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür.

Gaspıralı'nın fikirleri "yenileşme" ekseninde şekilleniyordu ve yenileşme bakımından öncelikli olarak şunlar öne çıkmıştır:

1. Arap alfabesinin Türkçe ve matbaada ortaya çıkan hızlı ve ucuz baskı ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ıslah edilmesi,

2. Elifba cüzlerinin temelde Arapça ve Kur'an öğretimini amaçlamış olması sebebiyle Türkçe öğretimi için yeni bir alfabe öğretim yönteminin geliştirilmesi,

3. Sade bir lisan ile yazılmış genel okuyucuya hitap eden eserlerin yazılması (Türkyılmaz 2018: 34).

Gaspıralı'nın fikir dünyası genel olarak "ortak dil", "millî birlik" ve "modern eğitim" üçgeninde görülür. Dil, bütün Türklerin kullandığı ve anlaştığı ortak bir yazı dilidir. Millî birlik, bütün Türk kavimlerinin tek bir millet olarak hareket ettiği Türklük bilincidir. Eğitim anlayışı ise çağdaş ve medenî ülkelerde uygulanan, hurafe

ve dogmalardan arınmış bilimsel bir eğitim sistemidir. "Dilde, fikirde, işte birlik" sözü Gaspıralı'nın fikirlerinin özeti gibidir. Eğitim, dil, din, basın vb. birçok alanda gerçekleştirdiği çalışmalarla "Gaspıralı" adı, Rusya ve dışındaki Türk halklarında Türkçülüğün simgesi, değişimin bayrağı, eski doğmaların ve stereotiplerin reddinin işareti olmuştur (Ahunov 2005: 8).

Gaspıralı'nın yaklaşımı sadece Kırım Türklüğü ile sınırlı olmamıştır. Ona göre Kırım, İdil-Ural, Kafkasya, Türkistan Türklerinin ayrı ayrı dil, edebiyat ve kültürleri yoktur, bunların hepsi Rusya Türklüğüne aittir. Tercüman'da neşrettiği ve "yeni edebiyatımıza ve ulusal dilimize hizmet edenler" başlıklı yazı dizisinde ve Türk halkları arasında yetişmiş önemli yazar ve fikir adamlarının biyografilerinin verildiği *Akgül Destesi* adlı eserinde Kırım, İdil-Ural, Kafkasya ve Türkistan'dan çok sayıda kişi anlatılmıştır. Bu yazılarından İsmail Bey'in Türk toplulukları ve Türk lehçeleri arasında ayrım gözetmediğini, tüm Türkleri bir bütün olarak değerlendirdiğini anlıyoruz (Akpınar 2010_b: 10-11).

İsmail Bey Gaspıralı, düşüncelerini yaptığı süreli yayınlarla Rusya ve Rusya dışındaki Türklere en iyi şekilde duyurma imkânı bulmuştur. "İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914)'nın bizim için iki önemli mirası vardır: Biri onun önce Bahçesaray'da başlattığı ve sonra da Kırım, İdil-Ural, Kafkasya ve Orta Asya'ya yayılan *Cedit okulları*, ikincisi ise yine Bahçesaray'da basılarak Avrasya'nın dört bir yanına ulaşan *Tercüman* gazetesidir." (Kocaoğlu 2011). Gaspıralı, başta eğitim alanındaki yenilikçi düşünceleri olmak üzere, fikirlerini en iyi basın yoluyla yayabileceğini ve destekçi bulabileceğini anlamış ve gazete, dergi yayınına önem vermiştir. Hayatı boyunca çıkardığı gazete ve dergiler, onun fikirlerinin büyük bir taraftar kitlesi bulmasına ve fikirlerinin gerçekleşmesinde başarılı olmasına neden olmuştur. İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı süreli yayınlar *Tercüman / Perevodchik* (Bahçesaray 1883-1918), *Âlem-i Nisvan* (Bahçesaray 1906-1910), *Âlem-i Sıbyân* (Bahçesaray 1906-1912?), *Al-Nahdah / La Renaissance* (Cairo 1908) ve *Ha! Ha! Ha!* (Bahçesaray 1906) şeklindedir. Tercüman gazetesini Türkçenin yanı sıra Rusça (*Perevodchik*) olarak çıkarması her ne kadar Çarlık Rusyasının bir dayatması olsa da Türkçe bilmeyen Rusya müslümanlarının

gazeteyi anlamasına imkân sağlamıştır. Çünkü Gaspıralı, yenilikçi düşüncelerini sadece Rusya ve dışındaki Türk topluluklarında değil aynı zamanda Rusya müslümanlarında da gerçekleştirmek, müslümanların uyanışını sağlamak istemiştir. Yazılarının çoğunda da "Rusya müslümanları" tabirini kullanması bu düşüncesini doğrulamaktadır.

Tercüman gazetesinin ve onun ekleri *Âlem-i Nisvan, Âlem-i Sıbyân* dergilerinin coğrafyası da geniş bir alanı kapsamaktadır. Tercüman gazetesi Kırım başta olmak üzere, Osmanlı'nın idaresindeki yerlerde, Rusya içlerinde, Doğu Avrupa'dan Doğu Türkistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyadaki Türklere ulaşmıştır (Turan-Evered 2005). "Türk dünyasının çeşitli yörelerinde, özellikle İstanbul, Bakü ve Kazan gibi üç önemli kültür merkezinde, 19. yüzyıl ikinci yarısıyla 20. yüzyıl başlarında çıkan çok sayıda gazete arasında, ancak çok azı kendi bulundukları şehir ve bölgeler dışında Türklerin yaşadığı başka bölgelerde okuyucu kitlesi bulmuştur. Başka hiç bir gazete *Tercüman* gazetesiyle bu konuda yarışamaz." (Kocaoğlu 2011).

Gaspıralı'nın görüşlerini cesaretle dile getiren bir gazete olan Tercüman, gittikçe yaygınlık kazanarak, İstanbul gazetelerinden daha fazla sayıda bir okur kitlesine sahip olmuştur. Gaspıralı'ya bu hareket içerisinde Yusuf Akçura da destek olmuştur. Gaspıralı ve Akçura, Rusya Müslümanlarının taleplerinin yerine getirilmesi için, 1904-1908 yılları arasında birlikte çalışmışlardır. Akçura, 1911'den itibaren İstanbul'da ünlü Türk Yurdu'nu yayımlamaya başladığında, bu gazetenin Tercüman'ın "küçük kardeşi" olduğunu belirtmiştir (Uzun 2018).

"Tercüman" gazetesi her ne kadar önceleri Rusya Türklüğünün rakipsiz lideri olduysa da 1905 ihtilali sonrasında başka yayınların artışıyla, revaçtaki durumu nispeten azalmış, Tatar basınında hakkında ilk eleştiriler ortaya çıkmıştır. Gabdulla Tukay, Tercüman'ı ve Gaspıralı'yı Türk-Tatar milletinin beklentilerini karşılamadığı, gazetenin zamanın taleplerine cevap vermediği, Tatarların menfaatine göre hareket etmediği yönünde ağır bir şekilde eleştirmiştir. Gazetelerin daha keskin ve özgür olmalarını düşünen Tukay, Gaspıralı'nın Çarlık yönetimine

haddinden fazla sadakatini de bir zayıflık olarak yorumlamıştır (Ahunov 2005: 14).

2.2. Gaspıralı'nın Millî Kimlik Üzerine Düşünceleri

Gaspıralı'nın yaşadığı dönemde Rusya'daki Türk ve müslümanlar için en büyük tehlike Rusya'nın asimilasyon siyaseti olmuştur. Rusya'nın nüfus yapısını mümkün olduğunca tek cins yapma çabalarına (asimilasyon, Ruslaştırma, misyonerlik) karşılık Gaspıralı Türk millî kimliğinin korunması için eğitim, basın, yayın vb. faaliyetlerle karşı durmuştur. Gaspıralı'ya göre millî kimlik, özgürlük ve kendi kendini idare etme prensipleri ve "ahlakî" olarak birliğin sağlanması Amerika, İsviçre gibi medenî ve gelişmiş ülkeler örneğinde gerçekleştirilmeli, demokrat, liberal bir yönetim sağlanmalıydı (Pınarer 2014: 228-229).

Gaspıralı'nın "Rusya Müslümanları" (1881) eserinde millî kimlik üzerine düşünceleri ayrıntılı olarak bulunmaktadır:

"Milliyete ve bir devlet içinde yaşayan kavimlerin her bakımdan birbirine eşit olduğu fikrine, saygı gösterilen bir başka siyasî sisteme müracaat edince, bu sistemin devletin birliğin sağlamaya en iyi şekilde hizmet ettiğini, aynı zamanda eğitime, gelişmeye, emeğin ve hayatın daha iyi düzenlenmesine yardımcı olduğunu görürüz. Bu sistem kendisinde doğruluğu ve adaleti taşıdığı için çok caziptir ve dünyanın medenî halklarının çoğu arasında yürürlüktedir. Çok yönlü eşitlik ve millî benliklerini koruma temeline dayanarak Almanlar, Fransızlar ve İngilizler, Birleşik Devletler'de; Tiber ve Ren sahillerinde birbirini yok etmeğe hazır olan Almanlar, Fransızlar ve İtalyanlar da İsviçre'de barış ve huzur içinde yaşıyorlar" (Gaspıralı 2016: 96).

Gaspıralı, medenî Avrupa ülkelerini örnek vererek anlattığı toplumda idealize ettiği düşüncelerini millî birlik, dayanışma, saygı, adalet kavramlarıyla özetlemektedir. Ona göre toplumda aynı amaç etrafında birleşme, birlik olma, dayanışma sağlandığı zaman, dünya üzerinde güçlü bir millet olarak yer alınabilir:

"Nasıl ki karşılıklı saygı, birbirinin hakkına riayet etme, aynı amaç etrafında birleşme, dayanışma, ayrı ayrı şahıslara daha rahat ve daha kolay bir yaşama imkânı veriyorsa, aynı şekilde insan topluluklarının ve halklarının cemiyet hayatı da sadece bu esaslara dayanmalıdır." (Gaspıralı 2016: 97).

Gaspıralı'nın millî kimlik açısından ana dilde eğitimin önemini anlamış ve millî kimlik anlayışını temelde ortak Türkçe üzerinde şekillendirmiştir. Millî kimlik anlayışı etnisite veya bölge

esasına dayanmamakta; birleştirici ve bütünleştirici bir rol taşımaktadır. Bu bakımdan, en çok kabileciliğe karşı çıkmış; farklı kabile/boy anlayışları ile lehçe farklılıklarının milletleşmeye engel olduğunu düşünmüştür. Çeşitli Türk topluluklarının ve farklı Türkçe lehçeleri konuşan halkların ortak bir edebî dil etrafında, tek bir ulus haline gelmesi için çalışmış veya en azından bunun kültürel ve bilinç düzeyinde alt yapısını oluşturmaya gayret etmiştir. Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" sözüyle özetlediği fikirleri bugün hâlâ tüm Türk halklarının geleceğine yönelik sağlam ve mantıklı bir yol haritası olarak görülmektedir (Pınarer 2014: 230-231).

İsmail Gaspıralı Türk dil birliğini ilk düşünen ve bunu canlandırmaya çalışan bir aydın olmuştur. O, Türklerin küçük parçalara bölünerek kültürel asimilasyona uğramasının endişesini yaşıyordu. Çünkü Çarlık rejimi destekli misyonerler Türk halklarının kendi lehçelerini yazı dili olarak işliyor ve geliştiriyorlardı. Bu halklardan çıkan bazı aydınlar da yerel ve küçük çapta düşünerek, sorunun önemini kavrayamıyorlar ve lehçelerinin ayrı bir dil olarak gelişmesine yardımcı oluyorlardı. Ayrıca Rusçanın gün geçtikçe daha fazla kullanılır olması da Türk toplulukları arasındaki büyük millî birlik projesini temelinden sarsıyordu. Bu durum karşısında İsmail Bey, ilk çıkardığı "Tonguç"tan itibaren hayatının sonuna kadar dil birliği meselesini gerçekleştirmeyi en kutsal bir amacı saymıştır. Rusya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklar arasında bir birlik kurma düşüncesi, siyasal ortamın da uygun olmasıyla İsmail Gaspıralı, Ali Merdan Topçubaşı, Seyid Gerek, Yusuf Akçura, Fatih Kerimi, Kadı Abdürreşid İbrahim, Musa Curullah Bigi, Abdullah Apanay gibi Türk topluluklarının önde gelen şahsiyetlerinin önderlik ettiği Rusya Müslümanları Kongresi (15 Ağustos 1905), Türk ve Müslüman topluluklar arasında birliği kurma yönünde önemli bir işlev üstlenmiştir. (Pınarer 2014: 231; Uzun 2018; Akpınar 2016: 52-53).

Gaspıralı, tüm hayatı boyunca Türk ve Müslüman üst kimliği çerçevesinde ifade edilebilecek bir millî bilincin oluşması için çalışmıştır. Bu bilinç, dağınık ve birbirinden kopuk halde yaşamakta olan Rusya Türklerinin tek bir millet hâlinde

birleşmesinin temelini oluşturacak ve onların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda itibarlı, modern ve güçlü bir duruma getirebilecek bir adımdı.

Geniş bir Türk ve İslam dünyasının unutulmuş parçaları olan Rusya Türklerinin bu geniş ailenin bir parçası olduklarını hatırlamaları; kültürel, sosyal veya ekonomik işbirliği ve eksikliklerinin giderilmesi anlamına geliyordu. Geniş bir alandaki dayanışma; benzerlikler taşıyan veya ortak olan birçok probleme çözümler geliştirme açısından da faydalı olacaktı. Birlik içinde hareket; gelişmenin ve kuvvetlenmenin ana koşuluydu (Pınarer 2014: 232).

2.3. Gaspıralı'nın Yeni Usûl Eğitim Sistemi (Usûl-i Cedid)

Ceditçilik ilk Türk aydınlanma hareketi olarak bilinmektedir. XIX. yy. ikinci yarısında ve XX. yy.ın başında Rusya'da yaşayan Türk halklarının eğitim ve din alanlarındaki yenileşme uğraşlarını içeren Ceditçilik'in ilk temsilcileri Abdülnâsır Kursâvi (1770-1814), Şihâbeddin Mercâni (1815-1889), Abdulkayyum Nasır (1824-1907) ve Hüseyin Feyizhâni (1826-1866)'dir. Ceditçilik ilk zamanlar sadece talim ve terbiyeye mahsus bir kavram iken, sözcük giderek yaygınlık kazanmış ve yenilikçi bütün hayat tarzını ifade etmeye başlamıştır (Kanlıdere 2004: 150).

Cedidizim ilk önce eğitim alanında yenilikler getirmeyi amaçlamıştır. Okullarda yeni bir okuma metodunun benimsenmesi tartışmalarıyla başlayan hareketin karşısında eski eğitim yöntemlerinin taraftarları olan "kadimciler" yer almıştır. Bu yeni eğitime "Usûl-i Cedit" eğitim adı verilmiştir. İsmail Gaspıralı, usûl-i cedidin en güçlü ve başarılı savunucusu olmuştur. Gaspıralı, reformcu görüşlerini yaymak üzere 1881-1882 yılları arasında "Tonguç", "Şafak", "Kamer", "Ay", "Yıldız", "Güneş", "Hakikat" ve "Latail" olmak üzere bir dizi broşür yayımlamış, genel olarak dil ve eğitim sorunlarını incelemiştir. Ayrıca Müslümanlara, coğrafya, eğitim, basın, sağlık konularını anlatan, "Mirat-ı Cedid" (Yenilik Aynası) ve "Salname-i Türki" ile, Rusya'daki İslâm toplumunun durumunu ve çağdaşlaşması gerektiğini Rusça "Russkoe Musulmanstvo" adlı eserler ile ele almıştır (Uzun 2018).

XX. yy. başlarında Rus eğitim sistemi içinde Müslümanlara yönelik üç tip okul bulunuyordu: *Russko-Tatarskiye Şkolı* (Rus-Tatar Okulları), *Tsentralnaya Kreşçeno-Tatarskaya Şkola* (Vaftiz Edilmiş Tatarlar İçin Merkez Okulu) ve *Kazanskaya İnorodçeskaya Uçitelskaya* (İnorodsı İçin Kazan Öğretmen Okulu). Bunların dışında Rus okul sistemi içinde realni mektepler, gimnazyum ve üniversiteler de Türk ve Müslümanların hukukî olarak gidebileceği okullar arasında yer almaktaydı. Ancak Rusya halkları arasında dinî ve kültürel asimilasyon amaçlayan bu Rus okullarına Türkler güven duymamışlar ve bu okulları benimsememişlerdir (Türkyılmaz 2018: 52; Kanlıdere 2010: 51).

Türk halkının çoğunluğu Giraylar zamanından kalma bir eğitim anlayışının içine hapsolmuşlardır. Çoğu Müslüman, Rus okullarında İncil okutulduğu gerekçesiyle çocuklarını bu okullara göndermemiş, buna karşılık sadece Kuran öğrenmeyi yeterli görmüşlerdir (Türkyılmaz 2013: 53). Çağdaş bilimsel bilgileri öğrenmeden, Türkçe okuma ve yazma öğretilmeden, Arapça olarak sadece ezbere dayalı din eğitiminin ise Türk toplumunu ileri taşıyacak bir etkisi olmamıştır. Bunun sonucunda Rusya'daki Türkler ile Ruslar arasındaki eğitim ve gelişmişlik arasındaki fark makası iyice açılmıştır. Müslüman toplumların geri kalmışlığını ve sebeplerini gözlemleyen Gaspıralı ilk iş olarak eğitim alanında köklü reformlar yapılması ve medenî ülkelerin eğitim anlayışının belirlenmesini ileri sürmüştür. Ruslar ve Türkler/ Müslümanlar arasındaki eğitim eşitsizliğinin karşısında olan Gaspıralı'nın "Rusya Müslümanları" adlı eserinde sıraladığı eğitime dair önerileri özetle şöyledir:

- Yurttaşlık bilincinin ve bilgilerin Müslümanlar arasında Rus dili aracılığıyla yayılması asla düşünülemez.
- Müslüman medreselerinde temel bilimlerin Tatarca okutulması gerçekleşirse, Müslüman kitleleri arasına bilginin girmesini kolaylaştırır ve toplumun aklî seviyesini yükseltir ve birçok kötü hurafeyi dağıtır.
- Tatarlar arasında önemli derecede okur-yazar olduğundan, Tatar dilinde basın için gerekli şartların kolaylaştırılması, onlar arasında gerekli olan faydalı ve pratik bilgileri hızla yayacaktır; bu nedenle Müslüman lehçelerinde her türlü basını korumak ve teşvik etmek

zarurîdir.
- Müslümanları vatandan soğutan, büyük kayıplardan ve çoğu zaman devlet dairelerinde karşılaştıkları belalardan kurtarmak için Tatar nüfuslu vilâyetlerdeki mahkemelerde kadrolu tercümanların olması çok yararlı olurdu; zarurî talimat ve haberlerin mahallî yayınlarda Rusça metninin yanında yerli diline tercüme edilerek yayımlanması da faydalı olurdu.
- Bu tedbirlerden dolayı ne Rus dilinin ne de Rus devletinin menfaatleri hiçbir şekilde zarara uğramaz." (Gaspıralı 2004: 120-121; Türkyılmaz 2018: 56).

"Rehber-i Muallimîn Ya ki Muallimlere Yoldaş" adlı eserinin "Eski usûl Mektepler" başlıklı yazısında Gaspıralı, eski eğitim sistemi hakkında şu bilgileri nakletmiştir:

"İşbu ibtidaî sıbyan mekteplerine vilayetin iklimine göre beş ve altı yaşından ta on-oniki yaşlarına kadar sıbyan kabul edilir. Cuma ve bayramlardan başka mektep hergün açıktır; okuv okulur. Ekser mekteplerde sabahtan ta akşama iki saat kalana kadar, yani günde yedi-sekiz saat devam edilir. Mektebe mübtedi ne vakit getirilirse reddolunmaz, kabul olunur. Bir muallim ondan seksene kadar şakirt cem' eder. Sıbyan üç, dört, beş sene okur. Elifbadan Heftyek-i Şerif'e bade Kelâm-ı Kadim'e imanın şartlarına ve yazı derslerine girer, imtihan edilmez. Hiçbir muallimin say ve gayreti, dikkat-i umumiyeye alınıp mükaafat ve aferin görülmez. Bir vakit gelir şakirt bildi mi, bilmedi mi tayin ve beyan olunmayıp "bildi" zannı ile mektepten alınır; işe ve ticarete koyulur ya ki ilm-i Arabî tahsili için medreseye girer. Gidenlerin yerine mekteplere yeni mübtediler girer. Bunlar da böyle okur, okur, çıkar gider. Ne dikkat vardır, ne imtihan. Saf edilen emek ve gayreti çekecek ne arşın vardır, ne mizan. Eski usûl mekteplerin bir hâli daha vardır. Elifbayı bilir bilmez mübtediye doğru ya Arabî ya Farsî gösterirler. Evlad-ı Türk için bu pek ağır ve müşkül geleceği mülahaza olunmamıştır." (Gaspıralı 2017: 477).

Gaspıralı, dönemindeki eski eğitimin çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyen, kulaktan dolma bir din eğitimi olmasından dolayı karşısında olmuştur. Eski usûl mekteplerde eğitim başlıca elifba öğretimi, Arapça ve Farsça dillerindeki dualar okutulması, Kur'an'ın Türkçe anlamı bilinmeden okutulması ve ezberlenmesi vb. gibi bir müfredat içermekteydi. Sadece okuma eğitimine dayalı eski usûlde, dinî bilgiler de öğrenciye yeterince verilmemekteydi. Gaspıralı, bu okullardaki eğitimin öğrenciye zor gelen ve

seviyesine uygun olmayan yapısını da eleştirmiştir:
"Eski usûl mektepte müptedi balaya ibtida elifba veriliyor ve bütün hurufı hece gösteriliyor. İki-üç ay bunun ile uğraşıldıktan sonra Arabî bazı dualar okutturuluyor. Daha sonra Heftyek-i Şerif (Kur'an) ayetlerine başlanır yaki kıraat-i Farsî gösterilir ve ahirisi iki-üç senede Kelâm-ı Kadim başlanıp bir-iki sene bunun kıraatine devam olunur. Birkaç seneye kadar şakirde kalem ve yazı gösterilmez. Zarurat-ı diniyeden haber verilmez. Dersler, yalnız 'kara tanımaya' (harfleri tanımaya), Kuran okutmaya mahsustur. Artık kıraat-i Arabî bir derece bilindikten sonra yazı meşki verilir. Ana dilimizde Yusuf aleyhisselam hikâyesi, imanın şartları veya bir ilm-i hâl kitabı kıraat olunur. Bazı muallimler rakam ve inşa gösterir, bazılar göstermezler. Çünkü özleri de bilmezler. Naklolunan surette ders verilmesi sıbyan için ağırdır. Çünkü iptida Arabî ve Farsî ve bade Türkî kıraat gösterilir. Kıraat ile birlikte yazı gösterilmiyor." (Gaspıralı 2017: 478-479).

"Rehber-i Muallimîn Ya ki Muallimlere Yoldaş" adlı eserinin "Beyan-ı usûl-i Cedit (Usûl-i idare, mektep kaideleri)" başlıklı bölümünde Gaspıralı, yeni öğretim metodunun açıklamasını yapmış, yönetim usûlü ve mektep kurallarının nasıl olacağını açıkça belirtmiştir. Okul idaresi ve kurallarını içeren 12 madde özetle şu şekildedir:

1. Bir muallim mektebe otuz ve nihayet kırk sıbyandan ziyade kabul etmemelidir.

2. Mektebe mübtedi şakirt (yeni başlayan öğrenci) senede iki defa kabul edilmelidir.

3. Her defada kabul olunan mübtediler beş olsun, on olsun bir sınıf addolunup birden elifba başlayıp sabakdaş (ders arkadaşı) edilip okutulur.

4. Bir muallimli mektepte üç ya dört sınıf şakirt bulundurmalı.

5. Mektep üç sınıftan ibaret olursa, birinci sınıfı mübtediler teşkil eder. Bunlar elifba okurlar, elifba yazarlar, Türkçe okurlar ve ders arası zihnî hesap ederler.

6. Yedi, sekiz, dokuz yaşlarında olan sıbyan yedi sekiz saat bila-istirahat okuyamaz. İlm-i tıp, ilm-i ruh kavaidi ve hakayıkı iktizasınca şakirtlere teneffüs ve istirahat verip okutmak hikmet-i tedrisiyedendir.

7. Cuma günleri ve birer hafta bayramlarda ve "devlet günleri" olan Yanvar birde, Aprel 23'te ve 27'de, Mayıs 6'da ve 14'te ve 25'te, İyul 22'de, Oktyabr 21'de ve Dekabr 6'da dersler tatil edilip mektep kapalı olmalıdır.

8. Senede on ay dikkatli ve günden gün terakkili ders bakıldığı

haalde yazın en hararetli ve sıcak olan ayı, mektep tatil edilip istirahat edilse pek yahşı olur.

9. Sıbyanı usandırmayıp ve yorultmayıp okutmak lazımdır.

10. Şakirtleri urmaya, söğmeye hacet yoktur.

11. Her hafta nihayetinde şakirde haftalık tezkire verilmelidir. Hafta boyu derslerine dikkati olup bildiği işaret edilip "aferin" yazılmalıdır.

*12. Mektebin pencereleri büyük ve içi ziyalı ve aydın olmasına pek dikkat etmelidir. Töşemesi temiz ve kış esnası sıcak olması lazımdır. Soğuk hanede ders vermek; ilim öğretmek değildir; bî-günah sıbyana ceza vermektir (*Gaspıralı 2017: 481-483).

Dil öğretiminde yeni sesli yöntemin, usûl-i cedid'in, yeni ceditçi metodun kurucusu Gaspıralı, geliştirdiği yeni metodun okumayı çabuklaştırması sayesinde "kadimciler" dışında büyük çoğunluğun desteğini almıştır. Gaspıralı, "Usûl-i savtiyye" adını verdiği bu yöntemi 1884'te Bahçesaray'ın Kaytaz Ağa mahallesinde açtığı ilkokulda gösterdi. Kadimci eski öğretim yönteminde heceleme, harften heceye, heceden sözcüğe doğru ilerliyordu. Yeni yöntem tarafındaki ceditçiler ise alfabenin her harfinin bir sese karşılık gelmesi demek olan "sesli yöntemi" kabul etmişlerdi. Cedit okullarında Gaspıralı'nın "Hoca-yı Sıbyan" ders kitabı kullanılıyordu ve Rusya'da bu yeni eğitim günden güne yayılıyordu. 1895 yılına gelindiğinde Bahçesaray'da bu tarzda yedi okul bulunuyordu. Bu yöntem, öncelikle İdil-Ural sahası olmak üzere, hızla bütün Türk halkları arasında yayılmıştır. Sadece İdil-Ural bölgesinde 12 Eylül 1913 tarihine kadar 694 usûl-i cedit okulu kaydedilmiştir. Benzer okullar Rusya'nın dışında da açılmıştır (Ahunov 2005: 15).

Gaspıralı, Rusya İmparatorluğu içinde müslümanların topluca yaşadığı yerlere sık sık ziyaretlerde bulunarak usûl-i cedîdi tanıtmaya ve benimsetmeye çalıştı. Türklerin yaşadığı yerlerde okunmaya başlanan *Tercüman* Gaspıralı'nın en önemli propaganda araçlarından biri olmuştur. İlk usûl-i cedîd mektebinin açılışı üzerinden henüz on yıl geçmeden çeşitli Türk bölgelerinde Gaspıralı'yı destekleyen kimseler ortaya çıktı. Bunlar arasında aydın fikirli mollalar, öğretmenler, esnaf ve en önemlisi müslüman zenginler yer almaktaydı. Özellikle İdilboyu Tatarlarından Hüseyinovlar, Apanaylar, Akçuralar gibi zengin tüccarların,

Tağızade gibi Kafkasyalı müslüman petrol milyonerlerinin kazanılması usûl-i cedîd mekteplerinin hızla yayılmasında büyük rol oynadı. Bunların açtığı ve maddî bakımdan desteklediği mekteplerle usûl-i cedîd bilhassa İdilboyu'nda, Kafkasya ve Kırım'da köylere kadar yayıldı. 1895'te bütün Rusya İmparatorluğu içindeki usûl-i cedîd mekteplerinin sayısı 100'ü geçerken 1914 yılında bu sayı yaklaşık olarak 5000'i bulmuştu. Gaspıralı'nın usûl-i cedid okulları Rusya Müslüman Türk toplulukları içerisinde sosyal, kültürel ve dinî alanda yenileşmeyi başlatan bir motor kuvvet vazifesi görmüştür.

Gaspıralı en fazla Müslüman Tatar-Türk nüfusunun eğitimine yaptığı katkılarda başarılı olmuştur. Halkının aydınlanması için çalışmış ve kendini eğitime adamış bir idealisttir. Gaspıralı, aydınlanma ve gelişme için eğitimin gerekli olduğunu görmüş ve yayınlarıyla toplumun eğitimine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte eğitim ve her türlü kültürel gelişmenin temeli dildir. "Rusya Müslümanları" makalesinde belirli bir program olarak açıkladığı ideallerini gerçekleştirmek için üç ana saç ayağı belirlemiştir. Bunlar "eğitim", "basın" ve "matbuat"tır. Bu amaçla çalışmalarını eğitim, gazetecilik ve matbuat işlerini birarada yürüterek yapmıştır. Eğitim çalışmalarının temelini okuryazarlığı artırmak, okul müfredatlarını batılı ve medenî ülkelerin programlarına uygun hazırlamak ve yenilikçi (ceditçi) okul sayısını artırmak oluşturmaktadır (Pınarer 2014: 232-233).

Gaspıralı İsmail Bey'e göre eğitim; geleneksel İslamî toplumların yaşadıkları sorunlara ve problemlere için en önemli çözüm olarak görülmüştür. İslam dünyasının XIX. yüzyıldaki içine düştüğü kötü durumun nedeni eğitim eksikliği ya da mevcut geleneksel eğitim sisteminin son derece dar ve yetersiz içeriğiydi. Eğitim sisteminin tamamen dinî nitelikte olması, çağdaş olmayan ders kitapları ve modern olmayan pedogojik yöntemlerin kullanılması ile temelde, bu okullarda verilen zihniyet; İslam toplumlarının entelektüel, moral, sosyal, ekonomik ve politik olarak güçsüzleşmesine ve geri kalmasına yol açmıştı. Ayrıca, mevcut sistem İslam'ı daha parlak bir geleceğe taşıyabilecek "eğitimliler ordusu"nu yaratmaktan çok uzaktı. Gaspıralı, eski yöntemlerde eğitimin toplumun ilerlemesine hiçbir fayda

sağlamayacağını belirtmiş, eski eğitim sisteminin yerine medenî Batı ülkelerinde olduğu gibi çağdaş eğitimin uygulanmasını önermiştir (Pınarer 2014: 233).

Gaspıralı eğitim alanında ilk olarak işe Bahçesaray'da fonetik metotla okuma öğretmeye dayalı "Usûl-ü Savtiye" metodu ile bir okulu açmakla başladı. Bu usûlün başarısını herkese göstermek için 45 gün eğitim gören öğrencilerini halka açık sınav yaptı. Öğrencilerin halk önündeki bu sınavlardan büyük başarı ile geçmeleri bu yeni metoda ilgiyi artırdı. Gaspıralı, ikinci olarak da yetişkinler için gece kursları düzenledi ve gece kurslarını bizzat yönetti. Tercüman gazetesi, yeni usûl (usûl-i cedid) eğitimin tanıtımında en etkili basın organı olmuştur. Gerek Tercüman'daki usûl-i cedid eğitim ile ilgili yayınlar gerekse halk önündeki tanıtımlar, yeni eğitimin Türk-Müslüman toplumunda hızla yayılmasını sağlamıştır. 1887 yılında ikinci usûl-i cedit okulu Han Kirman (Kasımov) şehrinde İdil Tatarları arasında açılmış ve sonrasında diğer bölgelerde okulların açılışı yaygınlaşmıştır. Öyle ki, 1905 yılına gelindiğinde tüm Rusya Türklerinde 5 bin "Usûl-i Cedit okulu açılmış durumdaydı. "Usûl-i Cedit" okulları Rusya Müslümanlarının eğitiminde, aydınlanma ve uyanışında bir dönüm noktası olmuştur (Pınarer 2014: 236).

Usûl-i Cedit'e göre:

1. Okul medreseden ayrılacak,
2. İlkokulun ayrı öğretmenleri olacak,
3. Öğretmen "sadaka" değil aylık alacak,
4. Okuma yazma öğretimi, usûlsüz, yöntemsiz "heceleme" ile değil de yeni "Elifba" kitaplarında gösterilen "usûl-ü savtiye" veya "usûl-ü meddiye" ile başlayıp kolayca okuma yoluna gidilecek,
5. Yalnız okumaya değil, aynı zamanda yazı öğretimine de önem verilecek,
6. Kız Çocukları için de ayrı ilkokullar açılacak ve kızlar da yazı yazmayı öğrenecek,
7. Öğretim bir programa göre yapılacak, her yaşa göre ders kitapları kullanılacak (Pınarer 2014: 236-237).

Gaspıralı'nın yaşadığı dönemde Türk dünyasında faaliyet gösteren medreselerde pozitif bilimlerin öğretimi yapılmıyordu. Bununla birlikte toplumda okuma yazma oranı da çok düşük seviyedeydi. Müslüman Türk halklarının geri kalmışlığına sebep

olan eğitimdeki çağdışı durumları düzeltmek amacıyla ortaya çıkan usûl-i ceditin temel amacı, çağın gereklerine uygun eğitim öğretim yapmak ve Rusya Türklüğünü okuma yazma başta olmak üzere devrin gerektirdiği temel teknik ve bilgiyle donatmak olmuştur. Cedit okullarındaki eğitim yaklaşımı büyük ölçüde modern eğitim anlayışına yakın ve eski eğitim sisteminin ilerisindedir. Bu eğitim anlayışı, açılan Ceditçi okullara ayniyle yansıdığı gibi eski metotla eğitim yapan okulların ıslahında da yol gösterici olmuştur. (Soyuçok 2019: 18).

İsmail Gaspıralı'nın "Rehberi Muallim Ya Ki Muallimlere Yoldaş" adlı risalesinde usûl-i cedit eğitim anlayışı şu şekilde özetlenebilir:

- dinî bilgiler öncelikli olmakla birlikte öğrenciye sağlam bir okuma yazma eğitimi vermek ve günlük ihtiyacı olan bilgileri sunmak amaçlanır.
- Bir öğretmene otuz, kırktan fazla öğrenci verilmemelidir.
- Sadece erkek çocukları değil, kız çocukları da okutulmalıdır.
- Öğretimde bireysel ilerleme değil grup olarak sınıf hâlinde ilerleme ve başarı önemlidir.
- Bir günde, en fazla, sabahtan üç saat, öğleden sonra iki saat olmak üzere toplam beş saat ders yapılmalıdır. Teneffüsler on dakika, öğle arası kırk beş dakika olacaktır.
- Cuma günü ve millî bayramlarda okul tatil olmalı; yazın ya okul kapanmalı ya da dersler hafifletilmelidir.
- Bir günde bir dersten en fazla bir saat ya da kırk beş dakika görülmelidir. Aksi, öğrencide bıkkınlık ve yılgınlığa yol açar.
- Öğrenciyi dövmemek ve azarlamamak gerekir. Dersi öğretmek için ceza değil teşvik gerekir.
- Her haftanın sonunda öğrencinin o haftaki başarı durumunu gösteren bir belge verilmelidir.
- Sınıflar büyük, ferah, aydınlık ve temiz olmalıdır.
- Kara tahta, sıra gibi modern eğitim araçlarından yararlanılmalıdır.
- Namaz sureleri dışında ezbere yer verilmemeli, öğrencinin konuyu anlaması ve nakledebilmesi üzerinde durulmalıdır.
- Yazma ve okuma dersleri toplu olarak yapılmalıdır.
- Temel eğitim için beş sene çoktur, iki sene yeterlidir. Diğer üç senede çeşitli zanaatlar öğretilmelidir.

- Bir konu tam öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir.
- Eğitim bütün sınıflar ve öğrenciler için aynı anda başlayıp aynı anda biter.
- Her dersin sınavı olmalıdır.
- Okuma yazma öğretildikten sonra, önce Türkçenin kuralları, sonra Rusça ve Arapçanın kuralları öğretilmelidir (Gaspıralı 2017: 471-505'dan Soyuçok 2019: 17-18).

Usûl-i ceditte ders kitaplarının içeriğine bakıldığında, eski usûl mekteplerden farklı olarak, sadece Kur'an bilgisi olmayıp dinî ve dünyevi çok çeşitli konuları içerdiği görülür. Metinlerin konuları eleştirel ve işlevsel okuma becerilerini kazandıran, öğrencileri hayata hazırlayan niteliktedir. Yeni usûl ders kitaplarındaki metinler "didaktik (öğretici, bilgilendirici)" metinler, fabllar, günlük yaşamda bilinmesi gereken bilgileri içeren metinler, felsefi metinler, dinî içerikli (özellikle mezhepsel ayrılıklar kaynaklı düşmanlıkları önleme amaçlı) metinler ve sağlıkla ilgili metinler şeklinde dağılım göstermektedir (Soyuçok 2019: 20).

Gaspıralı 1905'te Rusya Müslümanları 1. Kurultayının başkanlığına, 1911'de Türk partisi İttihat ve Terakki'nin merkez komitesine seçilmiş, yeni öğretim metodunun propagandasını yapmak için çok sayıda ülkeye gezilerde bulunmuştur. Mısır'da, Hindistan'da bulunmuş, Hindistan'da kendi yeni metodu üzerine dersler vermiştir. Eğitimle ilgili sorunları Rusya Müslümanlığı (1881) ve Rus-Doğu Anlaşması (1896) adlı kitaplarıyla ele almıştır (Ahunov 2005: 16).

Gaspıralı, İstanbul'da bulunduğu yıllarda medrese eğitiminin dışında uygulanan usûl-i cedid eğitimi ve ana dilinde öğretim uygulamalarını görmüştür. İstanbul'da uygulanan bu sistemin en dikkat çekici yanı Türkçe okuma-yazmanın temel eğitimin merkezine alınmış olmasıdır. usûl-i cedid eğitim olarak adlandırılan bu sistem, medreselerde asırlardan beri uygulanan Arapça eğitimden Türkçe eğitime geçiştir. Osmanlı'da bu yeni eğitim sisteminde yazılmış ilk alfabe Dr. Mehmet Rüştü'nün, 1858'te basılan Nuhbetü'l-Etfal adlı kitabıdır. Selim Sabit ise 1863'te yayımladığı Elifba Risalesiyle alfabe öğretimini kolaylaştıran usûl-i savtiyeyi (fonetik metodu) geliştirerek, ana dilde alfabe öğretim sistemini daha ileri bir aşamaya taşımıştır.

Şimdiye kadar konu hakkında yapılan araştırmalarda okuma-yazma öğretiminde en önemli değişim olarak Selim Sabit tarafından geliştirilmiş usûl-i savtiye gösterilmekteydi. Selim Sabit'in usûl-i savtiye yönteminin Gaspıralı'yı etkilediği yönündeki iddialar ile ilgili olarak Türkyılmaz şunları ifade etmektedir: "Bu görüşleri ileri süren araştırmacılar esas değişimi görememişlerdir. Bizim araştırmamızda ulaştığımız sonuca göre usûl-i savtiye sadece "*Türkçe elifba" öğretimini kolaylaştıran bir yöntemdir. Oysa Mehmet Rüştü, esas olarak elifbayı Türkçeleştirmekle büyük bir değişim gerçekleştirmiş ve alfabe öğretimini kolaylaştıran usûl-i savtiyeyi de Selim Sabit'ten önce ilk uygulayan kişidir. Anlaşılacağı gibi doğrudan ana dilde okuma-yazma öğretimini temel alan usûl-i cedit ve bu sistemde alfabe öğretimini kolaylaştıran usûl-i savtiye Gaspıralı'nın icadı değil, Türkiye'den alınmış bir sistemdir. Aradaki fark şudur: Osmanlı aydınları bu amaçla yazdıkları kitaplarda klasik Osmanlı yazı dilini çocuklara öğretme amacı güdüyorlardı. Gaspıralı ise canlı halk dilini öğretmeyi ön plana çıkarmıştır*" (2013: 200-201). Yusuf Akçura da "usûl-i cedit" tabirinin o zamanlar İstanbul'da kullanıldığından bahsederek bu tabirin Osmanlı Türklerinden alındığını belirtmektedir.

Yenileşme hareketlerinin tarihine bakıldığında tek bir ceditçilikten değil, ceditçi hareketlerden söz edilebilir. Ceditçilik, ortaya çıktığı coğrafyaya göre değişik özellikler göstermiştir. Bunlar arasında Kazan ve Kırım Tatarları öncü rol oynamıştır. Kazan Tatarlarının coğrafî olarak daha geniş açılımları, Batı'ya yakınlıkları yanında, Hindistan'da, İstanbul'da ve Mısır'da ortaya çıkan dinî reformcu ve modernist hareketlere açıktı. Diğerlerinden farklı olarak, Kazan Tatarları arasındaki harekette güçlü bir dinî ıslahçı çizgi vardır. Azeriler ve Kazaklar arasındaki aydınlanmada ise Rus tesiri ve modernist eğilim daha ağır basmaktadır. Rus okullarında okuyarak Rus dili ve kültürü aracılığıyla Batı'nın fikir ve değerleriyle tanışan yerel aydınlar laik dünya görüşünün temellerini atmışlardır. Buhara Hanlığı ise XIX. yüzyılda neredeyse dış dünyadan soyutlanmış gibiydi; Batı'ya uzak ve geniş çöllerle çevrilmiş olmasından başka, buradan geçen geleneksel ticaret yollarının da âtıl duruma düşmesinden dolayı dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmıştı. Kültürel ve coğrafî yakınlık sebebiyle XIX. yüzyılın başında Hindistan'dan gelen dinî reformcu akımlar az da olsa Buhara uleması arasında yankı bulmuştur.

Ceditçilik Hareketi Buhara'da 1890'lardan sonra Kırım, Kazan ve Bakü'den gelen tesirler sonucunda ortaya çıkmıştır. İdil-Ural Ceditçiliğindeki güçlü dinî ıslahçı söylemin aksine, Türkistan ceditçilerinin yazılarında dinî tartışmaların yer almaması da dikkati çekmektedir (Kanlıdere 2004: 150, 154).

Gaspıralı'nın eğitim alanındaki çalışmaları toplumun birçok kesiminde kabul gördüğü kadar eski usûl taraftarı muhafazakâr çevrelerden de muhalefet görmüştür. "Usûl-ü kadîmci" (eski usûlcüler) olarak adlandırılan cahil mollalar, şeyhler, dervişler ve "İslam elden gidiyor" korkusu taşıyan bu zümreler Gaspıralı'nın yenilik hareketinin karşısında olmuş, yeni okullarda dünyevi bilgiler ve fen derslerinin okutulmasına karşı koymuşlardır. Hatta "Ceditçileri" "devlet için zararlı ve tehlikeli" diyerek ihbar etmekten bile geri durmamışlardır. 1889'da Kazan'da, molla Gilazutdin Muhitdinov usûl-i cedide karşı "Çelik Mızraklar" isimli kitabını çıkarmış, kitapta ceditçi harekete açıkça meydan okunmuş, bu usûlün hak din İslamiyet için zararlı bir teşebbüs olduğu iddia edilmiştir (Ahunov 2005: 15). Diğer yandan, birçok aydın görüşlü din adamları bu harekete destek vermiş ve gelişmesi için çalışmışlardır. Kadı Abdürreşit İbrahim, Kadı Rizaeddin, Gilman Âhund, Alimcan Barudî ile Ufa'da Hayrullah Osmanî, Hasan Ata Abesi, Hâdi Maksudî, Kazan'da Şakircan Tahirî ve Ayaz İshakî bu hareketin başlıca destekçileri idiler (Pınarer 2014: 238-239).

2.4. Gaspıralı'nın Dil Üzerine Düşünceleri

Gaspıralı devrinde, Rusya Türkleri modern anlamda bir millet olabilme şartlarının birçoğuna sahip değillerdi. Birbirine benzer lehçeler konuşan bu halklarda millet bilinci yoktu. Rusya Türkleri arasında Müslüman ümmetinden olma ve yerel topraklara bağlılık anlamında bir millî anlayış bulunuyordu. Toplumda bir statü ve meslek edinmek Rusça öğrenim görmeye bağlıydı. Bu nedenle Rusça öğrenim bazı çevrelerce daha prestijliydi. Bunun karşısındaki çevrelerde de tamamen dünyevi bilgilerden uzak bir din eğitimi vardı. Oysa medeniyet, dil ve kültürün geliştirilmesi için millî dilde öğrenim ve bu kapsamda ortak edebî bir dil geliştirilmesi lazımdı (Pınarer 2014: 243).

Başta Rusya Türkleri olmak üzere, tüm Türkleri ortak bir edebî dil ve kültür temelinde milletleştirme idealini benimseyen Gaspıralı İsmail Bey'e göre, benimsenecek ortak dili "İstanbul'daki hamal ve kayıkçı ile Doğu Türkistan'daki bir deve sürücüsü ve koyun çobanı" da anlayabilmeliydi. Coğrafya ve lehçe farklılıklarına rağmen bütün Türklerin birbiriyle anlaşabileceği bir dil ise sade ve ortak Türkçe sözcüklerin kullanıldığı bir yapıda olabilirdi (Saray 1991: 312, Pınarer 2014: 244, Yaman 2018: 60).

Gaspıralı'nın temel yaklaşımı, "Lisan-i Umumi" adını verdiği bir dil birliğidir. Bunun için dünyanın çeşitli ülkeleri ve yörelerinde yaşayan Türklerin kolayca anlaşmalarını sağlayacak ortak bir Türk yazı dili olarak İstanbul Türkçesi ile Kırım Tatarcasının karışımı bir yazı dili" yaratmaya çalışmıştır. XX. yy. başlarında Türk yazı dillerinin sayısı bugünki kadar değildi. Osmanlı imparatorluğunun başkenti İstanbul'da İstanbul Türkçesine dayalı bir yazı dili ve Azerbaycan topraklarında gelişmekte olan bir yazı dili Batı Türkçesini temsil etmekteydi. Doğu Türkçesini de Çağatay yazı dilinin devamında Kâşgar, Taşkent, Kazan'da ortaya çıkan yazı dili oluşturmaktaydı. Bu yazı dillerinde henüz yerel ağızların etkisi fazla olmadığından ve Arap alfabesine dayalı imla nedeniyle lehçesel ayrılıklar belirgin değildi ve birbirine yakın bir yazı dili görünümündeydiler. Bu durumda böyle bir dönemde Doğu ve Batı Türkçesinden sözcüklerle bütün Batı ve Doğu Türklüğünün anlaşabileceği ortak bir yazı dili yaratmak daha kolay ve zamanında olurdu. "Gerçekten, İsmail Bey Gaspıralı yaşadığı yüzyıllarda dil konusundaki bu önemli durumu doğru olarak tespit etmiş, Batı ve Doğu Türkçesi dışında henüz başka bağımsız Türk yazı dilleri 1910'dan önce ortaya çıkmamış iken, Batı Türkçesini temsil eden İstanbul Türkçesiyle Doğu Türkçesine geçişi temsil eden Kırım Tatarcasını, bilinçli bir şekilde karıştırarak, yepyeni bir ortak Türk edebî dili yaratma projesini *Tercüman* gazetesinde uygulamaya çalışmıştır." (Kocaoğlu 2011; Yaman 2018: 61).

Henüz lehçelere dayalı çok sayıda yazı dillerinin olmadığı o dönemin şartları düşünüldüğünde Gaspıralı'nın ortak Türkçe oluşturma çabasının bir ütopya olmadığı açıktır. Bilakis Gaspıralı tam zamanında dil birliği konusunun Türkler için hayati öneme

sahip olduğunu farketmiş ve bu konuda çalışmalara başlamıştır. İlk nüshası 22 Nisan 1883'te yayımlanan Tercüman'ın dili temelde sade Osmanlı Türkçesi olmakla birlikte, Kırım Tatar Türkçesi veya diğer Türk lehçelerinden de kullanım sıklığı yüksek sözleri içine almıştır. Tercüman, Rusya'da, Osmanlı İmparatorluğunda, İran'da, Balkan ülkelerinde ve daha birçok Türklük alanında halk tarafından takip edilmiştir. Tercüman'ın dışındaki diğer yayınlarında da (Âlem-i Nisvan, Âlem-i Sıbyân vd.) bu dil siyaseti takip edilmiştir (Kocaoğlu 2011; Erdem 2014: 95).

Gaspıralı'nın fikrine göre, ortak bir edebî Türk dili oluşturmak için tutulacak yol kısaca şudur:

1. Mümkün olduğunca Türkçeye girmiş olan yabancı kökenli kelimeleri çıkarmak.
2. Okuryazarlar tarafından dahi anlaşılamayan Arapça, Farsça terkip ve ibareleri kaldırmak.
3. Bütün lehçelerdeki çok kaba olmayan kelimeleri, Osmanlı Türkçesinin yapısına uydurarak kullanmak." (Toker 2004: 37).

Gaspıralı tüm yazılarında Kırım Türkçesi ile sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesine dayanan bir dil kullanmış ve Rusça'nın etkisinden özellikle kaçınmıştır. O zamanki tek bağımsız Türk devleti olan Osmanlı devletinde yazı ve edebî dilin gelişmiş olması nedeniyle en güçlü anlatım imkânını İstanbul Türkçesi sağlayabilirdi. Ancak Osmanlı Türkçesinin, özellikle edebî alanda kullanılan dilin, ağır Arapça ve Farsça terkiplerden oluşması, bu yönde bir dil birliğinin oluşmasına da engel oluşturmaktaydı. Bu nedenle Gaspıralı Osmanlı edebî dilini eleştirmiş, konuşulan ve yaşayan Türkçe üzerinde bir birlik kurulması gerektiğini söylemiştir. Bunun için halkın konuştuğu İstanbul Türkçesi ile diğer Türk lehçelerine daha yakın olan Kırım Türk lehçesinin sözvarlığının karışımından oluşan, sade bir Türkçeyi yaymak ve Türkler arasında bir ortak dil oluşturmak için hayatı boyunca çalışmıştır (Pınarer 2014: 246-247; Uzun 2018).

Gaspıralı'nın yaşadığı dönemde halkın konuştuğu ve Arapça-Farsçadan uzak Türkçeye "kaba" dendiğini, bunun yerine aydınların yabancı etkilerle dolu dili kullandığını görmekteyiz. Ancak Gaspıralı diğerlerinin aksine "kaba" diye küçümsenen ve halkın anladığı sade Türkçenin tarafında olmuş, ancak bu şekilde

en uzak diyarlardaki Türklerin birbiriyle rahatça anlaşabileceğini belirtmiştir. Gaspıralı, "*İstanbul edebiyatının sistemsiz devamından ve dudu kuşu dilinden usanmış, kararmıştım*" sözleriyle Osmanlıcaya karşı bakışını göstermiştir. Mehmet Emin Yurdakul'un gönderdiği mektuba cevaben 12 Mart 1889'da kaleme aldığı mektubunda, sade Türkçeyle yazılan şiirlerinden duyduğu memnuniyeti şu şekilde dile getirmiştir:

"Şiirlerinizin dilinden başka, fikirleri de İstanbul'un 'ay yüzlü' ve 'kara saç ile mavi göz'den ibaret şiir eserlerinin hepsinden üstündür. Cübbeleri kıyamet olan efendilerin; bastonları, ceketleri alamet olan şık beylerin tarzına zıt, sade ve kaba(!) Türkçe'yle yazmak büyük cesarettir. Mensur ve manzum eserler arasına böyle sistemli bir eser kazandırmak, Türk âlemine büyük bir hizmettir. En içten tebriklerimi sunuyorum. Türk âlemine dediğim abartı sanılmasın. Abartmayı ne severim, ne de ederim. Çünkü şiirlerinizi Edirne, Bursa, Ankara, Konya, Erzurum Türkleri anlayıp lezzetle okuyabilecekleri gibi; Tiflis, Tebriz, Şirvan, Horasan, Türkistan, Kâşgar, Deşt-i Kıpçak, Sibirya, Kazan ve Kırım Türkleri de okuyacaktır ki, bu şerefe Fuzûlî ve Nâbî bile nail olamadılar. 40-50 milyonluk ve 30 asırlık âleme ilk kez bir kaşık oğul balını yediren siz oldunuz ki, bu sizin için bir şeref, bizim içinse bir saadettir! Tekrar tebrik ediyorum. Tercüman gazetesinin çabası da bu yolda hizmettir. Sade ve kaba(!) Türk dilidir ki, Dersaâdet'in hamal ve kayıkçılarına, Doğu Türkistan'daki Türk devecilerine ve çobanlarına gazeteyi tanıtmıştır. Kazan ve Sibirya'da olduğu gibi, Tebriz ve Horasan'da da Bahçesaray dilini öğrenmeye meyil doğurmuştur. İstanbul edebiyatının sistemsiz devamından ve dudu kuşu dilinden usanmış, kararmıştım. Şiirleriniz büyük teselli oldu. Bunun için Allah sizden razı olsun. Size kardeşçesine gazetemi takdim ediyorum..." (Kırımer 1996: 97-98; Toker 2004: 38-39).

İsmail Bey'in ortak edebî dil gayretlerinin yanı sıra, yukarıda da ifade edildiği üzere, Rus göçmenlerin Türklerin yoğun olduğu bölgelere iskân edilmeye başlanmasıyla, benliğini korumak isteyen Türk toplulukları kendi lehçeleriyle gazete ve dergi yayımlama gayreti içine girdiler. Bu çabalar, 1905 yılında Rusların Japonya karşısındaki yenilgileri sonucunda, Rus yönetiminin meşrutî idareye geçmesi ve Müslüman tebaaya bazı haklar vermesiyle giderek artmaya başladı. Türklerin bulunduğu büyük şehirlerin çoğunda Türkçe günlük gazeteler ve haftalık dergiler yayımlandı. Bunlar içinde mahallî lehçeler kullanılarak çıkarılanlar

İsmail Bey'in tepkisini çekiyordu. O, Kazan'da çıkan bu tip dergi ve gazetelerin çok sığ ve yerli diline de tepki göstermiş, bunların Türk diline ve Türk milletine zarar verdiklerini belirtmiştir (Toker 2004: 36).

Tercüman'da kaleme aldığı yazılarında, dil birliği konusunda mümkün olduğunca açık bir Türkçe kullanan Gaspıralı, meslektaşlarını da daima arı dil kullanmaları yolunda teşvik etmiştir. 1906 yılında Azerbaycan'da çıkarılmaya başlanan Füyuzat dergisinin yayın müdürü Hüseyinzade Ali Bey'e, derginin dördüncü sayısında yayımlanan mektubunda, "*Füyuzat'ın birinci sayısını aldım. Düzeni ve baskısı güzel olmuş, hayırlı olsun. Dilini biraz daha sadeleştirirseniz halk arasında da daha fazla yaygınlaşır, sanıyorum.*" demek suretiyle, Füyuzat'ın sade dille çıkarılmasını istemesi bu fikrinin göstergesidir (Toker 2004: 38).

Gaspıralı'nın temelini attığı ortak Türkçe fikri ve uygulamaları, onun yaşadığı dönemde başarılı olmuş, onun fikrinde hareket eden Türk aydınları da bulunmuştur. Ancak 1917 Bolşevik ihtilali ve ardından Kırım, Kazan, Bakü, Taşkent vb. Türk yerleşim yerlerinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içerisinde kalarak Sovyet Rusya'nın boyunduruğu altına girmesi, Gaspıralı'nın çok uğraştığı ortak Türk dili projesinin gerçekleşmesine imkân vermemiştir.

2.5. Gaspıralı'nın Din ile İlgili Düşünceleri

Gaspıralı dinî bir eğitim, medrese eğitimi görmemişti; tam tersine, tamamen batılı bir tarzda, Rus Okullarında ve Rus Harp Okulu'nda okumuştu. Bir din âlimi hiç değildi. Ancak felsefi, sosyolojik, tarihsel ve en önemlisi saptanan hedefe yönelik fayda noktasında, pratik açılardan İslam dinine yönelik bir bakış açısına sahipti. Dinin, kültürün en önemli ögelerinden biri olduğunun ve özellikle asimile olmaya karşı direnme noktasında, nasıl bir savunma mekanizması oluşturduğunun farkındaydı. Millî kimlik oluşumunda toplumun ortak değerlerde birleşmesi gerekliydi. Din birliği de Türk topluluklarının millî birlik ve beraberliği için önemliydi. Bu nedenle yenileşme çalışmalarında dil ve eğitim alanlarında olduğu kadar din konusuna da el atmış, sağlam ve doğru bir dinî eğitimin gerekliliğini savunmuştur. Kulaktan dolma,

ezberci ve dinin asıl kaynakları olan Kur'an ve hadisleri anlamadan yapılan din eğitiminin karşısında olmuş, bunun yerine Türkçe eğitimle okuduğunu anlayan ve İslam'ın gereklerini yerine getiren müslümanlık anlayışını savunmuştur. Batıl inanışların ve mezhepçiliğin toplumda millî birliğe ve gelişmeye zarar veren unsurlar olduğundan hareketle dinî eğitimde akılcı yolların benimsenmesi gerekiyordu.

Gaspıralı'nın döneminde Müslüman toplumlarla Hristiyan halkları karşılaştırdığında Müslümanlarda hep bir geri kalmışlık görülüyordu. Gaspıralı bu geri kalmışlığın Müslüman toplumların kendilerine has bir özellik olmadığını, İslam'ın emrettiği gibi yaşamamalarına bağlamaktadır. Ona göre İslam dinini doğru bir şekilde öğrenmek ve anlamak ile Müslümanlar ileri gidecektir. Çünkü İslam, ilerlemenin ve medenileşmenin kaynağıdır. Gaspıralı "Umumî Mütemer-i İslamî Yani Müslümanlar Kongresi"nde (1907) bu konuda şunlar belirtmektedir:

"Türk, Fars ve Hint akvam-ı İslamiyesinin bugünkü düşkünlüğü hilkat (yaratılış) ve tabiatlarından ileri gelen bir hal değildir. Böyle ise faaliyet ve temeddün yollarımızı kestiren (medenileşmemize engel olan) din-i mübin-i İslam mı (açık olan İslam dini mi)? Hayır, hayır! Müşerref bulunduğumuz (bize şeref veren) din-i İslam, terakki ve temeddünün menbaıdır (ilerleme ve medenilesmenin kaynağıdır). Evvelce görülmüs terakkimizin belki bas sebebi ve muharrikidir (harekete getirenidir). Dinimiz bir kanun-ı mukaddestir (kutsal bir kanundur) ki 'cümleniz çalışınız', 'cümleniz okuyunuz', 'cümleniz tedbir ve sınaat (sanat, zanaat) ile yaşayınız' kaidelerini amirdir (kurallarını buyurmaktadır). Bizler ise hazırda bu evamir-i şerifenin (kutsal buyrukların) tamamen aksini işliyoruz. İşşizlik, sınaatsizlik, nadanlık (cahillik) hep bizde. Hikmet, halimizin burasındadır. İktisadi düşkünlüğümüzü fikir ve akıl hareketsizliği yani Şark âleminde bir fikir ve bir eser ve bir edip zuhuruna (yazar ortaya çıkışına) karşı Garp aleminde (Batı dünyasında) yüz fikir, yüz eser, yüz edip baş gösterdiği ilave olunursa, halimizin ne kadar müşkül olduğu daha güzel anlaşılmış olur" (Gaspıralı 2004: 363).

Bunun ötesinde, temel tespitlerinden birisi; tüm İslâm toplumlarındaki geri kalmışlık, gelişmemişlik, gayri modernlik gibi ortak sorunların varlığı idi. Ona göre, madem sorunlar ortaktı; çözüm de ortak aranmalıydı. Dinin oluşturduğu dayanışma ruhu ile gerçek öz inanca ulaşıldığı takdirde, "Darürrahat Müslümanları" adlı, futuristik romanında anlattığı gibi Müslümanların en modern,

müreffeh ve gelişmiş bir devlet ve toplum olmamaları için bir neden yoktu. Gaspıralı, din konusunda bir İslam âlimi veya fıkıhçısının bakış açısından çok dinin toplumsal boyutuna dikkat çekmiştir. Dinin modernlik karşısında nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda çağının modernist görüşlü din adamlarından etkilenmiş, onların genel olarak toplumsal sartların değişmesiyle dinin uygulamalarının değişebileceğini yönündeki düşünce ve uygulamalarını takdir etmiştir. Gaspıralı, dinin özel olarak İslam'ın toplumsal birlik ve bütünleştirme fonksiyonu üzerinde durmuş ve dinin statik bir şekilde algılanmasını eleştirmiştir. Dinin devamlı hareket kaynağı olduğunu ve özellikle eski dönemlerde dinamik bir şekilde tatbik edildiğine dikkat çekmiştir. Dinî zihniyetin tutucu bir şekilde toplumsal değişime karşı tavır almasını ise dine sonradan sokulan bidat ve yorumlamalara dayandırmaktadır (Pınarer 2014: 248; Özdil 2009: 82).

Gaspıralı'nın akıl ve dini birlikte değerlendiren düşüncesi Abdülkayyum Nâsırî ve Şihabettin Mercanî'nin başını çektiği Kazanlı öncü reformcu âlimlerin oluşturduğu felsefi temelden kaynaklı görünmektedir (Pınarer 2014: 249, Uzun 2018). Gaspıralı yazılarında din ve bilimin birbirine zıt olmadıklarını, hatta ikisinin de ayrılmaz bir içiçelik içinde olduklarını anlatmaya çalışmıştır. Bu düşüncesiyle gelenekçi veya tutucu muhaliflerinden ayrılmıştır. İslamlığın da Batı medeniyetine yüz çevirmemesini, medenî toplumlardan edinilecek bilgilerle ve İslam dinine de bağlı kalınarak daha ileri bir toplum olunacağına inanmıştır. Gaspıralı'nın Litvanyalı Müslümanlarla ilgili verdiği örnek dikkat çekicidir: *"Litvanyalı Müslüman toplulukları, kendi Müslüman geleneklerini yaşatmak ve ciddi bir şekilde korumakla beraber Avrupa'nın kültür ve hayat tarzını da pekiyi bir şekilde benimsemişlerdir ve zihniyet bakımından Rusya Müslümanlarına önderlik etmektedirler"* (Gaspıralı 2004: 363).

Türkçü bir aydın olan Gaspıralı'nın milliyetçiliği İslamcılığına muhalif olmamıştır. Türklük ve İslamlığı birlikte düşünen Gaspıralı için din ve milliyet birbirini tamamlayan ve destekleyen bir yapıdadır. Toplumlar bu iki unsura bağlı kalarak, medenî toplumlardan ve bilimden de yüz çevirmeyerek başarılı bir şekilde var olabilirler.

3. İlk Türkçe Matbuat

XIX. yy.da yenileşme ve Batılılaşma hareketleri beraberinde gazete, dergi vb. yeni matbuat türlerinin Osmanlı'da ve akabinde Türk dünyasında başladığı görülmektedir. Böylece, güncel siyasi sosyal haberler yanı sıra yeni edebî türler ve yeni fikirler gazete ve dergiler aracılığıyla daha büyük kitlelere tanıtılmış ve duyurulmuştur. Osmanlı'da Tanzimat döneminde gazeteciliğin gelişmesiyle çocuklara yönelik gazete ve dergiler de çıkmaya başlamıştır. İlk çocuklara yönelik süreli yayınlar haftalık ya da onbeş günlük aralarla yayımlanmış ve genellikle "gazete" olarak adlandırılmıştır. Ancak bu gazete diye çıkan yayınların içerik olarak bugünkü anlamda "dergi" oldukları söylenebilir.

Rus idaresi altındaki Türk topraklarında Türkçe basın XIX. yüzyılın son çeyreğinde başlamıştır. 1904 yılına kadarki matbuat hareketleri başlangıç dönemini yaşamıştır. Türkçe gazete ve dergiler Rusya'da meşrutiyetin ilanıyla kısmen serbestlik ortamında gelişmeye başlamış, ancak 1917 Bolşevik İhtilâlinden sonraki baskılarla Türk varlığını ifade edemeyen, parti görüşlerini yansıtan bir duruma geçmiştir (Kahraman 2003: 124).

3.1. Osmanlı ve Türk Dünyasında İlk Türkçe Gazete ve Dergiler

Türkiye'de çocuk dergiciliği 15 Ekim 1869 tarihinde *Mümeyyiz* adlı dergi ile başlamıştır. Mümeyyiz dergisi, aynı adla çıkan gazetenin haftada bir cuma günleri çıkan ekidir. Bu dergiyi çıkaran kişi usûl-i Cedid hareketinin öncülerinden Kırımlı eğitimci ve gazetecilerden Sıtkı Efendi'dir (Bayram 2005: 485). Osmanlı'da "Mümeyyiz"den başlayarak "Çocuklara Mahsus Gazete"ye (21 Mayıs 1896) kadarki çocuk süreli yayınları "ilk dönem çocuk dergileri" olarak adlandırılmaktadır. İlk dönem dergileri içerik ve kullandıkları yayın teknikleri bakımından birbirine benzemektedir: *Mümeyyiz* (15 Ekim 1869), *Hazine-i Etfal* (1873/1874), *Sadakat* (23 Nisan 1875), *Etfal* (4 Haziran 1875), *Ayine* (14 Kasım 1875), *Arkadaş* (9 Ekim 1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Aile* (27 Mayıs 1880), *Bahçe* (22 Ekim 1880), *Çocuklara Arkadaş* (1 Nisan 1881), *Çocuklara Kıraat* (23 Aralık 1881), *Vasıta-i Terakki* (28

Nisan 1882), *Mecmua-i Nevresidegân* (1882/1883), *Etfal* (14 Ocak 1886), *Teşvik* (19 Nisan 1886), *Nümune-i Terakki* (7 Nisan 1887), *Debistan-ı Hıred* (14 Nisan 1887), *Çocuklara Talim* (16 Aralık 1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Mektep* (7 Ağustos 1891), *Hadika* gazetesinin çocuk ilaveleri (Emiroğlu 1992: 1; Küçük 2010: 222).

Osmanlı döneminde Tuna (1865), Güneş (1875) gibi gazetelerin çıkarıldığı Bulgaristan'da 1878-1908 arasında Filibe, Sofya ve Rusçuk başta olmak üzere çeşitli şehirlerde kırk sekiz gazete yayımlanmıştır. Bunların yarıdan fazlası Jön Türkler tarafından kurulmuş gazetelerdir. Dönemin gazeteleri arasında *Tarla* (1882), *Balkan* (1885), *Varna Postası* (1887), *Bulgaristan* (1888), *İttifak* (1894), *Sebat* (1894), *Gayret* (1895), *Malûmât* (1896), *Muvâzene* (1897), *Müdâfaa-i Hukuk* (1901), *Uhuvvet* (1904), *Efkâr-ı Umûmiyye* (1904), *Ahâli* (1905), *Tuna* (1905) bulunmaktadır (Kahraman 2003: 125).

1879'da Romanya'ya katılan Dobruca'da 1888'de yeni idareyi Türklere tanıtmak için *Türkçe-Rumence Dobruca* gazetesi yayımlanmıştır. İlk Türkçe gazete İbrahim Temo tarafından çıkarılan *Hareket*'tir (1896). *Sadâkat* (1897), *Şark* (1898), *Sadâ-i Millet* (1898), *Çolpan* (1909) yayımlanır. Aynı yıl İstanbul'da basımı yapılan *Tonguç, Dobruca Sadası, Teşvik*'ten sonra Dobruca'da kurulan ilk Türk matbaasında *Işık* (1914), *Mekteb ve Aile* (1915) belli başlı Türkçe gazete ve dergilerdir (Kahraman 2003: 125).

Kıbrıs'ta çıkarılan ilk Türkçe gazete *Saâdet*'tir (1888). *Zaman* (1891), *Yeni Zaman* (1892), *Kıbrıs* (1893), *Feryad* (1899), *İslâm* (1907), *Sünûhat* (1912), *Vatan* (1911), *Seyf* (1912), *Kıbrıs* (1913) I. Dünya Savaşı'na kadar çıkan belli başlı gazetelerdir (Kahraman 2003: 125).

Azerbaycan Türklerinin Türkçe süreli yayım yapmasına Çarlık idaresi ilkin izin vermemiştir. Ancak Tiflis'te Rusça çıkmakta olan *Tifliskiye Vedomosti* gazetesi ve ek olarak verdiği *Tatarskaya Vedomosti* 1832'de birkaç sayısını Azerbaycan Türkçesiyle neşretmiştir. Yine 1841'de Tiflis'te çıkan *Zakafkaskiy Vestnik* gazetesi Türkçe ekini 1846'ya kadar sürdürmüştür. Türkler tarafından 1870'lerin başında *Kaspi* gazetesi Rusça olarak

yayımlanmıştır. Rus idaresindeki Türk topraklarında Türkçe çıkarılan ilk gazete 1875'te Bakü'de *Ekinçi*'dir. Hasan Bey Zerdabi tarafından çıkarılan Ekinçi, Azerbaycan'ın ilk millî gazetesidir. Ancak dergi Çarlık Rus idaresi tarafından 1877'de kapatılmıştır. 1879'da Tiflis'te edebî-dinî haftalık bir dergi olan Ziyâ, 1883'te diğer Türk topluluklarından yazarların da katıldığı Keşkül çıkmıştır. Bu gazete ve dergiler Rus sansürü tarafından kapatıldıktan sonra uzun bir müddet Azeri Türkçesiyle gazete veya dergi çıkarılmasına izin verilmemiştir. Nihayet 1903'te Mehmet Ağa Şahtatlı tarafından Şark-ı Rus gazetesi çıkarılmıştır. Azerbaycan'da Türk matbuatı asıl gelişmesini 1905 Rus ihtilalinden sonra gösterir. 1905-1920 yılları arasında Azerbaycan'da altmış kadar gazete ve dergi neşrolunmuştur. 1905'ten sonraki canlılık havası içinde *Hayat* (1905), *İrşad* (1905), *Tekâmül* (1906), *Terakkî* (1908), *İttifak* (1908), *Sadâ* (1909), *Hakikat* (1909), *Malûmât* (1911), *Sadâ-yı Hak* (1912), *İkbal* (1912), *Sadâ-yı Kafkas* (1914), *Yeni İkbal* (1915), Mehmed Emin Resulzâde'nin Bakü'de çıkardığı *Açık Söz* (1915), sosyalistler tarafından çıkarılan Himmet (1917), *İttihad* (1917) gibi gazeteler çıkmıştır. Dergi olarak *Molla Nasreddin* (1906), *Debistan* (1906), *Hayat* gazetesinin devamı olarak *Füyûzât* (1906), *Necât* (1910), *Mekteb* (1911) ve *Şelâle* (1913) yayımlanmıştır (Kahraman 2003: 124; Yıldırım 2013: 147-160).

Kazan'da Türklerin gazete çıkarma girişimlerinin tarihi 1834'e kadar gitse de ilk gazete 1905'te çıkan *Kazan Muhbiri*'dir. Aynı yıl *Fikir, Ülfet*, 1907'de *Âzad*, *Yıldız* gazeteleri yayımlanır. Orenburg'da Fâtih Kerîmî'nin başyazarlığıyla on yıl boyunca çıkan *Vakit*, Kuzey Türklüğünün en önemli gazetesi olmuştur. Ayaz İshakî, *Tang Yıldızı* (1906), Petersburg'da *İl* (1913), *Söz* (1915), *Bizning İl* (1916) gazetelerini yayımlamış, ayrıca İstanbul Türkçesi'yle *Burhân-ı Terakkî* (1910) çıkarılmıştır. Tatarların çıkardığı belli başlı gazeteler olarak *İdil* (1907), *Kuyaş* (1912), *Halk* (1914), 1917'den sonra *Kurultay*, *Kızıl Bayrak* gibi gazeteler bulunur. Dergi olarak da Şûrâ (1908), Çikirtke (1906), Ak Yol (1906), Süyüm Bike (1913) yayımlanmıştır (Kahraman 2003: 124).

Kazaklar tarafından 1906'dan itibaren *Sirke, Kazakistan* gibi bazı gazeteler çıkarılmışsa da en etkili ilk gazete 1913'te

Orenburg'da Ahmet Baytursun'un çıkardığı *Kazak* olmuştur. Bunun yanında *İşim Dalası* (1913), *Alaş* (1916), *Birlik Tavı* (1917), *Sarı Arka* (1917), *Oran* (1917), *Üç Cüz* (1917), *Kazak Mungu* (1918), *Cas Azamat* (1918), *Durustukcolu* (1919), *Uçkun* (1919), *Sahra Tangı* (1919), *Kazak Tili* (1919), *Türkistan Gedeyleri* (1920), *Tilçi* (1920), *Bostandık Tuvı* (1921), *Örtegen* (1923), *Kenbagallar Avazı* (1924) gibi gazetelerle *Ay-Kap* (1911), *Cas Alaç* (1917), *Kızıl Kazakistan* (1921) ve Moskova'da *Temir Kazık* gibi dergiler çıkmıştır (Kahraman 2003: 125).

Türkistan'da çıkarılan ilk Türkçe gazete 1870'te Taşkent'te yayımlanan *Türkistan Vilayetlerinin Geziti*'dir. Türkistan'da 1905'ten itibaren Türkler tarafından genellikle çıkışından kısa süre sonra hükümetçe kapatılan *Terakki* (1906), *Hurşid* (1906), *Şöhret* (1910), *Tüccar* (1910), *Turan* (1912), *Semerkant* (1913), *Sadâ-i Fergana* (1914), *Sadâ-i Türkistan* (1914), *Telgram Haberleri* (1915), *Şarkî* (1916), 1917'den sonra *Türk İli, Telgraf Haberleri, Hürriyet, Kingeş, İl Bayrağı* gibi gazeteler yayımlanmıştır. 1908'de Aşkabad'da Seyyid Mehdi Kasım'ın çıkardığı *Mecmûa-i Mâverâ-i Bahr-i Hazer* ilk Türkmen gazetesidir. *Türkmen İli* (1922) ve *Yes Uygur* (1923) yayımlanan dergilerdendir (Kahraman 2003: 125).

3.2. Kırım'da İlk Çocuk Dergisi: Âlem-i Sıbyân

Rus idaresindeki Türklerin, uzun ömürlülüğü ve etkisiyle en fazla tanınan yayım organlarının başında Kırım'ın Bahçesaray şehrinde Gaspıralı İsmail Bey'in 1883'te çıkardığı kısaca *Tercüman* diye anılan *Tercümân-ı Ahvâl-i Zaman* gelmektedir. Gazete önce haftalık, 1903'ten sonra haftada iki-üç gün, 1912'den itibaren günlük olarak çıkarılmış ve geniş bir coğrafyada okuyucu bulmuştur. Kırım'da ilk çocuk dergisini de Gaspıralı çıkarmıştır. Tercüman gazetesi eki olarak kadınlar için Âlem-i Nisvan, okul çocukları için Âlem-i Sıbyân dergileri yayımlanmıştır. Âlem-i Sıbyân sadece Kırım'da değil, bütün Rusya Türklüğü içerisinde yayımlanan ilk çocuk dergisidir. Kırım'da çıkan diğer Türkçe gazeteler arasında *Vatan Hâdimi* (1906), *Millet* (1908), *Kırım Ocağı* (1917), *Millet İşi* (1918) ve *Al-Bayrak* (1918) yer almaktadır (Kahraman 2003: 124).

Osmanlı'da çocuklar için süreli yayınlar ilk 1869'da *Mümeyyiz* adlı çocuk dergisiyle başlamış ve ardından onlarca dergiyle büyük mesafe katetmiştir. İstanbul'da bulunan, İstanbul'daki matbuat çevrelerini ve yazarları tanıyan Gaspıralı, Batı'da ve İstanbul'da gördüğü yenilikleri Bahçesaray'da uygulamaya geçirmiştir. Kırım'da ilk gazete *Tercüman*, ilk kadın dergisi *Âlem-i Nisvan*, ilk çocuk dergisi *Âlem-i Sıbyân*, ilk mizah dergisi *Ha Ha Ha* ve ilk matbaa Gaspıralı'nın eseridir.

I. BÖLÜM
ÂLEM-İ SIBYÂN DERGİSİ

I. 1. Âlem-i Sıbyân'ın Künye Bilgileri ve Şekil Özellikleri

Her sayısı 4 sayfadan oluşan derginin son sayfası reklam ve ilanlara ayrılmıştır. Her sayfa üç sütuna bölünmüş, Arap harfli olması nedeniyle, sütunlar sağdan sola doğru ilerletilmiştir. Derginin ayrı bir kapak sayfası olmayıp ilk sayfasının yukarısında adı, tarihi, sayısı, yeri ve konusu kısaca yer almaktadır. İlk sayfanın en üstünde ortada büyük bir şekilde süslü bir hat ile "Âlem-i Sıbyân" başlığı ve hemen altında "Tercüman ilavesi" ibaresi bulunmaktadır. En sağda derginin sayısı "numro", Rusça "детский мир прйбав къ терджоуманй" ibaresi ve yılı "sene" bulunmaktadır. En solda "Bahçesaray" ve altında "İşbu varakanın iki sahifesi sıbyana diğer ikisi mektep tedris ve muallim umuruna mahsus tutuluyor." ifadesi yer almaktadır.

Numro:2 **Bağçesaray**

ÂLEM-İ SIBYÂN

Sene:		
1911	**Tercüman İlavesi**	İşbu varakanın iki sahifesi sıbyana diğer ikisi mektep tedris ve muallim umuruna mahsus tutuluyor.

Âlem-i Sıbyân, "Tercüman" gazetesinin haftalık olarak verdiği ilavesinin adıdır. Bugünkü anlamda bir çocuk/eğitim dergisidir. Bununla birlikte Âlem-i Sıbyân'da "dergi" karşılığında bir sözcük kullanılmayıp "Tercüman ilavesi", "varaka", "ceride" ve "gazete" adlarıyla anılmıştır. Âlem-i Sıbyân'ın çağdaş anlamda bir dergi görünümünde olması nedeniyle bu çalışmada "dergi" sözcüğü tercih edilmiştir.

*Biz de sizlere mahsus olan "Âlem-i Sıbyân" yani sabiler dünyası adında varakamızı çıkarmaya tutunduk (*1911/41-1).

*Her cuma sizlere hikâyeli, haberli ve resimli mektep gazetesi yollayacağız (*1911/41-1).

*İşbu "Âlem-i Sıbyân" varakasının tertip ve tahririne çalışmaktadır ki bu varakayı okuyan çocukların muallimi sayılır (*1912/03).
Yedisu Vilayeti Tokmak'tan: Muhterem Muharrir Efendim! Âlem-i Sıbyân ceridenizi köp memnun boldum (1911/12-2).

Derginin tam olarak hangi yıllarda yayımlandığı konusu açık değildir. Kaynaklarda Mart 1906'dan 1915'e düzensiz aralıklarla haftalık olarak yayımlandığı dile getirilmekle birlikte, bugün elimizde 1911 ve 1912 yıllarına ait sayılar mevcuttur. Âlem-i Sıbyân'ın 1912 yılının 9. sayısındaki okuyuculardan gelen yazıları yayımlayacaklarına dair idarenin yazısında "İki kıştan beri "Âlem-i Sıbyan"ı biz yazıyoruz. Sizler okuyorsunuz. Şimdi ara sıra siz de.." denmektedir. Bu ifadeden derginin 2 kıştan (öğretim yılından) beri düzenli yayın hayatında olduğunu anlıyoruz. Yine 1911 yılının 2. sayısında "Nuha Şehrinden Mektup"ta bir okur "Tab ve neşr etdiğiniz Âlem-i Sıbyân'ın 50. numrosunda "Amerika Çocukları" serlevhalı bir haber dercettiğinizi görmüştüm." demektedir. Bu ifadeden de derginin 1910'da en az 50 sayı çıkardığını anlıyoruz.

İlk üç sayfasında sırasıyla ilkin "İdareden" yapılan duyuru, ikaz ve tavsiyeler yer alır. Ardından eğer okuyuculardan gelen dergiyle ilgili düşüncelerin aktarıldığı "mektuplar" yer alır. Gelen mektuplar, bilmece cevaplarıysa sonraki sayfalarda "Bilmeceler" başlığı altında aktarılmaktadır. Daha sonra "Küçük Hikâyeler", "Meşhur Adamlar", "Meşhur Çocuklar", "Atalar Sözü", "Letâif", "Şiirler", "Başka Milletler Yaşayışından" vb. başlıklar altında her sayıda farklı konulara temas edilir. Bir sayıda tamamlanamayan yazılar, devamı var anlamında "ahiri var" ifadesiyle bitirilir. Sonraki sayıda yazının devamı verilirken başlığın altında "ahiri" ya da "... nüshadan ilerisi" gibi ifadelerle başlanır. Yer yer konuyla alakalı resim ve fotoğraflar da bulunur.

Tercüman gazetesinin eki olan dergi, gazeteyle birlikte gazetenin ulaştığı her yere gönderilmiştir. Kırım başta olmak üzere Kazan, Bakü ve diğer Rusya idaresindeki şehirlere, Osmanlı şehirlerine, Balkanlardan Doğu Türkistan'a kadar uzanan bir coğrafyaya sahip Tercüman gibi Âlem-i Sıbyân da geniş bir dağıtım alanına sahip olmuştur. Derginin Türk dünyasının en doğusunda Doğu Türkistan'da bile okunduğunu "*İşbu "Âlem-i*

Sıbyân" varakasını okuyan çocuklar Gulça'da dahi vardır." ifadesiyle öğreniyoruz.

I. 2. Âlem-i Sıbyân'ın Yayın İlkeleri

Modern dergilerde olduğu gibi yayın ilkelerinin anlatıldığı bir bölüm Âlem-i Sıbyân'ın elimizdeki 1911-1912 yıllarına ait sayılarında bulunmamaktadır. Derginin ilk sayısına ulaşılabilseydi belki bu bilgiler bulunabilirdi. Eldeki sayılarda idarenin yazdığı "İdareden" veya "İhtar" başlıklı yazılarda zaman zaman dergiye gönderilecek yazılarda dikkat edilmesi gereken hususlar ifade edilmiştir. Derginin içerik incelemesinde "İdareden" olan yazıların içeriği ayrıca ele alındığından burada tekrardan bir değerlendirme yapılmayacaktır (bkz. I.5.). Mevcut sayılardan elde ettiğimiz yayın ilkeleri ile ilgili hususları şu şekilde özetleyebiliriz:

Tercüman gazetesinin eki olarak Bahçesaray'da çıkmaktadır. Derginin yılı ve sayısı belirtilmekte ancak çıktığı tarih gün ve ay olarak yer almamaktadır. Her sayısı 4 sayfa çıkan derginin "iki sahifesi sıbyâna diğer ikisi mektep tedris ve muallim umuruna mahsus" tutulmaktadır.

Âlem-i Sıbyân haftalık olarak ve okulların açık olduğu dönemde, öğrenci ve öğretmenlere yönelik çıkarılan bir dergidir. Abone olan okullara toplu gönderim ve indirim yapılmaktadır. Eğitim-öğretim yılının eylül ayında başlamasıyla dergi de her cuma yayına başlamaktadır. Okulların kapalı olduğu, yaz tatillerinde, dergi yayınına ara verilmektedir.

Yayımlanacak yazılarda yazar adı, imzası açık bir şekilde belirtilmelidir. Yazanın kimliği açık bir şekilde belirtilmeden gönderilen yazılar, "*Açık imzasız mektuplara yer yok*" denilerek yayımlanmamaktadır. Gönderenlerin yaşlarını da belirtmesi istenmektedir: "*Makalenin altında imzanız ve yaşınız dahi vaz olunmalıdır*".

Dergiye gönderilen yazıların Türkçe olması şarttır. Bununla birlikte yazarın kendi şivesiyle gönderdiği yazılar da kabul edilmektedir. Yazılarda Arapça, Farsça ve diğer dillerden sözcükler mümkün olduğunca tercih edilmemeli, sade ve açık bir Türkçe kullanılmalıdır.

Dergide yayımlanacak yazıların okul çağındaki çocukların seviyelerine uygunluğu gözetilmekte, dergideki tabirle, *"derin ve müşkil"* konular *"çocukların zihnini bozmamak için"* yayına kabul edilmemektedir.

Dergiye gönderilen yazıların başka yerden alınmaması, bizzat gönderenin yazısı olması gerekmektedir. Dergiye "*Bazı bir efendiler Tedrisat-ı İbtidaiye mecmuasından, Mehmed Emin Bey, A. Ulvi ve gayrıların ve Hafız Ömer Efendi Kıraat kitabından ve gayrı yerlerden şiirler köçirip kendi imzasını koyarak*" yazılar ve şiirler göndermiş ve idare tarafından ikaz edilmişlerdir.

I. 3. Âlem-i Sıbyân'ın Yazar Kadrosu

Derginin yazar kadrosunu başta idarecisi İsmail Bey Gaspıralı ve yazı işleri sorumlusu Osman Akçokraklı oluşturmaktadır. Gaspıralı derginin idarecisi olmakla birlikte sadece 1911/41. sayısında *Muallimlere Mektup* adlı yazısı bulunmaktadır. Bu yazıda da Kart Muallim imzasını kullanmıştır. İsmail Bey Gaspıralı ile igili kitabımızın ilgili bölümünde yeterince bilgi verildiğinden burada tekrar edilmeyecektir.

Osman Akçokraklı 3 Ocak 1879'da Kırım'ın Bahçesaray şehri Akçokrak köyünde doğmuş Kırım'ın ünlü ilim adamlarındandır. Okumak için İstanbul (1895), St. Petersburg (1899-1901) ve Kahire'de (1908) bulunmuş, St. Petersburg Üniversitesinde Paleografya ve Arap Dili ve Edebiyatı öğrenimi almış, Kırım Tatar Türklerinin ilim hayatlarında sembolik değere sahip Zincirli Medrese'de öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca tarih, arkeoloji, etnografya alanlarında çok sayıda bilimsel çalışmalarda bulunmuş, Kırım Devlet Üniversitesi Şarkiyat bölümünde "Güzel Yazı", "Paleografya", "Türk Dili", "Kırım Tatarlarında Folklor ve Etnografya" gibi dersler vermiştir. İlmi çalışmalarındaki başarılar nedeniyle 1920'de Ukrayna İlimler Akademisinin üyesi olmuş ve burada da önemli çalışmalara imza atmıştır. *Tercüman, Millet, Golos Tatar, Yeni Dünya* gazetelerinde ve *Okuv İşleri, İleri, Çolpan, Âlem-i Sıbyân* dergilerinde fikri ve edebî yazıların dışında çok sayıda kitabı da vardır. Başlıca eserleri *Nenkecan Hanım Türbesi* (St. Petersburg, 1899), *Bahçesaray Çeşmesi, Tılsım* (St. Petersburg, 1899), *Hutut-ı İslamiye* (St. Petersburg, 1900),

Krilov'dan On Kıssa (St. Petersburg, 1901), *Evlenme* (St. Petersburg, 1903), *Kırım Goncaları* (Orenburg, 1906), *Kırım Tatar Damgaları* (Akmescit, 1926-1927) adlarındadır. Kırım Tatar Türklerinin aydınlanmasında önemli kalemlerden birisi olan Osman Nuri Akçokraklı, Rusya idaresi tarafından casuslukla suçlanarak 1938'de Simferopol'de kurşuna dizilerek öldürülmüştür (Tekne 2018$_a$: 428-430).

Osman Nuri Akçokraklı, Âlem-i Sıbyân dergisinin 1912/03 sayısından itibaren yazı işleri sorumluluğunu (*erkan-ı tahririyesi*) üstlenmiş, derginin düzenlenmesi ve yayımlanması (*tertibi ve tahriri*) işlerini başarıyla yürütmüştür. Dergide çok sayıda telif ve tercüme ettiği yazı ve şiir bulunan Akçokraklı, yazılarının sonunda *ayın elif* [O. A.] kısaltmasını kullanmıştır. Akçokraklı'nın imzasıyla çıkan şiir ve yazılar şunlardır: *Mayapa* (1911/42-1), *İki Seyyah* (1911/43-2, 44-2), *Dağ İyesi* (1911/45-2), *Tılsımlı Haplar* (1911/46-1), *Ural Dağlarında Bir Vaka* (1911/50-1), *Duman* (1911/51-1, 52-1), *Hikâye Değil Vakıa: Bahtsız Hasan* (1912/06-2), *Garip Kırlangıç* (1912/07-2), *Romaşka* (1912/18-1), *Eşya ne diyor?* (Rusçadan çeviri) (1912/19, 20, 21, 22, 23, 24), *İki Urluk* (Rusçadan çeviri) (1912/27-1), *Bir Memleket Nasıl Batar, Yok Olur?* (1911/06), *Bilmek ile Bilememenin Farkı* (1911/08), *İlim ve Terbiye* (1911/24, 25), *İktisat ve İdare: Ak akça kara gün içindir* (1911/26), *Ademoğulları* (1911/43, 44) *"Çıplak ve Vahşi Kardeşlerimiz"* (1911/44-1), *"Vahşi Kardeşlerimiz"* (1912/02, 04), *"Vahşi Kardeşlerimizde Oyun ve Eğlenceler"* (1912/05), *"Vahşilerde İmtihan"* (1912/05, 06, 1912/06), *Ademoğulları: Medenî Kardeşlerimiz* (1912/07, 08, 09, 10) *"Medenî kardeşlerimize İlim ve Marifet"* (1912/11-1), *Rusya'da Milletler* (1912/01), *"Meşhur Adamlar: Lomonosof"* (1911/47).

Âlem-i Sıbyân'da başka dergi, gazete ve kitaplardan da çocuklara yönelik yazı ve şiirler alınarak yayımlanmıştır. Dergide Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuasından, Türk Yurdu dergisinden, Hafız Ömer Efendi'nin Kıraat Kitabından, Muallim Hafız Ömer Efendi'nin "Çocuklara Arkadaş" Risalesinden, Yeni Hakikat gazetesinden, Nur gazetesinden, Mektep Jurnalinden şiir, yazı ve haberler nakledilmiştir.

Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuası, Dârülmuallimîn hocaları tarafından Şubat 1910 – Mart 1926 tarihleri arasında 69 sayı olarak İstanbul'da yayımlanmış bir çocuk dergisidir. Dârülmuallimîn'de meydana gelen birçok yeniliğin öncüsü olan Sâtı Bey, Maârif Nezâreti adına her ayın on beşinde yayımlanmak üzere hazırlanan Tedrîsât-ı İbtidâiyye Mecmûası'nın ilk başyazarı olmuştur. Yayın politikası olarak Tedrîsât-ı İbtidâiyye Mecmûası'nın vatanî bir görev olan eğitimimizin ıslahı konusunda basın-yayım aracı olarak faaliyet göstereceği, ibtidâî eğitiminde takip edilmesi gereken gaye ve bu gayeye ulaşmak için uygulanması gereken yöntemleri herkese tanıtacağı ve özellikle sunacağı ders örnekleri ile yeni yöntemlerin uygulama tarzını açıkça ortaya koyacağı belirtilmiştir. Dergi, öğrencilerin miskinleşmesine neden olan ezberci eğitim yöntemlerine son vermek ve okullarda hür, araştırmacı, girişimci ve haysiyetli kişilikler yetiştirebilmek için mekteplerin idarî ve eğitim-öğretim usûllerinde köklü değişiklikleri desteklemektedir. Tedrîsât-ı İbtidâiyye Mecmûası'nda Dârülmuallimîn müdürleri olan Sâtı, Ali Reşad, Ebülmuhsin Kemal, Selim Sırrı (Tarcan), İhsan (Sungu) ve İbrahim Alâeddin (Gövsa) dışında Dârülmuallimîn hocaları da çeşitli yazılar kaleme almıştır. Bu cümleden olarak Tedrîsât Mecmûası'nda en çok yazı yazan Dârülmuallimîn hocaları şu isimlerden oluşmaktadır: Abdüllatif, Ahmed Tevfik, Ali Ulvî, Faik Sabri, Fâzıl Ahmed, Hârûnürreşid, İhsan Şerif, İzmirli İsmail Hakkı, Muallim Cevdet, Mehmed Rüşdî, Ressam Şevket, Siraceddin ve Zeki Beyler (Ünal-Birbudak 2011: 105-106). Yenilikçi eğitim yanlısı yayın ilkeleri ve hitap ettiği kitle dikkate alındığında Âlem-i Sıbyân dergisi ile benzeşmektedir. Âlem-i Sıbyân'da, Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuasından *Lütfen* (1911/17-3) adlı bir hikâye ve *Anacığım* (1911/08-2) adlı bir şiirin az bir değişiklikle yayımlandığı ifade edilmiştir.

"Türk Yurdu", 30 Kasım 1911- 15 Temmuz 1918 arasında on beş günde bir otuz iki sayfalık bir dergi olarak İstanbul'da yayımlanmış Türkçü dergidir. İlk sayı büyük ilgi ile karşılanmış ve birkaç defa basılmıştır. Türkiye'de ve Türkiye dışında geniş bir okur kitlesi olan Türk Yurdu, yedi yıllık sürede 14 cilt ve 161 sayı çıkmıştır. Derginin imtiyaz sahibi önce Mehmet Emin Bey [Yurdakul], sonra Akçuraoğlu Yusuf olmuştur. Onun Balkan

Savaşı'na katılması üzerine 3. ve 4. ciltleri Mehmet Emin çıkarmış, 5.ciltten 12. cilte kadar dergi yine Akçuraoğlu Yusuf tarafından çıkarılmıştır. 13. ve 14. ciltleri Celal Sahir Bey'in yönetiminde yayımlanmıştır. Dergi I. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz şartlar nedeniyle 15 Temmuz 1918'de yayıma ara vermiştir (Karaer 2011). Âlem-i Sıbyân'da, Türk Yurdu'ndan Mehmet Emin Bey'in "Demirci" şiiri ve başka şiirleri alınarak yayımlanmıştır.

Hafız Ömer'den "*Köylü Veli Kart*" (1911/43), *Bahçe Safası* (1911/42-3), *Bayram* (1911/47), *Kış Geceleri* (1912/07), *Ana* (1912/39), *Yaz* (1912/25-2); *Kanbur ile Çocuk* (1911/18-2) şiirler yayımlanmıştır.

"Mektep" dergisi, 1911-1917 yılları arasında Bakü'de 2 aylık olarak çıkarılan bir çocuk/eğitim dergisidir. Âlem-i Sıbyân'ın 1911 yılı 50. sayısında "Mektep" dergisinin Bakü'de yayın hayatına başladığı hakkındaki haber şöyledir:

Bakü'de Gafur Reşad Mirzazade ve Abdurrahman Efendizade cenapları tarafından Azerbaycan Türkçesi üzere iki haftalık "Mektep" namında çocuklar gazetesi çıkarılmaya başlayıp birinci nüshası idareye geldi. Yahşı kağıda basılmış 16 sahifelik işbu yeni jurnalin (derginin) mündericesi (muhtevası, içeriği) birçok ibretli ve edebî makaleleri hâvidir (içermektedir). İşbu yeni jurnale (dergiye) yazı yazanlar arasında Doktor Neriman Bey, M. Hadi, A. Tevfik, Ali Abbas Meznep, Hasan Zerdabi gibi edip ve şairlerimizin isimleri görülüyor. Seneliği Bakü'de 3 ve gayri şehirler için 2 ruble 50 kapiktir. Yeni refikimizi (arkadaşımızı, yoldaşımızı) tebrik ile devamını temenni eyleriz.

Âlem-i Sıbyân'da "Mektep" dergisinden alınmış Letâif, başlığı altında iki fıkra yayımlanmıştır (1912/27-3).

I. 4. Âlem-i Sıbyân'da Resimler

Âlem-i Sıbyân resimli bir çocuk dergisidir. XX. yy.ın başlarında çıkan bir dergide teknik imkânlar elverdiğince konular daha anlaşılır olması için fotoğraf ve resim desteği sağlanmıştır. Gölgesiz ve boyutsuz olarak elle çizilen resimlerde, amaç okuyucunun gözünde anlatılan nesneyi canlandırmak olduğu için sanatsallığa yer verilmemiştir. Net çizgilerle anlatılan şey resmedilmiştir. Resimlerin çizerinin kim olduğu hakkında dergide bir bilgi bulunmamaktadır. Dergide az da olsa fotoğraf yer alır ancak siyah beyaz bu fotoğraflar net görünmemektedir. Âlem-i

Sıbyân'daki resim, fotoğraf ve şekillerin sayılara göre sırası şu şekildedir.

Resimler: Âlem-i Sıbyân'daki resimler genellikle sağlık, fen, teknoloji, bitki bilimi, çocuk oyunları ve başka ülkeler hakkında bilgi verilirken kullanılmıştır. "Meselenin Halli" yazısı içerisinde kilimi katlayan bir adam resmi ile kilim sorusunun çözümü (1911/04), Çin-Kıtay "Çin imparatorunun saray bahçelerinde gezdiği canasıdır" şeklinde bir tahterevan (1911/14), "İbni Sina" yazısı altında "İbni Sina, Emir Nuh Samanî Huzurunda" yazan bir resim (1911/17), "Timurlenk yaki Şah Timur" yazısında Şah Timur Türbesinin (1911/18), "London" yazısında London Millet Meclisi Sarayının (1911/21), "Beden Terbiyesi yaki Gimnastik" yazısında çok sayıda erkek öğrencinin yaptığı cimnastik hareketlerinin (1911/41), "Gölge Oyunu" yazısında gölge oyunu oynayan çocukların (1911/42), Gramofon ile ilgili ilanda gramofon ve kız çocuğunun, "Deniz Flotu ve Hava Flotu" yazısında deniz filosu ve hava filosunun (1911/43), "Yeni İcat" başlıklı ilan içinde bir semaverin, "Ademoğulları (Çıplak ve Vahşi Kardaşlarımız)" yazısında kemik ve taşlardan yapılmış savaş aletlerinin (1911/44), "Nebatat Dersleri (Banan)" yazısında muz ağacının (1911/45), "Sıbyan Eğlenceleri" başlığında anlatılan oyunu oynayan 8 erkek çocuğunun (1911/47), "Büyük Adamlar (İbni Haldun)" İbni Haldun'un (1911/49), "Sıbyan Eğlenceleri (Polorizatör)" polorizatör ve polorizatör püskürten bir kızın, "Nebatat Dersleri (Haşhaş)" yazısında haşhaş çiçeğinin (1911/50), "Nebâtat Dersleri (Üskül)" yazısında keten bitkisinin (1911/52), "Rusya'da Milletler" yazısında Rusya'nın dört bir tarafından gelerek geçit töreni yapan çocukların (1912/01), Faydalı Malumât (Mikroskop) mikroskop resmi ve sinek kanadının ve ayağının mikroskopta görünen biçiminin (1912/02), "Nebâtat Dersleri (Zambak)" yazısında zambak çiçeğinin (1912/04), "Fennî Mâlûmat (Buğday)" yazısında buğday başağının (1912/38) resimleri bulunuyor.

Fotoğraflar: XX. yy. teknolojik imkânları dikkate alındığında fotoğraf çekimi ve kaliteli bir yayını zor olduğundan dergide az sayıda fotoğraf yer almıştır. Bu fotoğraflar görüntü olarak net çıkmamıştır. Dergide "Fikre Dalmış Bir Kızcık" yazısında

görüntüsü net olmayan bir kız çocuğu (1911/06), "Mir Alimcan Han Hazretleri Emir-i Buhara-yı Şerif"in bir resmi ve altında "Tahsil çağında alınmış resmi şudur" ibaresi (1911/12), "Rusya'nın Veliahdı" yazısında Rusya'nın veliahdı Aleksi Nikolayeviç'in (1911/20), "Mısır Ehramları" yazısının sonunda Mısır piramitleri önünde Osman Akçokraklı'nın deve üzerinde (1912/03) fotoğrafları bulunuyor.

Şekiller: Âlem-i Sıbyân'da genellikle soru ve yanıtları şekillerle gösterilmiştir. Dergide "Mesele" (1911/12), "Bilmecelerin Halli" (1911/19), Bilmeceler (1911/27), "Mesele" ve "Bilmeceler" (1912/05, 08), "Mesele" ve "Bilmeceler" (1912/07, 10), "Fennî Mâlûmat (Göz Adaşması)" (1911/46), "Sıbyan Eğlenceleri" (1911/51) yazılarında çeşitli geometrik şekiller bulunmaktadır. Ayrıca önceki yıl sorulan "Sual"in cevabı sırt sırta ters dönmüş iki köpek resmi ile açıklanmıştır.

I. 5. Âlem-i Sıbyân'ın İçeriği:

Âlem-i Sıbyân dergisi bir çocuğun bilmesi gereken dil, din, edebiyat, sanat, tarih, spor, bilim, sağlık vb. çok sayıda konuda okul çağı çocuklarına yönelik bilgiler içeren bir dergidir. Konular çocukların seviyelerine uygun açık ve sade bir dil ile ve yer yer resimlerle süslenerek dergide yer almıştır. Dergi içindeki yazıların konularına göre değerlendirilmesi şu şekildedir:

1. İdareden
2. Küçük Hikâyeler
3. Dinî-ahlaki yazılar
4. Çocuklara öğütler
5. Başka ülke ve milletlerde yaşam
6. Meşhur adamlar (Biyografi)
7. Fıkralar
8. Şiirler
9. Atalarsözü
10. Fen-sağlık
11. Çeşitli konular
12. Haberler
13. Sıbyan eğlenceleri
14. Mektuplar

15. İlan ve reklamlar

I. 5. 1. İdareden:

Dergide "İdareden" başlığı altında dergi yönetiminin okuyuculara hitaben yazdığı bilgilendirme, hatırlatma ve uyarılar (ihtar) yer almaktadır. İdarenin yazdığı bu yazılar vasıtasıyla derginin yayın ilkeleri hakkında ayrıntılı bilgi edinilmektedir. "İdareden" yazılara "Talebe efendicikler ve talebe hanımcıklar" (1911/02-1), "Muallim ve muallime kardeşler!", "Muhabbetli hemşehrilerim," (1911/17-1), "Küçük ve sevgili dostlarımız!" (1912/09-3) şeklinde hitapla ya da çoğunlukla herhangi bir hitap cümlesi olmadan başlanır. Bitirilirken çoğunlukla imza olmazken, bazen yazıların sonunda "idare" (1911/41-2, 1912/27-1) ya da İsmail Gaspıralı kastedilerek "Kart Muallim" (1911/41-2) imzaları yer alır.

Türk dünyasının çeşitli bölgelerindeki okuyuculardan gelen yazıların diline müdahale edilmediği aynısıyla yayımlandığı ifade edilir. Bunun nedeni, şehirler, ülkeler farklı olsa bile Türklerin dilinin tek olduğu ve lehçelerinin birbirleriyle anlaşabilecek düzeyde yakın olduğudur. Zaten Gaspıralı'nın ulaşmak istediği, idealindeki "Türk dili" budur. Her lehçe konuşurunun dilini yabancı dillerden koruduğu, muhafaza ettiği ve ortak sözcüklerle de birbiriyle anlaştığı bir Türkçedir. "İdare" adına yayımlanan yazılarda görüldüğü üzere, Rusya'nın ve Türkistan'ın ayrı köşelerinde yaşayan çocukların gönderdiği yazıların dili "ortak bir dille" düzenlenmeyerek okuyuculara aynı dilden ve aynı milletten oldukları gösterilmektedir. Bu yazıları okuyan çocuklar Kırım, Kafkaslar, içeri Rusya ve Türkistan'daki dilin birbirine ne kadar yakın olduğunu görecek, dil bilinçleri ve millî bilinçleri gelişecektir.

*.. sizlerden gelmiş mektupları dercettik, düzeltmeyip olduğu gibi dercettik (*1911/02-1).

*Geçen nüshada neşredilmişler ile bu altı parça sabi ve sabiler mektupları türlü taraftan gelmiştir. Her biri öz imlası öz hâli ile düzedilmeyip dercedilmiştir (*1911/04).

Kırım, Kafkaz, içeri Rusya ve Türkistan çocukları yazıyorlar… Bakın kardeşler Cenâbıhâkk'a şükür ve şükredin çocuklarımızın dili, yazısı birdir. Başka başka değildir. Bu çocuklar atalarından daha ziyade

yek diğeri ile anlaşabilecektir çünkü lisanları şiveleri birleşmiş bulunuyor.

Lisanımız, şivemiz birdir… müjde!

Lisanımız, yazımız birdir... yaşasın çocuklar!

Buna hizmet eden muallimlerin gönüllerine şöhret, ömürlerine bereket! (1911/04).

Okuyucular okuma yazma konusunda teşvik edilir, okuma yazmanın önemi sık sık vurgulanır. Bu vurguyu yaparken eski eğitim sistemi ve yeni (cedit) eğitim sistemi karşılaştırılır ve yeni eğitimin, çocukların gelişimi için daha iyi olduğu ifade edilir. Eski usûl eğitim veren okullarda sadece Kur'an okutulurken, yeni okullarda hem Kur'an ve dinî bilgilerin hem de matematik, Türk dili, tarih ve fen gibi bilgilerin verildiği ifade edilir. Öğrencilerin eğitimlerini sağlayan öğretmenlerine ve ebeveynlerine karşı her zaman hürmetkâr olmaları özellikle tavsiye edilir. Bilginin önemini belirtmek için Sadi'nin şu beyiti de tanık gösterilir: *Ey civan öğren cehâlet ardır / Hardır ol kişi kim cehâletgârdır (*1911/14).

Birçok kart [yaşlı] ve sakallı ademler ve daha çok büyük büyük hanımlar vardır ki yazmak kayda [nerede] kaldı hatta okumak bile bilmezler sizler çok bahtiyar çocuklarsınız ki daha mektebi tamam etmeden malumat kesbetmişiz. Bunun için ana ve atalarınızın kolunu öpüp muallim yaki muallime olup sizleri büyük saadete yarışdıranları sevip teşekkürler edin.

Yazdıklarınızı dost eş okup cümle kere aferinler diyecekler. Bizler sizler gibi yaş ve genç oldukda hiç böyle yazı yazamıyor idik. Dinden dünyadan haberimiz yok idi. Çünkü eski mekteplerde yalnız elifba ve bade heftyek ile biraz da Kur'an okutuluyor idi. Başka bir şey bilemeyip kalıyor idik. Sizler çok bahtlı çocuklarsız ki hem Kur'an'ı tecvid ile okuyorsuz, yazı yazıyorsuz, hesaplar ediyorsuz, Türkî her türlü risaleler, hikâyeler okuyorsuz. Az ise de tarihten coğrafyadan malumat alıyorsuz. Yazdıklarınız mektuplar bunlara delildir. Aferin sizlere! (1911/02-1).

"Âlem-i Sıbyân almış mektepler" (1911/02) başlığı altında hangi okulların kaçar adet Âlem-i Sıbyân dergisine abone oldukları listelenir. O dönemdeki okulların ve öğrencilerin adlarının kaydedilmesi adbilim için de birer malzemedir. Ayrıca derginin devamı için bilinçli okuyuculardan gelen bağışlar da buradan duyurulur:

Travisk şehrinden Sare Hanım Ahmeruva'dan Yedisu fıkrasına üç ruble iâne geldi. İşbu akça şehr-i Bahçesaray defterine kaydolunup upravaya [idareye] teslim olundu (1911/08).

İmzasız mektup gönderen okuyucular uyarılır ve mektupları imzasız isimsiz olduğu için yayımlanmadığı dile getirilir. Dergi bu noktada ilkelerine her zaman sadık kalmıştır.

Or uyezdi Şıgım karyesi mektebi şakirtlerinden gelen mektupta imza olmadığından dercedilmedi. İmzasız mektup, hiç makamında (yok hükmünde) olduğunu muallim sizlere öğretmedi mi? (1911/02-3).

"M.B. Oğlu" imzalı mektup gönderen efendiye: Açık imzasız mektuplara yer yok (1911/08).

Âlem-i Sıbyân dergisinde yayımlanan yazılar incelendiğinde gerek dil olarak gerekse konular olarak okul çağındaki çocukların, öğrencilerin seviyelerine uygun olduğu görülür. Dergi bu konuya özel bir hassasiyet göstermiştir. Hatta okuyuculardan gelen yazıların da açık, anlaşılır ve çocukların seviyesinde olmasına özen gösterilmiştir. Zaman zaman bu dile getirilmiş, seviyenin üstünde yazıların yayımlanmayacağı ve yayımlanmadığı belirtilmiştir:

Aluşta mektebi talebesinden Hasan Hayri Efendi "Niçin ve Neden" diye başlanıp beyit ile soralmış suallere çocuklar değil babaları tarafından dahi cevap veren az bulunur. Bu mülahazalar gayet derin ve müşkil olduğundan çocukların zihnini bozmamak için dercolunmadı (1911/08).

"Tercüman" gazetesinin haftalık eki olan Âlem-i Sıbyân dergisinin her hafta üst sınıflardaki öğrencilere ulaştırılacağının haberi 1911'in 17. sayısında verilir. Buradaki "mekteplinin yukarı sınıfına" ifadesinden derginin küçük çocuklar için olmadığı okulların üst sınıflarında okuyan, ergen çocuklar için olduğu anlaşılıyor. Zaten derginin içeriğindeki çoğu yazının ortaokul ve lise düzeyindeki gençlerin anlayabileceği seviyede olduğu görülmektedir.

"Tercüman" gazetesinin "Âlem-i Sıbyân" ilavesi muallimler ve şakirdler nezdinde ziyade makbul edildiğinden her hafta çıkacaktır. Mekteblinin yukarı sınıfına her hafta kıraât yetiştirecektir. Mekteb ve mektebliler arasında muhabereye vasıta olacaktır (1911/17).

Bahçesaray'da yayımlanan dergi, Bahçesaray dışında Kırım, Kafkasya, içeri Rusya ve Türkistan'a da ulaştırılmaktadır. Aynı şekilde Tercüman gazetesinin bir diğer eki, kadın dergisi

Âlem-i Nisvan da aynı yerlere ulaştırılmaktadır. Türk dünyasının diğer yerlerinde çıkarılan gazete ve dergilerin idare tarafından takip edildiği "idareden" başlıklı yazılarda görülmektedir.

Bakü şehrinde hanımlara mahsus "Işık" namında haftalık jurnal çıktığından ve güzel surette tertib olunduğundan "Âlem-i Nisvân" varakasını vermeye hacet kalmayıp toktadılmıştır. Kız çocuklara lazım şeylerden Âlem-i Sıbyân'da bahs edilecektir (1911/17).

Âlem-i Sıbyân her ne kadar "Çocuklar Âlemi" anlamında olsa ve çocuk dergisi olsa da, öğretmenlere de yardımcı bir eğitim materyalidir. Derginin kapak kısmında da hem öğrencilerin derslerine hem de öğretmenlere derslerinde yardımcı bir kaynak olduğu şu şekilde ifade edilir: *İşbu varakanın iki sahifesi sıbyana diğer ikisi mektep tedris ve muallim umuruna mahsus tutuluyor.* İdarenin yazılarında da çocukların yanı sıra öğretmenlere de hitap edilmiş, "Muallim ve muallime kardeşler!" ve "Muallimlere Mektup" gibi ifadelerle yazılara başlanmıştır. "Kart Muallim" imzasıyla "Muallimlere Mektup" başlığıyla yazılan açık mektupta cahil kalan bir topluma en fazla hizmet edeceklerin öğretmenler olduğu dile getirilir. "Kart muallim" lakabı dergide İsmail Gaspıralı için kullanılmaktadır. Gaspıralı'nın da bu lakaptan hoşlandığını, yazdığı yazının altında imza yerine yazmasından anlıyoruz. Ayrıca çocuklardan gelen mektuplarda da çocukların Gaspıralı'ya "kart babamız" diye hitap ettikleri görülür.

"Muallimlere mektup" yazısında öğretmenler "*Müslümanları kenar-ı selamete çıkarmak için şu deryaya atlamış bahadırlar, kahramanlar, muallimler ile muallimelerdir.*" sözleriyle takdir edilir. Bu yazıda o dönemde bir öğretmenin nitelikleri ve yapması gerekenler, bizzat Gaspıralı'nın kaleminden şu şekilde ifade edilmiştir:

Muallim;

1) Az mükafata karşı çok hizmet görmeye hazır bulunmalıdır.

2) Hizmeti, himmeti takdir ve takdis edilmediği hâlde kırılmayıp daha ziyade hizmet ve himmet etmeye bel bağlamalıdır.

3) Nizam ve nizâmâtın dairesinden çıkmayıp daim açık açık göğüs gerip iş görmelidir.

4) Ders kitapların çeşitleri azdır. Muallim bu noksanı şifahen ikmale çalışmalıdır.

5) Muallim daim mütalaa ile öz malumâtını arttırmak, öz fikir ve nazarını açmak ile tedricen kesbettiğini tedricen tefehhüm ve intişara memurdur.
6) Muallim, özü derecesinde bir iki muallim yetiştirmeye ve muallimsiz kalmış cemaatlere göndermeye borçludur.
7) Mekteb-i ibtidaiyenin iki meselesi vardır: Biri programını bildirmek, diğeri mektebi ikmâl eden çocuk milletini, devletini, muhabbet bağlayıp kitap okumaya, mütalaaya yani malumat arttırmaya heves ve arzu sahibi edilmelidir. Çünkü daha ziyade kesb-i ilmiye ve fenniye mekteb-i ibtidaiyeden sonra gelir.
8) Bizlerden erte başlayıp bizlerden ileriye gitmiş milletlerin mekteb-i ibtidaiyeleri, darülmuallimleri, mektep sermayeleri, idareleri, muallimlerin maaşları, kartlıkta rahatları vesair hususâtı bizlerce suklançtır [kıskanılacaktır] ve gayedir lakin bizler bugün hâlimize, zamanımıza ve cemaatimize derecesine göre iş görmeliyiz.
9) Mektephane, kitap, risale, kalem, kağıt vesair "tedris aletleridir". Bunların noksanı, tedrise noksan verir. Lakin unutmayalım ki en birinci "alet-i tedrisiye" muallimin himmetidir. İşbu alet-i ruhâni, işbu alet-i nurâni elde varsa, sâirleri yavaş yavaş vücut bulacaktır. Eğer himmette noksan olursa, kitap söylemez, kalem yazmaz.
10) Hamd ü sena olsun ki cemaatler arasında ilim ve kemâlât kadri bilenler var. Gittikçe böyleler artıyor. Bu kadirdanların himmetinden ve nüfuzundan istifade etmek ile beraber muallim kardeşim en büyük muaveneti öz vicdanında, öz mesleğinde aramalıdır, hem bulmalıdır. Tedrisat-ı milliye meydanında mücahid ve batır olan ruhâniyette, nurâniyette maneviyatta lezzetlenir, kuvvet alır. Kart Muallim [İsmail Gaspıralı] (1911/41-1).

Buradan bir öğretmende olması gereken başlıca özelliklerin şunlar olduğunu özetleyebiliriz: Maddiyata önem vermemeli, bu işin az maaşla yapıldığını bilmelidir. Yaptıklarının karşılığında bir takdir almasa da motivasyonunu bozmamalı; ilkelerden ve eğitim düzeninden taviz vermemeli, kitaplardaki eksikleri kendisi temin etmeli; sürekli kendisini geliştirmeli, öğrenmeli; kendisi gibi başka öğretmenlerin yetişmesine katkı sağlamalı, kendisi de öğretmen yetiştirmeli; müfredat, öğretmenin yanında öğrencilerde de okuma, araştırma, merak vb. duyguları artırmalı; gelişmiş ülkelerdeki başarılı eğitim ortamının olmayışına hayıflanmayıp kendi ülkesinin koşullarına göre en iyisini yapmaya çalışmalı; derslik, sıra, tahta, kitap vb. eğitim malzemelerinden

daha önemlisi öğretmendir, öğretmen olmazsa diğerlerinin hiçbir önemi yoktur.

Âlem-i Sıbyân dergisi haftalık olarak her hafta cuma günü yayımlanmıştır. Okula yardımcı kaynak niteliği de taşıdığı için okulların açık olduğu sekiz aylık eğitim-öğretim yılında yayımlanmış, yaz tatilinde yayımlanmamıştır. Okulların açıldığı "eylül" ayında yayına başlandığı görülmektedir:

Mektepler açıldı. Okumak ile ilim ve hüner tahsil etmek vakti girdi. Buna göre sizler mekteplere cem oldunuz, çalışmaya başladınız. Biz de sizlere mahsus olan "Âlem-i Sıbyân" yani sabiler dünyası adında varakamızı çıkarmaya tutunduk. Sizler okuyacaksınız, bizler yazacağız. Gelecek yaz gelip imtihanlar edilip mektepler tatil olana kadar beraber çalışacağız. Her cuma sizlere hikâyeli, haberli ve resimli mektep gazetesi yollayacağız. Sekiz ayda otuz iki nüsha eder. Eğer nüshaları okup deste edip saklarsanız güzel bir defter olur (1911/41).

Mekteplerin yazın cümlesi kapalı bulunduğundan işbu mekteb-i tefrikanın gelecek nüshası sentyabrda çıkıp devap edecektir (1912/17).

Tercüman gazetesi alanlara yanında hediye olarak bu dergi gönderilmiştir. Bununla birlikte okulların dergiyi toplu olarak alma imkânı da vardır. 1911 yılında derginin on adeti üç ruble ile satılmaktadır. On adetten fazla alındığında her birine otuzar kapik eklenmekteymiş.

"Tercüman" gazetesi aldırmış adamlara "Âlem-i Sıbyân" dahi beraber yollanır. Mektep sınıflarında okulmak üzere deste ile mesela on yaki daha ziyade alındıkda bir kuşak ile mektep namına yollanır. Mektep için destesi yani on nüshası sekiz aya kadar üç rubledir. Daha ziyade alındıkda otuzar kapik koşulur (1911/41).

1912/03 sayısından itibaren derginin yazı işleri kurulunda Osman [Nuri] Akçokraklı'nın bulunduğunu öğreniyoruz. Dergideki yazıların çoğunun onun adının başharfleriyle "O. A." şeklinde imzalandığını görmekteyiz. Osman Akçokraklı'nın İsmail Gaspıralı kadar yetkili olduğunu ve derginin yayınına katkı sağladığı görülmektedir. Hatta "bu dergiyi okuyan çocukların öğretmeni sayılır" denerek Akçokraklı taltif edilir.

Resmin yukarı köşesinde ve deve üzerinde görülen kişi gazetemizin erkan-ı tahririyesinde Akçokraklı Osman Efendi'dir. İşbu "Âlem-i Sıbyân" varakasının tertip ve tahririne çalışmaktadır ki bu varakayı okuyan çocukların muallimi sayılır (1912/03).

Yine 1912'nin ilerleyen sayılarında Osman Akçokraklı, derginin sorumluluğunu hakkıyla yerine getirdiği için kendisine teşekkür edilir:

*Bu sene "Âlem-i Sıbyân"ın tertibi ve tahriri gazetemizin muharrirlerinden Osman Efendi Akçokraklı'ya emanet edilmişti. Kalem işi, cemaat işi olduğundan vazifesini hoş eda ettiği için arz-ı teşekkür ediyoruz (*1912/17).

İdareden yazılan yazılarda zaman zaman derginin okuyucusu olan öğrenciler de yazmaya teşvik edilmiş, yazdıkları yazıları gönderirlerse uygun olanları yayımlayacaklarını belirtmişlerdir. Hatta ne yazacağını bilmeyen ya da aklına bir şey gelmeyenler için çeşitli konu önerilerinde de bulunulmuştur. İdarenin istediği konular ve makale yazım kuralları şunlardır:

Makale yazarken suallerimizi tekrar etmek ve rakam sırasıyla kıska kıska cevaplar yazmayıp güya sual ve cevap yok gibi yazmalı. Yazacağınız şey bir tarif veya hikâye tarzında olmalı. Makalenin altında imzanız ve yaşınız dahi vaz olunmalıdır. Mesela şu sırasıyla malumat yazabilirsiniz:

1) Oturduğunuz avul, karye veyaki şehrin adı.

2) Volost [vilayet], uyezd, guberna ve oblastta yaz ve kışınız nasıldır?

3) Avul ve şehirlerde ne kadar can olduğu. Ekseri nasıl halk var.

4) Oturduğunuz yerin halkı ne ile meşguller.

5) Oturduğunuz yerde bağ ve bağçecilik, yani ziraat veya fabrikacılık veya sanat ve ticaretten neler vardır.

6) Guberna şehrine nasıl varılıp geliniyor.

7)Erkek ve kız mektepleri, camiler, gazete ve basmahâneler, tiyatrolar var mıdır.

8) Sizin yerli halkların âdet ve tabiatları nasıldır. Sizin kendi yaşayışınız ne türlüdür. Erkek ve kadın elbiseleriniz nasıldır.

9) Bulunduğunuz yerde en meşhur şeyler nedir ve en meşhur adamlar kimlerdir. Eski vakitlerde sizin yerde meşhur vakıalar olmuş mu?

10) Bulunduğunuz avul veya şehirde sizin en ziyade beğendiğiniz nedir? Ve beğenmediğiniz nedir.

11) Avul ve şehrinizde olmasını ve yapılmasını istediğiniz ve münasip gördüğünüz bir şey var mıdır (1912/09-3).

Dergide dikkat edilen konulardan biri de yazıların bizzat gönderen kişi tarafından yazılması ve başka dergi, kitap ve gazetelerden aşırılmamış olmasıdır. Başka yayınlardan alınan

yazılar yayımlanmamış ve idare tarafından sık sık okuyucular bu konuda uyarılmıştır.

*Bazı bir efendiler Tedrisat-ı İbtidaiye mecmuasından, Mehmed Emin Bey, A. Ulvi ve gayrıların ve Hafız Ömer Efendi Kıraat kitabından ve gayrı yerlerden şiirler köçirip kendi imzasını koyarak, "Şu benim yazdığım şiirleri gazeteye dercetmenizi rica ederim" diyerek idareye müracaat ediyorlar. Başkasının şirini "benimdir" demek olmaz. Bu iyi şey değildir. Böyle âdeti olanlar bırakmalıdır. Gayrılardan uğurlanmış şiirler idareye malum gibi okuyucuların dahi ekserine bellidir. Görürlerse ayıp olur (*1912/17).

I. 5. 2. Küçük Hikâyeler

Âlem-i Sıbyân'da "küçük hikâyeler" başlığı altında çeşitli telif ya da tercüme hikâyelere yer verilir. Bu hikâyelerin bir kısmının haftalarca devam ettiği olur. Devam edecek hikâyenin sonuna "ahiri var, ilerisi var", önceki haftanın devamı olan hikâyenin başına "ahiri, ilerisi, geçen nüshadan ilerisi" gibi ifadeler konur. Toplam 33 adet hikâyeden 11'inin Osman Akçokraklı'ya ait olması da derginin yazı işlerinde Akçokraklı'nın ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. Hikâyeler genellikle eğlendirirken düşündüren ve okuyanın ders çıkarmasını sağlayan türdendir. Küçük hikâyelerde en çok verilmek istenenler "akıllı olmak", "okumak", "çalışmak", "tembellik etmemek", "anne baba sözü dinlemek", "hayvan sevgisi", "adaletli olmak", "açgözlü olmamak", "iyilik etmek" vb. özelliklerdir.

I.5.2.1. Tamahkâr Sıçan, Hafız Ömer Efendi (tamahkâr olmanın zararları, peynir için kapana kısılan fare)

I.5.2.2. Nuha'dan Mühim Eğlence (Tarihî) (1911/12): Zeki efendi adlı birisinin babasıyla diyalogları vasıtasıyla bilgi verilir. Soru yanıt yoluyla okuyucuyu sıkmadan bilgi aktarılıyor, okuyan düşünmeye sevkedilir. Hikâyenin sonunda da okuyucuya "Farz et şu eğlenceyi kıssa, akıl etsen götür bundan hisse." denilerek okuduklarından kendisine bir hisse çıkarması öğütlenir. Yazarı: O. M. H (ayın, mim, hı)

I.5.2.3. Ötkün Akıl (1911/14-3): Akıllı bir köylünün aklıyla haydutları alt etmesi anlatılır. Yazarı yok.

I.5.2.4. Yarın (1911/15-3): Rusçadan çeviri bu hikâye Zincirli Medrese talebesinden Yahya Badraklı imzası taşıyor. Ana fikri "bugünün işini yarına bırakma". Hikâyenin sonunda Farsça

"bu günün işini sakın yarına bırakmayasın, çünkü yarının dahi kendine mahsus işi var." ibaresiyle bitiriliyor.

I.5.2.5. Horoz İle Tilki (1911/17-3): A. Ulvi imzasını taşıyan hikâyede horozun akıllıca davranarak tilkinin elinden nasıl kurtulduğu çok çarpıcı bir şekilde anlatılıyor.

I.5.2.6. Lütfen (1911/17): Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuasından alınan bu hikâyede kibarlıkla, nezaketle konuşmanın ne kadar etkili olduğu vurgulanıyor. Hikâyenin sonunda "mülahazat" şeklinde not düşülerek eğitimde öykülemenin doğrudan bilgi vermeden daha etkili olduğu hatırlatılıyor:

Mülâhazât: Çocuklar bir şey istedikleri yahut birinden bir şey aldıkları zaman nezaket ve terbiye ile konuşmayı ekser unuturlar. Bu hikâyede İskender ismindeki çocuk da validesinden su isterken nezaket ve terbiyeyi unuttu. Validesine karşı âdeta emreder gibi bir lisan kullandı.Validesinin buna canı sıkıldı. Çocuğuna: "Bir çocuk annesinden suyu böyle emreder gibi istemez. Bu terbiyeye muhaliftir. Nezaket ile iste vereyim!" yolunda bir tembih ve tekdirde bulunabilirdi. Lakin kabahatli çocuğun kusurunu bir temsil ile kendiliğinden anlamasını daha münasip gördü. Çünkü doğrudan doruya edilen tembihlerin çocuklara o kadar tesir etmediği tecrübe ile sabittir. Halbuki evlâdının kendi akıl ve muhakemesi ile terbiye olmasını arzu eden akıllı ve şefkatli valide yukardaki gibi bir hikâye uydurdu. Bu hikâye çocuğun derâkab merakını uyandırdı.

I.5.2.7. Kanbur ile Çocuk (1911/18): Muallim Hafız Ömer Efendi'nin "Çocuklara Arkadaş" risalesinden alınan hikâyede terbiyesizce davranan bir çocuğa kanbur bir kişinin akıllıca bir ders vermesi anlatılıyor.

I.5.2.8. Hikâye (1911/19): İmzasız bu hikâye, kötülerle arkadaşlığın zararını gösteriyor. Sonunda "Fenalarla düşüp kalkanlar fenalar gibi muamele görürler." ifadesi yer alıyor.

I.5.2.9. Hikâye (1911/21): İmzasız bu hikâye ile, zenginliğin bir öneminin olmadığını, zenginin de fakirin de sonunda bir avuç toprak olacağı vurgulanıyor.

I.5.2.10. Güzel"den Evvel "Faideli" (1911/24): İmzasız kısa hikâyede önemli olan birşeyin faydalı olmasıdır.

I.5.2.11. Adaletli Bir Padişah (1911/24-2): İmzasız yazıda Harun Reşid'in adaletinin anlatıldığı bir kıssa verilmiş.

I.5.2.12. Fıstık Yağlı Pâlûze (1911/41): İmam Ebu Yusuf (rahmetullahi aleyh) hazretlerinin kendi hakkında naklettiği bir hikâye verilmiş.

I.5.2.13. Mayapa (1911/42-1): Osman Akçokraklı [O. A.] imzasıyla çıkan hikâyede 800 sene önce Belçika'da yaşayan Mayapa ve dedesi demirci Hollus'un taş kömürünü bulması hikâye ediliyor.

I.5.2.14. İki Seyyah (1911/43-2, 44-2) Osman Akçokraklı [O. A.] imzasıyla çıkan hikâyede Bilal ve Hüsnü adlı iki arkadaşın evden kaçmaları ve yolda başlarına türlü felaketlerin gelmesi anlatılıyor. Sonrasında bulunan çocuklar, yaptıklarına pişman oluyorlar.

I.5.2.15. Dağ İyesi (1911/45-2): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı hikâyede, bir çocuğun dağda tek başına bir gece geçirmesi ve "dağ iyesi" adı verilen bir varlıktan korkması, ancak sonrasında o korktuğu şeyin baykuş olduğunu anlaması anlatılıyor.

I.5.2.16. Tavacık (1911/45): İmzasız, eğlenceli bir hikâye.

I.5.2.17. Tılsımlı Haplar (1911/46-1): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı hikâye.

I.5.2.18. Ural Dağlarında Bir Vaka (1911/50-1): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı hikâye.

I.5.2.19. Duman (1911/51-1, 52-1): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı hikâye iki sayıda yer alıyor.

I.5.2.20. Merhametli Bala ve Faidesiz Define (1912/01): İmzasız hikâyeye "Siyam hükümdarının yazıp kaldırdığı bir hikâye" ifadesiyle başlanıyor.

I.5.2.21. Hikâye Değil Vakıa: Bahtsız Hasan (1912/06-2): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı hikâyede edebiyata, şiire son derece yetenekli bir gencin okutulup eğitilmediği için sonunda kayıkçı olması hikâye edilmiş.

I.5.2.22. Garip Kırlangıç (1912/07-2): Osman Akçokraklı [O. A.] imzalı efsanevi bir hikâye.

I.5.2.23. Bahtlı Şehzâde (1912/10-1, 11): Rusçadan tercüme duygusal hikâye iki sayıda yer almaktadır.

I.5.2.24. Torgay (1912/17): "Turganofdan mealen terceme olunmuştur." ifadesiyle başlayan hikâye Arif Zade A. Hilmi

tarafından Moskova'da çevrilmiştir. Sonunda aşkın önemi dile getirilmektedir.

I.5.2.25. Romaşka (1912/18-1): Rusçadan Osman Akçokraklı [O. A.] tarafından çevrilmiş duygusal bir hikâyedir.

I.5.2.26. Acayip Doktor (1912/19): Rusçadan Zincirli Medrese Talebesinden Hamza Şeyh Zade çevirmiştir.

I.5.2.27. Eşya ne diyor? (1912/19, 20, 21, 22, 23, 24): Rus yazar Avenariyus'un yazdığı hikâye Rusçadan Osman Akçokraklı [O. A.] tarafından çevrilmiş hikâye altı sayıda tefrika edilmiştir. Çeviriden çok uyarlamadır.

I.5.2.28. Tedbirli Bahçıvan (1912/20-2): Hind hikâyelerinden uyarlanmıştır.

I.5.2.29. Yetmiş Beş Ruble (1912/22-1): O. H. imzalı hikâyede akıllı ve merhametli bir çocuğun yoksul arkadaşına yardımı anlatılıyor.

I.5.2.30. İki Urluk (1912/27-1): Kıtay hikâyelerinden "İki Urluk" Rusçasından Osman Akçokraklı [O. A.] tarafından çevrilmiştir. Açgözlülüğün kötü bir huy olduğu hikâye ediliyor.

I.5.2.31. Adalet (1912/38-2): Rus yazar E.M. Markof'un hayvan sevgisiyle ilgili hikâyesinin Rusçadan çevirisidir.

I.5.2.32. Padişah İle Derviş (1912/38): Gülistan'dan bir hikâye.

I.5.2.33. Kaşkar ve Arslan (1912/39): Gülistan'dan bir hayvan masalı (fabl).

I. 5. 3. Dinî-Ahlaki Konular:

Âlem-i Sıbyân'da müslüman bir gencin bilmesi gereken dinî-ahlaki konular yanı sıra dinler tarihi ve İslam tarihi konuları da yayımlanmıştır. Dinî- ahlaki konuları içeren yazılarda ayet ve hadislerin tanık gösterildiği, ayet ve hadislerin hem Arapçası hem de Türkçesi ile verilerek açıklandığı görülür. Dinî konuların anlatıldığı yazılar Târih-i İslâm, Yehud Tarihi vb. gibi çocuklar için yazılmamış eserlerden alındığı için dil olarak bir hayli ağırdır. Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamaların çoğunlukta olduğu bu yazılarda, derginin herhangi bir sadeleştirmeye gitmediği görülmektedir.

I.5.3.1. Medeniyyet-i İslâmiyye (1911/14, 15): İslam medeniyetinin anlatıldığı bu yazı "Târih-i İslâm" adlı eserden alınmıştır. Maddeler hâlinde iki sayıda yayımlanan yazıda dikkat çekilen konular: İslam'ın ana kaynağı Kur'an'dır ve Kur'an'a göre hareket edenler her iki dünyada da mutluluğa erişirler. Kur'an'da adalet, doğruluk, nezaket, çalışma ve gayret emredilir ve bu emirlere uyanlar ileri gitmektedir. İslam tarihinden örnekler verilerek müslümanların geçmişte nasıl güçlü bir medeniyet kurdukları anlatılır.

I.5.3.2. İbraniler (1911/18, 19): "Yehud Tarihi" adlı eserden alınan yazı, iki sayıda yayımlanmıştır. Yahudilerin, Kudüs ve Filistin'in tarihi, İbrani dilinin gelişimi anlatılır.

I.5.3.3. Tam Müslüman (1911/04, 06, 09, 10, 19,): Yazar adı belirtilmeyen "Tam Müslüman" yazı dizisinde İslam dininin doğru kaynaktan okunup öğrenilmesinin gerekliliği vurgulanır. Yalnızca 1911/09 sayısındaki yazının altında "Hatice" imzası bulunmaktadır. İlim ve eğitimin kadınlar da dahil bütün müslümanlara farz hükmünde olduğu, kadınların da eğitimden mahrum bırakılmaması ifade edilir. Çalışmanın, okumanın, ilim ve bilimle uğraşmanın faziletleri ayetlerle ve hadislerle açıklanır. Ayet ve hadislerin hem Arapçaları hem de Türkçeleri gösterilir.

I. 5. 4. Öğrencilere Öğütler

Âlem-i Sıbyân dergisinde, okul çağındaki çocukların dil, din, kültür, bilim vb. yönlerden donanımlı olmaları için bilgilendirici yazılar yanında gençlerin ahlaken gelişmeleri için de öğüt niteliğinde yazılar yer alır. Bu yazılarda "Mektep Şakirtlerine", "Mekleplilere Yadigarım" gibi üst başlıklar kullanılmıştır.

I.5.4.1. Mektep Şakirtlerine (1911/06) "Okuyıp Yazmak Bilmekin Faidesi" başlıklı yazıyla okuyup yazmanın, eğitimin faydaları anlatılır. Şeha Nakib'den alınan bu yazının sonunda şu ifade ile bilginin önemi vurgulanır: "*Çalışıp okumayan, ilim ve hüner tahsil etmeyen ruhunu aç saklamış olur. İnsanın kader itibarı varlılık ile değil ilim ve hüner iledir.*"

I.5.4.2. Tercüman (1911/06) başlıklı yazıda da "*Çok doğru sözlerdir okuv bilgi zengine fukaraya kart ve yaşa lazımdır.*" ana fikri etrafında "okumak" herkese tavsiye edilir.

I.5.4.3. Mekteplilere Yadigârım: Kardeşlik (1911/06) yazısı Yediler Şeyh Ehli Muallim Abdullah Zühdi'den gelmiştir. Okulun hem dünya hem de ahiret için en önemli yol olduğu şöyle ifade edilir: "*Ey bahtiyar mektepli! Gayret senin elinde. Dünya, ahiret yolunu eğer bilmek istersen! İnsanlığı, kardeşliği tamam görmek istersen! Hep şu aziz duyguları duyacaksın mektepte.*"

I.5.4.4. Bir Memleket Nasıl Batar, Yok Olur? (1911/06) O. A. [Osman Akçokraklı] imzalı yazıda vatan sevgisinden kaynaklandığı ifade edilir: "*Bir halk vatanını, toprağını sever ve onu düşmandan saklar ise onu kimse alamaz. Fakat vatanı saklamak için çok çalışmak, çok bilmek lazımdır.*"

I.5.4.5. Hüner ve Sanat (1911/08) başlıklı yazıda çalışkanlık ve adil olmak şu şekilde övülür: "*Çalışkan ve güzel âdetli olan adam, herkesin yanında muhterem ve muazzez olur. Yalnız kendine değil, bütün insanlara da faidesi dokunur.*"

I.5.4.6. Bilmek ile Bilememenin Farkı (1911/08) O. A. [Osman Akçokraklı] imzalı yazıda "*bilmek sayesinde dünyada yaşamak için her kim olsa mektebi sevmeli ve varmalı okumalıdır.*" cümlesiyle okula gitmenin önemi vurgulanır.

I.5.4.7. Yalan (1911/10) adlı yazıda kısa bir hikâyeden yola çıkarak öğrencilere yalandan kaçınmaları tavsiye edilir: "*Bunun içindir genç çocuklar yalancılığa alışmak ve bu en fena âdetten ateşten sakınır gibi saklanmak gerektir.*"

I.5.4.8. Okuv, Bilgi Hazinesidir (1911/17) adlı yazı da okumanın ve bilmenin önemi üzerinde durulur.

I.5.4.9. Sen kimsin? (1911/20) yazısında insanların din, milliyet ve ülke olarak farklı farklı oldukları anlatılır. Ancak bunların da üstünde insanları birleştiren unsurların ilim, irfan ve hüner olduğu şu cümleyle ifade edilir: "*İnsanları birleştiren ve muhabbet ve dostluklarını arttıran bir hâl daha vardır ki medeniyettir. İlim, irfan, hüner ve bilgi sahibi olan insanlar kaysı vatandan, kaysı dilden ve dinden ise de ilim ve irfan dünyasında beraber gezer, dolanırlar.*"

I.5.4.10. İlim ve Terbiye (1911/24, 25) O. A. [Osman Akçokraklı] imzalı yazı dizisinde "İlim- kuvvettir" "Okuv nedir?"

"mektep, ilim ve okuv için büyük bir kapıdır." "Okuv ve Tecrübe" gibi başlıklar altında okul düzeni hakkında da öğrencilere bilgi verilir.

I.5.4.11. İktisat ve İdare: Ak akça kara gün içindir (1911/26): O. A. [Osman Akçokraklı] imzalı bu yazıda tasarruf etmenin önemi anlatılır ve şu tavsiyede bulunulur: "*Akça saklamanın bugün de pek çok güzel çareleri vardır. Mesela hukûmetin сберегательная касса (Tasarruf Bankası) namında olan emanet sandıkları ki buraya 5 kapikten başlayarak emanet akça kabul olunur.*"

I.5.4.12. Ondan Bundan: Kuşların Ricası (1912/19): Kuşların dilinden bir mektup yazılarak "*Ümit ediyoruz ki insanların kartı yaşı, büyüğü ve küçüğü bizi tutmak, öldürmek, canımıza kıymak veyaki tutup kafese kapamak istemezler*" denerek hayvanlara zarar verilmemesi öğütlenir.

I. 5. 5. Başka Ülkeler ve Milletlerde Yaşam

Âlem-i Sıbyân'ın hemen her sayısında başka ülkeler, diğer milletler hakkında ya bir haber ya da bir yazı yer alır. Bu yazılarla okuyuculara dünyanın kapıları açılır. Yer yer belgesel tarzında ayrıntılı bilgiler aktarılır, yer yer de kısa kısa haberler şeklinde diğer ülkelerdeki yaşayış, olaylar göz önüne serilir. Dergi içinde en ilgi çekici kısımlardan biri olan bu yazılar, teknoloji ve iletişimin çok ilerlemediği o dönem için paha biçilmez bilgi kaynağı olmalıdır. Dergideki bu türden yazılar ile 20. yüzyılın başlarında dünyanın birçok yerindeki toplumların yaşayışı, devletlerin düzeni, tarım, hayvancılık ve sanayinin durumu hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Bu yazılarda ülkelerden Amerika, Avustralya, Çin, Sırbistan, Rusya, Mısır, Japonya; şehirlerden Londra, Gulça hakkında bilgiler bulunmaktadır.

I.5.5.1. "Amerika'da Nasıl Yaşar ve Nasıl Okurlar?" başlıklı (1911/09) yazı O. Akçokraklı tarafından birinci ağızdan yazılmış, anı-hatıra türündedir. Yazarın bizzat kendi ağzından, Amerika'da bulunduğu yerdeki okulda gördükleri yaşadıkları hikâye edilmekte, Amerikalıların okula ve okumaya verdikleri önem vurgulanmaktadır. Yazı şöyle bitirilir: *Mektebe bakmak Amerikalıların büyük âdetlerinden biridir. Yukarıda dediğim gibi başka milletler ibadethanelerini ziynetleyip [süsleyip] bütün hayırlarını kiliseye yaptıkları halde Amerikalının gece ve gündüz düşündüğü mektebidir. Her bir Amerikalı vasiyetinde mutlaka*

mektebe bir şey vakfeder. Bunsuz ahirete gitmez. Amerikalının iftihar ettiği bir şey var ise o da "mektep"tir.

I.5.5.2. Kadınlar da Saylarsa Ne Olur? (1911/09): Avustralya Senato Meclisi tarafından kadınların da seçimlere katılması kararı alınmış ve diğer devletlere de tavsiye edilmiş. İmzasız olarak yazılan yazıda Avustralya'daki kadınlara verilen haklar yorumsuz bir şekilde aktarılmakla birlikte, "Kadınlar da Saylarsa Ne Olur?" sorusuyla okuyucular bu konuda düşünmeye sevk edilmiştir.

I.5.5.3. Çin-Kıtay (1911/14): Kızlar beldesinden bir öğrenciden gelen "*Baçin [Maçin] muharebe edecek imiş, haberiniz var mı?*" sorusuna istinaden yazılmış yazıda Çin'in tarihi, etnik-dinî yapısı, nüfusu, şehirleri vb. hakkında bilgi veriliyor. Sonunda yine konu eğitim ve bilimin önemine şu şekilde bağlanıyor: *Bu eski millet ve eski devlet beş on senelerden beri Avrupa'da olan ilim ve marifeti, nizam ve tertipleri, telgraf, demiryol, nizamlı asker, yeni top ve tüfenkleri (mıltıkları) kabul edip zamanca bir devlet olmaya çalışıyor. Çinliler Avrupa'ya Amerika'ya çok talebe gönderip büyük heveslik ile her şeyi okup öğreniyorlar. Bu millet pek güçlü bir millet olacaktır.*

I.5.5.4. London (1911/21-2): Yazıda Londra'nın coğrafi, fiziki, siyasi ve kültürel durumu hakkında ayrıntılı, ansiklopedik bilgi verilmiştir.

I.5.5.5. Sırbistan (1911/28): Sırbistan'ın coğrafi, fiziki durumu ve siyasi tarihi hakkında bilgi veren bir yazıdır.

I.5.5.6. Amerika'da Mektep Çocuklarının "Yemini" (1911/41): Amerika'daki öğrencilerin okulda her gün derse başlamadan önce okudukları and verilmektedir.

I.5.5.7. Ademoğulları (1911/43, 44): "Ademoğulları" yazısı O. A. [Osman Akçokraklı] imzasıyla 1911'in 43. sayısından 1912'nin 11. sayısına kadar tefrika edilmiş bir yazı dizisidir. Bu yazı dizisinde önce Afrika'nın ormanlarında kabile hâlinde yaşayan insanlar, Polinezyalılar, Kızılderililer, Eskimolar, Sibirya'nın ormanlarında yaşayan Yakutlar, Arabistan ve Türkistan bedevileri "Vahşi Kardeşlerimiz" başlığında anlatılmıştır. "Çıplak ve Vahşi Kardeşlerimiz" (1911/44-1), "Vahşi Kardeşlerimiz" (1912/02, 04), "Vahşi Kardeşlerimizde Oyun ve Eğlenceler" (1912/05), "Vahşilerde İmtihan" (1912/05, 06), (1912/06) başlıklarında vahşi olarak adlandırılan bu topluluklardaki yeme, içme, oyun, sosyal yaşantı vb. konular etraflıca göz önüne

serilmiştir. Yerleşik hayat dışındaki bu kabilelerin yaşantısı tarafsız bir gözle anlatılmış, medenî (şehirli) insanlardan farklı yönleri, erdemleri dile getirilmiştir. Bir belgeselci titizliğiyle aktarılan yazıda, şehirler dışındaki bu topluluklardaki insanlık, doğruluk, kardeşlik, yardımseverlik, paylaşım, beraberlik vb. hasletlere vurgu yapılmıştır.

I.5.5.8. Ademoğulları: Medenî Kardeşlerimiz (1912/07, 08, 09, 10): O. A. [Osman Akçokraklı] imzalı "Ademoğulları" yazı dizisinin ikinci kısmında "Medenî Kardeşlerimiz" başlığıyla bilimde, sanatta, medeniyette ileri gitmiş toplumlardan bahsedilir. Medenî toplumlardaki başlıca değerin akıl ve bilim olduğu vurgulanır. "Medenî kardeşlerimize İlim ve Marifet" (1912/11-1) başlığında ileri ülkelerdeki teknolojik buluşlar, icatlar anlatılır ve medenî seviyeye ulaşmak için en önemli şeyin okul yani eğitim olduğu ifade edilir. Bu yazı dizisi şu cümleyle biter: *Kuşlar balalarını uçmaya öğrettikleri gibi medenî insanlar dahi balalarını yeryüzünde yaşamaya öğretiyorlar ve mektepleri bunu için açıp mekteplerin vazifesi mutlaka bu olduğuna itikat ve iman ediyorlar.*

I.5.5.9. Rusya'da Milletler (1912/01): O. A. [Osman Akçokraklı], Petersburg'da bulunduğu sırada karşılaştığı çocuk gösterisini ve farklı milletlerin temsil edilmesini anlatıyor. Böylece Rusya'daki milletlerin adı zikrediliyor.

I.5.5.10. Mısır Ehramları (1912/03): Mısır'daki piramitlerin tarihi ve özellikleri hakkında bilgi verilen yazıda Osman Akçokraklı'nın 2 sene önce yaptığı Mısır seyahatinden bir resim de paylaşılmaktadır.

I.5.5.11. Gulça (1912/05): Çin'in içerisinde Doğu Türkistan'ın Gulça/Gülce şehrinden ve bu şehirde yaşayan etnik gruplardan bahsedilmiştir.

I.5.5.12. Başka Milletler Yaşayışından: Ana başlığı altında "Yapon çocuğu Kağa" (1912/39) ve "Yapon Çocuğu Kağa Mektepte" (1912/40) yazılarıyla "Kağa" adlı bir çocuğun yaşantısı üzerinden Japonya ve Japon kültürü hakkında bilgiler verilmiştir. Hikâye içerisinde anlatım konuyu daha ilgi çekici ve anlaşılır yapmıştır.

I.5.5.13. "Ondan Bundan" ana başlığı altında çeşitli ülkelerden bilgiler ve haberler aktarılmıştır. Bu yazılar şunlardır:

Yaponya Çocukları (1911/44), Yaponlarda Tarih Dersi (1912/07), Kırgızlarda Haber (1912/07), Dünyada En Büyük Saat (1911/27), Hava poçtası (1911/27), London Hırsızları (1911/27), Kahraman Çocuk (1911/27), Uzun Ömür (1911/27), Denizde Hem Karada (1911/27), Gece Saatleri (1911/27).

I. 5. 6. Biyografiler (Meşhur Adamlar ve Meşhur Çocuklar)

Âlem-i Sıbyân dergisinde Türk ve İslam tarihinden ve Batı'dan ilim adamlarının, komutanların, mucitlerin hayat hikâyelerine yer verilmiştir. Dünyada ilim ve bilimin gelişmesine katkı sağlamış ya da ülkelerinin ilerlemesinde etkili olmuş ünlü kişilerin yaşamları ve yaptıkları faaliyetler anlatılmıştır. Bu yolla dergiyi okuyan öğrencilere rol-model olacak, zihinlerini açacak, düşünmelerini sağlayacak kişiler tanıtılmıştır. Tanıtılan ünlü kişilerin özellikle akıl, çalışkanlık, ilim ve ahlak yönlerinden örnek şahıslar olduğu görülür. Türk-İslam ve Batı dünyasından dengeli bir şekilde seçilen şahsiyetlerin biyografilerinde genellikle ansiklopedik bir dil kullanılmıştır. Dergide, "Meşhur Adamlar", "Meşhur Çocuklar" üstbaşlıkları altında biyografileri verilen ünlü kişiler sırasıyla şu şekildedir.

I.5.6.1. Mir Alimcan Han Hazretleri Emir-i Buhara-yı şerif (1911/12): O dönemki Buhara Hanlığının başında bulunan Mir Alimcan Han hakkında bilgi verilmekte ve yaptığı faydalı işler nedeniyle kendisine muvaffakiyetler dilenmektedir. Mir Alimcan Han'ın öğrencilik yıllarına ait bir resmi de yazının altında bulunmaktadır.

I.5.6.2. Türkistan'da Yetişen Urefâ ve Meşâyih-i Muhakkikînden Bazıları (1911/14): Bu yazıda tarihte Türkistanda yetişmiş ve müslümanların önünü aydınlatmış şeyh ve mutasavvıflar tanıtılmıştır. Bu kişiler şunlardır: *Şah-ı Nakşîbend, Şeyh Necmüddin Kübra, Aziz Nesefî, Şeyh Mesud Buhârî, Mevlana Şeyh Sadreddin Konevî*. Derginin bu kısmının dili çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalar içerir.

I.5.6.3. Türkistan'da Yetişen Müfessirîn-i Kirâm (1911/15): Bu yazıda tarihte Türkistanda yetişmiş ünlü müfessirler (tefsir âlimleri) tanıtılmıştır. Yazının dilinde çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalar bulunur. Türkistanlı ünlü müfessirler

şunlardır: *Ebu'l-Kâsım Muhammed Bin Ömer El-Zemahşerî, Mevlana Kaşgay-i Sebzevarî, Mevlana Cemaleddin Ebu Abdullah Belhî, Mevlana Şeyh Şehabeddin, Ebulleys-i Semerkandî, İsa Hıfs Ömer En-Nesfî, İmam Ebu Mansur Maturidî, Mevlana Şeyh Ali Es-Semerkandî, Ebu Hafs Ömer Bin İshak İbni Ahmed el-Gaznevî, Hâfızüddin Ebu'l Berekât Abdullah Bin Ahmed Bin Mahmud En-Nesefî*.

I.5.6.4. İbn Sînâ (1911/17): Bu yazıda ünlü tıp bilgini İbn Sînâ'nın hayatı ve temsili bir resmi yer almaktadır.

I.5.6.5. Timurlenk yaki Şah Timur (1911/18): Timurlu hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı Şah Timur'un hayat hikâyesi ve kahramanlığının anlatıldığı yazının sonda Şah Timur'un türbesinin resmi de bulunmaktadır.

I.5.6.6. Hazret-i Osman (1911/22): İlk müslümanlardan ve Dört Halife'nin üçüncüsü Hz. Osman'ın hayat hikâyesi anlatılmaktadır.

I.5.6.7. Selahattin Eyyubi (1911/25): Selahattin Eyyubi'nin hayat hikâyesi ve başarılarının anlatıldığı yazıda "*Selahaddin'in devrinde Frenklerin memalik-i İslamiye'de gördükleri asar-ı ümran ve medeniyet ve adalet, Avrupalıların tarik-i temeddüne süluk etmelerine sebep ve numune olmuştur.*" denerek Selahattin Eyyubi döneminin İslam medeniyetinin ne derece ileri gittiği anlatılır.

I.5.6.8. "Büyük Adamlar" üst başlığı altında ilimde ileri gitmiş ve çok sayıda eser vermiş kişilerin biyografileri verilmiştir. "Büyük Adamlar" yazı dizisindeki kişiler sırasıyla İbn Haldun (1911/49), Mirza Fethali Ahundof (1911/49), İmam Gazali (1912/21) ve Mevlana Câmî (1912/39) şeklindedir.

I.5.6.9. Meşhur Çocuklar (1911/04) yazısında dünyanın çeşitli ülkelerinde, ilginç yaşamlarıyla ünlü olmuş çocuklar hakkında kısa bilgiler aktarılır. Bu meşhur çocuklar 11-12 yaşlarında İran padişahı olan sultan *Ahmed Mirza*, Çin'in çocuk padişahı *Hosanton*, Avrupalı 11 yaşındaki çocuk müzisyen *Papito Ariyula*, kolları olmayan 9-10 yaşlarındaki çocuk ressam *Klara Burunis*'tir. Rusya'nın Veliahdı (1911/20) adlı yazıda 1904'te doğan ve derginin çıktığı yıl 7 yaşında olan Rusya imparatorunun oğlu Aleksi Nikolayeviç hakkında kısaca bilgi verilmekte ve 7 yaşındaki bir resmi sunulmaktadır.

I.5.6.13. Lomonosof (1911/17). Lomonosof, Rusların tanınmış ilim ve edebiyat adamıdır. Fakir bir balıkçının çocuğu

iken çalışıp okuyarak üniversitede profesörlüğe kadar nasıl yükseldiği ve ilk Rus üniversitesinin açılmasını sağladığı anlatılır. Derginin 1911/47. sayısında da "Meşhur Adamlar: Lomonosof" başlığında O. A. [Osman Akçokraklı] imzasıyla Lomonosof'un hayatı yeniden daha ayrıntılı olarak ele alınır.

I.5.6.15. Ünlü mucit Edison'un biyografisi, derginin 5 sayısında "Tomas Edison" (1911/20, 21, 22, 23) ve "Yine de Edison" (1911/25) başlıklarıyla verilmiştir. Osman Akçokraklı tarafından Rusçadan tercüme edilmiş bir yazı dizisinde Edison'un biyografisi hikâye üslubuyla anlatılmaktadır.

I.5.6.16. İlk (Fulton) (1911/23). Dergide "İlk" başlığı ile de ilk ateş gemisinin mucidi Amerikalı Fulton anlatılır.

I.5.6.17. Kulibin (1912/09). "Acayip Kişiler" üst başlığında Rus İvan Kulibin adlı ilginç hayat hikâyesi anlatılmıştır. Çok sayıda buluşa imza atan Kulibin'in yaşantısındaki mütevazılığa dikkat çekilmiştir.

I.5.6.18. "Meşhur Adamlar" üst başlığında tefrika edilen diğer ünlü kişiler *Turganof* (1912/17), *Gutenberg* (1912/23), *Rayt* (*Wright*) (1912/25), *Napolyon Bonapart* (1912/27) ve *Rokifeller*'dir (*Rockefeller*) (1912/38).

I. 5. 7. Letâif (Fıkralar)

Bir düşünceyi, bir olayı en kısa ve etkili yoldan anlatan özlü, nükteli, mizah ve hiciv unsurları taşıyan küçük hikâye ve kıssalara "fıkra" (Osmanlıcada "letâif") denilmektedir. İçerdiği mizah unsuru nedeniyle genç-yaşlı herkesin severek okuduğu bu edebî türe, Âlem-i Sıbyân'ın çoğu sayısında yer verilmiştir. Dergide yayımlanan fıkraların özellikle öğrenci hayatı, okul yaşamı, öğretmen-öğrenci-veli konuşmaları konularında olduğu görülür. Dergide hitap edilen kitle düşünülerek fıkralar okul çağındaki çocukların yaşantısından seçilmiştir. Fıkraların bir kısmı "Mektep Jurnali"nden alınmıştır. Fıkraların başlıkları şu şekildedir: *Letâif* (1911/04), *Yazuvda Mucize Var* (1911/04), *Denişcik* (1911/23), *Reçete* (1911/23), *Yalancı Çocuk* (1911/23), *Hazır Cevap Çocuk* (1911/43), *Gafil Çocuk* (1911/43), *Hazır Cevaplık* (1911/44), *İki Özenbaşlı* (1911/44), *Hilekâr* (1911/46), *Letâif* (1911/49), *Kim Kabahatli?* (1911/49), *Tarih-i Edebiyat Dersinde*

(1911/52), *Gorodovoy* (1911/52), *Muallimden Sorma* (1911/52), *Ah Bilmiş Olsa İdim* (1912/04), *Bilgiç Çocuk* (1912/04), *Adaşdırdım* (1912/04), *Letâif* (1912/027-3), *Hoca Nasreddin ve (Çocuklar)* (1911/26), *Hoca Nasreddin ve Çocuklar* (1911/27).

I. 5. 8. Şiirler:

Çocuk edebiyatında en çok yer edinen türlerden birisi şiirdir. Şiir, çocuğa edebî zevk aşılama yanında çocuğu eğitme amacıyla da kullanılmaktadır. Belli bir ölçü ve ahenk ile yazılan şiirlerle verilmek istenen fikir akılda daha kalıcı hale getirilmektedir. Âlem-i Sıbyân dergisinde de XX. yüzyılın başlarında Osmanlı ve Rus coğrafyasında çocuklar için şiir yazan şairlerin şiirleri, bütün Türk dünyası çocukları düşünülerek ufak değişikliklerle, yayımlanmıştır. Bu şairlerin başında Mehmet Emin [Yurdakul], Tevfik Fikret, Ali Ulvi [Elöve], Hüseyin Cavid gelmektedir.

Ali Ulvi [Elöve] (1881-1975), Selanik doğumlu olup 1905 yılında Çocuk Bahçesi adlı bir çocuk dergisi çıkarmış edebiyat öğretmeni, öğretim üyesi/ dilbilimci, şair ve yazardır. Ali Ulvi Türkçe çocuk şiiri yazan ilk şairlerdendir. Bir süre Türk Dil Kurumunda Terim Kolu uzmanı olarak çalışan Ali Ulvi [Elöve], Türk dili araştırmaları ile de tanınır. Ayrıca çocuk şiirleri yazmıştır. "Dağ Başını Duman Almış" sözleriyle başlayan "Gençlik Marşı" ona aittir. Ali Ulvi'nin yazıları genellikle monologlar hâlinde çocuklara ders vermek amacıyla çocuk eğitimi ve psikloljisi ile ilgili yazılmıştır. Bazı makale, inceleme ve roman çevirileri de vardır. Eserleri: Çocuklarımıza Neşîdeler (1912), Çocuklarımıza Şiir (1959), Türkçe Hekimlik Terimleri Üzerine Bir Deneme (Dr. I. İşçil ile, 1944), Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü (M. A. Ağakay ve A. Dilaçar ile, 1948), Dilbilim Terimleri Sözlüğü (Mehmet Ali Ağakay ve Agop Dilaçar ile, 1949), Çevirileri: Küçüklere Çamur İşleri Nasıl Yaptırmalı (Garsen'den), Türk Dili Grameri (Jean Deny'den, 1941), Mikyasü'l-Lisan ve Kıstasü'l-Beyan (Kütahyalı Abdurrahman Hoca'nın eserinin açıklamalı tercümesi, 1952) (bkz. Stebler-Çavuş 2007)). Âlem-i Sıbyân dergisinde Ali Ulvi'nin *Gizli Sesler* (1911/02),

Köbelek ve Balkurtı (1911/15), *Mektep* (1912/19), *Yaz* (1912/020-4) adlı şiirleri yayımlanmıştır.

Mehmet Emin [Yurdakul] (1869-1944), İstanbul doğumlu Türk millî şairi ve Türkiye Cumhuriyeti milletvekilidir. Türkçülük akımının öncülerinden olan Mehmet Emin, millî duyguları herkesin kolayca anlayabileceği açık ve sade bir dille ifade ettiği şiirleri devrin edebiyat çevrelerinde büyük ilgi gördü. Şiirlerini hece ölçüsüyle, Arapça ve Farsça unsurlardan uzak bir üslupla yazmıştır. Mehmet Emin'in şiirleri her ne kadar çocuklar için yazılmamış olsa da, sade halk Türkçesiyle yazmış olduğu manzumelerin hemen hepsi, çocuk edebiyatı ürünü sayılmaktadır. Eserleri: *Fazilet ve Asalet* (1891), *Türk'ün Hukuku* (1919), *Halk Hükümeti-Halkçılık* (1923), *Kral Corc'a* (1923), *Dante'ye* (Ankara 1928), *Türkçe Şiirler* (1898), *Türk Sazı* (1914), *Ey Türk Uyan!* (1914), *Tan Sesleri* (1915), *Ordunun Destanı* (1916), *Dicle Önünde* (1916), *Hastabakıcı Hanımlar* (1917), *Turan'a Doğru* (Ey Türk Uyan! ve Tan Sesleri ile birlikte, 1918), *Zafer Yolunda* (1918), *İsyan ve Dua* (1919), *Aydın Kızları* (1921), *Mustafa Kemal* (1928), *Ankara* (1939) (bkz. Babashova 2014). Mehmet Emin'in sade bir Türkçeyle yazdığı şiirleri Âlem-i Sıbyân'ın yayın ilkeleriyle örtüşmektedir. Bu nedenle, 1911-1912 yıllarında dergide şairin 9 şiiri bulunmaktadır. Dergideki Mehmet Emin'e ait şiirler şunlardır: "*Demircinin Öğüdü*" (aslı Örs Başında) (1911/17-3), "*Sabancılık*" (1911/49), "*Balıkçı*" (1911/50), "*Demirci*" (1911/51), "*Demir*" (1911/52), "*Kardeşlik*" (1912/02), *Analık* (1912/03), *Kuran-ı Kerim* (1912/04), *Bir Kapik Ver!* (aslı "On Para Ver!")(1911/25).

Tevfik Fikret (1867-1915), Servet-i Fünun şiirinin öncü şairlerindendir. Tevfik Fikret diğer Servet-i Fününun şairleri gibi fazla Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanarak şiirinin dilini ağırlaştırmıştır. İlk şiirlerinde okulda aldığı klasik edebiyat eğitiminin etkisi görülürken, sonraki eğitim yıllarında Batı edebiyatı ile tanıştıktan sonra Batı edebiyatına eğilimi oluşmuştur. Tevfik Fikret, şiirlerini şu başlıklar altında neşretmiştir: "Rübab-i Şikeste" (1899), "Haluk'un Defteri" (1911), Çocuklar için yazdığı şiirler: "Şermin" (1915). Bunlardan başka "Tarih-i Kadim" ve "Rübab-in Cevabı" adlı uzun şiirlerini de ayrı ayrı yayımlamıştır

(Babashova 2014: 113). Âlem-i Sıbyân dergisinde Tevfik Fikret'in Şermin adlı çocuk şiir kitabından alınan "*Az Tama Çok Ziyan Verir"* (1911/24-3) şiiri ve "*Hep Kardeşiz"* (1911/24) şiiri yayımlanmıştır.

M. Rıfat'tan *Yaz Gitti Güz Geldi* (1911/44).

Osmanlı sahası şairlerinin şiirleri dergide yayımlanırken şiirlerin başlıklarında ve içinde ufak bazı değişiklikler yapılmış, şiirlerdeki bazı sözcükler Tatarcadaki karşılıklarıyla değiştirilmiştir. Mehmet Emin Yurdakul'un *Örs Başında* şiiri Âlem-i Sıbyân'da Demircinin Öğüdü adıyla; *Güzellik ve İyilik Karşısında* şiiri, *Kardeşlik* adıyla yayımlanmıştır. Osmanlı şairlerinin şiirlerindeki değiştirilmiş sözcükler: *kardeşlik > iyilik, kelebek > köbelek, arı > balkurtı, para > kapik, çocuk > bala* vb.

Âlem-i Sıbyân'da Azerbaycanlı ünlü şair, edebiyatçı ve fikir adamı Hüseyin Cavid'e (1882-1948) ait "*Bir Kız*" (1912/23) şiiri yer almıştır. Şiirin başında şu açıklama bulunuyor: "*Bakü'de mekteplere mahsus "Mektep" namında güzel bir jurnalimiz vardır. Bunun 13'üncü nüshasından şu manzumeyi naklediyoruz.*"

Âlem-i Sıbyân'da şiirleri yayımlanan diğer şiirler ve şairleri şunlardır: Hafız Ömer'den "*Köylü Veli Kart*" (1911/43), *Bahçe Safası* (1911/42-3), *Bayram* (1911/47), *Kış Geceleri* (1912/07), *Ana* (1912/39), *Yaz* (1912/25-2); Zeynep Boyacıyeva'dan *Kardeş Yardımı* (1911/26); Sadi'den *Hayriyenin Sabahı* (1911/10, 1911/21); Tevfik Boyacıyef'ten *Ağustos Böceği ile Balkurtu* (1912/10); Yahya Naci Bayburtlu'dan *Öksüz Çocuk* (1912/11), *Ana ve Bala* (1912/17); Sabri Cemil'den *Allah* (1912/18), Habibullah Kerem'den *Ahlak* (1912/26-3); Dermend'den *Nasihat* (1912/39).

Âlem-i Sıbyân dergisinde başka dillerden, özellikle Rusçadan çeviri şiirler de yer alır. Rus şairlerden Krılof [İvan Krılov] ve Sarigof'un şiirleri Osman Akçokraklı, Abdulgaffar Şeyhzade ve C. Muinof tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Rus şair Krılof, Fransızların La Fontaine'i gibi hayvan masalları (fabl) tarzı şiirleri ile tanınmaktadır. Dergide, "Krılof Temsilatı" (1911/09-2) başlığı altında şu bilgi verilir: "*Fransızların La Fonten ve Rusların Krılof nam muharrirleri hayvânât ve kuşlar vesair cansız eşyadan misal getirip insanların şâyân-ı tenkîd ahvâlini tetebbu ve tasvir*

ederek birçok manzum teşmiller yazdılar. Bunların ekseriyeti birçok lisanlara tercüme olunup okunmaktadır. Krılof temsilatından bazıları bundan on sene mukaddem bizim gençlerden O. Akçokraklı ve Abdulgaffar Şehzade kalemleriyle şivemize tercüme olunup her ikisi risale şeklinde tab olunmuşlar idi. Mezkûr risalelerin bugün de matbûu kalmadığından hâvî oldukları kıssaları münasibince intihap ederek işbu sahifelerde dercetmeye karar verdik.". Dergide Krılof'tan "İki Çapçak" (1911/08), "Kıssadan Hisse" (1911/08), "Çok Saylayan Kız" (1911/09-2), "Ak kuş Balık ve Kıskaç" (1911/10), "Ayna ve Maymun" (1911/10), "Maymun ve Güzellik" (1911/12), "Yapraklar ve Tamarlar" (1912/08-3) ve Sorigof'tan "Şiirler" (1912/09) C. Muinof çevirisiyle ve Fransızcadan "Kuş Yuvası" (1912/19-2) Ali Ulvi çevirisiyle yer almaktadır.

Âlem-i Sıbyân'da okurlardan gelen şiirler de yer bulmuştur. Öğretmen ve öğrencilerden gelen bu şiirler şunlardır: Z. Beşiri'nin Kazan lehçesiyle yazdığı şiir, düzenlenerek *Sabi Derdi* (1911/02) adıyla yayımlanmıştır. Şiirin başında "Z. Beşiri'nin Kazanca şiirinden tebdil olundu" ifadesi yer almaktadır. Türk dünyasının çeşitli yerlerinden öğretmenlerin gönderdiği şiirler arasında Yediler Şeyh Ehli Muallim Abdullah Zühdi'nin *Bizler! (*1911/ 04) şiiri ve Taşkent'te muallim Ahmed Kerim Maksudof'un *Türkçe Vezin* (1911/14-3) *Aded-i Hareke 7* (1911/14-3) adlı şiir ve şiir türleri hakkındaki yazıları bulunmaktadır.

Ufa şehrinden Feyzi isimli bir şairin gönderdiği iki şiir ise o dönemde ağızlar ve yazı dili karşılaştırmasını gösteren önemli bir belgedir. "Edebî Şive" ve "Avam Şivesi" (1912/01) başlıklarıyla verilen iki şiirde aynı konu iki farklı şekilde işlenmiştir. Ufa'dan gelmesi nedeniyle "avam şivesi" diye nitelenen şiirin dilinin o zamanki Başkurt lehçesi olduğunu düşünebiliriz.

İsfehan mahallesi Kızlar Mektebinden alınan "*Münacaat"* (1912/24-3) adlı şiirin ise, Bahçesaray'daki ilkokullardaki çocukların okula başladıklarında okunduğunu şiirin başındaki şu açıklamadan öğreniyoruz: "*Bahçesaray'ın ibtidai mekteplerinde ilk defa yeni şakirt verildiği vakit mektepteki şakirtler tarafından makam ile okunan münacaat budur*". Bu şiir bir nevi öğrenci andı niteliğindedir.

Eski bir elyazması kitaptan alındığı ifade edilen "*Suhteler*" (Medrese talebeleri) (1912/24-3) şiiri ise eski Tatar şairlerinden Ziyad Bin Kemal'e aittir. Bu şiirde, eski vakitteki suhteler yani

medrese talebeleri konu edilmiştir. *Anacığım* (1911/08) adlı Cevat'a ait şiirin başında "Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuasından az tebdil ile" açıklaması bulunur.

Şairinin adı Arap harfleriyle ayın ve sin kısaltmasıyla verilen *Mektep Çocuklarına: "İskender ve Fakir"* (1911/ 04) ve *Mayısta Tarla İçinde!* (1911/22-2) şiirlerinin şairinin kim olduğunu tam olarak kestiremiyoruz. Ancak (ayın ve sin) kısaltmasının dergide başka dillerden şiir çevirileri yaptığı daha önceden söylenen Abdulgaffar Şehzade olması muhtemeldir. Abdulgaffar Şehzade hakkında bilgiyi yine dergiden öğreniyoruz. Krılof'a ait *"Çok Saylayan Kız"* (1911/09-2) şiirinin öncesinde, Abdulgaffar Şehzade'nin Arapça ve Türkçeye son derece hâkim ve yetenekli bir genç olduğunu, fakat yaşadığı ruhsal hastalıklar nedeniyle hayatını akıl hastanesinde geçirdiğini öğreniyoruz: "*Bu münasebet ile şunu da arz edelim ki yukarıda mezkûr Abdulgaffar Efendi Şehzade, ulûm-ı Arabi'de mahir ve Türkçe olarak kalem ile fikrini anlatmaya muktedir bir genç olduğu hâlde saika-ı kaderle illet-i cününa müptela olup bugün de bîmâr-hânede ömür geçirmektedir. Aşağıdaki manzume onun kalemiyle tercüme olunmuş idi.*"

Âlem-i Sıbyân'ın (1911/18-3) sayısındaki "*Yaz*" şiirinin ise şairi belirtilmemiştir.

I. 5. 9. Atalar Sözü ve Hikmetli Sözler (Atasözleri ve Özdeyişler)

Bir fikri, gerçeği ve doğruyu veciz bir şekilde anlatan, atalardan bugüne gelmiş ve halka mal olmuş kısa sözlere *atasözü* denilir. Osmanlıcada *darbımesel* olarak adlandırılan atasözü için Âlem-i Sıbyân'da *atalar sözü* tabiri kullanılmıştır. Atasözleri uzun yılların dil birikimi ile toplumun kalıplaştırdığı dil birliklerindendir. Atasözlerindeki dil yapısı, uzun yıllar geçse de, dili konuşanlar farklı coğrafyalara yerleşse de, büyük ölçüde korunur. Eski Türkçe dönemine ait bir atasözünün hâlâ Türk dünyasının en doğusundan en batısına kadar aynı sözcüklerle yaşıyor olması, atasözlerinin çok uzun yıllar ve coğrafyalarda yaşadığının kanıtıdır. Âlem-i Sıbyân'da yer verilen Kırım coğrafyasından atasözlerinin de Anadolu'daki atasözlerinden hiçbir farkı bulunmamaktadır. Dergide atasözlerinin sayısı bakımından farklılık görülür. Derginin 4 sayfayla sınırlı olması nedeniyle,

dergideki yer durumuna göre atasözü sayısı değişiklik göstermektedir. Atasözlerinden bazıları şunlardır:

Ak akça kara gün içindir.
Akşamın işini sabaha kaldırma.
Bal tutan parmağını yalar.
Parayı veren düdüğü çalar.
Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.

Âlem-i Sıbyân'da "Hikmetli Sözler" başlığı altında, Türkiye Türkçesindeki "özdeyiş" niteliğindeki sözler verilmektedir. Özdeyişler de atasözleri gibi bir düşünceyi veciz bir şekilde anlatırlar. Özdeyiş ile atasözü arasındaki temel fark, atasözünün söyleyeni belli değilken özdeyişi söyleyen kişi bellidir. Dergide Konfiçyüs, Lamartin, Tolstoy, Epiktetos, Napolyon, Puşkin gibi dünyaca ünlü kişilere ait özdeyişler bulunmaktadır. Özdeyişler, derginin amacına uygun olarak, çalışma, bilmek, ilim, tembellik etmemek vb. konularda seçilmiştir. Dergideki özdeyişlerden bazıları:

*İyiliği yapmadan evvel fena işlerden saklanmak gerektir (*Tolstoy)
*Kendi vatanının tarihini bilmeyen onu sevemez (*Puşkin)
*Bir işe başlayıp da onu yarım kaldırmaktan ise başlamamak daha güzeldir (*Napolyon)
*Yalnız manlay (alın) terini dökerek çalışan adam gönül rahatlığı ile yemeğini yiyebilir (*Konfiçyüs).

"Hikmetli sözler" başlığı dışındaki yazılar içerisinde de özdeyiş niteliğinde sözler nakledilir. "Okuv nedir?" adlı yazıda okumanın ve eğitimin önemi anlatılırken İngiltere'de bütün okulların panolarında asılı bir özdeyiş mealen nakledilmiştir. İngiltere'de okullardaki yazı şudur: "*Edep ve terbiye, konuşurken nezâket ve her şeyde temizlik, kendi vazifesini gayet ciddilik turuşkanlık ile yapmak, gayrılar ile edep ve hürmet ile muamelede bulunmak, sözünde ve işinde doğruluk ve insaflılık.*"

I. 5. 10. Fen– Tabiat ve Sağlık Bilgisi

Âlem-i Sıbyân'da önem verilen ve sayılarında geniş yer ayrılan konulardan birisi fen, tabiat ve sağlık bilgisidir. Modern eğitim ve bilimin yaygınlaşması derginin en temel yayın ilkelerindendir. Modern eğitimin olmazsa olmazlarından fen ve

teknoloji konuları ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Bu bilgiler "Eşya Hakkında Mâlûmat", "Fennî Mâlûmat", "Nebâtattan Dersler", "Nebâtat Dersleri", "Fâideli Malumât", "Beden Terbiyesi Yaki (Gimnastik)", "Beden Terbiyesi", "Mekteplinin Hıfzısıhhati", "Hıfzısıhhat Dersleri" ana başlıkları altında verilmiştir. Bu başlıklar altında bir çocuğun/ gencin bilmesi gereken bilim tarihi, bilimsel buluşlar, icatlar, canlılar dünyası, insan bedeni ve sağlığı, sağlıklı yaşam için yapılması ve bilinmesi gereken şeyler anlatılmıştır.

Fennî konular anlatılırken siyah-beyaz resim ve şekiller eklenmiş, görsellerle konu anlatımı desteklenmiştir. "Deniz Filotu ve Hava Filotu" (1911/43-1) yazısı içerisinde deniz filosu ve hava filosunun birlikte bir resmi bulunmaktadır. Fennî Mâlûmat içerisindeki "Göz Adaşması" (1911/46-2) yazısı içerisinde çeşitli şekillerle göz yanılmasına örnekler verilmiştir. Nebâtat Dersleri içindeki "Banan" (1911/45-1) yazısında bir muz ağacı resmi, "Haşhaş" (1911/50-2) yazısı içerisinde haşhaş çiçeğinin ve haşhaş kozasının resmi, "Zambak" (1912/04-2) yazısında zambak çiçeğinin resmi, Fâideli Malumât içerisindeki "Mikroskop" (1912/02-2) yazısında mikroskop resmi ve bir sinek kanadının ve sinek bacağının mikroskoptan görüntüsü, "Buğday" (1912/38-1) yazısında buğday başağının resmi, "Beden Terbiyesi Yaki (Gimnastik)" (1911/41-2) yazısında genç erkeklerin yaptığı cimnastik hareketlerinden oluşan bir resim bulunmaktadır.

I. 5. 11. Çeşitli Konular / Genel Kültür

Âlem-i Sıbyân'da çeşitli genel kültür konuları "Türlü Mâlûmat", "Ondan Bundan", "Hayat Dersleri" ve "Faydalı Kıraat" üst başlığı ile verilmiştir. Genel kültür konuları çocukların ilgisini çekecek ve bilgilendirecek kısa ve açık yazılardır. Bunlar "Vakit" (1911/10-2), "Yeni Zaman ve Eski Zaman Acayipleri" (1911/15-2), hava araçları, tren ve gemiler hakkında (1911/18-2), "May yaki Mayıs Ayı" (1911/21-1), "Gazeteler ve Gazetelerin Adedi" (1911/22-2), "Dünya Yüzünde En Yüksek Yerler" (1911/23-2, 25/2), "Velosipedin Tarihi" (1911/24-3), "Kibritin Tarihi" (1911/26-1), "Kuşların Faydası" (1911/27-1), "Milyard" (1911/28-2), "Hava İpleri" (1911/42-3), "Altun Getiren Kazlar" (1911/42-3),

"Tuzlu Şehir" (1911/42-3), "Yapma Yumurta" (1911/44-3), "Yaponya Çocukları" (1911/44-3), "Suya Batmaz Elbise" (1911/44-3), "Dünyada ne kadar gazete çıkıyor?" (1911/44-3), "Ticaret" (1911/51-2), "Millî Edebiyat" (1912/03-3), "Kağıttan neler yapılmaz" (1912/05-2), "Kitap" (1912/23-3), "Yazı" (1912/23-3), "Akıllı Kırlangıçlar" (1912/24-3), "Karınca" (1912/25-1, 26-1), "Ağlayan Hayvanlar" (1912/27-3), "Çilek" (1912/27-3), "Cemaat, Devlet, Kanun" (1912/39-3, 40-2) şeklindedir.

I. 5. 12. Haberler

"Haberler", "Âlem-i Sıbyan Haberleri", "Türlü Haberler" başlıkları altında dünyanın dört bir yanından çocukları ilgilendiren haberler nakledilmiştir. Haberler öğrenci sınavlarıyla, okullarla, buluşlarla ve dünyanın farklı yerlerindeki çocukların başarıları gibi özellikle çocuklarla ilgilendiren haberlerden seçilmiştir.

I. 5. 13. Sıbyan Eğlenceleri (Çocuk Oyunları)

Çocuğun gelişiminde oyunun önemli bir payı vardır. Çocuk grup oyunlarında sosyal yaşamı, sosyal ilişkileri öğrenir; zekâ oyunlarında aklını kullanmayı, düşünme yetilerini geliştirir; sözlü oyunlarda dil ve edebiyat becerileri gelişir; fiziksel oyunların kas ve motor gelişimine katkısı olur. Eski eğitim sistemlerinde ihmal edilen oyun ve eğlence, modern eğitim sisteminde eğitimin bir parçası durumundadır. Âlem-i Sıbyân'da da çocukların oynarken hem eğleneceği hem de öğreneceği, kendini geliştireceği oyunlara yer verilmiştir. Bu oyunların kuralları, nasıl oynanacağı hakkında bilgi verilmiş, resim ve şekillerle de oyun gösterilmiştir. Dergide "Sıbyan Eğlenceleri" olarak nitelenen çocuk oyunları şunlardır: "Gölge Oyunu" (1911/42-1), "Polorizatör" (1911/49-3), "Kaynamış Sudan Buz Yapmak" (1912/17-2), "Kırmızı Gül Ak Olur mu?" (1912/17-2), "Kabuğu Arçalmayıp Doğralmış Elma" (1912/18-3), "Acayip Beyitler" (1912/21-3), "Açık Havada Oyunlar" (1912/24-2), "Top Oyunları" (1912/24-2), "Telefon" (1912/25-3), "Acayip Hesaplar" (1911/14-4), "Darb-ı cem-i müsâvî, Acayip Hesaplar" (1911/14-4).

I. 5. 14. Tapmacalar (Bilmeceler), Meseleler, Sualler (Sorular) ve Yanıt Mektupları

Bir şeyin adını anmadan özelliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı karşıdakine bırakan bir tür zekâ ve akıl oyununa bilmece denilmektedir. Osmanlıcada *muamma* ve *lugaz*, Türk lehçelerinde *tapmaca*, *tapışmak* Anadolu'da *mesel* adı verilen bilmece bir halk edebiyatı türü olarak değerlendirilir. Âlem-i Sıbyân'da "tapmaca", "mesele", "sual" başlıklarıyla sorulan bilmecelerin yanıtları okuyucuya bırakılır. Okuyuculardan gelen doğru cevap mektupları ve yazanların adları sonraki sayılarda yayımlanır. Mektup yazanların adı "doğru halledenler" ve "kısmen doğru halledenler" şeklinde sıralanır. Yanlış cevaplar yayımlanmamakla birlikte, dili ve üslübu örnek mektupların bazen yayımlandığı görülür. Örneğin Kırım Akmescit'ten Seyyid Nafî mahallesindeki okulun ikinci sınıfından Abdalvahab Fehmi bin Vakkas Çelebi adlı okuyucunun mektubu yanlış olmasına rağmen dergide yayımlanmış ve mektubun sonuna idare tarafından "Mesele yanlış ama lisan pek güzel" şeklinde açıklama düşülmüştür. Okuyucuların bilmecelere büyük ilgi gösterdikleri, dergiye bilmece cevaplarını içeren çok sayıda mektup gelmesinden anlaşılmaktadır. Mektupların geldiği şehir, kasaba ve köy adları şunlardır: *Akmescit, Albat, Alubka, Bahçesaray, Bakü (Gökçay), Best, Best Küfe uyezdi, Büyük Begöyköy, Büyükunlar, Çakurali, Çermişan, Davulcar, Değirmenköy, Dereköy, Dunsköy oblastı, Eski Ehli, Gözleve, Hokand, Hokand Orta Afgan karyesi, Karasu, Karasubazar, Kavuş, Korş, Köstel, Küçüközön, Küfe, Mamat, Menzile, Meshur, Nuha, Otuz, Orenburg, Petersburg, Saraykı Hiyat, Şeyhköy, Şeyh Menaf, Şıgım karyesi (Ur uyezdi), Tambuf, Vereki, Yarım, Yukarı Değirmen, Zaysan*. Türk okuyucular yanı sıra Türkçe bilmeyen bir Rus genci olan Kola Sladkov (коляа сладковъ) da Petersburg'dan bir Türkçe mektup göndererek bilmecelere cevap vermiştir. Kendisi mektubunda Türkçe bilmediğini, bir Türk arkadaşının tercümanlığı ile bilmeceyi cevapladığını belirtmektedir.

Okuyucuların yanıt olarak gönderdikleri mektuplarında, kendi bölgelerinin lehçe özellikleri dikkat çeker. İdarenin bu mektupları yayımlarken herhangi bir düzeltme ve müdahale

yapmadıkları görülür. Bu mektuplarda yabancı dillerden sözcük ve tamlamalara çok az rastlanırken yer yer yerel sözcük ve ifadeler bulunur. Okuyucu mektuplarında çeşitli Türk ağızlarına ait sözcük ve ifadelerin bazıları şunlardır: *dağarçıklat-* "toparlamak, bez kilim vb. şeylerin uçlarını biraraya getirip toplamak", *katalakla-* "katlamak", *yuklan-* "uyuklamak", *olgan* "olan", *arz edemiz* "arz ediyoruz", *mektepten çıkkaç* "mektepten çıkınca", *bu sene kelgen muallim* "bu sene gelen öğretmen", *kılu turgan* "ettiren", *bitire turgan* "bitiren", *öz bilgenimçe* "kendi bildiğim gibi", *yumurka* "yumurta", *ayak basmay* "ayak basmayacak", *af edesiz* "af ediniz", *tapışmak* "tapmaca, bilmece", *tutaştırıl-* "birleştirilmek", *kalfak* "kalpak, başlık", *uyul- / uyulur* "uyunur" vb. Mektuplarda ayrıca okuyucuların saygılı ve mütevazı bir dil kullandığı gözlenir. Okuyucular mektuplara Gaspıralı'ya ve idareye hitaben "Muhterem pederim İsmail Gaspirinski Hazretleri", "Marifperver Efendim!", "Üstadımız İsmail Bey Cenabları!", "Mekteplerimiz Şakirdânının babası İsmail Beyefendi Hazretleri", "Sevgili gazetemiz Âlem-i Sıbyân idaresine hürmetli efendimiz!", "Şehr-i Bağçesaray (Huzur-u Âlilerine) Üstadımız İsmail Bey Cenabları!", "Milletperver Atamız İsmail Bey Cenaplarına!", "Ey milletinin menâfisine celb eden müşerrefli muhterem muharrir efendi", "Ruhani babamız hazretleri", "Kıymetli Babamız, Hürmetli Babamız, Manevi Babacığım" vb. ifadelerle başlamış, sonunda ise *çâkeriniz* "kulunuz", *bendeniz* "köleniz" vb. tevazu bildiren sözcüklerle bitirmişlerdir. Mektuplardaki hitap ifadeleri, okuyucu çocuklar tarafından derginin ve özellikle Gaspıralı'nın ne kadar sevildiğinin açık göstergesidir.

Derginin amaçlarından birisi dünyanın neresinde olursa olsun Türk çocuklarına kendi öz dilleriyle yazmaya teşvik etmek ve Türkçeyi bütün Türkler arasında ortak anlaşma dili yapmaktır. Bu nedenle dergideki telif yazılarda yabancı ögelerden mümkün olduğunca uzak bir dil yeğlenir. Okuyucular da duru bir Türkçeyle yazmaya özendirilir. 1912 yılının 5. sayısında Şükrü Efendi adlı, şiir gönderen bir okuyucuya "Şiirinizde ve yalnız şiir değil başka türlü yazılarda da Arapçayı çok karıştırmasanız daha ziyade makbule geçerdi." denerek uyarıda bulunulur. Zaysan'dan yazan Nazif Enveri Efendi'ye "şiir yazmak için size daha okumak

gerektir" denerek şiirini geliştirebilmesi için çok okuması gerektiği uyarısı yapılır. Okuyucuların mektup yoluyla ilettikleri sorulara mutlaka cevap verilir, dergi ile ilgili övgü yazılarına "dikkat ve iltifatınıza teşekkür olunuyor" vb. ifadelerle yanıt verilir. Bir süreli yayının okuyucuyla irtibatlı olması, yayıncılığın gereklerindendir ve Âlem-i Sıbyân bu konuya önem vermiştir.

I. 5. 15. İlanlar / Reklamlar:

Âlem-i Sıbyân'ın son sayfası olan 4. sayfasında (bazen 3. sayfanın sonundan itibaren) ilan ve reklamlar yer almaktadır. İlan ve reklamların yazımında harf boyutları önceki sayfalara göre daha küçüktür. Yer yer kağıt üzerinde diğer sayfaların yazısı bu sayfalarla karıştığı için, ilanların olduğu sayfalar okunamayacak bir hâl almıştır. Mikrofilm görüntüsü üzerinde de *original diffucult to read* "aslının okunması zor" ifadesi bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada ilanlar ve reklamlar metin kısmına dahil edilmemiştir.

İlanlarda özel ders veren veya yatılı öğrenci kabul eden öğretmen ilanları "Muallim gerek mi?", "Leylî Şakird Kabulü", "Hazır Hoca" ve "ilan" başlıkları altında verilmektedir. Öğretmen ilanlarında öğretmenin adı soyadı, tahsili, iş tecrübesi hakkında bilgiler verilip müracaatın ya gazete idaresine ya da kendisine yapılması duyurulur. Doktorların verdiği ilanlarda doktorun uzmanlık alanları ve hangi hastalara baktığı, hasta kabulüne başladıkları adresleri vb. duyurular yapılır. İlanlar arasında satılık arsa, bahçe, ev ilanları ve satılık mülklerin nitelikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. O dönemde kitap yayınları yapan yayınevleri ve Tercüman gazetesi yayınları "Millî Mektep Destesi", "Gence'de Medrese Kitaphanesi", "Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da, "Nuha'da Okuncak Kütüphanesi", "Meşk Defterleri", "Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da", "Mekteplerimiz Muallim ve Şakirdanına Müjde!" başlıkları ile okuyucuya duyurulmuştur.

Bugünkü anlamda reklam adı altında toplayacağımız çeşitli ilanlarda da ürünlerin tanıtımı yapılmıştır. Âlem-i Sıbyân'daki bu reklamların bir kısmı Rusçadır. "Yeni İcat" başlığı ile "Edison" adlı/markalı bir semaver tanıtılmıştır. Başka bir ilanda meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makinalarının reklamına yer

verilmiştir. Bunların dışında cep saatinden büyük makinalara kadar çok sayıda ürünün reklamı dergide yer almaktadır. Bu reklam ve ilanların çocuklara hitap etmediği açıktır. Çocuk dergisinde yer almaları derginin öğrenciler dışında öğretmenler ve veliler tarafından takip edilmesiyle ilgilidir. Dergideki Türkçe ilanlarda açık ve sade bir halk dili kullanılmıştır. Dönemin dil, kültür ve sosyal yaşamı hakkında ipuçları veren dergideki ilanların ayrı bir çalışma ile değerlendirilmesi yerinde olur.

Âlem-i Sıbyân'ın incelediğimiz 1911-1912 yıllarına ait mevcut 57 sayısındaki içerik tablosu şu şekildedir:

Yıl ve Sayı	**Sayfası, Yazının Başlığı ve İçeriği**
1911/02	1. sayfa: İdareden, Âlem-i Sıbyân" Almış Mektepler, Mektep Çocuklarından Gelmiş Cevaplar ve Mektuplar, Birinci Mektup, İkinci Mektup, 2. sayfa: Üçüncü Mektup, Dördüncü Mektup, Beşinci Mektup, Altıncı Mektup, Yedinci Mektup, 3. sayfa: Sekizinci Mektup, İdareden, Nuha Şehrinden Mektup (Vatan Mektebi Şakirtlerinden Abdürreşid Bin Molla Halil'den), Akmescit'ten Mektup. 4. sayfa: Bir Kızcık'tan, Gizli Sesler (şiir, A. Ulvi'den), Sabi Derdi (şiir- Z. Beşiri'nin Kazanca şiirinden tebdil olundu.), Muallim Gerek mi?
1911/ 04	1.sayfa: İlan, İhtar, Yumurta Meselesi, Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Tercüman 2.sayfa: Meselenin Halli [resimli], Meşhur Çocuklar [Husanton adlı Çin (Kıtay) padişahı hakkındadır], Tam Müselman, 3.sayfa: Haberler, Müslüman Gimnazyası, Tapmaca yani bilmece, Letaif, Yazuvda mucize var 4.sayfa : Bizler [şiir- Yediler Şeyh Ehli Muallim Abdullah Zühdi'den], Mektep çocuklarına (İskender ve Fakir) [şiir- A. S.'dan], Muallim Gerek mi? [iş arayan bir öğretmene ait ilan], Gence'de Medrese Kitaphanesi, Millî Mektep Destesi [Tercüman gazetesi tarafından çıkarılan yayınlar]
1911/06	1.sayfa: İhtar, Fikre Dalmış Bir Kızcık [fotoğraflı], Rus Çocuğunun Cevab-ı Mektubu ve Sair Cevaplar 2.sayfa : Diğer Cevaplar, Haberler, Bilmece, Mekteb Şakirtlerine, Tercüman 3.sayfa : Mekteplilere Yadigarım Kardaşlık (Yediler Şeyh Ehli Muallim Abdullah Zühdi'den), Tam Müselman [1911 Sayı 4'teki aynı başlıklı yazının devamı], Çocuk Mektubu 4. sayfa:Bir Memleket Nasıl Batar Yok Olur? [O. A.'dan], İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan

	[Akmescit'te Tabip P. Ay. Karakaş'ın hasta kabulüne başladığı hakkında ilan.]
1911/08	1.Sayfa: İane, Bilmecelere Cevaplar, İhtar, Çocuklar Poçtası, Aksay Karyesinden Mektup [Abdurrahim Dedimof'tan] 2.sayfa: İdare, Nuha'dan Mektup [Nuha'da Vatan Mektebi Münteha Sınıfı Şakirtlerinden Muhammed Bin Usta Mahmud'dan gelen mektup hakkındadır.], İdare [20 sene önce açılan Mekteb-i Cedidelerin akıbetiyle ilgili idarenin sorusu bulunuyor.], Anneciğim (Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuasından az tebdil ile) [şiir- Cevad'dan], Hüner ve Sanat 3.sayfa: İki Çapçak (Karılof'tan Tercüme) [şiir- O. Akçukraklı], Bilmek ile Bilmemek Farkı [O. A.'dan], Tamahkâr Sıçan [Hafız Ömer Efendi'den], İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da) 4.sayfa: İlan [Akmescit'te Tabip P. Ay. Karakaş'ın hasta kabulüne başladığı hakkında ilan.], İlan [Bir arsa (toprak) satış ilanı], Nuha'da Okuncak Kütüphanesi, [Rusça kiril harfli bir reklam ya da ilan], Millî Mektep Destesi
1911/09	2. sayfa: (ilk sayfa eksik 1. sayfadan devam eden ahlak üzerine bir yazı,), Krılof Temsilatı, Çok Saylayan Kız (şiir), 3. sayfa: Amerika'da Nasıl Yaşar ve Nasıl Okurlar? (O. Akçukraklı) [Daha önceki bir yazının devamı] 4. sayfa: Kadınlar da Saylarsa Ne Olur?, Haberler, İlan [Akmescit'te Tabip P. Ay. Karakaş'ın hasta kabulüne başladığı hakkında ilan.], İlan [Bir arsa (toprak) satış ilanı], Muallim Gerek mi?
1911/10	1.sayfa: Bilmeceye Cevaplar, Doğru Cevap Budur, Eski Bilmeceye Cevab, Yalan, 2.sayfa: Vakit 3.sayfa: Hayriyenin Sabahı (Şiir- Sadi'den), Ak kuş ,Balık ve Kıskaç (Krılof'tan Tercümeler) [O. A.], Ayna ve Maymun [O. A.], Tam Müselman 4.sayfa: Haberler, Genç İran Şahı [Genç İran Şahı hakkında haber], Milyoner Bala [Amerika'daki John Brown adındaki zengin bir çocuk hakkında haber], İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan [Akmescit'te Tabip P. Ay. Karakaş'ın hasta kabulüne başladığı hakkında ilan.]
1911/12	1.sayfa: Mesele, Mir Alimcan Han Hazretleri Emir-i Buhara-yı Şerif [Bir resmi ve altında"Tahsil çağında alınmış resmi şudur" yazısı var.], Sıbyan Mektupları 2.sayfa: Buhara'dan [Mekteb-i Savtiyye şakirtlerinden Buharalı Tahir Bey'den gelen mektup], Yedisu Vilayeti Tokmak'tan [Medrese-i İkbal talebesinden Zuhreddin Dingayef'ten gelen

	mektup], Nuha'dan Mühim Eğlence (Tarihî) [A.M.H] 3.sayfa: Muhterem Muharrem Efendi [Kırım şehri Akmescit'te Seyyid Nâfî mahallesindeki mektebnin 2. sınıfından Abdulvahap Fehmi Bin Vakkas Çelebi'den gelen bir mektup], Maymun ve Güzellik (Krılof'tan) [şiir- O. Akçukraklı], Haberler [Bakü'deki okullar hakkında Yeni Hakikat'ten alınmış bir haber], [çeşitli haberler, duyurular], İlan [Bir arsa (toprak) satış ilanı], Muallim Gerek mi? [Öğretmen iş ilanı], İlan [Akmescit'te Tabip P. Ay. Karakaş'ın hasta kabulüne başladığı hakkında ilan.] 4.sayfa: İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Nuha'da Okuncak Kütübhanesi, Gence'da Medrese Kitabhanesi, Millî Mektep Destesi
1911/14	1.sayfa: İdareden, Levha-yı İbret [şiir- Sadi'den], Çin-Kıtay [resimli] 2.sayfa: Medeniyyet-i İslamiye [sonunda "ahiri var" ibaresi bulunuyor.], Türkistan'da Yetişen Urefâ ve Meşâyih-i Muhakkikinden Bazıları 3.sayfa: Türkçe Vezin, Aded Hareke 7 (Takti'i), Ötkün Akıl 4.sayfa : Acayip Hesaplar, İlan, İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Suretiniz: Gül Hem Gül Urlukları ve Her Nev' Ruzi Güller, Muallim Gerek mi?
1911/15	1.sayfa: İhtar, İdareden Cevaplar, Köbelek ve Balkurdı (şiir-A. Ulvi), Medeniyyet-i İslamiye (Tarih-i İslam'dan) 2.sayfa: Türkistan'da Yetişen Müfessirîn-i Kirâm, Ebu'l-Kâsım Muhammed Bin Ömer El-Zemahşerî, Mevlana Kaşgay-i Sebzevari, Mevlana Cemaleddin Ebu Abdullah Belhi, Mevlana Şeyh Şehabeddin, Ebulleys-i Semerkandî, İsa Hıfs Ömer En-Nesfî, İmam Ebu Mansur Maturidî, Mevlana Şeyh Ali Es-Semerkandî, Ebu Hafs Ömer Bin İshak İbni Ahmed el-Gaznevî, Hâfızüddin Ebu'l Berekât Abdullah Bin Ahmed Bin Mahmud En-Nesefî, Yeni Zaman ve Eski Zaman Acayipleri [O. A.] 3.sayfa: Yarın (Rusçadan) [Zincirli Medrese talebesinden Yahya Badraklı] 4.sayfa: Haberler [İngiltere'nin yeni kralı Gyorgy hakkında bir haber. Moskova'daki bir sergi hakkında bir haber. Rus öğrenciler hakkında bir haber.], İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Suretiniz: Gül Hem Gül Urlukları ve Her Nev' Ruzi Güller
1911/17	1. sayfa: İdareden, Muallim Efendilere, Lomonosof, Okuv Bilgi Hazinesidir. 2. sayfa: İbni Sina [Altında "İbni Sina, Emir Nuh Samanî Huzurunda" yazan bir resim.] 3. sayfa: Demircinin Öğüdü, Horoz İle Tilki [A. Ulvi], Hikâye: Lütfen [Tedrisat-ı İbtidaiyye mecmuasından]

	4. sayfa: İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Suretiniz: Gül Hem Gül Urlukları ve Her Nev' Ruzi Güller, İlan, İlan, İlan
1911/18	1. sayfa: EKSİK 2. sayfa: [İlk sayfanın devamı bir hikâye], Timurlenk yaki Şah Timur, [Şah Timur Türbesinin resmi], Kanbur ile Çocuk 3. sayfa: Yaz [şiir], İbraniler (Yehud Tarihinden) [yazının sonunda "ilerüsi var" ibaresi bulunuyor.] 4. sayfa: Sivastipolde "Kazan "numerosu açıldı. İlan (Tefeyyuz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan, İlan, İlan, Suretiniz: Gül Hem Gül Urlukları ve Her Nev' Ruzi Güller
1911/19	1. sayfa: Bilmecelerin Halli, Mesele, Takti'-i Ebyat, Akçiçek Bayramı, Hikâye 2. sayfa: Haberler, Tam Müselman, 3. sayfa: İbraniler (Yehud Tarihinden) (İlerüsi) 4. sayfa: İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Millî Mektep Destesi
1911/20	1. sayfa: İhtar, Rusya'nın Veliahdı [resimli], Sen Kimsin? 2. sayfa: Tomas Edison (Rusçadan Tercüme) [O. A (İlerüsi var)] 3. sayfa: Odesa Mektebinde İmtihan, Sıbyan Mektupları ve Cevapları 4. sayfa: Diğer, Cevap, İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan, İlan, Millî Mektep Destesi
1911/21	1. sayfa: İhtar, Bilmece, İdareden Cevaplar, Hikâye, May Yani Mayıs Ayı, 2. sayfa: Hayriyenin Sabahı [şiir- Sadi'den], London, London Millet Meclisi Sarayı [resimli] 3. sayfa: Tomas Edison (Rusçadan Tercüme) [O. A (İlerüsi var)] 4. sayfa: İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan
1911/22	1. sayfa: Tomas Edison (Rusçadan Tercüme), 2. sayfa: Mayısta Tarla İçinde [şiir- A. S. İkinci Kitaptan], Hazreti Osman, Gazeteler 3. sayfa: Gazetelerin Adedi, Sivastopol'da Kazan Numerosu Açıldı [Müdür: Ali Rıza] 4. sayfa: İlan (Tefeyyuz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), İlan, [reklam - Rusça], Rusça-Tatarça Mükemmel Lugat [ilan-reklam]
1911/23	1. sayfa: Bilmecelere Cevaplar, Sual, İlk [Fulton hakkında] 2. sayfa: Tomas Edison (Rusçadan Tercüme) [O. A.], Dünya Yüzünde En Yüksek Yerler [(İlerüsi var) Arkadaş'tan] 3. sayfa: Letaif (Denişçik), Reçete [fıkra], Yalancı Çocuk, Hikmetli Sözler, Atalar Sözü, İmtihan, İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da)

	4. sayfa: Millî Mektep Destesi, Meşk Defterleri, İlan, İlan, [Rusça reklamlar]
1911/24	1. sayfa: İlim ve Terbiye, Okuv Nedir?, Mektep Nizamı [O. A (ilerüsi var)] 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (Güzelden Evvel Faideli), Adaletli Bir Padişah, Az Tama' Çok Ziyan Verir [şiir-Tevfik Fikret), Hep Kardeşiz [şiir - T.F.) 3. sayfa: Velosipedin Tarihi, 4. sayfa: İlan (Tefeyyüz Kütüphanesi Kırım'da Bağçesaray'da), Millî Mektep Destesi, [Rusça reklamlar]
1911/25	1. sayfa: Tashih, İlim ve Terbiyye, Okuv ve Tecrübe [O. A (ilerüsi var)] 2. sayfa: Dünyada En Yüksek Yerler [(ilerüsi var)], Yine de Edison, 3. sayfa: Bir Kapik Ver! (Mehmed Emin Bey şiirlerinden), Selahattin Eyyubi 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), Millî Mektep Destesi, [Rusça reklamlar]
1911/26	1. sayfa: İhtar, Cevaplar, Kibritin Tarihi 2. sayfa: İktisat ve İdare (Ak akça kara gün içindir), Hoca Nasreddin ve Çocuklar 3. sayfa: Kardeş Yardımı [şiir-Zeynep Boyacıyeva], İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da) 4. sayfa: İlan, Millî Mektep Destesi, [Tatarça-Rusça Mükemmel Lugat (reklam)]
1911/27	1. sayfa: Bilmeceler [geometrik şekil var], Kuşların Faidesi, Dünyada En Büyük Saat, 2. sayfa: Hava Postası, London Hırsızları, Kahraman Çocuk, Uzun Ömür, Denizde Hem Karada, Gece Saatleri, Hoca Nasreddin ve Çocuklar 3. sayfa: Havada Uçmak, İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da) 4. sayfa: Millî Mektep Destesi, [Rusça reklamlar]
1911/28	1. sayfa: Suda Yıkanmak ve Yüzmek, Yüzmek 2. sayfa: Göğüs Üzeri Yüzmek, Milyar, Sırbistan 3. sayfa: [önceki sayfanın devamı] 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), [Rusça reklamlar]
1911/41	1. sayfa: Mektep Kitapları, Muallimlere Mektup, 2. sayfa: Çocuklara Mektup, Beden Terbiyesi yani Gimnastik [çeşitli egzersiz resimleri] 3. sayfa: Fıstık Yağlı Pâlûze, Amerika'da Mektep Çocuklarının Yemini, Sıbyan Aleminden Haberler (Oyun ve Eğlence Meydanları), İngiliz Kralzadeleri,

	4. sayfa: Hikmetli Sözler, İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), İlan [Akmescit'te satılık bir ev ilanı], Yeni İcat [Edison marka semaver hakkında], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makinaları hakkında], [Saat reklamı]
1911/42	1. sayfa: Sıbyan Eğlenceleri, Gölge Oyunu [resimli], Küçük Hikâyeler (Mayapa) [resim] 2. sayfa: [ilk sayfadaki yazının devamı, yazarı O. A.] 3. sayfa: Ondan Bundan (Hava İpleri), (Altun Getiren Kazlar), (Tuzlu Şehir), Şiirler (Bahçe Safası) [Hafız Ömer'den], Atalar Sözü 4. sayfa: Bilmeceler, İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), Mekteplerimiz Muallim ve Şakirtlerine Müjde!, İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makinaları hakkında], İlan [gramofon ve kız çocuk resmi]
1911/43	1. sayfa: Mektep Kitapları, Deniz Flotu ve Hava Flotu [resimli], Ademoğulları 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (İki Seyyah) [O. A., Ahiri var], Eşya Hakkında Malumat (Mürekkep (Kara) 3. sayfa: (Bazı Gizli Mürekkepler"), Şiirler (Köylü Veli Kart) [Hafız Ömer'den], Atalar Sözü, Letaif (Hazır Cevap Çocuk), (Gafil Çocuk), Mekteplerimiz Muallim ve Şakirtdanına Müjde!, Yeni İcat [Edison marka semaver hakkında] 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bahçesaray'da), (Gence'de Medrese Kütüphanesi), İlan, [reklam –Rusça]
1911/44	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Çıplak ve Vahşi Kardaşlarımız) 2. sayfa: [bir resim], Küçük Hikâyeler (İki Seyyah) [Önceki sayıdaki yazının devamı] 3. sayfa: Ondan Bundan (Yapma Yumurta), Yaponya Çocukları, Suya Batmaz Elbise, Dünyada ne kadar gazete çıkıyor?, Şiirler (Yaz Gitti Güz Geldi) [M. Rıfat'tan], Letaif (Hazır Cevaplık) 4. sayfa: (İki Özenbaşlı), Atalar Sözü, İlan [Yatılı öğrenci kabulüyle ilgili okul ilanı], Mekteplerimiz Muallim ve Şakirdanına Müjde!, Peterburg'da [reklam], [Rusça reklam]
1911/45	1. sayfa: Mektep Kitapları, Beden Terbiyesi (Temizlik), Nebatat Dersleri (Banan) 2. sayfa: [muz ağacı resmi var], Küçük Hikâyeler (Dağ İyesi), 3. sayfa: (Tavacık), Atalar Sözü, İlan [Tercüman idaresinde basılan okul kitapları hakkında] 4. sayfa: İlan, Peterburg'da, Peterburg'da [reklam], [Rusça reklam], İlan [Yatılı öğrenci kabulüyle ilgili okul ilanı], Mekteplerimiz Muallim ve Şakirdanına Müjde!

1911/46	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Tılsımlı Haplar), 2. sayfa: Fennî Mâlûmat (Göz Adaşması) [şekilli], (Kağıt), 3. sayfa: Telsiz Telgraf, Letaif (Hilekar), Atalar Sözü, 4. sayfa: Bilmeceler (Cevaplar 42.sayı), Sual [şekilli], Peterburg'da, İlan, İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makinaları hakkında], [Rusça reklam]
1911/47	1. sayfa: Mektep Kitapları, Meşhur Adamlar (Lomonosof), 2. sayfa: Sıbyan Eğlenceleri, [resim-oyun oynayan erkek çocukları] 3. sayfa: Fennî Mâlûmat (Kehribar), Şiirler (Bayram) [Hafız Ömer'den], Acayip Hesaplar, Haberler 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), Peterburg'da, İlan, İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makinaları hakkında], [Rusça reklam]
1911/49	1. sayfa: Mektep Kitapları, Büyük Adamlar (İbni Haldun) [resmi var] 2. sayfa: (Mirza Fethali Ahundof), Fennî Mâlûmat 3. sayfa: Sıbyan Eğlenceleri (Polorizatör) [resmi var], Şiirler (Sabancılık) [Mehmed Emin], Letaif, (Kim Kabahatli), Atalar Sözü, İlan [Tercüman idaresinde basılan okul kitapları hakkında] 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), [Reklam – Rusça], Peterburg'da
1911/50	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Ural Dağlarında Bir Vaka) 2. sayfa: Nebatat Dersleri (Haşhaş) [resmi var] 3. sayfa: Âlem-i Sıbyân Haberleri (Mektep Jurnali), (Kürbek'ten Mektup), (Çocuklar Mahkemesi), Şiirler (Balıkçı) [Mehmet Emin'den], Atalar Sözü 4. sayfa: [Resimli Rusça reklam], İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da)
1911/51	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Duman) 2. sayfa: Faideli Kıraat (Ticaret), Sıbyan Eğlenceleri [şekilli], 3. sayfa: Şiirler (Demirci –Mehmet Emin'den), Atalar Sözü, Mekteplerimiz Muallim ve Şakirdanına Müjde! 4. sayfa: Okutmak İçin Şakirt Kabul Ediyorum [ilan], İlan: Satılık Meyve Bahçesi, [Rusça reklam]
1911/52	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Duman) 2. sayfa: Nebâtat Dersleri (Üskül) [resimli] 3. sayfa: Âlem-i Sıbyân Haberleri (Çocuklar Kulübü), Şiirler (Demir- Mehmed Emin'den), Letaif (Tarih-i Edebiyat Dersinde), Gorodovoy, Muallimden Sorma, Atalar Sözü 4. sayfa: Okutmak için şakirt kabul ediyorum [İlan], İlan: Satılık Meyve Bahçesi, [reklam-Rusça]

1912/01	1. sayfa: Mektep Kitapları, Rusya'da Milletler [resim var], 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (Merhametli Bala ve Faidesiz Define), 3. sayfa: Avam Şivesi [Feyzi (Ufa)], Edebî Şive, Atalar Sözü, Bilmeceler [1911 senesi 46. sayıdaki bilmecenin cevabı], Sualler, 4. sayfa: İlan (Ali Tarpi Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da), Gence Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makineleri hakkında.]
1912/02	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Vahşi Kardaşlarır [(ilerüsi var), yazar O. A.] 2. sayfa: Fâideli Malumât (Mikroskop) [mikroskop resmi ve si kanadının ve ayağının mikroskopta görünen biçiminin resmi var.] 3. sayfa: Şiirler (Kardaşlık-Mehmed Emin'den), Acâip Hesâplar, Atalar Sözü 4. sayfa: İlan Ali Tarpî Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da, Gence'de Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makineleri hakkında.]
1912/03	1. sayfa: Mektep Kitapları, Gazete idaresinden, Mısır Ehramları [resimli] 2. sayfa: Fennî Mâlûmat (Cam), 3. sayfa: Millî Edebiyat, Şiirler (Analık- Mehmed Emin'den), Bilmeceler, Mekteplerimiz Muallim ve Şakirdanına Müjde! 4. sayfa:İlan Ali Tarpî Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da, Gence'de Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makineleri hakkında.]
1912/04	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Vahşi Kardaşlarımız), 2. sayfa: Nebatat Dersleri (Zambak) [zambak resmi de var] Şiirler (Kur'an-ı Kerim- Mehmed Emin'den), Fennî Mâlûmat (Havanın Hareketleri Yani Yel- Rüzgar) 3. sayfa: Letaif (Ah bilmiş olsa idim), (Bilgiç Çocuk), (Adaşdırdım), Atalar Sözü, [Rusça ve Tatarca iki reklam] 4. sayfa: İlan Ali Tarpî Kitap Mağazası Kırım'da Bağçesaray'da, Gence'de Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makineleri hakkında.]
1912/05	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Vahşi Kardaşlarımızde Oyun ve Eğlenceler), 2. sayfa: Vahşilerde İmtihan, Türlü Mâʿlûmat 3. sayfa: Gülce [Türkistan'da (Çin) sınırlarındaki Gülce şehri hakkında], Bilmeceler-Cevaplar, 2. Numaranın Cevapları, Doğru Cevap Verenler 4. sayfa: Mesele, İdareden Cevaplar, Atalar Sözü, Okutmak İçin Şakirt Kabul Ediyorum [ilan], İlan (Satılık Meyve Bahçesi),

	[Rusça iki reklam]
1912/06	1. sayfa: EKSİK 2. sayfa: Hikâye Değil Vakıa (Bahtsız Hasan) [Yazı içerisinde Rusça şiir dizeleri var. Yazar O. A.] 3. sayfa: Fennî Mâlûmat, Atalar Sözü, İlan (Bağçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi), (Kırım Tarihi) 4. sayfa: (Büyük Tarih-i Umumi), Gence'de Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam], İlan [Meyve suyu, limonata vb. içecek hazırlama makineleri hakkında.]
1912/07	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Medenî Kardeşlerimiz), 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (Garip Kırlangıç), 3. sayfa: Şiirler (Kış Geceleri-Hafız Ömer'den), Ondan Bundan (Yaponlarda Tarih Dersi), (Kırgızlarda Haber), Mesele 4. sayfa: İdareden, İlan (Bağçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi), Kırım Tarihi, Büyük Tarih-i Umumi, Gence'de Medrese Kitaphanesi
1912/08	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Medenî Kardeşlerimiz) [(ilerüsi var) ibaresiyle bitiyor.], 2. sayfa: Fennî Mâlûmat (Sünger), 3. sayfa: Şiirler (Yapraklar ve Tamarlar- Karpayan'dan) [çeviren: C. Muinof], Bilmeceler, Şiir [Âlem-i Sıbyân'da sorulan "nal" bilmecesinin çözümü ile ilgili okuyucudan gelen şiir.] İlan (Bağçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi), Kırım Tarihi, Büyük Tarih-i Umumi, 4. sayfa: [Rusça iki reklam], Gence'de Medrese Kitaphanesi, Büyük Tarih-i Umumi
1912/09	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Medenî Kardeşlerimiz) [(ilerüsi var) yazar: O. A.] 2. sayfa: Acayip Kişiler (Kulibin) 3. sayfa: Şiirler [C. Muinof'tan], Çocuklara Mektup, 4. sayfa: Bilmeceler, İhtar, İlan [Tercüman idaresinde başlayan mektep kitapları hakkında], Gence'de Medrese Kitaphanesi, Büyük Tarih-i Umumi, Gence'de Medrese Kütüphanesi, [Rusça reklam]
1912/10	1. sayfa: Mektep Kitapları, Ademoğulları (Medenî Kardeşlerimiz), Küçük Hikâyeler (Bahtlı Şehzade) [Rusçadan tercüme, O. A.] 2. sayfa: Türlü Haberler (Kazan'da balalar akşamı), 3. sayfa: (Merhametli Çocuklar)Şiirler (Ağustos Böceği ile Bal Kurdu) [Tevfik Boyacıyef], Bilmeceler, 4. sayfa: Atalar Sözü, İdareden Cevaplar, Gence'de Medrese Kitaphanesi, Büyük Tarih-i Umumi
	1. sayfa: Adem Oğulları (Medenî Kardeşlerimizde İlim ve

1912/11	Marifet) 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (Bahtlı Şehzade) 3. sayfa: Şiirler (Öksüz Çocuk), Bilmeceler, İdareden Cevaplar 4. sayfa: İlan, Gence'de Medrese Kitaphanesi
1912/17	1. sayfa: Mektep Kitapları, Torgay (Turganof'tan mealen tercüme olunmuştur), Meşhur Ademler (Turganof), 2. sayfa: Sıbyan Eğlenceleri (Kaynamış Sudan Buz Yapmak), Şiirler (Ana ve Bala) [Y.N. Bayburtlu], Atalar Sözü, Bilmeceler (Cevaplar), 3. sayfa: Doğru Halledenler, Bilmece, İdareden Cevaplar, İdareden İhtar, İlan (Bağçesaray'da Tefeyyüz KütüphanesiAli Ahmed Tarpi), (Kırım Tarihi), (Büyük Tarih-i Umumi) 4. sayfa: İlan, Gence'de Medrese Kitaphanesi, [Rusça reklam]
1912/18	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Romaşke, Rusçadan tercüme), 2. sayfa: Fennî Mâlûmat (Kömür), 3. sayfa: Şiirler (Allah- Sabri Cemil'den), Sıbyan Eğlenceleri (Kabuğu Arçalmayıp Doğralmış Alma), İlan Bahçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmet Tarpi, Kırım Tarihi, Büyük Tarih-i Umumi 4. sayfa: İlan, Gence'de Medrese Kütüphanesi, [Rusça reklam]
1912/19	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Eşya Ne Diyor?) [Rusça tercüme: Avanariyos] 2. sayfa: Acayip Doktor, Ondan Bundan (Kuşların Ricası), Kuş Yuvası (şiir-Ali Ulvi'den), 3. sayfa: Mektep (şiir-Ali Ulvi'den), Hıfzı Sıhha Dersleri (Kulak), (Burun), Bilmeceler (Hesap Meselesi), İlan Bahçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmet Tarpi, Kırım Tarihi, Büyük Tarih-i Umumi 4. sayfa: Gence'de Medrese Kütüphanesi, İlan, Gence'de Medrese Kütüphanesi, [Rusça reklam]
1912/20	1. sayfa: Mektep Kitapları, Küçük Hikâyeler (Eşya Ne Diyor?) [Rusça tercüme: Avanariyos] 2. sayfa: Tedbirli Bahçıvan (Hind Hikâyelerinden), 3. sayfa: Mekleplinin Hıfzı Sıhhati, (Nefes), (Gözler), Şiirler (Yaz- Ali Ulvi'den) 4. sayfa: İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed, Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, ilan, Gence'de Medrese Kütüphanesi
1912/21	1. sayfa: Büyük Adamlar (İmam Gazali), 2. sayfa: Küçük Hikâyeler (Eşya Ne Diyor?) [Geçen sayının devamı] 3. sayfa: Fennî Mâlûmat, (Su), (Hava), Mekteplinin Hıfzı Sıhhati (Ev İçinde), Eğlenceleri (Acayip Beyitler) 4. sayfa: İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed,

	Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, Gence'de Medrese Kütüphanesi
1912/22	1. sayfa: Küçük Hikâyeler (Yetmişbeş Ruble), 2. sayfa: (Eşya Ne Diyor?) 3. sayfa: Fennî Mâlûmat, (Güneş), Mekteplinin Hıfzı Sıhhati (Ten) 4. sayfa: Bilmeceler, İdareden İhtar, İlan, İlan [Rusça reklam]
1912/23	1. sayfa: Küçük Hikâyeler (Eşya Ne Diyor?) 2. sayfa: Mekteplinin Hıfzı Sıhhati (Ten) 3. sayfa: Ondan Bundan (Kitap), (Gutenberg), (Yazı), Şiirler: Bir Kız (Hüseyin Cavid'den), Bilmeceler 4. sayfa: İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed, Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, [Rusça reklam]
1912/24	1. sayfa: Küçük Hikâyeler (Eşya Ne Diyor?) [son] 2. sayfa: Sıbyan Eğlenceleri (Açık Havada Oyunlar), (Top Oyunları) 3. sayfa: Şiirler (Münacat), (Suhteler), Ondan Bundan (Akıllı Kırlangıçlar), İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi, Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, 4. sayfa: İlan, Gence'de Medrese Kütüphanesi, [Rusça reklam]
1912/25	1. sayfa: Karınca [ilerüsi var] 2. sayfa: Meşhur Ademler (Rayt [Wright]), Şiirler (Yaz) [Hafız Ömer'den] 3. sayfa: Fennî Mâlûmat (Boyalar ve Renkler), Sıbyan Eğlenceleri (Telefon), İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi, Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, 4. sayfa: Gence'de Medrese Kütüphanesi, İlan [Rusça reklam]
1912/26	1. sayfa: Karınca, 2. sayfa: Mekteblinin Hıfzı Sıhhati (Gıda ve Hazım), (Uykuda Nasıl Yatılmalıdır?) 3. sayfa: Şiirler: Ahlak [Habibullah Kerim'den], Hikmetli Sözler (Analık), (Ne Faide), Haberler, İlan Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi, Kırım Tarihi, Büyük Tarih Umumi, 4. sayfa: Gence'de Medrese Kütüphanesi, Büyük Tarih Umumi, [Rusça reklam]
1912/27	1. sayfa: İdareden İhtar, Küçük Hikâyeler (İki Urluk- Kıtay Hikâyelerinden), 2. sayfa: Tarihten (Napolyon Bonapart), Napolyon Kim İdi? 3. sayfa: Ondan Bundan (Ağlayan Hayvanlar), (Çilek), Letaif (Mektep Jurnali'nden), 4. sayfa: İlan (Bağçe sarayda Tefeyyüz kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi), (Kırım Tarihi), (Büyük Tarih Umumi), ilan, [Rusça reklam]

1912/38	1. sayfa: Meşhur Ademler (Rokufeller), Fennî Mâlûmat (Buğday), 2. sayfa: [Buğday başağı resmi var], Küçük Hikâyeler (Adalet) (Rusçadan çeviri, Em. Markof'tan) 3. sayfa: [Hikâyenin devamı] 4. sayfa: İlan (Bağçe sarayda Tefeyyüz kiteb hanesi Ali Ahmed Tarpi), (Kırım Tarihi), (Büyük Tarih Umumi), ilan, Mekteplerin ve Muallimlerin Dikkatine.
1912/39	1. sayfa: Başka Milletler Yaşayışından: Yapun çocuğu (Kağa) 2. sayfa: Büyük Adamlar (Mevlana Cami) 3. sayfa: Şiirler (Nasihat –Dermend'den), (Ana – Hafız Ömer'den), Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet, Kanun. [Devamı var] 4. sayfa: Küçük Hikâyeler: Kaşkar ve Arslan (Gülistan'dan); Bilmeceler; Leylî Şakird Kabulü; Hazır Hoca. [Diş doktoru Sofiya Maiyeseyfina'nın Petesburg'daki eğitimini tamamlayıp döndüğü hakkında ilan]
1912/40	1. sayfa: Başka Milletler Yaşayışından: Yapon çocuğu (Kağa, Mektepte) 2. sayfa: Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet, Kanun; Hıfzısıhhat Dersleri: (Deri), (Çürük ve Yara); 3. sayfa: Haberler: Bağçesaray'da Kıtay Çocukları; İlan, İlan, İlan 4. sayfa: İlan (Bağçesaray'da Tefeyyüz Kütüphanesi Ali Ahmed Tarpi), (Kırım Tarihi), (Büyük Tarih-i Umumi), Gence'de "Medrese" Kitaphanesi, Büyük Tarih-i Umumi.

II. BÖLÜM
ÂLEM-İ SIBYÂN'DA DİL, KÜLTÜR, EĞİTİM POLİTİKALARI

II. 1. Âlem-i Sıbyân'da Millî Bilinç

Âlem-i Sıbyân dergisinde aileden başlayarak halk, millet, vatan tanımları yapılmış, millî bilincin oluşması için genç nesillere bu kavramlara sıkı sıkıya bağlı olunması gerektiği müteaddid defalar tekrarlanmıştır. "Hayat Dersleri" adı altında insanların yalnız yaşayamayacağı ve yaşadığı yerde diğer insanlarla birlik ve beraberlik içerisinde yaşamasının hem millet olmanın hem de İslam dininin gereği olduğu şu şekilde ifade edilmektedir:

*Bundan başka Âdemoğulları din, millet, sanat ve hizmet itibariyle bir takım cemiyet ve esnaflara daha taksim olunurlar. Bu hâller itibariyle insanlar birçok surette "birlik" hasıl ederler [oluştururlar]. Bu suretle vücuda gelen aile, kavim ve kabile, halk ve cemaat, cemiyet ve esnaf daha büyük bir "birlik" hasıl ederler ki buna "millet" derler. Bir millet veya bir kaç milletin birleşmesinden "devlet" teşkil eder. Mesela: Rusya Devleti, Fransa, İngiltere, Türkiye, Yaponya devletleri ve gayri [ve başkaları]. Bu suretle her insan en ufaktan başlayarak en büyük dereceye kadar bir "birlik ve cemiyet" içinde yaşar. Bu cemiyet tabi insanların herbirini ve cümlesini "öz" hesap eder. Onlar ile kuvanır, onlar ile kederlenir. İnsan dünya yüzünde [üzerinde] yalnız olmadığını görmesi ve kendisiyle beraber "öz" adamları bulunduğunu hissetmesi kendine büyük bir cesaret verir. İnsan bu "birliği, özlüğü, devleti" nasıl görür, nasıl tanır, nasıl hisseder? Evvela bu birliğin kendine mahsus ve etrafı çevrilmiş toprağı vardır. Buna "memleket" derler. Bu memleket halkının özüne mahsus nizamı ve kanunu vardır ki cümle halk buna tâbidir. Her birliğin başında bir "hakim padişah" bulunur. Bu hakim devlette cari ve cümle için "bir" sayılan nizam ve kanun mucibi "devleti" idare eder. Bunda görülür ki başkalardan kenar olup yalnız başına yaşamak insanın şanı değildir. Âdemoğlu diğer insanlar ile birlikte aile, cemaat, millet ve devlet hâlinde yaşamaya mecburdur. Yalnız başına ayrılıp yaşamak tabiatın hilafınadır. Din-i mübin-i İslam [doğruyu yanlışı apaçık ortaya koyan İslam dini] bekarlığı mekruh [yasak, kötü], aileyi muhterem ve cemaati yalnızlıktan efdal [üstün] göstermiştir. Halk ağzında dahi "cemiyette bereket" derler (*1912/39-3).

Gaspıralı'ya göre millet olma bilinci için ortak amaçlar, hedefler etrafında toplanmış insanların olması gerektir. Bu şekilde birlikte olan olan toplumlar millî bir bilince sahiptir. Ortak amaç ve

hedeflere ulaştıran en önemli unsurlar ise ortak coğrafya (vatan), ortak dil ve ortak din ya da inanıştır. Bu ortaklıklar olduğu zaman insanlar daha fazla yakınlaşıp beraber hareket ederler. Dergide yeni nesillere millî bilinç şu sözlerle anlatılmaktadır:

Vatan ve lisan birliğine bir de din birliği koşulsa insanlar daha ziyade yakınlaşıp birleşip birbirine daha ziyade dost ve muhib olurlar. Şöyle ki yek diğerine en yakın en muhabbetli insanlar vatanları, lisanları ve dinleri bir olanlardır.

Bu hâllere göre "Sen kimsin" denilirse:
Ademiyet itibariyle insanım
Vatan itibariyle Rusyalıyım
Lisan itibariyle Türk'üm
Din itibariyle Müslümanım
Demek lazım gelir (1911/20-1).

Âlem-i Sıbyân idaresi derginin yayın politikasına uygun olan ve okuyuculardan gelen yazıları da yayımlamıştır. Şeki Vatan Mektebi öğrencilerinden Abdulreşid bin Molla Halil'den gelen yazı da milletleşmenin ve bilincin "ittifak" kavramı ile yorumunu yapmıştır. Hatta Hz. Muhammed'in de her işinde ashabıyla toplantı yaparak ashabıyla birlikte kararlar aldığını nakletmiştir. "İttifak" yani birlik olduğunda kuvvet doğacağının anlatıldığı bu yazı, dergideki millet anlayışı ile aynı doğrultudadır:

Malumdur ki her bir millet kendi beyinlerinde birtakım teş'ibâtta bulunurlar. İşte bu teş'ibâttan bir cüzüne "ittifak" tabir olunur, yani: ittifak, birkaç kimselerin bir araya toplanıp hepsinin bir iş için reyde bulunarak o işi icra etmeleri demektir. Farzen: Kırk put sıkletinde (ağırlığında) bulunan bir taşı kırk kimseden her biri ayrı ayrı kımıldatamadığı tabiidir. Halbuki hepsi birden kıyam ederlerse diritmek mümkündür.

Demek ki bir işte ittifak olmadığı vakit o işten hiçbir netice hasıl olamaz. Hülasa asıl söz buradadır ki, biz Müslüman milletinde ittifak-ı âsarından bir nişâne görülmüyor. Yani: bize bir fikirde bir reyde münhemik değiliz.

*Lakin peygamberimiz (s.a.) efendimiz hazretleri bir iş yaptığı zaman cemi ashabını toplayıp o işi onların ile beraber bir re'yde bulunarak icra ettikleri (yani ittifakları) tevâtüren sabittir (*1911/06-4).

Fransızca "Journal Asiatique" dergisinde Kunoş'un derlediği iki millî Türk şairinden bir iki şiir parçası yayımlanmış, İsviçre'nin Cenevre Üniversitesinde öğrenci olan Kırımlı S.Y. Çelebi de bu yazıyı görüp Âlem-i Sıbyân idaresine göndermiştir.

Derginin "Millî Edebiyat" (1912/03-3) başlıklı yazısında "Journal Asiatique"de yayımlanan bu Türkçe şiirler için "*Avam sanatı, avam yüreğinden kopmuş ve avam ağzı ile söylenmiş mezkûr şiirler hakkikaten tatlı ve manalı şeylerdir.*" ifadeleri kullanılarak halkın içinden çıkan ve halk dili yüceltilmektedir. Ayrıca halk edebiyatının bir millet için çok önemli olduğu ve mutlaka folklor ürünlerinin derlenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması gerektiği yine aynı yazıda vurgulanır:

"Türk-Tatar lisanında güzel ve manalı şiirler pek çoktur. Lakin bunları toplamak neşretmek lazımdır. Avrupalılar kendi avam şiirlerini pek dikkatli tahsil ettikten sonra diğer akvamın (milletlerin) millî eski şiirlerini toplayıp tercüme ederek bunun ile de vatandaşlarının efkârını açmaya hizmet ediyorlar. Bizler ise ana dilimizde o kadar tatlı ve manalı türkü ve şiirlere güya sokak imâli nazarıyla bakıp hiç kulak vermiyoruz. Halbuki biz de kendi dilimizin bahşettiği o boşalmaz edebiyat hazinelerinden alarak, toplayarak neşretmek elbette dilimizi saklamaya [muhafaza etmeye] büyük yardım etmiş olurduk…. Ümit edelim ki muktedir ediplerimiz meydana gelip millî edebiyatımızı bir sıraya koyarak yazsınlar."

S.Y. Çelebi'nin mülahazası doğrudur. Bir milletin edebiyatı onun ruhu ve fikrinin mizanıdır. Türkü, atalar sözü, maniler, cönkler, takmaklar, tapmacalar, destanlar vesair bu gibi dil ve fikir yemişlerini ortadan coymamak (kaybetmemek) ve onları yazıp cem ederek saklamak ve ara sıra bastırmak gerektir. Bazı çocuklar vardır ki poçta markaları [posta pulu] cem ederler. Bazıları düyme, türlü memleket akçaları ve gayrı bu gibi şeyler cem etmekle meşgul olurlar. Bazıları dahi böyle ana lisanımızdaki şiirleri, maniler takmak ve tapmacaları cem etseler bu da güzel, faydalı bir hizmet olurdu.

Çin'e tâbi Kâşgar, Gulca, Aksu, Urumçi vilâyetlerinde beş altı milyon kadar daha Müslüman vardır. Lakin bunlar cinsen ve lisanen Çinli olup akvam-ı Türkîdendirler (1911/14-1).

II. 2. Âlem-i Sıbyân'ın Dil Politikası

Âlem-i Sıbyân'da kullanılan Türkçe, Osmanlı yazı dili geleneği esasında olmakla birlikte yer yer Tatar ve diğer Türk lehçelerindeki sözvarlığını içeren bir yapıdadır. Derginin yayımladığı dönemde (XX. yy. başları) Osmanlı yazı dili İstanbul, Anadolu, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Kırım ve Balkanlarda kullanılmaktadır. Batı Türklüğünün dışındaki Türklerde Çağatay yazı dili yerini yerel Türk ağız ve lehçelerine bırakmaya; Tatarca,

Türkmence, Özbekçe vb. Türk lehçeleriyle eserler verilmeye başlanmıştır. Böyle bir dönemde Kırım'da çıkan Âlem-i Sıbyân'da köklü bir yazı dili geleneğine sahip Osmanlı yazı dili esas alınarak ve farklı lehçelerin konuşurlarınca da anlaşılır olacak lehçe sözvarlığı birleştirilerek bir ortak Türkçe uygulanmıştır. Gaspıralı'nın dilde birlik idealinin teorideki biçimi Tercüman, Âlem-i Nisvan ve Âlem-i Sıbyân gazete ve dergilerinde uygulamaya geçirilerek bütün Türk topluluklarının rahatça anlaşmaları sağlanmak istenmiştir.

Derginin dil politikası bütün Türklerin ortak bir Türkçe ile anlaşması ve ortak bir yazı diline sahip olması esasındadır. Âlem-i Sıbyân'daki ortak Türkçe politikasının şu ilkelerle gerçekleştirildiği görülür:

Osmanlı yazı dili temelinde ve diğer Türk lehçelerinin sözvarlığından eklemeler yapılmaktadır. Bu amaçla metin içerisinde kullanılan sözcüklerin Tatarca ve diğer lehçelerdeki eşdeğeri parantez içerisinde verilmektedir. Bazen de metinde Tatarca sözcük geçmekte, parantez içerisinde İstanbul Türkçesindeki eşdeğeri verilir.

Kendisine bir av arıyordu. Derken orada bir horoz (küçet) gördü (1911/17-3).

Zira şimdi yanıp duran kömür ile bir kilit (zamuk) bir anahtar (açkıç) bir çalgı ve saçayak (soba) demirleri koparıp hazırlamak mümkün (1911/42-2).

Sünger (Rusça – gubka, Kazan şivesinde - bulut) nedir? (1912/08-2).

Dergide bütün Türk topluluklarının anlayacağı bir ortak Türkçe kullanılmaya çalışılmıştır. Sade ve açık bir Türkçe yanı sıra farklı lehçelerde anlaşılmayacağı düşünülen bir sözcüğün parantez içinde açıklaması da verilmiştir. Bu açıklamalar ".. dahi denir, ... dahi derler, ...nın adı" şeklindedir.

Tan attı, sabah yakınlayıp gün ağarmaya başladı. Ben her nasılsa yapalaklardan (puhu, baykuş dahi derler) birisini tuttum (1911/45-3).

1'inci Mısır Ehramları. Lisanımızda bunlara Firavun Obaları dahi derler (1911/15-2).

Tarazor (köpeğin adı) ufacık bu mahlukat kendine karşı bu kadar haşyet, bu kadar heyecan göstermeye sevk eden bu kuvveti tanımakta gecikmedi (1912/17-1).

Âlem-i Sıbyân'da sözcüklerin farklı lehçelerdeki eşdeğerlerinin ve açıklamalarının "ve, yaki, veyaki, yani" bağlaçlarıyla da verildiği görülür.

*Yaponlar çocuklarını ta sâbi vaktinde iken katı soğuğa dayanıklı ve çıdamlı edip terbiye ederlermiş (*1911/44-3).

Bir de "mikroskop" "yaki hurdebin" nâmında bir alet daha vardır (1912/02-2).

Nihayet aka aka yolumuzun ucu büyük bir duraksu yani göle gelip çıktı. (1911/52-1).

Âlem-i Sıbyân'da bir sözcüğün farklı dil ve lehçelerdeki karşılıkları peşpeşe sıralanarak da farklı topluluklar arasında anlaşılır bir dil sağlanmıştır.

Şemsiye, zontik denilese de cevap olabilir (1912/05-3).

Arapça, Farsça, Rusça, Batı dilleri vd. dillerden alıntı sözcükler, terim anlamında ise ya da halk arasında yaygın ise metinlerde yer almaktadır. Halkın anlamayacağı alıntı sözcükler mümkün olduğunca kullanılmamaktadır. Ancak bir eserden alınmış bir metin ise böyle kitaplardan alınan yazıların dili alıntılar bakımından yoğun ve ağır olabilmektedir. Özellikle dinî eserlerden seçilen yazıların dili, anlaşılırlık bakımından diğerlerinden belirgin bir biçimde ayrılır.

Âlem-i Sıbyân'da Osmanlı yazı dili geleneği, İstanbul halkının dili temelinde Tatar ve diğer Türk lehçelerinin sözvarlığı katkılarıyla ölçünlü bir dil oluşturulmuştur. İdarenin yazılarında ve dergide yayımlanan metinlerde standart bir yazı dili olmakla birlikte, okuyuculardan gelen mektup, şiir ve yazılarda ağız ve lehçe özellikleri görülmektedir. İdare okuyuculardan gelen yazılara müdahale etmediğini, aynısıyla yayımladıklarını belirtir (*Her biri öz imlası öz hâli ile düzedilmeyip dercedilmiştir (*1911/04). Bunun sebebi, farklı söyleyişler olsa da dilin aynı olduğu ve anlaşılacak nitelikte olduğudur.

Kırım, Kafkaz, içeri Rusya ve Türkistan çocukları yazıyorlar… Bakın kardeşler Cenâbıhakk'a şükür ve şükredin çocuklarımızın dili, yazısı birdir. Başka başka değildir. Bu çocuklar atalarından daha ziyade

yek diğeri ile anlaşabilecektir çünkü lisanları şiveleri birleşmiş bulunuyor.

Lisanımız, şivemiz birdir… müjde!

Lisanımız, yazımız birdir... yaşasın çocuklar! (1911/04).

Okuyuculardan gelen yazı, şiir ve mektuplarda

Rusya'nın farklı yerlerindeki okurlardan gelen mektup ve yazılarda Tatar, Başkurt, Nogay, Kazak, Özbek lehçelerine ait seslik, biçimlik ve sözvarlığı farklılıkları görülmektedir. Âlem-i Sıbyân'daki halk ağzı ve lehçelere ait örnekler şunlardır:

*Kaynamış madde ana kazgandan küçük ve kapaklı diğer kazanlara konulup bunlar dahi daima sıcak bulunan fırına dizilirler (*1912/03-2).

"Çocuklara Mektup" başlığıyla yazılan yazıda çocuklardan da yazı yazmaları istenmekte ve onların konu bulmakta zorlanıp "ne yazayık?, neden bahsedeyik?" diye soracakları, halk diliyle ifade edilmektedir:

*İki kıştan beri "Âlem-i Sıbyan"ı biz yazıyoruz. Sizler okuyorsunuz. Şimdi ara sıra siz de yazıp biz de okumak istiyoruz. Yani biriniz yazıp kalanlarınız da bizimle beraber okurlar. "Ne yazayık?, neden bahsedeyik?" diyeceksiniz (*1912/09-3).

Kâtip Taşkent şehrinde birinci Nogay mahallesi medresesinde ortaokul öğrencisinden Yusufcan bin Dost Muhammed'den gelen mektupta Nogay Türkçesinin özellikleri görülür: *Âlem-i Sıbyan'ın 52 numronda olgan suallerinizin ikincisine cevap – ol hatun mezkur balanın anasıdır. Zira hatun mesture olduğundan tanıyamamıştır. Hem şol hatun anasının yalgız bir kızıdır (*1911/10-1).

Yine Ural Oblastı "Mekteb-i Saadet" öğrencilerinden gelen mektupta da gönderilen bölgenin lehçe özelliklerileri ağır basmaktadır:

2-3 senelerden berli usûl-i cedide ile okup muna şol mektubunu yazar kadar mâlûmat alabildik. Lakin biz mektepte çağında derslerimizni ictihat ile okusak da mektepten çıkkaç umumen boş veya yarım günlerinde oynap aziz vakitlerimizni ötkermekte idik. Hamdler bolsun biz ki bu sene kelgen muallim Kemaleddin Alvar Bugari Efendi biznin boş vakitlerimizde de istifade kılu turgan gösterdi.

Şöyle ki! Biz ki bir gün mektepke bir "kütüphane" gerek bolup onun fayda ve ehemmiyetin süledi de biz de onun sözine her kayumuz itaat edip öz biznin "bayram" günlerinde er ve karındaşlamız beribde

*kanfetlerga erem edip bitire turgan akçalarımızını kütüphane faydasına getirdik (*1911/12-1).

*"Tama, tama göl bola" diyorlar. Şunun kibik bizing akçada 5-10 tendanda 13-14 ruble bolup yine ehl-i himmetler de iştirak itgeç saf 25 rublega toldu. Mezkûr akçaga en müfit bolgan kitaplar aldurup boş günlerimizde mütalaa ile ötkermektemiz. İndi biznin kibik Kazak dalasında turgan ve âdetlerimiz de köp bolmagan talebeler için yaki iş görüngenge, başka şehir ve karyedeki talebelerin de şundı hayırlı işke muhabbetlerin celb eder için yazdık (ihtimal bundı kıraathane ve kütüphaneler başka şehirlerde köpten bardır) (*1911/12-1).

Âlem-i Sıbyân'da sözcüklerin farklı lehçelerdeki yanı sıra kökenbilimsel (etimolojik) açıklamalarının yapıldığı da olur. Köken açıklamaları halk etimolojisi olup bilimsel değildir. Yine de çocukları sözcüklerin kökenini düşünmeye sevketmesi bakımından köken açıklamalarının yer alması önemlidir: *Lisanımızda buna "sünger" denildiyse ki suyu tuttuğu kendine çektiği yani suyu tartıp süngerdiği için olsa gerek. Bu hâlde sünger "su yer"den veyaki "singer" den bozma olduğu hatıra gelir. Sünger – havadaki yağmur bulutu gibi içinde suyu tuttuğu için Kazan şivesinde "bulut" denilmiştir (*1912/08-2).

Rusya idaresindeki topluluklar kendi ana dillerini konuşmakla birlikte Rusçanın da bu dillerde büyük etkisi vardır. Bu nedenle Âlem-i Sıbyân'da sözcüklerin Rusça biçimleri de gerektikçe gösterilir:

*... bir formada elbiseleri vardır. Rusçada "potaşni polk" diyorlar (*1911/06-2).

*"Aks-i seda"dır. Malumdur ki boş bir oda yaki iki kaya arasında hangi lisanda söz söylersek hemen o lisanda söz tekrar olunur. Rusça "eho" diyorlar (*1912/05-3).

*Mantar, şeytan kalpağı (Rusça gribı) nam nebattır (*1912/05-3).

*Sümüklü böcek (Rusça - ulitka) demek de mümkündür (*1912/05-3).

*... bu - faizdir (Rusça protsent) (*1912/05-3).

Âlem-i Sıbyân'da "Türk" adı bir üst kimlik olarak bütün Türk toplulukları için ifade edilirken, "Türkçe" tabiri de genel olarak bütün Türk topluluklarının dilleri için kullanılır. "Türkçe" ifadesi Osmanlıca terkiplerde "Türkî" şeklindedir. *Türkçe vezin = vezn-i Türkî, evzan-ı Türkî* vb (1911/14-3). Dergide "bizim gençlerden" diye anılan Kırımlı Abdulgaffar Efendi Şehzade adlı bir yazardan "*Türkçe olarak kalem ile fikrini anlatmaya muktedir*

bir genç.." (1911/09-2) şeklinde bahsedilir. Rusya'da konuşulan çok sayıda diller sıralanırken "*Mesela Rus, Türk, Polak, Fin, Farisi, Ermeni, Garuzin vesair lisanlar*" (1911/20-1) denilir. Rusya sınırlarında çok sayıda Türk topluluğu ve lehçeleri olmasına rağmen sadece "Türk lisanı" denmesi bütün Türk lehçelerinin "Türk lisanı" içerisinde değerlendirildiğini gösterir. Dergide Türk dünyasının her yerindeki okurlara "*Lisanımız, şivemiz birdir…*" (1911/04-1) denilerek, çocuklara dillerinin "Türkçe, Türk lisanı" olduğu öğretilir. Türk dünyasının bütün köşelerindeki okurlara vatanlarının Rusya, dillerinin Türkçe, dinlerinin İslam olduğu bir ant gibi vurgulanır:

"Sen kimsin" denilirse:
Ademiyet itibariyle insanım
Vatan itibariyle Rusyalıyım
Lisan itibariyle Türk'üm
*Din itibariyle Müslümanım" demek lazım gelir (*1911/20-1).

Genel olarak "Türk" ve "Türkçe" için Türk-Tatar veya Türk-Tatar lisanı tabirleri de kullanılır. Dergideki yazılarda *Türk-Tatar ulemâsı* (1912/21-1), *Türk-Tatar lisanı* (1912/03-3) kullanımları da görülür.

Edebî dil veya yazı dili dışındaki Türk topluluklarının konuştuğu dil için "avam şivesi" veya "şive" terimi tercih edilmiştir. "Kazan şivesi" gibi. Bununla birlikte "Kazanca", Azerbaycan Türkçesi kullanımı da görülür. Emir Timur'un hayatının anlatıldığı yerde ise Türk topluluklarından "Türk ve Özbek tâifeleri" şeklinde bahsedilmiştir.

Bir dilin kolları arasında sözvarlığı farklılıkları büyük oranda isimlerde görülür. Fiillerde ise farklılık ses ve anlam düzeyindedir. Âlem-i Sıbyân'da da isim sözvarlığının eşdeğerleri parantez içinde verilmiştir. Fiillerden sadece *harman bastırmak* (saklamak), *kilitlenmez* (beklinmez), *yüzmenin* (yaldamanın) şeklinde 3 örnek bulunur.

Âlem-i Sıbyân'da eşdeğerleri verilen isim sözvarlığı konularına göre şu şekildedir:

Özel adlar: İmparator Büyük Petro (Velikiy Pyotr), Şehr-i Almaata (Verni), İdil (Volga), Çin (Sin), Nasrâ (Katolik ve Protestan), Pekin (Baçin, Peçin), Ehramlar (Piramitler), Gulça (yaki Gülce), Rusya'nın şimalinde (Kışlık tarafında), eski zaman

Rumları (Yunaniler), Yedisu (Semireçki), Ramazan Bayramı (Şeker Bayramı), Kurban Bayramı (Hacılar Bayramı) записки охотника (Avcının Hatıraları), Yahudilerin baş ruhanisi (arbisi).

İnsan ile ilgili adlar/ sıfatlar: hırsızlar (oğrılar), hafid (torun), yayan (cayav), muharebe (suğış), "aile" (yani kuranda), "kanun" (zakun), müzhika (komedya oyunları), konak (misafir), kemik (süyek).

Meslekler, uğraşlar ve meslek-sanat sahipleri: mektepli (gimnazyalı), dülgerlere (ağaç ustalarına), sapojnik (ayakkabıcı), mektebin çavuşu (talebe reisi), profesör (yani müderris), suhtelerimiz (medrese talebelerimiz), göz bağlaması (fokus), çilingir (slesar), Gimnastik (riyazet-i bedeniye).

Eşya ve alet adları: kilit (zamuk), anahtar (açkıç), saçayak (soba), sepet (omarta), çayrak (balon), sernik (kibrit, şerpi), cam (şişe), cam (piyâle), şişe (cam, piyale), botilka (şişe), bolamak (botka), istol (oturgaç, iskemle), masa (istol), pencere (tereze), mıhlar (kadaklar), kravat (demir yataklık), taş soba (piç), kuman (kumgan), şemsiye (zontik), yağlı kağıt (muşamma), Sünger (Rusça – gubka, Kazan şivesinde - bulut), kurşun kalem (karandaş), boya için tepsi (paludeçka), çuvallara (kapçıklara), yüzbez (sülgi), kulp (sap), rezina (lastik), mum (çırak), tabak (padnos), levha çerçeveleri (ramkalar), tekerlek (tegermeç), bir nevi boyalı yağ (lak), çırak (şem'), iskemle (oturgaç), sernik (kibrit, şerpi), ibrişim (şulk), anahtar (açkıç), nal (na'l), çuha (sukna), probka (mantar), ustura (britva), leğen (tas), pamuk materya parçalarından (traykadan), düdük (dutka), değirmen köpçeği (tegermeç, tekerlek), kartina (manzara), hasır (kilim), kara mürekkep (tuş), bakıcı dürbünler (borular), demir borular (trubalar), cep saati yayları (projina), manufaktora (kızıl mal), tüfenkleri (mıltıkları), kalıplar (form), kulpundan (sapından), örnekli kağıtlar (eşyalar), bez (materya), şerit (lenta), davul (baraban), mürekkep (kara), samg-ı Arabî (Arap zamkı), hurdebin (mikroskop), hasır (hoşugma), potaş (deniz süngeri), köpçekli (tekerlekli).

Taşıtlar: paravoz (lokomotif), ateş gemisi (parahod).

Yiyecek ve içecek adları: bolka (Franzol), krahmal (nişasta), kartofel (patates), peynir (sir), tatlı (varenya), pasta

(pirojni), çiy (taze) yumurta, may (yağ), banan (Türkçe "muz" derler), portakal (apelsin), kestanenin içinde bir miktar hava ve aşında (yani içindeki etinde).

Giysi ve aksesuar adları: bişmet (entari), saç tengeleri (saça takılır gümüş akçalar), urba (giyim), sarığını (çalmasını), kimonasını (hil'atini), çantasını (sumkasını), peşkir (aş yavlık).

Bitki adları: otlar (ölen), otçuklar (ölenler), mantar (gribi), dane (arpa), pirinç (döge), pahta (pamuk), haşhaş- Rusça (mak), Mantar, şeytan kalpağı (Rusça gribi), nohut (burçak), saman (salam), toban (saman), lale (tulpan), toban (saman, salom), markof (havuç).

Hayvan adları: horoz (küçet), (serçe) torgay kuşları, yapalak (puhu, baykuş), kedi (maçi), kırlangıç (karılğaç), inek (sığır), kit (balina), köpeklerin (itlerin), karınca (kumurska), biy yaki örümcek (örmegeç), m.(?) (hindi), midye (üstriçe), papağan (tuti), hayvan süyekinden (kemikten).

Yer: Köy (avul), kelbe (kulübe), kulübe (izbe), sergi (vıstavke).

Doğal olaylar ve yerler: çokrak (menba), rüzgarcık (yel), rüzgar (yel)cik, kirosin (gaz, petrol), buhar (par), bir nevi buhar (gaz), ziyâ (aydınlık), sadâ (tavuş), buharda (buvda), çağlayan (uçansu), bamza (deniz köpüğü), korular (ormanlar), dimce (nemli), topraklar (yıldızlar), kükürt (sera).

Üretim yerleri ve işyerleri: matbaa (basmahane), destgahları (fabrikaları), borsa (birja), alât-ı fenniyye (optik) mağazaları.

Ölçü, mesafe, birim: funt (kadak), bir milyard (bin milyon), 6 dolara (12 rubleye), "mukayyet barometro" (irtifaâtı bir alet-i mahsusa ile kaydeden), "azami asgari termometro" (tebdilât-ı hararetin azami ve asgarisi işaret eden), 12 zolotnik miktarında (selitre), Germanya akçasiyle bir milyard mark (mark 47 kapik) akça, çakramlık (verst), dilime (kesiğe), faiz (Rusça protsent).

Renkler: mâi (zenger), beyaz (ak).

Hastalık adları: Ayaklarda nasır (mazul), tif-tera (veba) çuma (tağun) tifterit.

Diğer: delik (teşik), teşik (delik), suni (yapma)

II. 3. Âlem-i Sıbyân'ın Eğitim Politikası:

Âlem-i Sıbyân'ın eğitim politikası, Gaspıralı İsmail Bey'in görüşleri esasında, usûl-i cedit eğitim tarafındadır. Bilindiği gibi XX. yy. başlarında Rusya'daki Türk ve Müslümanların eğitim seviyeleri çok düşüktü. Mektep ve medreselerde verilen eğitim çağın gerisinde, ezberci din eğitiminden başka bir şey değildi. Rus okullarındaki eğitim nispeten daha kaliteli olmakla birlikte, Müslümanlar bu okullara gitmiyordu. Rusya Müslümanlarının durumu ile Hristiyan topluluklar arasındaki eğitim farkını ve Müslümanların geri kalmışlığını giderebilecek tek çare, eğitim sisteminin baştan sona değiştirilmesi, modern ve bilimsel yöntemlerle düzenlenmesiydi. Eğitim alanındaki eksikliklerin farkında olan Gaspıralı, hayatının çoğunu yeni bir eğitim (usûl-i cedit) sisteminin oluşturulması ve Müslüman Türkleri geri kalmışlıktan kurtarmaya adamıştır. Bu yönde okullar açmış, bu okulların yönetim ve idaresini, müfredatlarını, içeriklerini belirlemiş, ders kitapları hazırlamıştır. Kurduğu matbaa sayesinde istediği yayınları yapma imkânı bulmuştur. Sürdürdüğü ortayollu bir siyasetle Rus idaresinden de gerekli izinleri alarak ve zengin halkın da maddi desteğini alarak Kırım'ın birçok yerinde usûl-i cedit okulları açmıştır. Gaspıralı'nın çıkardığı gazete ve dergilerle de düşüncelerini geniş kesimlere ulaştırmıştır. Gaspıralı'nın süreli yayınları içerisinde özellikle Âlem-i Sıbyân, okul çağı çocuklarının okula yardımcı kaynağı olmuş, yeni eğitim sistemine yönelik Türkçe metin desteği vermiştir.

Vatan Mektebi öğrencilerinden Abdüreşid Bin Molla Halil'in gönderdiği mektup, Müslüman ve Batılı milletlerdeki eğitim ve gelişmişlik farkını iyi bir şekilde dile getirmiştir. Bu mektupta aslında Müslümanların Abbasiler devrinde ilimde, felsefede ileri düzeyde oldukları, Avrupalıların gelip Müslüman bilim adamlarından eğitim aldıkları ve ileri gittikleri, Müslümanların ise bunu devam ettirmedikleri ifade edilir. Sonuç olarak da Müslüman gençlerin de Avrupa'daki üniversitelerden eğitim alarak tekrardan ilerleneceği önerilir:

... Biz Müslüman Alemi terakki ve medeniyetçe bazı akvam-ı saireden geride bulunduğumuz malumumuzdur (Sevgili Muharrir atam maksadım derin bir fikir ise de fakat halli pek müşküldür.). Dünyada bu kadar

*icadât yapılır. Bunların hiç birisi bir müslüman tarafından ihtirâ (icat) olduğunu işitmiyoruz. Mesela: Şu teaccüp etdiğimiz (şaşkınlık duyduğumuz) balon yahud sefineyi (gemiyi) kim icat etmiştir? Sorarlarsa deriz ki Amerikalı, Avrupalı yahut hayvanda elektrik olduğunu ve nihayet bu gibi şeyleri Avrupalı bir filozof teşrih etmiştir. Heyhat! ne oldu ki bizim de filozoflarımız bir şey icat etmiş olaydı! Biz zavallı müslümanların da bir âsârı olduğunu görerek ferahlasa idik, sebebi ise: Çalışmamak ve bilenlerden öğrenmemektir. Bundan yanlış bir fikir zehab olunmasın.. Filhakika hicret-i nebevînin 200 senesinde millet-i İslam'ın ve hatta Abbasilerin devrinde dinimizin medeniyete olan hizmeti pek çok olmuştur. Ama ... ne çare ki! onların bıraktıkları âsarı ve medeniyeti şimdi Hristiyanlarda görüyoruz. Çünkü o vakit Hristiyanlar ve bâhusus onlardan iki papa böyle Endülüs yani İspanya mekteplerinde tahsil-i ilm ederek gelip memleketlerinde intişar eylemişlerdir. Acaba biz de imdi gidip Avrupa dârülfünunlarında (üniversitelerinde) tahsil-i ilim edersek ne olur? Eski medeniyetimizi iade edemeyiz mi? Elbette bunun için lazımdır ki hem dünya ve hem ahiret için çalışmak ve bilmediğimizi bilenlerden öğrenmek (*1911/02-3).

Âlem-i Sıbyân dergisinde, *Kart Muallim* imzasıyla Gaspıralı İsmail Bey'in öğretmenlere hitaben yazdığı açık mektupta, toplumun okuma yazmadan mahrum, din bilgisi zayıf, cahil ve bilgisiz durumda olduğu ifade edilmiş, toplumu bu cehalet çukurundan eğitim yoluyla ancak öğretmenlerin çıkaracağı, bunun da şerefli ve sevap bir davranış olduğu hatırlatılmıştır:

"*Bugünkü cemaatimiz okumak ve yazmak bilmez, kavâid-i diniyyesini lazımınca bilmez. Çalışmak bilmez. Dünya ve zaman hâllerini bilmez ve dört tarafını kaplamış bu cehl ve bilgisizlik ile hatta bir şey bilmediğini dahi bilmez. Bu hâle kalmış, bu hâle düşmüş o güzel ve saf ve pâk cemaatlere hizmet edip bunları umûmî çukurdan, mezardan çekip çıkarıp halâs ve necât ve terakki yollarına sevketmek; dünyasını, ahiretini mesut etmek hem en ağır işlerdendir hem en şerefli, en sevaplı en büyük işlerdendir. Bu işin en birinci, en çalışkan hâdimleri, cehle karşı farz olan mücadele-i daimenin en ileri sınıfında bulunan mücahitler, mekteb-i ibtidâiye muallimleri ve muallimeleridir. Cehl ve nemelazım deryasına gittikçe dalmakta, ha boğuldu ha kurtuldu hâlinde bulunan Müslümanları kenar-ı selamete çıkarmak için şu deryaya atlamış bahadırlar, kahramanlar, muallimler ile muallimelerdir. Mektebi ikmâl eden civan, kenar-ı selameti bulmuş olur. Çünkü mektepte kesbettiği fikir, dürüst akâid ve gönlünde tevellüd etmiş üzre tekâmül sayesinde mücerret terakki*

edecektir, ileriye gidecektir. Geriye ve inkıraza kürek çekmeyecektir. Gideceği yollarını görecektir." (1911/41-1).

Gaspıralı İsmail Bey, Âlem-i Sıbyân'daki bu yazısında, eğitimle ilgili eserlerindeki fikirleriyle aynı doğrultuda olarak öğretmenlere tavsiyelerde bulunmuştur. Bilindiği gibi Âlem-i Sıbyân hem öğrenci hem de öğretmenlere yönelik çıkarılan bir eğitim dergisi niteliğindedir. Bu nedenle öğretmenlere de tavsiyeler ve derse yardımcı materyaller dergide bulunmaktadır. usûl-i cedit eğitim sistemindeki öğretmenin görev ve sorumluluklarının dergide yer alması, derginin yalnızca çocuklar için çıkarılmadığını da göstermektedir. Bu yazıda Gaspıralı'nın öğretmenlere önerileri şunlardır:

1) Az mükafata karşı çok hizmet görmeye hazır bulunmalıdır.

2) Hizmeti, himmeti takdir ve takdis edilmediği hâlde kırılmayıp daha ziyade hizmet ve himmet etmeye bel bağlamalıdır.

3) Nizam ve nizâmâtın dairesinden çıkmayıp daim açık açık göğüs gerip iş görmelidir.

4) Ders kitapların çeşitleri azdır. Muallim bu noksanı şifahen ikmale çalışmalıdır.

5) Muallim daim mütalaa ile öz malumâtını arttırmak, öz fikir ve nazarını açmak ile tedricen kesbettiğini tedricen tefehhüm ve intişara memurdur.

6) Muallim, özü derecesinde bir iki muallim yetiştirmeye ve muallimsiz kalmış cemaatlere göndermeye borçludur.

7) Mekteb-i ibtidâiyenin iki meselesi vardır: Biri programını bildirmek, diğeri mektebi ikmâl eden çocuk milletini, devletini, muhabbet bağlayıp kitap okumaya, mütalaaya yani mâlûmat arttırmaya heves ve arzu sahibi edilmelidir. Çünkü daha ziyade kesb-i ilmiye ve fenniye mekteb-i ibtidâiyeden sonra gelir.

8) Bizlerden erte başlayıp, bizlerden ileriye gitmiş milletlerin mekteb-i ibtidâiyeleri, dârülmuallimleri, mektep sermayeleri, idareleri, muallimlerin maaşları, kartlıkta rahatları vesair hususâtı bizlerce suklançtır (kıskanılacaktır) ve gayedir lakin bizler bugün hâlimize, zamanımıza ve cemaatimize derecesine göre iş görmeliyiz.

9) Mektephane, kitap, risale, kalem, kağıt vesair "tedris aletleridir". Bunların noksanı, tedrise noksan verir. Lakin unutmayalım ki en birinci "alet-i tedrisiye" muallimin himmetidir. İşbu alet-i ruhâni, işbu alet-i [1911/41-2] nurâni elde varsa, sâirleri yavaş yavaş vücut bulacaktır. Eğer himmette noksan olursa, kitap söylemez, kalem yazmaz.

*10) Hamd ü sena olsun ki cemaatler arasında ilim ve kemâlât kadri bilenler var. Gittikçe böyleler artıyor. Bu kadirdanların himmetinden ve nüfuzundan istifade etmek ile beraber muallim kardeşim en büyük muaveneti öz vicdanında, öz mesleğinde aramalıdır hem bulmalıdır. Tedrisat-ı milliye meydanında mücahid ve batır olan ruhâniyette, nurâniyette maneviyatta lezzetlenir, kuvvet alır (*1911/41-1).

Âlem-i Sıbyân'da çocuk ve gençlere dinin esasları, yalnızca birer doğma olarak değil insana ve topluma olan faydalarıyla birlikte anlatılmıştır. Örneğin namaz ibadetinin bir farzı yerine getirme yanında bedene de faydalı olduğu ifade edilmiştir: "*Terbiye-i cismâniyenin en büyük numunesi dahi namazdır. Bunun için "İbadet vücuda kuvvet verir" derler. İşbu farzı edâ etmekle vücudumuz dahi büyük fayda gördüğü şüphesizdir.*" (1911/41-2).

Eski usûl mekteplerde yer verilmeyen beden eğitimi ve spor derslerine, yeni eğitim sisteminde ruh ve beden sağlığı açısından faydalıları nedeniyle çocuklara, gençlere tavsiye edilmiştir. Dergideki sağlık konularının anlatıldığı "Beden Terbiyesi", "Hıfzıssıhha" bölümlerinde cimnastik ve beden hareketlerinin yararları, hareketsizliğin zararları söylenir: "*Gimnastiğin (riyazet-i bedeniyenin) vücuda faydası pek çoktur. Bu sayede etler kuvvetlenir, büyür, zihin açılır, yüreğe cesaret gelir. Teneffüs, hazım gibi sıhhat yardımcıları nizam ve tertip üzere iş görüp her cihetten kolları, ayakları aşağı yukarı, sağa sola hareketlendirmek vücudu öne arkaya, sağa sola hareketlendirir ve vücuda tendürüstlük (dinçlik) verirler. Gimnastik yapan çocuklar, sağlam bir vücuda, açık bir zekâya, metin bir kalıba (bedene, yapıya) malik olurlar. Daima oturaklık (oturmak) hareketsizlik, oturuş duruşta yavaşlıktan miskinlik, dermansızlık, halsizlik, korkaklık, sinir zayıflığı, iştahsızlık, daima baş ağrıları gibi hâller zuhura gelir.*" (1911/41-2).

Âlem-i Sıbyân'da "Tam Müslüman" başlıklı yazıda "okumak", "öğrenmek", "çalışmak" İslam dininin üç büyük emiri olarak ortaya konmuştur. Ayet ve hadislerle desteklenen dinî yazılarda da eğitimin önemi her fırsatta gençlere kanıtlanmıştır: "*Müslüman olanlara üç büyük emir verilmiştir. Biri ibadet ile, biri okuv (okuma) bil ve üçüncüsü çalış! Bakın okumak ilm-i marifet tahsil etmek için neler buyurulmuş. "Hikmet Müslümanın kayıp malıdır. Onu nerede bulursa alır." diyen bizim dinimiz değil midir? Hikmet, ilim ise dünyevi uhrevi hayır ve menfaat, nur ve bereket değil midir? Müslümanlıktır ki ilim, hikmet, fen, marifet, sanat işinde hiç ayırt etmez. Elverir ki hayır ve*

menfaat bahşedici olsunlar. Ehli Amerika'da da, Japonya'da da olsa onların ayağına gitmek, güzelce tahsil edip memleketine döndüğünde o mâlûmatını din ve vatan, umum-ı beşer ve insan için hayırlı olmak üzere kullanmak farz ve vaciptir." (1911/10-3).

"Bilmek" ve "bilmemek" arasındaki farkın büyüklüğü, bilgili ve bilgisiz insanların durumlarına bakılınca anlaşılır. Dergide bilginin, bilimin ne kadar önemli olduğu toplum içindeki olaylardan örnek verilerek açıklanmış ve bilgi her zaman yüceltilmiştir:

"*Dünyada yaşamak için bilmek lazımdır. Yalnız insan değil hayvanların dahi açlıktan karnını doyurmak ve düşmandan kendini saklamak için bilgiye ihtiyaçları vardır. Bilgi - ilim, derece derecedir. Hangi bir insan ki çok biliyor ve bildiğini iyilikle sarf eder, çok kazanır, mal isterse mal cıyar (yığar), şöhret ve itibar isterse bunu kazanır. Keyif ve rahatlık isterse nail olur. Az bilenler çok bilene muhtaç olur. Bilmekten kaçmak olmaz. Gözünüz ile fayda getireceğine ve gayrilere fayda götürmekte olduğunu gördüğümüz bir şeyi "bunu bana bilmek öğrenmek gerekmez" demek olmaz. İnsan bilmekten kaçar ise dünyada yaşanmanın ne gereği var?*" (1911/08-3).

Bilginin elde edileceği en doğru yer ise "okul"dur. Bu nedenle çocukların ve gençlerin okula severek gitmeleri gerekir: "*Bunu bilmek birkaç türlü ilimleri ve fenleri bilmeye bağlıdır. Bunları bilmek okumak ile olur, okuv (okuma) ise mektepte olur. Demek oldu işin başı "mektep"tedir. Öyle ise bilmek ve bilmek sayesinde dünyada yaşamak için her kim olsa mektebi sevmeli ve varmalı okumalıdır.*" (1911/08-3).

Okul, okuma öğrenmek ve bilgi almak için çok önemli bir kurumdur. Ancak okuldan daha önemli olan okul düzenidir. Derginin yazı işleri sorumlusu Osman Akçokraklı'nın kaleme aldığı yazıda "mektep nizamı"nın iyi bir eğitim için şart olduğu, Avrupa okullarındaki kurallar örnek verilerek aktarılır. Okulda sadece okuma yazma ve çeşitli alanlarda bilgi verilmemeli, okul kurallarına uyum öğretilmelidir. Bu okul kuralları içerisinde en önemlileri ise nezaket, başkalarının haklarına saygı, edep, terbiye, güzel ahlak, vb. ahlaki değerlerdir. Ahlaki değerlerin kazandırılmadığı bir eğitim amacına ulaşmamıştır. Eğitimle ilgili bu yazı usûl-i cedite göre gerçekleştirilmek istenen eğitim sisteminin ahlaki boyutunu tanıtmaktadır:

Şüphe yok "mektep" ilim ve okuv için büyük bir kapıdır. ... Mektep, okuv ve yazuv (okuma ve yazma) bunlar hep birbirine bağlı şeylerdir.

*Ama bunlardan daha başka ve belki daha mühim bir şey vardır: Mektep nizamı. İngiliz ibtidâî mekteplerinin her birinde duvara karşı büyük levhalarda iri yazı ile mektep nizamları yazılıp asılır. İşbu nizamlar arasında hesap okulacak, coğrafya, falan ya falan okuvlar okulacak denilmiyor. Bu levhalarda en birinci satırlar bundan ibârettir: "Edep ve terbiye, konuşurken nezâket ve her şeyde temizlik, kendi vazifesini gayet ciddilik turuşkanlık ile yapmak, gayrılar ile edep ve hürmet ile muamelede bulunmak, sözünde ve işinde doğruluk ve insaflılık." İşbu sözler umum (bütün) İngiltere mekteplerine nezaret eden büyük meclisin kararıyla levhalara yazılıp her mektepte asılmıştır. Çocuk da mektep kürsüsünde iken işbu hikmetli sözleri ve hüsn-i ahlak temellerini görüp onların manasını anlayıp onlar mûcibi hareket etmeye alışır yaki alıştırılırsa böyle çocuklardan millete ve memlekete iyi ve mükemmel adam yetişebilir. Eğerçi çocuk işbu sözlerden hisse alamayıp büyür ise ne kadar ilim ve malumâtı olsa da faydasız olup belki onlar sayesinde zararı dahi ziyade olabilir. Anlaşılıyor ki okuvdan da yazıdan da evvel terbiye ve hüsn-i ahlak lazım imiş. Muallim ve mürebbi efendilerin en ziyade dikkat edecekleri noktalardan biri de budur. Tekrar edelim: Çocuk yalan söylemeyip daima doğru ve sadık olmayı, çare ve fırsat buldukta gayrıya zarar getirmeye çalışmayıp her hâlde kendinden gayrı insanlara daima hürmet ve itibar ile muamelede bulunmayı ve kendi borçlu olduğu şeyleri gayet sevgi ve ciddilik ile yapıp tembellikten ve yalakalıktan kaçmayı öğrenmelidir. Bunları keenne (sanki) farz bilmelidir. Çok defalar olmuştur ki hüsn-i ahlak sahibi, insaflı ve vicdanlı ama okuv ve yazuvdan (okuma ve yazmadan) mahrum kişiler bulundukları memlekete veya cemaate büyük hizmetler eder. Bilakis pek çok adamlar vardır ki okur yazar ve çok malûmât sahibi olur, fakat bî-fâide (*1911/24-1).

II. 4. Âlem-i Sıbyân'da Değerler Eğitimi

Âlem-i Sıbyân'daki yazılar tek tek ele alındığında başlıca değerlerin "okumak", "çalışmak", "bilgi" ekseninde olduğu görülür. Gerek hikâye ve şiirlerde gerekse çeşitli konulardaki yazılarda konu hep "çalışma", "okuma" ve "bilgi"nin önemine bağlanır, ülkenin ve milletin ileri gitmesi için bu değerlere sıkı sıkıya yapışmak gerektiği öğütlenir. Dergideki yazılarda ayrıca "çalışmak", "üretmek", "dürüstlük", "temizlik", "yalan söylememek", "yardımseverlik", "çevreyi korumak, "hayvanları korumak", "anadil bilinci", "birlik", "beraberlik", "farklılıklara saygı", "başka milletlerin yaşantısını ötekileştirmemek" gibi

değerlerin de çocuklara kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Dergideki yazıların tamamında bu ahlaki değerlerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Dergide, "çalışmak", "okumak", "doğruluk" vb. erdemlerin çocuklara kazandırılması için, örnek teşkil edecek kişilerin hayat hikayeleri verilmiştir. Biyografileri verilen bu kişiler hem Türk-İslam hem de Batı dünyasından seçilmiştir.

Amerika'daki okullarda okutulan öğrenci andı dergide yayınlanmış, böylelikle çocuklara "hayvan sevgisi", "çevreye duyarlılık", "büyüklere saygı", "vatan sevgisi" ve "millet sevgisi" gibi değerler dolaylı yoldan öğütlenmiştir:

"*Beyan ederim ki, ben hiçbir vakit ağaçlara ve çiçeklere zarar ve ziyan vermeyeceğim. Hane içinde, mektepte, araba, tramvay ve vagonda döşemeye ve sokakta kaldırımlara ve gayri türlü ahali gezip dolaşan ve gözönünde bulunan yerlere tükürmeyeceğim. Bahçe hisarlarını bozmayacağım. Evlerin duvarlarını ne içeriden ne de dışarıdan yazı, resim ve suret ile bulaştırmayacağım. Sokaklara ve azbarlara (avlulara) kağıt parçaları ve yemek artıkları atmayacağım. Adamlara daima hürmet edip saygı göstereceğim. Kuşçukları severek onlara acıyacağım ve bir zarara, belaya tutulduklarını görürsem kurtarmaya çalışacağım. Gayrinin mal ve eşyasına ruhsatsız asla el dokundurmayıp kendi malım gibi muhafaza edeceğim. Bunlardan başka, bulunduğu vatanımın sevgili evladı ve doğru tebaası olduğuma yemin ederim.*" (1911/41-3).

Petersburg'da yoksul Yahudi çocuklarına yönelik açılan bir sanat okulunun açılışında Yahudilerin baş ruhanisinin konuşmasında şu sözler yer alır: "*Yahudi dininde olanların hâsiyeti (niteliği) öğrenmek, işlemek ve birbirine yardım etmektir. Bu şeyler Yahudiler için mukaddestir.*" (1911/52-3). Âlem-i Sıbyân'da doğrular, millet ve din ayrımı yapılmaksızın nakledilmiş, başka milletlerdeki kutsal ve değerler eleştirilmemiştir. Dergide diğer milletlerin yaşayışındaki faydalı görülen adetler övülüp gençlere de tavsiye edilirken, bazı gelenekler ise yansız bir şekilde verilmiştir. Âlem-i Sıbyân'ın içeriğinde diğer halklara çokça yer verilmesinin sebebi, onları kötülemek, ötekileştirmek için olmamış; çocuklara dünyayı tanıtmak ve doğru davranışları örnek göstermek olmuştur.

III. BÖLÜM
ÂLEM-İ SIBYÂN (1911-1912) METİNLER

Numro: 2

ÂLEM-İ SIBYÂN

Bahçesaray

детский мир
прйбав къ
терджоуманй

Sene: 1911 **Tercüman İlavesi**

İşbu varakanın iki sahifesi sıbyâna diğer ikisi mektep tedris ve muallim umuruna mahsus tutuluyor.



III. 1. DERGİ İDARESİNDEN

İdareden [1911/02-1]

Talebe efendicikler ve talebe hanımcıklar, bugünkü "Âlem-i Sıbyân" varakasında hep sizlerden gelmiş mektupları dercettik, düzeltmeyip olduğu gibi dercettik.

Birçok kart [yaşlı] ve sakallı adamlar ve daha çok büyük büyük hanımlar vardır ki yazmak kayda [nerede] kaldı hatta okumak bile bilmezler sizler çok bahtiyar çocuklarsınız ki daha mektebi tamam etmeden mâlûmat kesbetmişiz. Bunun için ana ve atalarınızın kolunu [elini] öpüp muallim [erkek öğretmen] yaki [veya] muallime [kadın öğretmen] olup sizleri büyük saadete yarışdıranları sevip teşekkürler edin.

Yazdıklarınızı dost eş okup cümle kere aferinler diyecekler. Bizler sizler gibi yaş [genç] ve genç oldukta [iken, olduğumuzda] hiç böyle yazı yazamıyor idik. Dinden dünyadan haberimiz yok idi. Çünkü eski mekteplerde yalnız elifba ve bâde [sonra] heftyek[2] ile biraz da Kur'an okutuluyor idi. Başka bir şey bilemeyip kalıyor idik. Sizler çok bahtlı çocuklarsız ki hem Kur'an'ı tecvid ile okuyorsuz, yazı yazıyorsuz, hesaplar ediyorsuz, Türkî her türlü risaleler, hikâyeler okuyorsuz. Az ise de tarihten coğrafyadan mâlûmat alıyorsuz. Yazdıklarınız mektuplar bunlara delildir. Aferin sizlere!

"Âlem-i Sıbyân" Almış Mektepler [1911/02-1]

Sudak civarı Taraktaş Mektebi talebesi on adet
Bahçesaray Hüseyin Efendi Mektebi on iki adet
Karye-i Kürbek Mektebi on adet
Akmescit Hacı Bilal Efendi hanesindeki kız mektebi 10 adet

İşbu varaka on adedi bir deste bir kuşak ile mekteplere yollanır. Yalnız bir ya iki nüsha almak mümkün değildir. On nüshası toptan yirmi dört numro üç rubledir[3].

İdareden [1911/02-3]

Or uyezdi [ilçesi] Şıgım karyesi [köyü] mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] gelen mektupta imza olmadığından dercedilmedi

[2] Heftyek: Abdunnasır Kursevî'nin Kur'an'daki bazı sureleri Tatar Türkçesine çevirdiği tefsir kitabının adıdır.
[3] Ruble: Rus para birimi.

[yayınlanmadı]. İmzasız mektup, hiç makamında [yok hükmünde] olduğunu muallim [öğretmen] sizlere öğretmedi mi?

İhtar [1911/04-1]

"Âlem-i Sıbyân"a gelmiş sair mektuplar gelecek numroda sırasıyla dercolunur [yayımlanır]. 52 numrodaki 4 suale gelmiş cevaplar hakkında dahi gene gelecek numroda cevap verilir.

Tercüman [1911/04-1]

Geçen nüshada neşredilmişler ile bu altı parça sabî [çocuk] ve sabîler [çocukların] mektupları türlü taraftan gelmiştir. Her biri öz imlası öz hâli ile düzedilmeyip dercedilmiştir [yazılmıştır, yayımlanmıştır].

Kırım, Kafkaz, içeri Rusya ve Türkistan çocukları yazıyorlar… Bakın kardeşler Cenâbıhakk'a şükür ve şükredin çocuklarımızın dili, yazısı birdir. Başka başka değildir. Bu çocuklar atalarından daha ziyade yek [bir] diğeri ile anlaşabilecektir çünkü lisanları şiveleri birleşmiş bulunuyor.

Lisanımız, şivemiz birdir… müjde!

Lisanımız, yazımız birdir... yaşasın çocuklar!

Buna hizmet eden muallimlerin gönüllerine şöhret, ömürlerine bereket!

Müslüman Gimnazyası [1911/04-3]

Pişpek uyezdi Kırgızları ile mezkûr [adı geçen] şehir idaresi birlikte bir gimnazya açılırsa mezkûr uyezd [ilçe] Kırgızları üç seneye kadar 100 bin ruble iâne vermeye vaad etmişler.

• Şehr-i Almaata (Verni) civarı Çilek karyesi [köy] mektebi için muallim [öğretmen] Maksudof on nüsha "Âlem-i Sıbyân" yazdırdı.

• Kırım Dereköy mektebi için muallim [öğretmen] İsmail Hakkı Efendi 13 adet "Âlem-i Sıbyân" yazdırdı.

İhtar [1911/06-1]

4. numro "Âlem-i Sıbyân"daki bilmecelere gelen cevaplar gelecek nüshada dercolunurlar [yayımlanırlar].

Fikre Dalmış Bir Kızcık [1911/06-1]



Âlem-i Sıbyân'a verilmiş sualleri az çok anlamış bu ufak kızcık öz aklına göre cevap vermek isteyip düşünmeye, fikir etmeye dalmış, biçarenin bu hâlde fotoğraf rast gelip hemen resmini çıkarmış.

İâne [1911/08-1]

Travisk şehrinden Sare Hanım Ahmeruva'dan Yedisu fıkrasına üç ruble iâne geldi. İşbu akça şehr-i Bahçesaray defterine kaydolunup upravaya [idareye] teslim olundu.

İhtar [1911/08-1]

6'ncı numrolu "Âlem-i Sıbyân"daki bilmecenin halline [çözümüne] dair gelen doğru cevaplar gelecek nüshada dercolunurlar [yayımlanırlar].

Çocuklar Poçtası [1911/08-1]

Or uyezdi [ilçesi] Togaycu karyesi [köyü] mekteb-i ibtidâî çocuklarından Mehmediye Gaffaroğlu'na: Mektubunuz geldi. "Âlem-i Sıbyân'ı" sevine sevine okuduğunuza biz de sevindik. Çalışınız, okuyunuz. Cümleyi [herkesi] de sevindirirsiz.

"M.B. Oğlu" imzalı mektup gönderen efendiye: Açık imzasız mektuplara yer yok.

Yedisu vilayeti Serkisopol'da ibtidâiye talebesinden Abdulhak bin Til Muhammed El-Tumâni'ye: Yumurta meselesine doğru cevap verdiğiniz mektup geldi.

Akmescit Mektebi talebesinden Seyyid Muhammed Özenbaşlı'ya: Tambuf [Tambov] gubernası[4] [vilayeti] Veregili biraderlerinize hitaben yazdığınız mektup doğru ve güzel yazılmıştır.

Aluşta mektebi talebesinden Hasan Hayri Efendi "Niçin ve Neden" diye başlanıp beyit ile soralmış [sorulan] suallere çocuklar değil babaları tarafından dahi cevap veren az bulunur. Bu mülahazalar gayet derin ve müşkil olduğundan çocukların zihnini bozmamak için dercolunmadı.

Muhabbetinize teşekkür.

İdareden [1911/14-1]

Çocuklardan gelmeye başlayan cevap mektupları inşallah gelecek nüshada dercolunurlar [yayımlanırlar].

Levha-i İbret [1911/14-1]

تعلم فالجهل عار
الى يضرى اهب رالحالل

Ey civan öğren cehâlet ardır
Hardır [eşektir] ol kişi kim cehâletkârdır.
هل يستوي[5] .....
(Sadi)

İhtar [1911/15-1]

12'inci ve 13'ncü ilavelerde dercolunmuş [yayımlanmış] şekil ve bilmeceye karşı gelmiş cevaplar gelecek nüshada dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

[4] Guberna (Rus. guberniya): 1708-1929 yılları arasında Rusya'da uygulanan yönetim birimi.
[5] hel yestevi: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Zumer suresi (39/9).

İdareden Cevaplar [1911/15-1]

1) Hacı Terhan Kadı karyesi [köyü] "Mekteb-i İctihad" talebesinden Rahmetullah Ebû Bekirof'a: Mektubunuz geldi. Yazdığınız meselenin halli [çözümü] 10'uncu numroda gösterilmiş idi.

2) Akmescit'te Abdulaziz Efendi Mektebi talebesinden Sıfyan Müezzin İsmail Çelebi oğlu: Bilmeceniz alındı. Bilmeceyi halliniz [çözümünüz] doğrudur. "Âlem-i Sıbyân"ın programı ve mündericesi [muhtevası, içeriği] hakkındaki efkâr ve tavsiyelerinize teşekkür olunur.

İdareden [1911/17-1]

"Tercüman" gazetesinin "Âlem-i Sıbyân" ilavesi muallimler [öğretmenler] ve şâkirtler [öğrenciler] nezdinde ziyade makbul edildiğinden her hafta çıkacaktır. Mekteplinin yukarı sınıfına her hafta kıraât yetiştirecektir. Mektep ve mektepliler arasında muhabereye vasıta olacaktır.

Bakü şehrinde hanımlara mahsus "ışık" namında haftalık jurnal [dergi] çıktığından ve güzel surette tertip [düzen] olunduğundan "Âlem-i Nisvân" varakasını vermeye hacet kalmayıp toktadılmıştır [durdurulmuştur]. Kız çocuklara lazım şeylerden Âlem-i Sıbyân'da bahs edilecektir.

Muallim Efendilere [1911/17-1]

İşbu varaka bir cihetten sıbyâna mahsus olmak ile beraber sınıf-ı muhtereme-i muallimîne [kıymetli öğretmen sınıfına] hâdim olmak [hizmet etmek] muradındadır. Zaten "Tercüman" bu idi, "Zaman" yine budur. "Âlem-i Sıbyân" bunların suret-i mahsusiyetidir.

Muallim ve muallime kardeşler! hâlleriniz ağırdır. Fiiliniz müşkildir. Dünyanız dardır. Maaşınız azdır fakat hâliniz şereflidir. Mülkünüz sabidir. Dünyanız hayır-bahştır ki maaş azlığıyla mazlum olmanız, çünkü cehl ve inhitâta karşı mücahidiz, kahramanız! Gıda-i maneviniz bitmez tükenmez hazinelerdir.

Dünya bolluğu ve akça torbası gözleyen muallim [öğretmen] varsa mektep rahlesinden, ders kürsüsünden uzak dolanmalıdır.

Muhabbetli hemşehrilerim, doğrudur ki mektephâne ticarethâne değildir, lâkin muallim ve muallimeler insanlıkları cihetle insanca geçinmeye hacetlidirler. Mektebin selameti ve terakkisi, evlâd-ı vatanın güzel tahsili ve terbiyesi muallim ve muallimelerin dünya şugûlünden [uğraşından], dünya kaygılarından azad edilmesine bağlıdır. Maâşları bol bol temin edilmektedir. Bu cihet cemaâte ve ehl-i hayrata ve bâhusus ata ve analara mahsus vazifedir ve en büyük en nafî mürüvvetdir.

Mektep yalnız ilim-hâne değildir hem saâdet-hânedir. Mektep en metin en kavî kaledir. Muhafızı zayıf, hisarı bozuk ya eğrilmiş olursa selâmet tehlikede kaldığıdır.

Muallim ve muallimeler çalışmalı,
Cemaât bunları güzel bakmalı,
Bunun neticesi terakki ve selamettir
Aksi ise harap ve nedâmettir.

Taktî-i Ebyat [1911/19-1]

14'üncü numroda "Türkçe Vezin" makalesinde Taşkent muallimlerinden Ahmet Kerim Maksudof'un derc ve sual ettiği 7 ve 11 harekeli manzumeler Davulcar Medresesi talebesinden Abdulaziz bin Habibullah Efendi tarafından gayet doğru taktî edilerek [ayrılarak] idaremize gönderilmiştir.

İhtar [1911/20-1]

1) Bilmecelere dair birçok mektuplar geliyor ise de yalnız doğru halledenlerin [çözümleyenlerin] isimleri dercolunuyor [yayımlanıyor].
2) "Âlem-i Sıbyân"a dercolunmak [yayımlanmak] için sual ve bilmece gönderip beraberinde cevabını idareye beyan etmiyorlar. Bu gibi sual ve bilmeceler "Âlem-i Sıbyân" dercolunmuyor [yayımlanmıyor].
3) 19'uncu numrodaki harfler meselesine dair gelen cevaplar gelecek numroların birinde dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

İmtihan [1911/23-3]

İşbu hafta Bahçesaray Zincirli Medrese, Sırlıçeşme ve Yangancami mekteplerinin imtihanları olup talebe ve şâkirtler [öğrenciler] yazlık tatile dağılmışlardır.

İdaremize gelmiş bir mektupta Or uyezdi Şıgım karyesi mekteb-i ibtidâiyesinin imtihanları icra olunup 2 talebe ikmal şehadetnamesi alıp çıkmışlar. İşbu mektebin küşadına [açılışına] teşebbüs ile 14 kadar fukara çocukları okutturan karye [köy] mûteberânından [ileri gelenlerinden] Hacı Veli Ağa ile Seyid Muhammed ve Seyid Hasan ağalara Muallim Hafız Ahtem Efendi alenen teşekkür ediyor.

Tashih [1911/25-1]

Geçen 24 numrolu "Âlem-i Sıbyân"ın dördüncü sâhifesi, başındaki bentleri 2'nci sâhifenin ahirindeki [sonundaki] "hep kardeşiz" beyitlerine koşup [birleştirip] okumak gerektir.

3'üncü sâhifedeki "Velosipedin Tarihi" nam [adlı] makalenin âhirine yakın çizgi ile ayrılmış ve "Ernest'in atası" sözleri ile başlayan satırları âhirine kadar ikinci sütunun "dolaşmaya başladı" diye tevkıf edilen satırlardan sonra okumalıdır.

İhtar [1911/26-1]

23'üncü numroda sual olunmuş murabba [kare] hususunda gönderilen cevaplar ileride yakın nüshaların birinde neşrolunacaktır.

Cevaplar [1911/26-1]

19'uncu numrodaki Rahimcan El-İshakî sualine karşı aşağıda isimleri mezkûr efendilerden doğru cevaplar alındı: Ufa vilayeti "Berkete" karyesi [köyü] Medrese-i Ahmediye talebesinden Nimetullah Bigkulef, Dağıstan'da "Muharremkend" karyesinden [köyünden] Mirza Muhammed Hacı Muhammedzade.

21'inci numrodaki Afife Hanım sualine doğru cevap gönderdiler: Gözleveli mektep talebesinden Bilal Rıfkı bin Hafız Hüseyin. Teraski Oblast [bölgesi] Nalçik ögrügi Gündelen karyesinden Mahmud bin Ali Efendi el-Envi. Kayacık karyesi [köyü] mektebi talebesinden Abdulgaffar, Tahir, Abdülkerim ve Ziyaleddin.

Mektep Kitapları [1911/41-1, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 1912/01-1, 02, 03, 04, 05, 07, 08, 09, 10, 17, 18, 19, 20]

Mektepler naçalstvası ve idare-i şeriyye canibten âit olduğuna göre makbul ve tedris için tensib buyrulmuş ve ibtidâiye programına muvafık olan ders kitaplarından 4 cüzü "Hâce-i Sıbyân", sarf, ilm-i tarih-i İslam, tecvid, muallim-i farsi, hesâb-ı, ibtidâî ve müştemili yazı defteleri güzel surette güzel kağıda tekrar tab' edilmiştir. İş'ar olunduğu hâlde münasip ikram ile her tarafa mekteplere yollanır.

Kalem yazısı tamamen tashih edilmiş ve idare-i şeriyyece tamamiyeti tasdik buyrulmuş kelam-ı şerifler daim hazır bulunmaktadır

Müracaat Bahçesaray gazete idaresine

Muallimlere Mektup [1911/41-1]

Bugünkü cemaatimiz okumak ve yazmak bilmez, kavâid-i diniyyesini lazımınca bilmez. Çalışmak bilmez. Dünya ve zaman hâllerini bilmez ve dört tarafını kaplamış bu cehl ve bilgisizlik ile hatta bir şey bilmediğini dahi bilmez.

Bu hâle kalmış, bu hâle düşmüş o güzel ve saf ve pâk cemaatlere hizmet edip bunları umûmî çukurdan, mezardan çekip çıkarıp halâs ve necât ve terakki yollarına sevketmek; dünyasını, ahiretini mesut etmek hem en ağır işlerdendir hem en şerefli, en sevaplı en büyük işlerdendir.

Bu işin en birinci, en çalışkan hâdimleri, cehle karşı farz olan mücadele-i daimenin en ileri sınıfında bulunan mücahitler, mekteb-i ibtidâiye muallimleri ve muallimeleridir.

Cehl ve nemelazım deryasına gittikçe dalmakta, ha boğuldu ha kurtuldu hâlinde bulunan Müslümanları kenar-ı selamete çıkarmak için şu deryaya atlamış bahadırlar, kahramanlar, muallimler ile muallimelerdir.

Mektebi ikmâl eden civan, kenar-ı selameti bulmuş olur. Çünkü mektepte kesbettiği fikir, dürüst akâid ve gönlünde tevellüd etmiş üzre tekâmül sayesinde mücerret terakki edecektir, ileriye

gidecektir. Geriye ve inkıraza kürek çekmeyecektir. Gideceği yollarını görecektir.

Bu hakikatler, cümle muallim kardeşlerime ve oğullarıma gün gibi aşikardır. Maksadım bunları beyan etmek olmayıp "Şimdi ne ve nasıl işleyeceğiz?" sualine bir cevap arzetmektir. Muallim;

1) Az mükafata karşı çok hizmet görmeye hazır bulunmalıdır.

2) Hizmeti, himmeti takdir ve takdis edilmediği hâlde kırılmayıp daha ziyade hizmet ve himmet etmeye bel bağlamalıdır.

3) Nizam ve nizâmâtın dairesinden çıkmayıp daim açık açık göğüs gerip iş görmelidir.

4) Ders kitapların çeşitleri azdır. Muallim bu noksanı şifahen ikmale çalışmalıdır.

5) Muallim daim mütalaa ile öz malumâtını arttırmak, öz fikir ve nazarını açmak ile tedricen kesbettiğini tedricen tefehhüm ve intişara memurdur.

6) Muallim, özü derecesinde bir iki muallim yetiştirmeye ve muallimsiz kalmış cemaatlere göndermeye borçludur.

7) Mekteb-i ibtidâiyenin iki meselesi vardır: Biri programını bildirmek, diğeri mektebi ikmâl eden çocuk milletini, devletini, muhabbet bağlayıp kitap okumaya, mütalaaya yani mâlûmat arttırmaya heves ve arzu sahibi edilmelidir. Çünkü daha ziyade kesb-i ilmiye ve fenniye mekteb-i ibtidâiyeden sonra gelir.

8) Bizlerden erte başlayıp, bizlerden ileriye gitmiş milletlerin mekteb-i ibtidâiyeleri, dârülmuallimleri, mektep sermayeleri, idareleri, muallimlerin maaşları, kartlıkta rahatları vesair hususâtı bizlerce suklançtır (kıskanılacaktır) ve gayedir lakin bizler bugün hâlimize, zamanımıza ve cemaatimize derecesine göre iş görmeliyiz.

9) Mektephane, kitap, risale, kalem, kağıt vesair "tedris aletleridir". Bunların noksanı, tedrise noksan verir. Lakin unutmayalım ki en birinci "alet-i tedrisiye" muallimin himmetidir. İşbu alet-i ruhâni, işbu alet-i [1911/41-2] nurâni elde varsa, sâirleri yavaş yavaş vücut bulacaktır. Eğer himmette noksan olursa, kitap söylemez, kalem yazmaz.

10) Hamd ü sena olsun ki cemaatler arasında ilim ve kemâlât kadri bilenler var. Gittikçe böyleler artıyor. Bu

kadirdanların himmetinden ve nüfuzundan istifade etmek ile beraber muallim kardeşim en büyük muaveneti öz vicdanında, öz mesleğinde aramalıdır hem bulmalıdır. Tedrisat-ı milliye meydanında mücahid ve batır olan ruhâniyette, nurâniyette maneviyatta lezzetlenir, kuvvet alır.

Kart Muallim [İsmail Gaspıralı]

Çocuklara Mektup [1911/41-2]

Yaz geçti. Yazlık güzlük işler tamam oldu. Mektepler açıldı. Okumak ile ilim ve hüner tahsil etmek vakti girdi. Buna göre sizler mekteplere cem oldunuz, çalışmaya başladınız. Biz de sizlere mahsus olan "Âlem-i Sıbyân" yani sabîler [çocuklar] dünyası adında varakamızı çıkarmaya tutunduk. Sizler okuyacaksınız, bizler yazacağız. Gelecek yaz gelip imtihanlar edilip mektepler tatil olana kadar beraber çalışacağız. Her cuma sizlere hikâyeli, haberli ve resimli mektep gazetesi yollayacağız. Sekiz ayda otuz iki nüsha eder. Eğer nüshaları okup deste edip saklarsanız güzel bir defter olur.

"Tercüman" gazetesi aldırmış adamlara "Âlem-i Sıbyân" dahi beraber yollanır. Mektep sınıflarında okulmak üzere deste ile mesela on yaki daha ziyade alındıkta bir kuşak ile mektep namına yollanır. Mektep için destesi yani on nüshası sekiz aya kadar üç rubledir. Daha ziyade alındıkta otuzar kapik[6] koşulur.

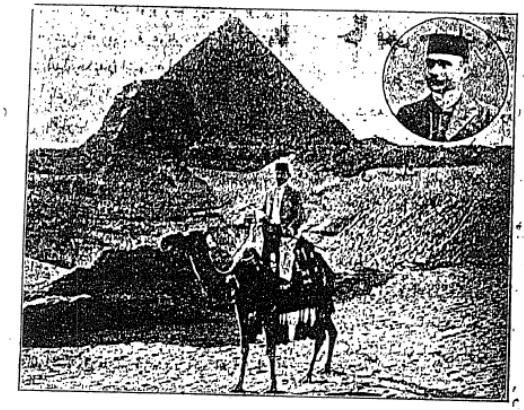
Okumak isteyen on çocuklar muallim efendiye müracaat edip idareye haber versinler.

İdâre

Gazete idaresinden [1912/03-1]

Resmin yukarı köşesinde ve deve üzerinde görülen kişi gazetemizin erkan-ı tahririyesinde Akçokraklı Osman Efendi'dir. İşbu "Âlem-i Sıbyân" varakasının tertip ve tahririne çalışmaktadır ki bu varakayı okuyan çocukların muallimi sayılır.

[6] Kapik: Rus parası rublenin yüzde biri değerindeki para birimi. Rus madenî parası.



İdareden [1912/07-4]

5'inci numrodaki nal meselesine dair gelen cevaplar gelecek numroda dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

Çocuklara Mektup [1912/09-3]

Küçük ve sevgili dostlarımız!

İki kıştan beri "Âlem-i Sıbyân"ı biz yazıyoruz. Sizler okuyorsunuz. Şimdi ara sıra siz de yazıp biz de okumak istiyoruz. Yani biriniz yazıp kalanlarınız da bizimle beraber okurlar.

"Ne yazayık? [yazalım], neden bahsedeyik? [bahsedelim]" diyeceksiniz.

Aşağıda sıra ile yazdığımız suallere dikkat ediniz. Bu sualleri düşünerek her birinin karşılığını tafsil ile yazıp birbirine kuraştırırsanız [birleştirirseniz] güzel ve faydalı bir makale meydana gelmiş olur. Biz makalenizi imzanız ile dercederiz [yayımlarız] herkes seve seve okur.

Makale yazarken suallerimizi tekrar etmek ve rakam sırasıyla kıska kıska [kısa kısa] cevaplar yazmayıp güya sual ve cevap yok gibi yazmalı. Yazacağınız şey bir tarif veya hikâye tarzında olmalı. Makalenin altında imzanız ve yaşınız dahi vaz olunmalıdır. Mesela şu sırasıyla mâlûmat yazabilirsiniz:

1) Oturduğunuz avul [köy], karye [köy] veyaki şehrin adı?

2) Volost [vilayet], uyezd, guberna [vilayet] ve oblastta [bölgede] yaz ve kışınız nasıldır?

3) Avul [köy] ve şehirlerde ne kadar can olduğu. Ekseri nasıl halk var?

4) Oturduğunuz yerin halkı ne ile meşguller?

5) Oturduğunuz yerde bağ ve bahçecilik, yani ziraat veya fabrikacılık veya sanat ve ticaretten neler vardır?

6) Guberna [şehir] şehrine nasıl varılıp geliniyor?

7) Erkek ve kız mektepleri, camiler, gazete ve basmahâneler, tiyatrolar var mıdır?

8) Sizin yerli halkların âdet ve tabiatları nasıldır. Sizin kendi yaşayışınız ne türlüdür. Erkek ve kadın elbiseleriniz nasıldır?

9) Bulunduğunuz yerde en meşhur şeyler nedir ve en meşhur adamlar kimlerdir? Eski vakitlerde sizin yerde meşhur vakalar olmuş mu?

10) Bulunduğunuz avul [köy] veya şehirde sizin en ziyade beğendiğiniz nedir? Ve beğenmediğiniz nedir?

11) Avul [köy] ve şehrinizde olmasını ve yapılmasını istediğiniz ve münasip gördüğünüz bir şey var mıdır?

İşte bu sıra ile çocuklar tarafından yazılmış güzel makaleler saylanıp [seçilip] münasip olanları "Âlem-i Sıbyân"da dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

İdareden Cevaplar [1912/10-4]

Kargalı'da Medrese-i Osmaniye talebelerinden Gaffur Can Osmanof'a: Gönderdiğiniz bilmecenin işaretleri bizde bulunmadığından dercolunamayacak [yayımlanmayacak].

Kovuş Gayret Mektebinden bir çocuğa: Belki bir arada dercolunur [yayımlanır].

T. Boyacıyef'e: - Bir şiiriniz bu hafta konuldu. İkinci şiiriniz dahi ilerde dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

İdareden Cevablar [1912/17-3]

Zincirli Medrese talebesinden Hamza Şeyhzade'ye: Biraz tashih ile dercolunur [yayımlanır]. Tercümelere devam ediniz.

İdareden İhtar [1912/17-3]

Bazı bir efendiler Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasından, Mehmet Emin Bey, A. Ulvi ve gayrıların ve Hafız Ömer Efendi

Kıraat kitabından ve gayrı yerlerden şiirler köçirip [alıp] kendi imzasını koyarak, "Şu benim yazdığım şiirleri gazeteye dercetmenizi rica ederim" diyerek idareye müracaat ediyorlar. Başkasının şirini "benimdir" demek olmaz. Bu iyi şey değildir. Böyle âdeti olanlar bırakmalıdır. Gayrılardan uğurlanmış şiirler idareye malum gibi okuyucuların dahi ekserine bellidir. Görürlerse ayıp olur.

İdareden İhtar [1912/22-4]

Geçen 17 ve 19 numrolardaki bilmecelere gelen cevaplar gelecek numroda dercolunurlar [yayımlanırlar].

İdareden İhtar [1912/27-1]

Mekteplerin yazın cümlesi kapalı bulunduğundan işbu mekteb-i tefrikanın gelecek nüshası sentyabrda [eylülde] çıkıp devap edecektir.

Bu sene "Âlem-i Sıbyân"ın tertibi ve tahriri gazetemizin muharrirlerinden Osman Efendi Akçokraklı'ya emanet edilmişti. Kalem işi, cemaat işi olduğundan vazifesini hoş eda ettiği için arz-ı teşekkür ediyoruz.

İdare

III. 2. KÜÇÜK HİKAYELER

Tamahkâr Sıçan [1911/08-3]

Sıçan kapkanı [kapanı] görür görmez: "doğrusu ya şu insanlar ne kadar hilebazdılar." dedi. Ve: "Baksana kapkan içinde de bir parça et koymuşlar da beni aldatmak, dolaba düşürmek istiyorlar! Ama ben pek âlâ biliyorum ki bu ev değil, benim için kurulmuş bir tuzaktır. Hayır hayır, beni aldatamazsınız!" diyerek dönüp yuvasına gitmek istedi. O sırada biraz durdu da, düşünmeye başladı ve kendi kendine: "Bu ettir, bunu yiyemezsem bile koklamak mümkün a? Ben et kokusunu pek severim.

Dur! Biraz koklayım, şunu koklamada ne zarar var?" dedi de döndü. Ve kapkana girip koklamaya başladı. Etin kokusu pek hoşuna gittiğinden kendisini tutamadı. Daha biraz yaklaşayım derken burnu et parçasına dokunur dokunmaz pat! Bir ses çıktı kapkanın kapağı yapaldı [kapandı]. Zavallı sıçan korktuğu tuzağa düşmüş idi!

Hafiz Ömer Efendi

Nuha'dan Mühim Eğlence (Tarihî) [1911/12-2]

Kış faslı idi, gece olmuştu. Zeki Efendi ile pederi ve ev külfetleri [ev halkı] yemekten sonra hafif bir çay içtiler. Pederi oğlana dedi ki: Oğlum! Gel bir yeni otağa [odaya] çıkalım, mühim bir eğlence ile vaktimizi geçirelim!

Zeki Efendi memnun olarak Pederiyle beraber gittiler:

Pederi oğluna: Oğlum! Geçen gün mektepte okuduğun dersi bana söyleyebilir misin?

Oğlu: - Efendim! Geçen gün dersimiz tarih dersi idi.

- Pekâlâ tarih ne demektir?

- Tarih, bir şeyin vuku gelen zamanı yani: yaşamış insanların ahval ve etvârından, ulûm u sanayinin terakki ve tenzilinden bahseden fendir.

-Demek ki, insanın tarihten istifade edeceği tabidir. Pek güzel. İnsanın fennî tarihten istifade edeceğine sebep nedir?

Tarih geçmiş insanların ahvalinden bahsederken iyi adamları arzu, fena adamlardan ikrah ettirir. Bu sebeple bilcümle âmâlimiz [isteklerimiz] layıkıyla hâllolunur.

-Aferin oğlum! İşte böyle olmalı.

Bu tarihi eğlencede çocuğun pederi âlim ve fazıl olsa gerektir.

Değil N. şehrindeki avam pederler gibi ki. Kendi menfaat şibhiyelerinden ma'ada bir şey bilmesinler!

Lakin fennî tarihten ben de biraz mâlûmat versem zannederim hoşnut olursunuz değil mi?

-Peder efendim eğer siz de mâlûmat verirseniz fevkalade memnuniyetimi mucib olursunuz.

-İmdi biz tarihi muhtasaran [kısaca] ikiye ayıracağız:

Birincisi - Tarih-i umûmîdir ki cümle insanların ahvalinden bahseder. Yani: Tarih-i umûmî: Cem-i akvamın [bütün kavimlerin] ne yolda hareket ettiklerini, nasıl zâhire [meydana] geldiklerini bildiren fenne derler.

İkincisi- Tarih-i hususidir ki yalnız bir kavmin ahvalini öğreten fendir. Yani: bir milletin ne yolda hareket ettiğini, ne yaptığını ve nasıl zâhire [meydana] geldiğini bildiren fendir.

Bu fen her kavmin kendi ismiyle müsemma olur. Mesela: Rusya tarihi, Fransa tarihi ….. tarihi gibi ki, Rusya'ya Fransa'ya mahsus tarih demektir.

Bundan başka birkaç türlü tarih vardır ki, artık sırası değildir.

-Teşekkür ederim efendim! müsadenizle tarihe ait bir şey sormak isterim. Şimdiki Rusya'daki terakki [gelişme] ve medeniyetin esası kim olmuştur?

- Oğlum (220) sene bundan mukaddem [önce] Rusya'da cehalet, taassup ve avamlıktan gözler kamaşırdı. Sonradan Rusların en büyük hükümdarı olan İmparator Büyük Petro (Velikiy Pyotr) şehzade olduğundan çocukluğundan kendisine bir Avrupalı terbiye vermiş ve mutlak lüzumlu olan fenni [bilgiyi] harbi Petro'ya talim etmiş. Petro anlamış ki eğer Rusya devleti böyle cehalet içinde yaşar ise devam etmeyip mahvolur gider.

Bunun için çocukluktan kendisi gibi arkadaşlarına muntazam surette askerî talim vererek hükümeti ele almıştır. Sonra mektepler, mahkemeler açmış ve kanunlar nizamlar ilan etmiş. Hülâsa eczâ-yı medeniyeti tedrîcen intişâr ederek bugünkü günde Rusların saadete nail olmalarına sebep olmuştur.

Şuracıkta bunu bilmelisin ki bizim de ecdadımız pek çok yararlıklar getirmişler. Ama kadir ve kıymetini bilmedik. Ne olaydı bizde sebat-ı fikr olaydı! Bunun içindir ki oğlum bizler:

-Artık ihtiyar olduk, vakit size kaldı! Düşünün bu hasta milletin reha bulması için lazım gelen ilaçları arayınız belki bulursunuz.

Artık diyeceğim yoktur. Haydi oğlum yatak vakti geldi .

Zavallı Zeki, biraz mükedder olduysa da pederinin ne dediğini iyice anladığından o gece şâdlığından gözüne uyku gitmemiş idi. İşte bu vecihle pederinin fikr…sini celb etmiş ve bu suretle milletine büyük hizmetler etmiş idi. Okuyan zevata [kimselere]: Farz et şu eğlenceyi kıssa akıl etsen götür bundan hisse.

O. M. H

Ötkün [İnce] Akıl [1911/14-3]

Köylünün biri şehirde satmak için yanına iki atını alıp birini arabaya yıkmış ve diğerini arkaya bağlayıp yola çıkmış idi.

Yolda geceye kalıp bir dağ içinden geçerken uyuya kaldı. Böyle yolda yalnız kalanları dalamak için fırsat bekleyen haydutlar hemen arabayı sarıp köylünün kol ve ayaklarını bağladılar. Üst baş ve ceplerini arayıp akça bulamadıklarından iki atını almaya karar verdiler.

Bunların daha başka yerlerden uğurladıkları eşya çok idi. Bunların cümlesi sal üzerine yüklenip yakında bulunan sudan karşıya geçirilecek. Fakat sal yükünü almış ve haydutların hesabınca ancak bir at daha götürebilecek idi. Vakit dahi dar. Nihayet yalnız bir atı almaya karar verdiler.

Atların biri çal ve diğeri kara idi. Haydutlar arasında işbu iki attan hangisini almak hususunda münâzara çıktı. Anlaşamadılar. Sonra köylüye hitaben dediler:

-Yolcu atlarından hangisini az beğeniyorsan söyle, biz şunu alırız.

Köylü dedi ki:

Ağalar! Ben atlarımın her ikisini de beğeniyorum. Hangisini alsanız da yüreğim acıyacaktır. Benimce biz meseleyi böyle hallederiz: Eğer ben şimdi size doğru söylersem çal atı alırsınız. Eğer yalan söylersem kara atı alırsınız. Anlaşıldı mı?

-Anladık. Tez söyle bakalım!

-Siz benim kara atımı alacaksınız.

Bunu işitince haydutlar manasını birden bire anlamadılar. Kendi ara mülâhazaya başladılar. Şimdi ne yapmalı? Eğer köylünün dediğince kara atı alsalar, köylü doğru bir söz söylemiş oluyor. Doğru söz için çal atı almak gerek. Çal atı alırlarsa köylü yalan söylemiş oluyor. Yalan için kara atı almak gerek. Karayı alsalar yine de köylü doğru söylemiş oluyor. Ve ilâ-ahir hiçbir atı almak mümkün değil. Bir defa söz verdikten sonra zor ile almak dahi istemediler.

Nihâyet haydutlar köylünün el ve ayağını çözüp ötkün akıllılığı [ince zekâsı] için yoluna salıverdiler.

Yarın [1911/15-3]

(Rusçadan)

İvan diyor ki: "Yarın kendi yerlerimi sürmeye başlarım. Vakit zâyi etmeye olmaz. Yaz geçiyor. Eğer benim yerim sürülmüş olmazsa o vakit bende buğday olmaz. Binâenaleyh ekmek de olmaz". "Yarın" geldi, sabah açılır açılmaz İvan ayağa kalktı. Ve kendi sabanını düzetmeye başladı. Şu esnada kendi dostlarından biri gelerek: Ulu evlerde icra olunan cemiyetlerden birine davet etti. İvan evvela varmayacak [gitmeyecek] oldu. Lakin az bir şey düşündükten sonra "Erte, geç benim işime zarar yoktur. Ama böyle şenlikli günü gayb etmeye olmaz. Böyle gün seyrek rast gelir." diyerek dostuyla birlikte cemiyete gitti.

Ertesi gün İvan'a rahatlanmak lazım oldu. Zira geçen gün cemiyette ziyadesiyle yemiş ve içmiş. Şimdi başı fena hâlde ağrıyor ve karnı da pek iyi değil. İvan kendi kendine "Yarın biz hepsini öyüdiriz [öğütürüz]" diyordu.

Lakin "yarın" yağmur yağdı. İvan yağmur yağdığına pek kederlendi, zira bütün günü bir yere çıkamayarak evde geçirdi.

İkinci gün şems kızdırıyordu. İvan bunu görerek ferahlanıyordu, lakin bugün de atı hastalandı. İvan bugünü de zavallı hayvancığını insafsızca seb [küfür] ederek geçirdi.

Bu günden sonra da bayram günleri geldi. Bayram günlerinde işlemeye olmaz. Günahkâr olursun.

Yeni hafta başlıyor. Hafta bitinceye kadar başka işlerde bulunuyor. Bu haftadan sonra İvan komşu köyde icra olunan

panayıra gitti. İvan bu panayırı hiçbir vakit salıvermiyor: Zira etrafta bu panayır iyi bir panayır idi.

Panayırdan sonra amucazadelerinin düğününe gitti. Daha sonra akrabalarından birinin cenazesine gitti. Ondan sonra isim duasına gitti... İvan kendi yerini sürmeye başladıkta çoktan saçuv [ekin] vakti geçmişti. Böylesine İvan da orak vakti bir şey bulunmuyordu. Eğer sen de iş bulunursa bilâ-tevkif icrasına koyrulmalısın. Sen şimdiki vaktin sahibisin. Gelecek vakit senin elinde değil. Kim ki işi ferdâya [yarına] bırakmak isterse ahiri işin sonuna çıkamaz.

Nitekim Farisi'de (کار امروز بفردا نکداری زنهارکه جوفردا برسد نوبد کار دکرسد) yani bugünün işini sakın yarına bırakmayasın, çünkü yarının dahi kendine mahsus işi var.

Zincirli Medrese talebesinden Yahya Badraklı

Horoz İle Tilki [1911/17-3]

Bir tilki bir çiftliğin kenarında dolanıyordu. Karnı acıkmıştı. Kendisine bir av arıyordu. Derken orada bir horoz (küçet) gördü. Horoz bir toprak yığını üzerinde çöpleniyordu. Yanına yanaştı.

- "Sabah şerifler hayrolsun, komşu!" dedi. "Ben sizi tanıyorum ama siz beni galiba bilmezsiniz. Vaktiyle babanızla pek ahbap idik. Sesi elan [hâlâ] kulağımda çınlıyor. Merhumun çok güzel bir sesi vardı. Acaba sizin de öyle mi?".

Bu sözler horozun hoşuna gitti. "Benim de sesim babamın sesi gibi güzeldir." dedi.

Tilki bir defacık ötmesi için rica etti. Maksadı onu habersizce yakalamak. Çünkü bilirdi ki horoz öterken gözünü kapar.

Horoz öttü, tilki de hemen üzerine atlayıp ayaklarından yakaladı. Ormana doğru koşmağa başladı. Evin köpekleri karşıdan bu hâli gördüler. Tilkinin arkasına düşüp kovalamağa başladılar.

Horoz da kurtulmanın çaresini düşünüyordu. Tilkiye dedi ki: "Şu köpeklere bağır, de ki ben senin misafirinim, boşuna koşmasınlar. Bir az gezmeye gideceğiz."

Tilki, horozun bu sözlerine kapıldı. Bağırdı. Bağırınca ağzı açıldı. Horoz da kurtuldu. Hemen uçup o taraftaki bir ağacın üzerine kondu. Tilki o zaman aldandığını anladı. Ağacın altına gitti. Horoza:

- “Yazık olsun öyle ağıza ki kapalı durmak lazımken açılır” dedi. Horoz da ona cevap verdi:

- “ Yazık olsun öyle göze ki açık durmak lazımken kapanır”.

Nihayet tilki, horoza aldandığı için utanarak çekildi, gitti. Bütün gün de aç kaldı.

A. Ulvi

Hikâye: Lütfen [1911/17-3]

Yemek masasına oturuldu. Küçük İskender’in bardağına su koymamışlardı.

- “Anne su ver!” dedi. Annesi aldırmadı. İskender tekrar:

- “Anne su istiyorum!” dedi. Fakat annesi su verecek yerde, bir küçük hikâye anlatmağa başladı:

- “Vaktiyle pek çok memleketler gezmiş ve her gittiği yerden pek güzel, pek kıymetli şeyler toplayarak asıl vatanına avdet ile mağara gibi bir yere kapanıp yaşamakta bulunmuş olan ihtiyar bir adam vardı. Bu acib ihtiyarın mağarasında bulunan güzel şeylerin, kıymetli hazinelerin şöhreti dünyaya yayılmış idi. Tüm insanlar onları görmek, hatta -mümkün olursa- almak istiyorlardı. Bir gün yine birkaç kişi gelip mağaranın kapısına urdu [vurdu]. İçeriden ihtiyar seslendi. Bunlar:

“Kapıyı aç!” diye bağırdılar. İhtiyar cevap vermedi ve kapıyı açmadı. Onlar tekrar daha yüksek ve daha sert bir seda ile:

“Kapıyı açsana… Bizi ne bekletiyorsun?” dediler. İhtiyardan cevap yok. Kapı da açılmıyor. Adamlar artık iyiden iyiye hiddetlendiler. Bağırdılar, çağırdılar, türlü türlü kaba, çirkin lakırdılar söylediler. Lakin ihtiyar bunlara hiç ehemmiyet vermiyor, kapıyı açmıyordu. Az kalsın büyük bir fenalık çıkacaktı. Bereket versin ki o sırada terbiyeli bir adam gelerek bir kelimecik söyler söylemez ihtiyar adam kapıyı açıverdi. Bu kelimecik kendisine sihir gibi tesir etti.

İskender validesinin hikâyelerindeki maksad-ı ahlâkiyeyi anlamağa alışmış olduğu için.

- Bu kelimecik “Lütfen” idi değil mi?” dedi. Validesi de tasdik etti. Ve su isterken bu güzel kelimeyi unutmuş olduğundan dolayı arzusunun yerine getirilmediğini söyledi.

Nezaket ile pek çok şey elde edilebilir, fakat kabalık ile hiçbir şeye maîl olunamaz.

Mülâhazât [Düşünceler]**:** Çocuklar bir şey istedikleri yahut birinden bir şey aldıkları zaman nezaket ve terbiye ile konuşmayı ekser unuturlar. Bu hikâyede İskender ismindeki çocuk da validesinden su isterken nezaket ve terbiyeyi unuttu. Validesine karşı âdeta emreder gibi bir lisan kullandı.

Validesinin buna canı sıkıldı. Çocuğuna: "Bir çocuk annesinden suyu böyle emreder gibi istemez. Bu terbiyeye muhaliftir. Nezaket ile iste vereyim!" yolunda bir tembih ve tekdirde bulunabilirdi. Lakin kabahatli çocuğun kusurunu bir temsil ile kendiliğinden anlamasını daha münasip gördü. Çünkü doğrudan doruya edilen tembihlerin çocuklara o kadar tesir etmediği tecrübe ile sabittir. Halbuki evlâdının kendi akıl ve muhakemesi ile terbiye olmasını arzu eden akıllı ve şefkatli valide yukardaki gibi bir hikâye uydurdu. Bu hikâye çocuğun derâkab merakını uyandırdı.

Tedrisât-ı İbtidaiye Mecmuasından

Kambur ile Çocuk [1911/18-2]

Muallim Hafız Ömer Efendi'nin "Çocuklara Arkadaş" risalesinden.

Yolda küçük bir adamcağız, büyük kamburuyla gidiyordu. Yaramaz bir çocuk bu zavallıya bir taş atıp tam kamburun üstüne urdu [vurdu]. Buna karşı kambur: "O.. küçük dostum: elin ne kadar da doğru imiş!..." dedi ve cebinden bir kapik çıkarıp "işte sana, ustalığın için!" diyerek çocuğa verdi ve: "Ben fakir bir adamım, sana bu hünerinden dolayı bundan ziyade veremem. Fakat işte şu karşıda bir zengin gidiyor. Sen onu bir nişan al, onu da böyle ustalıkla gözleyebilirsen, bol bol hakkını verir" sözlerini ilave etti.

Çocuk paraya tama edip yerden bir taş alarak onu da zengine doğru fırlattı. Lakin zenginin yanında bulunan adam, hemen çocuğu yakalayıp kulaklarını bir iyice çekerek cezasını verdi.

Terbiyesiz çocuk layığını buldu. Kambur da hakkını aldı.

Hikâye [1911/19-1]

Bir ekinci (serçe) torgay kuşları ekinlerini harap etmekte olduğunu görerek bu uğursuz mahlukları yakalayıp mahvetmeye karar verdi. İnce telden tuzaklar kurdu. Torgaylar bunların içine girip bir daha çıkamadılar. Bu esir kuşların arasında nasılsa bir de Saka kuşu bulunuyordu. Ekinciye yalvarmağa başladı:

- Rica ederim, beni salıver. Ben senin ekinlerine hiçbir zarar ziyan vermedim. Bilakis ekinleri harap etmekte olan böcekleri yiyerek sana iyilik bile ettim. Bilirsin ki ben böyle nebâtata muzır böcekleri yemekle taayyüş ederim [geçimimi sağlarım]. Bundan başka alnından terler akarak çalıştığın, yorulduğun zamanlar ekseriya keyifli keyifli öterek seni eğlendirdiğimi unutma, hiç olmazsa o güzel teraneler için beni salıver!" dedi. Ekinci şu cevabı verdi: - Bütün bu söylediklerin doğrudur, inanırım. Lakin bugün seni fena arkadaşlarla buldum, hırsızlarla beraber yakalandın. Onlar gibi ceza görüp öleceksin.

Fenalarla düşüp kalkanlar fenalar gibi muamele görürler.

Hikâye [1911/21-1]

Gayet zengin bir bey dağlık mahâlde şikara çıkmış idi. Beraberinde bulunan uşaklarından ayrılmış, bir av arkasına düşerek yüksek bir dağ başına kadar ilerlemişti. Orada bulunan bir kelbe (kulübe) nazar-ı dikkati celb etti. Biraz daha ilerledi külbenin kapısı önünde ihtiyar bir derviş oturmuş elinde tutmakta olduğu bir ölü kafasını tetkik ediyordu. Mağrur bey dervişin bu iştigaline bir mana veremedi. Müstehziyâne [alaycı bir şekilde] sordu: - Yahu! Bu ölü kafasından ne anlamak istiyorsun? Bu kadar ince tetkik ne içindir? Derviş hiç tavrını bozmayarak kemal-i itidal ile şu cevabı verdi:

- Bu kafanın acaba son derecede zengin bir beyin mi yoksa hayatını ihtiyaç ve fakr içinde geçirmiş bir biçarenin [zavallının] mi kafası olduğunu anlamaya çalışıyorum. Fakat teessüf ederim ki bu kadar dikkat ve gayretimle beraber bir türlü tefrike [ayırt etmeye] muvaffak olamadım. Mağrur, zengin bey bu cevaptan mahcup olarak çekilip gitmiştir.

"Güzel"den Evvel "Faydalı" [1911/24-3]

Günlerin birinde sabancı [çiftçi] çölde çalışırken bir balkurdu [arı] geldi kulağına vızlayarak dedi ki: "Sabancı Agay, insanlara benden ziyade faydalı bir hayvan daha var mı?"

Sabancı [çiftçi] bu suale gülerek dedi: "Ey balkurdu [arı], niçin olmasın. Elbette var. Koyun senden daha faydalıdır. Biz koyunun yapağısını alırız, ondan türlü türlü faydalı şeyler yaparız. Senin balın tatlıdır, güzeldir ama koyunun yünü daha güzeldir, faydalıdır. Bize tatlıdan güzelden evvel "faydalı" olan lazım."

Adaletli Bir Padişah [1911/24-2]

Eski zamanlarda "Harun el-Reşid" namında bir padişah var imiş. Bu padişah gayet büyük bir saray yaptırmış. Duvarları mermerden ve somaki [çok sert ve damarlı, kızıl ve yeşil renkli mermer] taşından, kapıları ceviz ağacından ve altından, her tarafı süsler ve yaldızlar içinde. Sarayın büyüklüğü ve süsü her bakanın gözlerini kamaştıracak derecede imiş. Fakat bu büyük ve güzel sarayın tamam karşısında bir küçük ve eski ev var imiş. O ev sarayın yaraşığını alıp güzelliğini kaçırıyor imiş.

Harun el-Reşid vezirleri ile beraber düşünmüş, sarayın önündeki bu çirkinliği kaldırmak için evi satın almaya ve yıkmaya karar vermiş ve evin sahibini huzuruna çağırmış:

- "Senin evin benim sarayımın güzelliğini kaçırıyor, parasını vereyim, evi bana sat, git başka bir yerde kendine bir ev al", demiş.

Ev sahibi cevaben demiş ki:

- Padişahım! Ben de bu evde doğdum, büyüdüm. Anam atam da orada doğdu büyüdü. Ben şimdi kimsesiz kaldım, ihtiyarım. Geçmiş günlerimi yaşlıklarımı [gençliklerimi] hep o ev ile hatırlarım, onun için o evin bence deve yükü altından bile ziyade değeri vardır. Ben bir ana baba yurdunu satamam, mümkün değil bu evden vazgeçemem.

Harun el-Reşid'in vezirleri ev sahibinin inatlığına kızdılar. Harun el-Reşid'e dediler ki:

-Onun hatırı ne lazım, ister razı olsun, ister olmasın evi yıkalım, sarayın önünü açalım…

Fakat Harun el-Reşid bunların fikrini beğenmedi, dedi ki:

-Hayır, dokunmayınız, o adamın evi yerinde dursun. Yarın ben öldüğüm vakit buradan geçenler saraya bakarak "Harun el-Reşid büyük idi" ve o evceğize bakarak "Harun el-Reşid adil idi" desinler.

Fıstık Yağlı Pâlûze [1911/41-3]

İmam Ebû Yusuf (rahmetullahi aleyh) hazretleri kendi hakkında şöyle hikâyet edermiş:

"Pederim vefat ettiği vakit ben çocuktum. Validem beni bir hüner ve sanat öğrensin diyerek bir terzi yanına verdi. İmam-ı Azam hazretlerinin ders verdiği medrese, terzinin dükkanı yolu üzerinde bulunuyordu. Açık kapıdan dershanede şâkirtlerin [öğrencilerin] ders okuduklarını görüp ben her geçerken biraz durur, derse kulak verirdim. Bu hal üzere ders dinlemeye hevesim artıp dükkana geç gelmeye başladım. Terzi usta işin aslından haberdar olup valideme şikâyet eyledi.

Validem bir defa bana tembih eyledi. Dinlemediğimden ikinci defa da arkamdan gelip dershanede beni bularak kolumdan tutup çıkarmaya başladı ve biraz da İmam-ı Azam'a hitaben: "Benim oğlumun vaktini beyhude geçiriyorsunuz diye" darladı. Buna karşı İmam-ı Azam:

- "Ya Rânâ! Sen bu çocuğa dokunma. Ders dinlesin, ilim öğrensin. Zekidir, okursa ileride büyük adam olacaktır. Fıstık yağıyla yapılmış pâlûze[7] yiyecektir." demiş idi.

Ben her nasılsa derste kaldım. İkmal-i tahsil eyleyip vaktin padişahı Harun el-Reşid'in hizmetine girmiş idim. Bir gün sarayda yemek vakti hazır bulundum. Sofraya bir nev' [tür] tatlı yemek getirdiler. Harun el-Reşid bana hitaben:

-Ya Ebâ Yusuf! Bu tatlıdan doyunca [doyuncaya kadar] ye, zira her vakit pişirmezler dedi.

Ben:

-Efendim! Bu nasıl yemektir? dedim.

-Fıstık yağıyla pişirilmiş pâlûzedir. Cevabını verdi.

[7] Pâlûze tatlısı: Nişastalı sütlü muhallebinin üzerine ceviz ve kızarmış tereyağı gezdirilerek yapılan bir tatlının adı.

Ben güldüm. Harun el-Reşid sebebini sormasıyla İmam-ı Azam ile validem arasında olup geçmiş sözleri hikâye eyledim. Bunun üzerine her ikimiz de İmam-ı Azam hazretlerini rahmet ile yad eyledik.

Mayapa [1911/42-1]

Bundan sekiz yüz sene mukaddem [önce] Belçika'nın Lez şehrinde "Hollus" namında bir demirci yaşıyor idi. Kart Hollus'un 12 yaşında "Mayapa" isimli toruncuğundan başka kimsesi yok idi.

Hollus gayet fakir olup çok zahmet ile az kazandığı para kendisi ile toruncuğuna zorla yetişiyordu.

Mayapa, kart babasını sevdiği kadar Hollus dahi toruncuğunu sever ve fakirliğini genç kızcağıza anlatmamaya [anlamamasını sağlamak] ve daima onun isteklerini yerine getirmeye çalıştı.

Günlerin birinde Hollus cebinde bulunan son beş kapikini Mayapa'ya verip bir bolka (Franzol) [ekmek] getirmesini emretti. [1911/42-2] Kızcağız sevinerek akçayı alıp kafesten çıkan kuşçuk gibi karanlık demirci dükkanından dışarıya fırlayarak pazara koştu gitti.

Bolkaya [ekmeğe] verilmiş beş kapikten başka akça ve ocaktaki yanan kömürden başka kömür kalmadığı kart demirciyi hayli düşünmeye daldırmış idi. Zira akçasız kömür alınmaz, kömürsüz işlenmez, işsiz nasıl yaşamalı? Elbette bunlar düşünülecek hâller idi. Fakat kart demirci dünyanın sıcağını, soğuğunu görmüş, acısını, tatlısını tatmış kartlardan olduğundan düşünmesi çok sürmedi. Bir defa başını silkerek hemen küreği alıp ocağı körüklemeye başladı. Ateş yanıp kömürler kızardıkça kart Hollus'un kalbi fikri açılıp ümitleri uyanmaya başladı.

Ümitlenmeye sebep yok değildi. Zira şimdi yanıp duran kömür ile bir kilit (zamuk) bir anahtar (açkıç) bir çalgı ve saçayak (soba) demirleri koparıp hazırlamak mümkün. Bunlardan gelecek para ile bir haftalık kömür daha almak ve bunun ile gene de ekmek ve kömür parası çıkarmak mümkün.

Bunları düşünerek Hollus bir dakika fevtetmeden işliyordu. Birdenbire dükkanın kapısı açılıp içeriye koşarak "Mayapa" geldi. Mayapa'nın beraberinde fakir baltacı "Hans" dahi bulunuyordu. Hans'ın çehresi gayet bozuk ve mahzun idi.

"Mayapa", Hans'ı göstererek kart babasına dedi ki: Babacığım ben ekmek almaya giderken işte şu dostumuz Hans Ağayı gördüm. Gayet mahzun idi. Sebebini sordum, baltası kırılmış. İşlemiyor ve para kazanamıyormuş. Rica ederim şunun baltasını düzeltip ver de garipciğim ekmek kazana bilsin!

İşbu vaka demirci babanın ümitlerinin yarısını boşa çıkarsa da, fakat sevdiği toruncuğunun sözünden geçemediğinden çaresizden baltasını düzeltiverdi. Baltacı müteşekkiren ve Mayapa kuvanarak [sevinerek] çıkıp gittiler. Hollus gine de işine devam ediyordu.

15 dakika geçmedi Mayapa pazardan kaytıp [dönüp] elindeki ekmeği destgah üstüne koyarak tez tez kart babasına dedi ki:

-Baba! pazardan gelirken gördüm, birçok çocuklar buz kayarlardı. Aralarından birisi buz üzerine yıkıldı, yattı kaldı. Kalan çocuklar kaçıştılar, gidelim bakalım çocuğa ne olmuş!

Gerçi ateş bitmekte olduğundan bir bırakılıp gidilecek vakit değil ise de kart demirci torunun sözünden çıkamadı. Kalktı, gitti ve ateşi söndürüp Mayapa'ya kendisi gelinceye kadar yandırmamasını emretti. Ve çocuğun bulunduğu yere gelip gördü ki çocuk yıkılmış [yere çökmüş], bir ayağı biraz kayrılmış [geri dönmüş]. Ayağından buz taygaç [kayınca] demirini çözmek gerek. Her nasılsa, lazım ameliyatı yapıp çocuğu kaldırıp atasının hanesine götürüp teslim eyledi.

Bu işi bitirip dükkanına geldikte gördü ki ocakta ateş var kuvvetle yanıyor. Dükkan içi hamam gibi kızmış. Bir taraftan Mayapa ocağı daha körüklüyordu. Bunun üzerine dükkanın bir köşesinde ak sakallı bir kart adam soğuktan üşümüş kaltıramakta [titremekte] ve ısınmaya çalışmakta olduğunu gördü. Kendisine söylemeye fırsat vermeden Mayapa dedi ki:

- Baba şu adamcağız dışarıda gayetle üşümüş, buraya girdi. Ben de onun hâline acıdım. Ocağı yakıp onu ısındırmak istedim, beni bağışla!

Bu defa Hollus kendi kendine diyordu: "Ey merhametli kızcığım! Senin merhametinden ben bu hâllere düçar olmaktayım. İşte kömür de yanıp bitti. Ne kilit ne anahtar yapılmadan kaldı. Ne hal etmeli?" Kart demirci böyle düşünmekte ve ocakta kömür dahi yanıp bitmekte idi. Demir tabiatlı demirci işbu dakikada yeislendi

ve ümitsizlendi. Ocağın yanına dahi varmadan yere oturdu. Kenarda oturan ak sakallı adam demirciye bakarak:

- Hollus Ağa! Ne için işlemiyorsun? deyiverdi.

Hollus:

- Nasıl işleyeceğim ki kömürüm kalmadı.

- Kömürün kalmadı ise ne için varıp kömür getirmiyorsun?

- Kartım! Sen kömürü dağdan mı topluyorlar zannedersin? Onun için akça vermek gerek. Bende ise ne akça ne kömür bir şey kalmadı.

- Hey kart demirci usta! İşte ben de onun için diyorum ki kömürü dağdan git al getir. Sen kart usta isen de, dağdan kömür bulunduğundan haberin yok imiş. Çok düşünmeye hacet yok. Al şu sepetini var şu yakındaki dağa. Orada simsiyah taş gibi katı bir nev' [tür] toprak vardır. İşte bu kömürdür. İstediğin kadar al, getir, başla işlemeye. Senden bunun için kimse para istemez!

Bu sözleri duyarak aksakallı acele ile dükkandan çıkıp gâip olup [kaybolup] gitti. Bu sırada dükkanın bir köşesinde kart babasını taciz ettiğinden af dileyerek ağlayan Mayapa'ya bakmayarak Demirci Hollus hemen sepetini alıp aksakallının arkasından koştu...

Daha bir saat geçmemişti. Hollus vardığı dağdan bir sepet taş gibi katı kara toprak kesikleri [parçaları] getirdi ve hemen [1911/42-3] birazını ocağına atarak körüklemeye başlamasıyla, kesikler [parçalar] çatır çatır yanmaya başlamış idi... İşbu toprağın âdi [sıradan] kömürden bir farkı olmayıp daha güzel yandığını gördükte kart Hollus'un canı gençleşti, yüreğinde büyük bir kıvanç hasıl oldu.

İşte bu Hollus'un bulduğu kara toprak "yer kömürü" idi. Antrasit dahi tabir olunur. Yer kömürünün keşfini tarih böyle gösteriyor. Hollus bu faydalı madeni keşfetikten sonra kendisi hayli zenginleştiği gibi ol vaktin Baçika ahalisi dahi bundan faydalanmaya başladılar ve gittikçe yer kömürü başka memleketlere dağıtmaya başladı. Ve sonra dünyanın birçok memleketlerinde işbu maden bulunup ilim ve marifetin terakkisine ve devletlerin baylığına [zenginliğine] büyük bir sebep oldu. Bugündeki fabrikalar, zavodlar, maşina [makine] ve parahodlarda [gemilerde] yakılan hep "yer kömürü" değil midir. Kışta odunun pahalılaştığından birçok hanelerde dahi "yer kömürü" yakıyoruz değil mi? İşte

bunlara baş sebep "Mayapa" namında merhametli bir genç kızcağız idi.

O. A.

İki Seyyah [1911/43-2]

Yazın sıcak günlerinden birinde Akmescit'in pazar meydanında derilip pişip can sıkıntısına dolaşırlarken Bilal ile Hüsnü namında iki genç mektepli (gimnazyalı) dost rast gelişip:

- Uğur ola!
- Allah razı olsun!
- Kayda barasın?

diye görüşüp lafa tutundular. Bunların ikisi de 12-13 yaşlarından ziyade değiller idi.

- Amma sıcak hı! Hem de can sıkıntısı, gibi sözlerden sonra mavice gözlü Hüsnü buğday benizli Bilal'e dedi ki:

- Bilal! Bu güz ikinci sınıfa geçmek için sana Fransızcadan bana da hesaptan yeniden imtihan vermek gerek. Babalarımız mahsus muallim tutup bizleri gece gündüz okutturuyorlar. Doğrusunu söyle, şimdide okul vakti midir? Herkes bağda bahçede bizler ise Akmescit'in taş aralıklarını dolaşıp geziyoruz. Bunun üzerine eve gelirsen sana "javu! mavu!" bana ise "iki kere iki-dört. Birden bir çıktı, sıfır kaldı." İstediğin kadar oku da otur.

Bilal, böyle olma ne yapacak olasın? Başka çare ne?

Hüsnü – Ne mi? Herkes yazda Yalıboyu'na, Yalta'ya giderler. Bize de gitmek biraz hava almak gerek. Güze de gine kaytarmiz [döneriz]. Nasıl da olsa ya bizi bağışlarlar ya sınıfta bir yıl daha kalırız. Ne dersin?

Bilal bu sözlere biraz taaccüblendi. Eğer yalnız başına kalsa böyle şeyleri aklına da almaz idi. Ama görüyordu ki kendi gibi bir çocuk arkadaş böyle şeyler söylüyor. Düşünürsen hatıra da hoş görünüyor. Bunun için bir derece razı olmuş göründü ve dedi:

- Birader! Yalıboyu'na cayav [yaya] gidilmez. Maşinaya [arabaya], parahoda [gemiye] akça gerek.

Hüsnü biraz düşündükten sonra:

- Akça mı? Korkma çaresini buluruz. Sen çok düşünüp oturma. Akçayı ben bulurum. Sen bu gece gün doğar kararlarda bizim kapının yanında bulun vesselam. Haydi mi?

- Haydi!

Ayrılıştılar. Her iki genç kafada birçok planlar kurulmakta idi. Akşam oldu. Ana baba çay içerlerken Hüsnü yatak odasına girip gizlice kutudan 10 ruble kadar akçayı tedarik etti. Uyku saati gelmesiyle yatağa girdi ise de fakat düşünceler uyku vermezdi. Yolda biri görüp tanışlar sorsa, deriz: Babamız Yalta'da ona gidiyoruz. Ama Yalta'da ne diyeceğiz. Daha doğrusu köylerden birisine gideriz… Bu fikirler bütün gece Hüsnü'ye uyku vermedi. Sabah tan yeri ağarmaya başladığında yataktan kalkıp çantasına bir iki sevdiği kitapları ve kağıt kalem gibi şeyler alıp yol kapıdan dışarıya çıktı ve bir defa sızgırdı. Köşenin birinden Bilal dahi kara gölge gibi Hüsnü'ye yakın geldi….

Hüsnü odasından çıkarken istol [masa] üzerinde: "Güze kadar Yalıboyu'na elveda!" diye bir mezkûre de yazıp bırakmış idi.

Seyyahlar cayav calpı sokaklara düşüp vakzala [vokzal=tren istasyonu] yol tuttular. Fakat yüreklerinde bir tereddüt ve korku gibi bir şeyler hissediyorlardı. Yolda giderken bazı bekçilerden mâadâ kimse olmasa da güya birçok adamlar ve hatta evlerin taşları bunlara bakar gibi görünüyordu. Her nasılsa vakzala geldiler. Çok beklemek gerek olmadı. Gün doğuştan güneş başını gösterdiği bir anda poyezd [tren] kalktı. Poyezd [tren], Rusyadan geliyor. İçeride yerli az, yolcular daha uykuda. Bizim seyyahlar üçüncü klasın penceresi tübinde oturup gün doğuşunu, çölleri, dağları seyrede ede kuş gibi uçuyorlar. Hatta bir aralık kaçtıklarını ve kabahatlerini de unuttular.

Gün [güneş] bayağı köterilmiş [yükselmiş] idi. Poyezd [tren] biraz toktadı [durdu], kondüktörler: "Alma, alma" diyorlardı. Beş dakikadan sonra yeniden göçüp yola yöneldi. Poyezd [tren] ilerledikçe seyyahların yüzüne hoş yel esip burunlarına su ve deniz kokusu geliyordu. Çok geçmeden poyezd [tren] biraz bahçelikli ve yer yurtlar görünen bir yerlere geldi ve durdu. Kondüktörler:

- Bahçesaray, 20 dakika!

Diye vagon yanlarından söyleyip geçtiler. (Ahiri var)

O. A.

İki Seyyah [1911/44-2]

(Geçen nüshadan ilerisi)

Seyyahların karnı acıkmıştı. İstanseye [istasyona] inip ne olsa da alıp aşamak istediler. Vagonun kapısından çıkmak istediklerinde platforma üzerinde sarıca saçlı, yeşilce gözlü, güler yüzlü bir adam bunlara yakın gelip, adlı adınca çağırıp nereden nereye gittiklerini soradı [sordu]. Bunlar bir ağızdan:

- "Babalarımız Yalta'da. Oraya gidiyoruz" dediler.

Bu adam:

- "Elbet doğru aytasız [söylüyorsunuz]. Babanızı da burada karşı alıp Yalta'ya üzdermiş idim. Dostumdur. Çoktan bilirim. Buyurunuz, karnınız acıkmış ise biraz kebap aşanız, kahve çay içiniz" diye seyyahları arkasında takıp götürdü. Kebapçının yanına geldiler. Tava daha kızmamış. Kuzu etinin kesikleri [parçaları] şişlere dizilmekte olduğundan beklemek gerek idi.

Bu adam: - Balalar [çocuklar]! Sizin Akmescit yerin üstünde değil mi?

-Evet, bir üstünde!

Bu adam: "Öyle ise bizim şehrimiz yerin içindedir. İsterseniz göstereyim" dedi. Çocuklar etrafa bakındılar. Hakikatte şehir alâmetleri yok idi. Seyyahlık bu ya! Her acayibi görmek gerek.

Bu adam sözünde devam ederek "kebap hazır değil, poyezd [tren] ise daha çok duracak. Haydiniz ben size yer içinde bir şehir göstereyim!" dedi.

Seyyahlar razı oldular. Beş dakika geçmedi. Fi'l-hakika gündoğuş tarafta birdenbire yerin dibinden minare uçları, selvi ağaçları görünmeye başlayıp nihayet büyük bir şehir göz önüne geldi. Uzaktan bir resim levhası gibi görünen şehri seyrederlerken poyezd [tren] "fu fu!" diye sızgırıp istansiyeden [istasyondan] kalkıp gitti. Seyyahlar arkaya bakıp yoldan kaldıklarını anlamaları ile yürekleri oynamaya başlamış idi. Bunu gören konakbay efendi:

- "Balalar [çocuklar] hiç kasavet etmeniz [üzülmeyiniz]. Birazdan bir poyezd [tren] daha gelir, biner gidersiniz." diye çocuklara teselli verdi.

İstansiyede kebaplar aşalıp birer fincan kahve içildikten sonra seyyahların yüzünde uykusuzluk alâmetleri görülmeye başlamış idi. Bunu sezen konakbay [ev sahibi]:

-"Çocuklar isterseniz şurada kahvehane odasında biraz yatıp rahatlasanız. Poyezd [tren] vakti ben sizi uyatırım [uyandırırım]" dedi. Çocuklar çok sevinecek işbu ikramı kabul ettiler. Odada keravatlar [karyolalar] evdeki gibi yumuşak değil ise de, bizim kahramanlar yorgunluktan yattıkları gibi horlamaya başlamışlar idi.

Seyyahlarımız uykuda olup kendileri işitemeyeceğinden size gizlice söyleyim ki, [1911/44-3] şimdi tuzağa düştüler. Zira Akmescit'ten çıkarken Hüsnü'nün bıraktığı "elveda" tezkiresi tamam vaktiyle pederinin eline geçti. Biçare peder hemen vagzala [gara] koşsa da poyezd [tren] gitmiş idi. Dakika fevt etmeyerek Bahçesaray cihetine, Sivastopol ve Yalta'lara kadar çocuğun tutulması hakkında telegramlar vermiş idi. Telegram, Bahçesaray vagzalına [garına] poyezdden [trenden] evvel geldi. İstansiye [istasyon] naçalnigi [patronu] iş Kamisçi Y. Efendi'ye ısmarlamış idi. Şimdi konakbayın [ev sahibinin] kim olduğu ve seyyahların ne için saylandığı [ağırlandığı] anlaşılmıştır.

Çocuklar bir hayli yukladılar [uyuduları]. Birkaç saat sonra Hüsnü'nün kulağına bildiği bir ses ile:

-"Hüsnü, Hüsnü kalk!" sözleri işitilmekte idi. Düşümde mi isimde [aklımda] mi diye başını köterip [kaldırıp] gözünü açıp baksa ne görsün?

-Baba!

"İşte seyahat bitti."

Peder [baba] telegram [telgraf] verip ikinci poyezd [tren] ile yola çıkmış idi. Kaçakları Bahçesaray vagzalında [garında] buldu.

Seyyahları tuttuktan sonra peder [baba] pek de darılmasa da fakat akılları alacak gibi nasihatlerde bulundu. Bilal de Hüsnü de fikirlerinin yanlış olduğunu ve kabahatli idiklerini kalpleri ile öz özlerine ikrar ettiler. Yaptıklarına pişman oldular.

O. A.

Dağ İyesi [1911/45-2]

Ta sabî [çocuk] vakitlerimde kart anamdan ve gayrı çok yaşamış halalardan, dudulardan işittiğim hikâye ve masallardan sonra, su anası, dağ iyesi, cin, peri, şeytan gibi birçok göze görünmez fakat korkunç hayaller benim fikrimde yerleşmiş idi. Bu masalları bana söylediklerinin sebebi de zaten beni korkutmak idi.

Biraz söz dinlemek istemezsem hemen cin gelecek, şeytan beni alıp kaçacak, gibi şeyler söyleyip beni korkuturlar idi. Bu masalları işite ede ben hakikaten korkak oldum. Şu derece ki yalnız başıma kalırsam, yaki karanlıkça bir odadan diğer odaya geçmek lazım olursa korkarım. Ama neden? Bunu düşünmezdim. Gözüm önünde bir takım korkunç hayaller peyda olur, beni bulunduğum yerden öteye bırakmaz idi.

Böylelikle ösdüm [büyüdüm], büyüdüm, mektebi bitirdim, medresenin de dördüncü senesine geçtim… Senesi medrese de güzel imtihan verip eve geldiğimde pederim bana mükafat bir avcı tüfeği almış idi. Tabii tüfeğin yanında saçması, zıkısı, çantası velhasıl bir avcıya ne lazım ise her biri tekmil [tamam]. Av köpeği tedariki dahi unutulmadı. Askerlik etmiş arabacımız birkaç haftalar bana tüfek kullanmak dersini verdi. Şehrimizin haricine [dışına] çıkıp birkaç defa nişan talimi yaptık.

Nihayet ben kendi başıma ava çıkmaya karar verdim. Tüfeği arkama çantayı yanıma katıp, "Malay'i" (köpeğimin adı) dahi beraberime alıp sabahleyin şehirden çok uzak olmayan dağa yollandım. Biraz yiyecek ve bir şişe tatlı su almayı da unutmadım.

Evvela dağın eteklerinde torgay, karatavuk gibi ufak tefek kuşlar atmak [atış] ile eğlensem de buna kani olmadım. Yiğitliğim kozgaldı. Kuyan [tavşan] tavşan, tilki karaca gibi büyücek geyikler urmak [vurmak] isterdim. Bu fikir ile dağ eteğindeki çokrak [kaynak] başında biraz yemek ve istirahatten sonra dağın içine yani koyuca ormanlığa dalmaya karar verdim. Bu hareketimi gören bir çoban bana:

- "Kardeşim, bak dağda yolunu şaşırma eğer yolunu kayıp edersen (dayağı ile gösterip) bak şu kayanın ucuna, bu kaya şehrin kıblesindedir. Geri kayıtmak istersen kayayı solda kaldırıp yol turunlar sen!" dedi. Çobana "Allah razı olsun" deyip yoluma yöneldim.

İkindi vakti olmuştu yoldan izden çıkıp dağın çatırmanlığına [ağaçlığına] daldım. İçeriye daldıkça ağaçlar yüksek ve sıklık idi. Bir hayli dolaştım, fakat aradığım geyikleri rast getirmezdim. Eğlence gene de kara tavuğa [1911/45-3] kaldı. Göz doğrusunda bir kara tavuğu gözledim. Tüfeğim "pat!" demesiyle kuşcağız yere düştü. "Malay" ve ben ava doğru koştuk. Tamam tutayım derken kara tavuk yere dokunur dokunmaz kaçar, gah kalkar gah düşerdi. Ben urdum [vurdum] zannetsem de hayvan urulmamış [vurulmamış], yalnız ürküp kaçıyor. Böylelikle biraz daha dağın içerisine girdim. Ama hayli yoruldum.

Nihayet geri dönmek istedim. Fakat çobanın söylediği kayayı görmek kabil değildi. Ben kaytmaya [geri dönmeye] yol izlerken gün dahi kararmaya başladı. Güneş battı. Birdenbire karanguladı [karardı]. Meğer gündoğuş [doğu] taraftan kara bulutlar gün yüzünü kaplamış, yağmaya hazırlanıyorlardı. Gün kavuştu. Av bitti. Eğlence kalmadı. Düşünce bastı. Bulunduğum yerin kiyliğinden [?] ve yalnızlığımdan hayalime gençlikteki masallar, cinler, periler gelip yüreğime korku gelmeye başladı. Her adım attıkça: ha şuradan ha buradan dağ iyesi çıkacak diye beklerdim. Zira bazen bir taraftan ağlayan ve bazen gülen gibi sesler tavuşlar [sesler] gelirdi. Fakat kimseler yok. Kim olacak acaba? Şüphe yok: "dağ iyesi!" der, korkar ve elim ayağım kaltırardı [titredi].

Bu hâlimin üzerine birdenbire gök gürleyip şimşek çakmaya ve yağmur sepelemeye başladı. Bunlar daima gördüğüm, bildiğim şeyler olduğundan çok korkmasam da fakat yağmurdan gizlenmek gerek idi. Öte beri çabalayıp gezerken şimşek çaktığı bir dakikada yakınca bir yerde dört duvarlı eve benzer bir şey gördüm. Yakınlaştım baktım ki kerpiçten yapılmış, kapı pencereleri açık, tavanının yarısı yıkık hâlli bir hanecik, ihtimal ki dağ karavulcısının [bekçisinin] yurdu olup sonra bırakılmış.

Her nasılsa işbu odaya girdim ve bir köşesine yerleştim. Odanın içine girerken birdenbire burnuma rutubet kokusu geldi. Ayağım yumuşak bir şeye bastı, dedim ki: "İşte şimdi dağ iyesinin eline düştüm." Ayağımı kaldırdıkta yumuşak bir çamura bastığım anlaşıldı.

Odanın bir köşesinde yarı uyanık, yarı uyur bir hâlde biraz vakit geçirdim… Bir de gözümü açıp yukarıya kaldırdığım esnada

odanın karanlık bir köşesinde bana karşı ateş gibi parlayan birkaç adet parlak gözün baktığını gördüm… Buz gibi buzladım [dondum]. Bu güzel dağ iyesinden başka şey değildi. Lakin köpeğim "Malay"da korku eseri yok. Ne için acaba? "Ben ne yapayım!" diye düşünüp dururken birdenbire şimşek çaktı, odanın içi aydınlandı. Parlak gözler tarafına dikkatle baktım. Meğer köşeye uzatılmış bir bir ağaç üzerinde birkaç tane "yapalak" dizilmişler. Ben onlardan, onlar benden korkuyor gibi bir hâlde idiler. Ben dokunmadım.

Tan attı, sabah yakınlayıp gün ağarmaya başladı. Ben her nasılsa yapalaklardan (puhu, baykuş dahi derler) birisini tuttum. Ayak ve kanatlarını bağlayıp çantama koydum. Gün açıldıktan sonra yol bulmakta güçlük çekmemiştim. Yolumu bulup şehre geldim.

Bu maceradan sonra artık bende cin ve şeytan korkuları kalmamış idi. Zira korkumdan "dağ iyesi" sandığım yapalak çıktı.
O. A.

Tavacık [1911/45-3]

Ayşe kız: - Selamun aleyküm! Fatma Kapam, anam beni size ciberdi.
Fatma Kapay: - Hoş geldin, ne gerek kızım?
A: - Anam katlama [katmer] pişirecek…
F: - Pek yahşi [pek iyi] kızım. Allah kolay getirsin, bereketli olsun.
A: - Canım Kapam, tavacığınızı veriniz!
F: - Al, kızım al.
A: - Vay unuttum. Anam maşa da istedi.
Ş: - Maşayı da al kızım.
A: (Çıkmayı ister, sonra kaytar [geri döner]) - Vay, biraz da yağ vermez misiniz Kapacığım?
F: - Belkim, daha bir şey gerektir, kızım?
A: - Elbet Kapam, biraz da un gerek idi.
F: - Belki daha unuttun?
A: - Yok Kapam, başka şey gerekmez. Ocakta ateşimiz yanıp tura [yanıp duruyor], şunları verseniz katlama [katmer] pişirecekmiz [pişireceğiz].

Tılsımlı Haplar [1911/46-1]

İdil (Volga) boyunda bir karyenin [köyün] tamâm su kenarında bir ucunda "Fatma Tutay" namında bir karıcık ile "Ayn-ı Cemâl" isimli 6-7 yaşarlık [yaşlarında] toruncuğu yaşamaktalar idi.

Ayn-ı Cemâl şen tabiatlı ve gayet güzel bir kızcık olup karye [köy] içindeki kızların cümlesi Ayn-ı Cemâl'i severler ve dostları arasında "Bibi Aynoş" ismiyle gezerdi.

Fatma Tutay'ın evi karyenin [köyün] ferahlı bir yerinde olup penceresinden İdil suyuna ve karşı taraftaki yeşil ormanlıklara gayet güzel ve yaraşıklı [uygun] bir bakış var idi.

Bibi Aynoş gah avul [köy] içine gider kızlar ile oynar ve gahi yakın dostlarından Sâhib Cemâl bunların evine gelir beraber oynarlar idi.

Bibi Aynoş bir gün avulun [köyün] çetinde [kenarında] gezerken Sabgetullah Bay'ın hizmetkârı bunu görüp Bay'ın evine götürdü. Bay'ın yurdu pek ziynetli ve yaraşıklı [güzel] idi.

Bibi Aynoş, Bay yurduna girdiğiyle her şeye şaşa kaldı. Bay'ın hatunu "Hanım Bige" Aynoş'u görmesiyle beğenip birlikte Kazan'a alıp götüreceğini söyledi.

Aynoş bu söze pek kuvanmış [sevinmiş] idi. Bu kıvanç [sevinç] ile kendi evine kayttıkta [döndüğünde] kart anası kendisini kucaklap [kucaklayıp] karşıladı. Ve sevgili toruncuğunun geç kaldığından rahatsızlandığını söyleyip bir daha böyle uzak gezmemesini tenbih etti. Evde Bibi Aynoş, Aynoş dostu Sâhibcemâl dahi bekliyordu.

Bibi Aynoş eve girdiği ile hemen gözgüyü [aynayı] eline alıp kendine bakınarak saçlarını kaşlarını düzetir ve Bay Hatun'u kendini Kazan'a götüreceğini kuvana kuvana [sevine sevine] söylerdi.

Kart anası ve dostu Sâhibcemâl Bay Hatun'una inanmamış ve Kazan'a gitmemiş ne kadar söyleseler de Aynoş dinlemedi. Ağlamaya başladı.

Kart ana ve Sahip evden çıktılar. Aynoş dargın bir hâlde otururken eve Bay'ın hizmetkarı gelip bir daha çağırdı. Aynoş bir şey diyemedi. Çok geçmeden avulun [köyün] orta yolundan üç atlı arabada çanlarını şaldırdatıp baylar [zenginler] Kazan'a doğru gittiler.

Bundan sonra Aynoş'un bütün bütüne başı aylanmış [dönmüş] ve baygın bir hâle gelmiş idi. Bu arada evin içinde birdenbire

upuzun ak kölmekli, altın gibi sarı saçlı, mülayim kara gözlü, manlayı [alnı] nur gibi parıldar bir peri zâhir [görünür] oldu. Ve Aynoş'a dedi ki:

-Bibi Aynoş! Niye düşünüyorsun. Her ne muradın olursa al şu tılsımlı haplardan birini kap, istediğin olur!

Diye mercimek gibi birkaç hap verdi. Bibi Aynoş hemen haplardan birini "Ah, Kazan'a gitse idim!" diye yuttu.

*

**

Bir dakika kadar baygınlıktan sonra Aynoş kendisini Kazan'da Sabgetullah Bay'ın sarayında gördü. Salon içerisi altın yaldızlı döşemeler, büyük büyük gözgüler [aynalar], çiçekler ve türlü türlü ziynetler ile bezenmiş. Aydın [1911/46-2] pencerelerden karşıda birçok saraylar, uzun minareler ve bunların cümlesinden daha uzunca "Süyümbike Minaresi" görülüp durmaktalar.

Bibi Aynoş bunların hangisine bakacağını bilemeyip şaşa kaldı. Bu sırada içeriye Bay'ın hizmetçilerinden Bedreddin ile Bediü'l-Cemal girip Bibi Aynoş'un avul bişmetine [köylü elbisesine] (entari) saç tengeleri (Saça takılır gümüş akçalarına) bakıp gülerler idi.

Bu arada içeriye "Hanım Bige" dahi girip bu yabancı kızcağızın burada nişlediğini sordu. Hizmetçiler söylediler. Meğer "Hanım Bige" Bibi Aynoş'u, Kazan'a çağırdığını büsbütün unutmuş, hatırından çıkarmış fakat "Ne olsa da otursun, burada hizmet etsin. Kedilere (maçilere), köpeklere yem versin. Baksın!" diye emredip çıkıp gitti.

Kafese düşmüş kuşçuk gibi salonun içinde o taraf bu taraf gezerken Bay'ın "maviş" köpeciği Bibi Aynoş'un eteğinden tartıp [çekip] üzkeler [koparırlar], kediler üzerine atılır. Bir köşede halka üzerinde duran papağan kuşu Bibi'nin saçlarından tartar idi. Bay'ın hizmetkarları ise buna gülüşürler idi.

Bibi Aynoş'un bu şeylere çok canı sıkılmaya başladı. Kendi evlerini, kart anasını, dostu Sâhibcemâl velhasıl İdil kenarındaki avulun [köyün] her yerini sağınmaya [özlemeye] başladı. Kart anasının sözlerini tutmadığına pişman olup boynunu büküp düşünmeğe daldı.

Salonda kimse kalmamış idi. Akşam üzeri oldu. Ortalık karanlıklaştı [karardı]. Evin bir köşesinden yine de peri zâhir [görünür] olup Aynoş'dan "Ne istersin?" deyip evvelki gibi haplardan birini verdi.

Aynoş: "Ah avulum [köyüm], vah sevgili kart anam!" diye hapı yuttu….

*

**

Gözlerini açmasıyla Aynoş gözü önündeki pencereden İdil suyu üzerinde nurlar saçan ayın ziyâsını ve karşıdan elektrik lambaları ile donanmış parahodun [geminin] gelişini gördü. Başını diğer tarafa çevirmesiyle başı ucunda sevgili kart anası ve dostu Sâhibcemâl'i gördü. Kart anası:

- Korkma kızım, geçti. Biraz terledin, şimdi yahşisin [iyisin], diye Aynoş'un saçlarını sıpamakta [sıvamakta] idi. Aynoş'un gözünü açıp baktığını görmesiyle dostu Sâhibcemâl dahi: "Kuzucuğum Aynoş'um!" diye gelip Aynoş'un boynuna sarılıp, öptü. Cümlesi de kuvanştılar [sevindiler].

Aynoş peri görüp, hap yutup nasıl Kazan'a gittiğini ve neler gördüğünü ve kart anası ise kendisinin birdenbire hastalanıp issini [aklını] coyup [kaybedip] yandığını ve şimdi ayıldığını söyledi. Aynoş dahi bundan sonra sevgili avulu [köyü] ve kart anasını bırakıp Kazan'a gitmek istemeyeceğine söz verdi.

O. A.

Ural Dağlarında Bir Vaka [1911/50-1]

Ufa vilayeti dahilinde "Ak İdil" nam büyük ve etrafı gayet güzel bakışlı ve gerçekten ak ve berrak sulu nehrin kenarında, Başkırd beyzâdelerinden Can Bolat Mirza namında bir yomışçık [görevli] yaşıyordu. Can Bolat Mirza, Ural dağları karşısında ve Ak İdil suyu kenarında yaylav [yayla] ve kışlav [kışlık] kurup yaşamayı Ufa'da yaşamaktan daha artık severdi.

Mirza'nın 11-12 yaşlarındaki Can Töre isimli oğlu yurtlarına mahsus çağrılmış muallimden okup yazmayı öğrenip ibtidâî tahsilde bulunurdu. Genç Töre kendi başına bazı sıbyân gazeteleri ve hikâye kitapları okumaya başladı. Okudukça okumaya hevesi artıp bazı hikâyelerdeki hâllere acınır ve bazılarına

güler ve bazılarının kendi başına gelmesini dahi arzu eylerdi. Mesela der idi ki: "Ah ben Robinson'un yanında bulunsa idim. Yalnız "Cuma" değil, daha birçok yamyamları insanâta alıştırır, terbiye ederdim" veyaki: "Dağlarda ne kadar zararlı ve yırtkıç [yırtıcı] hayvanları tutup, öldürüp insanların rahat yaşamasına hizmet ederim" ve gayrı bu gibi çocuk hayalleri başından gelip geçerdi.

Böyle hayaller genç Töre'nin başından eksilmeyip artıyordu. Nihayet ağustos ayının sonuncu günlerinden birinde yurtlarına karşı bulunan Ural Dağına doğru gezinmeye gitti. Fakat bu gezinme evvelki gibi bir saat, yarım saat gidip gelmek değil idi. Bu defa mutlaka bir vaka, bir sergüzeşt görmek istiyor idi.

Genç Töre arkasına bakarak dağ içerisine ilerlemekte idi. Birazdan ormanlık arasında öte beriye atılmış birkaç yaplav salaşları [çalıları] gördü. Burada durmadı. Yine de ilerledi. Bu gidişle giderken kulağına bir inilti geldi. İniltiyi işitmesiyle Can Töre birdenbire durdu: "Ah, şimdi mutlaka bir vakaya rast geldim!" diyerek:

- Kimdir o?

Diye seslendi. Cevap gelmedi. Öteberiye göz salıp bakarken bir de gördü ki, bir ağaç dibinde yalın ayaklarını iki eli ile sarmış ve başını iki dizi arasına sokmuş, gariban ve püryan elbiseli küçük bir çocuk oturuyor. Yakın geldi ve çocuktan niçin inlediğini sordu. Çocuk korkak bir bakış ve titrek bir ses ile:

- Ben açım!

Dedi. Töre "vah bîçare Bala [çocuk]" diyerek yanında yola aldığı ekmekten verdi. Çocuğun ayağı yaralanmış kan akardı. Bunu cebindeki ak yavlığı ile sarıp bağladı. Çocuk sevine sevine alıp ekmeği yedikten sonra, Töre: "haydi, dur [kalk] beraber gidelim" dedi. Çocuk ekmek yedikten sonra biraz aklı başına gelip karşısında ak yüzlü ve nazik elli ve güzel giyimli Töre'yi görmesi ile onun tarafından bu kadar iltifat gördüğüne inanamıyordu. Töre bir daha sordu:

- Sen kimsin, nereye gidersin?

Çocuk: – Ben özüm de bilmem kayda baram.

[1911/50-2] dedi. Töre: "Beraber gidelim" diyerek ikisi de yola yöneldiler. Yolda Töre'nin suallerine karşı çocuk şöyle cevaplar verir idi:

- "Benim adım Canbek'tir. Bu yıl avulumuzda [köyümüzde] açlık boldı [oldu]. Atam anam serhavlandı öldüler. Ben yetim kaldım, yola çıktım. Avul avuldan [köy köy] yürüdüm. Kayda [nereye] varsam bir dilim ekmek bulamadım. İşte şimdi sen gelip bana yardım ettin" dedi. Böylece öte beri söyleşip giderlerken iki çocuk biraz rahatlamak üzere dağ ortasında biraz oturdular. Biraz sonra garip çocuk birdenbire Can Töre'nin omuzuna yapışıp "sakın hiç kımıldama!" diye yavaşça, lakin kati surette emretti. Töre yarı korkulu ve yarı meraklı olarak "bakalım daha nasıl vakalar göreceğim" diye kas katıp kaldı. Bir de gördü ki karşılarında kalınca bir yılan kuyruğunu kalaçlandırmış ve başını bunlara karşı götürüp üzerlerine atlamaya hazırlanıp duruyor.

Köylü çocuk hemen Can Töre'ye arkasını verip kendisiyle onu sakladı ve elinde tuttuğu dayağını dosdoğru yılanın gözlerine karşı tuttu. Yılan başını ne tarafa aylandırsa [döndürürse] dayağı kendisine karşı görürdü. Orman balası [çocuğu], bedevi Başkırd çocuğu yılanlar ile nasıl görüşmek gerek olduğunu bilirmiş.

Birkaç dakikalar böylece geçtikten sonra yılan gözlerini yumup sarhoş gibi oldu ve başını yere serip bütün vücudu küşemiş [uyuşmuş] bir hâle gelip kaldı.

Türlü sergüzeştler görmek hevesinde bulunan genç Töre'ye bu vaka daçanın [yazlığın] balkonunda rahat rahat hikâye hikâye okuduğu saatler gibi tez geçip gayet uzak göründü. Her lahzada "Ah bunun sonu kaçan gelir, ne olur?" diye sabırsızlanır idi. Ne hal ise de bitti. Halsizlenip yere serilmiş yılanın üzerine Canbek bir tayak [sopa] urup [vurup] belini sındırdı [belini kırdı]. İkisi de kurtuldular. Başkırd balası [çocuğu] Töre'ye çevrilip diyordu: "Eğer sana kaçan olsa böyle yılanlar daha rast gelirse, sakın birdenbire aşıkıp [acele edip] üzerine atlama, benim yaptığım gibi yavaş yavaş bezdir, halsizlensin, sonra helak etmek kolaydır. Bunun usûlü ve adabı budur."

Töre'nin bu sözler arasında, değil bir daha yılana rast gelmek ve hatta sözünü bile işitmek istemezdi. Böyle bir korkudan kurtulduğuna sevinerek, Töre birdenbire Canbek'in boynuna sarılıp: "Beni ölümden kurtardın, sen benim benim dostumsun!" diye yüzünden öptü. Canbek "Yok Töre, sen beni ölümden kurtardın, bunun üstüne bana hem dostum diyorsun, ben şimdi çok

bahtlı oldum, sevindim" diyerek Can Töre'nin ayağına yıkılmak istedi. Töre, Canbek'i ellerinden tutup ayağa durguzdu ve: "Bundan sonra sen benim kardeşimsin, ben seni bırakmayacağım. Bizim eve gideriz, ben seni anama atama gösterip beni kurtardığını söylerim. Bizde oturur benimle beraber yaşarsın!" diye bir daha sarılıp öptü.

İki genç kahraman geri kayıtıyorlardı [dönüyorlardı]. Her ikisi de bahtiyar: Aç kalmış Canbek ekmek arardı buldu. Karnı doydu. Can Töre hikâye ve sergüzeşt görmek isterdi istediğini gördü. Acısını ve tatlısını tadıp bir de dost ve arkadaş kazandı.

O. A.

Duman [1911/51-1]

Akşamüstü güneş batmak üzere idi. Köyün (avulun) çetindeki [kenarındaki] gölde bakalar "vak, vak!" vakdaşmakta [vaklamakta], gün boyu bal toplayan balkurtları [arılar] yavaş yavaş işten kaytıp [dönüp] sepetlerine (omarta) dolmakta, kır çiçekleri gündüz açılmış başlarını solgun bir hâlde bükmekte, dağ keçileri ormanlıkta yeşil otlar (ölen) üzerinde kendilerine gecelik yer hazırlayıp yatmakta ve köy balacıkları [köy çocukları] ağlayıp sızlayıp kimi yatağına kimisi beşiğine girmeye hazırlanmakta idi.

Güneş gizlendi. Minareden müezzinler akşam ezanını çağırdılar. Namazdan sonra mescit önünde imam efendi cemaatlere selam ve akşam-ı şerif söyledi. Bir iki öte beri laftan sonra bunlar dahi birbirine: "Geceler hayır ola!" diyerek yurtlarına dağılışıp gittiler. Herkes yerli yerine girdi. Kapılar bağlandı. Bu esnada gök yüzünde ilk yıldızcık görünüp cıltır cıltır yaltıramaya [parlamaya] ve sabahları gün görünen taraftan ise parlak ay köterilmeye [yükselmeye] başladı.

Köy içerisinde her şey tınçıkmış [sessizleşmiş, sakinleşmiş] ve yalnız bazı köpekler havlamaktalar idi. Bunların da sesi kesilip her yer yarı aydınlık yarı karanlığa büründüğü dakikada yer üzerinde "Kim var?" diyerek duman zâhir oldu [belirdi]. Bellidir ki ortalıkta kimse yok idi. Bunun için dumana cevap veren olmadı. Duman kendinin şingen [sulu] süt rengindeki urbasına bürünerek çayrak (balon) üzerinde yayılmaya ve dalgalanır gibi oynamaya başladı.

Biraz sonra yavaş yavaş gölün üzerinden geçerek ormanlığa girip ağaçların dallarını budaklarını ve yapraklarını sardı, kapladı.

Her şeyi bilmeye, öğrenmeye hevesi olan "Gece Dilberi" namındaki kır çiçeği yapraklarını rahatlanıp salıverip kendi keyfi ve safası için güzel kokularını etrafa dağıtıp eğlenmekte iken üzerine gelmekte ve sarılmakta olan dumandan:

- Sen kimsin?

Diye sordu. Duman cevap vermeyerek ormanlıkta ağaçlar, çiçekler arasında seğirtmekte oynamakta devam ediyordu. Gece dilberi:

- Sana soruyorum, sen kimsin, ne için cevap vermiyorsun, ne kadar kaba şey imişsin?

Dedi. Bu dakikalarda duman gece dilberini daha ziyade sardı. Biçare çiçeğin yaprakları dumanın sarmasından sulanmış gibi ıslak hâle geldi. Bu hâlini gören gece dilberi:

-Vay,vay! Arkadaş senden sorduğum için neden bu kadar darıldın ve benim üzerime o derece hücum ediyorsun. Çekil yanımdan! dedi. Duman başını yukarı daldırıp

- Ben kimim? Ben kim olduğumu sana söylesem, tarif edersem sen yine de anlayamazsın. Aklın ermez! dedi.

Çiçek: - Söyle bakayım, belki anlarım.

Duman: - Ben çiçekler üzerinde "çık"ım [çiyim], gökyüzünde iken "bulut"um, çayırlarda [1911/51-2] derelerde dolaşırken "duman"ım!

Çiçek: - Bu ne demek? Ben "çık"ı [çiyi] biliyorum. Her sabah benim yapraklarımın üzerinde bulunur. İnsanların göz yaşları gibi börtük börtük yaltırap [parıldar] durur. Ama bunun ile senin aranda hiçbir türlü oşav [benzer] yakınlık görmüyorum.

Duman: - Sen benzet benzetme, ama ben hem çık hem dumanım. Benim kim olduğumu, ne olduğumu hiç kim bilmez. Ben bütün ömrüm boyunca türlü türlü şekillere girer dururum. Bazen "çık" bazen "yağmur" bazen dağlar taşlar arasından çıkar yaltırap [parlayıp] çağlayıp akarım ve bazen akşam üzerleri çayırlık ve ormanlık arasında köterilip [kaldırılıp] oynamaya başladığımda insanlar bana bakıp: "Duman köterildi [kalktı]" derler.

Dumanın macerası gece dilberinin hoşuna gittiğinden "Aman, rica ederim duman ağa, başına geleni ve geçeni baştan ayağa bana

hikâye eylesene. Gece uzundur, benim canım sıkılıyor, bana da sana da eğlence olur." dediğine göre duman çiçeğin yanında daha güzel yerleşip hâlinden hikâye etmeye başladı:

- Evet, güzel çiçeğim, benim acib hâlim vardır. Ben üzerinde gezdiğimiz ve yaşadığımız işbu yerin ta derin yerlerinden içerilerinden doğdum. Sen gibi çiçeklerin ve hatta emen [meşe] gibi kalın ağaçların damarları girdiği yerler dahi benim doğduğum yerler kadar derin değildir. Ben ve benim kardeşlerim (Ben yalnız değilim. Bizim neslimiz büyük ve gayet kuvvetlidir.) ilk defa billur gibi parlak ve buz gibi salkın [soğuk] bir çokrak [kaynak] (menba) sınıfında yeryüzüne doğup çıktık. Bir hayli vakitler biz küçük bir göl veyaki havuz gibi durgun bir hâlde kaldık. Nihayet günlerin birinde bulunduğumuz yerden taşıp kendimizden aşağıda bulunan toprak ve taşlar arasından yol açıp akmaya ve Allah'ın yeryüzüne bildiğiniz gibi yayılmaya başladık. Ah sen bilse idin o güzel yeşil çayır çimenlik aralarından akıp geçmek ne kadar ferahlı ve sevimlidir! Biz bu suretle akarken güzel güzel taşçıkların üzerinden atlayıp oynaşır ve bazen aktığımız yerin kenarlarına cilve ile dokunarak geçerdik.

O. A (İlerisi var.)

Duman [1911/52-1]

[dipnot: Başı geçen nüshadan]

Çiçek dinliyor ve duman hikâyesine devam ederek diyordu:

Evet, biz taşçıklar, kumlar arasından şuv şuv [şırıl şırıl] akarken bizim içimizde güzel güzel balıklar oynaşırlar idi. Aktığımız yerlerin kenarlarından yeşil yapraklı ağaçlar dallarını bizim üzerimize sarkıtırlar ve bunlardan üstümüze düşen bazı yapracıkları biz başımız yukarısında tutup sallaya sallaya kendimizle beraber götürür ve çok yerler götürürdük. Evet, bu vakitler benim ömrümün en bahtlı ve zevkli günleri idi.

Gece dilberi sabırsızlanıp soradı [sordu]:

Bu hikâyelerin güzel ama sen nasıl oldu da "duman" oldun? Senin ibtida [ilk] doğduktaki hâllerinden özen [ırmak], nehir yani akarsu olduğun anlaşıldı?

Buna karşı duman cevap vererek dedi ki:

Ah dilberciğim! Bu dünyada hiç kimse bulunduğu hâline kanaat etmez. İşte biz de bir yerde durmayarak aktıkça daha akacağımız ve gördükçe daha göreceğimiz geliyordu. Nihayet aka aka yolumuzun ucu büyük bir duraksu yani göle gelip çıktı. Gölün üzeri gözgü [ayna] gibi yaltıravuk [parıltılı] idi. Yukarıdan güneş kızdırmakta, göl üzerinde türlü tüste [renkte] kanatlı böcekler, kelebekler uçuşmakta idi. Biz buraya geldiğimiz gün evvela gölün dibine gittik. Burası salkın [soğuk] ve karanlık idi. Yukarıda dedim ya. Hiç kimse bu bulunduğu hâlinden memnun olmuyor, işte biz de bulunduğumuz yeri beğenmiyorduk. Gölün yukarı katına çıkıp aydın güneşi ve etrafı seyretmek istiyorduk. Yavaş yavaş köterildik [yükseldik]. Gölün üst tarafına çıktık. Güneş bizi kızdırmaya başladı. Şöyle ki güneşin sıcağı ta canımıza kadar işledi. Bundan da memnun olmadık. Gölün aşağı tarafını sağınmaya [özlemeye] başladık.

Gece Dilberi: -Canım bu masalların hiç lüzumu yok, sen bana nasıl duman olduğunu çabuk anlatsana!

Duman: -Her ne hal ise, gündüz geçti, akşam olup güneş kondu. Güneş gözden kaybolmasıyla ben kendimde bir yengillik [hafiflik] duydum. Üzerimden sıkıntı ve ağırlıklar geçti. Hatta kendimi yukarıya uçacak kadar yengil [hafif] gördüm. "Bana ne oldu?" diye düşünüp dururken bütün vücudum darmadağın olup tütün gibi bir hâle geldim ve bulunduğum gölün üzerinden ayrılıp yukarıya köterilmeye [kaldırılmaya] başladım. Akşamüzeri esen hafif rüzgârcık (yel) beni havanın yukarı katlarına alıp götürdü. Buralarda benim gibi uçup gezen bizim cinsimizden daha birçok arkadaşlar var idi. Senin anlayacağın bizler burada "bulut" olduk.

-Doğrusu buna hiç inanılacak gibi değil.

-İnansan da inanmasan da hal ve keyfiyet böyledir. Yel bizi havada o taraf bu taraf uçurup gezdirdikten sonra ikinci günü öğleye yakın bıraktı. Biz başladık yere düşmeye. Zaten yer yüzünü sağınmış [özlemiş] idik.

Biz başta tane tane düşüyorduk, sonra [1911/52-2] hepimiz birden acele acele yere ip gibi süzülüp sarkmaya başladık. Gürültümüzden havadaki kuşcuklar taraf taraf kaçıyor, yeryüzünde çiçekler başlarını aşağı salıveriyor idi. Bizim gelişimizden yalnız ördekler ve kazlar memnun olup biz onları ıslattıkça onlar daha ziyade göğüs gerip bizi karşılarlardı. Köylü halklar dahi: "yağmur

yağıyor, rahmet geldi!" diye konuşurlardı. Yere düştükten sonra bizim bir kısmımız misafir geldiğimiz yerde rahat rahat yerleşti, fakat bir takım rahatsızca arkadaşlarımız yerleşerek yeryüzünde keskin keskin akıp çok yerleri yakıp bozdular. Buna "su taştı, sel bastı" diye hayli kişilerin hatırı kalmış gibi oluyordu. Ne yapmalı? Herkes bir olmuyor bizim faydamız çok olduğundan böyle ufak tefek hâllerimizi insanlar her vakit unutuyorlar. Bazı akıllıca davrananları dahi bizim geçeceğimiz yerleri açıp "geç yiğidim" diyerek yol veriyorlar idi.

Gece dilberi: – Demek, duman ağa, senin pek çok işlerin oluyormuş. Ama ne suretle duman olduğunu hala anlayamadım.

- Evet dostum, ben hiçbir vakit işsiz durmuyorum. Benim nasıl duman olduğum ise böyledir: Ne vakit ki biz yağmur olup yere yağdık ben yer yüzünde çok durmayıp yerin içine sinmeye başladım.

Evvelden doğup çıktığım asıl vatana kaytıp [dönüp] geldiğime çok kuvanıyordum [seviniyordum]. Ama kuvancım [sevincim] çok sürmedi. Yol üzerinde bir vakaya daha uğradım. Önüme rast gelen bir ağacın tamırları [kökleri] beni kendisine sorup [emip] çekti. Geri çıkmak kâbil değil idi. Ben çaresizden ağacın tamırından [kökünden] geçip yukarı katlarına çıkıp dal ve budakları içinde gezinmeye dolaşmaya başladım. Ağaç bana hizmet etti yer buyurdu. Tamırlarındaki [köklerindeki] rızıkları ağacın çiçeklerine, yapraklarına, taşıdık. Gün böyle geçti. Akşam olmasıyla ben ağacın kolundan kurtuldum. Âdet olduğu, üzere güneş konduktan sonra cümle [bütün] ağaçlar ve çiçekler son nefeslerini alarak bir "ah!" çekerler. Bu vakit onlar ağızları açılmasıyla biz de ince bir "duman" hâlinde dışarıya çıkıp havaya köterildik [çıkarıldık]. Çayırlık üzerinde de ak giyimlerimize bürünerek oynaşıp geze geze buralara kadar geldik. Yarın sabah güneş doğduğu ile biz eriyip "çık" [çiğ, şebnem] olarak otlar yapraklar üzerinde bulunacağımız senin yaprakların üzerinde dahi birkaç "çık" [çiğ, şebnem] misafir olacaktır. Ne vakit sen bizi silkip üzerinden düşürürsen, bizler yere sinip vatanımıza gitmeye yol tutarız. Eğer bizi yolda ağaç tamırları [kökleri] tutmazsa yine de yerastı [yeraltı] anamızın kucağına varırız. Buradan yine de yeryüzüne çeşme gibi zâhir olup akar göle varırız. Buradan havaya köterilip [yükseltilip] bulut

ve sonra yağmur oluruz. Bizim ömrümüz ilâ-ahire [sonuna kadar] böyle geçer.

Gece dilberi: – "Şimdi anladım, bizi yaradan Allah'ın çok büyük hikmeti var imiş" diyordu.

O. A.

Merhametli Bala [çocuk] ve Faydasız Define [1912/01-2]

(Siyam hükümdarının yazıp kaldırdığı bir hikâye)

Eski zamanlarda Siyam memleketinde Makun Nehri kenarında "Zaban" namında büyük bir şehir var idi. Bu şehirde cevahirciler pek çok olup bunların arasında "Dan Kuron" isminde birisi gayetle meşhur olmuş idi. O etrafta bunun gibi her türlü asil ve kıymetli taşları, cevahirleri ağartıp, cilalandırıp pazara çıkaran bir usta daha yok idi.

"Maz-Lum" namında yetim bir çocuk bu ustanın yanına şâkirtliğe [öğrenciliğe] verildi. Lakin usta gayet açuvlu [sinirli] bir kimse olduğundan şâkirt [öğrenci] çok zahmette idi. Maz-Lum'un hâli günden güne ağırlaştığından günlerin birinde ustanın yanından kaçtı. Gide gide bir dağ arasına gelip çıktı. Burada birkaç günler keyik [yabani] alma, keyik [yabani] üzüm ve gayri tav [dağ] yemişleri aşayıp [yiyerek] gün geçirdi. Bulunduğu yerin yakınında iki kaya arasından ufak bir su çağlayıp akardı. Bu suyun astı [altı] ve kenarları ak kum ile döşelmişti.

Maz-Lum bu kumları karıştırıp eğleniyorken irili ufaklı elmas taneleri buldu. Elması tanımış idi. Kıymetli şey olduğunu bildiğinden birkaç tane alıp cebine koydu ve kaytmaya [geri dönmeye] başladı. "Dambaku" şehri yakınına geldikte [gelince] birçok dilenci fakirlere rast geldi. Fakirler buna bakıp:

-Bizler zayıflarız. Karnımız açtır. Açlıktan ölüyoruz...

Dediklerinden Maz'ın bunlara yüreği acıdı. Yanındaki cevahirlerden yalnız birisini kaldırarak kalanlarını bunlara verdi. Kendisi yoluna düşüp ilerledi. Şehrin sokaklarından birinde ufak bir kızcık ağlayıp duruyordu. Maz, kızcıktan ne için ağladığını soradı [sordu]. Kızcık en ziyade sevdiği oyuncağını coyduğunu [kaybettiğini] söyledi. Bunu işitmesiyle Maz, yanında bir tek kalmış elması dahi bu kızcığa verdi. Kızcık parıldayan elması görmesiyle ağlamasını kesti. Maz-Lum şehrin ortasına gelmiş idi. Akşamüzeri

karnı acıktı. Lakin yanında bir kapik akçası olmadığından kimse buna yiyecek vermez idi. Aç kursak [karın] ile garip elde [yaban elde, garip yerde] kalmış çocuk bir yerde tepesi yıkık bir kulübe (izbe)cik görüp içine girdi. Yağmurdan ve gecenin salkınca [serince] havasından kulübenin bir köşesine sıykıp bıykıp [korunup] kalmış idi. Tatlı uykuda iken kulağına birtakım tavuşlar [sesler], şamatalar gelip uyandı. Burda baktı ki yanında birtakım gözleri sokur [kör] fakirler cıyulmış [toplanmış], nereye bakacaklarını bilmiyorlar.

Maz-Lum bunları her nasılsa kulübenin içine yerleştirdi. Kendisi kenara çekildi. Gün doğup siyah olmasıyla karşıdaki "Sayun" Dağına bakıp fakirlere dedi ki:

-Sizi şu karşıdaki dağa alıp varayım. Orada bir su kenarında kumlar içinde pek çok cevahir ve elmas vardır. Şunlardan istediğiniz kadar alıp gelirsiniz, zengin olup fakirlikten kurtulursunuz.

Sokurlar [körler] –"Hay hay" diyerek razı olup yola düştüler. Tepeleri, çukurları aşıp elmaslı su kenarına geldiler ve hemen kumları karıştırmaya başladılar. Fakat sokurluktan [körlükten, kör olduğundan] yalturavuk [parlak] elmasları görmezlerdi. Ama tamakarlıktan ziyadesiyle kızışıp su boyunda dolaşıp gezerlerdi. Su biraz gidip sonra kayanın uçurumundan aşağı aktığından sokurlar [körler] dahi gele gele ta uçurum başına kadar gelip birer birer dağdan aşağı uçuruma düştüler.

Bu hale bakmak çok ağır idi. Fakat önünü almak dahi mümkün değil idi. Maz-Lum, gözü önünde bu fakir, sokur [kör] insanların bir bir ardından uçuruma düşüp helak olduklarını görmesiyle aklını şaşırdı. Şu yerde mecnun olup dağları, tepeleri dolaşmaya başladı. Her kimi görürse -Kim öldürdü? derdi. Ağzından başka söz çıkmazdı. Faydasız defineden ve merhametli balanın [çocuğun] hâlinden kimsenin haberi olmayıp gelir geçerlerdi.

Hikâye Değil Vaka: Bahtsız Hasan [1912/06-2]

1901 senesi yaz günlerinin birinde Karadeniz yalısında vaki (***) şehrinde bildiğim bir ailede misafirlikte idim. Bizim konakbayların hanesinde benden başka bir misafir hanım daha var idi.

Çay içilip hoş sohbet olunduğu esnada çocuklardan birisi dört bükülmüş bir kağıt parçası getirip misafir hanıma verdi. Hanım kağıdı açıp okuyarak:

- "Hasan gelmiş, beni çağırıyor" dedi.

Benim bir şeyden haberim yok idi. Konakbaylar [ev sahipleri]: "Veriniz kağıdı bakalım. Mutlaka beyit yazmıştır." dediler. Hanımefendi kağıdı gösterdi. Ben alıp baktım, kağıdın yukarısında renkli kurşun kalemler ile bir çiçek resmi ve aşağısında şu birkaç satır Rusça beyit yazılı:

Мамашъ
Ждать уже не возможно,
Мамашъ, поскоръ
Я жду ужъ больме часу
А то уйду, ей ей,
Иринесъ и груигъ
Ябдоковъ и груигь
Идти, видь, мнъ далско
Тамъ темъ и глумъ.
А ио утрамъ тоже илохо:
Сыростъ и туманъ.
поскоръе, торонитссь!
Съ нетериъниемъ ждетъ, Хасанъ.

Beyitler fasih olmasa da ben bunun kim yazdığını ve ne için kendisi içeri girmediğini soradım [sordum]. Konakbaylar misafir hanımın yüzüne baktılar. Misafir hanım:

- "Ne yapalım. Cümlesi 7-8 bala [çocuk], baylık [zenginlik] yok. Gençliğinde mektebe veremedik. Kendim biraz Rusça okuv yazuv [okuma yazma] tanıttım. Sonra okuya yazuya [okumaya yazmaya] alıştı gitti. Yazılı bir kağıt gördüyse okuyor, göçürüp yazıyor. Eline kapik versen mutlaka üzerinde beyitler, tapmacalar olan kanfetler [şekerlemeler] alıyordu. Sonraları resim dahi yapmaya başladı. Birtakım kağıt parçalarına adam başları, hayvan suretleri, çiçek ve örnekler yapıp eğlenirdi. Daha sonraları beyit yazmaya başladı. Sanata verdik, oturmadı. Alışveriş veya bir iş öğrensin dedik, kaçtı. Sokak boyları, gün boyu kitap dükkanları penceresi önünde saatlerce oturup yeni kitapların ciltlerini okuyordu. Biraz büyüdükten sonra eve gelmemeye başladı. Nerelerde yattığını Allah bilsin. Ara sıra

gizliden gelip birkaç dakika görüşüp gidiyor yaki böyle sitemli mektuplar bırakıyor. Tatarca öğretemedik, [yalnız] Rusça okup yazıyor. Beyitler yaza yaza .... karaladı."

Böyle diyerek hanım elindeki ufak çantasından bir defter çıkardı. Hakikaten içinde birtakım beyitler var. Bunlar hep "Hasan"ın işi imiş. Her sahifede örnekler ve çiçekler dahi yapılmış. Beyitlerden "Hasan"ın şair olmak istediği anlaşılıyor. Bunların birinde "Hasan" yazıyor ki:

Я въ гимиазий не училсл
по стишки писать сгодился
Одииъ татарниъ на вбсь свбть
Пусть будсть некогда иоеть

Elbette bu satırlar da fasih değil. Amma her nasılsa "Bahtsız şair Hasan"ın muradı ne olduğunu anlatabiliyor, daha ileride şu beyitler yazılı:

Талантъ ногами я тонтаю
А все оть горестиой нужды.
Что увижу сочиняю
И все напрасные труды.
Писатель Максимъ Горький,
Да еще старикъ Тодстой,
По всему большому свъту
Слухъ летить иронихъ стрблой
Когда ио городу пройдешьея
Смотришь вь каждый магазииъ
Все Горькаго, да Толстого
Увидишь ипожество картинъ
И почему-же мнъ Хасану
Рядомъ съ нимн ие стоять?
.....
Итакъ ночти пиму я саезно,
Чтр я, не грамотный поэть.

İşte bu ve bunun gibi daha bir hayli beyitlere biz defteri karıştırıp baktıktan sonra hanımefendi oğlu Hasan ile görüşmek için çıktı gitti. Bahtsız şairin hikâyesini konakbaylar [evsahipleri] söylediler. "Hasan" filvaki yollar içinde kalmış, fena arkadaşlara koşulmuş. Soy sopundan, kardeş ve akrabasından kaçıp

görünmemeye başlamış. Sonra ziyade ihtiyaçlıktan vapur iskelelerinde hamallık etmek, gündelik çalışmakla vakit geçirmiş. 17-18 yaşlarında iken bir parahodda [gemide] ateşçi [1912/06-3] hizmetine girmiş. Hizmetini "Hasan" şöyle tarif ediyor:

На дороходв Свврв
Два года просдужитъ
И здбсь-же на бумажкб
Стишокъ я сочинидъ
Въ машинномъ отдблений
Смащикомъ сдужилъ
Капитанъ парохода
Очепь меня любилъ
Девяносто девятаго года
Послбдний рейисъ совершнлъ
Съ тбхъ иоръ на службу
Болъше я не ходидъ
Хасанъ С.

Birkaç günler sonra ben "şairi" görmüş idim. Yalın ayak, yırtık gömlek, bulaşık ve kabarmış eller, kirli ve yamalı paltosunun cebinden konvert [zarf] çıkarıp bana verdi. Bir tabak ak kağıt üzerinde gayet güzel bir çiçek, altında tatlı sözler ile yazılmış Rusça beyitler. Zavallı şair benim yanımda çok durmadı. Utandı. Çekildi gitti.

Yine şu günlerde şehrin yazlık bahçeli tiyatrolarından birine gitmiş idik. Tiyatro perdesinin üzerinde bulunduğumuz şehrin deniz sahilleri "maylık" kenarı gayet güzel tasvir olunmuş. Yanımdaki konakbaylar işbu yerde bizim şair "Hasan"ın işi ve sanatı olduğunu söylediler. Yanına varıp baktık. Bir köşesinde: "писовал Хасан С-овъ" yazılmış.

Şimdi "Hasan" ne şairdir ve ne de ressamdır. Gözleve'ye denizden varanlar parahod [gemi] yanına gelen kayıkçılara bakıp "Hasan" diye kıçkırırsa [bağırırsa] "Buradayım buyrun!" diye bazen sesleniyor...

"Hasan"ın kendine mahsus yolcu müşterileri vardır. "Hasan" hem kürek çeker hem de kendi eseri olan güzel beyitler söyleyerek yolcuları eğlendirir. Bir kaç kapik fazla bahşiş alır. Gözleve'de "Hasan"ı bilmeyen azdır.

İşte bizim bakımsız kalmış bahtsız şair en son ki "Kayıkçı" olmuştur. Elbette vaktiyle okutulmuş, terbiye verilmiş olsa belki şimdi "kayıkçı" kalmazdı.

O. A.

Garip Kırlangıç [1912/07-2]

Bundan 160 sene mukaddem [önce] Kırım'da "Kırım Giray Han" hanlık ediyordu. Bu han, hüner ve sanatları, ziynet ve saltanatı gayet sever idi. Devlet işlerinden ve muhârebeden boş vakitlerinde sarayında ve medreselerde bulunan âlimler ve müderrisler ile türlü ilim ve fenlere dair müzâkere ve bahisler edip kendi başına kaldıkta Fennî kitaplar mütâlaasıyla meşgul olurdu. Bazen dağlara gidip taş ve topraklarını kazma ile eştirip fende gösterilmiş alâmetlerine bakarak altın, gümüş ve gayrı madenler araştırdı. Bu sıralarda gördüğü tecrübelerini kâtiplerine emredip defterlere yazdırırdı. Bağ ve bahçeyi dahi gayetle severek nebâtat ilmi ile meşgul olurken nebâtat, ağaç ve çiçeklerin türlüsünü gözüyle görüp onların şekli, ömrü ve hasiyetlerini öğrenir idi. Hatta bunun için Salaçık'ın yukarısında Çifütkale dağının eteğinde "Aşlama Bahçe" namında güzel bir bahçe yaptırdı. Bahçenin kenarında bir de saray yaptırdı.

Kırım Giray Han, Palak kinezlerinden Botutski'nin kızı Mariyam Hanıma evlenmiş ve bu hanım Bahçesaray'a geldikten sonra "Dilâra Bikeç" ismini almış idi.

Han, Dilâra Bikeç'i yalnız güzelliği için değil, akıllı ve okumuş olduğu için daha ziyade sever idi. Dilâra Bikeç, Palakça, Fransızca ve Nemsece bildiğinden başka, han sarayında medreselerden Tatarca okup yazmayı dahi öğrendi. Bazı boş saatlerde "Dilâra" hana Palak şairlerin şiirlerini tercüme ederdi. Han bundan gayet memnun olup Dilâra'ya Kırım şairlerinin eserlerini ve bazen kendi eseri olan şiir ve beyitleri okuyup edebî dakikalar geçirirlerdi.

Günlerin birinde Dilâra Bikeç hastalandı. Kırım'ın havası Varşova'da doğup ösen [büyüyen] Dilâra Hanım'a gelişmedi. Kırım sıtması nâm [adlı] terleme hastalığı yakalayıp çok geçmeden vefat etti.

Kırım Giray Han çok sevdiği kadını ve dostu Dilâra'nın vefatından ziyadesiyle yüreği yanıp kederlendi. Hiç kalbi rahat olmazdı. Daima gözü önüne sarı altın saçlı, beyaz yüzlü, okumuş ve edebî sözlü genç Dilâra Bikeç gelir dururdu.

"Dilâra Bikeç" hanın emriyle sarayın kıble tarafında bahçenin kenarında defin olundu ve üzerine gayetle güzel aktaştan bir türbe yaptırıldı.

Dilâra'nın vefatından sonra han ikindi vakitleri sarayın gül bahçesine çıkıp kaygıya dalıp otururdu. Kaygısı içinde ateş gibi yanıp gözyaşlarını dökemezdi. Günlerin birinde gül bahçesinin bir köşesinde büyük bir çeşme yaptırdı. Şöyle ki çeşmenin suyu 10 kadar gözlerden gözyaşları gibi damlar dururdu. İşbu çeşme gayetle ziynetli olup üzerine hanın şairi Hıfzî Efendi tarafından tasnif edilmiş beyitler, hattat ve ressam Emir Efendi marifetiyle çeşmenin üzerine nakş olundu. Bununla han sevdiği Dilâra'nın vefatı kaygısına daima gözyaşı dökülmesini arzu etmiş idi.

Fakat hanın bununla da canı rahat olmadı. Dilâra'nın ismi unutulmamak ve daima yâd olunmak için bir cami yaptırmak istedi. Bunun için sarayın karşısında kayalar dibinde ve yatak odasının penceresinden daima görülüp duran bir câb üzerinde aktaştan bir cami yaptırdı. Camiin kalem gibi ince bir minaresi dahi var idi. Camiin içi ve dışı türlü yazılar ve ziynetler ile nakışlandı, yaldızlandı. Camiin tepesi yeşil savat kaplanmış. Kiremitler ile örtülüp etrafına gayet güzel bahçe yasaldı [yapıldı]. Taş merdivenlerden ve gül ağaçları arasından geçilip camiye girilirdi. İşbu camide ezan okundukça hanın kalbine bir teselli gelirdi.

[1912/07-3] Han işbu camii yaptırırken kendi zamanında ilim ve fennin, ustalık ve mimarlığın ne derecede büyük olduğunu dahi göstermek istedi.

Eceli geldi, bu han da vefat etti. Daha birkaç hanlar gelip geçtiler nihayet muharebelerin birinde atılmış bir toptan işbu camiin minaresinin şerefesinden yukarısı yıkıldı… O vaktin cemaati bu minareyi yaptıramamış idi. Sonraları cami eskirmeye başladı. Fakat tamir olunamazdı. Etrafındaki gül bahçeliği kurudu, ağaç ve nebâtattan [bitkilerden] eser kalmadı, merdivenleri yıkıldı. Vaktiyle gül bahçe olan yerlerde hayvanlar otlamaya çöplük ve pislik dökülmeye başladı.

Daha biraz vakit geçti camiye kimse gelmemeye başladı. Kapıları açık kaldı. İçine hayvanlar girip çıkmaya başladı. İçi pislik ve tezek ile doldu.

Bu sıralarda idi ki, işbu camiin tavanı üstünde bir kırlangıç yuva yapmıştı. Kırlangıç (karılğaç) kışları gider, yazları yine camideki yuvasına gelip yerleşir, yumurta bırakır nesil yetiştirirdi. Vakit vakit işbu kırlangıççık balaçıklarına [çocuklarına] der idi:

- Ey kuzucuklarım! Bu yerin halkları han babalarından kalan güzel bir camiye bakamadılar. İçi pislik doldu, bunu da göremediler. Bu binayı ne dünya ve ne ahiret için kullanamadılar.Yine de çok şükür Allah'a ki bizlere mekan oldu.

Fakat bu garip kuşçukların kuvancı [sevinci] da çok sürmedi. Günlerin birinde Bahçesaray sokaklarında tellal:

- Ey cemaat! Haberiniz olsun: Hacı Kükey Mahallesindeki yeşil cami satılacaktır. Almak isteyenler öğleden hazır olsunlar… diye kıçkırıp [bağırarak] ilan etti.

Cami satıldı yıkıldı taşları dağıtıldı yerine gayrı [başka] bir yurt [bina] dikildi. Garip karılğaşçık [kırlangıççık] bu haberi işitmesi ve bu hâlleri görmesiyle çok kederlendi. Çaresizden varıp han sarayında Kırım Giray Han'ın gözyaşı çeşmesi üzerinde yuva kurdu. Bu çeşmenin dahi suyu kurumuş idi. Karılğaşçık [kırlangıççık] gelip caminin satıldığını söylemesiyle çeşme yeniden gözyaşlarını akıtmaya başladı.

O. A.

Bahtlı Şehzâde [1912/10-1]

(Rusçadan Tercüme)

Şehrinin yüksek tepesi üzerinde üstü altın yaldızlı bir insan heykeli bulunuyordu. Bunun adına "Bahtlı şehzâde" derlerdi. Şehzâdenin gözleri elmastan ve kolunda tuttuğu kılıcının sapında dahi büyük bir yakut taşı var idi.

İşbu heykeli cümle [bütün] halk hayran kalırlardı. Günlerin birinde geceleyin bir karılğaç [kırlangıç] şehrin üzerinden uçarken gayet kuvvetsizlenip biraz toktamaya [durmaya] mecbur oldu.

Karılğaçlar [kırlangıçlar] kış geldiğinden, hepsi sıcak taraflara Mısır memleketine uçmuşlar yalnız bu karılğaç [kırlangıç] ayrılıp kalmış ve yalnız basına yola çıkmış idi.

"Nerede gecelesem de biraz rahatlansam" diye düşünürken tepe üzerindeki şehzade heykeli gözüne çalındı. Hemen o tarafa uçup şehzâdenin iki ayağı arasına yerleşti. Kendi kendine:

- Şimdi benim yatağım altındandır, diye söylenerek başını iki kanadı astına [altına] gizleyip yatmaya hazırlandığı sırada karlıgacın [kırlangıçın] üzerine bir tamlacık [damlacık] tamladı. [damladı]

Karılğaç [kırlangıç] – bu ne acayip haldir? Gökte [1912/10-2] ne bulut ve ne yağmur var. Ama benim üzerime bir tamçı [damla] su düştü.

Böyle derken karılğaçın [kırlangıçın] üzerine bir tamçı daha yuvarlandı.

-Beni yağmurdan koruyamayacak olduktan sonra bu heykelin yanında gecelemekten bana fayda nedir? diye gayri [başka] yere uçmayı fikirlediği anda karılğaçın [kırlangıçın] üzerine üçüncü bir tamçı [damla] daha damladı.

Karılğaç [kırlangıç] bu defa başını kaldırıp baktıkta gördü ki düşen damlalar yağmur değil, şehzadenin gözlerinden akan yaş damlalarıdır. Şehzadenin çehresi ayın ziyasında gayet kederli ve kasvetli görünüyor. Bunu görmesiyle karlıgacın canı merhamete gelip şehzadenin hâline acıdı ve "sen kimsin?" diye soradı [sordu].

-Ben bahtlı şehzadeyim!

-Ne için ağlıyorsun, gözyaşların ile bütün vücudumu ıslattın.

Karlıgacın suallerine karşı şehzade şu sözleri dedi:

- "Ben sağlığımda, göğsümde insan yüreği var vakitte ağlamak ne olduğunu bilmezdim. Benim sarayımda mahzunluk ve kasavet ne olduğu bilinmez idi. Benim sarayımda gerek ben, gerek cümle adamlarım gece ve gündüz zevk ve safa ile vakit ve ömür geçirirlerdi. Sarayın tepesinde ne olduğunu ben görmezdim. Zannederdim ki her yer de dahi böyle güzeldir. Bunun için bana "bahtlı şehzade" namı verilmiş idi. Bu suretle tatlı ve zevkli bir ömür geçirip ecelim geldiğinde ben öldüm. Ben öldükten sonra bu şehir halkı benim kıyafetimi [şeklimi] yapıp işbu tepe üzerine dikleldiler. Şimdi ben buradan şehrin her yerini, halkların fakirliğini ve ağır hâllerini daima görüyorum. Gerçi şimdi benim kalbim kurşundan ise de gözümün yaşlarını tutamıyorum."

Bu sözleri işitmesiyle karılğaç [kırlangıç]:

-Vay! Bu şehzadenin bütün vücudu altından değil mi, nedir? diye kendi kendine sorsa da şehzade bir şey demeye cesaret edemedi. Şehzade sözünde devam ederek yavaş ses ile dedi:

- "Şehrin çet [kenar] sokaklarının birinde fakir bir hanecik içinde ben istol [masa] başında oturan bir kadıncağız görüyorum. Bu kadıncağızın yüzü sararmış, eli ayağı takatsizlenmiş. Elleri iğne sançıları [batmaları] ile yaralanmış. Bu kadının sanatı altın ile mıhlama dikiş dikmektir.

Saray hanımlarından birisine toyda giymek için altından atlas gömlek dikiyor. Hanesinin bir köşesinde minder üzerinde kadının hasta çocuğu yatıyor, çocuk hararetlenmiş canı portakal (apelsin) isteyerek çırpınıyor, ağlıyor. Lakin anası fakir olduğundan çocuğuna bir fincan sudan başka bir şey veremiyor. Kuzum, karılğaçım [kırlangıçım]! sana yalvarırım, şu benim kılıcımın sapındaki yakut taşını al da şu kadının evine götürüp taşla [at]. Benim yerimden kımıldamağa mecalim yok. Zira ben cansız bir heykelim!" dedi.

Karılğaç [kırlangıç] yoldan kalacağını söyleyerek bunu yapamayacağını söylediyse de şehzade yine de tekrar:

- Canım karılğaç [kırlangıç], şu kadının çocuğu fena hâldedir, gel yardım eyle! dedi.

Karılğaç [kırlangıç] - Ben çocukları sevmem, zira ben geçen sene bir değirmende yuva tutmuş idim. Değirmencinin çocukları her gün bana taş atıp beni yaralamak, yuvamı bozmak isterlerdi. Bereket versin bir zarar dokunmadı. Kaçıp başka yere avuşdum.

Şehzade yine yalvardı. Bu defa karılğaç [kırlangıç] bu işi yapacak oldu ve dedi ki:

- "Kış yakınlaşıyor, havalar gittikçe salkın [soğuk]. Ben yolumdan kalacağım. Nasıl olsa da bu ricanı yerine getireyim. Sonra yoluma çıkarım." Şehzade memnun oldu. Karılğaç [kırlangıç] şehzadenin kılıcı sapından yakutu alıp uçarak fakir kadıncağızın evi penceresi önüne geldi

Kadıncağız halsizlenip gözü uykuya gitmiş idi. Karılğaç [kırlangıç] yakutu istol [masa] üzerine kadının oymağı [yüksüğü] yanına taşladı [attı] ve çocuğun yanına varıp bir iki defa kanatlarını sallayarak etrafını dolaştı.

Çocuk – "Ah şükür Allah'a, yüzüme salkın [soğuk] bir yel esti. Keyfim güzelleşti" dedi. Karılğaç [kırlangıç] kaytıp [dönüp] şehzadeye işi haber verdi.

(Ahiri Gelecek nüshada)

Bahtlı Şehzade [1912/11-2]

(geçen numrodan ahiri [geçen sayıdan sonrası])

Karılğaç [kırlangıç] diyordu: "Bana ne oldu acaba! Şu kadının hanesine [evine] varıp yakutu taşladıktan [attıktan, fırlattıktan] sonra benim vücudum kızdı, yüreğime rahatlık geldi."

Bahtlı şehzade: - "Öyledir karılğaçım [kırlangıçım]. Zira sen gayriye iyilik ettin." dedi.

Karılğaç [kırlangıç] kendi kendine "ben bir iyilik ettim şimdi Mısır'a gidersem de mümkündür" diyerek gün boyu hatır hoşluğu ile şehrin etrafını dolaşıp gezdi ve akşamüzeri bahtlı şehzadeye gelip Mısır'a gideceğini ve oradan ısmarlayacağı bir iş olup olmadığını sual etti. Bahtlı şehzade karılğaçtan [kırlangıçtan] bir gün daha kalmasını rica ederek dedi:

- Şehrin çıkışında eski bir hanenin çardağında fakir bir genç yiğit istol [masa] üzerine kapanmış okuv ve yazuv [okuma ve yazma] ile meşguldür. Lakin fakirliğinden, odun yokluğundan evi soğuktur, üşüyor hem karnı dahi aç. Ben ona da bir şey göndermek istiyorum. Ama kılıcımın sapında kıymetli taş kalmadı. Öyle ise benim gözlerim elmastandır. Şunlardan birisini çıkarıp al da şu fakir yiğidin istolu [masası] üzerine götürüp taşla [at]. Varsın satsın, kendine odun kömür alsın ve yiyecek tedarik etsin. Sonra okuv ve yazuvı [okuma ve yazmayı] daha güzel işlenir.

Dedi. Karılğaç [kırlangıç] birçok yalvarıştan sonra şehzadenin ricasını kabul ederek gözünden elmasını çıkarıp aldı ve genç yiğidin evine getirip istolu [masası] üzerine bıraktı.

Çok geçmeden yiğit elmas parçasını görüp nereden geldiğini dahi çok düşünmeden satıp gereklerini aldı, evi ısındı. Karnı doyup odasında rahat rahat işlemeye [çalışmaya] başladı. Bundan sonra karılğaç [kırlangıç] yola çıkmak üzere yeniden şehzade görüşmeye gelmiş idi. Şehzade bu defa dahi razı olmadı ve karılğaçtan [kırlangıçtan] bir dilek daha diledi: Şehrin sokaklarından birinde üstü başı yırtık, ayağı çıplak fakir bir kızcık, kışın

soğuğunda üşüyerek sernik (kibrit, şerpi) satıyordu. Elindeki sernikler [kibritler] yere düşüp ıslandı. Kızcık atasından korkup kaltırar [titrer] dururdu. Şehzade bunu uzaktan seçip [farkedip] karılğaça [kırlangıça] yalvardı. Dedi ki:

- Bir gözümde kalan elması dahi al da şu kızcağıza götür. Karılğaç [kırlangıç] hemen elması kızcağızın yanına götürüp avucu içine bıraktı.

Kızcık: - Vay ne güzel cam (şişe) parçacığı diye kuvanarak [sevinerek] evine gitti.

Bundan sonra karılğaç [kırlangıç] şehzadeye bakıp dedi ki:

- Sen şimdi iki gözden kaldın, ben seni bırakıp gidemem. Ömrün bitinceye kadar senin hizmetinde kalacağım.

Şehzade, karılğaça [kırlangıça] Mısır'a gitmeye ruhsat verdi ise de gitmedi ve şehzadenin ayakları arasına yerleşip ona Mısır'ın ve Nil-i mübarek suyunun güzelliğinden ve halklarının baylığından [zenginliğinden] birçok masallar söyledi. Şehzade:

-Karılğaçım [kırlangıçım]! Bu senin dediklerin güzeldir. Ama ben bunlara o kadar ehemmiyet vermiyorum. Benim indimde âdemoğullarının fakirliği ve ağır hâlleri daha ehemmiyetlidir. Fakirlikten daha ziyade ağır şey yoktur. Sen benim şehrimi dolaş da halklarımın ağır ve acınaklı hâllerinden bana haber getir. Ben buna daha ziyade sevineceğim, dedi.

Bunun üzerine karılğaç [kırlangıç] şehri dolaşmaya çıkmış idi. Bir de baktı ki güzel ve yaraşıklı [süslü] saraylarda zengin ve bay [varlıklı] adamlar şenlik ve şamata ile yiyip içiyorlar. Cümlesi [hepsi] keyif ve sefada. Sokağın iki başında fakirler açlıktan bir dilim ekmeği göz önüne getirip derin derin düşünmekteler. Evsizlikten yolda kalmış yalın ayak ve çırçıplak iki aç çocuk bir köprü dibine gelip "ah şurada yatar idik'' deyip yerleştikleri esnada gece karavulu [gecebekçisi] gelip: "burada yatmak olmaz!" diye çocukları koğuverdi. Çocuklar salkın [soğuk] ve yağmurlu havada üşüyerek ve ıslanarak buradan çıkıp gittiler. Karılğaç [kırlangıç] gelip bu hâlleri dahi şehzadeye haber verdi:

Şehzadenin yüreği acıyıp:

- "Karılğaçım (kırlangıçım), görüyorsun benim üzerim bütün altın kaplıdır. Şu altınları üzerimden sıyırıp al ve benim şehrimdeki fakirlere taksim eyle (dağıt)!" dedi.

Karılğaç [kırlangıç] bu emri dahi yerine getirip birçok fakirler kuvandırdı. (sevindirdi)

Havalar gittikçe soğuklaşıp sular buzlamakta (donmakta) ve derin karlar yağmakta idi. Karılğaç [kırlangıç] soğuğa dayanamayıp gayri kendisinin öleceğini hisseyledi ve son defa görüşeyim diyerek büyük zorluk ile şehzadenin omzuna gelip kondu ve:

- Şehzadem, ruhsat ederseniz sizin elinizi öpeceğim, dedi ve dediği gibi kolunu öpüp şu dakikası ziyade soğuktan taş katarak canını teslim etti ve şehzadenin ayakları altına yere yıkılıp düştü. Aynı bu dakikada soğuğun katılığından şehzadenin kurşun vücudu dahi birkaç yerinden çatlayıp dağıldı ve böyle bir gürültü ile yere yıkılıp düştü.

Şehrin aksalları şehzadenin yıkılıp harap olmuş heykelinin parçalarını toplatıp çöplüğe bıraktırdılar. Karılğaçın [kırlangıçın] gövdesi dahi çöplüğe atıldı. Çöplüğün büyükçe kısmını alıp kazanda kaynatarak kurşunundan gayri bir şey dökerdiler. Ama şehzadenin vücudu kazanda kaynarken kalbi asla erimezdi. Buna aşçılar "nasıl şey?" diye şaşarlardı. Sonra şehzadenin erimeyen yüreğini dahi "bir işe yaramaz" diyerek çöplüğe attılar.

Cenabı Allah meleklerinden birisine şu şehirde en güzel ve kıymetli bir şey bulup getirmesini emretti. Melek hemen uçup şehzadenin kalbi ile karılğaçın [kırlangıçın] gövdesini getirdi. Buna karşı Cenabı Hüdâ:

- "Evet meleğim! Güzel bulup getirdin. Bu kalp ile bu kuşcak (kuşçuk) benim en sevgili mahluklarımdandır. İkisi de bundan sonra cennet bahçelerinde zevk ve sefa ile ömür geçireceklerdir" buyurdu.

Bahtlı şehzade hikâyesi burada tamam oldu.

Torgay (serçe) [1912/17-1]

(Turganof'tan mealen tercüme olunmuştur.)

Bir gün avdan dönüyordum (Tazım) da bahçenin geniş yolu boyunca önümde koşuyordu.

Köpeğim birdenbire vaziyyet-i laubaliyanesini değiştirdi ve parlak gözlerini iyice uzakta bulunan sabit bir noktaya dönerek ağır ve ihtiyatkar adımlarla ilerlemeye başladı. Ben de köpeğimin nazarları uzanan semte baktım ve orada çokuçnun [gaganın] sarılığı henüz gâip olmamış, başının üpücüği [ibiği] darma dağın bir torgay [serçe] yavrusunun hafif ve hareketsiz kanatlarını yere sürüp yol ortasında yattığını gördüm ki bu zavallı yavrucak şiddetli bir rüzgârın merhametsiz silkinmesiyle bulunduğu daldan yuvarlanmış ve zedelenmiş olan gövdeciğini kaldıramayarak çırpına çırpına orada kalmağa mahkum olmuştu.

Köpeğim o küçük torgay [serçe] yavrusuna yaklaşınca yol kenarında bulunan bir ağaçtan siyah göğüslü diğer bir torgay [serçe], yıldırım gibi yere inerek asabî iki sıçrayışla doğrudan doğruya kendini köpeğin önüne attı... aynı zamanda heyecandan küçük vücudu titremeye, mini mini sesi değişmeye ve karılmaya başladı. O titriyor, çırpınıyor, fakat, her türlü tehlikeye rağmen yavrusunu müdafaa için küçük vücudu mahvoluncaya kadar köpekle mücadele edeceğini etvârıyla [tavırlarıyla] ihsas ediyordu [hissettiriyordu]. Zira onu, kendi ihtiyarından daha kavi olan bir kuvvet, oturmakta olduğunu yüksek ve emin budaktan bu korkunç canavarın müthiş pençesine, ancak yavrusunu müdafaa için fırlatmıştı.

Tarazor (Köpeğin adı) ufacık bu mahlukat kendine karşı bu kadar haşyet, bu kadar heyecan göstermeye sevk eden bu kuvveti tanımakta gecikmedi ve derhal nedametkar bir turla arkası arkaya çekilmeye başladı.

Ben de küçük fakat haşin bu kuşcağız tarafından izhar olunan celadet ve fedakarlık önünde ihtiramkârâne eğildikten sonra o çapkın [hızlı] ve muti [itaatkar] köpeğimi geri çağırarak yoluma devam ettim.

O kahraman ve pür heyecan vücut önünde eğildiğimden dolayı şüphesiz gülmez ve hayret etmezsiniz.

Bu vaka [olay] üzerine ben yolda avdet ederken [dönerken] düşündüm ve şu kararı verdim:

Aşk ve muhabbet ölümden ve ölüm korkusundan da kutludur. Yalnız aşk ile, muhabbet iledir ki hayat tahakkuk eder ve idame olunur.

Arif Zade A. Hilmi (Moskova)

Romaşka [Papatya] [1912/18-1]

(Rusçadan Tercüme)

Şehrin dışında, bir bahçenin yakınındaki çayırlıkta sık uzun otlar (ölenler) arasında bir romaşka [sarı papatya] yaşamakta idi. Allı güllü, çeşit türlü dilber çiçekleri kızdıran, üzerlerine nurlar saçan güneş bu fakir kır çiçeği romaşkadan nurunu sıcağını kızganmayıp ona da can vermekte idi. Romaşka [papatya] güneşin sıcağı sayesinde günden güne öserek [büyüyerek] nihayet günlerin birinde tamamen açıldı. Sapsarı göğsünün etrafını ak yapracıklar sararak mührüsüleyman şeklini aldı. Romaşka: "Ben fakirim, bana kimse kulak asmıyor, ben kenarda kaldım" diye asla gam çekmez, yüreciği acınmaz idi. Kendi hâlinden memnun olup daimi bu kuvanç [sevinç] ile güneşin nurları karşısında etraftaki yeşilliği seyreder ve kır torgaycığın [kır serçesinin] cıvıltısını dinler, gönlünü eğletirdi.

Romaşkaya ziyade kuvancından [sevincinden] her gün cuma günü gibi görünüyordu. Çocuklar mektepte kitap okuyor, ilim ve bilgi alıyorlar. Bizim romaşka [papatya] dahi aydın güneşin nurları karşısında etrafı seyrederek Allah'ın nimetlerini tefekkür eder, onları öğrenir idi. Ara sıra kır torgaycığı [kır serçesi] cıvıl cıvıl öttükçe romaşkanın [papatyanın] yüreği oynar ve "ah bu kuşçuk benim yüreğimdekini söylüyor" dese de lakin kendisinin onun gibi yırlayamadığına [şarkı söyleyemediğine], gönlündekini yırlamak [şarkı söylemek] ile açıp [üzülüp] meydana veremediğine teessüf etmez, bilakis: "ben yırlayamasam da [şarkı söyleyemesem de] her şeyi görüyor ve işitiyorum, güneş beni kızdırıyor. Hoş rüzgâr (yel)cik benim yüzümü sıpayor [sıvıyor, okşuyor], ben bahtlıyım." diyerek kendini teselli ederdi.

Yakındaki bahçenin çiçeklerinde türlü tüslere [renklere] boyanmış, başlarını yukarıya kaldırmış, biri kendisini diğerinden üstün gören veyaki ondan üste köterilmek [çıkmak] isteyen çiçekler ösmekte [büyümekte] idi. Bunların renkleri, desenleri bir bakışta ne kadar allı güllü bezekli, lakin kokuları yok idi. İşbu kendi kendilerine mağrur olan bahçe çiçekleri yanaşa [yanındaki] kırda, otlar ve ölenler [otlar] arasında saklanıp ösen [büyüyen] fakir romaşkayı

görmez ve belki ondan asla haberleri de yok idi. Bununla beraber romaşka bunları görerek "ah bu çiçekler bu kadar ziynetli, bezekli. Şimdi mutlaka bunların yanına güzel bir kuşçuk gelir seyreder, yırlar [şarkı söyler]. Allah'a çok şükür, ben de o güzel çiçeklerden çok uzakta değilim. Onların zevkini sefasını görüyorum, anlıyorum." der ve gönlünü teselli ederdi.

Birde baktı ki kır torgaycığı [kır serçesi] "cüvit cüvit ciyiv!" diyerek gelip romaşkanın yanına kondu. Bahçedeki lalelerin güllerin yanına gitmedi. Romaşka [papatya] kuvancından [sevincinden] ne yapacağını ne işleyeceğini şaşırdı kaldı.

Torgaycık [serçecik] romaşkanın etrafında öteye beriye sıçrayıp oynayarak kendi kendine diyordu: "ah ne güzel yeşillik yerler, ne güzel kır çiçekleri. Ortası sarı, etrafı beyaz bu ak çiçek ne kadar sevimli!".

Bu dakikalarda romaşkanın göğsü altın gibi parıldayarak hakikaten çok güzel görünüyordu. [1912/18-2] Torgaycık [serçecik] yanına geldi. Çokucı ve kanatları ile romaşkayı okşayıp sevdi ve sonra yine de havaya köterilip uçtu gitti.

Kenardaki bahçeden bu hâli gören allı güllü türlü türlü çiçeklerin hasetleri kabarıp her biri başlarını aşağıya sarkıttılar. Romaşka [papatya] bunların keyfi kaçtığını anladı. Bu arada bahçe içinden elinde bıçak tutan bir kızcık görünüp gülerek lalelerin başına geldi ve birer birer çiçekleri kesmeye başladı. Bunu gören zavallı romaşka [papatya] "Vah ne yazık oldu. Şu çiçekleri kestiler" diye acındı. Fakat kendisinin sımsık otlar arasında ösüp [büyür] göze görünmediğine ve bıçaktan kurtulduğuna hayli kuvandı [sevindi]...

Kuş kondu, akşam oldu. Romaşkanın yaprakları soldu. Zavallı çiçek uykuya daldı. Ama uykusunda hep güneşin nurlarını görüyor ve torgaycığın yırlarını [şarkılarını] işitiyordu. Sabah açıldı. Güneş doğdu. Bir de romaşkanın [papatyanın] kulağına torgaycığın [serçenin] sesi işitilmeye başladı. Lakin sesi olduğu gibi şadlıklı [mutlu] sevinçli değil, bir türlü gamlı kederli gibi geliyordu. Meğer zavallı kuşçuk tuzağa düşmüş. Kafese kapılmış ve bahçenin hanesi duvarına asılmış. Esir düşmüş garip torgaycık [serçecik] dünkü gün azatlıkta [özgürlükte] istediği gibi uçup yırlayıp [şarkı söyleyip] gezdiklerini, kırları, çimenleri, akarsu kenarlarını sağınıp [düşünüp] cıvıldar idi. Torgaycığın bu hâlini gören romaşka [papatya] kuşçuğa her nasılsa bir

yardım göstermek istedi ama ne yapsın dünkü gün hoş tavuşundan [sesinden] zevk aldığı, eğlendiği kuşçuğa bir türlü yardım gösteremiyor. İşte bundan ötürü canı çok sıkılıp kederleniyordu.

Bu esnada bahçe tarafından iki oğlan çocuğun kıra doğru gelmekte olduğunu gördü. Bunlardan birisi elinde büyükçe bir bıçak tutuyordu. Çocuklar gele gele ta romaşkanın [papatyanın] yanına geldiler ve birisi: "dostum işte biz buradan biraz toprak kazıp alırız" diyerek bıçağını yere sapladı ve üzeri yeşil otlu topraktan dört köşe olarak biraz toprak kesip aldı. Zavallı romaşka [papatya] bu kesilmiş toprağın ortasına tesadüf edip üstteki yerden kopmuş ve teninden ayrılmış idi. Çocuklar birbiriyle çiçeği koparmak hususunda söyleşmekteler idi. Romaşka [papatya] ise gayetle yaşamak istediğinden korkup kaltıramaya [titremeye] başladı. Her nasılsa çocuklar bunun canına kıymadılar. Romaşka [papatya] sağ kaldı. Çocuklar romaşkalı [papatyalı] toprağı getirip torgayın [serçenin] kapalı bulunduğu kafesin altına yerleştirdiler. Eski dostunu görmesiyle torgaycık [serçecik] kendi hâlinden şikâyetlenmeye başladı. Kanatçıklarını çırpındırsa da hep demir çubuklara dokunur, dışarıya çıkamaz idi. Aynı bunun gibi esir düşmüş romaşka [papatya] dahi her ne kadar torgaya [serçeye] yardım etmek istese de fakat elinden bir şey gelmezdi. Sabah böyle geçti akşam olmaya başladı. Torgaycık [serçecik] "ben susadım, içeceğim [içesim] geliyor, fakat burada su yok. Çocuklar kafese su koymayı unuttular" diyerek ağlar derecede cıvıldamaya başladı. Susuzluktan boğazı kuruyup sesi karalmaya başladı. Nihayet ne yapacağını bilmediğinden çokıcını [gagasını] salkınca [soğukça] ve taze toprağa batırdı. Bu sıra romaşkayı [papatyayı] gördü ve dedi ki: "Ay sevgili ak çiçeğim, burada sen de solacaksın, dünkü gün bütün dünya benim idi, Allah'ın nimetleri içinde gezerdim. Şimdi ise başımda bir kafes ile yanımda bir karış toprak ve bu çiçek bulunuyorsunuz". Romaşka [papatya] torgaycığın [serçeciğin] bu hâlini görüp "ne yapsam da yardım etsem" diyor ve elinden bir şey gelmiyordu. Torgaycık [serçecik] susuzluktan toprak üzerinde otçukları (ölenleri) birer birer çokuçlap [gagalayıp] aşadı [yedi], ama romaşkaya [papatyaya] dokunmadı. Böylelikle akşam basmış idi. Garip kuşçuğa çocuklar hâlâ su getirmediler. Büsbütün unuttular. Birkaç dakikalar daha geçti. Torgaycık [serçecik] birkaç

defa kanatçıklarını silkti. Bir iki kere ağırca "civ civ!" diyerek başını vurup canını teslim etti.

Romaşkanın [papatyanın] dahi evvelki tazeliği kalmayıp solmaya başladı. Başını bir tarafa vurup eğdi…

Ne vakit ki sabah açılıp çocuklar kafesin başına geldiler. Torgaycığın [serçeciğin] öldüğünü görüp ağladılar. Hemen sevdikleri kuşçuk için güzel bir mezar kazıp torgaycığı ziynetli [süslü] bir kutucuğa koyarak gömdüler. Üzerini türlü çiçekler ile donattılar.

Zavallı kuşçuğu sağ iken akıldan çıkarıp susuz kaldırmışlar idi. Bundan ötürü öldü. Dünyadan gitti. Şimdi onun için kanlı yaşlar döküp baylar [zenginler] gibi tantana ile defin ediyorlar.

Torgaycık [serçecik] yere gömüldü… kafesinde kalan toprak romaşka [papatya] ile beraber bir tarafa alındı. Garip torgaycığı herkesten artık seven ve ona yüreği acıtıp yardım etmek isteyen merhametli akçiçeği kimse hatırına almak istemedi.

O. A.

Eşya ne diyor? [1912/19-1]

(Rusça muharriri: Avenariyus)

Bir gün akşam Ali'nin uykusu kaçmış idi. Uyukulayım diyerek gözlerini yumdu. Birkaç kereler yatağında bir yandan bir yana çevrildi. Fakat yine de uyku gelmedi. Canı sıkılmaya başladı.

Ali açık zihinli, her şeyi öğrenmeye ve aslına ermeye ister bir çocuk idi. Diğer kardeşleri bir şey söylerse o daima "ne için öyle, böyle değil. O neden olmuş, bu neden yapılmış?" diyerek birçok sualler ederdi.

Uykusuzluk ile şimdi de aklına ve gözü önüne bir takım şeyler geldi. Her birini düşünmeye başladı. Kendisi sual eder ve kendisi cevabını vermek isterdi. Bir saat kadar vakti dahi böylelikle geçti. Ama bundan sonra başı hayli yorulmuştu….

Bir de baktı ki yattığı oda içinde hafifçe bir gürültü işitmeye başladı… Ali biraz dinledi… Kulağına güya ağaç tasırdısı gibi bir sesler geliyordu.

Ali'nin her şeyi bilmek istediği evvelden malum. Bu defa dahi iyice kulak saldı. Meğer oda içindeki istollar (oturgaç, iskemle) birbiriyle şöyleşiyorlar. Aralarından birisi diyor:

- Arkadaşlar! durunuz, böyle herkese bir kereden şöyleşmek olmaz. Biriniz söylerken diğerleriniz dinlemeli. Yoksa hiçbir vakit söz ve meram anlaşılmaz. Biz hep birbirimize benziyoruz. Birbirimizden başkalığımız yok. İsterseniz bana ruhsat [izin] veriniz. Ben her birinizin ne söylemek istediğini yalnız kendim söylerim. Zira cümlenizin meramı ne olduğu bana bellidir.

Diğer istollar [masalar, sıralar] bir ağızdan:

-Söyle birader, biz razıyız! dediler.

Oturgaç [sandalye] söze başlayıp dedi:

- Arkadaşlar biz evvela gençlerimizi hatıra getireyin. Oh! Çok güzel vakitler idi. Bizi o yeşil ormanlık arasında "Kayın ağacı" diye parmak ile gösterirlerdi. Bir taraftan güneş bizi kızdırıyor, ara sıra üzerimize yağmur yağıp tazelik veriyor. Güzel kuşçukların bazısı dalımıza konup yırlayor [şarkı söylüyor]. Diğerleri üzerimizde yuva kurup geçiniyordu. Bazı vakit yakındaki köyden (avuldan) çocuklar gelip bizim etrafımızda çilek, mantar (gribi) toplarlar ve: "Ah, bu kayınların kokusu ne kadar hoştur" diyerek bizi okşar severler idi. Bu şeyler her birimizin aklındadır. Oturgaçlar cümlesi [hepsi] bir ağızdan:

-Evet birader, hepimizin hatırındadır! dediler.

-Öyle ise dinleyiniz: Biz östük [yetiştik], büyüdük. Büyüdükten sonra hiçbir faydasız ormanlıkta dikili durmak, boş boşuna yaprak sallamayı layık görmedik. Biraz da etraflara çıkmak, dünya görmek, başkalar ile tanışmak istedik.

…. çok geçmedi istediğimizi gördük. Aradığımızı bulduk…. Köylüler gelip ellerinde ki baltalar ile bizi ta damarlarımız yanından kestiler, gövdelerimizi arabalara yükleyip [1912/19-2] şehre getirdiler, dülgerlere (ağaç ustalarına) akçaya sattılar. Dülger Ağa bizi evvela pıçkı ile pıçtı, balta ile biraz öte berimizi düzeltti, erende ile erendeledi. Sonra parçalarımızı alıp destgehindeki cendereye kıstırdı. Türlü şekillerde biraz daha kesti, doğradı. Öte berimizde teşikler teşti [delikler açtı]. Sonra tutkal ile parçalarımızı birbirine yapıştırdı. Sonra her birimizin orta yerlerine kamıştan örülmüş birer çilter [file, ağ] gerip taktı. Vücudumuzu boyalayıp üzerine lak [vernik] yaktı. İş bitti. Bir de bakarsın cümlemiz temiz pak. Güya asker gibi bir sırada duvara karşı dizildik. Bundan sonra usta bizim adımızı "oturgaç" koyup pazara satmaya çıkarmış

idi. Görenler bize güya böyle oturgaç [sandalye] doğmuş, oturgaç [sandalye] balası [çocuğu] zannederlerdi. Bizim nereden geldiğimizi, neler gördüğümüzü düşünmezlerdi. Her nasılsa bahtımız bizi buraya kadar getirdi. Şimdi bu odada misafiriz. Ne zarar var, insanlar karşısında bizim itibarımız güzeldir. Bizi sayarlar, severler, ayak üzerinde bulunup biraz rahatsızlanırlarsa bizim üzerimizde oturur, nefes alır, rahatlanırlar, keyif ve safa ederler – Urra! diye kıçkırdı [bağırdı]. Buna karşı diğer oturgaçlar dahi keyiflenip cümlesi [hepsi] bir ağızdan:

- "Urra! Urra!" diye bağrıştılar. (ilerisi var)

O. A.

Eşya Ne Diyor? [1912/20-1]

(Rusça muharriri: Avenariyus)
(Geçen nüshadan ilerisi)

Oturgaçların [sandalyelerin] gürültüsünü işiten masa (istol) dedi:

-Arkadaşlar! biraz yavaş olsanız, kıçkırışmasanız [gülüşmeseniz] olmaz mı? Niye bu kadar kuvanşasanız [seviniyorsunuz], insanlar sizin üzerinize arka verip oturuyorlar, burada maktanacak [övünecek] ne var? Maktanmak lazım ise buna bizler daha ziyade haklıyız. Zira insanlar daima yüzlerini bize karşı tutup oturuyorlar. Yere bırakmaya kıyamadıkları mûteber ve gerekli şeylerini bizim üzerimize koyuyorlar. Bunun sebebi nedir? diyeceksiniz. Biraderler, biz sizin gibi kayın ağacından yasalmadık [yapılmadık]. Bizim aslımız "ceviz ağacı"dır. Dülger usta bizi daha ziyade dikkat ile işledi. Üzerimizi sizler gibi yalnız lak [vernik] ile ağartmadı. Bamza [sünger taşı], politura [vernik, cila] ile cilaladı. Biz burada yalnız iki kardasız. Şu köşede dikili duran urba (giyim) eşkafı [dolabı] dahi bizim cinsdendir. Onun da aslı ceviz ağacıdır.

Bu sözler arasında oturgaçlardan [sandalyelerden] hazır cevap birisi biraz gülümsireyip dedi ki:

-İstol ağa, siz eşkaf [dolap] kardeşinizi biraz ziyade maktamaya [övmeye] başladınız. Maktavlı [övgülü] eşkafınız [dolabınız] arkasını daima duvara karşı tutuyor. Yoksa onun arkası ne maldan yapıldığını bilmiyor mu diye sandınız. Evin tarafları cilalı ceviz ağacından olsa da, ne kadar yaltırasa [parıldasa] da duvara karşı gizlediği arkası en âdî [sıradan] çam ağacındandır. Ne cila var ne boya!

Başını yukarıda tutarak mütekebbirane duran eşkaf [dolap] bu sözlere karşı sabredemeyip dedi:

-Ah bu sözleri sen söylemeye idin, ben işitmeye idim. Çam ağacı diye pek aşağı görmek istediniz. Çam da kayın yaki ceviz gibi bir ağaç değil midir? Ama pek kibar değilmiş. Bunun ne zararı var? Hem de benim arkamı kim bakıyor? Kim görüyor? Kimsenin gözü olmadıktan sonra daima bayramlık elbiselerini giyip otursun mu diyorsuz? Zaten elbisede, giyimde ne var? Elbiseye bakmamalı, elbiseyi giyen kimdir. Ne ise yarar burasına bakmalı. Ben bu hanenin en sadık ve doğru bir hizmetçisiyim. Hane sahibi benim içime ne koyar ise ben onu saklarım. Üzerine toz ve kir kondurmam, oğurlatmam, muhafaza ederim.

Yüksek ve büyük eşkafın kaba kaba sözlerini hayretle ve merakla dinleyip dururken Ali'nin kulağına bir "çink!" sadası geldi. Başını kaldırdı, öteye beriye bakındı, eşkafın önünde anahtarı (açkıçı) yaltırayıp [parıldayıp] duruyor. Meğer ağaç eşyaların maktanuvları [övünçleri] küçük ağacın namusuna dokunmuş. Eşkafın [dolabın] kilit deliğinden kendini dışarıya fırlatmış, kendisinin demir tavuşıyla [sesiyle] şu sözleri söylüyor:

-Ey, ağaç kabilesi, ziyade maktanmaya [övünmeye] başladınız. Ey dostum eşkaf [dolap] ağa! gerçi biz seninle daima yoldaş bulunuyoruz, ama yoldaşlık başka hizmet başka. Ben ağaç olmasam [1912/20-2] sana verilmiş emanetlere toz da konar su me (mol) [güve] da aşar [yer]. Hırsız da oğurlardı. [çalardı] Böyle değil mi? Ben ufak isem de hizmetim büyüktür. Ben bir ağaç parçası değilim. Bir demir kesiğiyim. Ağaç nedir? – sınar [kırılır], parçalanır, ateşte yanar hem zaman geçtikçe çürür. Ama demir ise - istediğin gibi tartılır, gerilir, süzülür hem de gayetle çıdamlıdır [dayanıklıdır]. Ben yalnız değilim. Biz demirden başka daha birçok madenler vardır. Bizim aramızda altın ve gümüş gibi kibar ve mûteber takımlarımızdandır. Lakin demir her birinden ziyade kullanılır. Türlü işlere yarar. İnsanlara büyük hizmet eder.

Bu sırada oda içinde yeniden bir şamata ve tavuşlar [sesler] işidildi. Duvarlarda pencere (tereze)lerdeki mıhlar (kadaklar) hepsi bir ağızdan:

-Biz de demirdeniz, biz de demirdeniz! diye bağırışıyorlardı.

Ağaç: - Evet kardeşler, siz de demirdensiniz. Gerçi bir bakışta sizler âdî [sıradan] birer çivisiniz. Bir sapınız ile bir başınızdan başka şeyiniz yok. Ama üzerinize yüklediğiniz yük ve ağırlıklar hayli büyüktür. Lakin kardeşler doğrusunu söyler isek burada bizim aramızda kravat (demir yataklık) cümlemizden [hepimizden] mûteberdir. İnsanlar gün boyu işleyip [çalışıp] zahmet çektikten yorulduktan sonra rahatlarını kravat [karyola] üzerinde buluyorlar. Ey, kravat [karyola] efendi! Siz bizlerden daha büyükçesiniz, çok bilirsiniz, bizim demir aleminden, hayatından bazı şeyler söyleyemez misiniz? Bizler de dinler idik dedi.

Kravat [karyola] güya yerden kalkacak gibi silkinmeye, gıcıldamaya başladı. Söz söylemeye hazırlanıyordu. Bu hâllere şaşıp kalan Ali üzerinde yatdığı kravatın [karyolanın] dahi silkinmeye başladığını duymasıyla birden bire seskendi [seslendi], korkındı [korktu]. Güç hal ile kendisini toplayıp bunu dahi merak ile dinlemeye başladı. (ilerisi var)

O. A.

Eşya Ne Diyor? [1912/21-2]

(Geçen nüshadan ilerisi)

Kravat (demir yataklık) dile gelip şu sözleri söyledi:

-Ey oğullar! Bizim aslımız, neslimiz, damarımız çok derindedir. Bizim vatanımız yeryüzünde değil yerin dibindedir. Biz oralarda nice yüz nice bin yıllar yaşadık. Şeklimiz şimdiki gibi temiz, cilalı, yaltıravuk [parlak] değil, güya bir taş yığıntısı gibi idi. O vakit bizim adımız ham maden idi. Yaşadığımız yerlerde daimi surette karanlık ve hiçbir türlü ses ve şamata yok. Arada sırada yukarıda yağmış yağmur suyu bizim bulunduğumuz yerlere kadar inip dar yolcuklar açarak gelir geçerlerdi. Lakin insanlar, yeryüzünü kaza kaza gelip bizi buldular. Yeryüzüne çıkardılar. Büyükçe kesiklerimizi [parçalarımızı] dövüp toz hâline getirdiler. Büyük ocaklara kömür ile aralaştırıp [karıştırıp] bizi ateşte pişirdiler. Bizler burada eriyip su hâline geliyorduk. Eridikçe ocağın altındaki çukura akıverdik. Bu çukurun bir tarafındaki delikten bizim kir ve pasımız ayrılıp çıkıyor, çukurun dibinde ise bizim asıl temiz kısmımız “halis demir” kalıyordu. İnsanlar da dahi böyledir.

Bazıları var ki dıştan bakarsan: kirlidir, paslıdır, lakin onun içinde temiz ve halis cevheri vardır, o cevher ki onun temiz kalbidir.

Bu suretle biz demir madeni olduktan sonra bizden her şeyi yapmak mümkün oldu. Bizden demir yataklık (kravat) da, mıh (kadak) da, anahtar (açkıç) da yasadılar [yaptıları]. Biz her hususta insanlar nazarında mûteber bir şey sayılıyoruz. Bunlar birisinin vücutça sağlamlığı, ahlak ve terbiyece metanetliğini maktamak [övmek] isterlerse her vakit "Ah, bu adam demir tabiatlı, demir gibi bir adamdır" derler.

Kravatın [karyolanın] sözleri de cevapsız kalmadı. Bu defa odanın köşesindeki taş soba (piç) dile geldi.

Kravat [karyola] efendi, bendenizi de hatırdan çıkarmanız. Ben sizin soptan değil isem de sizden de pek uzak değilim. Biraz akrabalığımız vardır. Bizler kiriçten isek üzerimiz demir kaplıdır. Siz yerden çıkıyor iseniz bizim de aslımız yerdir, topraktır. Biraz kum, biraz toprak çamurunu hamur gibi karıştırıp bizi kalıplara (forma) ondan kızgın saçlara doldurup pişirdiler. Bizler burada kıpkırmızı olup pişip çıktık. Vücudumuz kaskatı oldu, zannedersin taş gibi. Bir kere piçte [sobada] yanıp çıktıktan sonra şimdi biz ateşten de korkuyoruz. Görüyorsunuz ki biz gece gündüz ateş içinde kalıyoruz. Ateşin sıcağı ciğerlerimize kadar geliyor. Ama bize zarar etmiyor. Biraz kızıyoruz, sıcaklığı dışarıya, oda içine dağıtıyoruz içeride dahi ateş tütününü ocağa doğru gönderip havaya atıyoruz. İşte bizim hizmetimiz budur. Siz bilseydiniz kışın soğuklarında insanlar bizi ne kadar seviyorlar! Biraz vücutları üşüdü ise hemen bizim yanımıza gelip oturuyorlar. Bazı vakit bizleri kucaklarına alıp sevecek ve okşayacak kadar muhabbet gösteriyorlar. Öyle yerler var ki benim sıcağım olmasa insanların ömrü ömür olmaz, soğuktan büyük zahmet çekerlerdi.

Sobanın yanında bir kürsü üzerinde bulunan taharet tası söze girişti, dedi ki:

- İnsanlara yaşamak ve sağlık ile ömür geçirmek için yalnız sıcaklık değil, vücutlarını temiz pak tutmak da gereklidir. İnsanlara lazım olan bu hizmeti ise arkadaşım kuman (kumgan) [testi, sürahi] efendi ile birebir bizler görüyoruz. Bizim aslımız topraktır. Lakin toprağın en nazik kısmından kanımızda biraz da çini karışıktır. Bu yüzden her yerde mûteber tutuluruz.

Tasın bu sözlerini dinleyip duran kuman [testi] birdenbire canlandı, söze geldi:

- Ağam, tas efendi, bizim nasıl doğup dünyaya geldiğimiz aklınızda mı?

- Evet aklımızdadır. Bizler seni çini fabrikasında iken hamur ve çamur hâlinde yerde yattığımız dakikalar hâlâ hatırımdan çıkmamıştır. Bu suretle canım sıkılıp yatarken usta gelip beni yerimden kaldırdı. Toprak bir ustol [masa] üzerine koydu. Ustolu [masayı] aşağıdan ayağı ile aylandırmaya [döndürmeye] başladı. İki eli ile benim vücudumu ovalıyordu. Böylece aylanıp [dönüp] dururken bir de vücudumun ortası oyulup kenarları duvar gibi inceleştiğini duydum. Usta beni biraz daha yaraştırıp başka bir ustol [masa] üzerine alıp koydu. Kendi kendime bakıp tanıyamadım. Bir çamur kesiği [parçası] iken şimdi gayet güzel bir taharet tası [1912/21-3] olmuşum! Beni bırakarak üste kendinin dökerek ustolunu [masayı] bir daha aylandırmaya [döndürmeye] başladı. Yine de yuvarlak armut şeklinde bir şey yapıyordu. Bundan ne çıkacak diye düşünüp dururken bir de baktım ki "kuman" [testi]!

Söz buraya geldikte kuman [testi]: "Ben çıktım, ben çıktım!" diye sekirmeye, kuvanmaya [sevinmeye] başladı. (İlerisi var)

Eşya Ne Diyor? [1912/22-2]

(Geçen Nüshadan ilerisi)

Tas ıbrıka [ibriğe] bakarak dedi ki:

-Evet baktım sen meydana geldin. Ben buna çok kuvandım. [sevindim] Seni gördüğüm ile ben de sana bir kardeşlik muhabbeti uyandı. Ben sana yakın varmak üzere iken sen de bana doğru atılmak istedin. Ama yere düşüp kırılmamak için seni usta eliyle kulpundan (sapından) tutup dedi:

-Ey ıbrıkım [ibriğim], ey tasım nereye böyle atılıyorsuz? Dünyaya çıkmak halkları görmek ve kendinizi göstermek mi istiyorsuz? Zararı yok. Lakin sizin üzeriniz tınıktır, cilanız yalturavunguz [ışıltınız] yok. Şimdi insanlar kimin üzeri yaltırarsa [parlarsa] ona bakarlar, geliniz biraz sizi yaltıratayım! [parlartayım]

Dedi, ikimizi de kaynayan ocağa attı ve üzerimize biraz tuz serpti. Ocakta biz ciğerlerimize kadar yapıştık da üzerimizdeki tuz

eriyip bizi cilalandırdı yaltırattı. [parlattı] Sonra usta bizi buradan çıkarıp dedi:

-İşte şimdi ikiniz de istediğiniz yere gidiniz, birlikte yaşayınız, muhabbet olunuz birbirinize dokunmayınız zira ya biriniz veya ikinizi de kırılır, helak olursunuz.

Bu defa istol [masa] üzerinde içi su ile dolu bulunan grafin [sürahi] söze girişti dedi ki:

-Bakınız, bizim içimiz dışımız cilalı ve yaltıravuktur. [parlaktır] Ben ve arkadaşım istakanın [bardağın] bir tarafından bakarsanız diğer tarafı görülür. Siz insanların dıştan temizliğine hizmet edersiniz, biz de içeriden temizliklerine hizmet ediyoruz. Biz o kadar şeffaf, açık ve aşikarız ki bizi eline alan bir insan gerek içimizde ve gerek dışımızda zerre kadar bir leke olursa hemen görür. Bunun için biz daima temiz, pak bulunmaya mecburuz.

Bu sözlere karşı ıbrık [ibrik] dedi:

-Anlaşılıyor ki siz büsbütün tuzdan yapılmışsınız.

Grafin [sürahi] kahkaha ile güldü.

-Siz cilayı yalnız tuzdan mı zannediyorsunuz ve kendi [1912/22-3] cilanızı yalnız tuz mu diyorsunuz? Cila için yalnız tuz kafi değildir. Biraz toprak biraz tuz gibi şeyler karıştırılmak gerektir. Sizin cilanız âdî [sıradan] toprak ile âdeta tuzdur. Ama bizim aslımız çakmak taşlı kumdur. Tuz yerine bize kül, putaş karıştırılmıştır. Bu şeyler ateşte kaynatıldıkta billur gibi şeffaf bir hamur hasıl oldu yani şişe (cam, piyale). Çocukların sabunlu sudan kuvuk [köpük] üfürüp uçurduklarını bilirsiniz, işte bizi dahi usta ağzına kapattığı uzun ve içi teşik [delik] bir çubuk ile ocaktan alıp üfledi, bizler şiştik kabardık. Biz kabardıkça, armut şeklini aldıkça usta bizi başı yukarısında havada aylandırıyordu [çeviriyordu]. Nihayet grafin [sürahi] şekline geldiğimiz ile hemen sıcak bir istol [masa] üzerine oturtup koydu ve ağzımızı bıçak ile "çik!" diye kesti. Sıcak istol [masa] üzerine koyduğu şunun için ki salkın [soğuk] istol [masa] üzerine koyarsa üşüyüp soğuklanmak ve dağılıp telef olmak havfı [korkusu] vardır. Ne ise de biz ustanın çubuğundan kurtulduk, biraz nefes alıp rahatladık. Ondan usta biraz işingen [ısıtılmış] cam alıp ağzımızın etrafını halka kökrekimiz [göğsümüz] ve belimizin etrafını kuşaklar ile aylandırıp [çevirip, döndürüp] bezekledi.

Bu sözler arasında istikan çık çık diye ince tavuş [ses] çıkarıp dedi:

-Hep kendini söylüyorsun ya ben?

- Sen mi, sen ne? Yarım grafin [sürahi] yaki yarım botilka (şişe). Usta çubuğunu üfürdü, uzunca bir kuvuk [kabarcık] yasadı [yaptı], ortasından kesti. Al sana istikan. İşte ağalar ve kardeşler! Bizlere şişe derler biz gayet nazik bir şeyleriz. Kolaysızca dokundun veyaki kazara yere düşürdün ise kırılır parça kesik [parça parça] oluruz. Allah saklasın bu bizim helakımızdır. Bu kadar naziklik ve zaiflik ile beraber biz gayet terbiyeliyiz. Bize azıcık dokundun ise hemen "lik!" diye cevap veririz, ses çıkarırız. (ilerisi var)

Eşya ne diyor [1912/23-1]

(Geçen nüshadan ilerisi)

Oda içindeki eşyanın birbirleriyle konuşmalarına kendi ahvallerini tarif ve hikâye etmelerine karşı hayret üzere iken Ali'nin kulağına bir şuvuldı [hışırtı] geldi.

Ali'nin hayreti bir kat daha arttı. Kulağına gelen sesler güya bahçede katı fırtına zamanında ağaçların yaprakları ile yapraklarının birden silkinip çığıltı ve gürültü yapmasına benziyordu. Bir de dikkatle etrafına bakınmasıyla gördü ki bu gürültü yapan odanın üzerlerine yapıştırılmış örnekli kağıtlar (eşyalar) imiş. Diğer eşyanın söylendiklerini görüp duvar kağıtları dahi dile gelmişler. Kendi hâllerinden bahsediyorlardı. Eşyalar kağıdı diyor ki:

- Ey! oda arkadaşlarımız. Siz kendi ömrünüze ait birçok şeyler söylediniz. Sizin aslınız ne olsa da siz ömür ve hayat dediğimizin birinci devrinde bulunuyorsunuz. Bizim hâlimiz sizlerden daha başkadır. Biz ikinci devirde yaşıyoruz.

Birinci devirde bizler bez (materya) idik. İnsanlar bizden elbise ve gömlek yapıp giyerler idi. Hayli vakit geçtikten sonra bizleri eskidi, yufkardı [inceldi], yırtıldı diyerek bıraktılar. Bunların nazarında bizler güya faydasız bir şey hükmünü aldık. Bizleri atıyorlardı. Fakat biz yine yerde kalmadık. Bizi birer daha yerden topladılar. Büyük şehirlerde çör çöplük arasından eski püskü bez parçaları, çul gibisi şeyleri toplayanlar vardır. Bunlar bizi topladıktan sonra arabalara yükleyip fabrikaya götürüyorlar.

Bu sözleri işiten grafin [sürahi]:

– Vay vay! sizin gibi bir araba kirli çulu yıkayıp ağartmaya iki araba sabun gerek! diye gülümsedi.

Kağıt: - Sizin sabununuzdan da büyük çıkmıyor. Bize su dokundu ise de sabun görmedik. Bizi üç defa sıcak suda ve üç defa kül ile karıştırıp kaynattılar. Sonra kesip doğrayıp vücutlarımızı parça parça ettiler. Elbette buna dayanmak ağır idi. Ama sonrası temizlendik. Üzerimizde kirden pastan hiçbir sey kalmadı. Sonra bir kazana koyup temiz su ile bir daha yıkayıp karıştırdılar. Şöyle ki biz gayet temiz bolamak (botka) [şişe] hâline geldik. Görmüş olsan alıp yer idin. Lakin fabrikacılar bizim bu kadar temizlenmemizi az gördüler. Kanaat etmediler, biraz da hoş koku kattılar.

- Anlaşılıyor ki size odakolon [parfüm, kolonya] katmışlar.

- Gülmek, eşhaza etmek gerek değil. Odakolon olmasa da "kılora" suyu kattılar. Kılora pek kokulu şey değildir ama bizim hamur vücudumuza dokundu ise daha açıyor. Kar gibi bembeyaz ağartıyor.

- Sonra daha neler gördünüz?

- Bundan sonrası yalnız bir gezintiden ibaret. Kazandan çıkıyoruz, büyük bir çilter [file, ağ] üzerine yayılıp dökülüyoruz. Çilterin dört köpçiği var. Bunlar ile demir çubuklar üzerinde geziyor. Bizi hep ileri sürüyor. Sularımız çilterden süzülüp akıyor. Asıl mayamız dahi iki davul (baraban) arasında sıkılıp ikinci tarafından kağıt hâlinde meydana çıkıyor. İşte bu! Ama biz biraz dimce (nemli) olduğumuzdan önümüzde iki sıcak oklar daha bizi karşılayıp kendi aralarından geçiriyorlar. Buradan ise biz büsbütün kuru ve şerit (lenta) gibi uzun olarak dünyaya çıkıyoruz. Dünyanın hâli böyledir. Daha yakında çul idik, hamur olduk, şimdi bakarsan kuru ve temiz kâğıt olduk!

[1912/23-2] Grafin [sürahi]: - Siz kağıt kağıt diyorsanız bizim bildiğimiz kağıt, ak ve temiz olur. Ama sizin üzerinizde bir takım evraklar, çiçekler var. Bunlar nereden geldi?

- Ha kardeşim, bunun da yeri var. Eşyalar fabrikası derler. Burada bizim bir tarafımıza evvela gök veya pembe gibi tüsli [renkli] boya sıvayorlar. Bunun üzerine ağaç üzerine kesilip oyulmuş kalıplar ile örnek basıyorlar. Gülleri kırmızı, yaprakları yeşil boyadan, bir de bakarsın meydana gayet güzel ve sevimli kağıtlar

geliyor. Fabrikadan dükkana, dükkandan güzel güzel evlere, odalara alıp duvarları ziynetliyorlar. Bulunduğumuz yeri yaraştırıyoruz bizim hizmetimiz budur.

Eşyaların sözü bittiği sırada bir taraftan:

- Hay hay, dinleyen bulursanız masalı söyleyiverseniz. Bizi aklınıza da almıyorsunuz. Biz de kağıdız, bizim de üzerimizde örnekler, çizgiler vardır, sözleri işitildi. Ali baktı ki rafta duran kitaplar dile gelmiş söyleniyorlar.

Eşyalar: - Vay vay! Kağıt dediğiniz doğru ise de, üzerinizdeki örnek değil, bir takım ufak tefek çizgiler, yazı mı harf mi ne diyorlar. Sizi bu örnekleriniz ile kimse duvara asmaz.

Kitap: - Duvara asmaz, bu doğrudur. Ama bizim çizgilerimizi bir kere okuyan anlayan bulunursa bir daha yanından ayrılmaz. Elinden bırakmaz. Bir vakitler biz de sizin gibi materya [kumaş] bez idik. İnsanların üzerinde gömlek, çamaşır olup bedenlerini dıştan muhafaza ederdik. Şimdi ise kağıt ve kitap hâline gelip insanların ruhlarına kadar varıyoruz. Onlara ilim ve marifet okutuyoruz. (ilerisi var)

Eşya Ne Diyor? [1912/24-1]

(Geçen nüshadan ilerisi)

Duvardaki eşyalar kağıdı, kitapçenin allı sözlerini dinledikçe merakı artıp bir kaç sual daha verdi. Dedi ki:

- Sizin üzerinizdeki yazıları kim yazdı?

- Evvela yazan muharrir, şair yaki musanniftir. Ama bu bir nüsha idi. Herkesin okuyabilmesi için bizi matbaa (basmahane)'de bastılar. İlk el yazma nüshayı matbaa sahibi mürettiplere verdi. Mürettipler bizim yazılarımıza bakarak kurşun hurufat ile satır satır tertip ettiler. Satırlardan sahifeler yapıp basma makinesi üzerine koydular. Makinenin hurufat [harfler] konulan yeri düm düz olup dört köpçek [tekerlek] üzerinde arkaya ve öne yürür. Bunun üzerine mahsus oklavlar ile yakılıyor. Boyalanmış sahife büyük bir davul astından geçmeye mecburdurlar. Bu davul üzerine usta kağıt koyar. Bu kağıt, davul ile beraber bir defa aylanmasıyla [dönmesiyle] kağıdın üzerine yazılar basılır. Basılmış kağıtlar buradan alınıp katlanır, böklenir [katlanır], bâde [sonra] mücellithaneye verilip burada ciltlenir. Sonra kitapçı dükkana gönderilir. Buradan dahi bizi alıp okurlar.

Her bir ilim bizim içimizde vardır. Sizin herbirinizin aslı, faslı bizde yazılmıştır. Bizim bugünkü sahifemizin de ileride bizim gibi bir kitaba basılacağı şüphesizdir. Hiçbir vaka bize kaydolunmadan kalmaz.

***

Oda içindeki cümle [bütün] eşya kitabın bu sözlerine şaşa kaldılar...

Bu suretle Ali'nin gecesi uykusuz geçti. Ama bu gece çok ibretli hâller görüp işitmiş idi. Gördüğü şeyler hakkında fikirlere dalmakta iken sabah açılmaya başladı. Yeni doğmuş sabah güneşinin nur çubuklarına benzeyen ışıkları pencerenin perdesi aralarından oda içine süzülüp girdiler. Ali'nin kafesindeki açık altın sarısı kanarya kuşçuğu sayramaya, sabah münacatını okumaya başladı. Oda içinde bir şevk ve şetaret başladı. Kanaryanın münacaatı ne idi?

Bakınız ufacık kanarya ne okudu:

Kıçkırmanız ağalar!
Kıçkırmanız eşyalar!
Ne oldu, oldu geçti
Gün geldi, gece kaçtı
Sabah oldu gün doğdu
Göklere nur doldu
Eğleniniz gülünüz
İşlere dönünüz
İşten bereket alıp
Hakk'a dua kılınız!

Kanaryanın yırlamasından [şarkı söylemesinden] komşu odada yatan Ali'nin kart [yaşlı] anası dahi uyandı. Ali'nin kapısı aralığından bakıp dedi:

- Vay oğlum, bu kuşçağızın sesi seni de mi uyattı?

- Neneciğim! Bakınız bu kuşçağız neler yırlıyor [söylüyor]? Uyanmak, dinlememek mümkün mü?

Kart [yaşlı] ana Ali'ye dikkatle bakıp dedi ki:

- Oğlum, senin gözlerin yummuş, açılmış, kuvanmış [sevinmiş] gibi görünüyorlar. Yoksa ferahlı rüyalar mı gördün?

- Evet neneciğim, öyle rüya ki... Rüya değil, hakikat!.. Bu gece acayip şeyler gördüm ve işittim. Odamdaki bütün eşya dile geldi, söylediler...

- Ne diyorsun oğlum, asla aklım almıyor.

Ali gece boyu eşyadan işittiklerini birer birer söyledi, anlattı.Kart ana bu acayipleri işittikçe başını [1912/24-2] sallar ve: "Bu yaşıma geldim, böyle şeyler görmemiş idim" der idi.

Azizlerim, dostlarım, belki siz dahi böyle şey olmaz, dilsiz ağızsız eşya söylenmez dersiniz. Fakat fikrinizi, gözlerinizi, kulaklarınızı güzelce açıp bakar, dinler, işitir iseniz etrafınızdaki gördüğünüz cümle [bütün] eşyanın her biri bir şey söylediğini görür ve anlarsınız.

(Son) O. A.

Acayip Doktor [1912/19-2]

Zengin bir efendinin kadın ve çocuktan hiç kimsesi kalmadığından eğlenmek için kendisine bir maymun almış idi. Günlerin birinde efendi hastalandı. Boğazına öyle bir çıban çıktı ki onu yemek, içmekten ve lakırdı etmekten alıkoydu. Hadimler her ne getirdiler ise hiçbir fayda olmadı. Nihayet etrafındakiler doktorun yaşamasından ümidi kestiler. Filhakika doktor kendisinden geçerek ölüm hâlinde idi. Bunu gören hadimler [hizmetçiler] derhal sandık ve dolaplara dalıp zi-kıymet [kıymetli] eşyadan ne var ise almaya, paylaşmaya başladılar.

Bu arada maymun dahi içeriye girdi. Baktı ki efendisinin malı taksim olunuyor. Baş eğip selamladıktan sonra hemen efendisinin en güzel ve saklı bulunan şapkasını alıp başına giydi. Ve duvarda asılı duran kılıcı dahi boynuna astı. Ve kendi kıyafetini bakmak üzere gözgü [ayna] karşısına gelmiş idi.

Hasta yatan efendi, maymunun bu gülünç hâlini görmesiyle sabredemeyerek katı surette kahkaha ile güldü. Böyle şiddetli kahkahanın tesiriyle boğazının içindeki çıban teşildi [deşildi, dağıldı] ve hemen ağrıları kesilip az vakit içinde hastalıktan kurtuldu.

Bunu gören ve işiten dostları efendiye "yeni ve acayip doktor hayırlı olsun" diyerek tebriğe geliyorlardı. Efendisinin malını taksim eden hadimler dahi hemen paylaştıkları eşyayı yerli yerine koydular.

Rusçadan mütercimi: Zincirli Medrese Talebesinden Hamza Şeyh Zade.

Tedbirli Bahçıvan [1912/20-2]

Hind Hikâyelerinden

Bekir Sahib'in hâline göre bir bahçesi ve içinde oturak bir hanesi var idi. Bahçe pek büyük olmasa da yahşi [iyi] bakılmadığından meyvesi, mahsulü pek güzel ve çok olup Bekir Sahib'in ailesini sene boyu artığıyla geçindirmeye kafi idi.

Günlerin birinde Bekir Sahib bahçesi içinde yabancı 4 kişi dolaştığını ve ruhsatsız meyvelerini yediklerini gördü. Bunların zâhirî kıyafetlerinden biri derviş, biri tabip, biri asker ve biri dahi köylü olduğunu anladı.

Bekir bunların buraya ne için geldiklerini soradı [sordu]. Bunlardan köylü gülerek dedi ki:

-Senin bahçende yemişler çok lezzetlidir. Şunlardan biraz yiyelim diye geldik. Yiyoruz. Yağmaya gelmiş kuzgunlar 4 kişi, yalnız bir kişiye bunları kovalamak mümkün şey değil. Hiçbir taraftan yardım görülmüyor. Bahçe şehirden uzak olduğundan polis veya memur gibi şeyler dahi yok. Bekir Sahib düşündü, taşındı. Nihayet söyle bir tedbir kurdu: Köylüye bir şey demeyerek kalan 3 kişiye hitaben dedi ki:

-Hürmetli Efendiler! Hoş safaya geldiniz. Bahçeme teşrif buyurduğunuzdan çok memnunum. Lakin aranızda şu kaba köylü bulunuyor. Sizin aranızda bulunmasını asla münasip görmüyorum. Şunu kovalayıp çıkarsak iyi olurdu dedi.

Bahçe sahibinin bu derece iltifatlarına keyifleri gelen 3 misafir hemen köylüyü yakalayıp bahçeden dışarıya attılar.

Bundan sonra Bekir, misafirlerin huzuruna gelip el kavuşarak dedi ki:

-Ey saygılı efendilerim. Sizin gibi âlim ve fazıl kişileri bahçemde görmek ve muhabbetleriniz ile müşerref olmak benim için büyük bahtiyarlıktır. Derviş ve tabip bunlar ilim ve marifet dünyasında en mûteber [itibarlı] adamlardır! Lakin şu asker efendi biraz münasebetsiz muamelede bulunuyor. Meyvelerin en iyisini koparıp yiyor. Böyle giderse bahçede yahşi [iyi] yemiş kalmayacak.

Bu hâlde ben siz efendilerimi ne ile sıylayacağım [ağırlayacağım, ikram edeceğim]?

Bu sözlerden daha ziyade hoşlanan derviş ile tabip, asker arkadaşlarını bir usûl ile köylünün gittiği yola ozğardılar [uğurladılar].

Asker bahçeden hayli uzaklaştıktan sonra Bekir Sahib kalan iki misafirin yüzlerine dikkatle baktı. Meğer tabip eskiden bildiği adam imiş. Hastalandığında kendisini bakmış. Bunu hatırlayarak tabibe dedi:

- O, tabib efendi, benim hastalığımda bana verdiğin ilaç ile beni az kaldı helak eden siz mi idiniz?

- Ben mi? Hayır Sahib. Ben sizi birinci defa görüyorum!..

- Sen değil isen başkasıdır. Ya amcan ya kardeşin, benim için hepsi bir. Sizin hiç birinizin bir pare kıymetiniz yok. Hastayı iyi ederiz diye dava edersiniz. Bir takım ilaçlar verirsiz. İşte derviş buradadır, söylesin. Hiç Allah'tan başka adama yardım eden, hastasına şifa veren olur mu? Derviş baba şu akılsız tabibin davası boş değil mi?

Dervişin bu sözlere karşı: "Evet senin sözün doğrudur" demekten başka … [1912/20-3] çaresi kalmadı. Bahçecinin teklifine binâen tabibi dahi aradan sürüp çıkardılar.

Şimdi Bekir Sahib yalnız derviş ile kalmışlar idi. Bekir elinde kalınca dayağını tuttuğu hâlde dervişin yanına yakınlaştı. Ve dedi ki:

- Derviş baba! Bizim şeriatta bilâ-ruhsat [izinsiz] garibin malını almak caiz olmasa gerek, öyle değil midir?

Derviş – evet azizim, pek doğrudur.

- Öyle ise hiç ruhsatın olmadan sen benim meyvelerimi ne için yedin?

Derviş bu suali işitmesiyle bahçeciye hiçbir cevap vermeyerek yavaşça bahçeden çıkıp gitti.

Bu suretle bahçeci Bekir Sahib yalnız başına olduğu hâlde güzel tedbiri sayesinde 4 kişiyi defetti ve zararlarından kurtuldu.

Yetmiş Beş Ruble [1912/22-1]

Adil – zengin, merhametli ve iyice okumuş alışverişçi bir adamın oğlu idi. Annesi babası bu sevimli, terbiyeli oğullarından hiçbir şey ayamaz [?], onu canları gibi severlerdi. Adil aynı zamanda

zeki ve çalışkan idi. Vakitlerini geceli gündüzlü ayırıp günü gününe vazifelerini, sabaklarını da hazırladığından için bu yılın sınıf imtihanını da pek parlak geçirmiş ve bu suretle baba anasının muhabbetlerini bir kat daha artırmaya muvaffak olmuştu.

Adil, tevzî-i mükafat günü mektep tarafından verilen bahşişleri elinde tuttuğu hâlde içeriye girip baba anasının kollarını öperken babası onun temiz ve küçük elini bırakmayarak:

- Oğlum, dedi. Demek ki sen bugün uykusuz gecelerinin oyunsuz gündüzlerinin mükafatını getiriyorsun a? Hocan seni altın yaldızlı kitaplar, aferinler ile mükafatlandırmış, ben de seni sevdiğin arkadaşlarınla beraber bir "terfi-i sınıf" [sınıf geçme] bayramıyla taltif etsem [ödüllendirsem] olmaz mı?

- Sağ olunuz babacığım, fakat ne vakit? Çocuk sevinerek sordu.

- Bu cuma günü.

- Peki. Babasının elini tekrar öperek çocuk cevap verdi.

Bugün cuma günü idi. Bundan bir gün evvel ormanları, çimenleri şefik bir ana ihtiyatıyla [özeniyle] yıkayan bulutlar ufuklara çakılmış onların letafetlerini seyrediyor, mayısın yaldızlı güneş ziyasını bütün cömertliğiyle etrafa dağıtıyordu. Kırlar, tarlalar, ormanlar sanki çiçeklerle işlenen zümridîn [parlak yeşil renkli] bir halı ile baştan başa örtülmüş gibi idi. Kırlarda uçuşan seraplar ufukları hareli atlastan gülcüklerle bezenmiş idi ki bunlar kâh kaçışır uzaklaşır kâh çapışır yakınlaşırdı. Ormanlardan ufuklara kadar uzanan kenarlardan nazlı nazlı esen bahar rüzgârları ekin tarlalarını akırın akırın [yavaş yavaş] dalgalandırır çiçeklerden çimenlerden topladığı misk ve gabr kokularını her tarafa bol bol seper ve saçardı.

Kışın sınık çehreleri, acı soğukları, insafsız fırtınalarıyla yetim çocukları gibi inleyen, horlanan kır çiçekleri, köbelekler [kelebekler], yapraklar şimdi baharın nazenin ve şefik kucağına yaslanmış oynaşıyor, gülüşüyor, fısıldaşıyor, nazik elciklerini birbirinin boynuna sararak bütün öksüzlüklerini acılarını unutup bir melek safiyetiyle sevişiyor ve öpüşüyorlardı.

İşte o günü, bir senelik yorgunluklarının yemişlerini toplayan on beş kadar mektepli efendiler, yaprakların güzel güzel şuvıltıları

[hışırtıları], kuşçukların tatlı tatlı birbirleriyle sermet sürur [sonsuz sevinçli] olarak kırlarda ilerliyorlardı.

Çocuklar bu suretle kırdaki bir çokrağın yanına gelmiş güvercinler gibi çokrağın etrafını sarmışlardı. Bu yerde bir de kavak ağacı bulunuyordu ki asırların nice nice felaketlerini kanlı günlerini yani şanlı muzaffer vakaları anlatmak için çırpınan bu zavallı ağaç sanki istikbalin kafile-i ümidi olan bu vatan yavrularını korurmuş. Kollarıyla okşamak yüzlerce seneden beri bağrında sakladığı vakaları görüp geçirdiği iğrenç günleri, şanlı dakikaları onlara bir bir nakletmek istiyordu.

Çocukların semaverleri, yemekleri, oyunları hep bu asırdîde ağacın gölgesinde icra edilmiştir. Çocuklar bütün günlerini kuzular gibi oynaşmak koşuşmak yemek içmek ile geçirdiler fakat Adil'in bir kırıklığı onu bu sevinç gününden tamamen faydalanmasına mani oluyordu. Evet onun kalbi pek kırık idi. Zira onun en yakın dostu olan Tevfik, davete icabet etmemişti. Arkadaşları onun bu kırıklığını görerek [1912/22-2] "Adil, ne düşünüyorsun?" yollu suallerine kısaca "Hiç.. başım ağrıyor" cevabını tekrar ediyordu.

Artık güneşin yaltıravuk [parlak] ziyası ufuk aralarına gizlenmiş, ismi, sakin, nazlı yer yer karanlık yumuşak kanatlarıyla kırları, ormanları örtmeye başlamıştı. Çocuklar fıtratın bu güzelliklerini, masumiyetini, ruhaniyetini ve nezih kalpleriyle selamlaya selamlaya evlerine döndüler.

***

Adil'in ertesi gün ilk işi Tevfik'i görüp dargınlığını ona söylemek idi. Tesadüfen dostunu sokakta rast getirerek:

- Tevfik, dedi. Ben sana incindim darıldım bile..
- Gelmediğim için mi?
- Evet.
- Öyle ise haksızsın.
- Niçin? Hayır.

Zavallı çocuk, Adil'in işin hakikatini bilmeyerek gösterdiği bu dargınlığa karşı ne cevap vereceğini şaşırmıştı. Meseleyi anlatmaktan da haya ediyordu. Nihayet kızara bozara:

- Adil, dedi. Doğrusunu söyleyeyim, ben o gün çalıştım.
- İmtihanlarımız bitti. O günü beraberce gezmiş olsak sanki ne olurdu Tevfik?

- Hayır dostum ders çalışmadım, hizmete gittim. Babam keyifsiz idi, gündeliğe gidemedi. Ben de çalışmamış olsam ailemiz ötmeksiz [ekmeksiz] kalacaktı. Titrek bir sesle söylenilen bu cümleleri Adil âdeta hayretler içinde dinledi. Zira o bugüne kadar babasının kasasında bulunan o binlerce altın parçalarını her kesede de öylece bulunduğuna kani idi. Her ne ise bu küçük dostlar pek sınık gönül ile birbirinden ayrıldılar. Adil eve gelince hemen babasının odasına girerek karşısında masumane bir tavırla:

- Baba, dedi. Geçen cuma benim için kaç ruble masraf ettiniz?

- Niçin soruyorsun oğlum?

- Sonra söyleyeceğim babacığım.

- Yetmiş beş ruble. Babası gündelik masraf defterine bakarak cevap verdi.

- Size ben böyle bir gezinti daha yapmanızı rica edersem beni reddetmez misiniz baba?

- "Hayır, oğlum! Her ne vakit istersen mümkün." Babası oğlunun parlak gözlerinden öperek cevap verdi. Akıllı çocuk babasının bu vaadi üzerine meseleyi yanık yanık babasına anlattı. Ve derhal eline tutturulan yetmiş beş rubleyi Tevfik'e teslim etmek üzere koşa koşa gitti. Adil kapıdan girerken Tevfik hasta babasının döşeği ucunda mahzunâne bekliyor ve anası da akşamdan artan pirinç çorbasını ısıtmakla meşgul bulunuyordu. İşte bu ailenin öyle müşkil bir dakikalarında bizim küçük çocuk onların imdadına yetişiyor ve güz yelleriyle ağaçlardan pıtır pıtır dökülen hazan yaprakları gibi babasının hamiyetli kalbinden kopan o sarı altınları, mini mini elleriyle dostunun avucuna sıkıştırıyordu...

A. H.

İki Urluk [1912/27-1]

Kıtay Hikâyelerinden

Kıtay hatunlarından biri çamaşır yıkamak için köyün kenarından akan üzene [ırmağa] varmış idi. Çamaşır yıkamakla meşgul iken kulağına bir cıvıltı işitildi. Etrafına baktıkta [bakınca] gördü ki ucu kurşun ile paralanmış [parçalanmış] bir kuşcağız suya düşmüş çırpınıp cıvıldayıp duruyor ve hemen suya batmak üzere bulunuyordu. Kıtay hatunu bunu görmesiyle şefkat ve merhamete

gelip zavallı kuşcağı sudan çıkardı ve evine götürerek bakmaya başladı.

Bir haftaya kadar her gün birkaç kere yarasını sarıp yem ve su verir, hayvancığı besler idi. Kuşçuk bir hafta sonra düzeldi ve Kıtay hatunu kafesi açmasıyla kuşçuk uçup gitti ve gözden kayboldu. Bir hafta kadar vakit geçtikten sonra gelip ağzında sunduğu iki urluğu [tohumu] yere bıraktı ve kendisi yine de ormanlığa uçup gitti.

Kıtaylı urlukları [tohumları, çekirdekleri] alıp azbar [avlu] içine saçtı. Urluklar [tohumlar, çekirdekler] ösüp [büyüyüp] fidan verdikte bunların kavun olduğu anlaşıldı.

Kıtaylı hatun kavunlarını her gün bakar, sular, etrafını temizler idi. Nihayet kavun yetişti, yetişti. Hatun buna ziyadesiyle kuvanıyordu [seviniyordu].

Senenin ahiri [sonu] yakınlaştı. Her senenin ahirinde [sonunda] borçlarını temizleyip yeni seneye borçsuz, temiz olarak avuşmak [taşınmak] Kıtaylarda âdet olduğundan Kıtay hatunu azbarından [avlusundan] kopardığı kavunun hakkını kime vereceğini düşünür dururdu. Bu düşünceler zavallı kadıncağızın fikrini çok yordu. Nihayet kavunu kesip pazarda satmaya karar verdi. Bu niyetle kavunu eline aldıkta içinde bir şeyin şaltıradığını [şıkırdadığını] işitti. Bunu işitmesiyle Kıtay hatunu kavunun içini yarıp bakmak istedi. Kavunu kesmesiyle içinde urluk [çekirdek] yerine bir avuç altın akça dolu bulunuyordu.

Kıtay hatunu altınları görüp daha ziyade kuvandı [sevindi]. Bu altınları alıp ne kadar borcu var ise cümlesini [hepsini] ödedi. Bundan sonra artan altınlara dahi gelecek senelik ev gereklerini alıp bayağı zengin gibi ömür geçirmeye başladı.

Bu haber ağız ağızdan köy içine dağılmış idi. Hatta buna haset edenler de bulundu. Kadınlardan birisi mezkûr [bahsi geçen] Kıtay hatunu gibi bahtlı olmak için günlerin birinde özen [nehir] kenarına varıp çamaşır yıkamaya başladı. Kurşun ile urulmuş [vurulmuş] kuş bekliyordu. Lakin seyri boşa gitti. Urulan [vurulan] kuş görünmüyor. Kadının sabrı tükendi, nihayet sağlam bir kuşçuğu görüp üzerine bir taş atarak paraladı [parçaladı]. Hayvancık yere düştü. Kadın hemen

kuşçuğu alıp evine götürdü ve bir hafta kadar besleyip yahşi [iyi] ettikten sonra çıkarıp uçurdu ve arkasından:

- Eğer sen bana urluk [tohum] getirmez isen ben seni öldürürüm! diye kıçkırdı [bağırdı]. [1912/27-2]

Kuşçuk kadının sözlerini işiterek korkmuş olmalıdır ki şu günü ağzıyla iki urluk [tohum] getirip bıraktı. Hasetçi Kıtay kadını urlukları [tohumları] alıp acele acele azbarına [avlusuna] saçtı [ekti].

Urluklar [tohumlar] filiz attılar. Yeşil yapraklar ve kavun çiçekleri görülmeye başladı. Kadın bunu görmesiyle ileride toplayacağı kavunların içinde altın doludur zannederek ziyadesiyle israfa başladı. Zira kavunların içinden hazine almak, altına gark olmak [boğulmak] ümidi var idi. Bu fikir ile gerekli gereksiz şeyleri aldı. Elindeki varını yoğunu bitirdi, borçlandı ve kavunun pişmek [olgunlaşma] zamanı geldikte daha kesmezden [kesmeden] evvel içinden alacağı altınları taksim etti. Güya borçlarını ödeyecek. Ne kadarını bildiklere bahşiş verecek ve ne kadarını kendisine kaldıracak oldu.

Vakta ki, kavunu üzüp [kesip] içini bıçak ile yardıkta [yarınca] kavunun içinden altın yerine ne çıktı biliyor musunuz?

İki topal kart [yaşlı] kişi! Bunlar kavunun içinden segirip [koşup] çıkıp kadına kendilerinin gayet fakir ve zayıf olduklarını ve bundan geri Allah kendilerini bakmak çurçalamak [gözetmek] için işbu kadına gönderdiğini beyan ettiler. Kadın şaştı kaldı.

Rusçadan mütercimi: O. A.

Adalet [1912/38-2]

(Rusçadan Tercüme)

Nişa'nın anası babası, iki kuklası [1912/38-3] "Mürka" namında bir kedisi (maçisi) ve "Bobik" namında bir köpeciği var idi.

Babası daima kendi işi ile meşgul sert tabiatlı, anası merhametli, kuklalar ne sert ve ne de merhametli olmayıp daima susuyorlar. Mürka kimseyi asla tırnamıyor [tırmalamıyor] ve Bobik gibi can sıkmıyorlar. Bununla beraber Nişa, Mürka ile Bobik'i her şeyden ziyade seviyor. Babası ise ne kuklaları ve ne de Mürka'yı asla sevmiyor. O yalnız Bobik'i severek ara sıra avcılığa giderken kendisiyle beraber alıyor. Yemek vakti Bobik'e her vakit kesik [parça] et parçası attığı hâlde Mürka'yı ise "biris!" diye kovuyor. Nişa ise

kediciğini açıp [acıyıp] "ah benim zavallıcığım!" diye uzun mıyıklı [bıyıklı] ağzından öpüyor.

Günlerin birinde Mürka'nın başına şöyle bir vaka [olay] geldi. Nişa işbu sabah kalktıkta Mürka'ya kuklanın gömleğini, Bobik'e kendisinin eski göğüslüğünü giydirdi. Zira bugün komşu kızı Anna kendisinin "Zuzu" isimli köpekçiği ile misafir gelecek idi. Anna'nın "Zuzu"nun üzerine kırmızı çuhadan ponçasını [başlığını] giydikte gayetle tekirlerdi. Bundan ötürü "Zuzu" tekirlenmesin ve ona soklanç [hayranlık] olsun diyerek Nişa, Mürka'nın boynuna güzel bir Mavi şerit bağladı.

Bu işleri bitirdikten sonra Nişa, kendisine şokolat [çikolata] almak için dükkana gitti. Lakin dükkandan eve kaytıp [dönüp] geldikte gözüne görünen vakadan [olaydan] gözlerine yaş gelip ağladı. Babası açuvlanmış: [sinirlenmiş]

- Şu pis kediyi gözüm görmesin! diye kıçkırıyordu [bağırıyordu]. Mürka ne yapmış? Onun kabahati bu idi: Bir parça güneşe karşı kızmak [ısınmak] için babasının odasına girip istolnün [masanın] üzerine çıkmış fakat kazara şişesini yıktırıp istol [masa] üzerindeki kağıtları karalamış. Bundan da baş kabahatli peder kendisidir. Zira gerekli kağıtları niçin saklamıyor.

Her nasıl ise peder ziyade açuvlanıp [öfkelenip] Nişa'ya "sen bu kediyi evden coymaz [kaybetmez] isen ben kendim onu kovalarım" diye tarpıladı [azarladı] ve çıktı gitti. Söylediğini yapmak pederin âdeti olduğundan Nişa, Mürka'nın hâline açıp [acıyıp] daha ziyade ağladı. Mürka ise güya başına gelecekleri anlıyor gibi bir köşede sıkılıp etrafa kederli gözlerile bakar idi.

Yemek vakti oldukta peder eve geldi. Yemek odasında Mürka'yı göremediğinden nerde olduğunu soradı [sordu]. Nişa "burada yok!" diye cevap verdi ve gülümsiredi [gülümsedi]. Zira atasının darıldığından sonra korkarak Nişa Mürka'yı karşıdaki Vera Hanım'ın evine göçürmüş idi. Orada kendisine 25 kapik aylık ile bir yer tuttu. Yeri yumuşak bir koltuk iskemle olacaktı. Mürka'yı beslemek için işbu planı kurdu.

Her gün yemekten artan artkaç [artık] aştan birazını ve artmaz ise kendisi az yiyip mutlak bu gece biraz şey verecek. Mürka'nın ev kirasını ise her gün şokolat [çikolata] için anasının verdiği 2-3 kapikten toplayıp 25 kapike doldurarak ay tamamında

[ay sonunda] verecek. Komşu evinde Mürka'ya yaşamak ağır olmaz. Burada Vera Hanım yahşi tabiatlı [iyi huylu]. Onun da "Vaska" isimli bir kedisi var. Bunlar ile gün geçirecek. Mürka'yı varıp görmek mümkün. Yalnız Mürka kendi evine gelemeyecek. Nişa her gün bir kaç defa Mürka'nın yanına gidip geliyordu. Anası "sen ne için evde oturamıyorsun?" diye açuvlanırsa da [öfkelenirse de] işten hayrı yok idi.

Günlerin birinde ev içinde şöyle bir vaka daha oldu. Peder işini bitirip eve gelmiş idi. Yazı istolunun [masasının] başına geçip bir şeyler yazmaya başladı ve kendisine yemek için bir kesik [parça] yağlı ekmek istedi. Ekmeği biraz yer ve yazardı. Ekmek yarı oldukta bir iş için diğer odaya çıktı ve kapıyı açık kaldırdı [bıraktı]. Bu arada odaya Bobik girip istol [masa] üzerindeki yağlı ekmek parçasını gördü. Hemen iskemleler üzerinde atlaya atlaya istol [masa] üzerine çıkıp yağlı lokmayı yedi. Lakin segirip [koşup] yere atlarken art [arka] ayağı ile mürekkep şişesini yandırıp [ters çevirip, döndürüp] pederin gerekli kağıtlarını simsiyah boyadı, bulaştırdı.

Peder odaya kaytıp [dönüp] işi gördükte biraz açuvlandı [sinirlendi] ise de köpeği evden kovmak coymak [kaybetmek] için hiçbir şey söylemedi.

İşten Nişa'nın haberi olmasıyla hemen komşu evden Mürka'yı getirip kendi odasına yerleştirdi ve akşam çayı başında atasına [babasına] dedi ki:

- Bobik'e mürekkep dökmek, kağıt karalamak mümkün ise Mürka'ya da mümkündür. Peder, Nişa'nın sözüne güldü ve hiç bir şey demedi. Mürka ise bir köşede uslu oturarak eski dostu Bobik'e kendisinin komşu evinde nasıl yaşadığını söylüyordu.

Rusçasını yazan: E. M. Markof

Kaşkır ve Arslan [1912/39-4]

Kaşkırın [kurtun] biri günlerin birinde bir koşa [ağıla] girip bir kuzucuğu yakalamış idi. Kuzucuğu yemek için kuvanaraktan [sevinerek] yuvasına doğru gitmekte iken karşısına bir arslan rast geldi.

Arslan ağa kaşkırı [kurtu] durdurup elindeki kuzucuğu aldı. Buna kaşkırın [kurdun] ziyadesiyle canı incindi. Arslan kuzuyu alıp götürdükten ve biraz uzaklaştık sonra kaşkır kendi kendine: "Ah bu

dünya elinde güç ve kuvveti olanlar bizim gibi zayıf biçareleri daima incitiyorlar. Ayıp olsun onlara!" diyerek ağlamaya başladı.

Padişah İle Derviş [1912/39-4]

Evvel vakitlerde Şam-ı şerifte bir türbe kenarında garip bir derviş ibadetle meşgul idi. Zamanın insafsızlık ve adaletsizlikle meşhur bir Arap padişahı dahi türbe yanına gelerek ziyaret ve namaz kılıp dualar etti, hacetler istedi ve sonra dervişe bakıp dedi:

- "Derviş baba, sizlerin duanız makbuldür. Benim için bir dua himmet ediniz, çünkü şu günlerde güçlü ve zalim bir düşmandan korkum vardır!"

Buna cevaben derviş:

- "Ey padişah! Eğer güçlü ve zalim bir düşmandan zahmet çekmemek isterseniz, zayıf reâyânıza [halkınıza] merhamet ediniz!" dedi.

Gülistan'dan.

III. 3. DİNÎ- AHLAKİ KONULAR

Medeniyyet-i İslâmiyye (Târih-i İslâmdan) [1911/14-2]

1- Bütün Müslümanların dünya ve ahirete ait işlerde nasıl hareket edeceklerini tayin eden, gösteren Kur'ân-ı azîmü'ş-şandır. Bu kitâb-ı celil [yüce kitap] misli [benzeri] insanlar tarafından vücuda getirilemeyecek surette mükemmel olup anın ahkam-ı şerîfesine göre hareket edenler iki cihanda saadete nâil olurlar.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm insana adaleti, istikâmeti, nezaketi, sâyı [çalışmayı] ve gayreti emrediyor. Bu emirleri tutanlar elbette mesut olurlar.

2- İşte bu kitâb-ı mukaddes sayesindedir ki asırlardan beri cehalet içinde yuvarlanan Araplar İslâmiyet'i kabul eder etmez, pek az zamanda cihangir oldular. Bütün cihana muallimlik, üstatlık ettiler. Evet otuz, kırk sene zarfında ve mesela Hazret-i Osman devrinde memâlik-i İslâmiyye o derece büyümüş idi ki: Ne eski vakitlerde ne de o tarihten şimdiye kadar hiçbir hükûmet böyle büyük bir memlekete, iklime malik olamamıştır. Bu da İslâm mücahidlerinin Kur'ân-ı Kerim'in emrini vecihle adâletle sadâkatle istikâmetle hareket etmelerinden ileri gelmiş idi.

Araplar bir asır kadar fütuhatla [fetihlerle] uğraştıktan sonra ilme, fenne, sanata, ticarete, ziraate koyuldular. Bunlar dahi yine o kadar çabuk zaman içinde birinci oldular.

3- Zaten ilim ve marifet öğrenmeğe, her işte doğrulukla hareket etmeğe İslâmlar dînen mecbur olduklarından bu cihete pek çok ehemmiyet verdiler. Hicretin ikinci asırlarında Abbasîler elde ettikleri Yunanca kitapları kendi lisanlarına tercüme ettirdiler. Her tarafta açtıkları büyük büyük medreselerde bunları okuttular. Bunun neticesi olarak -hâlâ eserlerinden istifade edilmekte olan- nice nice âlimler, fâzıllar, hakîmler, hekimler, şairler, seyyahlar, kimyagerler yetiştirdiler. Sanatta, ticarette, mimarlıkta birçok ileri gittiler.

Ticarete, ziraate müsaid olan yerlerde yeniden şehirler, beldeler yaptılar (Bağdat, Basra, Kahire, Kirvan, Tunus, Kufe.... ilh. [ilâ ahiri] gibi).

4- Hendeseyi, kimyayı, tabâbeti [tıbbı], marangozluğu, mimarlığı ıslah ederek mükemmel bir hâle getirdiler. Cebir ve müsellesâtı, pusulayı, kağıdı icat ve arzın [yerin] yuvarlak olduğunu

fennen ispat eylediler. Dünyanın her tarafını dolaşan seyyahlarının coğrafya ilmine fevkalade hizmetleri geçti. Şurada burada açtıkları rasathaneler sayesinde yıldızlar hakkında pek çok mâlumat elde ettiler. Şimdiki "heyet" ilminin esasını kurdular.

5- Ebu Bekir Râzî, Farâbi, İbn-i Sinâ, İbn-i Rüşd, İbn-i Haldun, İbn-i Battuta, Ebû'l Fidâ…gibi hükemânın, ulemânın isimleri hâlâ bütün dünyada hürmetle yâd olunmakta ve eserleri müteaddid lisanlara tercüme edilmektedir.

(Ahiri var.)

Medeniyet-i İslamiye (Tarih-i İslamiye'den) [1911/15-1]

(Ahiri) [sonrası]

6- Hele sanayiatta o kadar ileri gittiler ki: Alem hayrette kaldı. Harun Reşid Fransa kralı meşhur Büyük Karlo'ya hediye olarak gönderdiği çalar saatin Avrupa'da evvel umurda sihir eseri olduğuna hükmedilmiş idi. Mısır'da, Şam'da, Buhara'da, Bağdat'ta, Hindistan'da, İsfahan'da, Kirvan'da, Kurtuba'da işleyen [çalışan] kumaş, kağıt, şeker, saat, silah destgahları (fabrikaları) dünyanın her tarafına emtia [mal] ve eşya yetiştiriyordu. Oralarda vücuda getirilen âli binalar Avrupa mimarlarına örnek oluyordu.

7- Şam'daki "Cami-i Emeviyye", Gırnata'daki "Elhamra, Elbeyza" sarayları, Kahire'deki "Benî Tolun" camii, Kudüs'teki "Cami-i Ömer", Bağdat'taki "Nizamiye Medresesi", Hindistan'daki Delhi Kütüphanesi... Arapların mimarlıkta ne kadar terfi eylediklerini tamamen gösterir. Bunların bir kısmı bugün hâlâ mevcut, birçoğunun da harabeleri meşhuttur [görülür].

8- Abbasilerin Irak kıtasındaki yaptırdıkları su bentleri, açtırdıkları hendekler, cetveller hâlâ görenleri hayrete düşürmektedir.

Bugün birçok yerleri ahaliden ve ziraattan hâli olan Irak çuvalları (Harun Reşid) ve (Memun) devirlerinde insan ile dolu idi. Her tarafı ekilip biçilir idi. Her cihette Irak'tan kilerle ve yüklerle zahîre [hububat, erzak] giderdi. Harun Reşid'in sarayında, odalarında, bahçelerinde görülen debdebe, ihtişam, zinet, letafet tarif olunamayacak raddede idi. O zamana kadar hiçbir hükümdarın sarayında bu kadar zinet, eser-i hüsn-i tabiat, ihtişam görülmemiş idi.

9- Hint ve İran taraflarında kumaşçılık, örücülük, çinicilik, minecilik, dülgerlik sanatları çok ileri gitmiş idi. Avrupa ve Asya hükümdarlarından hiç birinin sarayı gösterilemezdi ki: İslam sanatkârlarının birçok eserleriyle dolu olmasın.

10- Osmanlılar da dahil olduğu hâlde dünyada ilk defa olarak muntazam ve daimi asker besleyen, muharebelerde top kullanan, kara ve gögerçin poçtalarını icat eden, ispirtoyu, kamerdeki dağları keşf eyleyen, bazı yıldızlar arasındaki mesafeyi âlât [aletler] ile ölçeyen, tebasına hukuk-ı siyasiye [siyasi haklar] ve hürriyet-i mezhebiye [mezhep özgürlüğü] veren, divan namıyla en evvel meclis-i müşâvere [danışma meclisi] açan İslamlardır.

11- Afrika'nın şimalinde oturan Berberilerden bir haylisi İslam'ın adaletini, İspanya ahalisi onların ilim ve marifet ve hükûmetini görerek kendi rızalarıyla Müslüman oldukları gibi Bağdat'ı zapt eden ve o zamana kadar putperest olan Moğollar da orada memuriyet ve âsâr-ı medeniyeti görerek İslamiyet'i kabul eylemişlerdir.

12- Endülüs İspanya Hristiyanları tarafından ve Bağdat hilâfeti Moğol halkları tarafından harap edildiği ve Müslüman arasında ulemâ ve hükemâ ve ustalar azaldığı ve ulûm-ı akliye dersleri terk edildiği cihetle bu hâl-i medeniyet ve şevket-i İslamiyenin sevinmesine sebep olmuştur.

Mısır'da Abbasi halifelerinden songısı [sonuncusu] dervişâne bir surette ikamet ettiği sırada Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim Han, Mısır'ı fethetmekle halife-i Abbasi dahi hilâfeti bu padişaha terk etmiş, bundan böyle makam-ı hilâfet Osmanlı sultanlarına mahsus olmuştur.

İbraniler (Yehud Tarihinden) [1911/18-3]

Ümem-i kadimenin [eski milletlerin] en meşhurlarından ve ümem-i Sâmiyenin [Sami halkının] başlıcalarından olup Filistin'in bir cihetinde yani Kudüs ve civarlarında sakin idiler. El yevm bir iki sancaktan ibaret olan Filistin hıttasında [ülkesinde, diyarında] daha bir kaç kavim sakin bulunup İbraniler bu hıttanın [ülkenin] ber-vech-i mezkûr yalnız bir cihetinden mukim bulunduklarından, miktar ve adetçe pek küçük bir kavim bulunmuş oldukları anlaşılıyorsa da, tarihçe alelhusus Kitâb-ı Mukaddes ve tarih-i edyan [dinler tarihi] nokta-i

nazarınca [bakımından] ehemmiyetleri pek büyüktür. Çünkü tarihin zapt edebildiği ümem [ümmetler] ve akvam [kavimler] içinde ve bütün küre-i arzda [yerküresinde] en evvel vahdâniyet [tek Tanrı] fikrini meydana koyan bu kavimdir. Ve ekser-i enbiyâ [peygamberlerin çoğu] bu kavme mensuptur. Ümem-i Sâmiye'nin [Sami milletinin] mahall-i zuhur ve menşe'leri Babilistan olup oradan bit-teşa'ub [ayrışmayla] etraf ve civarlara dağılmış olduklarından İbraniler bu mavtın-ı aslilerinden [asıl vatanlarından] ayrıldıklarında, Fırat mecrasını uburla [aşarak] Filistin cihette geçtiklerinden Keldani ve İbrani lisanlarında dahi müşterek olan (İbr) yani geçmek ve ubur etmek [aşmak] maddesinden müştak olarak [türetilerek] İbrani tesmiye olunmuşlardır.

Kendileri sırf Hazreti İbrahim'in (a.m.) zürriyetinden olmak iddiasında bulunup ekser tevarihde dahi bu vechile mestur ise de, ekseriya bir kavmin eski reislerine umumun [herkesin] pederi [babası] nazarında bakılmış âdet olduğundan ve zaten bir yere hicret eden bir adamdan bir kavim tevellüd etmek mesbuk olmayıp [geçmeyip] hicretler bir reisin taht-ı riyasetinde nakl-i mekan eder. Büyük veya küçük bir veya bir kaç güruh ve kafile suretinde vuku bulduğundan, İbranilerin dahi Hazreti İbrahim'in (a.m.) maiyetinde olarak bu vechile hicret etmiş olmaları muhtemeldir. Herhâlde bunlara ibtidâ İbraniler tesmiye olunup Filistin'in şark ve cenup cihetlerinde Kaşkalıların[8] elinde bulunan sevâhil-i bahrdan [deniz kenarından] uzak olarak çöle civar mahallerde hayli vakit aşiret suretinde ve hayme-nişin [çadırda oturan kimse, göçebe] olarak gezip dolaşmışlardır. Hazreti İbrahim'den sonra riyasetleri Hazreti İshak'a (a.m.) ve onlardan Hazreti Yakup'a (a.m.) geçip Hazreti İshak'ın biraderi Hazreti İsmail (a.m.) ise Hicaz'a dahil olarak ve Cürhum kavmiyle karışarak Arab-ı müstaribenin [Araplaşmış Arapların] cesed-i alası olmuştur.

Malum olduğu üzere Hazreti Yusuf'un (a.m.) Mısır'da vezarete nail olması üzerine Hazreti Yakup ile diğer on evladı ve belki kavim ve kabileleri dahi Mısır'a intikal ederek orada ibtidâ muazzezen ve bâde muhteremen üç yüz seneye karip müddet meks ve ikamet etmişlerdir. Hazreti Yakup'un bir ismi de "Abdullah"

[8] Kaşkalar, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile MÖ. 8. Yüzyıl arasında, Orta ve Batı Karadeniz bölgesinde yaşadığı tahmin edilen yarı göçebe kavim.

manasıyla İsrail olduğundan neseb-i müşârünileyhden [adı geçenin soyundan] sonra İbraniler (Benî İsrail) namını ahz ederek [alarak] müşârünileyhin [bahsi geçenin] on iki evladına nisbetle isbat-ı isnâaşere [oniki] yani on iki kabileye munkasım olmuşlardır. Mısır'daki ikametleriyle orada gördükleri hakaret ve mahkumiyet esnasında İbraniler eski aşiret adat ve ahlakını tedricen gâip edip min bad muhafaza ettikleri ticaret işlerine ve umur-ı sarrafiyeye koyulmuşlardı.

Nihayet milad-ı İsa'dan (a.m.) 1550 sene mukaddem [önce] Mısır'da Hazreti Musa (a.m.) zuhuruyla Benî İsrailî firavunların zulm ve hakaretinden tahlis, ve Bahr-ı Ahmer'i [Kızıldeniz] tecavüzle [bir sınır veya hizanın ötesine geçme] arz-ı mukaddese müteveccih olmuş ise de Sahra-yı Tih'de yollarını gâip edip [kaybedip] orada kırk sene kaldıktan ve Hazreti Musa ile biraderi Harun (a.m.) irtihal ettikten sonra riyasetlerinde kalan Hazreti Yuşa (a.m.) İsraili arz-ı mukaddese sevkle, arz- ı mezkuru on iki sibte [kabileye, boya] taksim etmiştir. Hazreti Yuşa'dan sonra Benî İsrail dört yüz seneye karib müddet ibtidâ biz ihtiyar meclisi ve bâde hükkâm Benî İsrail namıyla mâruf ruesa marifetiyle idare olunup nihayet milattan 1080 sene evvel, kendilerinin talep ve arzuları ve Şemu'il Nebî'nin (a.m.) [Samuel'in] tavassutuyla Şaul ve nam-ı diğerle Talut hükümdarlığa intihab olunmuş ve Talut'tan sonra Hazreti Davud (a.m.) ve bâde oğlu Hazreti Süleyman (a.m.) melik-i Benî İsrail olup, Hazret-i müşârünileyhin zamanında Benî İsrail devleti Fırat'tan Bahr-ı Sefid ve Bahr-ı Ahmer [Kızıldeniz] sevâhiline kadar tabi etmiş ve bahren dahi kuvvetleri tezâyüt edip Hint ve Yemen ve Habeş'le ticaret ederek iktisab-ı servet ve sâman [servet, zenginlik] etmişlerdi. Ancak bu miknet [güç, kuvvet] ve satvet çok devam etmeyip Hazreti Süleyman'ın (a.m.) irtihalinden sonra kable'l-milad [milattan önce] 976 tarihinde Benî İsrail ikiye ayrılıp Yehuda ile Bünyamin sibtleri Hazreti Süleyman'ın oğlu Rahbaem'e sadık kaldıkları hâlde diğer sibtler Beni müşarun-ileyhin ricalinden Yurbeam'ı melik ittihaz etmiş, ve bu vechile iki küçük devlet zuhur edip birincisi (Yehud) ve ikincisi (İsrail) devleti namı almıştır.

Bu iki devlet binlerinde lâyenkatı [durmadan, sürekli] vuku bulan muharebelerden zaafa dûçar olup bu vechile üç buçuk karndan [asırdan] ziyadece devam ettikten sonra, Asuriler hükümdarı

Süleyman hücum edip milattan 718 sene evvel İsrail Devletini mahv ve mülkünü zabt etmiş ve kable'l-milad [milattan önce] 606 tarihinde mülûk-ı mezkûrdan Buhtunnasır-ı sani[9] Yehud Devletini dahi mağlup ederek Benî İsrail'in bir kısmını taht-ı esarette Babil'e nakl ve 587'de Kudüs'ü zabtla beyt-i mukaddesi tahrip eylemiştir. Bu vechile Benî İsrail büsbütün istiklallerini gâip edip Asurilerin taht-ı tâbiyet ve mahkumiyetlerine girmiş ve bir büyük kısımları 70 sene Babil'de esaret altında kalmışlardır. İsrail devletinin enkazından sonra Benî İsrail namı unutulup İbranilere en ziyade bekâ bulan Yehud devletine nispetle Yehud ve Cühud namıyla yad olunmaya başlamışlardı.

(ilerisi var)

İbrâniler (Yehud Tarihinden) [1911/19-3]

(İlerisi)

İrân şâhı meşhur Cihangir Keyhüsrev, Bâbil'i zabt ettiğinde orada bulunan serdâr isrâsının Kudüs'e avdetlerine müsaade edip İrânilerin iki yüz seneye karib süren hükümleri esnasında Yahudiler kendi umur-ı mezhebiye ve dahiliyelerinde muhtar olup bâde Büyük İskender'in ve bunun vefatında zuhur eden tavâif-i mülûkun eline geçerek hala Betâlese ve Silifkiler arasında vuku bulan muharebatta iki ateş arasında bulunmakla, milattan 169 sene mukaddem [önce] (muharebe) ailesine mensup birkaç cesur adamın riyasetiyle kıyam ederek, kesb-i istiklâl ile, bu aileden ibtidâ kahin ve bâde melik namıyla bir reis ittihaz etmişlerdi. Bunlar 130 sene kadar hüküm sürdükten sonra beynlerinde zuhur eden ihtilâfât üzerine, Romalıların tavassutuna müracaat etmeleriyle, nihayet milattan 40 sene mukaddem [önce] (Herod) isminde biri Romalıların muavenetiyle mevki-i iktidara geçmiş ve bunun zamanında Hazreti İsa (a.m.) zuhur etmiştir. Bunun vefatında Filistin bunun dört oğlu arasında münkasım olmuş ise de derakab [hemen, akabinde] büsbütün Romalıların yed-i zabtına geçmiştir.

Yahudiler Romalıların hükmü altında dahi rahat durmayıp iki de bir de kıyâm ettiklerinden bâdel milat 130 tarihinde

[9] Buhtunnasır: Yahudileri Filistin'den sürgün eden Babil kralı.

(Adriyân) Kudüs'ü büyük bir mukavemeti müteakip zabt edince ahalisinin kısm-ı azimini kılıçtan geçirmiş ve bekayte'l-suyûf olarak kalanları da Kudüs'ten tard ve ihraç etmiştir. O vakitten beri Yahudiler bir daha heyet-i müctemia suretinde yaşamaya muktedir olamayıp dünyanın hemen her tarafına dağılmışlardır. Hristiyanlığın taassup zamanlarında enva-i mihen [sıkıntılar] ve meşak [meşakkatler, sıkıntılar] ve hakarete düçâr oldukları ve hususiyle Engizisyon mahâkim-i iblisânelerinden kâl ve kâle gelmez ezâ ve cefâlar gördükleri hâlde Avrupa müverrihlerinin dahi taht-ı tasdikinde olduğu üzere zuhur-ı İslâmdan sonra Memâlik-i İslamiye'de bulunanları âyin-i mezhebilerini icraya ve ticaretle iştigale hür olduktan başka hükümât tarafından himaye olunarak büyük menasıba [makamlara] dahi nail olmuşlardır. Hikmet ve felsefe ve tabâbet gibi ulûmla Hulefâ-yı Abbasiye vesair düvel-i İslâmiye zamanlarında kesb-i şöhret eden ve hulefâ ve mülûk indinde pek büyük kadr ve itibara nail olan eâzım-ı ulemânın [ulemânın büyükleri] bir haylisi Yahudi bulunmuş ve bunlar dahi Müslim olan fen arkadaşlarının nail oldukları hürmet ve tazim-i umûmîye mazhar olmuşlardır. Bunların çoğu lisan-ı Arabî'de tedris ve tederrüs edip ekser-i telifâtı Arabî olarak yazmışlarsa da lisan-ı İbrani'de yazanları dahi vardır. Yakın zamanlarda Hristiyan memâlikinde yani Avrupa'da dahi nâil-i hürriyet olup, gerek ticaret ve umûr-u sarrafiyede ve gerek ulûm-u fünûnda içlerinden pek çok meşhur ve muktedir adamlar zuhur etmiştir. Elyevm bütün küre-i arzın servet-i mevcudesinin bir sülüsü [üçte biri] Yahudilerin elinde bulunduğu maznundur.

Bugünkü günde küre-i arzın her tarafında ve en ziyade Rusya ve Avusturya ve Almanya ile Afrika'nın şimalinde ve Memâlik-i Osmaniye'de mevcut Yahudiler 17 milyona karib tahmin olunmakta olup Kudüs'ten tefrikleri zamanında miktarları bundan pek dûn bulunmuş olacağı şüphesiz olduğundan, o vakitten beri gördükleri tazyikât ve tahrikâtla beraber pek çok teksir etmiş oldukları anlaşılıyor. Bunlar kendilerine mahsus ve münhasır dinlerini muhafazadaki taassupları cihetiyle içlerinde bulundukları sâir akvâm ve umûmla ihtilattan ictinâb etmeleri sayesinde zürriyetlerini ve ahlak ve âdâtlarını muhafaza etmişlerse de lisanlarını muhafaza edemeyip her bulundukları yerin lisanıyla

tekellüm etmektedir (Bu cihetlerde sâkin olanlarının söyledikleri ve beynelavâm Yahudice denilen lisanın ise İspanyolca olduğu ve kendilerinin İspanya'dan tard ve ihraçlarında Memalik-i Osmaniye'ye hicret ve iltica etmiş oldukları malumdur.)

Her kavmin ve ümmetin birinci alâmet-i fârikası lisan olduğundan ve Yahudiler lisan-ı İbrani'yi çoktan gâib ve ferâmuş [unutma] edip yalnız Tevrat'ı bu lisanda tilâvet ettiklerinden kendilerine bugünkü günde İbrani denmek pek de doğru olamaz. Bu sebebe mebnidir ki eski İbranilerin ahfadı oldukları malum olduğu, bugünkü günde mücerret mezhepleri münasebetiyle Yahudi ve İsrailî denilip artık İbrani ismi (Latin) ismi gibi bir ümmet-i munkarızanın ism-i kadimi hükmüne geçmiştir. Hâlâ mezhebini tebdil eden bir Yahudi'de Yahudilikten hiçbir şey kalmaz ve yine de bu sebebe mebnidir ki "İbraniler" unvanı altında başladığımız bu makaleyi de Yahudiler zikriyle ikmâl ediyoruz.

Lisan-ı İbrani'ye gelince, her ne kadar Keldâniler ve Süryâniler ve Asurîler daha kadim olup İbraniler, Keldânilerden teşâub [şubelenme, dallanma] etmişlerse de elsine-i sâire-i mezkûrede eski âsâr-ı mefkûd olup elsine-i Sâmiye'de muharrer kitapların en eskileri lisan-ı İbrani'deki Kitâb-ı Mukaddese olduğundan lisan-ı İbrani el-yevm malum olan elsine-i Sâmiye'nin en kadimi addolunabilir. Lisan-ı İbrani dahi asra göre çok az tehallüf [uygunsuzluk] edip bu lisanda mevcut kitap arasında az çok fark görülmektedir. Lisan-ı İbrani'nin lisan-ı Arabî ile olan karâmet ve müşabeheti pek şayan-ı dikkat olup lugat-ı Arabiye ve İbraniye'nin usûl ve esasları cüzi bir telaffuz tehalüfüyle müşterek olduğu gibi, fiillerin tasrifâtı ve ebvâb-ı mezideleri dahi hemen bir tarzdadır. Yalnız lisan-ı Arabî tasrifât ve ebvâbca daha vâsidir. Zamâir [zamirler] dahi iki lisanda hemen müşterek gibidir. Lisan-ı Arabî'yi bihakkın [hakkıyla, tam olarak] öğrenip künhüne [aslına] vakıf olmak isteyenlerin İbrani ve Süryani lisanlarını da tahsile ihtiyaçları derkârdır. Ve zaten Arabî bilindikten sonra bu iki lisan müşâbehet-i fevkaladeleri cihetiyle pek kolay öğrenilebilir. Avrupa'nın bütün payitahtlarında ve merkez-i mâruf olan büyük şehirlerinde öteden beri lisan-ı İbrani tedris ve tederrüs olunmaktadır. Bu lisanda Kitâb-ı Mukaddese ile eskiden kalma bazı tevârih vesaireden başka kurûn-ı vustada [Ortaçağda] yazılmış ulûm ve fünûna ve hikmet ve felsefe ve

tıbba dair bir hayli kitaplar bulunuyor. Hatta Arabî gibi sağdan sola olup hurûf-ı mukatta ile yazılır. Ve harfleri ebced tertibiyle karşıt terkibinin nihayetine kadar olan hurûftan ibarettir.

Yehûd ve İsra'il devletlerinde hüküm süren mülûkun esâmisiyle ibtidâî hükümetleri tevârihi dahi ber-vech-i âtidir [aşağıda olduğu gibidir].

Tam Müslüman [1911/04-2]

Din-i mübin-i İslam gideceğimiz cümle [bütün] yolları göstermiştir. Dünya ve ahiret saadeti nasıl kesb olunduklarını haber vermiştir. Ancak okumak ve okuduğumuzu anlamak lazımdır.

Yahşi Müslüman bu dünyada kimseye muhtaç olmaz, eğer muhtaç ise olmamak öz elindedir.

"el-hadis" "مَنْ يتكفل لِي ان لا يسئل الناس شيئا وانا كفيل لَهُ بِالْجَنَّة"

Buyurmuştur ki "bir adam gayretinden bir şey istemeyeceğine bana kefalet gösterse ben onun için cenneti tekeffül ederim", demektir.

Elimizde böyle büyük müjde ve haber olduğu hâlde bizlere daha başka ne lazım. Gayrıya muhtaç olmayanın cennet yolu açık imiş! Çalışmak, helalden kazanmak, kişiye el uzatıp minnet etmemek cennet yolunun köprüleri imiş!

Çalışmayıp, araştırmayıp ihtiyaç, zillet ve müseddenlik [alçaklık] içinde kalmak yahşi [iyi] bir Müslümanın hali değildir. Ne kadar yazık ve ayıptır ki bunca Müslümanlar vardır ki hizmette tedâbirde [tedbirlerde] kusur ve tekasül ederek dünyada iken cehennem yoluna düşürürler! Hür ve hâkim halk olundukları hâlde esir ve mahkum oluyorlar.

el-ayet[10] "ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ والمسكنة"

"Onlar zillet ve meskenetle [acizlikle] cezalandırıldılar". Demek olan şu buyruk Müslümanlar için vâki olmamıştır, ancak Müslümanlara haber ve irşaddır.

Hudâvend-i âlim hazretleri kullarına her türlü kuvvet ve kudret, akıl ve basiret vermiş. Bunları yoluyla ve münasibince kullanıp dünya ahiret nimetleri ile geçirmeyi emir buyurmuş. Git gayriye yalvar, gayriden rızk iste dememiş. Bir lokma için cüzi bir

[10] Bakara suresi, 61.

şey için el uzatıp itten köpekten alçakça yaltaklık etmek hiçbir Müslümana yaraşmaz.

"قوت الحاجة آيسر من الذل فيها" (el-hadis). Bir iş, bir hacet uğurunda horluğa ve alçaklığa katlanmaktan ise işi bırakmak daha güzeldir.

Fakr ve ihtiyaç bu kadar fena bir hâldir. Fakat birçok adamlar vardır ki fakrı güzel bir şey zannedip şöyle, böyle medh ederler. Vaka Risâlet-penah efendimiz hazretleri

"الفقر فخرى و به افتخر على سائر الانبيا " buyurmuşlar [1911/04-3] ki "fakr benim fahr ve şerefimdir. Onunla geçen cümle [bütün] peygamberlere karşı iftihar ederim" demektir.

Cenâb-ı fahr-i Kâinat efendimizin bu buyruğundaki "fakr" züğürtlük ihtiyaç değildir. Hak ve hakikate karşı son derecedeki rıza ve teslimiyettir. Çalışmayıp muhtaç kalmak, okumayıp cahil kalmak gibi fakr değildir.

"الحرفة امان من الفقر" buyurmuşlar ki sanat yani hüner ve marifet yoksuzluk kalkanıdır" demektir. İhtiyaç ve zillet ile fahr edilmez.

Tam Müslüman [1911/06-3]

(İlerisi)[11]

Müslümanlıkta çalışmak gibi hüner, sanat, marifet gibi makbul şey yoktur. Bunlar dinimizin en ziyade nasihat ettiği şeylerdendir.

"احرث لدنياك كأنك تعيش ابدآ ،احرث لاخرتك كأنك تموت غدآ" El-hadis.

"Dünyan için ilelebet kalacakmışsın gibi çalış. Ahiretin için de yarın ölecekmişsin gibi çalış."

Büyük peygamberimizin şu buyruğuna karşı "adam sen de, dünyaya tel mi kakacaksın, şurada iki günlük ömrün var. Ne savaşır durursun, yan gel, sefana bak!" hezeyanlarını savuranlar.. Daha bu alemdeki cennetlerini, saadetlerini kendileri için tembellik ha...m[12] ve şekâvetine [kötü alışkanlığına] değiştirmeyi kuranlar bilmem nasıl Müslümanlık iddiasında bulunurlar?

[11] 4'üncü nüshada bak (AS dipnotu).
[12] Sözcüğün ortası silinmiş, okunmuyor.

ان الله يحب المؤمن المحترف.الحديث (İnnallah yuhibbül müminel muhterif) El-hadis. "Allah (zanaat) sanat sahibi Müslümanı sever."

Şimdi bilmem bir Müslüman nasıl olur da, sanâiye yan bakar? Kendi olmadıktan başka çocuğunu, hatta torununu ehl-i sanat görmekten kaçar?

Dinimize, dinimizin bu gibi buyruklarına karşı taşıdığımız kızıl bir cehil, hatta küfrân ve taassup neticesi olmadı mı ki şu marifet ve sanat asrı içinde kuvvetçe, siyâdetçe, insanlık şerefince en aşağı biz kaldık...

Bugün demir yol, otomobil, velosiped [bisikleti], balon gibi insan işlerine son derece yarayan marifet ve sanat evlatlarına "şeytan arabası" bilmem ne gibi adlar vererek âdeta onları kullananları Allah'ın bize musahhar kıldığını haber verdiği bugünün, dünyanın kuvvetleri ile iş görüp Allah nimetinden istifade etmek isteyenleri taşlamak derecelerine varıyoruz.

"Telefon" gibi bir marifet ve sanat-ı bedîiyesine [güzel sanatalara] "cehennem çıngırağı" adını veriyoruz. Bu suretle akıl ve ilme, fen ve sanata, cihad ve marifete karşı küfür ederek onların bütün asırları büyüklükleri huzurunda alkışlayıcı kılan nam ve şanlarını örtmek hülyasına düşüyoruz.

Aklımızı başımıza toplayalım. Cihan haritasına, cihan tarihine bir göz atalım. Müslümanlar ne imişler, ne olmuşlar, şimdi nelerdir?

Evvelleri sanayi ve marifet hep Müslümanlar elinde bulunmuş. Mal ve devlet sahibi Müslümanlar olmuşlar ama şimdi? Cehlin, fakrın kardeşi hep bizlerde. İlm-i tarih okudukta görürsüz ki evvel ki zamanlarda başka memleketler bizim şimdiki halimizde bulunup ilme ve sanata rağbet etmeyip pek fena hâlde bulunmuşlar. Ama bâde mesela Avrupa uyanıyor. Vahşet ve taassup yatağının kenarında pek parlak bir Müslüman medeniyeti bulunuyor. Müslümanlığın dış yüzüne ait ne esasları varsa topluyor kendine mal ediyor. Kıymetini takdir edemeyen Müslümanları kendinin elde etmek istediği marifette sanatta Müslümanları üzüp gidiyor (İlerisi var.)

[Sayfa 1 olmadığından 2. sayfadan başlar.] [1911/09-2]

Muvafık öz hilkât-i insaniyesinde olan hayâ ve edebi, akıl ve ferâseti dairesinde ilim ve terbiyeden bi'l-merre [asla] bî-behre [nasipsiz, kısmetsiz] ve mahrûm kalmasınlar.

Tâife-i inâsa [kadınlara] ilim ve terbiye insana suyla hava gibi lâzımdır. Ve illâ İslâm balalarının [çocuklarının] mahv ve nâ-bûd olmağına hiç şekimiz olmasın. Hâlihazırda bizde Müslümanlıktan nişane olarak ancak kuru bir ad kalıyor. Avare ve ser-gerdân bir millet olmağımız cümleye [herkese] malumdur. Sibirya sahraları ve hapishaneleri bizim kardeşlerimiz ile dolup cemî-i divânlarda yalan yalana Kur'an-ı Azîmü'ş-şâna kasem ve yemin edip yalan şehâdetlik eden kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Atalarını, kardeşlerini, analarını ve biri birini öldürenler kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Mescitlerimizde ökür ökür ağlayıp çıktıktan sonra günah-ı kebir eden kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Sabahtan akşama kadar suvatlarda ve gayri dîvanhânelerde avare avare gezen kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Ulûm ve sanayide cümleden [herkesten] geride kalan kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Öz anadilini düz ve doğru söylemeyi bilmeyen kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Allah buyuran namazın, peygamberinin şeriatını ve hatta namaz sûrelerini ve duâlarını bilmeyenler kimdir? Bizim kardeş ve bacılarımız! Dîvanhânelerdeki hizmetçilerin en küçükleri olan dilmaç [tercüman, çevirmen], mirza [bey] ve yasavuluktan [bekçilikten] yukarı çıkmayan kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Yılda bir kere uğrılık ve doğruluk ile Mekke-i Mükerreme'yi vesair makamları ziyaret eylemek niyetiyle (bir niceleri) avare gidip avare gelenler kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Evlerinde bülbül sadâlı sabîlerini [bülbül sesli çocuklarını] ve necîbe avratlarını [değerli hanımlarını] aç koyup Rusya'dan gelen mujik [adamların] avratlarının arkasına düşüp olan olmazını harc eden kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Bir horozdan veya bir koyundan ötürü biri birinin kanını akıtan kimdir? Bizin kardeşlerimiz! Hemîşe envâ-ı fakr ve zelâletle ömür geçirip ilimden mahrûm ve bî-behre [nasipsiz, kısmetsiz] kalan kimdir? Bizim kardeşlerimiz! Bunların cümlesine [hepsine] sebep nedir?

Müslüman hanımlarının ilim ve terbiyesizliği [eğitimsizliği]. Yukarıdan beri arz ettiğimiz sebeplere göre kalbinde zerre kadar

İslâm muhabbeti, damarında birce damcı (bir damla) Müslüman kanı olan her bir şahıs milletimizi dûçâr olduğu bu bela ve meşakkatten kurtarmaya çalışmalıdır. Bu ise en evvel ana ve bacılarımızın ilim ve terbiyesiyle olabilir. Kadınlar terbiye tapmayınca, tahsîl-i ilim ve kemâlât etmeyince evlatlarımıza kaide ile terbiye verip zilâletten, karanlıktan, fakirlikten, hapishanelerden kurtarıp ışığa çıkarmak mümkün olamayacaktır.

Hadîce

Tam Müslüman [1911/10-3]

Müslüman olanlara üç büyük emir verilmiştir. Biri ibadet ile, biri okuv (okuma) bil ve üçüncüsü çalış! Bakın okumak ilm-i marifet tahsil etmek için neler buyurulmuş.

El-hadis "الحكمة ضالةالمؤمن اخزها اين وجدها"

"Hikmet Müslümanın kayıp malıdır. Onu nerede bulursa alır." diyen bizim dinimiz değil midir? Hikmet, ilim ise dünyevi uhrevi hayır ve menfaat, nur ve bereket değil midir?

Müslümanlıktır ki ilim, hikmet, fen, marifet, sanat işinde hiç ayırt etmez. Elverir ki hayır ve menfaat bahşedici olsunlar. Ehli Amerika'da da, Japonya'da da olsa onların ayağına gitmek, güzelce tahsil edip memleketine döndüğünde o mâlûmatını din ve vatan, umum-ı beşer ve insan için hayırlı olmak üzere kullanmak farz ve vaciptir.

El-ayet[13] " فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لاتعلمون "

"Eğer bilmezseniz bilenlerden sorunuz" "Her iş ilim, sanat ehlinden öğrenilir. Her şey ehlinden sorulur."

Kuran'ın manası Kur'an ehlinden sorulur, yoksa onu bilip anlamakla geceli gündüzlü uğraşmayanlardan değil. Kapıda bir davamız varsa onu avukattan sorarız. Zabıtadan değil. Din ve devletimizin vatan ve milletimizin muhafazası, selamet ve tealisi için neleri öğrenmek lazım ise onların hepsini elde etmek ve iman ve itikadımıza zerre kadar halel getirmemek üzerimize her zaman farzdır.

El-hadis "خذالحكمة ولا يضرك من اى وعاء خرجت "

[13] Nahl suresi, 43.

"Hikmeti al, hangi muhafazadan çıkmış olursa olsun zarar vermez." diyen müslümanlık değil midir? Müslümanlık birçok yerlerde söylediğimiz gibi katiyen şahsiyet, kavmiyet, milliyet, ırkiyet böyle şeyler gözetmez. Aradığı, emrettiği hep umum insanların hayrı, menfaati, hakiki saadetidir. Bir ilim ki ruhça, tence insanlar için hayırlıdır. Müslümanlığın da makbuldür. Bir hikmet ve sanat ki umum insanların menfaatine yarar. Müslümanlığın da memduhdur. Bir meslek ki yeryüzündeki umum insanların adamlığına, kardeşliğine hizmet eder. Müslümanlığın da maksududur (maksatıdır, amacıdır) ve Müslümanlık: sırf insanlık, insanlık kardeşliğidir. Başka hiçbir şey değildir.

Dinimizin aslı olan "Kur'an"ımızda müjdeleyici ayetler var ki bizi hep âsâr ve ekvân, eşya ve tabâyi (tabiat) ilimlerine pek büyük bir sarâhatle (açıklıkla) davet eder:

"انظروا ماذا فى السموات والارض" El-ayet[14]

"Görüp bakınız: Yerde göklerde neler var."

(1911/10-4)

"وكاين من اية فى السموات والارض يمرون عليها و هم عنها معرضون" El-ayet[15]

"Yerde, göklerde nice ayet ve ibretler var ki insanlar onlardan yüz çevirmiş oldukları hâlde geçerler."

"Yeryüzünde geziniz, benim ayetlerimi, buyruklarımı yalana çıkarmak isteyenlerin akıbeti ne olduğunu görünüz."

ان في خلق السماوات و الأرض, واختلاف الليل والنهار والفلك التي تجرى فى البحر بما ينفع الناس وانزل الله من السماء من ماه فاجيا به الارض بعد موتها و بعث فيها من كل دابة و تصريف الرياح والسحاب المسخر بين السماء والارض لايات لقوم يعقلون El-ayet[16]

"Yerle göğün yaratılışında, gece ile gündüzün ayrılışında, insanların yüzünden menfaat gördüğü denizde yürür gemide, kendisiyle ölümünden sonra toprağın dirildiği gökten inme yağmurda, yeryüzündeki her hayvanda, rüzgârların estirilmesinde, yerle gök arasında müsahhar bulutta, anlayanlar için pek çok ayet ve ibretler vardır!"

[14] Yunus suresi, 101.
[15] Yusuf suresi, 105.
[16] Bakara suresi, 164.

El-ayet[17] "و تلك الامثال نضر بها للناس وما يعقلها الاالعالمون"
"Bunlar, insanlar için getirdiğimiz mesellerdir ki onları âlimlerden başka hiçbir kimse akıl edip anlayamaz."

Tam Müslüman [1911/19-2]

Allah insanı "ahsen-i takvim" üzere yaratmıştır, derler. İşte bu ahsen-i takvimlik ilim sahibi olabilmek meziyeti ile tamamlanıyor. Demek, Allah katında "ilim"den daha şerif daha kıymetli, değerli bir şey olsa idi, hiç şüphe yok ki Adem aleyhisselam da, biz bütün evlatları da o şey ile meleklerden üstün kılınırdı!

İşte bunun içindir ki Âdemoğlu Allah'tan, hâlikından sonra birinci gelir. Meleği de cini de her şeyi de ondan sonradır, onun için yaratılmıştır, derler.

Şimdi "ilim" nedir? bunu anlamak lazım gelir. Biz burada "ilim"i tarif ederken her mebhasimizde yaptığımız gibi yalnız Müslümanlığın onu ne yolda tanıdığını itibara alırız. Yoksa "falan böyle demiş, fişman böyle demiş" gibi dedikodulardan bizce bu kitapta bir fayda olmaz. Müslümanlıkta ilim nurdur. Öyle bir nur ki bizim bulunduğumuz yeri aydınlatır. Etrafımızda kendileriyle daima münasebette bulunduğumuz eşyayı birbirinden ayırır. Bu sayede berrak su ile bulanık suyu seçeriz. Hangisi işimize, hesabımıza gelirse onu alır içeriz. Önümüzü, sağımızı, solumuzu onunla görürüz. Ona göre yüzümüzü çevirip yürürüz. Güneş göz için, göz için öz ne ise ilim de akıl için odur. İnsanlar iyi kötü, doğru iş görmek için nasıl aydınlığa muhtaç iseler, akıllar da tutacakları işi, hele büyük işleri hayır ve selamete çıkarmak için öylece ilme muhtaçtır. Karanlıkta ne kadar iş görülebilirse, ilimsiz de bir iş o kadar akıl edilebilir.

Müslümanlıkta ilim amelin delilidir. Şüphe yok ki ilim amel için işlenir. Çünkü insanın sermayesi ancak amelidir. İhtiyaçlarımızın hepsini amellerimizle gideririz. Amellerden maksadımız da hayırdır, menfaattir. Bunun için "ilim hayırdır, her vakit hayır adını alabilen menfaattir" diye de tarif edilir.
"Hayrü'l-ilim mânef" [خير العلم مانفع] el-hadis.

[17] Ankebut suresi, 43.

"İlmin hayırlısı menfaat verendir."

Demek oluyor ki hayır ve menfaatimizi ilim ile biliriz. İlmimize göre amel etmekle de ele geçiririz. Bizi hayra eriştirmeyen, bize bir menfaat vermeyen ilim de bir akça etmez. İşte peygamberin:

"Eûzubillah min ilm lâ yenfeu" [اعوذ بالله من علم لا ينفع] el-hadis.

"Menfaat vermeyen ilimden Allah'a sığınırım."

buyurmaları dinimizde ilmin ancak hayır ve menfaat için aranılacağını pek vazıh gösterir. İnsan yemek, içmek vesaire gibi sırf görüp alışma tesiri ile yapa geldiği en bayağı işlerden başka hayır şer ne derler bir emeli, ameli olsa onu layıkıyla yapıp meydana getirmek için mutlak ilime muhtaçtır.

İnsanın yapacağı işe dair ilmi yoksa, o iş de yukarıda dediğimiz gibi âdi işlerden değilse mümkün değil o işi tamamıyla başaramaz: Mesela ömründe çift yüzü görmemiş bir katibi tarlanın başına getirsen, sabanı da eline versen saban sürebilir mi? Kezâ ömründe mektebe gitmemiş, kimseden okumamış bir oduncu dayıyı bir kürsü başına oturtsak, önüne de hokka kalemi koysak yazı yazabilir mi? Kâbil değil!

Demek ki yaptığımız, yapacağımız işlerin cinsine, nevine göre de bir takım şeyler bilmek lazım. İşte böyle takım takım bilgilerin her biri bir fen, bir ilimdir.

Şu kadar ki herhangi bir ilim, bir fen olursa olsun onu elde etmek için evvela okumak, sonra da yazmak lazımdır.

Okuma sayesindedir ki bizden evvel gelenlerin bilgilerine, mâlûmatına vâris oluruz. Yazma sayesindedir ki biz de bilgilerimizi, mâlûmatımızı bizden sonrakilere miras bırakırız. Okuma bir sermayedir ki; yazma ise o sermayeyi tamamıyla kullanabilmek, böylelikle de arttırmaktadır.

Bunun için değil midir ki bugün dünya ilimlerinde ilerlemiş ne kadar hükümetler, milletler varsa mekteplerinde ancak yazma ile okumayı öğretirler. Bizim Kur'an'ımıza muvâfık olarak iş görürler.

Biz ise hâlâ yazmaya, yazıya eğri kıŋgır (eğri büğrü) bakarız. Hakk'ın kitabında tanzim ettiği kalemi, yazıyı ilimden dışarı tutmaya kalkarız. Aman ne yaman cehalet, ne derin gaflet!

Öyle ya; bugün bizim yazı yazmak bilmediği hâlde okuma bilen ve böyle ilmin elifbâsını bile yarım bilen adamlar hatta âlimler pek çoktur. Okur, yazamaz, halbuki yazı olmasaydı ne okuma ne de bir ilim, hiçbir şey olamazdı. Çünkü biz neyi okuyoruz? Yazılanı! Yazı olmasaydı neyi okuyacaktık? Hiç!

III. 4. ÇOCUKLARA ÖĞÜTLER

Mektep şâkirtlerine: Okuyup Yazmak Bilmekin Faydası

Feridun diyor [1911/06-2]

Raif'in atası [babası] devletlidir [zengindir]. Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Raif mektepte tembel yoldaşlarımın biridir. Bir gün Raif'e muallim efendi dedi ki:

Oğlum niçin çalışmıyorsun? Uşaklık ve civanlık zamanı tahsil zamanıdır. Eğer siz bu zamanda hiçbir şey öğrenmemekle vaktinizi geçirir iseniz büyük bir kabahat etmiş olursunuz. Bu kabahat gelecekte sizi çok büyük pişmanlığa duçar edecektir.

Raif Muallim Efendi dedi ki

Benim babam varlıdır yaşamak için çalışmaya ihtiyacım yoktur. Okumak için arzumu yormayacağım.

Muallim: - Oğlum aldanıyorsun rahat yaşamak için varlı olmak kifayet etmez. Mâlûmatlı ve güzel hamiyetli olmak lazımdır. Mâlûmatlı olmak için de çalışmak lazımdır. Çalışmak zamanı ise civanlık ve uşaklık zamanıdır. Bir adam ne kadar varlı olursa olsun okuyup yazmak bilmez ise dünyada hiçbir şeyden mâlûmatı olmaz. Okumak yazmak insana edep ve terbiye öğretir. Yemek vücudun gıdası olduğu gibi ilim ve hüner de ruhun gıdasıdır.

Çalışıp okumayan, ilim ve hüner tahsil etmeyen ruhunu aç saklamış olur. İnsanın kadr ü itibarı varlılık ile değil ilim ve hüner iledir. Siz tahsil-i ilm ve marifet ederseniz benî nevinize en büyük yakşılıklar edebilirsiniz. Onun için oğlum Raif Efendi: sizin çalışıp okumağınızı arzu ederim.

Muallim diğerine: - Oğlum Fehmi sen niçin çalışmıyorsun?

Fehmi: - Muallim Efendi ben fakirim, babam gibi tarlada çiftçilik edeceğim yahut umum [herkes] gibi demir ocağında işlemekle [çalışmakla] demirci olacağım.

Muallim: - Oğlum sen de aldanıyorsun devletli ne kadar okuyup yazmaya mecbur ise fakir de o kadar mecburdur. Zira fakirin de devletli [zengin] kadar da ebnâ-yı cinsini görecek kullukları vardır.

Senin atan her ne kadar tarla işleriyle meşgul ise de yine bir sınıf adamlarla hem-ahd olmaya mecburdur. Adam öz pazusuyla temin-i maîşet [geçimini temin] etse daha güzel değil midir?

Okumak, yazmak bilmeyen işçi dünyada ne kadar zaman yaşarsa bir uşak gibi hareket eder. Sen kitabına muhabbet edip onu dikkatle okumaya ne kadar meşgul olursan o kadar selameti temin etmiş olursun.

- Oğlum kitap derslerini işit. Onu anlamaya çalış. Okuyup anlarsın aklın artar. Akıl ve zekâ dahi şeref ve saadettir. Okuyup yazmak ve ilim marifet varlı ve fakir için lazımdır.

(Şeha Nakib'den)

Tercüman [1911/06-2]

Çok doğru sözlerdir okuv bilgi zengine fukaraya kart [yaşlı] ve yaşa [gence] lazımdır.

Bir çocuğun babası zengin imiş, ilimsiz elden mal kaçar, hiç artmaz.

Bir çocuğun babası fakir mağbancı [bahçıvan] imiş. Bu adam âlim olsa felâhat zirâat fenninden malumâtı olsa tarlasından bire beş bereket çıkar.

Bizim bir tarladan geçinemeyen hâne çoktur. Ama şu kadar tarladan bilici [anlayan] Frenkler ve tecrübesi olan Cabonlular on misli bereket çıkartır. Hudâvend [efendi], âlim, çalışan ile biliciye sâyı [çalışmayı] vaat buyurmuştur.

Mekteplilere Yadigârım: Kardeşlik.. [1911/06-3]

Bayramların birinde hava biraz soğukça, yerler yurtlar bayağı kaplanmıştı. Çamurlu köyün mekteplileri hep birlikte el ele bayram tebrik etmek için geziyorlardı topluca.

Öyle top ki top yıkmaz kolayca. Bir takımı güzel, parlak elbiseler giyinmiş tavırları söylüyordu. Köye bizler zenginiz. Bayramlarda sevinecek bizler, ancak bizleriz!.. Fakat, bizler hep kardeşiz, çünkü öyle buyrulmuş.

Kur'anımızda böyle emrolunmuş: Hak "inneme'l-mü'minun..." demiyor mu? diyerek alıyorlardı bu kulların kırık, mahzun gönlünü. Giyiyorlardı şu kederli yüreklerin ahını. Öyle kırık yürekliler ki hâllerini düşünerek sızlıyorlar, titriyorlar üşüyerek. Biraz sonra şu sevimli çocuk gibi cemiyetin mini mini âzâsında [üyesinde] ayrı gayrı kalmadı. Yanık yüreklerde damar tutan kederler bitti. Bir kardeşlik temel attı arasına bunların.

İşte asıl emelleri budur mekteplilerin. Ey bahtiyar mektepli! Gayret senin elinde. Dünya, ahiret yolunu eğer bilmek istersen! İnsanlığı, kardeşliği tamam görmek istersen! Hep şu aziz duyguları duyacaksın mektepte.

İşte kuzum, kardeşliği bulacaksın yüreğinde.

Yanvar [ocak] 28 sene 1911

Yediler Şeyh Ehli Muallim: Abdullah Zühdi

Bir Memleket Nasıl Batar, Yok Olur? [1911/06-4]

Coğrafya okuyanlara malumdur ki Avrupa'nın garbında, Bahr-i Muhit Atlası kenarında ve İspanya'nın komşusunda Portogalya yani Portekiz namında bir memleket vardır. Yakınlarda bu memleketin bir kısım halkı askere koşulup kralı memleketten kaçırdılar ve memleketin idaresini ahali kendi eline alıp kral yerine "reis" ismiyle bir adam saylap [seçip] koydular. Elbette bu kolaylık ile olmadı. Kral tarafında olanlar ile "reis" taraftarları arasında kanlı kavgalar oldu.

Fakat etraftan diğer devletler buna dikkat ediyorlardı. Zira devletler daima bir taraftan kendilerini muhafaza eder saklarlar ve mümkün olan yerde başka memleketleri ve halkları kullarını almaya çalışırlar.

İşte burada dahi böyle hâller işitilmektedir. Gazete haberlerinden malum oluyor ki İngiltere ve Germanya hükümetleri Portekiz'in bu hâlini fırsat bilip aman vermeyerek Afrika'daki topraklarını ele geçirmeye göz dikmişler. Zira Portekiz içeri karışıklığı ile uğraşdıkta çıktığı yerlere çok bakamayacağını bilirler. Bir iki büyük devlet ittifak ile zayıf bir memleketi etrafından taksime başlarlar. Neyse elbette bir gün ola bu memleket büsbütün aciz kalıp mahv olur.

Büyük ve kutlu devletler aciz ve zayıf hükümetleri böylece yutarlar. Ahalisi sağ iken mal-ı meyyit [ölünün malı] gibi taksim olunur.

Böyle horluklardan hükümetleri kurtaran yalnız ahalisinin vatana, toprağa muhabbetidir. Bir halk vatanını, toprağını sever ve onu düşmandan saklar ise onu kimse alamaz. Fakat vatanı saklamak için çok çalışmak, çok bilmek lazımdır.

O. A.

Hüner ve Sanat [1911/08-2]

İnsan büyüyüp içindekini ve sair geçineceği ele getirmek için çalışmaya, sanat öğrenmeye muhtaçtır.

Sanat bilen adama (sanatkâr) derler. İnsan muhtaç olduğu şeyleri çalışarak kazanmalı, kimseye boyun eğmemelidir. Ancak geçiniş, Cenâbıhakk'ın rızasına, ırz ve namusa muvafık surette olmalıdır. Hırsızlar, bir takım tembel adamlar vardır ki çalışmaktan kaçınırlar, Allah'ın emrine, kendi vicdanlarına mugayir yolda geçinmek isterler.

İnsan çalışarak kazanmak için yaratılmıştır. Her kim bu niyet, bu arzu ile çalışırsa Cenâbıhak saadeti ona ihsan eder. Çalışmayan adam, bir şey kazanamaz.

İnsanların ahval-i umûmîsinden biri de topluca yani cemaat olup yaşamaktır. Bu cihetle biri birilerine yardım etmeye borçludurlar.

Çalışkan ve güzel âdetli olan adam, herkesin yanında muhterem ve muazzez olur. Yalnız kendine değil, bütün insanlara da faydası dokunur.

İnsanın gönül rahatı ile ömür geçirmesine çok yardım eder. Rahatla yaşamak için ev, eşya, yatak, araba, hayvan ve sair şeyler lazımdır.

Kanaat sahibi ve çalışkan fakirler ekseriye zenginlerden ziyade rahatla ömür geçirirler, çalışkan ve kanaatkar olan adam, her hâlde mesuttur.

Her akşam yatmazdan evvel, bugün de vaktimi boşuna geçirmedim diyebilen, bazı iyilikler etmiş olduğuna sevinen rahatla uyuyan ve sabahleyin iyi bir arzu ile uyanan adam bahtiyardır. Böyle bir bahtiyarlığı görüp de gıpta etmemek kabil değildir.

İnsanı zevk yoruldur, rahat bezdirir, usandırır, iş ise eğlendirir, sağlığını artırır, ömrüne bereket verir.

Bilmek ile Bilememenin Farkı [1911/08-3]

Dünyada yaşamak için bilmek lazımdır. Yalnız insan değil hayvanların dahi açlıktan karnını doyurmak ve düşmandan kendini saklamak için bilgiye ihtiyaçları vardır.

Bilgi - ilim, derece derecedir. Hangi bir insan ki çok biliyor ve bildiğini iyilikle sarf eder, çok kazanır, mal isterse mal cıyar

[yığar, toplar], şöhret ve itibar isterse bunu kazanır. Keyif ve rahatlık isterse nail olur. Az bilenler çok bilene muhtaç olur.

Bilmekten kaçmak olmaz. Gözünüz ile fayda getireceğine ve gayrilere fayda götürmekte olduğunu gördüğümüz bir şeyi "bunu bana bilmek öğrenmek gerekmez" demek olmaz. İnsan bilmekten kaçar ise dünyada yaşanmanın ne gereği var?

Az bilmek ile çok bilmenin farkını şu misalden anlamak mümkündür:

Mesela: Yer altından çıkdıkta on ruble kıymetinde olan bir demir parçası kaynatılıp at nalı yapılırsa fiyatı iki kat artar. Eğer bu demirden iğne yapılırsa fiyatı on bir kat artar. Yani 110 ruble para tutar. Eğer yine bu demirden cep saati yayları (projina) yapılırsa ol vakit 10 rublelik demirin kıymeti 50 bin kere artar yani yarım milyon ruble akça tutar. Fakat bunun için gayet ince olan saat yayı yapmayı "bilmek" lazımdır. Bunu bilmek birkaç türlü ilimleri ve fenleri bilmeye bağlıdır. Bunları bilmek okumak ile olur, okuv [okuma] ise mektepte olur. Demek oldu işin başı "mektep"tedir. Öyle ise bilmek ve bilmek sayesinde dünyada yaşamak için her kim olsa mektebi sevmeli ve varmalı okumalıdır.

O. A.

Yalan [1911/10-1]

"Yalancının evi yanmış kimse inanmamış" derler. Bu ne için acaba? Bakınız bu nasıl olmuş: Memleketin birinde bir adam daima yalan söylermiş. Yani olmayan bir şeyi "Şöyle oldu böyle oldu" der imiş. Buna ol vakitlerde inanmışlar. Sonra hiç bir şey olmadığını anlayarak bu adama "yalancı" namı vermişler. Günlerin birinde yalancının evi tutuşup yanmaya başlamış. Herif pazara çıkıp: "Cemaat! evim yanıyor, kurtarın!" diye bağırsa da "Yalandır inanmayın" diyerek kimse yardıma varmamış.

İşte genç efendiler. Gördünüz mü yalancılıktan insanın kendisine ne kadar zararı vardır.

Her din indinde ve her edep kitabında yalancılık en büyük kabahat sayılır. Hekim ve filozoflardan biri "Eğer insanlar arasında yalancılık âdeti olmayaydı belki dünya bugün cennet gibi olurdu" diyormuş.

Dünyanın üzerinde en büyük fenalıkların ve düşmanlıkların başı yalandır desek caiz olur. Nerede ki yalan vardır onun sonunda mutlaka bir zarar meydana gelir.

Çocuklara daha güzel anlatmak için hikâye edelim:

10 yaşlarında bir çocuk yalandan "Karnım ağrıta [ağrıdı]" diyerek bir gün mektebe gitmemiş. Hakikatte ise asla karnı ağrıtmıyor imiş. Pederi doktor çağırtmış. Doktor bakıp ağrıtdığına şüphe etse de fakat çocuk hasta gibi "Ah, vah" demesine karşı bir ilaç yazmış. Çocuk naçar bu ilacı içmiş, biraz sonra gerçekten karnı ağrıtmaya başlamış. İşte yalanın neticesi.

Günlerin birinde çocuğun biri diğerine gelerek "Seni falan efendi şöyle sövdü böyle tahkir etti" demiş. Hakikatte ise hiç böyle bir söz olmamış. Bunu işiten çocuk vakayı muallime anlattığından çocukların içinde huzura çıkmışlar. Hakkına sövdü diye isnat olunan çocuk hiçbir şeyden haberi olmadığını söyledikte öteki yalancı çocuk kızarıp mahçup olduğundan başka muallim tarafından tazir ve tekdir almış ve çocuklar tarafından namı yalancı kalmıştır.

Bu ufak misallerden büyük ibretler almak mümkündür. Bu dünyanın gittikçe düzelmesi ve cümle [bütün] insanların dost olup güzel yaşamaları için her millet kendi çocuklarını güzel terbiye etmeye çalışıyor. Yalan söylemek ile güzel terbiye hiçbir vakit bir yere sığmaz Büyük ve küçük her kim olsa da yalan söyledikçe hiçbir vakit dünya düzelmez. Bunun içindir genç çocuklar yalancılığa alışmak ve bu en fena âdetten ateşten sakınır gibi saklanmak gerektir.

Okuv, Bilgi Hazinesidir [1911/17-1]

Bizim büyük Rusya'nın her vilayetinde türlü türlü mal, metâ ve eşya hasıl olur. Bunun birazı içeride kalıp bir kısmı dahi dış memleketlere gider. Gidenlerin bazısı gine de Rusya'ya kaytıp [dönüp] gelir. Mesela Sibirya'da birçok geyik hayvan ve Orenburg vilayetinde koy, sığır ve öküz gibi aşarlık hayvan derileri hasıl olup bunun pek çoğu Germanya'ya gider. Germanya'da Nemseler bu derilerden akça kesesi, kolçak, çamadanlar [çantalar] ve gayri eşya yaparak Rusyalılara pahalı fiyatla satılır. 10 rublelik deriye 2-3 yüz ruble ve daha ziyade tuttururlar. Diğer bir misal daha: Bizim

Yekaterinoslaf vilayetinde demir madeni çoktur. Bu demiri Fransızlar gayet ucuz fiyatla alıp memleketlerine götürürler. Ve orada özlerinin okuv ve bilgileri ile demirden türlü maşinalar [makinalar] yapıp kendi demirimizi kendimize yüz kat pahalı fiyata satarlar. Dükkan ve mağazalara vardıkta dikkat edilirse bazı malların adı "zagraniçnıy" [denizaşırı] koyulup ziyade fiyatla satılır. Bu ise dış memleketlerde halkların ziyade okumuş ve bilgiç [bilgili] olup yaptıkları mal ve eşyanın ziyade mûteber olmasındandır.

Sen kimsin? [1911/20-1]

-Sen kimsin, deseler ne cevap verebiliriz?

- İnsanım, demek lazım gelir. Çünkü birinci nazarda sair her türlü hususattan ziyade bu cihetimiz görülmektedir. Her kaysı [hangi] bir insan görüldükte giyimine, diline, dinine, örf ve âdetine vesair hâllerine aşina olmaktan evvel insanoğlu olduğunu görürüz. Cümlemiz böyle bir insan olduğumuzdan şüphesiz cümle [bütün] insanlar arasında birlik, kardeşlik, karâbet olduğu anlaşılır. Beni âdem yani Adem (a.s.) oğulları âdemiyet itibarı ile kardeştirler ve bundan böyle yek diğeri ile insaniyet etmeye, hoş görüşüp hoş geçinmeye, yardımlaşmaya, birbirine kömek vermeye borçlu bulunuyorlar.

Yaratılmak, hilkat bakışından beni âdem yani cümle [bütün] insanlar kardeş iseler de mekan, lisan ve din itibariyle başkalıkları vardır.

Mekan, yurt, vatan itibariyle insanlar, Avrupalı, Asyalı, Afrikalı oldukları gibi daha has olan doğma, yaşama yerlerine nispeten Rusyalı, İranlı, Türkistanlı, Germanyalı, Fransalı, Japonyalı, vesaireli olurlar.

Yerdeş, vatandaş olan insanlar biri birine daha ziyade yakındırlar.

Bir vatanda, bir ülkede ömür eden insanların dil ve lisanları bir olmayıp başka başka söyleştikleri görülmektedir. Bazı ülkeler vardır ki içerisinde yaşayan insanlar yirmi-otuz türlü lisan ile söyleşiyorlar ve birbirini anlamıyorlar. Böylece bizim Rusya'da dahi birçok türlü lisan mevcuttur. Mesela Rus, Türk, Polak, Fin, Farisi, Ermeni, Garuzin vesair lisanlar.

Vatanları ve lisanları bir olan insanlar daha ziyade görüşüp anlaştıklarından birbiri ile daha ziyade arkadaşlık ettiklerinden yek diğerine daha yakın, daha muhabbetli olurlar. Kardeşlikleri daha kavi, daha tesirli olur.

İnsanların yurt yaki vatanları hem insanları bir olmak ile beraber dinleri başka olmak vardır. Dünyamızda türlü din ve mezhep vardır. Mesela bizim Rusya'da Hristiyan, Müslüman, Yahudi ve Mecusi dinleri vardır. Şöyle ki herkes doğduğu ve anasından telkin ve terbiye edildiği ve bâde mekteplerde tahsil ettiği din ve kitaba hizmet eder. İnsan birliği gibi din birliği de insanları yek diğerine bağlar, kardeş eder. Vatan ve lisan birliğine bir de din birliği koşulsa insanlar daha ziyade yakınlaşıp birleşip birbirine daha ziyade dost ve muhib olurlar. Şöyle ki yek diğerine en yakın en muhabbetli insanlar vatanları, lisanları ve dinleri bir olanlardır.

Bu hâllere göre "Sen kimsin" denilirse:
Ademiyet itibariyle insanım
Vatan itibariyle Rusyalıyım
Lisan itibariyle Türk'üm
Din itibariyle Müslümanım
Demek lazım gelir.

İnsanları birleştiren ve muhabbet ve dostluklarını arttıran bir hâl daha vardır ki medeniyettir. İlim, irfan, hüner ve bilgi sahibi olan insanlar kaysı [hangi] vatandan, kaysı [hangi] dilden ve dinden ise de ilim ve irfan dünyasında beraber gezer, dolanırlar. Yurtları, vatanları ne kadar uzak düşse de, birbirini hiç görmeseler de.

Cehl ü cehalet hâli böyle değildir. Cehalet insanları tefrik eder, düşman eder. Medeniyet bunun aksi olarak zamana, mekana bakmayıp âdemiyet mehiyetinde birleştirir. Çünkü ilim, fikir ve bilgi zamanlardan, mekanlardan geçip gelip, geçip gidip cümle [bütün] beni âdeme tesir eder, fayda verir.

İlim ve Terbiye [1911/24-1]

"Re'sü'l- hikmeti mehâfetullah" [رأس الحكمة مخافة الله]
Allah'tan korkmak hikmetin başıdır.
"İlim- kuvvettir"

Okuv nedir? [1911/24-1]

"Okuv nedir?" diye hangi çocuktan sorarsanız ekserisi "mektebe varmak" der. Şüphe yok "mektep" ilim ve okuv için büyük bir kapıdır.

- Mektebe ne için varılır?
- Elbette okumak öğrenmek için.
- Mektepte ne öğreneceksin?
- Okuv, yazuv, hesap.

İşbu sual ve cevaplar hep doğrudur. Mektep, okuv ve yazuv [okuma ve yazma] bunlar hep birbirine bağlı şeylerdir. Ama bunlardan daha başka ve belki daha mühim bir şey vardır:

Mektep nizamı.

İngiliz ibtidâî mekteplerinin her birinde duvara karşı büyük levhalarda iri yazı ile mektep nizamları yazılıp asılır. İşbu nizamlar arasında hesap okulacak, coğrafya, falan ya falan okuvlar okulacak denilmiyor. Bu levhalarda en birinci satırlar bundan ibârettir:

"Edep ve terbiye, konuşurken nezâket ve her şeyde temizlik, kendi vazifesini gayet ciddilik turuşkanlık ile yapmak, gayrılar ile edep ve hürmet ile muamelede bulunmak, sözünde ve işinde doğruluk ve insaflılık."

İşbu sözler umum [bütün] İngiltere mekteplerine nezaret eden büyük meclisin kararıyla levhalara yazılıp her mektepte asılmıştır.

Çocuk da mektep kürsüsünde iken işbu hikmetli sözleri ve hüsn-i ahlak temellerini görüp onların manasını anlayıp onlar mûcibi hareket etmeye alışır yaki alıştırılırsa böyle çocuklardan millete ve memlekete iyi ve mükemmel adam yetişebilir. Eğerçi çocuk işbu sözlerden hisse alamayıp büyür ise ne kadar ilim ve malumâtı olsa da faydasız olup belki onlar sayesinde zararı dahi ziyade olabilir.

Anlaşılıyor ki okuvdan da yazıdan da evvel terbiye ve hüsn-i ahlak lazım imiş. Muallim ve mürebbi efendilerin en ziyade dikkat edecekleri noktalardan biri de budur.

Tekrar edelim: Çocuk yalan söylemeyip daima doğru ve sadık olmayı, çare ve fırsat buldukta gayrıya zarar getirmeye çalışmayıp her hâlde kendinden gayrı insanlara daima hürmet ve itibar ile muamelede bulunmayı ve kendi borçlu olduğu şeyleri

gayet sevgi ve ciddilik ile yapıp tembellikten ve yalakalıktan kaçmayı öğrenmelidir. Bunları keenne [sanki] farz bilmelidir.

Çok defalar olmuştur ki hüsn-i ahlak sahibi, insaflı ve vicdanlı ama okuv ve yazuvdan [okuma ve yazmadan] mahrum kişiler bulundukları memlekete veya cemaate büyük hizmetler eder. Bilakis pek çok adamlar vardır ki okur yazar ve çok malûmât sahibi olur, fakat bî-fâide.

Vaktiyle İngilizlerin Wilhelm namında büyük bir kralı olmuş. Bu kral bir harf yazı bilmeyip kağıt ve fermanlara parmak basarmış. Bununla beraber işbu kişinin kendi memleketine ettiği büyük hizmetleri için milleti arasında bugüne kadar namı hayır ile yadolunur.

Evvel vakitlerde mektepler az olmuş. Bugünde ise Avrupa'nın birçok memleketlerinde her şehir ve köyde ahalinin miktarına göre mutlak mektep bulundurmak ve bu mektepler dahi şâkirt [öğrenci] ile dolu bulunmak nizam edilmiştir. Birçok yerlerde çocuğunu mektebe göndermek fakir ve zengin için askerlik gibi mecburi kanun edilmiştir. Çocuğunu mektebe göndermeyenlere ceza olunuyor.

Mektepleri öyle yerlerde hazine idare ediyor. Okuv bâd-ı havâdır.[bedavadır] Bunun için herkesin vergisine okuv parası diye az bir şey zam olunuyor. Yani okuv [okuma] parası ahaliden hem toplanıyor ve hem de bundan istifade etmek nizamen mecburi tutuluyor. Zira ki böyle edilmediği takdirde memlekette birçok adamlar okuvsuz, yazısız, terbiyesiz ve ahlaksız olduğu hâlde büyüyecek. Bu ise memleketin saadeti ve menfaati nokta-i nazarından elbette faydalı değildir.

O. A.

(İlerisi var)

İlim ve Terbiye [1911/25-1]

Evvelü'l-ilm – El-hat ve'r-rakam.

Yazı ve rakam ilmin başıdır.

İlim ve terbiyeye dair Avrupalılara mahsus bir jurnalde [dergide] denilir ki: "Bugünde yalnız okuyup yazabilmek bizim orada (Avrupa'da) o derece âdet olmuştur ki bunsuz adam tasvir olunamıyor fakat yalnız okumak. Kara tanımak ve yazmak yani

rakam tanımak ile iş bitti demek mümkün olmaz. Okuyan adam okuduğunu anlamak ve anladığından dini ve dünyası için fayda hasıl eylemek gerektir. Yazan adam yalnız kendi ismini yazmak ve nizamsız kaidesiz harf dökmek ile iş bitti zannetmeyip yazı ile meramını anlatabilmek gerektir. Hesabı yalnız 1'den 10'a kadar rakam tanımak ile bitti zannetmeyip en azdan hesabındaki dört kaideyi güzel belleyip gerek işinde gerek alışverişinde işbu kâideler vasıtasıyla herbir hesabı yapıp, çıkarıp, gelirini, giderini, fâide ya zararını her dâim bilmeye iktidârı olmalıdır. Bu da azdır. Bugün de yaşayan en âdî [sıradan] adama her türlü ölçüleri bilmek ve gayriye muhtaç olmayıp bir yurt, toprak, su ve gayriyi ölçüyü bilmek, arşın, metro, kuvvet, sajin, mil gibi ölçülerin farklarını ve suret-i istimallerini [kullanımlarını] bilmek gerektir. Dünyada yaşamak, rahat geçinmek için eve, elbiseye, gece lambaya ve gayri eşyaya ne kadar ihtiyacımız var ise yukarıda saydığımız şeylere dahi o kadar ihtiyacımız vardır." Avrupa'nın nazarı böyledir.

Okuv ve yazuvnun [okuma ve yazmanın] bizim aramızda ne derecede idiğini anlatmak için bir iki misal göstermek lazım geliyor.

Mutlaka kolyazuv [elyazısı], imza ile akça alınıp verilen bir yerde hizmet eden bir dostum diyor ki: "Müşterilerimizden bazı 40-50 yaşarlık [yaşlarında] alışverişçi tüccar adamlar vardır. Bunlara para almak gerek oldukta kolyazuv [elyazısı] bilmediklerinden her vakit notaryusa [notere] varıp imza yaptırıyorlar. Ve her defasında birer ikişer ruble vermiş oluyorlar. Senede elli defa imza gerek olsa yüz ruble vermiş oluyorlar. Bundan daha ağırcası vardır. Birisinin emri veya emaneti ile genç bir çocuk mesela 16-17 yaşlarında, yüzü kırmızı, gözleri ateş gibi parlar adam geliyor. Yalnız bir imza ederse işi bitecek. Bir de bakarsın ki "Ben kolyazı [elyazısı] bilmem" diyor. Buna ne demeli?

Bu adam daha genç, ösecek [yetişecek], büyüyecek, büyük işler sahibi olacak. Ama bir iki satır yazı için gayriye [başkasına] muhtaç olacak. Bu hâlleri güzel fikreylemek gerektir.

Okuv ve Tecrübe [1911/25-1]

Çocuklar mektepte ve talebeler medresede bulundukları müddetçe bir hayli kitap okur, ders alırlar. Birçok kâide ve

kavâidden hisse alırlar. Mesela hesap dersinde beş funt [libre, paunt] kahvenin ellişer kapikten iki buçuk ruble ettiği hakkında bir mesele öğrenir. Bu gibi daha hayli mesele öğrenir. Ama büyüyüp de alışverişe giriştikte işi kahve ile olmaz da basma çuha ile olur. Bu hâlde kahve üzerine yaptığı hesabı arşına evirmeyi [çevirmeyi] dahi bilecek ve bunun gibi bildiği hesapları her ne üzerine olsa da evirecek devirecek derecede kuvveti, melekesi, tecrübesi olmalıdır. Çocuklar ilmihalden, coğrafyadan, ilm-i eşyadan ve gayri ilim ve fenlerden okuduklarını yalnız kitapta yazıldığı ibâreler ile bellemeyip hayatta yani yaşayışta rast gelen ve ihtiyaçları bulunan sıralarda dahi tatbik edebilmelidirler. Okul bunun içindir.

(İlerisi var).

O. A.

İktisat ve İdare: Ak akça kara gün içindir [1911/26-2]

Dünyada yaşayan her insan her günkü kazancından bir miktarını saklamak gerektir. Zira öyle bir günler oluyor ki insan bazen bir sebeplerden mesela keyifsizlikten, kartlıktan [yaşlılıktan] iş işleyemiyor yaki [veya] bazen bir sebeplerden dolayı âdetten ziyade masraf etmek mecburiyetinde bulunuyor. Evvelden hazırlanmış, saklanmış akçası yok ise insan çok zarurette kalıyor. Bunun için birinci çare her gün kazandığı paradan birazını saklamak gerektir. Buna ise insan ta çocukluğundan alışmak gerektir.

İnsan genç, sağlam ve kuvveti kemalinde iken ileride belki ihtiyarlık günlerini yaki (Allah göstermesin) keyifsizlik gibi hâlleri hatırına getiremez. Ama bunların vakti gelmesiyle parasız, pulsuz, çaresiz, yardımsız ve aciz bir hâlde kalır.

Arkasında sakladığı, topladığı az çok serveti bulunan bir adam ileri gün için pek kasavette [endişede] bulunmaz. Bugünkü işini daha ziyade soğukkanlılık ve gönlü, fikri yerinde rahat olduğu hâlde işler. Hayatından razı olup o daima şükreyler.

Sakladığı olmayıp her gün kazandığını, şu günü yiyen ve erteye ne kazanacağını ve nasıl gün geçireceğini düşünmekte olan insan bugünkü işini rahat göremez, daima başı aşağıda gönlü rahat etmez ve hep dünyadan şikâyet eyler.

Parayı arttırmak ile beraber saklamasını dahi bilmek gerektir. Çok defa görülmüştür veya işitilmiştir ki bazen ihtiyar kadınlar hiç kimseye göstermeksizin ufak tefek akçaları biriktirip evinin bir köşesine, yaki elbisesinin bir yerine diker saklar. Böylelerin akçası ekseriye vefatında bulunur. Bazen vefatında bulunmaz, cenazesi sadaka ile toplanır. Ama sakladığı para bir hayli vakit sonra hanesinin bir köşesinden yaki bitbazarına satılmış yırtık yırtık elbisesinin yamuğu [yaması] arasından zuhureyler. İşte bu da bir nev' [tür] akça saklamak idi. Ama ne fayda?

Akça saklamanın bugün de pek çok güzel çareleri vardır. Mesela hukûmetin сберегательная касса [Tasarruf Bankası] namında olan emanet sandıkları ki buraya 5 kapikten başlayarak emanet akça kabul olunur. Bu akçalar verildikten az az olsa da ileride birgün evvela büyükçe bir sermaye olarak önüne çıkar. Hem hukûmet bu paraları boş yatırmayıp işlettiğinden kazancından bir miktarını emanet sahibine dahi veriyor. Para kimin olduğu, adı resmi ile belli, her gerek dakikada almak işe yaranmak mümkün. Bundan başka nev' [türlü] bankalar dahi saklamaya para kabul ediyorlar. Ve bu paraya göre kendi alışverişlerinden gelen kazancından malum bir miktarını emanet sahibine dahi veriyorlar. Para sağlam ve hem de boş yatmıyor. Güzel değil mi!

Böyle para toplamaya alışmak fikrinde olan bazen akıllı çocuklar şu yolda işe başlıyorlar: Evvela açılması güç olan kutu tedarik edip üzerinden bir delik açıyorlar. Ve ara sıra peder yaki valideler tarafından verilen ufak paralardan az bir kısmını kutuya bırakarak dolduktan sonra pederine validesine saklatmaya verip diğer bir kutu daha tedarik ediyorlar. Böylece para toplamayı öğrenerek ileride yukarıda söylediğimiz usûller ile hareket edip hem elinde hem sakladığı serveti olan bir adam olarak yaşıyorlar. Çocuklar siz de böyle olmak istemez misiniz!

O. A.

Ondan Bundan: Kuşların Ricası [1912/19-2]

"Sevgili ve saygılı adem balaları [çocukları]! Kış aylarını sıcak memleketlerde geçirdikten sonra simdi biz yine de eski vatanımıza geliyoruz. Geçen seneler gibi yine de yuvalarımızı kurup rahat rahat ve şadlık ile ömür geçirmek istiyoruz. Ümit ediyoruz ki

insanların kartı yaşı, büyüğü ve küçüğü bizi tutmak, öldürmek, canımıza kıymak veyaki tutup kafese kapamak istemezler. Zira kafeste oturmak bizim için hapiste kapalmak demektir. Büyük ricamızın biri dahi budur ki insanoğulları bizim gayet çetinlik ile gördüğümüz yuvaları bozup yıkmasınlar ve bizim yumurtalarımızı oğurlamasınlar.

Biz kendi tarafımızdan vaat ediyoruz ki kendimizin hoş tavuşlarımız (seslerimiz), yırlarımız [şarkılarımız] ile sizlere keyif ve safa verip eğlence oluruz. Kırlarınızda bağ ve bahçelerinizde ekin ve saçuvlarınıza (ekinlerinize) ve meyve mahsullerinize zarar ve ziyan getiren her türlü haşeratı, muzur kurtçukları yiyip helak ederiz, bu suretle bereket sebep olup cenab-ı Allah'ın emirini yerine getiririz."

III. 5. BAŞKA ÜLKELER VE MİLLETLERDE YAŞAM

Amerika'da Nasıl Yaşar ve Nasıl Okurlar? [1911/09-3]

(Ahiri)

Bulunduğum şehrin mektebine girmek için ben, Muallim Mister Vilyams [Williams] cenâblarına varmış idim. Ben vardıkta Muallim Efendi sığır sağmakla meşgul idi. Ben fikrimi söyledim. Vilyams cenâbları bana ertesi sabah mektebe gelmemi söyledi.

Sabah erkenden mektebe geldim. Mektepte karağul, istoruj [bekçi] yok idi. Zira mektebe oğrı [hırsız] gelmek, eşyasını almak burada tasavvur olunamıyor. Mektep herkesin mukaddes bildiği Kâbesi makamında bir yer sayılıyor. Yalnız nöbetçi şâkirt [öğrenci] içini süpürüp temizlemekte idi. Çok geçmeden talebeler toplaşmaya başladı. Ben yaşımın büyüklüğünden utanarak çocuklar arasında ne yaparım diye tefekkürde idim. Meğer talebeler arasında sakallıları da gördüm. Her nasılsa yaşlıkta [gençlikte] okuyamamış misterler kartlıkta [yaşlılıkta] olsa da bir - iki saat işlerini bırakarak mektebe gelip okuyorlarmış. Bize güzel arkadaş oldular. Biz tez arada tanış biliş peyda ettik.

Şâkirtlerden [öğrencilerden] birisi şehrin poçtalyonu [postacısı] idi. Üç perinazçik [perenosçik, taşıyıcı], bir sapojnik (ayakkabıcı), üç kuş sahibi çoban ve fırıncılar var idi. Kızlar dahi bu mektebe devam ediyorlar, bunlar arasında 16-17 yaşında kızlar da bulunuyordu. Bunlar bana kıngır [eğri, kötü] bakmayıp yalnız acemice söylediğimden kahkaha ile gülerdi.

Teneffüs vaktinde genç çocuklar mektep bahçesine çıkıp kar ile oynamaya başladılar. Bunlara bakan üzerlerine kıçkıran [bağıran] kişi yok idi. Bununla beraber çocuklar arasında dahi birbirini urmak [vurmak], eziyetlemek, incitmek gibi terbiyesizlikler dahi görülmez idi. Bundan dolayı bakıcı ve mubassır[18] [okul görevlisi] gibi şeylere hacet yok idi.

Şayet çocuklardan birisi diğerini incitir, hatırını kaldırır ise, çocuklar hemen kendi aralarından reis ve kadılar tayin ederek davaya bakar, hâllederler ve tayin olunan ceza her ne ise kendileri yerine getirirler. Çocuklar kendi aralarında cemiyetler teşkil ederler

[18] Mubassır: Eskiden okullarda öğrencilerin sınıf dışındaki davranışlarını gözetleyen, onlarla ilgilenen görevli.

ve büyükler buna karışmazlar idi. Bu cemiyetlerde çocukların kendi vaz ettikleri kanunlar icra olunurdu. Bu kanunlarda edebe ve tabiata hilaf şey görülmez idi.

Bir defa benim başımdan şöyle bir vaka geçti. Avrupa'dan getirdiğim güzel bir kurşun kalemi dershane içinde kaybettim. Her ne kadar aradım ise de bulamadım. Şöyle kaldı. Bir gün odamda otururken kapısı çalındı sordum. Mektebin çavuşu (talebe reisi) dedi. Açtım. Bildiğim çocuk. Yanında iki de kadısı var. Bunlar on beşer yaşında şâkirtler [öğrenciler] idi.

- Ne istersiniz, dedim.
- Birkaç dakika vaktiniz müsaade ederse göstermek isteriz, dediler.
- Buyurunuz, söyleyiniz, efendiler!
- Siz kurşun kalem kaybettiniz mi?
- Evet, çavuş efendi.
- Üzerindeki alâmetleri söyler misiniz?
- Ben tarif ettim.
- Bu değil mi? diye çavuş efendi benim kurşun kalemimi çıkarıp gösterdi.
- Evet, budur!
- Öyle ise alınız. Bunu bizim mektep arkadaşlarından birisi bulmuş, fakat sahibini aramayarak kendine almış. Bizim cemiyet sizin kurşun kaleminiz kaybolduğunu anladığıyla hemen aramaya tutuşup nihayet buldu. Ve hırsız çocuğu mahkemeye çekip bu defa yalnız "tövbe" cezasıyla ceza aldı. Yarın cümle [herkes] huzurunda tövbe edecektir. Siz de buna karşı bir şey demezsiniz ya?
- Hayır efendilerim.

Reis ve kadılar gittiler. İkinci günü mektebin büyük odasında umum [bütün] şâkirtler [öğrenciler] toplaşmış idi. Muallimler [öğretmenler] ve hırsız çocuğun pederi dahi burada hazır idi. Çocuk gözyaşlarını dökerek ettiğine tövbe ve pişman olduğunu fakat bir daha bundan sonra böyle çirkin bir işte bulunmayacağını vadetti. Tövbe ettikten sonra çocuğun pederi kolundan tutarak Muallim [öğretmen] Vilyams cenaplarının yanına götürdü.

- Efendi, lütfen benim çocuğuma kanun maddesini okuyunuz, dedi.

Muallim [öğretmen] Vilyams, zakon [yasa] kitabını açarak şu maddeyi pek kıçkırıp [bağırarak] okudu.

"Her şeyi ki bulup sahibine vermeyen, ya ki başkasının malını ruhsatsız alan hırsızdır. Böyle işte bulunan adam adalet karşısında tamam adam sayılmaz, bu adamlar ile bir hukukta olamaz."

Bunu işiten çocuk kıçkırıp [bağırarak] ağladı.

Bu meclis dağıldıktan sonra Muallim [öğretmen] Vilyams benden: "Nasıl bizim mektebi beğeniyor musunuz?" diye soruyordu.

Ben yalnız:

- Efendim, sizde mektep mukaddes ve aziz bir makamdır, dedim.

Doğrusu da böyledir. Amerikalı nazarında mektep en aziz bir makamdır. Amerikalı bütün nezrini, sadakasını mektebe verir. Kimisi mektebin odununu getirir, bazısı mektep etrafına ağaç çiçek oturtup gülistan yapar, kitaplar hediye eder, içine döşeme bağışlar ve gayri ve gayri.

Mektebe bakmak Amerikalıların büyük âdetlerinden biridir. Yukarıda dediğim gibi başka milletler ibadethanelerini ziynetleyip [süsleyip] bütün hayırlarını kiliseye yaptıkları hâlde Amerikalının gece ve gündüz düşündüğü mektebidir. Her bir Amerikalı vasiyetinde mutlaka mektebe bir şey vakfeder. Bunsuz ahirete gitmez. Amerikalının iftihar ettiği bir şey var ise o da "mektep"tir.

O. Akçokraklı.

Kadınlar da Saylarsa Ne Olur? [1911/09-4]

Avusturalya memleketinin senato meclisinde kadınların erkekler gibi saylavlara [seçimlere] iştiraki hakkında mesele müzakere olunup 4'e karşı 15 senatörün ekseriyeti ile kadınların saylav [seçim] hakkı kabul ve tasdik olunmuş. Avusturalya hükûmetinin geçen saylavlardaki [seçimlerdeki] tecrübesine göre kadınlar saylavlara [seçimlere] koşuldukta [katılınca] kavga ve şamata az olmuş ve kadınlar hükûmet işlerine saylanacak [seçilecek] adamları tanımakta erkeklerden aşağı kalmamışlar. Şöyle ki mezkûr senesi millet meclisine kadınların iştirakiyle gayet işlek, şefkatli ve namuslu adamlar saylanmış [seçilmiş].

Bunu bizzat tecrübe eden Avusturalya Senato Meclisi, kadınların saylavlara [seçimlere] koşulmasını [katılmasını] memleket için

gayet faydalı görerek gayri hükümetlere dahi tavsiye etmeye karar vermiş.

Çin-Kıtay [1911/14-1]

Kızlar beldesi talebesinden Abdülbâki Efendi "Baçin [Maçin] muharebe edecek imiş, haberiniz var mı?" diye bir mektup yazmış. Azcık haberimiz var oğlum ve bizim haberlere göre muharebe olmayacak. Muharebe pek yayan iş olduğundan devletler ve dânâ [bilgin] kişiler muharebe istemiyorlar. Hüdâ'ya şükretmeli. Baçin dediğin ne olduğunu bilemessen oğlum! İşte sana biraz mâlûmat vereyim.

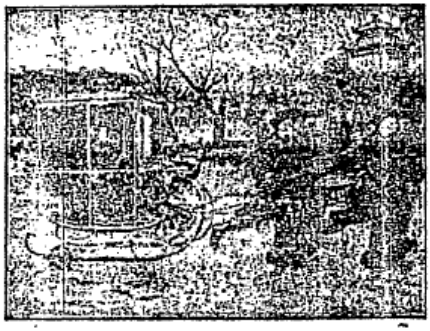
Çin (Sin), Tatar ıstılahınca Kıtay ülkesi Azya kıtasının ve belki dünyanın en büyük ve en eski bir devletidir. Kıtay'ın cihet-i şarkında bahr-i muhît-i kebîr vâkıadır. Cenûben Hindistan ve Hind Çin'i ile, şimalen Sibirya ve garben Rusya Türkistan'ı ile mahduttur [sınırlıdır].

Kıtay ahalisi [Çin halkı] umumen [genel olarak] dört yüz milyon kadar tahmin olunur. En çok ahalisi has Kıtaydır. Bunlardan mâadâ Mançur, Magol, Tibet, Türk ve Tatar akvamı mevcuddur. Mançurlar pek nüfuzludur. Çünkü hazırda hükûmet başında bulunan hükümdar sülalesi Mançurdur.

Hakan yani imparator (Boğdo Han) kendi ülkesinde her istediğini işlemeye muktedirdir. Her sözü ve emri nizamdır. Çinli indinde "zât-ı mukaddesdir". İbn-i Semâ yani Gök Oğlu dedikleri hükümdarı âdî [sıradan] bir adam bilmeyip gök ile münasebetli zannettiklerinden ileri gelir.

Çin'de mevcud dinlerin en ziyade müntesir olanı "Budi" mezhebidir. Bu dine avamü'n-nas hizmet eder. Kibâr-ı ahali "Konfüçi" mezhebini tutar. Bu iki mezhep Mecusîlik'ten ibaretdir. Nasârâ'dan [Hristiyanlıktan] (Katolik ve Protestan) Çin'de bir milyon can hesap olunur. Bunlar misyonerler vasıtasıyla tensir etmiş Çinlilerdir. Çin hükûmeti ve ahalisi dine soğuk nazar edip kaysı [hangi] mezhepte bulunduğuna dikkat ve ehemmiyet verilmez. İşbu ahali arasında ekser vilayetlerde ve beldelerde Müslüman dahi bulunur. Bunların ekseri has Çinli olup deniz tarafından Araplardan ve Türkistan tarafından Türklerden din-i İslâm tâlim

etmişlerdir. Bunların miktarı defter ile malum olmayıp otuz milyon tahmin ediliyor.



Resim: Çin imparatorunun saray bahçelerinde gezdiği cânâsıdır.

Çin'e tâbi Kâşgar, Gulca, Aksu, Urumçi vilâyetlerinde beş altı milyon kadar daha Müslüman vardır. Lakin bunlar cinsen ve lisanen Çinli olup akvam-ı Türkîdendirler.

Çin milleti eski kadim usûlde hünerli ve sanatlıdır. Ancak maşinaları [makineleri] olmayıp her işi el ile işlerler [çalışırlar]. En mûteber ve en hürmetli olan işleri ziraattir. Toprağa göre ahali ziyade olduğundan bir karış yeri boş kaldırmazlar. Dünyada Çinliler gibi sabancı [çiftçi] ve bostancı olmaz demek câizdir. Bir de Çin'de ipek ısramak ve ipek eşya dokumak pek mûteberdir. Dünyada ipeğin en çok çıkan mahalli Çin ülkesidir.

Sibirya demiryolunun, bir ucu Çin ülkesine girip böylece Rusya ile büyük münasebet hasıl olmuştur.

Rusya ile Çin arasında hududun boyu üç bin nice yüz versttir. Komşuluk bundan ötürü pek ehemmiyetli olduğundan mâadâ [1911/14-2] ticaret nazarından dahi Çin pek mühim bir ülke addolunmak lazımdır. Rusya'dan Çin'e manufaktora (kızıl mal) demir eşya, şeker, rakı, demir eşya naklolunur. Çin'den Rusya'ya çay, ipek ve hududda bulunan Mangolya ve Türkistan Çin'inden deri, yün vesaire getirilir. Çayların bir miktarı karadan kervan ile Kahta şehrine çıkarılıp Sibirya boyu getirilir. Ekserisi kantondan parahodlara [gemilere] yüklenip denizden getirilir.

Mağolistan ve Türkistan Çin'i ticaretinde Rusya Müslümanlarının hayli eli vardır. Bu taraflarda Rus ticaretinden ziyade Müslüman tâcirleri iş görmekteler.

Çin devletinin makarr-ı hükûmeti [hükûmet merkezi, başkenti] Pekin (Baçin, Peçin) beldesidir. Dünyanın büyük beldelerinden biridir. Ticaret nazarından büyük ve işlek beldeleri Kanton, Şanhay, Tanzin şehirleridir.

Bu eski millet ve eski devlet beş on senelerden beri Avrupa'da olan ilim ve marifeti, nizam ve tertipleri, telgraf, demiryol, nizamlı asker, yeni top ve tüfenkleri (mıltıkları) kabul edip zamanca bir devlet olmaya çalışıyor. Çinliler Avrupa'ya Amerika'ya çok talebe gönderip büyük heveslik ile her şeyi okup öğreniyorlar. Bu millet pek güçlü bir millet olacaktır.

London [1911/21-2]

Büyük Britanya yani İngiltere devletinin payitahtı ve dünyanın şark-ı cenûbî [güneydoğu] cihetinde (Tamise [Thames]) nehri üzerinde ve bu nehrin denize karıştığı mahalinden 80 verst yukarıda olarak 51.68 ile 51.54 arz-ı şimalî ve 15. 220 ile 225 tul-ı garbî aralarında vakidir. Şarktan garba boyu 25 ve eni 21 verst olup mesaha-i sahtiyesi 185 murabba verst ve ahalisi 4.432.17 kişidir.

Asıl (Setya) denilen şehrin merkezi (Midaskes) sancağı dağlığında ise de tevessü ede ede cenûben (Sevri) ve (Kent), şarken dahi (Esken) sancağı arazisinden dahi yerler zabt etmiştir. London'un içine kadar gemiler yürümekte salih olan Tamise nehri garbdan şarka çevrilip akarak şehri gayr-ı müsavi iki kısma ayırıyor. Kısm-ı azimi [büyük kısmı]



Resim: London Millet Meclisinin Sarayı.

nehrin şimalinde [kuzeyinde] olup bunun ortasında (Site) bulunuyor ki ebniye-i resmiye ile, banka, borsa (birja), darphane gibi ticaret mahalleri bundadır. Bunun şark cihetinde en temiz ve zıkıymet şeylerin füruhtuna [satışına] mahsus ziynetli ve güzel mağazaları havi çarşılar ve garp cihetinde ise kibar zadegan sınıfları ikametine mahsus mahalleler bulunuyor. Ancak çarşılar ve tüccar-ı ağniya [zengin tüccarlar] mahalleleri tevessü ettikçe, ihtilattan ihtirazları malum zadegan sınıfları şehrin haricine çıkarak, yeni mahalleler teşkil etmekte ve bu vechile bir sene evvel ayrıca şehirler sayılan birçok yerler günden güne payitahtla kesb-i ittisak etmektedirler. Diğer bazı mahalleleri ise fabrikalara ve temizliğe tevafuk etmez bazı sanatlara ve yahud fukara sınıflarının ikametine mahsus olup son derece pis ve müstekreh [iğrenç] bir manzara ibraz ederler. London'un sokaklarında dolaşıp her tarafını seyran eden adam bir taraftan fevkalade servet ve saman bir taraftan nihayet derecede fakr ve zaruret, bir taraftan tasavvurun mafevkinde bir temizlik ve ziynet bir tarafında derece-i tahammül haricinde bir murdarlık görür. Umûmiyet üzere sokakları geniş ise de, haneleri pek yüksek olmayıp fabrikalarda ve sobalarda yanan maden kömürlerinin çokluğundan hemen bütün hanelerin harici siyah ve binâenaleyh manzara-i umûmîsi hüzn-engizdir. Ekser binaları ümem-i kadime [eski milletlerin] mabedleri gibi sütunlar ve kemerlerle müzeyyen ağır bir resimdir. Kahvehane ve gazino gibi umûmî eğlence yerleri pek az ve olanları da kapalı ve bellisiz olup İngilizler en ziyade kulüplere devam ederler. Birkaç büyük cadde, şehri garbdan şarka yarıp cenuptan şimale bu caddeleri kateder. Müteaddid sokakları vardır. Bütün London sokaklarının uç uca rabtı farz olunsa, 6164 verste bâliğ [ulaşan, erişen] olur ki bu da Taşkent'ten Peterburg'a kadar olan mesafeye muadildir. Tamise nehrinin iki kenarında güzel rıhtımlar ve 45 arşın genlikte [genişlikte] caddeler olup nehr-i mezkûrun üstünde 13 taşköprü ve 5 de demiryol köprüsü vardır. Bundan mâadâ, mecrası altında tünel suretinde geçer. Tahtelarz [yeraltı] iki yolu olup 280 arşın tûlunda bu iki yoldan biri iki arşın katarında demir borular (trubalar) içinden geçer. Şehrin içinde müteaddit umûmî bahçeler daha doğrusu korular (ormanlar) bulunup bunların bazıları pek vâsi [geniş] olmakla içlerinde [1911/21-3] küçük nehirler akar, göller bulunur ve inek (sığır) koyun, kaz vesair hayvanat sürüleri gezer.

Bunların en meşhurları, şehrin garb cihetinde vâki Sent Camis [Saint James], Grin Park [Green Park], Hayd Park [Hyde Park] ve "Kensifton Garden"dır [Kensington Gardens] ki birbirlerine irtibat ve insalleri olup o cesim [büyük] ve o kadar kalabalık şehrin ortasında bir kır alemi teşkil ediyorlar. Şehrin şimal-i garbi cihetinde vâki "Regent's Park" hayvanat ve nihayet bahçelerini, bir rasathaneyi ve müteaddid hususi köşkleri hâvidir. Bunun şimalinde "Primors Heyl" [Primrose Hill] bahçesi bulunuyor ki London ahalisinin ziyade sevdikleri seyrangâhtır [gezme yeridir]. Bunlardan başka şehrin en kalabalık mahallelerinde dahi vâsi bahçeler bulunup bunların en büyüğü "Viktorya" bahçesidir.

London'un ibadethaneleri 1100 adetten ziyade olup en büyük musannaları [sanat eserleri] "Sent Pol" [Saint Paul] kilisesidir ki kubbesinin 123 arşın irtifaı [yüksekliği] vardır. İkinci derecede "Vestminstır" [Westminster] kilisesidir.

London'un en ziyade seyre şayan ve en vâsi müessesâtının birincisi müzehanesidir. Dünyanın en kıymettar âsâr-ı atîkasını [eski eserlerini] ve 125050 cildi hâvi mükemmel bir kütüphanesi hâvidir. Tarih-i tabiî ve maden vesair fünun numuneleri, mahalin darlığından dolayı ahiren bu müzeden çıkarılarak, ayrıca bir müze açılmıştır. Müessesât-ı ilmiyesi pek çok ve pek mükemmel olup her ne kadar İngiltere'nin Oksford ve Kabriç'te [Cambridge'de] ise de, London'da dahi dârülfünun [üniversite] mektebi vardır.

Fen ve tabiat dahi London'da pek ileride olup pek çok ve pek cesim matbaalarda külliyetli [çok] kitaplar ve hadsiz [sınırsız] gazetelerle Fennî ve edebî resâil-i mevkute [belli zamanlarda yayımlanan dergiler] neşrolunmaktadır. Dünyanın en ziyade nüsha tab ve sarf eden gazeteler London gazeteleri olup bunların revacı vüs'ati [bolluğu] hayret verir.

Müessesât-ı hayriyesi 1024 olup bunlar arasında 181 hastahane ve tımarhane, 528 iâne ve sadaka cemiyyeti 224 fukara çocuklarının tahsilini teshile mahsus cemaatlerdir. Bunların mecmûnun [hepsinin] vâridat-ı senevîsi 30 milyon ruble raddelerindedir.

Sanayice London dünyanın en birinci şehri olup her zaman ne kadar İngiltere'nin Mancistir [Manchester] ve Birmingham gibi

şehirleri bazı sanayide daha ileri ise de, umûmiyet nokta-i nazarlarından London'un derecesine varamazlar. Senevî [senelik] ithalatı üç buçuk milyar frankı mütecaviz olup ihracatı ise bir buçuk milyar franktan dûndur [aşağıdır]. İthalatın bu farkı dört buçuk milyon ahalinin istihlak ettikleri ve hemen kâfi hariçten gelen me'kulâttan dolayı olup London'da senevî [senelik] 145300 sığır, 105250000 koyun, 25000 domuz, 8 milyon davar, 2 milyon somon balığı, 10 milyon kilo süt, ve 200 milyon yumurta istihlak olunur.

Sırbistan [1911/28-2]

Yahut Sırbiya, Balkan şibh-i ceziresi [yarımadası], düvel-i sagîresinden [küçük devletlerinden] olup yakın vakte gelinceye kadar devlet-i Osmaniye'ye tabi bir prenslik iken, Berlin muahedesiyle, devlet-i müşârünileyhe [adı geçen devlete] olan irtibatı kat' olunarak istiklal verilmiş ve devlet ve dört sene sonra unvanı krallığa tahvil olunmuştur.

Sırbiya'da maarif-i umûmî [genel eğitim] henüz geri ise de elli seneden beri terakki [ilerleme] tarikasını [yolunu] tutup, seneden seneye çok fark etmektedir. Bundan yedi sene evvelki istatistiğe göre, Sırbiya'da 668 mekâtib-i ibtidâiye [ilkokul] 22 mekâtib-i idadiye [ortaöğretim okulları], 5 mekâtib-i hususiye [özel okulları], 2 dârülmuallimin [öğretmen okulu], bir akâid mektebi, bir inâs mekteb-i âlîsi [kadınlar için yüksek eğitim] ve Belgrad'da üç şubeye münkasım [ayrılmış] bir dârülfünun [üniversite] vardır. Dârülfünunun 300'ü mütecaviz [-i geçen, aşan] şâkirdi [öğrencisi] ve 33 muallimi [öğretmeni] vardır. Belgrad'da bir akademiya ve buna merbut 52083 cildi hâvi bir büyük kütüphane ile bir müze mevcuttur. Ahaliyi mütalaaya alıştırmak üzere 42 kıraât [okuma] cemiyyeti dahi bulunup, bunların neşr-i maarif [eğitim yayınları] hususunda pek büyük hizmetleri görülmüştür.

Sanayi henüz pek geri olunup ahalinin ziraat ve hayvanâtla işgali ve şehir ve kasabaların tedrisiyle ekser ahalinin köylüden ibaret olması sanayinin terakkisine mani olmuştur. Sanayi-i mahalliye evlerde kadınlar tarafından yapılan bez, şiyak, çorap gibi kendi melbûsatlarına müteallik şeylerden ibarettir. Bütün Sırbiya'daki makineler ancak 100 adedinde olup bunların da kısm-ı küllisi [çoğu kısmı] değirmenden ibarettir. Su değirmenleri dahi çoktur.

Belgrad'da birkaç tuğla ve kiremit ve birkaç birh [briket] fabrikası vardır. Pirvet'te yani şehr-i Kovin'de [Kovin şehrinde] idare-i Osmaniye zamanında yapılan halılar ve kilimler sanatı tedenni etmiş ise de yine hayli miktar güzel halı ve kilim yapılmaktadır.

Ticareti pek o kadar ileri olmayıp ihracatı 40 ve ithalatı 35 milyon frank raddelerindedir. İhracatı başlıca zahîre [hububat], domuz, vesair hayvanât, deri, erik vesaireden ibarettir. Ticaretinin kısm-ı azimi [büyük kısmı] Avusturya ve ikinci derece memalik-i Osmaniye [Osmanlı Devleti] ile icra olunup sair devletlerle olan ticareti pek cüz'idir [azdır]. Transit ticareti yani hariçten gelip yine harice giden mevâdd-ı ticariye dahi senevî [senelik] 7 milyon frank raddelerindedir [civarındadır]. Dahili ticareti pek az olup başlıca hayvanât alım ve satımından ibarettir. Sırbiya dahilinde yüz kadar panayır kurulur. Belgrad'da bir büyük banka ile diğer bir banka ve biri Belgrad'da biri Niş'te olmak üzere iki terhin [rehin] emlak bankası vardır. Ticareti teshil için müteaddid demiryolları olmayıp dersaadetten Avrupa'ya giden büyük hat, şehr-i Kovin'den [Kovin şehrinden] ve Niş'ten geçerek ve Niş'te, Selanik ve Üsküp'ten gelen tarikle [yolla] birleşerek, Belgrad'a vâsıl olur [ulaşır] ve sağdan Kendre'ye ve soldan Karaguyaç'a birer şube dahi uzanır. Şubeleri oldukça muntazamdır. Tuna ve Sava nehirleri seyr-i sefâine salih olup, ticaretin teshiline hayli yardımları olur.

Ahalisi, cinsiyet ve lisan menbaları - Sırbiya ahalisi, yukarıda denildiği gibi, 2163760 kişi olup, 51'den ziyadesi zükûr [erkekler] ve 49'dan az miktarı inâstır [kadınlardır]. Te'milat çok olup tevellüdat o kadar çok değil ise de vefayât az olduğundan bu memleketin ahalisi senede binde 20 nispetinde tezayüd [artma] ve teksir etmektedir [çoğalmaktadır]. Ahalisinin onda dokuzu Sırp kavmine mensup olup, küsûrı [kalanı] Roman, Çingene vesaireden ibarettir. Sırbistan'da sakin olan Sırplar, umum Sırp kavmi efrâdının bir rabiinden az olup, Bosna, Hersek, Karadağ ve Macaristan'daki Sırplardan lisan ve cinsiyetçe farkları olmadığı gibi, Hırvat ve Islavanlardan dahi farkları pek azdır. Bulgarlar ve Ruslarla olan karâbet-i cinsiyeleri ikinci vesair Islavlarla olan münasebetleri üçüncü derecededir. Umûmiyet üzere Sırplar Ortodoks mezhebinde olup, bu mezhepte bulunmayan ahali ancak 21000 kişiye baliğ olur

ki bunlardan 13000 kadarı Müslim, 4000'i Katolik, 3500'ü Yahudi ve 500 kadarı Protestan'dır. Sırpça Islav lisanlarının en latif ve ahenklisi olup, bu lisan on dördüncü karn-ı miladide [miladi asırda] yazılmağa başlamış ise de, birçok vakit kitapları bir takım mezhep kitaplarından ibaret kalıp, nihayet karn-ı hazır-ı miladide "Vovok Karaçiç"in say ve gayretiyle sarf ve nahv ve lugat kitapları zabtolunarak, edebiyatının esası vazolunmuş [düzenlenmiş] ve coğrâfiyundan hikâyenüvis "Miliçviç", şair "Viladan Korkviç", münekkid "Voloviç", tabiiyundan "Yançiç", ilmül-arz ulemâsından "Buyudiç", coğrâfiyundan "Kariç" ve tarifi'l-ümem ulemâsından "Gaviçviç" gibi ulemâ ve üdebânın himmetiyle Sırp edebiyatı hayli terfi etmiş. Kütüb-i edebiye ve fenniyeleri çoğalmıştır.

Sırbistan civarındaki yerlerle beraber zaman-ı kadimede Plasiç [Arnavut] akvamından Trakya hıttası, ahali-i kadimesiyle hemcins bir kavimle meskun olup, bâde [sonra] garbışimali [kuzeybatı] cihetinden Kelt akvamından dahi bir cemaat gelip yerleşmiş idi. Muaharan [sonradan] Romalıların zabtına geçip, aşağı Misya tesmiye olunan Bulgaristan'dan tefrik için, "Yukarı Misya" tesmiye olunmuştu. O sırada birçok Romalılar bu tarafa nakl ve tavattun [yerleşim] etmekle ahali-i asliyesi dahi bir dereceye Latinleşmişti. Yedinci karn-ı miladide Kostantine Rum imparatorlarından "Herakliyus" tarafından Avarlara karşı imdada davet olunan Sırplar Karpat silsile-i cibalinin ötesinden gelip Sırbiya'da yerleşmiş ve bunlar herbiri kendi reisini tanır birçok kabâile münkasım olup "Zoyan" ismiyle "Drina" nehri kenarında vâki "Deşnice"de mukim bir baş reisleri var ise de hakikatta beynlerinde bir gûne irtibat ve muntazam bir hükümet yoktu. Bunlar Rum imparatorları namına Bulgarlara karşı birçok vakit muharebe ettikten sonra 1019 tarih-i miladisinde imparator "Vasil"in Bulgar devletine hitam vermesiyle bu muharabeler bertaraf olmuş ise de Sırbiya dahi Bizans devletinin bir eyaleti hükmüne girmişti. Sırplılar ondan evvel dokuzuncu karn-ı miladide Hristiyanlığı kabul etmişlerdi. Sırplılar o vakit Bizans'ın tebaiyetinden çıkmak tesisatına girişip, nihayet reislerinden "İstefan Nemanya" isminde biri 1159 da Sırplılara istiklali kazandırmaya muktedir olduktan sonra Sırp rüesâsını dahi mağlup edip bütün kavmini kendi idaresi altına almış ve krallığını ilan

etmiş ve bunun ahfadından "İstefan Duşan" 1334 tarihe dek hüküm sürüp büyük bir kuvvet ve iktidar kazanmakla, Makedonya ve Arnavutluğu ve Tesalya ile Yunan'ın kısm-ı şimalini zabtederek büyük bir devlet teşkil etmiş idi. Ancak memleketi bir takım aksama taksim etmekle vefatından sonra oğlu Beşinci Oruş idareye muktedir olamayıp yine bir takım derebeyleri iktisab-ı kuvvet etmişlerdi. Nihayet bunun bilâ-veled [evlatsız] vefat etmesiyle 1369'da "Nemanyan" hanedanı nihayet bulup, "Vokaçiç" isminde biri hükümeti yed-i idaresine almış ise de Osmanlılarla ettiği muharebede mağlup olup vefat etmiş. Ve bundan sonra mevki-i iktidara gelen Lazar (Herbilyanoviç) 1383'de Kosova melhame-i kebiresinde [büyük muharebesinde] Sultan Murathan-ı evvel tarafından külliyen mağlup ve münhezim ve meydan-ı harbde maktul olunmuştur. Bu muharebe eski Sırbiya istiklal ve devletine hitam [son] verip Sırplılar ötede beride bir müddet mukavemet etmişlerse de nihayet arz-ı itaate mecbur olup Sırbiya devlet-i Osmaniye'nin bir eyaleti hükmüne geçmişti. Ondan sonra Belgrad Osmanlılar için Almanlara ve Macarlara karşı bir dârülharb [savaş alanı] hükmünü alıp, Sırbiya asırlarca takip eden muharebât-ı azime pek meydan olmuş idi. Nihayet karn-ı hâzır-ı miladî o esnada Sırbiya'da isyan emareleri zuhur edip 1807'de Rusya ile vuku bulan muharebe esnasında "Kara Yorgi" isminde biri âsilerin başına geçmiş ise de, 1812'de Rusya ile Bükreş muahedesi akd olunduktan sonra Sırbiya'da iâde-i asayiş olunarak, Kara Yorgi Avusturya'ya kaçmış idi. 1815 tarihinde "Miloş Obrenoviç" isminde diğer bir reisin teşvikiyle Sırplılar yeniden isyan edip nihayet kala-i mevcuda asker-i Osmaniyenin taht-ı muhafızında bulunmak şartıyla Sırbiya'ya bir nev' [tür] muhtariyet idare verilmiş ve Miloş Obrenoviç 1816'da prens intihab olunup devlet-i Osmaniye tarafından tasdik olunmuştu. Miloş, Bab-ı Ali ile hoş geçinmekle beraber, Sırbiya'nın daire-i imtiyazâtını tevsi etmiş ise de, sair Sırp rüesâsının rekabet ve husumetini davet edip bir muharebe-i dahiliye zuhur etmekle, 1839'da mevki-i iktidarı oğlu Mişel'e terkle, Sırbiya'dan infikâk etmiştir. Rusya devleti Obrenoviç familyası aleyhinde bulunmakla 1844'te Mişel dahi Sırbiya'yı terk etmeye mecbur olup Peterburg kabinetüsünün nüfuzuyla mezkûr Kara Yorgi'nin oğlu Aleksandır, Sırbiya prensliğine nasbolunmuş

[atanmış, tayin olmuş]· [1911/28-4] Ve Sırbiya'da hayli ıslahata muvaffak olup Rusya'ya karşı Avusturya'ya temâyül ile, Kırım muharebesinde bitaraflığı iltizam etmişti. Paris muahedesi Sırbiya'yı düvel-i mazinin [eski devletlerin] kefaleti tahtına kurmuş ise de, ahali Rusya'nın politikasına karşı bulunan prens Kara Yorgoviç'in aleyhinde bulunup nihayet 1858'de İskoviçine ihtiyar Miloş Obrenoviç'i prensliğe davet etmiş ve 1860'ta bunun vefatıyla oğlu Mişel sanien Sırbiya prensi olmuştur. Bunun zamanında 1862'de Belgrad kalesindeki asker-i Osmaniye ile ahali-i şehir arasında bir münazaa zuhuru üzerine, şehir topa tutulmuş ve 1867'de Sırbiya kalesi, asker-i Osmaniye tahliye etmiştir. 1868'de Aleksandr Kara Yorgoviç'in taraftarları Prens Mişel'i katlettiler ise de, bab-ı âli ile İskoviçine bunun 14 yaşında bulunan oğlu Milan'ı prensliğe tayin ettiklerinden, Kara Yorgoviç familyası bir gûne [hiçbir şekilde] istifade etmedi. 1876'da Sırbiya devlet matbaasına karşı isyan etmekle, asker-i Osmaniye her tarafından Sırbiya'nın içine girip Zayçar ve Aleksinaç vesair mevki zabt olunmuş. Avrupa'nın müdahale ve tavassutu üzerine, mütareke ve musâlaha [barış] olunduktan sonra, Rusya muharebesinden bilistifade Sırplılar yeniden devlet-i Osmaniye'ye karşı muharebeye girişmiş ve bu defa dahi bir şey kazanmamışlar, ve Ayestefanos muahedesinde dahi kendilerine hisse çıkarılmamış ise de, Berlin muahedesi Sırbiya'ya Niş, şehir köyü, İskovaç ve Viranya cihetlerini ilhak ederek, o cihetten büyümesini mucip olmuştur. Muahede-i mezkûra Sırbistan'ın devlet-i Osmaniye'ye olan tâbiat-ı rabıtasını dahi kat' [kesme] ile, istiklal kazandırmış, 1882'de Prens Milan kral unvanını alıp Avrupa devletlerine tasdik ettirmiştir. 1885'de Sırbiya, Bulgaristan'a ilan-ı harp edip muvakkat bir galibiyetten sonra mağlup ve münhezim olmuş ve ancak Avusturya'nın müdahalesi sayesinde bu muharebeden ziyansız çıkmıştır. Kral Milan 1889'da krallığı, sabî [çocuk] bulunan oğlu Aleksandır'a terkle Sırbiya'dan mufârakat edip çekilmiş ve ahiren Kral Aksandır vesayetten kurtulup hükümeti eline almıştır.

Amerika'da Mektep Çocuklarının "Yemini" [1911/41-3]

Memurların hizmete girdikleri vakit verdikleri yemin gibi Amerika'da dahi çocuklar mektebe girip ders başladıkları vakit aşağıdaki vech üzere beyan verirler imiş.

Beyannamenin sureti:

"Beyan ederim ki, ben hiçbir vakit ağaçlara ve çiçeklere zarar ve ziyan vermeyeceğim. Hane içinde, mektepte, araba, tramvay ve vagonda döşemeye ve sokakta kaldırımlara ve gayri türlü ahali gezip dolaşan ve gözönünde bulunan yerlere tükürmeyeceğim. Bahçe hisarlarını bozmayacağım. Evlerin duvarlarını ne içeriden ne de dışarıdan yazı, resim ve suret ile bulaştırmayacağım. Sokaklara ve azbarlara (avlulara) kağıt parçaları ve yemek artıkları atmayacağım. Adamlara daima hürmet edip saygı göstereceğim. Kuşçukları severek onlara acıyacağım ve bir zarara, belaya tutulduklarını görürsem kurtarmaya çalışacağım. Gayrinin mal ve eşyasına ruhsatsız asla el dokundurmayıp kendi malım gibi muhafaza edeceğim. Bunlardan başka, bulunduğu vatanımın sevgili evladı ve doğru tebaası olduğuma yemin ederim."

Amerika'nın çocukları böyle ise büyükleri ne gibidir acaba?

Âdemoğulları [1911/43-1]

Hükemâdan biri: "İnsanların ilim ve bilgi cihetinden derecesi yukarı mı, aşağı mı. Ne olsa da hep bir insanlar kardeştirler." diyor.

Doğrudur. Dünya yüzünde yaşayan insanların bilgi ve yaşayışça dereceleri bir değildir. Afrika, Avusturalya ve Amerika ortalarında hayvanlardan az farklı çıplak ve yalın ayak vahşilikle ömür geçiren kara ve bakır renkli insanlar, Asya ve Avrupa'nın şimalinde bunlardan az farklı buzlar arasında yaşayan kavimler vardır.

Bunlardan kala Bedevi namıyla bir derece insanca yaşayanlar ve nihayet aklı ve bilgisi sayesinde yeryüzüne sahip olmuş yaki eski tabir ile göze görünen ve görünmeyen eşya ve kuvvetleri kendine mazhar kılmış medenî kardeşlerimizdir ki bunların bir kısmı gücü ve kuvveti ile "amele tâifesi"; diğer kısmı

aklı ve fikri ile gece ve gündüz çalışıp her gün bir acayip meydana getirirler.

Avrupa muharrirlerinden "Berlin" cenapları işbu saydığımız insan cinslerine dair çocuk gazetelerinde sırasıyla gayet açık mâlûmat neşretmekte olduğundan biz de mezkûr [bahsedilen] mâlûmattan tercüme ile kendi okuyucu kardeşçiklerimizi insanların vahşisinden başlayıp medenisine kadar hâl ve ahvallerinden aşina ve haberdar etmek niyetinde bulunduk. İnşallah ileri nüshadan başlanacaktır.

Âdemoğulları: Çıplak ve Vahşi Kardeşlerimiz [1911/44-1]

Vahşi insanlar hakkında hikâye ve masal işitmemiş yok gibidir. Bunun için yeni kitapları aktarmak gerek değil. Bizim raflarda, dolaplarda tozlar üstünde yatıp ara sıra alıp okuğumuz sarı kağıtlı "Seyfü'l-Mülük" "Bin Bir Gece" hikâyelerinde dahi Bahr-ı Umman'da [Umman Denizinde] bir cezirede maymuna benzer kalın dudaklı, kayış bacaklı, uzun dişli, insanlardan bahsolunur. Şüphe yok ki eski seyyahlar ya Afrika ya Avustralya'da çıplak zencilerden bahsetmek istiyorlar. Son zamanlarda ise insan eti yiyen insanları meşhur "Robinson" hikâyesinde okuyoruz.

"Yamyamlar" Robinson'u okuyanların hatırındadır. Şimdi ise medenî insanların ayağı basmadığı yer az kaldığından vahşilerin arasına daha ziyade girilip bütün hal ve ahvalleri görülmekte ve öğrenilmekte ve her gün gazete ve jurnallerde [dergilerde] yazılıp okulmaktadır.

Vahşi kardeşlerimiz hakkında yazılan şeyler gayet merak ile okuluyor. Biz yukarıda vahşileri "hayvan gibi" dedik. Bunun ile beraber bunların akıl ve fikirleri ne kadar dar olsa da hayvanlardan ayrılacak ve insan olduklarını gösterecek birçok hâlleri vardır. Misal bunlar avcılıkta yalnız diş ve pençe ile iş görmeyip ağaç sopası ve yâki kemik (süyek) keski [bıçak] veyaki taştan silâh kullanırlar. Tüzenmek ve bezenmeyi dahi çok severler. Bunun için yüzlerini ve bütün bedenleri enilip [damgalanıp] yaki türlü nebâtat boyaları ile boyalap örünglerler. Burunlarına halka geçirmek, başlarına, bellerine ve ayaklarına kuş kanatları sançmak [saplamak] dahi büyük ziynet sayılır. Bir derece ileride sınıfları ok ve mızrak

kullanmayı ve kabilebaşları şemsiye (zontik) kullanmayı dahi bilirler.

Adetlerine gelince zenciler birbirine selam verdikte [verdiğinde] sızgırırlar [ıslık çalarlar]. Polinezyalılar birbirlerine arka çevirmekle tâzim ederler. Selam makamında burunlarını kısmak, birbirine tükürmek gibi âdetleri dahi vardır. Geçimleri avcılık olduğu malumdur. Hayvanın etinden maâda bizim yemediğimiz kısımlarını dahi yerler. Misal, "Ost" kavmi urduğu [vurduğu] tilkinin içinden işkembesini alıp içini boşatmayarak yer. Bir takım böcekler ve kurtlar yiyen kavimler de vardır.

Eskimolar çok yemekle meşhurdurlar. Bir oturuşta 15 funt [libre, paunt] (kadak) çiğ et yiyebiliyorlarmış. Avusturyalılar ve bazı Amerika Hindileri [Kızılderililer] de bunlardan kalışmıyorlar [geri kalmıyorlar].

Vahşilerin en fena âdetlerinden biri balalarını [çocukların] bırakıp yaki [veya] diri diri gömmeleridir. Bu âdet hayvanlarda bile yoktur. Bunu yaşayışın darlığından bir çâre bulmak için yaptıkları zannolunuyor. Bazı vahşiler arasında ihtiyarlamış avcılığa, yiyecek bulmaya kudreti kalmayan kartları bırakmak âdeti dahi vardır.

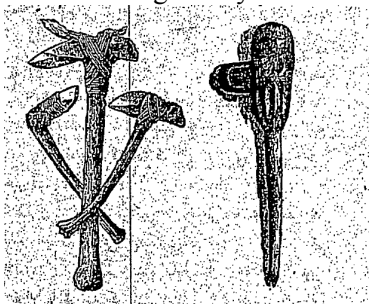
Daha korkunç ve nefretli âdet, vahşilerin insan eti yedikleridir.

Bizde vaktiyle kiyavlar [damatlar], toy haftası [düğün haftası] gelin tarafına kesilmiş telli pullu bezenmiş koçkar [koç] gövdesini hediye gönderirlerdi. Vahşilerde [1911/44-2] ise bunun yerine kiyav [damat] olacak genç, mutlaka kendi eliyle öldürdüğü bir düşmanının gövdesini ve kafasını türlü çizgiler ve resim ile bezetip donatıp geline hediye göndermek gerek imiş.

Vahşilerin en baş kaygısı ve düşüncesi karnını doyurmak olduğundan avcılıktan avı donatmak yaki kendisini düşmana tutturmamak hususlarında akıl ve fikri şu derece işlemiş oluyor ki, bu sıralarda Avrupalıları dahi hayrette kaldırıyorlar.

"Vahşilerde akıl var mı?" diye bunların arasına her nasılsa dostluk gösterip girebilmiş seyyahların nakline göre vahşiler, avcılıktan başka vakit, kendi araları dost kabile otururken gayet "insaniyetlilik" gösteriyorlarmış. Birbirinden gülmek, istihza etmek âdeti bunlarda yok. Arabistan ve Türkistan bedevilerinin misafirperverlikleri meşhurdur. Hâlbuki buna benzer hâller vahşilerde dahi var imiş. Hasıl-ı kelam [lafın kısası], vahşilerin hâline

yakından dikkat edenler diyorlar ki bunların damarlarında ve kalplerinin derin köşelerinde insaniyet eseri ve tavrı var. Lakin, aklı ve fikri işlenmediklerinden örtülü kalıyor ve bu sebepten, insan oldukları hâlde hayvan suretinde görünüyorlar.



İşbu resimde gösterilmiş şeyler hayvan süyekinden (kemikten) ve katı taştan birbirine ipçik ile bağlanıp yasalmış [yapılmış] av aletleri yaki [veya] silahlardır. Ta nice bin seneler mukaddem [önce] Avrupalılar ve bizim eski kart [yaşlı] babalarımız bunları kullanmışlar. Şimdi Avrupa ve Asya'nın bazı yerleri kazıldıkta bu aletler yer astından zuhur ediyorlar. Bunlar ile şimdiki vahşilerin silahları arasında aynile müşâbehet olduğundan bizim eski baba dedelerimizin de evvel zamanlarda vahşi derecede bulunup sonraları akıllarını işleterek derece derece medenî bir hale girdikleri öz özünden anlaşılmaktadır.

(ilerisi var)

Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimiz [1912/02-1]

[Dipnot: başı geçen sene numro 43 ve 44'de]

Medenî insanlar şehirler kurup, yurtlar salıp kendilerinin rahatları için her türlü kolaylıkları hazırlıyorlar. Tabiat ve mahlûkât ile dâimâ güreşip onları kendine kul etmek ve aciz kılmak ile yaşayışlarını temin ediyorlar.

Ama vahşilerde hâl böyle değil. Bunlar tabiata karşı gelmeyip kendilerini tabiatın hükmüne tâbi ederek yaşıyorlar. Dünyanın her neresinde olsada vücutlarını o yerin havasına ve iklimine dayanıklı olarak alıştırıyorlar. Bu sûretle bizim gibi kışta kalın donlara kürklere, yazda salkın [soğuk] gölgeli yerlere şemsiye ve zontiklere [şemsiyelere] ihtiyaçları yok. Ayakkabı dahî giymiyorlar.

Meselâ Kaliforniyalı bir vahşî gayet dikenli kaktüs nebatâtı [bitkisi] yetişen kara orman içinden yalın ayak geçer gider. Halbuki bu yerlerden hayvan, hayvanât bile geçemiyor. Vahşînin ayakları katmış. Bu yerin tabiatına uymuştur. Biz ise böyle yerlerden yürüyemeyiz yaki yol açarız, veyahûd ayaklarımıza deriden değil demirden ayakkabı giyer sonra dikenli yerden geçeriz.

Şimâlî [Kuzey] Sibirya'da karlar ve buzlar arasında yaşayan yarım vahşî Yakut halkı vardır. Bunların bütün ömürleri karlar içinde geçer. Kış boyu göçebelikle at üzerinde 5 bin verst yer geçerler. 30 gradus [derece] soğukta şiddetli rüzgâr yüzüne karşı üfürdüğü hâlde at üzerinden inmeyerek 15 saat yol yürürler.

Vahşîlerin bir hâli daha budur ki meselâ biz en ziyâde kendi oturduğumuz yurdun içini yahşi [iyi] biliriz. Bundan sonra sokak ve caddeleri biraz biliriz. Şehrin kenar mahallelerini pek az bilip şehrin haricindeki yerleri ya hiç bilmiyoruz yaki gâyet az biliriz. Vahşî ise bulunduğu yerin 30-40 veya daha ziyâde murabba verst kadar meydanlığında taşını, toprağını, ağacını, taşını, suyunu en ufak parçalarına kadar bilir. Bunlar arasında az bir tebdil ve bozgunluk olursa çarçabuk anlar. Bu kadar ince duygu Avrupalılar arasında pek seyrektir. Bizler yol bulmadıkta şaşırdığımız hâlde, vahşî için yolun lüzumu yok. O yolsuz da yolu gayet güzel biliyor.

Yakutlar kar üzerinden yürüyüp iz bırakmış bir ayının aç mı yâ tok mu idiğini veya bir tilkinin pek hilekâr mı yâ ise biraz ahmakça mı idiğini anlarlar imiş.

Bu Şaman kavminin göz keskinliği şu derece imiş ki bizim dürbün ile görebildiğimizi onlar âdetâ göz ile görüyorlar.

Velhâsıl vahşîler tabiatın her hâline kendilerini alıştırıp suda balık gibi yüzüyorlar. Dağlarda maymun gibi ağaçtan ağaca sekirirler [atlarlar] ve en cüyrük [hızlı] at kadar çabuk çaparlar [koşarlar]. Arslan, kaplan gibi yırtkıç [yırtıcı] canavarları ve yılan gibi zehirli hayvanları gâyet kolaylık ile yenip mağlûp ve helâk ederler. Kendilerini tabiata ağa olmuş zanneden medenî bir kişi vahşîlerin bulunduğu yerlere gelirse âciz, korkak bir şey olup kalır. Eğer vahşîler kendisini himâye etmezse belki cânı da tehlikeden kurtulamaz. Bunun içindir ki [1912/02-2] vahşîler kendi aralarından birbirini nasihatlemek [öğütlemek] isterler "ak insanlar gibi korkak ve ahmak olma!" derlermiş.

Seyyâh Perlin diyor ki: Bizim türlü türlü vâsıtalar ve usûller ile (meselâ din, kanun, mektep, edep, tiyatro, ceza ve gayri) insanlara öğretmeye çalıştığımız "kardeşlik, beraberlik" duyguları vahşîlerde tamamıyla vardır. Bu hâl birçok tecrübeler ile anlaşılmış. Afusturalya vahşîlerin arasına varmış bir İngiliz kaptanı vahşîlerin kadınlarından birine bir grafin [sürahi] ile bir istakan [bardak] vermiş. Kadın bu yeni yaltıravuk [parlak] şeyleri gördüğüyle biraz bakıp sevindikten sonra yere urup [vurup] parlayıp parçalarını gayri kadınlara üleştirmiş. [paylaştırmış]

Vahşîlerin erkeklerinden birisi Avrupalıya türlü oyunlar göstermiş. Buna mükâfât kendisine verilen bir saldat kaftânını bir defa üzerine giyip çıkardıktan sonra sâir [diğer] vahşîlere de verip cümlesi [hepsi] birer defa giyip çıkarmışlar. Hiçbirisinin hatırı kalmamasına ziyâdesiyle riâyet ederlermiş. Bundan başka birisine bir çalaş [kulübe] yaki yurt [çadır] yapmak gerek olsa cümlesi [hepsi] bir yere koşulup yardım ederler. Ava çıktıkta cümlesi [hepsi] birlik olurlar. Sonra avı taksîm ederler. Keyif ve safâ bir yerde olur, bir düşman gelirse cümlesi [hepsi] berâber karşılarlar.

Bu âdet, sayesinde bir vahşîye lâzım olan bir kayığı bir günde, bir yurdu bir iki saat içinde yapar çıkarlar imiş.

Eskimoslar [Eskimolar] arasında "senin malın, benim malım" gibi şeyler yok imiş. Her kimde ne var ise kime de gerek olursa gidip alabilir. Mâni yok. Tabii hiç gereksiz birbirinin eşyasını almak ve bunları yığıp kendisi bay [zengin] olmak ve gayrîleri [başkalarını] fakîr kaldırmak [bırakmak] fikri bunlar arasında görülmüyor ve buna tabiatları iktizâsınca [gereğince] müsâade de verilmiyor imiş.

Afrika'da Kafri kabilesinde bir koyun suyup [yüzüp] da etraftaki insanları ziyâfete çağırmak pek büyük ayıp sayılıyor. Bunlar birkaç koyun kesip birkaç yüz misâfiri sıyladıktan [ağırladıktan, ikram ettikten] sonra hânelerindeki eşyayı dahi misâfirlere üleştirirler [paylaştırırlar] imiş.

Bazı seyyâhların hikâyesine göre biz medenî halklar arasında bir tarafta milyonerler ve bunun yanında açtan ölmek üzere bulunan fakirler bulunduğunu vahşîlere asla anlatamamışlar. "Bu nasıl olur?" diye taaccüb ederlermiş.

(İlerisi var) O. A.

Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimiz [1912/04-1]

[2'nci numrodan ilerisi]

Biz geçen nüshalarda yazılmış satırlardan vahşi kardeşlerimizin haliyle bir derece aşina olduk. Vahşilerin cemaat cemaat yaşadıkları, birine bir zarar geldikte cümle [bütün] cemaat o zarara uğramış arkadaşı himaye ve müdafa ettiği ve her bir vahşi kendi cemaatinin menfaatine hizmet edip onun şan ve şerefini müdafaa ettiğini anladık.

Bunun içindir ki vahşiler arasında kana karşı kan, cana karşı can almak için intikam kazası kati surette hüküm sürmektedir. Her vahşi kendisine bir zarar geldikte kendisi için intikam alacak arkasında bütün bir cemaat bulunduğunu bildiğinden dağlarda, kayalarda, ormanlarda, kırlarda gayrı kabileler arasında serbest gezer. Bazı vahşilerden birisi uzakça bir yere giderse kendi kabilesinden bir ya iki kişi onun arkası sıra gelirler. Şayet arkadaşın bir zarara düçar olduğunu görürlerse hemen yardıma yetişirler. Bu hâller medenî kavimler arasındaki teba himayesine ve konsol kaidelerine benzer ise de fakat gayet âdî [sıradan] ve ibtidâî [basit ve ilkel] bir hâldedir.

Vahşilerin acayip hâllerinden biri dahi budur ki yedi atadan kalma âdetlere gayetle riâyet ederler pek eskiden kalmış ve bir bakışta hiçbir manası anlaşılmayan âdetleri mümkün kadar saklamaya [korumaya] gayret ederler. Biz burada onların herbir âdetlerini saymayacağız. Lakin şunu zikretmek gerektir ki bazı Avrupalı bilgiçlerin [bilginlerin] fikirlerine göre vahşilerin vahşi hâlinde çok kalup ileri gidememeleri medenî kurumlara koşulup insan gibi yaşamamaları yeni zaman için yeni asırlara yeni kolaylıklar çıkarmaya fikir sarf etmeyip ve bunu lazım diyebilmeyip hep eski âdetlerden menfaat ve fayda bekledikleri sebebinden imiş.

Bununla beraber vahşiler arasında güzel ve makbul âdetler de yok değildir. Siyahların nakline göre vahşilerin kabile ve cemaate ait meseleleri müzakere etmek için kurdukları müşâvere [danışma] meclisi gayretle tertipli oluyormuş. Aralarında bilgiç [bilgili] ve saygılılardan birini meclise baş ayırıp bunun kumandası altında herkes kendi fikrini söylermiş. Söyleyenin sözlerini kesmek kavga ve gürültü çıkarmak gibi hâller hiç olmuyormuş.

Vahşilerin hakkında bu gibi haber ve malumatı görmezden okumazdan mukaddem [önce] bizim onlar hakkında fikir ve nazarımız [bakışımız] elbette bambaşka idi. meğer bunlarda da dikkat olunacak hâller var imiş. Bunların meclis kuruşunun hemen hemen Avrupalı meclislerden farkı yok gibi. Söz söyleyen kişi nutku bazı bir iki saatlere kadar varıyor. Söylenmiş yahşi [iyi] sözler cemaat tarafından kıçkırış [bağırtı] ile kabul olunuyor.

İki kabile arasında aracı göndermek âdeti pek eskidir. Aracılar emanet sözleri ağızdan söyledikleri gibi beraberinde getirdikleri bir takım kabırçak [kabuk] taşlarını yaki kıska [kısa] çubuklar ve iplerden dokulmuş bir kuşağı emanet sözlerin dürüstlüğünü tasdik makamında gösterirler. Avrupalılar böyle yerlerde kol pazu gösteriyorlar.

[1912/04-2] Kabile meclislerinin kararına cümle [bütün] cemaat itaat ederler. Ceza hükümleri hiçbir noksansız yerine getirilir. Kimse buna karşı gelmez. Ölümüne hüküm olunsa da vahşi hükümden kaçmaz, kendi ayağı ile gelir. Ölümüne hüküm olunmuşlara bala çagası [çoluk çocuğu] ile görüşmek için beş gün mühlet verilir imiş.

Afrika ve Avusturalya zencilerinde birbirini inciten iki kişiden haklısına haksızı urmak [vurmak], eziyetlemek ve hatta katletmeye kadar hak verildiği hâlde soğuk memleketlerde yaşayan Eskimoslarda âdet daha başkadır.

Bunlar arasında eğer bir kişi diğerini incitti ise mahsus bir civenti [kurul] kurulup buraya cemaatin kartı yaşı, kadını balası [çocuğu] toplaşırlar. İki düşman ortaya düşüp birbirinin ayıplarını kusurlarını bizim eski Nogayların ve Kırgızların çekine benzer beyitli ve takmaklı sözleri ile ortaya çıkmaya çalışırlar. Bunlardan hangisinin sözüne halk güler ise bu kişi yenmiş, galip gelmiş sayılır. Bazı bu kişi karşısındakinin kusur ve noksanlarını gayet gülünç surette ortaya koyup maskara eder. Ahd ve intikamını bu surette alır.

Vahşilerin garip hâlleri inşallah sırasıyla daha yazılacaktır. Vahşilerden sonra, medenilere, bunların aşağı ve yukarı sınıfları yazılıp gösterilecektir. O. A.

Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimizde Oyun ve Eğlenceler [1912/05-1]

Vahşilerin çalışması mal artırmak, mal ve eşyayı bulduğu kadar toplayıp saklamak için değildir. Vahşiler bulduğunu yer. Erteyi [yarını] asla düşünmez. Bazen tesadüfi olarak gereğinden artık [fazla] av vurursa, mal bulursa, birkaç günler ava çıkmaz. Elindeki nimeti yer. Birkaç kişi daha çağırır, birlikte yerler, karınları doyduktan sonra yatar yuklarlar [uyurlar]. Uykudan kalkar oyun ve eğlenceler yaparlar. Yine yer, yine yuklar [uyur], yine oynar. Elindeki yiyecek bitinceye kadar böyle vakit geçirirler. Bunun için vahşilerin bayramı uzun olduğu gibi ruzesi [günü, orucu] dahi uzun olur.

Sibirya'nın kışlık tarafında deniz kenarında yaşayan vahşi Çukçi halkı vardır. Bunlar denizden yalıya atlamış bir "kit" (balina) balığı buldular ise bir iki aylar bayram ederler. Ete, yağa doyarlar. Herkes balığın etinden, mayından [yağından] alabildiğince alır, yer. Karnı doyduktan sonra yuklamaya [uyumaya] yatar. Ama ağzından et kesiğini [parçasını] taşlamaz [atmaz]. Çaynar [çiğner] durur, gahi gözü açıldıkça yutar. Yanında oturan karısı, Çukçi'nin ağzındaki et parçasını parmaklarıyla kocasının boğazına itip yerleştirir. Ama balığın eti, mayı [yağı] bitip yalnız süyekleri [kemikleri] kaldı mı, Çukçi'nin de bayramı bitip ruzesi [orucu] gelir. Açlığa dayandıkça dayanmak lazım gelir.

Afrika, Amerika ve Avusturalya vahşilerinde kazanç ve bereket çok olduğu vakit cümlesi [hepsi] dolaşıp etraf kabileleri dahi davet edip büyük toylar yaparlar. Yer, içer, oynaşırlar. Böyle vakitlerde başka türlü düşünmeleri olmaz.

Avrupalı ak insanlar ile görüşen vahşiler, ekseriya bunların gece ve gündüz mal toplamak, ardından gezdiklerine ve buldukları malı yiyip daima mal için baş ağrıttıklarını çok taaccüp ettiklerini [şaşırdıklarını] söylemişler.

Vahşileri, derin düşünmemeleri sebebinden çocuğa benzetiyorlar. Vahşiler çocuklar gibi az ve ehemmiyetsiz bir şeye ziyade güvenirler ve az bir sebep ile ağlarlar. Eline bir kukla yaki yaltıravuk [parlak] bir şey tutturdun ise hemen ağlamayı vazgeçip kahkaha ile gülmeye başlarlar.

Vahşilerin bir âdeti daha: Bunların bir nevileri vardır ki karnı aç olsa da yerinden kalkıp rızık aramaz. Ama giyimsiz, çıplak teni üzerindeki sızıkların [çiziklerin] örneklerin [şekillerin] boyası ağarır ise hemen dağdan taştan boya izlemeye [aramaya], aramaya çıkar gider. Manasız [anlamsız] ziynetleri gayet severler.

Ziynet [süs] için renkli kuş kanatları, fildişleri, renkli taşlar toplarlar. Fildişi üzerine türlü örnekler oyup yasarlar [yaparlar]. Bazen bunun için bir iki sene vakit sarf ederler. Ziynet ve bezekler [süsler] erkeklere mahsustur. Kadınlarında erkekler kadar ziynet [süs] olmaz. âdet değil.

Ziynetden sonra oyun ve eğlenceler vahşi için birinci derece gereklerden sayılır. Bunların altmış yaşındaki kartları [yaşlıları] bizim 6 yaşındaki çocuklar gibi oyun ile vakit [1912/05-2] geçirirler. Vahşilerde oyunların türlüsü vardır. Oyunları arasında Avrupalı nazarında dahi güzel ve yaraşıklıkları [uygunları] vardır.

Ormanlıklarda iki ağaç arasında gerilmiş ip üzerinde yürümeyi bilen vahşiler vardır. Bazıları uzun bir dairenin ucuna beş altı ip bağlayıp bunların ucundan tutarak kendilerini havaya atıp bir kereden on adımlık yer sıçrarlar.

Deniz kenarında yaşayan vahşilerin oyunları daha acayiptir. Denize dalmak, istediği gibi yüzebilmek, vahşiler için hiçbir şey değildir. Denizde kendilerini balık gibi tutabilirler. Bunların mahir oyunlarından biri şudur ki: Vahşi iki üç arşın boyunda bir tahta parçası alır, tahta biraz eğrilmiştir, bu tahta parçası üzerine ayak üzere durup denizin dalgalı vaktinde denizde oynar, eğlence yapar. Dalganın birinden iner, birine çıkar. Deniz kenarından bakan adam birçok vahşinin deniz yüzünde, su üstünde güya ayak üzerinde kalıp gezdiklerini görür.

Vahşilerde oynamak (büyümek, raks etmek) bir nice mevkidedir. Yalnız başına ve halka gibi tutaş olup [el tutuşup] oynamak bunların eski âdetleridir. Ney, zurna, dümbelek, davul gibi müzik aletleri dahi vardır.

Bâhusus [özellikle] vahşilerin geceleri dağda yakılmış ateş başında halka olup oynamaları acayiptir. Bazen asker oyunları yaparlar. Bu hâlde birkaç yüz vahşi ok, mızrak ve kalkanlarını ellerine tutup cümlesi [hepsi] birbirine benzer talimler yaparlar.

Vahşilerde İmtihan [1912/05-1]

Vahşilerin çocukları balalıktan [çocukluktan] avcılığa alışıyorlar. Zira vahşi için en gerekli şey avcılıktır. Bunlarda avcılık kolay şey değildir. Tüfenk tabanca yok, bıçak yok dağlarda ise yırtıcı canavarlar, hayvanlar dolu. Bunun için avcı olacak adama hem kolaylık hem girginlik ve en ziyade korkmamazlık gerektir. Vahşinin çocuğu gençliğinde ağaçlara tırmanmayı, kuş tutmayı ve kuş yumurtaları toplamayı öğrenir. Sonraları ok atmaya başlar. Biraz büyüdükten sonra atası ile beraber ava çıkıp büyükçe işler görmeye göstermeye başlar.

Vahşinin ömrü yalnız rahatına [zevkine] avcılık ile geçmez. Avcılıkta hayvanlar ile muharebe ettiği gibi ara sıra komşu kabile insanlar ile soğuş ve muharebe etmek gerek olur. Bunun için çocuklar asker talimleri öğrenmeye mecburdurlar. Çocukların bilgi ve ilimlerinin derecesi büyükler tarafından dikkatsiz kaldırılmaz, bunlar 15-16 yaşlarına geldikte imtihan olunurlar. İmtihan vakti cemaat toplaşır, gençler ortaya alınırlar. Her türlü hüner ve marifetlerini gösterdikten sonra cemaatin kartlarından bir kişi gençlerin her birinin birer dişini süvürüp çıkarır. Sağlam diş çıkarılırken hiçbir türlü ağrı alâmetleri göstermemek, kıçkırmamak [bağırmamak] ve silkinmemek gerektir. Dişini hiçbir tavuşsuz [sessiz] çıkartan çocuk bizde üniversitet bitiren istidad [yetenekli] gibi mükemmel kişi şehadetnamesini kazanmış olur. Vahşilerde imtihan böyledir.

(ilerisi var)

[1912/06-2] .[19]... cinci dahi cinlerini çağırıp uğurlanan şeyin yerini öğrenip haber veriyor.

Vahşiler hakkında daha çok şeyler yazmak ve çok mâlûmat vermek mümkün ise de şimdilik bu kadarı kafi görüldü. Bizim nazarımızda vahşilerin yaşayışı gayet güç ve pek ağır görülüyor. Biz bu garip ve vahşi kardeşlerimizin böyle ağır hâllerde nasıl ömür ettiğine ve bu ömürden ne lezzet aldığına şaşarız. Halbuki seyyahların ve bilgiçlerin [bilginlerin] söylediğine göre vahşiler kendi

[19] Derginin ilk sayfası eksik, 2. sayfasından itibaren "Âdemoğulları: Vahşi Kardeşlerimiz" yazısının son kısmı bulunuyor.

hâlinden gayet memnun olup onlar da bilakis bir Avrupalı gördükte ve bu Avrupalının kendi memleketinden beş bin on bin verstler kenara gidip mal aradığına mana veremez ve taaccüp ederlermiş.

Bu defa vahşileri bitirip ileri sahifelerde âdemoğullarının medenî kısmından bahs olunacaktır.

Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/07-1]

Bir kesik [parça] ekmek ve bunu rahat yemek, bunun için ne lazımdır? Ekmeği saçmak, urmak [vurmak] toplamak, harman bastırmak (saklamak), değirmende çekip un yapmak, suya katmak, tuz koşmak [katmak], pişirmek, şimdi kaldı... Rahat rahat yemek. Bu mümkün müdür? Evet, her insan kendisi kendi ekmeğini çıkarabilirse, her istediği vakit cümle [bütün] insanların elinde birer kesik [parça] ekmek bulunursa mümkündür. Ama herkesin elinde bulunmuyor. Elinde ekmeği bulunmayanlar, garibanların elindeki ekmeği alıp karın doyurmak istiyorlar. Bunun için elinde ekmeği olanlarda bir türlü rahatsızlık hasıl oluyor. Bir dilim ekmeği rahat yemek çarelerini aramaya mecbur kalıyor. Bunun için elindeki ekmeği zor ile almak isteyenlerden kendini saklamaya mecbur kalıyor. İyilikle isteyenlerden kendisinin ekmekten başka ihtiyaçlarına ve ağırlıklarına yardım etmesini, koşulmasını istiyor. Yardım edenlere kazandığı ekmekten bir parçacık hisse veriyor.

İşte medenî kardeşlerimizin dünyası bunun üzerine kurulmuştur. Vahşi ve bedevi kardeşlerimiz, ufak ufak cemaatler kurup yaşayabildikleri hâlde medenî kardeşlerimizin cümlesi [hepsi] bütün ve büyük bir cemaat olarak yaşamaya mecburdurlar. Zira her biri ve her birinin ekmeği bir birine bağlıdır. Her medenî insan diğer medenî kardeşine mutlaka bir yardım göstermeye mecburdur. Göstermeyecek olursa aç kalır yaki böyleleri zor ile işleyip yiyeceğini hazırlandırırlar. Ayakkabıcı ayakkabı dikmez ise fırıncı ekmek vermez. Fırıncı ekmek vermez ise bazargân [tüccar] materya [kumaş] vermez. Bazargân mâterya vermez ise berber tıraş etmez, berber tıraş etmezse bakkal un vermez, bakkal un vermezse demiryolda maşinacı [makinist] götürmez. Maşinacı götürmez ise para verilmez, para olmazsa maşinacı [makinist] un alamaz, ekmek bulamaz. Sözün tübiki [esası]: "Medenî insana lazım olan bir dilim ekmek ve onu rahat yemek".

O bir dilim ekmeği bulmak ve onu rahat yemek için âdemoğlu neye muhtaçtır. Bunun için neler yemeye ve ne işler görmeye ve meydana getirmeye mecburdur? Şimdi bunlardan biraz söz açmaya sıra geldi.

Biz tarih-i mukaddeste okuyoruz ki Hüdâ Teâlâ, Âdem'i yarattıktan sonra meleklere Âdem'e saygı göstermelerini emretmiş. Cümlesi [hepsi] baş eğip saygı göstermişler. Yalnız İblis Âdem'e saygıda baş tartmış.

Görülüyor ki Âdem ve Âdemoğulları yaradılışta göze görünen mahlukatın üzerine ağa olarak yaratılmışlar. Şu kadar ki hatta meleklerde ona karşı el bağlamaya mecbur edilmiş.

Su, toprak, hava, ateş cümlesi [hepsi] âdemoğlunun istediğini vermeye, gereğini hazırlanmaya mecburlar.

Âdemoğlu gereğini ve istediğini ele geçirmek için murâd ederse dağları deşip kendisine yol açıyor. Denizlerde istediği yere varıp geliyor. Oturduğu yerinden nice bin verst yerlere bir göz açıp kapanmaya kadar meramını anlatıyor. Yerler ve sularda [1912/07-2] önüne çıkan, işine karışan ne var ise def edip kenara çektirmeye, söz dinlemek istemeyip karşılarsa nice yırtıcı canavarları gayet kolaylıkla telef ve helak etmek elinden geliyor. Bir bakışta gayet ufacık, zayıf ve elinden bir şey gelmez zan olunan bir âdemoğlu bakarsın ki bir dağı yerinden yıkmış, koparmış, bir denizin suyunu diğer denize akıtmış, bir büyük özenin [nehirin] yolunu şaşırtmış [değiştirmiş], bir dağ kadar büyük kaleler, binalar, minareler, saraylar yapmış çıkarmış ve daha yapıyor. İşte medenî âdem!

Medenî kardeşlerimiz arasında öyle başlılar vardır ki yalnız düşünür, türlü fikirlerini tasarlar, takıştırır, sondan çıkacak kaideleri hesap eder, gözü önüne koyar, yine bu sırada önüne çıkacak ağırlıkların kenara atılmaları için ne lazım ise bunu dahi hesaba katar ve bunların cümlesini iki kapiklik bir kalem ile, bir kapiklik bir kağıt parçası üzerine yazar, berkitip koyar. Böylelere medenilerin âlim, bilgiç [bilgin] sınıfı deriz.

Şimdi bunun düşüncelerini elleriyle işleyip meydana getiren bir sınıf halk daha vardır ki bunlar da medenî kardeşlerimizin işçi sınıfı deriz. Bunlar ne yapıyorlar, nasıl çalışıyorlar? İleri nüshalardan inşallah görsek gerektir.

Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/08-1]

Medenî insanın hasiyeti şudur ki; her yapacağımız şeyi evvela akıl terazisiyle ölçer, tuttuğu işi faydalı ise yapar. Beyhude [boş, faydasız] şeylere ne aklını ve ne de güç ve kuvvetini sarf etmez. Medenî bir insan daima eski insanları taklit etmez. Eski hâlleri yalnız ibret için göz önüne koyar da kendinin bugünkü ihtiyaçlarını bugünkü usûller ile yapıp meydana getirmeye çalışır. Bunun ile de kalmaz. Acaba bu birkaç seneden beri yapa geldiğim işimi şöyle pekiyi bir usûlde yapıp yakalasam nasıl olur, daha çabuk meydana gelmez mi? Daha ucuza mâl olmaz mı? Pazarda daha güzel satılmaz mı? İnsan kardeşlerime daha faydalı olmaz mı?" diye düşünür.

Avusturalya ve İçeri [Orta] Afrika vahşileri arasında baba ve dededen kalmış beyhude ve manasız âdetlere ve usûllere secde edercesine yapışıp eski âdetleri ezberden bilenleri, kendilerine aksakal ve bey yaptıkları yazılmış idi. Bakınız ki medenî insan ile vahşiler arasında ne kadar fark ve ayırma [ayrım] vardır. Vahşiler eskiden, eskilikten iş çıkarmak istiyorlar. Medenî kardeşlerimiz ise kendilerinin ihtiyaçları için her gün her saat daima fikir işletip yeni kolaylıklar ve yeni usûller çıkarıyorlar.

Medenî insan diyor:

- İleri, hep ileri! Yukarı hep yukarı!

Medenî insanın bugünde yaptıklarına eski zamanda tılsım ve sihir derler idi. Bugünkü vahşiler de böyle nazar ederler. Halbuki burada hiçbir türlü tılsım yok. Medenî insanın tılsımı elindeki kalemi ve kağıdıdır. Medenî insanın baş vazifesi, okumak ve mutlaka yazmak. Elinde bu iki silah oldu mu hiçbir dakikasını boş geçirmeyerek çalışmak, gözü önünde bulunan mahlukat hazinesinden daima servet ve baylık [zenginlik] çıkarmak, faydalanmak. Daha büyük vazifesi her işin başında düşünmek ve ölçmektir.

Medenî insan bir iş tuttuğu ve yapacağı vakit kendi kendine bir defa: "Ne için böyle yapıyorum?" diye sorar.

Bu yol ve meslek üzerine giden medenî insan ne yaptı ve ne hâle geldi? Biraz da buna dikkat edelim.

Çok gezen seyyahlara malumdur. Lakin biz çok gezen seyyah olmadığımızdan bir defa dünyanın haritasını alıp

seyredelim. Yeryüzü örümcek ağı gibi demiryol çubukları ile çırnalmış, sarılmış. İşbu yolları birbirine kavraştırmak yer tükereğini [yerküresini] kavşak gibi yirmi defa sarabilir. Bunların bir sene zarfında aldığı yolun uzunluğu yer ile güneş arasındaki uzaklıktan 70 defa büyük. Bazı memleketlerde (mesela Amerika'da) demiryol arabalarının çabukluğu şu kadar ki en hızlı fırtınayı da geride bırakır. Germanya'da bir saatte iki yüz verst yol alan demiryol lokomotifi tecrübe olundu.

Bu hesap ile böyle bir lokomotif Yapon [Japon] yer küresini bir haftada aylanıp [dönüp] gelebilecektir. Düşünmek gerek! Evvel vakitlerde Parij [Paris] ile Berlin arasında poçta [posta] arabası altı [1912/08-2] gün gider idi. Şimdi akşam Parij'den demiryola oturan yolcu sabah uyandıkta kendisini Berlin'de görüyor.

Bundan 40 sene evvel yapılmış bir hesaba göre yalnız Avrupa demiryollarının bir senede taşıdıkları yükü insandan hamallar taşımak gerek olsa, bunun için bir milyard (bin milyon) insan kuvveti yetişmeyecek. Bugün de Amerika'da öyle paravoz (lokomotifler) yapıyorlar ki her bir tanesi 31 bin insan kuvvetinde yük taşıyabiliyor.

Umum [bütün] dünya yüzündeki demiryolların taşıdığı ağırlık hesabı 4 buçuk milyard [milyar] kişi ve 180 milyard yük. Bu ağırlığı yalnız 150 büyük paravoz [lokomotif] ve 4 buçuk milyon vagon taşıyorlar.

Demiryol çubuğunu geçirmek için insanoğlunun önüne hiçbir şey çıkıp yolunu kestiremiyor. En yüksek yarlar ve en geniş akarsular tesadüf ederse demir köprüler hemen yapılıyor. Dağlar rast gelirse deşilip yol açılıyor. Alp Dağları dibinden 20 verstlik lağım kazıp demiryol geçirildi. Demiryol arabaları en yüksek dağlarda tırmaşıp çıkıyorlar.

Denizlere gelirsek burada dahi medenî insan istediği yere varıp geliyor. Ne kadar uzak olsa da güyâ kendi hanesinde gibi geniş vapurların salonunda oturup yola çıkıyor. Avrupa ve Amerika arasında dış denizde katnayan [gidip gelen] ve haftalar ile kara görmeyip su ile gök arasında kalan vapurlar bir şehir kadar büyük şeylerdir.

Bunlar hep medenî kardeşlerimizin işidir.

(İlerisi var)

Âdemoğulları: Medenî kardeşlerimiz [1912/09-1]

Medenî kardeşlerimizin yaptığı ve gösterdiği işleri mülâhaza ile okumak gerektir. Evvela her insan gerek vahşi ve gerek medenî yalnız bir insandır. Ama onun aklının, fikrinin bilgiçliğinin [bilgililiğinin], ustalığının derecesi, ölçüsü yaptığı, meydana getirdiği işlediği işler ile ölçenir.

Medenî insan Hüdâ'nın kendisine bağışladığı geniş aklı daima işletiyor. Gözü önündeki mahlukatın içini ve dışını öğrenmek için çabalıyor. Tabiatı ve mahlukatı öğrendikçe onu yaradan hakkındaki itikadı daha muhkemleşiyor. Halka daha ziyade yakınlaşıyor. Medenî insan: "Bu benim işim değildir. Bu şeylere karışmak olmaz veya ki bu iş olmaz, mümkün değildir. Eğer mümkün olaydı evvel zamanda yapılırdı. Dedelerimin yapmadığı bir şeyi ben nasıl yapacağım?" demez. Daima her şeyin yapılmak, vücuda gelmek tarafını düşünür ve ekseriyetle muvaffak olur.

İki buçuk arşın boyu ve 4 buçuk bud ağırlığı ile canlı mahlukat arasında ortaca bir yer tutan Âdemoğlu işlekliği sayesinde bugün de ne kadar büyük işler meydana getirdiği meydandadır.

Zannederiz ki bu satırları sıbyân kardeşlerimiz yalnız boş eğlence yerine okumazlar, akıllarıyla ölçeyip [ölçüp] buna kadar bildikleri ve gördükleri ile çakıştırıp okurlar.

Gerek kendine ve gerek cümle [bütün] halka faydalı ve lazım bir işin yapılmasını gayriden beklemeyip yalnız başına yapabilmeye çalışmak ve bu yolda daima akıl işletmek medenî insanın şanındandır. Küçük efendiler! biz kuru laf ile sizin vaktinizi geçirmek istemiyoruz. Söylediklerimize delil olarak misallerimizde göstereceğiz:

Dikkat olunsun meşhur Amerika âlimlerinden Franklin 1770 senesinde Amerika'dan deniz ile Fransa'ya 40 günde gelebilmişti. bugünde ise bu yolda gezen parahodların [gemilerin] teknesi bizim bildiğimiz üç katlı haneler kadar yüksektir. Boyları 350 arşın oluyor ve her biri 2 milyon bud yük taşıyabiliyorlar.

Bu bir şehir büyüklüğünde olan parahodlar [gemiler] sizi hem çabuk ve hem de dış denizin büyük dalgaları arasında rahat ve

tehlikesiz götürdükleri hâlde buna karşılık sizden aldıkları ücret, para gayetle azdır. Bundan 5 sene mukaddem [önce] Amerika'dan Avrupa'ya gelecek zahirenin budundan bir ruble yol parası alınıyordu. Halbuki şimdi bir bud buğdayı Amerika'dan Avrupa'ya getirmeye yalnız (6) kapik alınıyor.

Biz demir yollarından bahsetmiştik. Şimdi parahod [gemi] münasebetiyle biraz da su yollarından söz açmaya sıra geldi. Medenî insan parahod [gemi] ile bir denizin bir tarafından diğer tarafına geliyor. Karşısındaki diğer denize geçmek için iki arada toprak var geçemiyor. Hemen bu toprağı açıp iki denizin suyunu birbirine koşup kendine su yolu açıyor, ilerliyor, muradına eriyor. Hacı babalarınızdan sorarsanız böylece açılmış "Süveyş Kanalından" size haber verirler. Bu kanal açılıp Akdeniz ile Şab denizi [1912/9-2] birbirine koşuldu [birleştirildi], yol açıldı. Bunu yapıp çıkaranlar bizim gibi birer insandır, düşünüp meydana getiren yalnız bir âdem balasıdır [çocuğudur].

Rusya'da birçok akarsular, büyük özenler [nehirler] vardır. Biri Azuf denizine, diğeri Baltık denizine akar. Bazen bunlar birbirine yakın bulunurlarsa da arada kara bulunduğundan birbirine geçilmez. Bunun için medenî insan çok düşünmeden hemen iki arada büyük arıklar kazdı, nehirleri birbirine koştu. Şimdi bu sayede Peterburg'dan Astrahan'a, Kasbi Azuf ve Kara denizlerinden Baltık denizine ufak gemiler ile çıkılmak mümkündür.

Medenî insan: "Böyle şeyleri yapmak yalnız falan halkın işidir, onlara mahsustur." demiyor. "Ben de bir insanım, benim de aklım vardır, ben de iş yapabilirim" diyor. Gemisine binip özen [nehir] boyu gelirken bir de bakar ki su düz yerden aşağıya sarkıp akıyor. Hemen böyle yerlerde setli arıklar yapıp, birini açıp birini kapayıp gemisini aşağıya indiriyor yaki aşağıdan bayıra doğru gemisini bindiriyor. Bazı vakitlerde ise bir tarafta bir özen [nehir] karşı tarafta diğer özen [nehir], ortalarında büyük dere ve yar rast geliyor. Medenî insan hemen bu derenin bir tarafından diğer tarafına büyük köprü uzatıp üzerini arık gibi yapıyor. İki özenin [nehirin] suyunu bu köprü üzerinden geçirip iki dağ arası havadan suyolu meydana getiriyor. Parahodlar [gemiler] köprü üzerinden geçiyorlar.

Bunlar hep medenî insanların marifetidir! (ilerisi var)
O. A.

Âdemoğulları: Medenî Kardeşlerimiz [1912/10-1]

Geçen nüshalarda biz medenî kardeşlerimizin işi olan demiryollardan ve suyollarından bahsettik.

Medenî kardeşlerimizin yapıp çıkardığı şeylerden biri dâhi telgraftır. Bütün yeryüzü işbu tel çubuk ile sarılıp her gün, her dakika insanlar birbirleriyle gayet tez haberleşiyorlar.

Telgrafın çabukluğunu anlatmak için bir misal: Telgraf kuvvetiyle bir harf yer küresini bir saat zarfında 9 bin kere dolaşıp çıkabilir. Diğer misal daha: Vaktiyle Kıtay misterlerinden Ley Hon Çang, London'a gelmiş idi. Buradan Kıtay padişahına acele bir telgraf çekti. 86 sözlü bu telegram London'dan Pekin'e 2 buçuk dakikada vardı. Ve 7 buçuk dakikadan cevabı geldi. Halbuki bu iki şehrin arası 20 bin versttir.

Bundan daha acayibi telefondur. Telefon ile ağzından kulağa söyleşiyorlar. Bir de telsiz telgraf vardır ki bunun ne teli ne çubuğu vardır. 3 bin verstlik iki yerin arasında hava telgrafı ile anlaşıyorlar.

"Göğe aralaşkan [karışan, erişen] gök saraylar"

Bize balalığımızda [çocukluğumuzda] kart anaylar [yaşlı analar] masal söyledikte böyle derlerdi. Elbette göğe aralaşan [erişen] yüksek sarayları biz gözümüz önüne getirsek de hakikatte böyle şey gördüğümüz yok. Ve bunu mümkün olabilmez diye, zannedemezdik. Halbuki medenî kardeşlerimiz bunu da gösterdiler. Amerika'nın Çikago [Chicago] şehrinde 50 katlı bina yaptılar. İçerisinde 20-30 bin kişi yaşıyor. Sanki bir uyezdi [ilçesi] şehri. Böyle şehirlerdeki yaşayışı, türlü nizâm ve tertibleri ve kolaylıkları sayacak olursak akıllar hayrette kalır. Bunlar hep insanın fikri işlemesi, ilim ve fene çalışıp dünyada yaşamak yollarını kendi kendine açmasıyla meydana geliyor (ilerisi var)

Âdemoğulları: Medenî kardeşlerimize İlim ve Marifet

[1912/11-1]

Medenî kardeşlerimizin baş kuvveti, baş sermayesi, baylığı [zenginliği] ilim ve marifettir.

İlim ve marifetin bugünki hâl ve dercesine gelinceye kadar elbette birkaç bin seneler geçti. Birçok âlim adamlar çok zahmet ile bir tarafta çalıştılar ve diğer taraftan birçok eziyet ve azap ile cemaatten kovulup sürüldüler, hatta ilim ve marifet yolunda açtıkları yeni yollar yeni usûlleri ve kaideleri için katlolundular.

Medenî kardeşlerimiz medenî olmak için vahşilikten yavaş yavaş çıkıyorlardı. Onların eski vakitlerdeki vahşi akideleri ve vahşi nazarları karşısına yeni bir yol yeni bir fikir getirildi ise onun fayda veya zararını gereği gibi düşünmeden, mutlaka yeni olduğu için hemen üzerine hücum ile düşmanlık gösterirlerdi. Ve sonra yavaş yavaş kabul ederlerdi. Birkaç seneler tutup alıştıkları yeni bir kaide eskileşip bundan daha bir yenisi meydana geldikte buna dahi evvelki gibi muamelede bulunurlardı.

Bazı hâllerinde bu âdeti hâlâ bırakmadılar ise de şimdi medenî kardeşlerimiz arasında daima fikir işletmek ve her yeni gün yeni vakit için yeni usûl ve yeni kaideler bulmak yolunda gece ve gündüz çalışıyorlar, ve böyle çalışanların önünde yeni çıkan eserler ve işlere dört gözle bekleyen milyonlar ile medenî insan bulunuyor.

Elbette bundan taaccüp olunacak bir şey yoktur. Zira dünya yaşayışı ve mahlukatta hiç bir şey baki değildir. Her şey, her gün değişmekte ve eski yerine yenisi gelmektedir. Esmiş bir yeli rüzgârı bugün tutmak mümkün değil.

Bir vakitler çıra yakan insanlar, sonraları yağı kartup çerağı ve ondan üste arin (?) icat ettiler. Çok geçmeden kerosin [gaz yağı] lambası çıktı. Daha sonra hava gazı, ispirto ve benzin lambaları çıktı. Şimdi ise medenî insanlar bunların cümlesinden daha ucuz ve daha temiz olan elektrik aydınlığını keşfedip faydalanıyorlar. Bir bakarsan hakikaten güzel şey. Ama bunu nasıl meydana getirdiler? "Elektrik kuvveti haramdır, may çerağı [yağ çırası] mukaddestir" diye bir gürültü çıkarıp eski ve yeni kavgası yapmış olsalar elbette bugün aydınlığında sevine sevine gezdiğiniz, okuduğumuz elektrik ziyası daha hayli vakit tabiatın içinde gizli kalırdı.

Medenî kardeşlerimizin ulemâ takımı, okumuşları yalnız eski şeyleri ezberlemekle kanaat etmiyorlar. Eski eser ve kitap yazanları yalnız yazmak ve kendilerini yalnız okumak için yaratılmıştır zannetmiyorlar. Onlar okumuş, aklını işitmiş ve kitap yazmışlar ise biz de onlar gibi birer insanız, zamanımıza göre eser

çıkarabiliriz ve çıkarmak borcumuzdur diye kaleme sarılıp Allah'ın bahşişi olan aklı ve fikri işlete işlete bizim yaşadığımız yerkürenin astında ve üstünde ne var ne yokluğunda güzel teftiş ettikten sonra gökyüzü dediğimiz ucu bucu olmayan boşluk içinde daha ne kadar büyük güneşler, dökerek top gibi topraklar (yıldızlar) ve gayrı acayip ve garaip mahlukat bulunduğunu ve onların âdetlerini ve hâllerini öğrendiler ve öğrenmekte devam ediyorlar.

Vahşi kardeşlerimiz baba-dede âdeti üzere avcılık edip kursağı ya aç veya tok, uykuda iken, medenî kardeşlerimiz alemleri, geceleri bir dakika fevt etmeyerek gökyüzüne doğru uzattıkları teleskop nam bakıcı dürbünleri (boruları) neden gözlerini almayıp dünyamızın dışında ne olup geçtiğine daima bakar dururlar ve her gece yeni bir ilim kazanırlar.

Göklere bakıp gök hâlinden, yerlere bakıp yer hâlinden ilim ve mâlûmat cem eden [1912/11-2] medenî kardeşlerimizin kendisinin ihtiyacı olan şeyleri mesela toprağı, ağacı, havayı, suyu, taş ve madenleri şu kadar öğrendi ki onlardan istediği gibi faydalanmak yolları açtı.

Medenî kardeşlerimiz sabanını alıp kıra çıktıkta "kart babam tutardı. Böyle yapardı" demiyor. "Acaba şöyle yapsam nasıl olur?" diyerek biraz fikrini işletip daha kolayca bir usûl buluyor. Bu gidişle yalnız bir dane (arpa)dan yüz on adet saplı bir başak almaya kadar muvaffak oldular. Bu bir habbeden hasıl olan 110 damarlı başak 6 bin dane arpa vermektedir.

İlimden, fenden bu kadar fayda gören medenî kardeşlerimiz ilmin ve fennin ve bilginin kapısı ve hazinesi olan mekteplere o kadar ehemmiyet veriyorlar ki her şehir ve karyede [köyde] en ziyade dikkat ettikleri şey "mektep"tir. Amerika"da medeniler mektebe yalnız okuv ve yazuv [okuma ve yazma] tanımak için açılmış bir kapı diye bakmıyorlar. Onların ibtidâî mektepleri dörder beşer katlı büyük binalar olup burada yazuvdan ve okuvdan başka havayı, suyu, toprağı, madenleri, ağaçları ve onların âdet ve hassalarını öğrenmek için binler ile alet ve makineler bulundurup ibtidâî mektepte çocukları âlim bir adam yapıp yeryüzüne yaşamak için çıkarıyorlar. Kuşlar balalarını [yavrularını] uçmaya öğrettikleri gibi medenî insanlar dahi balalarını [çocuklarını] yeryüzünde yaşamaya

öğretiyorlar ve mektepleri bunu için açıp mekteplerin vazifesi mutlaka bu olduğuna itikat ve iman ediyorlar (ilerisi var)

O. A.

Rusya'da Milletler [1912/01-1]

191… senesi yaz ayında Peterburg'da bulunuyordum. Burada "hayvanat bahçesi" derler bir yer vardır. İçinde demir kafeslerde türlü türlü yırtıcı canavarlar, kuşlar, maymunlar, yılanlar, kır hayvanları, ak tavşanlar, havuzlarda her cins balıklar, deniz aygırları, ak ayılar gayri ve gayri hayvan ve hayvanat bulunuyor.

Ben temaşa ettiğim gün bahçede çocuklara mahsus oyunlar ve eğlenceler tertip olunmuş idi. Bunu dahi seyrettim. Bahçenin ortasında çocukları eğerlenmiş eşeklere yaki köpekler yekilmiş [koşulmuş] arabalara bindirip gezdirdiler. Balaçıklara [çocuklara] böyle gezinti ve eğlenceler gayet hoş gelip sevinirlerdi.

Eğlencelerden sonra tiyatro oynaldı. Oynayanlar ve dinleyenler hep çocuklar idi. Tiyatroda çocuk artistler bir hikâye oynayıp gösterdiler. Bâde gayet güzel canlı resimler manzaralar gösterdiler.

Başta yaz, güz, kış, bahar vakitleri gösterildi. Resimler vakitleri gösterdiği gibi yaz, kış vakitlerinde insanlar ne ile meşgul olsalar çocuklar dahi onu yapıp gösterdiler.

Bundan sonra kız çocukları her türlü çiçekler sanatına girip göründüler. Üzerilerine başına çiçek (mesela: gül, meluşe, karanfil, zambak ve gayri) gibi urbalar giymişler. Gösterdikleri çiçekleri maktayıp [övüp] hoş tavuşlar [sesler] ile yırladılar [şarkı söylediler].

En sonraki kartinada [tabloda] (manzarada) çocuk artistler Rusya'da yaşayan türlü halkların kıyafetini gösterdiler.



İşbu kartinanın [manzaranın] resmi atkritkalara [kartlara] basılıp seyircilere ulaşmış olduğundan ben de birisini aldım. Şimdi burada dercolunuyor [yayımlanıyor]. Birinci sıradakiler Ruslar; ikinci Tatarlar; üçüncü Türkistanlı ve Kırgızlar; dördüncü Kafkaslı Çerkesler; beşinci Malaruslar; altıncı Latin ve Palaklar; yedinci Finler; sekizinci Samvidlerdir. Bunlar büyükçe kavimlerin ve halkların kıyafetleri olup Rusya'da bunlardan başka birçok ufak milletler daha vardır ki onların da özlerine göre ayrı kıyafetleri vardır.

Tiyatrodan sonra cümle [bütün] çocuklara çay, kanfet [şekerleme] ve başka yiyecek içecek verilip sıylandılar [ağırlandılar]. Ve en sonra büyük ve gayet temiz [1912/1-2] bir salon derununda birkaç bin elektrik lambaları sayesinde musiki çalınıp 5-6 yüz çocuk birden "dans" yaptılar.

Ekser çocuklar bahçeye ata ya anaları veyaki hususi mürebbiyeleri ile beraber geldiklerinden eğlenceler bittikten sonra cümlesi yerli yerlerine dağılıp gittiler.

O. A.

Mısır Ehramları [1912/03-1]

Bundan 4-5 [bin] seneler mukaddem [önce] Mısır'da firavunlar hüküm sürerlerdi. Eski Mısır lisanında "firavun" - padişah manasındadır. Firavunlar zamanında Mısır memleketi çok terakki ederek kendine mahsus medeniyet gösterdi. Mısırlılar, kendi

medeniyetlerine ve tarihlerine şahit ve delil olarak birçok eser kaldırdılar. Bunlardan en meşhuru "ehramlar"dır [piramitlerdir].

Ehramlar [piramitler], firavunların türbeleri olup vefatlarında buraya defin olunurlardı. Her firavun sağlığında kendine mahsus bir "ehram" yaptırdığından, Nil Nehri boyunca birçok ehramlar [piramitler] vücuda geldi.

Ehramlar (Piramitler) büyük büyük taş kesiklerinden [parçalarından] yapılmış astları 4 köşe ve yanları 3 köşe ve tepeleri sivri birer taş obasıdır. Bunun için bizim lisanımızda "Firavun" obaları namını almışlardır.

Asıl mezar bunların içinde gizli olup firavunların cesetleri çürümemek için türlü eczalar ile mayalanmış, kefenlere sarılıp defin olunmuşlar.

Eski vakitlerde şimdiki gibi türlü kolaylıklı makine ve aletler bulunmadığından böyle büyük binalar yapmak için çok vakit ve çok adam işlemek gerek olmuştur. Binâenaleyh, o vaktin Mısır ahalisini firavunların zalimleri korkutup ve adaletlileri kendisini sevdirerek her nasılsa işbu binaları yaptırmışlardır.

Eski Yunan müverrihlerinden Herodot'un nakline [1912/03-2] göre Cize'de vaki "Husubes" ehramını [piramitini] her gün işlemek [çalışmak] suretiyle 100 bin kişi 20 senede yapıp bitirmişler. İşbu ehramın [piramitin] yerden yüksekliği 70 sajin yani 270 arşındır.

İşbu ehramın [piramitin] yakınında arslan gövdeli, kız başlı bir heykel dahi vardır. Adına "İsfinks" [sfenks] derler. Bunun kanatları dahi olmuş ise de fakat kuruyup düşmüş. İşbu heykel bütün bir kayadan oyulup yapılmış boyu 80 arşın kadardır. Firavunlar zamanında ateşe ibadet edildiğinden işbu "isfenks"in iki arka ayağı arasından göğsüne karşı büyük ateş yakılıp buna ibadet olunurmuş ve bu ateş birkaç yüzyıllar asla söndürülmeyerek yanıp durmuş.

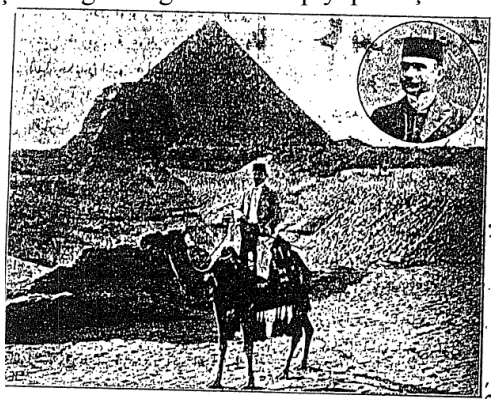
İşbu ehramların [piramitlerin] etrafında daha birçok büyük büyük binalar ibadethaneler bulunmuş ise de birçoğu yıkılıp harap olmuş ve birçoğu dahi kumlar altında kalmıştır. Ehramların [piramitlerin] bulunduğu yer, derin kumluk olduğundan şiddetli rüzgârlar bu kumları karıştırıp ehramları [piramitleri] top taraflarını ve "isfenks"i bir vakitler ta boğazına kadar gömmüş idi.

Son vakitlerde işbu acayip yapıları görmek ve öğrenmek isteyen İngiliz âlimleri bu etrafın kumlarını açtırıp "İsfenks"i meydana çıkardılar ve kopmuş cihetlerini [yüzeylerini] tamir ettiler.

Çit memleketlerinden Mısır'a varanların ekserisi mutlaka bu ehramları [piramitleri] ziyaret ediyorlar. Mısır'ın payitahtı Kahire şehrinden buraya mahsus tramvay yolu yapılmış. Ehramlar [piramitler] civarında Kervansaray, poçta [posta] ve telgraf dahi vardır. Ehramların etrafını dolaşmak için seyyahlar şurada hazır bulunan bir jadin deve veyaki eşek alıp seyir ediyorlar.

Yine şurada fotoğrafçı dahi hazır bulunduğundan seyyahlar böyle eski ve meşhur acayiplerin yanında bir yadigar olsun diyerek fotoğraf aldırıyorlar [çektiriyorlar].

Ehramların [piramitlerin] ve isfenksin burada dercolunmuş [yayımlanmış] şekilleri gazetemiz muhabirlerinden O. Akçokraklı'nın 2 sene mukaddem [önce] Mısır'a seyahati zamanında kendisiyle bir çıkarttığı fotoğraftan alınıp yapılmıştır.



Gulça [1912/05-3]

Türkistan nam büyük memleketin bir kısmı bizim rüştiyede ve diğer bir kısmı dahi Kıtay yaki Çin memleketindedir. Türkistan Çini namıyla maruftur. Yazmak, tarif etmek istediğimiz Gulça (yaki Gülce) şehri Türkistan Çininin "İli" vilayetinde olup Kıtay'ın Rusya'ya komşu ve gayet yakın şehirlerden biridir. Gulça'nın ab [suyu] ve havası orta karardır. Toprağı gayet bereketli, mahsuldar [verimli] ve mamurdur [zengindir]. Gulça'nın bulunduğu dere

boyunda birçok bağ bahçeler yetişir. Pahta (pamuk) nebatı [bitkisi] dahi gayet güzel mahsul verir.

İli vilayetinde 125 bin kadar ahali bulunup bunun 75 bini şehir ve ovalarda yaşar. Kalanları göçebelikle ömür ederler. İli vilayeti Kıtaylılar [Çinliler] eline 1755'te geçip, Gulça şehri 1762 senesi tesis olunmuş. 1864'te şehir Kıtay'dan ayrılıp kendi başına han tarafından idare olunmaya başlamış idi. Tarihte, Tarançi Hanlığı demekle meşhurdur. 1871'de Gulça'yı Rusya aldı fakat on sene sonra yeniden Kıtay'a kaytarıldı [döndürüldü]. Şehirde 40 bin kişi ahali vardır. Bunların ekserisi Tarançi Türkleri ve kalanları Dungan, Kırgız kabilelerinden ibaret hep Müslümandır. Biraz da Kıtay ve Mançur vardır. Şehirde birkaç adet cami-i şerif, iki puthane, Rusya konsolhanesi, poçta ve telgrafhane dahi vardır. Gulça'nın yerli halkından başka bir hayli Rus tüccarları ve Rusyalı Tatarlar dahi bulunurlar. Bunların say ve gayretiyle şehirde yeni usûl ibtidâî mektep dahi tesis olundu. İşbu "Âlem-i Sıbyân" varakasını okuyan çocuklar Gulça'da dahi vardır.

Başka Milletler Yaşayışından: Yapon çocuğu "Kağa"

[1912/39-1]

(Rusçadan)

Sabah güneşi güler yüz ile doğup ortasından özen [nehir] akan ve etrafında bostan ve bağçalıklar bulunan ufak bir Yapon şehri üzerine nurlarını saçtı. Etrafı aydınlattı.

İki Yapon köylüsü şehir dışındaki bostanları yanında karşı gelişip birbirini güler yüz ile selamladılar. Hal ve hatır soraşıp [sorup] evlerine tutundular.

Güneş orta hâlli Yapon memuru "Amanu"nun evine dahi girdi. Güneşin güler yüz ile pencerelerden yaktığını görmesiyle erkek ve kadın Yaponlar yatağından kalkıp el yüzlerini yıkayıp birbirini güler yüz ile selamladılar, gündelik işlerine tutundular. "Amanu" orta hâlli yani ne fakir ne de zengin bir kişi olup bir karar geçinir idi. Evinin önündeki azbarında [avlusunda] kaç sıra sebzevat bostanı ve çiçekler var idi. Komşuları da bunun gibi Yaponlar çiçek ve yeşilliği ve bunları bakıp yetiştirmeyi gayet severler. Yapon çocukları dahi bostan ve çiçek sevmekte büyüklerinden geri kalmaz.

Bunlar sebzevat ve çiçekleri vakitli vakitsiz koparmak değil, daima dikkat ile bakıp aralarında ösen [büyüyen] keyik [yabani] otları uzar ve sıraları temizlerler.

Güler yüzlü aydın güneş şefkatli bakışını işbu çiçek ve bostanlar üzerine dahi çevirdi. Bundan pek hoşlanan çiçekler ve yeşillikler gece uykusundan uyanıp yapraklarını güneşe karşı çevirmeye başladılar.

Yavaş yavaş güneş Amanu'nun 10 yaşarlık oğlu "Kağa"nın odasına dahi girmeye başladı. Kağa yerde serilmiş deniz otundan örülmüş kalın bir hasır (kilim) üzerinde yatıyordu. Tahtadan basılmış ve üzerine yumuşak ve ak kağıt yayılmış alçak bir kürsü ona yastık hizmetini görürdü.

Güneş evvela Kağa'nın göğsüne kondu, sonra yavaş yavaş boynuna ve sonra yüzüne ve gözüne nurlarını saçıp uykusundan uyandırdı. Kağa bir iki defa gerildikten sonra gözlerini ovalayıp yatağından kalktı.

Bu arada yanaşa [yan] odadan tatası [ablası] "Santo" gelip "Kağa"nın hâlini ve gece uykusunu nasıl geçirdiğini sorardı. Kağa tatasını [ablasını] güler yüz ile karşılayıp kendi tarafından aynı sualleri tekrar etti.

Ayağa kalkmasıyla kağa yatağını ve yorganını ve yastık kürsisini dürdü topladı ve sonra kimonasını (hil'atini) [giysisini] ve çoraplarını giyip yataklarını koltuğuna kısarak yatak saklamaya mahsus [özel] kilere götürüp koydu.

Bu suretle Kağa'nın odasında yerde yayılmış temiz bir kamış hasırından başka bir şeyi kalmayıp güya burada yatılmamış idi.

Kağa, azbara [avluya] çıkıp yürek ferahı [rahatlığı] ile biraz ağaçları ve çiçekleri seyrettikten sonra ayağına ağaç nalınlarını [takunyalarını] giyerek suya girmeye gitti. Kağa'nın nalını [takunyası] II şeklinde olup ön tarafındaki kayışına yalnız baş parmağını geçirerek giyiliyordu. Nalını [takunyayı] böyle giymek pek güç bir şey görünse de Yaponlar buna gayet alışkındır. Bundan onların ayağının baş parmağı gayet işlek ve kuvvetli oluyor. Bir Yapon dülgeri [ağaç ustası] bir tahtayı yalnız ayağının baş parmağı ile basıp iki kolu ile istediği gibi rahat rahat yonabilir [yontabilir].

Kağa'nın yıkanacağı yer birkaç ev uzağında idi. Burada her gün sabah ve küçük Yaponlar toplaşıp sıcak su ile yıkanırlar. [1912/39-2] Bunların yıkandığı su o derece sıcaktır ki bizlere çıdamak [dayanmak] mümkün olmaz. Yaponlar buna gençlikten alışırlar.

Kağa hamama girdiği ile büyüklere baş eğip hürmetle selamladı. Arkadaşlarının her birine güler yüzle bakıp hemen sulu vannaya [banyoya] girdi. Birkaç dakika öte beri aylandıktan [döndükten] sonra vannadan [banyodan] çıkıp silip kuruttı ve acele ile evine kayıttı.

Kağa evine geldikte büyük odada yere serilmiş peşkir (aş yavlık [peçete, mendil]) üzerinde kokulu çay hazırlanmış, yanına pirinçten yapılmış pastalar (pirojni) koyulmuş idi. Sabah çayı etrafına Kağa'nın kart [yaşlı] anası, anası, tatası [ablası] ve kız karındaşı oturuşmuşlar idi. Kağa dahi dışarıdan gelerek kapı önünde ayağından nalınlarını bırakıp içeriye girdi. Çay başında bulunanların cümlesini [hepsini] saygı ile baş eğip selamladı, hatırlarını sordu. Anası dahi Kağa'nın keyfini sorayıp [sorup] oturmaya yer gösterdi ve önüne bir fincan kokulu çay ile iki pasta koydu. Kağa anasına "Allah razı olsun" dese de anası: "Haşa oğlum sana tezden mektebe gitme vaktidir!" dedikçe çaya kol [el] dokundurmadı.

Kağa'nın tatası [ablası] çayını içip bitirdikten sonra yerinden durup [kalkıp] Kağa'nın mektep çantasını (sumkasını) hazırlamaya başladı. İçine biraz pirinç koymayı dahi unutmadı. Pirinç (döge) Yaponların en sevdiği yemektir. Bunu suda pişirip yağlı ve yağsız yerler. Ufak lokum, pasta ve ekmek yapıp dahi yerler.

Kağa biraz yiyip içip çay başından kalktı, Kağa az yese de doymuş idi. Yaponlarda çok yiyip kursak şişirmek âdet değildir. Yaponlar bizimkinden çok az yerler.

Yaponlar dünyada çalışmanın ne kadar ağır olduğunu ta gençlikten anlayıp kazandıklarını az masraf etmeye ve elde pek tutmaya alışırlar. Nafile yere hiçbir şeyi zayi etmezler. Kağa da sofra başında yere düşen pirinç tanelerini ve ekmek ufaklarını birer birer toplayıp yedi.

Kağa çay sofrasından kalkarak gayet edeple anasına "Allah razı olsun" söyledi ve kendi odasına giderek çantasını alıp mektebe gitmeye hazırlandı. Çantasında bir iki fırça, kara mürekkep (tuş)

kağıt ve gayri okuv [okuma] ve yazuv [yazma] esbapları [gereçleri] var idi. Yaponlar kalem kullanmayıp yazıyı fırça ile yazarlar.

Kağa mektebe vardığından gayetle hoşlanırdı. Buna tatası dahi pek sevinip daima Kağa'yı mektebe giderken özenirdi. Çantası üzerini kelebek ve nakışlarla ziynetlemiş idi [süslenmişti].

Kağa çantasını ve kağıttan yapılmış şemsiyesini (zontik) aldı ve kapı önünde nalınlarını [takunyalarını] giyerek koşaraktan mektebine gitti (ilerisi var)

Başka Milletler Yaşayışından: Yapon Çocuğu "Kağa" Mektepte [1912/40-1]

Kağa sokakta arkadaşlarıyla birlikte oynaşa gülüşe mektebe geldi. Yaponların mektep binası pek büyük değildir. Bu bir bakışta gayet hafif bir binadır. Eğer bunların mektep binası bizim taraflarda olsa ve onun içinde bizim çocuklar oynaşsalar belki yıkılıp da gider. Lakin Yaponlarda hal başkadır. Yapon çocukları mektebe girip çıkarken ve oturup okurken gayet tınıç [sessiz] olurlar. Gürültü ve şamata hiç olmaz.

Bunların mektebinde bizdeki gibi oturgaçlı [sandalyeli] palutalar [sıralar] dahi bulunmaz. Çocuklar yerde oturur. Önlerinde yazı yazmak içün birer ufak kürsü bulunur. Mektebin altına kamış hasır yayılur. Çocukların her biri kendi altına deniz otundan yapılmış dört köşe birer minder koyup oturur.

Kağa mektebe girip başka çocuklar gibi kendi minderi üzerine bağdaş kurup oturdu.

Muallim [öğretmen] efendi mektebe girdiği vakit cümle [bütün] çocuklar "ü—f!" diye nefeslerini içeri çektiler. Yapon mekteplerinde âdet böyledir. Muallim [öğretmen] çocuklara selam verdi. Çocuklar muallimi "oğayapo!" diye karşıladılar ki "gününüz hayırlı olsun!" demektir.

Bizde olduğu gibi Yaponya'da dahi muallimlere [öğretmenlere] büyük saygı ve ihtiram olunur. Yaponların okuv [okuma] ve yazısı bizden daha güç ve çetin olduğundan bunu bilenlere büyük ihtiram olunur.

Çocuklar okuv ve yazı öğrenmişler idi. Şimdi ise muallim [öğretmen] bunlara Kıtaylar indinde dinbaşı yaki peygamber

derecesinde görülen "Konfütsi"nin kitabından ders vermeye başladı. Dersi güzel bellemek için çocuklar ezber ederlerdi. Konfütsi'nin hikmetli sözlerinden bazıları budur:

"İnsan bazen bir kere hata işlerse bütün ömrü boyunca kendisine rahatsızlık getirebilir."

"En kahraman kişi kendi nefsine galip gelen kişidir."

"Bamza [sünger taşı] (deniz köpüğü) ile ovalanmadıkça ağaç cilalanmaz. İnsan dahi ömründe bazı zahmetler çekilmedikçe kemal olamaz."

"Ana babanı sev. Büyükleri say, akranlarına iyilik etmeye çalış!"

"Herkese güler yüz gösterip yahşı göz ile bak, zira herkimin içinde nur-ı ilahi [Tanrı'nın ışığı] parlar"

"Söylenmesi ayıp olan şeyi işlemek olmaz."

"Gayriye haset etmek güya gözüne toprak düşmüş gibi".

"Yalnız manlay [alın] terini dökerek çalışan adam gönül rahatlığı ile yemeğini yiyebilir."

"Kendisi ile güreşen adam gayrılar ile güreşinden daha bahtlıdır."

"Kağa" buna benzeyen sözleri evde anasından da işitiyordu. Şimdi mektepte muallim [öğretmen] ağzından dahi işitmesiyle böyle sözlere dikkati daha ziyade artıp var kuvvetiyle ezberlemeye başladı. Yalnız ezberlemek değil işbu güzel sözlere bakarak yaşamaya ve kendisinin fikrini ve işini bu sözlere uydurmaya çalışıyordu.

"Kağa" gayrilerle görüştükte daima tatlı sözlü, güler yüzlü ve hizmete hazır bulunmaya âdetlenmiş idi. Kendisine bir hadsizlik etseler açuvlanmaz [sinirlenmez], ağlamaz sabreder hatta bir şey yok gibi gülmeye çalışır idi. Kendisini böyle tutmak lazım geldiğini "Kağa"ya ta evlerinde sabî [çocuk] vaktinde anası öğretmeye başlamış idi. Anasından öğrenmek [1912/40-2] değil Kağa bu âdetleri gayrilerde göre göre alıştı. Mektebe geldiğinde muallim [öğretmen] dahi bu yolda ahlak dersi verdiğini gördü (ahiri var)

Ondan Bundan: Yaponya Çocukları [1911/44-3]

Yaponlar çocuklarını ta sâbi vaktinde iken katı soğuğa dayanıklı ve çıdamlı [sağlam] edip terbiye ederlermiş. Şöyle ki kışın

karlı ve soğuk bir gününde buzlu suya girip yıkanan Yapon çocuğuna hiçbir şey olmuyormuş.

Ondan Bundan: Yaponlarda Tarih Dersi [1912/07-3]

Birkaç sene mukaddem [önce] Mançurya'da Rus- Yapon muharebesi olup geçen yerlerde vakit vakit birçok Yapon mektepleri dolaşıyorlar. Bunlar burada mezkûr [bahsi geçen] muharebenin tarihini okuyorlar imiş. Mektepte oturup kağıttan okumaya kanaat etmeyerek, atalarının muharebe ettiği Port Arthur tepelerini, Liyauyan kalelerini mahsus yerine varıp görüp tarihini şu yerlerde okuyorlar ve defterlerine kayıt ediyorlar imiş.

Ondan Bundan: Kırgızlarda Haber [1912/07-3]

Malumdur ki Kırgızlar ucu bucağı olmayan geniş sahralarda birer ikişer yurt alarak göçebelikle yaşarlar. Bazen birbirlerine uzaklıkları yüz, iki yüz verst olur. Bununla beraber etrafta ne var, ne yok bilmek haber almak isterler. Bunun için Kırgız sahrasında giden bir atlı diğer bir atlıya rast geldikte yaki bir yurt yanından geçikte yolcudan:

- Ne haber bar?

Diye soramak [sormak] âdettir. Haber soraldıkta [sorulunca] uzaktan gelen kişi her ne haber işitti ve gördü ise söyleyip geçer, haberi işitenler diğerlere ve bunlar daha ileriye söyleyip bir haber az vakitte umum [bütün] sahraya ağız ağızdan yayılır.

Dünyada En Büyük Saat [1911/27-1]

İngiltere'nin Liverpol şehrinde yeni yapılmış on katlı bir binanın yukarı katı üzerinde bulunan bir kuleye büyük bir saat vazolunmuş [konulmuş]. İşbu saatin bulunduğu mahalin yerden yüksekliği 100 arşındır. Kule dört taraflı olup her yüzünde birer saat levhası vazolunmuş [konulmuş]. İşbu dairevi levhaların her birinin katrı 12 arşın arzında olup akrep ve yelkovanlarının uzunluğu 10 ve 8 arşın uzunluğundadır. Rakamlarının yüksekliği birer buçuk arşın miktarındadır. İşbu saat levhalarından biri mahaline vazolunmazdan konulmadan] mukaddem [önce], hane sahibi tarafından büyük bir odanın ortasına sofra tarzında konulup etrafında elli kişi yan yana oturtularak ziyafet verilmiştir.

Hava Poçtası [1911/27-2]

Ayak poçtası [postası], at ve deve poçtası [postası], araba poçtası [postası], güvercin poçtası, demiryol poçtası, parahod [gemi] poçtası, velosiped [bisiklet] ve aftomobil poçtası [postası] derken bugün de havada uçan uçkıç [uçak] maşina poçtası [makine postası] dahi çıktı. Hindistan'ın Allahabad şehrindeki sanayi sergisinde, mahsus [özel] yapılmış uçkıç maşina [uçan makine] sergiden verilen mektupları her gün İskele şehrine taşıyor imiş. Böyle mektuplar üzerine uçkıç maşinanın [uçak aracının] resmi bulunan mihr [güneş] vazolunuyor [konuyor].

London Hırsızları [1911/27-2]

London hırsızları (oğrıları) hakkında gazetelerde şöyle bir haber görüldü. Geçenlerde London ahalisinden birisi onda bulunmadığı sırada içeriye bir hırsız girmiş. Öteberiyi aktarıp topladığı hayli kıymetli eşyayı çuvala doldurmakta iken odaların birinden bir papaz çıkıp yavaşça hırsızın yanına yakınlaşır ve asla hiddet ve gazap göstermeyerek hırsızın omzuna bir elini koyarak diğer elinde incili tutarak hırsıza der ki:

- Ey oğul! Bilirsin ki hırsızlık iyi şey değildir. Allah karşında büyük günahtır. Zannetme ki senin gibi aklı başında olan güzel bir adam benim gibi bir Allah ve kul hizmetçisinin malını acımadan alsın götürsün.

Papaz bu sözlerden sonra İncil'den dahi hırsızlığın fenalığına dair hayli ayetler okur. Hırsız utanıp kızarıp özür dileyerek çıkar gider. Bunun arkasından papaz dahi çuvalı yüklenip kapıdan çıkmakta iken hanesahibi kapıya gelmekte olduğundan papazı durdurur. Meğer bu da hırsız imiş. O da başka kapıdan girmiş. Diğer hırsıza tesadüf etmekle onu aldatarak kendi işini görmüş.

İngiliz Hırsızı böyle oluyormuş.

Kahraman Çocuk [1911/27-2]

Tiflis şehri içinden akan Küre nehri kenarında oynarken iki yaşında bir kız çocuk suya düşüp boğulmaya başlar. Bunu gören çocuklar korkuşup ne yapmayı bilmezler. Bunlar arasından Vanya Poturjebiski namında 12 yaşında bir çocuk hemen kendisini suya

atıp suyun dibine gitmeye başlayan kızcığı yakalayıp güç bela ile kenara çıkarır ve boğulmaktan kurtarır. Buna mükafat olarak genç kahramana gümüş madalya verilmiş.

Uzun Ömür [1911/27-2]

Varşova civarında bir karyede [köyde] 102 yaşında ihtiyar bir kadın vefat etmiş. Bu kadının vefatından sonra evlat ve hafidlerinden (torun) 90 kişi kalmıştır.

Denizde Hem Karada [1911/27-2]

Bu günlerde Fransız mühendislerinden Rovalya karada hem denizde yürüyen aftomobil [otomobil] yapıp çıkarmış. Bu aftomobil karada giderken karşısına gelen derin nehirleri ve gölleri hiçbir toktavsız [duraksız] geçip gidiyormuş.

Gece Saatleri [1911/27-2]

London'da bir nev' [tür] cep saatleri ihtirâ [icat] olunmuş gece karanlıkta dahi bakıp vakit bilmek mümkün imiş. Bu saatlerin rakamları ve yelkovanları kendi kendine aydınlık veriyorlar imiş. Fiyatları 15 ruble miktarında.

III. 6. MEŞHUR ADAMLAR ve MEŞHUR ÇOCUKLAR
[ÜNLÜ KİŞİLER]

Mir Alimcan Han Hazretleri Emir-i Buhara-yı Şerif

[1911/12-1]

Buhara Hanlığı en eski ve en meşhur Müslüman devlettir. Eski zamanlarda Buhara ve Semerkand'da pek çok âlim ve zi-fünun [bilimli] ehl-i marifet adamlar dünyaya gelmiş ve yazdıkları kitaplar hâlâ bugüne kadar Âlem-i İslâmiyetin [İslam aleminin] her tarafında okulmakta bulunmuştur.

Bu ülkenin hâzırda emiri, padişahı Mir Alimcan Han'dır. Emir Alimcan Hazretleri civan vaktinde ilim ve marifet tahsil etmek için cennetmekan atası canibinden [tarafından] Peterburg'a gönderilmiş idi. Nikolayefski Askerî Mektebi'nde dört sene tahsil kılıp Rus dilini gayet yahşi [iyi] öğrenip Buhara'ya kaytmış idi [dönmüştü].

Mir Alimcan Han köp [çok] işbilir bir zat-ı âlîdir. Buhara Müslümanlarına köp [çok] faydalar kılacağı malumdur. Tahta oturduğu günden güzel emirler ve fermanlar çıkardığı ve vatanının âbad [şen] ve mesud bolması [olması] için çalışacağı anlaşıldı. Hüdâ Teâlâ muvaffakiyet versin.



Resim: Tahsil çağında alınmış resmi şudur.

Türkistan'da Yetişen Urefâ ve Meşâyih-i Muhakkikinden Bazıları [1911/14-2]

Şah-ı Nakşîbend -kuddise sırruh- İsm-i âlîleri "Muhammed Bahaeddin" olup pir ve müesses tarikat Nakşîbendiyedir. "Buhara" kurbunda [yakınında] doğmuşlar ve "Kasr-ı Arakan" karyesinde [köyünde] 791 sene-i hicriyesinde vefat etmişlerdir.

Tasavvufa müteallik "Delîlü'l-Âşikîn" ile "Hayatnâme"leri nâm [adlı] kitapları erbâb-ı irfân [ilim sahipleri] arasında pek makbuldür.

Şeyh Necmüddin Kübrâ -kuddise sırruh- bir zât-ı âlîcenâbdır. Menşe'leri "Harizm", lakabları "Kübrâ ve Ebû'l Cenâb"dır. Makâlât-ı muhakkikâneleri ind'el-urefâ senet ittihâz olunur. Zîr-i terbiye-i âliyelerinde sâhib-i tasnifât pek çok zevât-ı kirâm yetişmişlerdir. 618 sene-i hicriyyesinde Mağol [Moğol] askeri tarafından şehit edilmiştir.

Akvam-ı âliyelerinden "usûl-i aşere" nâmıyla Kalilü'l-elfaz kesiru'l-manâ cem olunan mecmuun şerîfesi cümle [bütün] urefâ ve ulemâya malumdur.

Aziz Nesefî –kuddise sırruh- Şeyh Sadeddin Hamevî halifelerinden olup sultan "Celâleddin bin Harzemşah" muâsırlarından idiler. Müellifât-ı âliyelerinden: Menâzilü's-Sâirîn. "El Maksadü'l-Aksa", "Keşfü'l-Hakâyık", "Zübdetü'l-Hakâyık" meşhurdur. Rıhletleri 618'de Eberkuh'dadır.

Şeyh Mesud Buhârî -kuddise sırruh- pek çok ilim sahibi bir büyük zât idi. Müellifat-ı âliyelerinden [büyük eserlerinden] "Nurü'l-Uyun", "Emü'l-Fezâyih", "Merâil-i Ârifin" meşhurdur.

Mevlana Şeyh Sadreddin Konevî -kuddise sırruh- Cenâb-ı Şeyh Ekber'in nefes-i kâmiline mazhar olan bu zât-ı âlî "Allame-i Şirâzi", "Müeyyidüddîn Cündî", "Şemseddin-i Eygî", Fahrüddin Irâkî, "Saîdüddin Fergânî" vesaire gibi pek çok ulemâ ve urefâ yetiştirmişlerdir. Müellifatı: "Nefehâtü'l İlahiy", "Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîfe", "Şerh-u Hadis-i Erbain", "Miftâhu'l-Gayb", "Fükuk", "Tabsıratü'l-Mübtedî"dir. Rıhletleri 671'de Konya şehrindedir. Hazreti Mevlana ile olan musâhabe [görüşme] ve "Nasîruddin Tusî" ile vuku bulan yazışmaları meşhurdur. Her ikisi de fazl ve kemâllerini musaddak [onaylamış] idi.

Türkistan'da Yetişen Müfessirîn-i Kirâm [1911/15-2]

Ebu'l-Kâsım Muhammed Bin Ömer El-Zemahşerî: - Rahmetullahi Aleyhi- Harezm'in Zemahşer karyesinde [köyünde] şöhreti tarif ve beyandan müstağni olan bu zât-ı âli "tefsir", "hadis", "fıkıh", "lugat", "maânî", "beyân", "nahv" ilimlerinde zamanın en birincisi idi. Padişaha müellifâtından "Keşşâf" ismiyle be-nâm tefsir-i şerifi, ilm-i lugatten "Fâiku'l-Luga", "Müteşâbihü'l-Esmâ"sı, "Esâsü'l-Belâga" ismindeki eseri, "Kamus"ı ile yine "Dakâyık" lugate dair "Mukaddimetü'l-Edeb"i nahivden "El-mufassal", "Enmüvezziç", "El-müfred", "El-müfred ve'l-Müellif"i, ilm-i ahlak ve emsalden "Etvâkuz-Zeheb" ve "Nevâbigu'l-Kelim", "Müstaksi'l-Emsâl"i ve ferâizden "Elferâiz"i muhaddarattan "Rabiü'l-Ebrar ve Tavsu'l-Ahbar"ı, aruzdan "Kıstas"ı meşhur-ı ilim olduğu gibi "Muhtasar fi Muvafakatü'l-Sahabe", "Kitâb-ı Esmai'l-Edviye ve'l-Cibâl", "Nesâyihüs-Sagir" ve "Nesâyihü'l-kibâr", "Tesliyetü'l-Darir", "Şerhu Ebyât-ı Sibeveyhi", "Samimü'l-Arabîyye" gibi eserleri dahi meşhurdur. Vefatı (538) sene-i hicriyesinde Harezm'in Cürcan (Gürgen) şehrindedir. Mekke-i mükerremede çok zaman mücâvir kaldığından kendisine "Cârullah" lakabı verilmiştir.

Mevlana Kaşgay-i Sebzevari (aleyhirrahme): Ulemâ ve urefâ meyanında (Hüseyin Vâiz) ismiyle be-nâmdır. Müellifâtı: Cevâhirü'l-Tefsir, Lübbü'l-lüb, Mevâhib Aleyh, Risâletü Ahlak-ı Hamide ve sairedir.

Mevlana Cemaleddin Ebû Abdullah Belhi: (aleyhirrahme) 80 cilt Hâfil ismindeki tefsir-i şerifi telifâtının [eserlerinin] en meşhurundandır. Rıhletleri 699 senesi Mısır'da vuku bulmuştur.

Mevlana Şeyh Şehabeddin: (kuddise sırruh) Ulemâ ve meşâyihin meşhurlarındandır. Müellifâtından Uyunu'l-Tefâsir ismindeki tefsir-i şerifi ile tasavvufa müteallık Risâletü'n-Necât ismindeki kitapları meşhurdur. Rıhletleri 780'de Ayanlug'tadır.

Ebulleys-i Semerkandî: (aleyhirrahme) Zikr-i âlileri "Türkistan Ulemâsı" nam kitabımızın fukahâ faslında olup tefsir-i âlileri meşhurdur.

İsa Hafs Ömer En-Nesefî: (aleyhirrahme) Zikr-i âlileri mütekellimîn faslında mezkûr olup telif buyurdukları tefsir-i şerifin ismi Teyessür'dür.

İmam Ebû Mansur Maturidî: (aleyhirrahme) Zikr-i âlileri mütekellimîn faslında olup ism-i âlilerine muzaf tefsir-i âlileri vardır.

Mevlana Şeyh Ali Es-Semerkandî: (kuddise sırruh) Telif-i âlilerinden olan Bahru'l-Ulûm ismindeki tefsir-i şerifleri ârifler ve fâzıllar arasında hırz-ı can edilmektedir. 927 sene-i hicriyesinde Ankara şehri kurbunda ahirete intikal etmiştir.

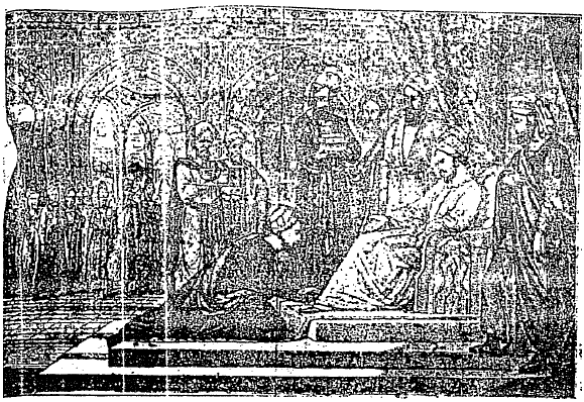
Ebu Hafs Ömer Bin İshak İbni Ahmed el-Gaznevî: (aleyhirrahme) Meşhur müfessirîn ve fukahâdan olup tahsili Hind ulemâsından olduğu için telif buyurduğu tefsir-i şerif Sirâcü'l-Hindî ismiyle meşhurdur. Sair telifâtı Şerhu'l-Mugni, Şerhu'l-Hidâye, Şerhu'l-Bedi'-i İbni Sagâni, Şâmil fi'l-Fıkh, Gurretü fi Şerh-i Mezheb-i Ebi Hanife'dir. Rıhleti 773'tedir.

Hâfızüddin Ebû'l Berekât Abdullah Bin Ahmed Bin Mahmud En-Nesefî: (aleyhirrahme) Ecille-i müfessirîn ve fukahâdan olup Medârikü't-Tenzil ismiyle şöhret bulmuş olan tefsir-i şerifin sahibidir. Sair telifâtı fıkıhtan "Kenz" usûlden "Menar", "Umde" ile "Kitâbu'l-Menâfi fi Şerhu'l-Nafi", "Müstasfâ", "Kâfi fi Şerhu'l-Vâfi"dir.

İbn Sînâ [1911/17-2]

Türkistan ulemâsından (Ebu Ali Hüseyin bin Abdullah) şeyh'ür-reis unvanıyla meşhurdur. Hükemâ ve etibbâ-yı İslâm'ın pişvâsı [önderi] olup âlem-i İslam'ın Aristo ve Hipokratıdır. Şöhreti âlem-i İslam'a münhasır [sınırlı] olmayıp Avrupaca dahi kurûn-ı vustadan [Ortaçağdan] beri (Avisin) [Avicenne] ismiyle meşhur ve müteârif olmakla eskiden beri Latinceye tercüme edilmiş olan telifâtı [eserleri] Avrupa mekâtibinde tûl-ı müddet düstûru'l-amel tutulmuş ve bütün âlemin talebesi ellerinde tedâvil etmiştir. Pederi Belhli olup, Nuh bin Mansur Samani'nin zamanında Buhara'ya intikâl ile ve Buhara civarında kâin (Hermişin) karyesine [köyüne] memûr olmuş ve karye-i mezkûrenin civarında kâin Efşine karyesinden [köyünden] Sitare isminde bir kızla tezevvüç ederek [evlenerek] sahib-i tercüme orada 370 senesi saferinde [safer ayında] dünyaya gelmiştir. Bâde [sonra] Buhara'ya

giderek, az zaman zarfında edebiyat ve ulûm-i diniyeyi ve hesab ve hendese ve heyet ve mantık gibi fünûnu bâde't-tahsil, tâb ve hikmetin tahsiline başlamış kaffe-i ulûmda muâllimleri ile mübâhase ve münazaraya girişerek vaktinin ulemâsını hayrette bırakacak bir zekâvet ve istidâd göstermiş idi. Muahharen [sonradan] tecrübe ve mümarese maksadıyla icra-yı tabâbete başlayarak bir taraftan kütüb-i tıbbiye-yi mevcudiyenin kâffesini mütalaa ve tetebbûyla beraber bir taraftan dahi kendi tecaribinden bilistifade. Daha yirmi yaşına basmadan bu fendeki mahâret ve hazâkat-ı fevkalâdesi [fevkalade ustalığı] meşhur olmağa başlamış idi. O sırada Nuh bin Nasır Samani'yi dahi tedavi etmekle, kendisine kesb-i intisap etmiştir.



Resim: İbni Sina, Emir Nuh Samani huzurunda

Mülûk-i Samaniyeye mahsus olan mükemmel bir kütübhaneye îsâl olunmuş ve orada hariçte nüshaları bulunmayan nice kütubu [kitapları] nefsiyeye destres [nail, ulaşmış] olarak, gece ve gündüz mutalaaya başlamış idi. Bir müddet sonra mezkûr [bahsedilen] kütüphane yandığından, nüshaları kalmayan nice kütubun muhteviyatı [kitapların içeriği] İbn Sînâ'nın hafızasına münhasır [mahsus, özgü] kalmış idi. Pederi, mülkiye memuriyetlerinde bulunduğundan, kendisi dahi bir müddet pederi muininde devr-i bilâd etdikten sonra İbn Sînâ 22 yaşında iken pederi vefat etmiş ve o zamanda Samanilerin devr-i nektebi hülûl etmekle terceme-i Buhari'yi terk

ederek ...[20] (Gürgenç) şehrine gitmiş ve Hace Ali bin Mümin'e intisap etmiş ve k...[21] mahsusat tayin olunmuş idi.

İbn Sînâ 428 senesi ramazanında doksan yaşında olduğu hâlde Hemedan'da vefat etmiş. Tavâif-i mülûk beynindeki [arasındaki] rekabet ve husumet sebebiyle ve kendisinin bunların bazısına intisabı münasebetiyle müddet-i ömründe iki defa hapis ve kalebend olmuş ve kitaplarının bazısını mahpûsiyeti [tutukluluğu] hâlinde yazmıştır. İbn Sînâ'nın âsârı pek çok ve pek mühim olup ekseriyeti tıb ve hekimlik, ise de sâir kaffe-i ulûma dair dahi eseri vardır.

Timurlenk yaki Şah Timur [1911/18-2]

Timurlenk beyzade evladından olarak Buhara'nın Şehrisebz kalesinde doğmuş. İbtida şu zamanın hanlarına hizmet edip bâde halkların ricası ve saylavı [seçimi] ile Semerkant'a emir olmuş. Timurlenk gayet akıllı, cesur, bahadır ve dûrbîn gözlü bir adam idi. O zamanda Türk ve Özbek tâifeleri ayrı ayrı birçok hanlara, emirlere tâbi olup öz arası iddia ve muharebelerden halâs olamıyorlar idi.

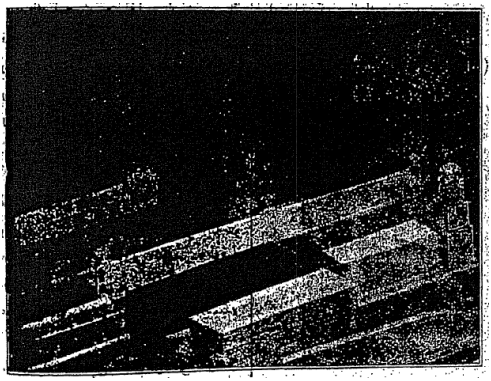
Emir Timur'un en büyük fikri ve en büyük hizmeti Türk ve Özbek tâifelerini bir kola, bir idareye alıp Azya'da [Asya'da] büyük Türk devleti kurmak idi. Ömrü varı ettiği muharebeler bu fikre binâen gibi görünüyor. Vaka kurduğu devlet en büyük Türk devleti olup Kâşgar'dan Anadolu içlerine kadar, Kırgız sahralarından Bahr-ı Hind'e [Hint Denizine] kadar cayramış [yayılmış] ve Osmanlı Türklerinden mâadâ [başka] cümle [bütün] Türk akvamını bir idareye, tahtına cem etmiş. Lakin oğulları bu büyük fikre hizmet edemeyip vefatından sonra Devlet-i Timuriye'yi hisse hisse bölüşüp tekrar tavaif-i mülûk usûlüne getirdiler ve tekrar Türkler zayıf düştüler.

Şah Timur Hindistan'ı dahi fetih ve ahir ömründe Çin seferine çıkıp bu seferde soğuk alıp vefat etti. 771 sene-i hicriyede tahta urup [çıkıp] 38 sene padişahlık etti.

Cihangirler, fâtihler arasında birincidir. Eski Rumların İskender'inden, Frenklerin Napolyon Bonapart'ından ve Moğolların Cengiz'inden daha büyük Türk cihangiri idi.

[20] Sayfa bozuk, okunmuyor.
[21] Sayfa bozuk, okunmuyor.

Türbesi, mezarı şehr-i Semerkant'tadır. Aşağıdaki resim Şah Timur türbesinin içerinden görünüşüdür. Bu türbeye özünden mâadâ yakın ulemâ ve ümerasından bazıları defnedilmiştir.



Resim: Şah Timur Türbesi

Hazret-i Osman [1911/22-2]

Osman bin Affan hazretlerinden başka sahabeden birkaç zatın ismi olup, başlıcaları birerce adı zikrolunur: "Osman bin Hanif El-Ensari el-Avsî" ki Uhud gazasında vesair gazasında maiyet-i Hazret-i Nebevî de bulunup, Hazret-i Ömer'in (rad.) zaman-ı hilafetlerinde Irak arazisini mesahaya [ölçmeye] memur olmuş, ve Hazret-i Ali'nin (rad.) hilafetinde Basra valiliğine nasbolunarak [tayin edilerek], Cemel vakasında oraya giden Talha ve Zübeyr ile Aişe (radhüm) tarafından ihrac olunmuş ve bu vakadan sonra Abdullah bin Abbas (rad.) Canib Murtazavî'den Basra valiliğine nasbolunmağla, sahib tercüme Küfe'den sakin olmuş, ve Muaviye zamanında irtihal etmiştir. Biraderi Süheyl bin Hanif dahi sahabeden idi. – "Osman bin Talha bin Abdullah bin Abdüluzza bin Osman bin Abdüddâr bin Kusey bin Kilab bin Mer'e'l-Kureşî" peder ve ummi ve birkaç biraderi kafir oldukları hâlde Uhud vakasında katlolunmuş, ve kendisi Hudeybiye vakasında Halid bin Velid hazretleriyle birlikte Medine'de sakin olup, feth-i Mekke'de hazır bulunarak, Kabe'nin miftahı buna ve ammzadesi Şeybe bin Osman'a itâ buyurulmuş idi. Rıhlet-i Hazret-i Nebevîye dek Medine'de kalıp, bâdehu [sonra] Mekke'ye avdet, ve 42 tarihinde orada vefat etmiştir. Ecnadeyn muharebesinde dahi bulunduğu

mervidir. –"Ebu Abdullah Osman bin Ebû'l-As es-Sekafî" ki Benî Sakif vâfidiyle nezd-i Hazret-i Nebevîye gelerek, sene-i vâfidinin en küçüğü olduğu hâlde, fıkıha ve kıraat ve Kur'an'a meyl ve istidadı olduğundan Canib-i Nebevîden Taif'e emir nâsıb buyurulmuş, ve rıhlet-i risalet-penahîye kadar Taif emaretinde kalıp, ehl-i Taif'in irtidadına mâni olmuş, ve hilafet-i hazret-i sıddikîde dahi ibka olunarak Hazret-i Ömer (rad.) hilafetinin ikinci senesi Umman ve Bahreyn valiliğine nâsıb olunmuş, ve biraderi hükmi Bahreyn'e irsal ile, kendisi Umman'da (Tevec) kasabasını zabt ve imar ederek, Hazret-i Ömer ve Osman (radhüma) hilafetlerinde kışın orada kalır ve yazın gazaya gider idi. En sonra Basra'ya çekilip, orada nesli kalmıştır. Hasan Basri vesair tâbiin kendisinden rivayet etmişlerdir. – "Ebu Kuhafe Osman bin Amir bin Amr bin Keib bin Said bin Neyyim bin Merh bin Keib el-Kureşî el-Letimi" ki Hazret-i Sıddik-i Ekber (rad.) efendimizin pederleri olup, feth-i Mekke'de, pek yaşlı olduğu hâlde, oğlu tarafından nezd-i Hazret-i Nebevîye götürülerek, şeref-i İslamla müşerref olmuş, ve Hazret-i Eba Bekir'in irtihalinde berhayat [sağ, canlı] olup, 14'üncü sâl-ı hicride [hicri yılda] 97 yaşında vefat etmiştir. – "Ebu Lesaib Osman bin Mâtun el-Kureşî el-Câmhi" ki kudema-ı sahabeden olup, İslam'a gelenlerin on dördüncüsüdür. İlk kafile ile Habeş'e hicret edip, avdetinde ibtidâ ammizadesi Velid bin el-Mağire'ye iltica etmiş ise de Resulullah (s.a.v.) efendimizle sair ashabına küffâr-ı Kureyş tarafından eza ve cefa olunduğunu görünce, kendi nefsini temin etmeği münasib görmeyerek, fahr-ı kâinat efendimizle ashabına iltihak etmiş, ve bâdehu [ondan sonra] Medine'ye muhaceret edip, Bedir gazasında hazır bulunmuş, ve küffâra karşı ziyade gayret ve cesaret göstermiş idi. Hicret-i nebevînin ikinci senesi vefat edip, mefhar-ı enbiyâ [peygamberlerin övüncü] efendimizin ziyade tesirini mucib olmuştu. Sabır ve kanaatkar ve müttaki bir zat olup, tahriminden [yasaklanmadan] evvel şaraptan ve sohbet-i nisadan ictinab ederdi [kaçınırdı].

Selahattin Eyyubi [1911/25-3]

"Melik Nasr Ebû'l-Mazhar Yusuf bin Eyüb bin Şadi" Mısır ve Şam ve Hicaz ve Yemen cihetlerinde hükümet süren ve birçok şubelere inkisam eden Devlet-i Eyyubiye'nin müessisi ve birinci

hükümdarı olup, kabâil-i ekraddan (Revadiye) kabile-i kebiresine mensup idi. Apa ve ecdadı Azerbaycan'ın Arran cihetinde vâki (Duvin) kasabasından idi. Büyük pederi Şadi Necmeddin Eyüb ve Esedüddin Şirkuh nam iki oğlunu ahz ile [alarak] kasaba-i mezkûreden çıkarak Bağdat'a ve oradan Tikrit'e gidip orada vefat etmiş, ve oğulları Irak'ta Sultan Mesud Selçuki'nin şahnesi [şehir zabıtası, inzibat memuru] olan Mücahideddin Bihruz'un hizmetine girip Tikrit muhafızlığı bunların büyüğü olan Necmeddin Eyüb'e verilmiş idi. O sırada Tikrit'ten geçen Musul hâkimi İmadüddin Zengi'nin Dicle'yi geçmesine yardımı vuku bolmağla [olmakla], bunun tarafından maiyetine celbolunarak, İmadüddin Zengi Balebek'i fethettikte muhafızlığı Necmeddin Eyüb'e vererek, İmadüddin Zengi'nin vefatından sonra dahi iki kardeş bunun oğlu Nureddin Mahmud'un hizmetinde kalmışlardı. Sahip terceme-i Selahaddin Yusuf 532 tarihinde Tikrit'te doğup Balebek ve Dımaşk'ta pederinin yanında terbiye olunmuş ve ehl-i salibe karşı vukuu bulan muharebatta ibraz-ı şecaat ve cesaret etmiş idi. 558 tarihinde ümmi Esedüddin Şirkuh maiyetinde [beraberinde] imdat için ve bâde 562'de ve 564'te vezir-i Mısır Şaver'in ehl-i salible olan ittifakını bozmak için, üç kere Mısır'a sefer edip üçüncü seferinde ümmi Esedüddin Şirkuh Şaver'in yerine halife-i Fatımiyye'nin ahiri olan Azadeddin Lidinillah'ın veziri olmağla Selahattin dahi mukarrer muavini olmuştu. Yine o sene Esedüddin Şirkuh vefat etmekle yerine Selahaddin vezir-i Mısır olup memleketin ulemâ ve üdebâsını ve bütün ahaliyi tarafına celb ile büyük bir kuvvet ve miknet kesbetmiş ve 557'de Azadeddin Lidinillah'ın vuku-ı vefatıyla, Selahaddin onun yerine melik-i Mısır olmuş ve Fatimiyye'nin hutbesini ref' ile Halife-i Abbasiyeden Müstezi Binurullah'ın namına hutbe okutmuş ve mezheb-i Şii'yi ref' ederek mezheb-i Şafii üzere kadılar nasbeylemiştir. Her ne kadar Selahaddin ismen Şam ve Celb sahibi Nureddin Şehid bin İmadüddin Zengi'ye tabi addolunurduysa da hakikatte müstakil olup nihayet 569'da müşârünileyh [adı geçen] dahi bilâ-veled [evlatsız] vefat etmekle, Şam hıttası dahi kemalen Selahaddinin zabtına geçmiş ve Cezayir'e ve Diyarbekir taraflarını Atabekân-ı Musul'dan vesair mülûk-ı tavaifin yedinden aldığı gibi, mukaddema biraderzadesi Turan Şah'ı Yemen'e göndererek hıtta-ı

Yemeniye'yi dahi fethetmiştir. Ve kesirüladed olan akraba ve taallukatını Dımaşk, Halep, Hama, Humus vesaire bilâda [beldelere] hakim ve emir nasbederek Kudüs'ün ve Şam sevahilinin bazı cihetlerine müstevli olan ehl-i salibe karşı şiddetli hücum ve müdafaalara girişmiş ve memalik-i mezkûrenin ekserini istihlas ederek Avrupa'nın her tarafından seyl-i bela gibi akın akın gelen ehl-i salibe göre mutaassibiyetini her yerde külliyyen münhezim ve perişan ve nice prens ve krallarını esir etmiş idi. 22 sene hükümet sürüp 589'da Dımaşk Şam'da 57 yaşında irtihal etmiştir. Cesur, şeci', adil, kerim, merhametli, kaffe-i ulûma ve hatta ilm-i tıbba dahi vakıf idi. Frenkler Selahaddin'in etvâr ve ahlakına meftun olup düşmanları oldukları hâlde ilâ-yevmine hâzâ namını hürmet-i mahsusa ile yad ederler. Selahaddin'in devrinde Frenklerin memalik-i İslamiye'de gördükleri âsâr-ı ümran ve medeniyet ve adalet, Avrupalıların tarik-i temeddüne süluk etmelerine sebep ve numune olmuştur.

Büyük Adamlar: İbn Haldun [1911/49-1]



Bundan altıyüz sene mukaddem [önce] yaşayan İslam ulemâsından "İbn Haldun" hazretleri ki asıl ismi "Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed Hadrami" idi. Ceddi yani büyük atası Haldun An aslı Ceziretü'l Urbin Hadramut vilayetinde olup nesli evvela Endülüs'te ve bâdehu Tunus'ta ikamet ettiklerinden sâhib-i tercüme İbn Haldun hazretleri 732'de Tunus'ta doğmuş idi (vefatı 806 hicri). O vakitlerce makbul ve mûteber olan usûl ile ulûm ve fünun tahsil ettiği, bâdında Tunus hâkimi Muhammed bin Tafragîn hizmetine girdi. Bundan sonra Sitte, Cezayir, Tilimsân,

Biskre tarafında gezip mahallî ümerâ [yerel emirler] tarafından izaz ve ikram olundu. Daha gençken İbn Haldun'un ilim ve bilgisi mağribin bütün etrafına dağılmış, şöhret bulmuş idi.

755'te Fas sultanı tarafından mahsus davet olunup kendisine büyük memuriyet verildi. Fas sultanı ulemâyı sever bir zat olduğundan İbn Haldun bunun sayesinde daha ziyade okur, mâlûmatını artırır ve kendisi şiir yazar ve telifât [eser yazma] ile meşgul bulunurdu. Fakat burada birtakım düşmanlar peyda olup kendisine haset ettiklerinden Fas'ı terk ile Gırnata'ya geldi. Buradan Kastilya nam Hristiyan memleketi hükümdarı tarafından davet olunup büyük hürmet gördü. Kendisine burada kalmak, müderrislik etmek teklif olunsa da kabul etmeyip geri Gırnata'ya ve buradan yine de Tunus ve Cezayir tarafına geçip türlü memuriyet ve hizmetlerde bulundu. Bir aralık Mısır'a gelip kadı'l-kudat olmuş idi. Bu esnada Suriye'yi basan Timurlenk'e karşı Mısır hükümdarı ile beraber çıkıp düşman olduğu hâlde Timurlenk tarafından büyük hürmet gördü. Ve yeniden Mısır'a kaytmasına [dönmesine] izin verilip burada Camiü'l-Ezher'de ders verdi.

İbn Haldun'un tarih, edebiyat ve mantık ilimlerine dair birçok eserleri vardır. Tarih yazarken ve mütalaa ederken tahkik ve tedkik etmek, tarihlerdeki hataları bilâ tahkik kabul etmemek gerek olduğunu ilk defa anlatan ve gösteren İslam müverrihlerinin mefhârı olan İbn Haldun hazretleridir. Yedi büyük cilt tarihinden başka bir Gırnata Tarihi, mantık, edebiyat vesaire ilim ve fenlere dair birçok eserleri ve hayli şiirleri vardır. Hususan Afrika kıtasında "Berber" kavmi hakkında ilk defa mâlûmat toplayıp vücuda getirdiği tarih, bütün Avrupa müverrihlerinin mercii olmuştur.

Eserlerinin bazı sağ kalmış kol yazma nüshaları İspanya kütüphanesinde mahfuzdur. [1911/49-2] Tarihinin mukaddimesi Mısır ve İstanbul'da ve Avrupa lisanlarına tercümesi dahi Avrupa'da defa defa tab olunmuştur.

Burada dercolunmuş [yayımlanmış] resmi İstanbul'da Suphi Paşa tarafından neşrolunmuş "Mukaddime"sinden naklolundu.

"Mukaddime-i İbn Haldun"da bahs olunan bazı maddeler şunlardır: Tarihin mahiyeti, tarihin tenkidi ve muhakeme ile okumak gerekliği, tarihte tesadüf edilen hatalara dikkat, küre-i

arzın coğrafyası, iklim ve havanın insanların ahlak ve tabiatına tesiri, hakikati bilmenin yolları, tedbir-i aile, tedbir-i cemaat ve hikmet-i hükümet, fikrî ve iktisadî terakki, devletlerin batmasının zevalinin sebepleri, devletlerin mâmuriyeti için ahalinin çalışmasının tesiri, türlü hüner ve sanatlara dair mâlûmat, aksâm-ı ulûm ve fünun ve gayrıdır. Şöyle ki Mukaddime-i İbn Haldun nadir ve gayet kıymetli eserlerdendir.

Büyük Adamlar: **Mirza Fethali Ahundof** [1911/49-2]

Kafkasya'da yetişen Müslüman muharrirlerden merhum Mirza Fethali Ahundof'un doğduğundan itibaren bugün yüz sene tamam oluyor. Bu münasebet ile Kafkasyalı İslam kardeşlerimiz bugün millî bayram ediyorlar. Merhum edip ve muharrir-i millînin ruhunu ve namını yad ediyorlar. Bunun için Bakü'de yerli Müslümanların mûteber kişilerinden ibaret mahsus bir heyet teşkil olundu.

Mirza Fethali, eserlerini Türkçe yazdığından bugün yalnız Kafkasya değil cümlemize bayramdır.

Mirza Fethali 1811'de Nuha[22] şehrinde doğmuş idi. Daha gençken validesi vefat ettiğinden dayısı Hacı Ali Asker'in elinde kaldı. Hacı Ali Asker gözüaçık ve okuv yazuv [okuma yazma] sever bir adam olduğundan bunun sayesinde Mirza Fethali vaktine göre güzel terbiye alıp mektepte anadilinden başka Arap ve Fârisî dillerini güzelce okudu.

Dayısı, Mirza Fethali'yi evella ulemâlığa hazırlamak istiyormuş. Okuv [okuma] peşinden gezerken genç Fethali, o vaktin tarikat ehli ve şairlerinden Mirza Şefi' nam zat ile görüşüp biraz da tarikata ve şairliğe çalışmış.

Bundan sonra biraz da Rusça okumak isteyip Şeki'de yeni açılmış işkolaya [okula] devama başlamış ve 22 yaşına kadar okuyup işkolayı [okulu] bitirdikten sonra Tiflis'e gelip namestnik [genel vali] yani Kafkasya Büyük Valisi Kanslaryasına [kantselyariya= ofis] tercümanlık memuriyetine girmiş.

Mirza Fethali, Tiflis gibi büyük şehre, ilim, fen, kitap gibi sevdiği şeylerin büyük meydanına, pazarına geldiğinden işten boş

[22] Nuha (Nuxa): Azerbaycan'ın Şeki şehrinin eski adı.

vakitlerini daima mütalaa ile geçirmiş. Memuriyetinde dahi ilerleyip kendisine hürmet ve itibar olunurmuş. Gerek büyük memurlar ve gerek o vaktin büyük muharrirleri ve şairleri ile dostlaşıp onlar ile ilim ve edebe dair meclislerde sohbet eder ve uzaktakiler ile Türkçe, Farsça, Rusça mükâtebede [yazışmada] bulunurmuş. Bununla beraber telif ve tasnif ile meşgul bulunup en ziyade çalıştığı müzhika (komedya oyunları) ve şiir olmuştur. Meşhur Rus şairi Puşkin, Mirza Fethali'nin asrında vefat ettiğinden buna dair yazdığı gayet tesirli bir mersiyesi ve gayrı âsârı Rusçaya tercüme olundu. Komedyaları o zamanın edipleri tarafından ziyadesiyle takdir olunup Rusçaya tercüme ile Peterburg'un büyük tiyatrosunda temaşaya koyuldu.

Bundan başka birkaç eserleri Fransız, Nemse, İngiliz ve İsveç lisanlarına tercüme ve tab olundular. Eserlerinden bazılarının isimleri "Musibet-i Fahreddin" "Hacı Kara", Merd-i Hasis", "Mösyö Jordan" ve gayrı [ve diğerleri].

Mirza Fethali'nin "Hakkalyakin" namında bir kitabı daha var ise de tab olunmamıştır. Mirza Fethali bütün ömrünü milletin lisanı ve ahvali güzelleşmesine sarf edip hususi surette görüştüğü adamlara daima hoş muamelede bulunur ve yardım etmeyi sever ve cümle [herkes] tarafından sevilir edip ve âlim bir zat idi.

Devlet hizmetindeki sa'y [çaba] ve gayretlerine mükafat, kendisine bulkofnik rütbesi verilmiş idi. Mirza Fethali 1878'de vefat etti.

Huda'nın rahmetinde olsun.

(Mirza Fethali Ahundof'un resmi, ileri nüshalarımızın birinde dercolunacaktır [yayımlanacaktır].)

Büyük Adamlar: İmam Gazali [1912/21-1]

İslam ulemâsının en büyüklerinde ve fukaha-i Şafiyeden İmam Gazali hazretlerinin vefatına rumi hesap ile geçen 1911 senesi ahirinde 800 sene tamam oldu. Hazreti imam hicri 450'de doğup 505'te (rumi 1111'de) vefat etmiş idi (Rahmetullahi aleyhi)

İmamın ismi "Ebu Hamid Muhammed İbn Muhammed El-gazali"dir, ismine "Huccetü'l- İslam, Zeynüddin" elkabını dahi ilave ederlerdi. Horasan'ın Tus şehri civarında Gazal karyesinde [köyünde] dünyaya gelmiştir. İlk tahsili Tus şehrinde olup az vakitte

her türlü ilim ve fünundan büyük hisse aldı. Ondan Nişapur medresesinde ikmal-i tahsil eyledi. Burada 30 sene vakit geçirmiş idi. Bu müddet zarfında Gazali hazretleri ilim ve fazlı ile şu derece şöhret aldı ki kendisini her taraftan şâkirt [öğrenci] ve talebe ve müderrisler [hocalar] ziyarete gelirler idi. Daha sonraları ilim ve marifet kazanmak, öğrenmek ve öğretmek kastıyla seyahate çıkıp Bağdat ve Şam ve İskenderiye şehirlerinde biraz seneler kaldı. Her nereye vardı ise kendisine büyük memuriyetler teklif olunduğu hâlde o yalnız medreselerde dervişane yaşayıp ders vermekle meşgul olurdu.

İmam Gazali'nin seyahatleri esnasında tesadüf ettiği bir vaka müverrihler tarafından naklolunuyor. Şöyle ki günlerin birinde Tus şehrine gelirken imamın önüne yol basıcılar çıkıp arkasındaki torbasını almışlar. İmam dahi baskınlara yakınlaşıp: Rica ederim, torbamı veriniz, zira içinde en sevdiğim ve gerekli kitaplarım vardır. O kitaplar olmasa benim bütün ilim ve mâlûmatım telef oldu demektir. Size ise o kitaplardan bir fayda olmaz. Veriniz geri!" demiş. Baskınların reisi olan kişi buna cevaben demiş ki:

-Biz senin ilmine, mâlûmatına asla el dokundurmadık. Yalnız kitabını aldık. Kitabın elden gitmekle ilmin dahi baştan gitse öyle ilimden ne faydadır? diye kıçkırıp [bağırarak] gülmüş ve kitapları geri vermiş.

Bu vaka Hazret-i İmama çok tesir etmiş. Bundan sonra her ne öğrendi ise kitabı okumak ve unutmamak için saklamamaya çalışıp yalnız okuduğunu anlamaya ve unutmayıp hatırda tutmaya alışmış.

İmam Gazali yalnız ilm-i fıkh değil felsefe ve sair ulûm-ı riyaziye ile iştigal etmiş ve zamanında mevcut Latin, Süryani ve Yunan lisanlarından tercüme olunmaz ne kadar büyük eserler var ise ekserisini mutalaa etmiştir. "İhya-u Ulûmiddin", "Tehafütü'l-Felasife", "Cevâhirü'l-Kur'ân", "Mişkatü'l-Envâr", "Makâsıdü'l-Felâsife" ve bunlardan mâadâ daha nice nice büyük ve meşhur eserleri olduğu gibi, ilim, ahlak ve terbiyeye dair "Eyyühe'l-Veled" namında bir risalesi dahi vardır.

İmam Gazali hazretleri kendi asrında büyük şöhret almış nadir ve emsalsiz bir âlim idi. Sonraları kudret-i ilmiye ve fazl-ı

kemalatı Avrupalılar tarafından dahi takdir olundu. Eserleri Latin lisanına tercüme ile çok vakitler Avrupa'ya üniversitetlerinde ders edilip okutulmuş ve sonraları Avrupa'nın birçok lisanlarına tercüme ve tab olunup cümle [bütün] medenî halklar tarafından tanılmıştır.

Bizde büyük adamlarımızı, meşhur ulemâmızı, mübarek musanniflerimizi hatırlamak onların kim ve nereli olduklarını bilmek ve öğrenmek yoktur. Bunlara karşı layıkı vechile itibar ve ihtiram olunmuyor. Eserlerini okuduğumuz, kitabından ders tahsil ettiğimiz bir musannifin adını zor ile biliyoruz. Kaldı ki onun nerede ve ne vakit doğduğu ve tabaka-i ulûm ve medeniyette nasıl bir mevki tuttuğunu tayin edelim!

Büyük kâtiplerimizi veladet ve vefatlarının sene-i devriyelerinde hatırlamak gibi şeyler bizde âdet olmamıştır. Ümit olunur ki bundan sonra bu cihetlere dikkat olunur. Mualim ve [1912/21-2] müderrislerimiz şâkirt [öğrenci] ve talebe ulemâ-i kiramı hakkıyla tanıtırlar.

Son vakitlerde bizim Rusya'da İslam ulemâsının teracim-i ahvalini yazıp tanıtmak ile meşgul bulunan muhterem muharrirlerimiz Orenburglu Rızaeddin bin Fahreddin Hazretleridir.

"İmam Gazali" risalesinden imam hazretlerinin mufassal terceme-i hâlini öğrenmek mümkündür. Bundan başka "İbn-i Arabî", "Ebu'l-U'la El-ma'ri" eserleri ve halis Türk-Tatar ulemâsının teracim-i ahvaline dair "Asar" nam risaleleri dahi neşrolunmaktadır.

O. A.

Büyük Adamlar: Mevlana Câmî [1912/39-2]

Bizim bildiğimiz ve medreselerde ismini daima işittiğimiz saygılı mutasavvıflar arasında "Mevlana Câmî" namında bir zat-ı şerif vardır.

- Bu kişi kim idi?
- Nerelidir?
- Nerede ve hangi vakitte yaşadı?

Mevlana Câmî hazretlerinin asıl ismi "Abdurrahman" lakabı "İmadeddin" mahlası "Câmî" idi. Neseb-i şerifleri "İmam Muhammed bin Hüseyin bin Abdullah bin Tavus bin Hürmüz

Şeybanî"dir. 817-818 sene-i hicriyesinde doğmuştur. Doğduğu yer İran'ın Horasan vilayeti "Harcird Cam" kasabasıdır. Bundan ötürü "Câmî" mahlasını kabul etmiştir.

Câmî hazretleri daha sabî [çocuk] hâlinde gayet zeki ve zihnî idi. İlk tahsilini zamanının büyük ulemâlarından Fahreddin Lurustanî hazretlerinden gördü. Fahreddin Luristanî, Hazret-i Câmî'yi üç dört yaşlarında iken önüne alıp parmağıyla havada güya yazı yazar gibi işaretler yaparak okuv ve yazı ismini ve resmini tanıtmış.

Çocuklar için gayet eğlenceli bu usûl hâlâ Germanya'da caridir [geçerlidir]. Böyle bir usûl bizim orada zuhur etse "cedid" diye kaçarlar. Halbuki Câmî hazretinden böyle bir usûl ile okuv olmuş. Demek bu "cedid" birşey beşyüz senelik "kadim" bir usûl imiş.

Böylelikle büyüdükçe bulunduğu kasabanın ulemâsından tahsil-i ulûma devam etmiş ve "Cam" kasabasında cümleden âlim bir mertebeye vasıl olduğundan "Irak" taraflarına gelir. Bağdat'ın meşhur "Nizamiye" medresesinden ilim kemâlât eylemiştir.

Câmî hazretleri ulûm ve belagat ve edebiyatta dahi büyük kuvvet sahibi olup Fârisî lisanında gayet beliğ şiirler inşad etmiştir. Kendisi tasavvufa meyleder [yönelir]. Zamanının büyük meşayihinden Mevlana Sadeddin Kâşgarî hazretlerine inayet ile tarikat-ı Nakşibendiyeye intisab eyledi.

Bu münasebet ile o zamanın tarikat-ı Nakşibendiye [1912/39-3] vekillerinden olan Türkistanlı "Hoca Ubeydullah Ahrâr" hazretleriyle kesb-i ülfet olup [dostluk kurup] kemâlât-ı insâniyeden daha büyük dersler aldı.

İran'dan Irak'a, Bursa'dan Türkistan'a geçen Câmî hazretlerinin ismi memâlik-i İslamiyede şöhret almış idi. Bu şöhreti hatta vaktinin Osmanlı hükümdarı bulunan "Fâtih Sultan Mehmed" hazretlerine kadar yetişip mûmâileyh [adı geçen] hükümdar hazretleri Mevlana Câmî hazretleriyle görüşmeyi arzu buyurmuştur. Osmanlı'nın en meşhur bir padişahı olan "Fâtih" hazretlerinin kendisiyle görüşmek arzusunu şeref addederek Mevlana Câmî, Fâtih hazretlerine manzum bir nâme göndermiş ve akabinde mülakat arzusuyla yola çıkıp "Konya" şehrine geldikte Fâtih'in vefat haberi alınmasıyla vatanına avdet eylemiştir.

Şiir ve edebiyata dair "Fâtihatü'ş-şebâb", "Vâsıtatü'l-ʿıḳd", "Hâtimetü'l-Hayât" nam üç adet divanı vardır. Bundan başka yine

de edebiyat, tasavvuf, tefsir, musiki, ilm-i Arabî, terâcim, ahvâl, hikâyât ve seyahate dair birçok eserleri vardır.

Derslerde dersin kitabı olarak okunan "Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye fî Şerhu'l-Kafiyye" nam eser bu cümledendir. "Yusuf u Züleyhâ", "Leylâ vü Mecnun", "Hırednâme-i İskenderî" hikâyâtı [hikâyeleri] cümlesindendir.

Mevlana Câmî hazretleri 81 yaşına geldikte yani 899 sene-i hicriyesi Muharremin 17'nci Cuma günü "Herat" şehrinde vefat ederek Molla Sadeddin Kâşgarî hazretlerinin mezarı yanında defn olundu. Rahmetullahi aleyhim [Allah rahmet eylesin].

Meşhur Çocuklar [1911/04-2]

Geçen seneki numrolarımızın birinde biz Fars yani İran memleketi padişahı bulunan 11-12 yaşlarındaki sultan Ahmed Mirza'dan haber verip resmini hem dercetmiş idik.

Dünya yüzü padişahları arasında bundan daha genç yani çocuk padişah vardır. Bu da Kıtay memleketi padişahıdır. İsmi Hosanton olup bir iki sene evvel atası vefat etmekle Kıtay tahtı işbu oğlana geçmiş idi.

Şimdi bu çocuk padişahın kolu astında 4 yüz milyon halk yaşamaktadır. Padişah genç olduğundan memleketi onun ismi ile vezirler idare ediyorlar.

Kıtay memleketi bugüne kadar eski bir hâlde ve ahvalde idare olunuyordu. Ama şimdi yeni bir nizama girecek ve cümle [bütün] ahalinin sayladıkları [seçtikleri] adamlar toplaşıp nizam yapacaklar.

Bize malum olan meşhur çocuklardan biri dahi 11 yaşında Pepito Arriola namında mızıkacı bir çocuktur. Bu çocuk Avrupa'da piyano çalmak ile maharet kazanmıştır. Her nerede tiyatrolarda piyano çalar ise cümleyi hayran etmektedir. Bu çocuktan ileride büyük hüner ve sanat ümit ediyorlar. Bugün de Avrupa'nın büyük ve küçük gazetelerinde resmi dercolunup [yayımlanıp] aleme arz olundu.

Bugün de şöhret almış çocuklardan birisi daha iki koldan mahrum 9-10 yaşlarında Klara Burunis namında bir kızcaktır. Bu zavallı kızcağız iki kolu olmadığı ayaklarını el gibi alıştırıp sağ ayağının parmaklarıyla yazı yazmakta ve daha acibi gayet güzel

resim yapmaktadır. Resimleri büyükler tarafından bilinmekte olup ilerde bu çocuktan dahi hüner yolunda büyük ümit var imiş.

Rusya'nın Veliahdı [1911/20-1]

Her bir padişahın, hükümdarın özünden sonra tahta oturacak hükümet başına geçecek oğluna "Veliaht" derler. Rusya nizamının hükümdarlığa ve gailesine dair babında gösterildiğine göre Rusya tahtı ve makam-ı saltanatı babadan atadan oğula geçmek kaide-i katidir. Buna binâen mesela impirar [imparator] Birinci Nikolay'dan sonra büyük oğlu İkinci Aleksandıra bundan sonra bunun büyük oğlu Üçüncü Aleksandır ve bundan sonra hazırda imparator bulunan İkinci Nikolay hazretleri taht-ı saltanata çıkmıştır.

1904 senesi İyul 30'da hazreti imparatorun bir oğlu dünyaya gelip ism-i şerifi ve lakabı "Naslednik Sesareviç veliki Kinez Aleksi Nikolayeviç" konulmuştur.



İşbu resim naslednik [vâris] yani Rusya'nın veliahdı Aleksi Nikolayeviç gösteriyor. Üstündeki giyim deniz askerinin giyimidir. Yaşı yediye geliyor.

Lomonosof [1911/17-1]

Rusların büyük âlim ve şairi olan Lomonosof'un doğduğu bu sene iki yüz yıl tamam oluyor. Bu kişi Arhangil gubernasında [şehrinde] fakir bir balıkçı balası [çocuğu] idi. Okuv [okuma] hevesi ile babasının evinden kaçıp ve Moskova'ya gelerek o vaktin yeni usûl mekteplerinden birisine girmiş idi. Gençliği ve mektep hayatı gayet fakir ve ihtiyaç ile geçip her nasılsa mektebi bitirdi. Mektebi bitirdikte daha ziyade okumak için Hazine hesabına Avrupa'ya gönderildi. İşte burada Lomonosof âlim bir zât olup Rusya'ya geri geldikte Petersburg'da akademiya nâm büyük mektepte profesör (yani müderris) oldu. Rus lisanında ilim ve fen bâbında büyük hizmetler gösterip birinci Rus üniversiteti açılmasına ziyadesiyle gayret eyledi hem muvaffak oldu. Lomonosof 1760'da vefat etmiştir. Doğduğundan 2 yüz yıl geçdikte Ruslar bu kişiyi asla unutmayıp ismini daima hayır ile anmaktadırlar. Buna sebep ise ilim ve okuva [okumaya] çalıştığıdır.

Meşhur Adamlar: Lomonosof [1911/47-1]

Rusya'nın şimalinde (Kışlık tarafında) kışı çok, yazı az Arhangeliski vilayetinde Denisofka karyesinde [köyünde] Vasil Lomonosof namında bir balıkçının Mihail isimli bir çocuğu var idi. Mihail, köyün papazından elifbayı okuyup yazmayı öğrenmiş ve okuva [okumaya] ziyadesiyle heveslik bağlanmış idi. Kara yazıyı tanıdıktan sonra koluna her ne türlü kitap gelirse okumadan geçmez idi. Okuv yazı hakkında her ne işitirse kulak salır, dinler ve beller idi.

Günlerin birinde o vakit Rusya'nın en büyük şehri olan Moskova'da büyük büyük mektepler varlığını ve orada türlü kitaplar ve bilici adamlar çok olduğunu işitip Moskova'ya varmaya aşık olur derecede heveslendi. Vaka bundan iki yüz sene mukaddem [önce] (1711)'de olduğundan, o vakitler şimdiki gibi demiryollar parahodlar [gemiler] değil, iyice poçta [posta] yolu bile yok idi. Şehirler arasında katnaşuv [ulaşım, gidiş geliş] seyrek idi. Lakin bunların hiç biri genç Mihail'i fikrinden, kuruntusundan vazgeçiremedi. 16 yaşlarında bulunan "Mişa" kışın karlı boranlı bir gecesinde Moskova'ya diye yola çıkmış olan köylü arabalarından birine oturarak köyden kaçtı…

Elbette böyle bir sefer yengil [kolay] olmamıştır. Gençlik, açlık, yolun uzaklığı, ana baba korkusu, ileride ne olacağının bellisizliği, bunların cümlesi bir yere cem oldukta 16 yaşında bir genç kafa için büyük mesele sayılacağı şüphesizdir.

Başta niyet ve arzu olursa insan her muradına nail oluyor. İşte buna Vasili Lomonosof Moskova'ya geldiği ile gemicilik mektebine girdi. Burada çok kalmayıp evvel vakitlerde büyük medrese hükmünde olan Slavyan -Yunan- Latin akademiyasına geçti. Bu mekteplerde güzel okuduğu için Peterburg'a gönderilip orada gimnazyayı bitirdikten sonra daha çok ilim ve fen öğrenmesi için hazine hesabına dış memleketlere (Germanya'ya) gönderildi.

Germanya'da dahi o vaktin fenlerini ikmal ettikten sonra Rusya'ya kaytıp [dönüp] Peterburg'da akademiyaya profesör temin olundu ve bugünden itibaren Lomonosof namı gerek galimler gerek şairler ve gerek ahali arasında işitilmeye, şöhret almaya başladı.

Birkaç seneler mukaddem [önce] âdî [sıradan] bir balıkçı balası [çocuğu] bugün meşhur bir profesör olmuş idi. Ruslar o günden bugüne kadar ve belki kıyamete kadar "Lomonosof" ismiyle iftihar ediyorlar ve edecekler.

Lomonosof Rus lisanında beyitler, şiirler yazarak kendi ana lisanının nazikleşmesine büyük hizmet etmiş. Lomonosof"un hizmeti yalnız bununla kalmayıp Avrupa'da öğrendiği riyaziyat, heyet, kimya, tarih fenlerini Rusçaya tercüme eylemiş, yalnız tercüme ile de kalmamış. Malumdur ki tercüme bir ilmi, bir fikri, bir savuttan ikinci savuta [kaba] boşanmaktır. Halbuki Lomonosof ilimler, fenler içinde bulundukta biraz da kendisi fikrini işletmiş, kimya, heyet, hikmet, tabiat babında birçok yeni şeyler keşfeylemiştir. [1911/47-2] Diyorlar ki elektrik kuvvetini Lomonosof, Franklin'den daha evvel keşf eylemiştir.

"Zühre" yıldızının üzerinde hava olduğunu başka âlimlerden mukaddem [önce] söylemiş. Yer kömürünün eski zamanlarda ormanların yere dökülüp kalmış yapraklarının çürümesinden ileri geldiğini ve kehribar madeninin ziftinden ayrılıp çıkan bir nev' [türü] hulasa idiğini temin eylemiş. Velhasıl Lomonosof, pek çok fenleri okumuş, öğrenmiş ve her fende yeni

bir kaide keşfine ve yeni bir yol açmaya gayret etmiş ve muvaffak da olmuştur.

Bizim bugün öğrendiğimiz ve tahsil ettiğimiz fen ve mâlûmatlar hep böyle gayretli adamları çalışması sayesindedir. Eğer her millet arasında Lomonosof ve bu gibi adamlar zuhur etmeye idi.

Yani "Yalnız eski fenler ile uğraşıp daha ilerlemek mümkün değil ve caiz değil. Eski şeyler kafidir. Her yeni mekruhtur, haramdır." fikrinde olaydılar harman atının yürüye yürüye kazığına bağlanıp kaldığı gibi bir noktada yürür kalırlardı.

Lomonosof sağlığında Rusya'da üniversite açılması hususunda çok gayret eylemiş, birçok Rus gençlerini tahsil için Avrupa'ya göndertmiş ve kutb-ı şimaliye bir heyet gönderip o meçhul taraflarda ne var ne yokluğunu anlamak için hükümeti teşvik eylemiş.

Tarih erbabı Rusya'nın dirilmesine Petro Veliki ne kadar hizmet etmiş ise de Lomonosof dahi bu yolda büyük yardımda bulundu diyorlar. Hasıl-ı kelâm Lomonosof bundan 2 yüz sene mukaddem [önce] Rusya'da ilim ve bilgi saatini kurup koydu. O saat hala yürüyor, ilerliyor.

İşbu Noyabr [kasım] 8'de bütün Rusya Lomonosof'un doğduğuna 2 yüz sene tamam olmak münasebetiyle bayram ettiler.

Lomonosof'un kelamlarından biri: "Umumun [herkesin] faydası ve hususan vatanda ilim ve bilgi saçmak yolunda doğan ataya karşı gelmeyi bile günah saymam".

O. A.

Tomas Edison [1911/20-2]

(Rusçadan Tercüme)

1853 senesi şimalî [güney] Amerika'nın Port Guron şehrinde yazın sıcak günlerinden birinde gölü kenarında birçok mahalle çocukları kimisi yalın ayak su içinde, kimisi kum karıştırmaktan, bazısı suya taşçıklar atmak ve birbirine su serpmek ile oynayıp, gülüşüp vakit geçirirlerdi.

İşbu göle dökülen küçük bir ırmağın kenarında yalnız eğlenen tek bir çocuk daha bulunuyordu. Bu çocuk ırmaktan bir budak [dal, kol, şube] su ayırıp göl eylemiş ve bu gölden suyu çağlayan

(uçansu) tarzında akıtıp üzerine başını eğerek bakakalmış ve değirmen köpçeğine (tegermeç, tekerlek) benzeterek yayıp hazırladığı bir köpçeği [tekerleği] işbu suya karşı koyup nasıl eğlendirmenin çaresini düşünüyordu.

Tomas adlı işbu çocuk gündüzlerini bu gibi eğlenceler ile geçirdikten sonra gökyüzü kızarıp güneş batmaya başladığı sıralarda anası:

-Oğlum, Tomas, yeter oynadığın akşam oldu, eve gel!

Diye tatlı tatlı çağırmasına karşı:

-Anne, şimdi geliyorum.

Diyerek ileride yapacağı değirmenin köpçeğini [tekerini] ve suyu kesmek tıymak [durdurmak] için bent urmaya [vurmaya] lazım ağaç kazıkları, kürek ve gayrı [diğer] aletini alıp sevine sevine evine gelirdi. Gündüz ne yaptığını sorarlarsa sevinerekten birer birer tarif ederdi.

Daha altı yaşında olduğu hâlde Tomas, başka arkadaşları gibi türlü oyunlar ile eğlenip mutlak bir iş ile meşgul olmayı sever ve daima bir şey yapar yaki [veya] bozardı.

Bunun hakkında atasından [babasından] sorduklarında "Benim oğlum çocuk oyunu bilmez. O daima maşinalar [makineler] yapmakla vakit geçirir" derdi.

Tomas daha beş yaşında iken bazı hâlleri ile görenleri taaccüpte [şaşkınlıkta] ve hayrette bırakırdı. Mesela günlerin birinde tavuğun yumurta üzerinde oturmasını görür. Sebebini düşünür, anlayamaz, başkasına sorar. Tavuğun böylelikle yumurtadan çiçe [civciv] çıkardığını öğrenir ve bunun için yumurtaya sıcaklık lazım olduğunu dahi işitmesiyle mutlaka kendisi tecrübe etmeyi aklına alır.

Günlerin birinde bakarlar ki Tomas evden gâip olmuş [kaybolmuş]. Öte beri ararlarsa da bulamazlar. Nihayet ahırlardan birisine girmiş peçenlikte [samanlıkta] bir yumurtanın üzerinde oturmuş görürler. Meğer böylelikle tavuk gibi yumurtayı kızdırıp [ısıtıp] çiçe [civciv] çıkarmak istemiş.

Vakta ki Tomas 7 yaşına girmesiyle okumak zamanı gelmiş idi. Anası kocaya varmazdan evvel muallimelik [öğretmenlik] ettiğinden bala [çocuk] terbiyesine ve okutmasına tamamiyle aşina idi.

Bundan ötürü Tomas mektebe yalnız iki ay kadar devam edip sonra okumasına ve terbiyesine validesi [annesi] baktı. Çocukta öğrenmek bilmek hevesi olduğunu görmesiyle bunu fırsat bilip mümkün derece aklının fikrinin açılmasına ilim ve marifetten hisse alınmasına ziyadesiyle dikkat eyledi.

10 yaşına gelinceye kadar Tomas o kadar çok kitap okudu ki büyüklere bile müyesser [nasip] olmaz. Okuması dahi yalnız gözden geçirmek değil mutlaka okuduğunun manasını anlayaraktan okumak olup en ziyade hevesi fennî hüner ve marifete ait kitaplarda idi.

Tomas 13 yaşında iken şehir kütüphanesine girip oradaki kitapları okumaya ruhsat aldı. Burayı girip görmesiyle içinde ne kadar kitap var ise cümlesini bir bir okuyup çıkmaya karar verdi. Bunlar arasında manası ağır anlaşılır türlü ilimlerden kitaplar var idi. Buna bakmadan Tomas bütün kitapları sırasıyla okumaya başladı. Bu ağır hizmetten sonra Tomas âdem [insan] için kendinin yapabileceği ve kendisinin menfaat ve fayda beklediği fen ve marifetlere dair kitapları saylayıp [seçip] okumak gerek olduğunu anladı.

Tomas'ın validesinden okul tahsili 12 yaşında tamam olup [tamamlanıp] bundan sonra kendi kendine tahsil ediyordu. Diğer taraftan pederi dahi pek varlıklı ve bay [zengin] olmadığından oğlunu büyük mekteplere verip okutturamamış idi. Bunun üzerine Amerikalıların her şeyi mektepten beklemeyip ekseriyetle "insanı hayat, dünyada yaşayış kendisi öğretir. Bu daha güzel mekteptir" gibi fikir ve nazarları dahi olduğundan pederi dahi buna karar verip genç Tomas'ı demiryol vagonlarında gazete satmak işine temin eyledi (İlerisi Var)

O. A.

Tomas Edison [1911/21-3]

(Rusçadan tercüme) Geçen nüshadan ma'bad [sonrası]

Yeni işe başlamış olan çocuk koltuğuna birçok gazete ve jurnaller [dergiler] kıstırıp vagonların birinden diğerine yel gibi geçerek:

- Yeni gazete ve jurnaller [dergiler] alınız, muharebe haberleri var! diye kıçkırıp [bağırarak] elindeki malını satmaya gayret ediyordu.

Bu suretle genç Tomas demiryol yolcuları arasında hayli müşteri ve dost aşina [tanıdık] peydaladı [temin etti] ve kendi alışverişinin gittikçe kolayını almaya başladı. Gazetelerde pek mühim haberler oldukça hemen istanselerin [istasyonların] birinde bir iki dakika içinde telgraf ile ileri istanselere [istasyonlara] haber verir ve böylece ileride kendisine müşteri hazırlar idi.

Bu kadar kalabalık ve alışveriş kızgınlığı arasında genç Tomas'ın fikrinden telgrafın çok güzel ve faydalı bir şey olduğu dahi gelip geçerdi.

Maşinist [makinist] ile aşinalık peyda ettikten sonra Tomas ara sıra istansiye araları paravoza (lokomotife) dahi binip maşinanın [makinenin] işlemesine dikkat ederdi. Maşinistin [makinistin] bir kol burmasıyla kaç bin podluk paravozun [lokomotifin] yavaş yaki çabuk yürümesi ve arkasında 15-20 vagon taşıması bunlar hep Tomas'ı düşündürür idi. Şu derece ki bazen şuna benzer ufak olsa da bir paravoz [lokomotif] yapmak onun fikrini hayli meşgul etti.

Yalnız bu değil Tomas'ın aklından daha çok şeyler gelip geçerdi. Mesela o son vakitlerde gece ve gündüz poyezd [tren] içinde kendisi gazete çıkarıp satmak fikriyle meşgul olmaya başladı. Nihayet baş konduktöre meramını anlatıp poyezd [tren] hizmetçilerine mahsus vagonun bir köşesinde kol ile hareket eder. Bir basma makinası koymaya ve gazete basmaya ruhsat aldı.

İki sene gazete alışverişinden bu işe yetecek kadar akça toplamış idi. Gazete almak için basmahanelere [matbaalara] girip çıktıkça mürettiplerin ve gayri ustaların işine dikkat ettiğinden çıkaracağı gazetenin hurufat [harfler] tertibini [düzenini] ve basmasını hep kendisi yapacak idi. Gazeteye ad bile hazırladı.

"Demiryol Muhbiri". Birkaç günler hayal ile eğlendikten sonra genç Tomas işe karar verip bir hafta arasında gazete basmak için hurufat ve makinadan ne lazım [1911/21-4] ise de tedarik edip hazırladı. "Muhbir" çıkmaya başlamış idi. Hiç misli olmayan işbu yeni gazete müşterilerin pek hoşuna giderek güzel satılırdı. Gazetenin naşiri, muharriri, mürettibi, basıcısı hep bir kişi yani genç Tomas olup bazı demiryol hizmetçilerinden muharrirlik edenler de bulunurdu. Umûmî gazete haberlerinden başka işbu gazetede demiryola dair vakalar tafsiliyle yazılıyordu.

Gazete ile meşgul iken Tomas'ın eline ilm-i kimyaya dair bir kitap geçti. Boş vakitlerinde Tomas kitabı okuyup gayetle hoşlandı ve mutlaka kimyaya dair tecrübeler yapmak sevdasına düştü. İstediğini eline geçirmişti. Bir iki nev' mayiat-ı kimyeviye [kimyasal sıvı] aldı. Bunlar arasında fosfor dahi var idi. Vagonda tecrübe ederken kazara elinden şişe düşüp kırılmasıyla alevlenip yanmaya başladı. Vagonda yangın zuhur eyledi. Hemen kondüktörler yetişip gelip yangını söndürdüler ve acemi kimyagerin kâffe şişelerini ve bununla beraber matbaasını vagondan dışarı attılar. Poyezd [tren] durdurulmuş idi. Hiddetlenmiş kondüktörler genç gazeteciyi dahi poyezdden [trenden] çıkarıp yol üzerinde yalnız kaldırdılar.

İşbu ilk muvaffakiyetsizlik genç Tomas'a ve ileride büyük Edison'a ağırca gelse de bütün bütüne meyus [ümitsiz] olmayarak gayet sabır ile hareket edip vagondan atılmış kimya eczalarından ve matbaadan sağ kalan eşyasını toplayıp şehre getirdi ve pederinin evinde bir köşeye yerleştirdi ve gene kimyaya dair kitaplar okumaya devam etti. Bu defa eline telgraftan bahs eden bir kitap geçmiş idi. İşbu kitaptan aldığı mâlûmata binâen biraz tel ve bir iki şişe alıp âdî [basit] olsa da kendi odasıyla komşudaki dostu Canuard [Johnuard] nam çocuğun odası arasında telgraf çubuğu kurdu.

Tomas gazetesini dahi çıkarıyordu. Fakat yeniden bir kazaya duçar oldu. Müşterilerden birisi hakkında gazetesinde bir haber yazdığından günlerin birinde mezkûr adam Tomas'ı şehrin su kenarı sokaklarından birinde rast getirip hiddet ile alıp suya atmış idi. Gerçi Tomas'a bir şey olmasa da fakat isteksiz olarak salkın [soğuk] suda yıkanıp çıktı. Bundan sonra gazeteyi vazgeçip yalnız gazete satmak ve kimya ve makina tecrübeleri ile meşgul oldu. Bu defa kendisini meşgul eden mesele demiryol paravozunun [lokomotifinin] modelini yapmak idi.

Bu suretle çabalayıp gezerken genç Edison nihayet kısmetini rast getirdi. İstanselerin [istasyonların] birinde poyezd [tren] yakınlaşırken yol üzerinde bir çocuk hemen hemen poyezd [tren] altında kalmaya az kalmış iken Edison yetişip çocuğu kurtardı. Meğer çocuk istanse [istasyon] reisinin [müdürünün] oğlu imiş. Reis Edison'a teşekkür makamında ne yapmasını soradı [sordu]. Edison dahi telgrafhaneye alıp kendisine telgraf fenni [bilgisi] öğretmesini

rica etti. Ricası kabul olundu. Çok geçmeden Edison güzel bir telgrafçı olup memuriyetle kendi şehri Port Guron'a tayin olundu (ilerisi var)

O. A.

Tomas Edison [1911/22-1]

(Rusçadan Tercüme) (Geçen nüshadan ilerisi)

Tomas Edison telgrafhanede âdî [sıradan] bir telgrafçı gibi çalışmaya başladı ise de fakat işinde bazı bir tertipsizlikler görünürdü. Malumdur ki telgraf hizmeti gayetle dikkat ister. Her an ve dakikada makinenin başında bulunmak ve telgrafları alıp vermek lazım. Ba-husus demiryol istansesine [istasyonuna] gelecek gidecek poyezdlerin [trenlerin] vaktini daima haber vermek gerektir. Bir dakika hatadan büyük bir yanlışlık zuhur ediyor. Edison ne için dikkatsiz idi? Her gün birbirine benzer âdî [sıradan] işi arasında onun başında başka düşünceler var idi. Başka düşünceler, ama beyhude değil. Makine yanına geldikçe onun birçok noksanlarını görüp bunları ıslah etmek ve yeni usûller ihtiram etmek fikri ile daima meşgul bulunurdu. Bu düşüncelerden ileride ne olacak ne çıkacak büyük memurların malumu olmadığından Edison işinde dikkatsiz diyerek işbu istanseden [istasyondan] çıkarıldı.

Diğer bir istanseye [istasyona] ve oradan tembel diyerek başka bir istanseye [istasyona] velhasıl memuriyetten memuriyete gezmeye dolaşmaya başladı. Böylece dört sene vakit geçti. Edison kendisi dahi kendi hâlinden bezmiş usanmış idi. Hatta bir gün Cenûbî Amerika'ya hicret etmeye bile karar vermiş idi. Nihayet günlerin birinde Tomas'ın yıldızı kendisine güldü. Baht kapısının bir köşesi açıldı. Boston şehrinde telgraf makineleri yapan bir fabrika direktörüne takdim olunmuş idi. Direktör akıllı adam olduğundan Edison'un gayet kabiliyetli ve istidadlı bir genç olduğunu anlayıp fabrikaya aldı. Burada iki sene hizmetten sonra bir tel ile aynı vakitte iki tarafa telgraf çekmek usûlünü keşfetti.

Boston'da bir hayli hizmetten sonra Edison New York şehrine gelmiş idi. Kazandığı paraları ekseriyetle kitap ve türlü makine ve aletler almaya ve fakirce arkadaşlarına yardım etmeye sarf ettiğinden yanında çok parası dahi kalmamış idi. New York'ta bir, iki, üç gün kadar iş peşinden gezdi. Yeni keşfettiği usûlü

telgrafhanelere teklif etse de rağbet ve itibar eden bulunmadı. Bu suretle gezerken hususi telgrafhanelerden "Live" nam kumpanyaya gelmiş idi. Bu sırada telgrafhanede bir makine bozulduğundan işten kalmış idi. Ustalar tamiri ile uğraştıklarını Edison görüp hemen makineyi az bir vakitte düzeltti. Telgrafhane sahibi Edison'u iş başında kaldırdı. [bıraktı, devam ettirdi]

Malumdur ki eski usûl üzere telgraflar bir takım nokta ve çizgiler ile naklolunuyor. Edison düşüne düşüne nihayet telgrafı doğrudan doğruya harfler ile nakletmek çaresini buldu. Edison böylece her gün bir nev' [tür] yeni usûller ihtirâına [icadına] başlamış olduğundan onun yeni ihtirâatından [icatlarından] çıktığının ve çıkacağının bütün imtiyazlarını bulunduğunu fabrika sahibi satın alıp mukavele imza edildi.

Bundan sonra büyük mehanik ve elektrik fabrikası 23 yaşında bulunan Edison'a teslim olunmuş idi. Burada 3 yüz kişi çalışıyordu. Edison at oynatmaya meydan buldu. İdaresinde bulunan bir takım makine ve aletler vasıtasiyle her gün yeni bir şey, yeni bir usûl keşif ve ihtirâına [icadına] başladı. Bundan sonra bunun namı Amerika'da işitilmeye başlayıp çıkardığı makine ve aletleri sabırsızlıkla beklerler idi.

Edison'un ihtirâatında [icadında] esas tuttuğu şey, nasıl olsa da, âdemoğlunu beyhude zahmetten kurtarıp az kuvvet sarf ederek büyük iş görmek yani Hüdâ tarafından insana bahş olunmuş akıl ve fikir vasıtasiyle tabiatı mevcudatı insana musahhar eylemek idi. Başta akıl var iken onu boş ve işsiz bırakmak Edison'un fikrince büyük hata ve günah addolunuyor [sayılıyor]. Mutlaka aklı işletmek gerek. Akıl işledikçe kainattaki esrar-ı tabiat insanın önüne kendisi geliyor. Vahşiler indinde mucize derecesinde sayılacak şeyler âdî [sıradan] olduğu kendi kendine görünüyor.

Gelecek nüshada Edison'un neler ihtirâ [icat] ettiği yazılacaktır (İlerüsi var.)

O. A.

Tomas Edison [1911/23-2]

(Rusça'dan tercüme)

"Lev" kumpanyasında bir hayli hizmetten sonra cem eylediği [topladığı] servet ile hususi fabrika açıp sanat ve ihtirâatını

[icatlarını] ilerletmeye başladı. Şöyle ki bugüne kadar onun elinden çıkan ihtirâatı [icatları] saymak için büyük ciltli bir kitap ister. İnsanın hayatında muhtaç olduğu pek çok şeyleri teshil yolunda Edison'un mutlaka bir icadı veya ıslahı olmuştur. Birkaç nev' [tür] kolaylıklı telgraf makineleri, elektrik lambaları, dinamo maşina [makine], fonograf, telefon ve su telefonu gibi yeni şeyler Edison'un büyük ihtirâatından [icatlarından] sayılıyor.

Bu ihtirâat [icat] arasında fonografı[23] dahi saydık. Telgraf ve gayrı icatlar mahsus olduğu hâlde malumdur ki bugünde fonograf büyük saraylardan ve konaklardan başlayıp en âdî [sıradan] bir köylü hanesine kadar cayramıştır [yayılmıştır]. Bugünde fonograf işitmeyen ve sevdiği havaları şarkıları dinlemeyen insan hemen yok gibidir.

Edison'un kendi nakline göre işbu adam gibi söylenen, yırlanan [şarkı söylenen] acayip maşina [makine] mahsus düşünmek ve kasdetmek neticesi olmayıp yazılı telgraf edevatı bulmaya çalışırken kendi kendine keşfolunmuş bir şeydir. Fonografın seyrine ilk defa vakıf oldukta Edison kendisi dahi şaşa kalmış.

Edison ihtirâat [icatlar] yolunda çok çalışıp çok şeyler meydana getirdiği gibi her gün gene de birçok eserler çıkarmakta ve sağ olursa işbu adamın elinden birçok yeni şeyler daha ümid olunmaktadır.

Edison bugünde 65 yaşında bulunduğu hâlde gençlikteki gibi çalışıyor. âdeti pek az uyumak ve fabrikasından başka yere çıkmamak olup bazı vakitler iş üzerinde uykusuz olarak 60 saat vakit geçirdiği vaki oluyormuş. Vücudu gayet sağlam ve tabiatı daima şen ve şad ve kibarlıktan uzak olup muamelesi gayet âdî imiş [davranışları çok sıradanmış]. Bugünde 3 çocuğu bulunuyor. Bu çocukları Edison gayet şefkatle sever ve bunlarla gayri adamlar gibi birlikte çok vakit geçirmediğine teessüf edermiş. Bundan anlaşılıyor ki Edison tuttuğu işini hatta evladından dahi ziyade seviyor imiş.

Fabrikasında âdî [sıradan] amelesinden başka birçok muavinleri olup bunlar Amerika'da nam ve şöhret çıkarmış işlik

[23] Fonograf: Sesleri kaydedip sonradan çalan, gramofona benzer bir müzik çalar. Gramofonda taş plak çalınırken, fonografta dönen bir silindir yardımıyla müzik çalmaktadır.

mühendisler ve ciddi ehl-i fen ve sanattır. Bunları Edison kendisi bittecrübe intihab ediyor ve bunların yardım ve muavenetiyle Edison'un fabrikasından her gün yeni bir nev makine yaki alet doğup meydana geliyor bizler de "Amerikanski maşina [Amerikan makinesi]" diye kullanıyoruz.

Mâlûmat aldıkça Edison'un yeni ihtirâatından [icatlarından] bu sayfalarda daima mâlûmat verilecekdir.

Dünyada çalışanlar ve çalışmayanlar için bu adam şüphesiz numune-i emsal olacak ibretli bir zattır.

O. A.

Yine de Edison [1911/25-2]

Dünyada insanların yaşayışına gerek hususlarda her gün bir yenilik ve bir nev kolaylık icat edilmekte olduğunu cümlemiz görüyoruz ve istifade ediyoruz. Geçenlerde Amerika gazetelerinden birisi meşhur Edison'dan "Bu gidiş ile ileride dünyanın hâli ne olacaktır?" diye bir sual sormuş. Edison cevabında demiş ki: "Benim zannıma ve kıyasıma göre çok geçmeden öyle bir gün gelecektir ki mahsus yapılmış makinenin bir tarafına birkaç arşın materya [kumaş] ip, düğme konulup makinenin düğmesine basılırsa diğer tarafından hazır elbise almak mümkün olacaktır. İleride ağaç eşya yerine hep demir ve çelik eşya gelecek ve madenden yapılma mobilya vesaire hem ucuz hem yengil [hafif] ve güzel olacaktır. Bununla beraber maden eşyaya aynen ağaç rengi ve tüsü [rengi] verilecektir. İleride kol ve ayak ile hareket ettirilen hiçbir şey kalmayıp her şeyde elektrik istimal olunacaktır [kullanılacaktır].

Şu derece ki mesela kırda çalışan ehli ziraat güneşe karşı orak urmak [orak vurmak], zahîre [hububat] toplamak, bastırmak ile zahmet çekmeyip yalnız yerli yerine birkaç makineyi takıştırdıktan sonra köyde veya şehirde mahsus yapılmış fabrikalardan uzatılan elektrik telinin düğmesine basmak ile rahat rahat işini görebilecektir. Bir düğmeye basmak ile zahireyi [hububatı] urup [vurup], biçip, tohumu samanından ayırıp çuvallara doldurup sıra ile dizip koyabilecektir.

İleride kağıda dahi ihtiyaç kalmayacaktır. Kağıt yerine nikel istimal [kullanım] olunacaktır. Nikelden yapılan kağıt safhaları

kağıttan 10 kat yengil [hafif] ve ince olup bilakis kağıttan 10 kat daha kavi ve çıdamlı [dayanıklı] olacak kağıt gibi havadan ve sudan korkmayacak ve bozulmayacaktır. Bununla beraber nikel kağıttan daha ucuz olacaktır.

Bugün de pek kıymetli olan altın madenini dahi ileride suni surette hasıl etmek mümkün olacak ve herkes kendine lazım miktar altını birkaç kapiklik ecza ile kendisi yapıp çıkarabilecektir. Bu hâlde altın paraya ihtiyaç kalmayacağından akça hesabı daha başka bir surete girecektir."

Bu fikirleri nice bin türlü ihtirâ [icat] ve icadı olan ve gece gündüz makine başında iş ve tefekkür ile meşgul bulunan Edison gibi meşhur bir zat söylediğinden umum [bütün] Amerika ve Avrupa gazeteleri gayet ehemmiyet vererek derceylediler. İnsanın aklı işledikçe açıldığı ve ilerlediği gözümüz önünde görülüp durduğundan ileride daha çok kolaylıklar vücuda geleceğini ümit etmek mümkündür. Yalnız akıl ve fikir işlemeli beyhude ve boş durmamalıdır.

İlk [Fulton] [1911/23-1]

Ateş gemisi (Rusça parahod) ilk icat eden Amerikalı Fulton nam kişidir. İlk parahodun [geminin] küçük modelini yapıp büyüğünü yapmak için Amerika'da müşteri bulamadığından Fulton, Parij'e gelerek yeni icadını Fransa hükümetine satmak istemiş idi. Fransa hükümeti bunu reddetti. Fulton, Amerika'ya avdet ile 1807 senesi her nasılsa biraz para tedarikiyle birinci parahodunu yapıp çıkardı ve Nivyork (Newyork) civarı "Gudzon" [Hudson] nehrine indirip yalnız başına "Albani" [Albany] şehrine kadar geldi.

İlk parahodu [gemiyi] görmesiyle umum [bütün] şehir ahalisi iskeleye toplaşıp işbu küreksiz ve yelkensiz suda gezebilen gemiyi hayret ve taaccüb ile seyretmekteler idi. Bunun üzerine geminin içinde ateş yanıp ocağından tütün çıkarması şehirlileri bütünüyle ürkütmüş idi.

Fulton, parahoduna [gemisine] almak için her ne kadar yolcu davet etse de cesaret eden bulunmadı. Herkes korkar idi. Her nasılsa ahaliden bir kişi parahoda binip Nivyork'a [Newyork'a] kadar gitmeye cesaret eyledi.

Pazarlık edilip Fulton işbu ilk yolcuyu 6 dolara (12 rubleye) mukabil götürmeye razı oldu. Yolcu parayı Fulton'ın eline verdikte Fulton paranın üzerine bakıp düşünceye daldı ve gözünden iki damla yaş aktı. Ve sonra yolcuya dedi ki:

-Benim birçok emek ve zahmetlerime karşı aldığım ilk mükafat budur. Eğer kafi miktar akçam olaydı size küçük bir ziyafet ederek bugün bayram ederdim. Fakat bu akçaya kendime ekmek ve vapura kömür almak lazımdır. İnşallah ileride işler düzelirse ziyafet bayram da ederiz.

İşbu vakadan 4 sene sonra Fulton yolcular arasında kendisinin ilk götürdüğü yolcuyu tanıdı. Gayet sevinç ve dostça elini sıkarak parahod üzerinde hemen küçük bir ziyafet tertip olunup mezkûr vaka yolculara dahi hikâye olundu.

Fulton'un parahodundan gerçi yolcu eksik olmasa da fakat geliri giderine yetişmediğinden daima fakr u zarurette ömür geçirdi. Tarihin yazdığına göre gayet acıklı bir surette terk-i hayat eylemiş...

Acayip Kişiler: Kulibin [1912/09-2]

Kulibin büyük bir adamın ismi değildir. Bu adamı bilen pek azdır. Belki hiç de işitmeyen pek çoktur. İvan Kulibin 1735 senesi Nijniy Novgrod'da doğmuş bir âdi [sıradan] dükkancı balası [çocuğu] idi.

6-7 yaşlarına geldiğinde mahalle mektebinde okuv-yazuv [okuma yazma] öğrendi. Sonra atası İvan'ı dükkanda oturtmaya başlayıp alışveriş öğretmek isterdi. Ama İvan, atası [babası] dükkanda bulunmadığı vakitlerde eline bıçak alıp ağaç parçalarından değirmenler, kutular, arabalar ve gayri eşya yapmakla meşgul olurdu. Bazen bu şeyler atasının koluna ilişip kulağı çekilir, şamar ve tokat dahi yerdi.

Böyle ise de İvan her gün bir yeni şey uydurmaktan geri durmazdı. Günlerin birinde derin bir göl kazdı. Bu göle ufacık bir akarsuyu yol açıp akızdı, göle dolan suyu dahi türlü bentler vasıtasıyla ileriye yavaşça akmaya mecbur etti. Gölde daima su bol bol bulunurdu. Bir de çok geçmeden gölde balıklar peyda oldu. Buna atası dahi kuvanmış ve oğlu İvanka'nın başını sıpamış idi.

Günler gittikçe İvan eline her geçen şeyi mülahaza ile bakıp aslına ermek isterdi. Bir gün duvardaki çalar saatin nasıl yürüdüğünü anlamak istedi. Saati aşağı indirdi. Çarhlarını aletlerini bir bir dağıttı. Takarken nerden aldığına dikkatle bakardı. Dağıttıktan sonra yeniden yerli yerine koydu. Saati evvelki gibi yürümeye başladı.

Sonra kendisi ağaçtan saat yaptı, ama saati yürümedi, ama bu iş asla aklından çıkmazdı. Biraz sonra Moskova'ya gelip bir saatçiye şâkirt [öğrenci] oldu. Çok geçmeden saati tamir değil yeniden yapmaya başladı.

Bunu işiten köydaşları inanmazlardı. Derlerdi: "Nijgorodlu bir Rus balası [çocuğu] böyle şeyi yapabilir mi? Saat Zagaranitsada yapılır. Bu Nemse işidir." Sonra gelip gözleriyle gördüğünde şaşıp kalırlardı.

İvan Kulibin saatçilikle büyüdü, evlendi, masrafı arttı. Gece gündüz bir dilim ekmek için çalışırdı. Bununla beraber yeni şeyler uydurup çıkarmak fikrini bırakmazdı. Bu suretle günlerin birinde aklına bir şey geldi. Hemen bir zengine bunu anlattı. Zengin kendisine yardım edecek oldu, para verdi. İvan her gereklerini istediğini alıp tedarik etti. Bir sene tamamında İvan Kulibin'in dükkanında halklar şöyle bir saat temaşa ediyorlardı:

Bir haneye benzer bir saat, yukarısında 12 rakamlı saat dairesi, aşağıda iki kanatlı bir kapı var. Her saat geldikçe bu kapılar açılıyor. Kapının ilerisine bir tabut, tabut etrafında silahlı karavullar [bekçiler]. Bu sırada bir ferişte [melek] görünüp tabutun üzerini açıyor. Karavullar [bekçiler] yere yıkılıyorlar. Bir taraftan melekler zuhûr edip tatlı makam ile mûsikâ sesleri başlanıyor. Bir iki dakika mûsikâ yırlıyor [şarkı söylüyor]. Bu hal her saatte bir defa tekrar ediyor. Bunun acayibesi şudur ki saatin büyüklüğü ancak bir kaz yumurtası kadar idi.

Kulibin bu hünerini Peterburg'a götürüp Yekaterina padişaha takdim etmiş idi. Yekaterina padişah bu acayip saati sarayına koyup cümle [bütün] Peterburg halklarına seyr etmeye ruhsat verdi. Kulibin'e ise 1000 ruble bahşiş verilip saray saatçisi tayin olundu ve akademiyaya âzâ [üye] kaydolunup ulemâ [alimler] sınıfına geçirildi. [1912/09-3]

Bu dereceleri bu baylıkları [zenginlikleri] ele geçirdikten sonra Kulibin istediği kitapları ve istediği makine ve aletleri dakikasında bulup işini ileriletiyordu. Bu suretle yalnız kendi başına ve kendi aklıyla elektrik makinesi, dürbün, teleskop, mikroskop ve gayri türlü alet ve makineler yapıp çıkardı.

Günlerin birinde Kulibin'in aklına Neva nehri üzerinden direksiz büyük bir köprü yapmak fikri geldi. Kalemi alıp hesap etti. Kağıt üzerinde yaptı çıkardı. O vaktin injenerleri [mühendisleri] buna olmayacak bir şey gibi baktılar. Buna göre Kulibin tasvirini ufacık bir şekilde ağaç ve demir parçalarından kuraştırıp [birleştirip] takıştırıp modelini yapıp gösterdi. Bundan sonra injenerler [mühendisler] teslim oldular. Bunun için dahi Kulibin'e Yekaterina padişahtan 5000 ruble hediye çıktı. Ama bazı bir sebeplerden ötürü köprüsü yapılmadan kalmış idi.

Böylece her gün yeni bir alet yeni bir makine çıkarmakta olan bir âdi [sıradan] Rus balasının [çocuğunun] şan ve şöhreti yalnız Rusya değil cümle [bütün] Avrupa'ya dağıldı. Kendisini gelip ziyaret etmeye başladılar.

Kulibin bu şeylere asla tekebbürlenmezdi [büyüklenmezdi]. Daima âdi yaşar ve gezerdi. Günlerin birinde Yekaterina padişah kendi eliyle İvan ustanın boynuna Andreyefski lentaya [şerite] bağlanmış bir madalya taktı. İşte yalnız buna İvan ziyadesiyle iftiharlanırdı [gururlanırdı].

En sonra İvan Kulibin, Peterburg'u bırakıp doğduğu Nijniy şehrine göçtü. Bu vakitlerde kartamış [yaşlanmış] idi. Yaşayışı âdi [sıradan] halk gibi olup asla yaltıramak [parlamak] ve halklardan üstün görünmek istemezdi. Vefatında cenazesinin gayetle âdi surette gömülmesini vasiyet etti. Nihayet 1818'de vefat etti. Vefatı günlerinde dahi maşina [makine] sureti hazırlamakta idi. 84 yıl yaşayıp ölmüş Kulibin'i Nijniy halkı umûmîyle kaldırıp defnettiler.

Kulibin'den sonra mal ve mülkten bir şey kalmadı. Yalnız halkın ağzından güzel adı ve faydalı işleri kaldı. Kulibin okuv ve mektep görmemiştir. Eğer usûl ve tertib ile mektep görseydi belki Rusya tarihinde meşhur bir nam kazanmış büyük bir âlim sırasına geçmiş olurdu.

Âdem balaları [çocukları] arasında böyle kişiler olup geçti ve daima olacaktır. İbret ile nazır oluna!

Meşhur Adamlar: Turganof [1912/17-1]

İvan Sergovic Turganof Rus muharrilerinin en meşhurlarından biridir. 1818 senesi Oktaber [ekim] 28'de Oryol vilayetinin İspaski karyesinde [köyünde] dünyaya gelmiş idi. Asıl nesli Altun Ordu Tatarlarından kopmadır.

İbtidai tahsili kendi hanelerinde gördükten sonra Moskova ve Peterburg dârülfünunlarında [üniversitelerinde] ikmal-i tahsil eylemiş ve sonra Avrupa'ya giderek orada dahi hayli tahsilde bulunmuş ve umum [bütün] Avrupa'yı dolaşarak fikrini açmıştır. Rusya'ya geri geldikten sonra evvela bazı şiirler ve sonraları edebî eserler ve küçük hikâyeler yazarak yazıları jurnal [dergi] ve gazete sahifelerinde görülmeye başlamıştı.

Turganof'un yazıları Ruslar tarafından büyük sevinç ve lezzet ile okunup o vaktin büyük muharrir ve müntekitlerinin dikkatini dahi celb eyledi. Böylece Turganof gittikçe şöhret aldı ve nihayet yazıları (записки охотника) (Avcının Hatıraları) namıyla umûmî bir serlevha tahtında zamanın edebî bir jurnalinde [dergisinde] dercedile geldi.

Turganof Rusya'da esirlerin asrında yaşamış olduğundan bu insanlar için ağır ve acınaklı yaşayışa karşı kalem kullanıp daima esaretin ortadan kaldırılması fikirlerini zihinlere saçmaya çalışmıştır. Bundan mâadâ [başka] Turganof geçen asır ortalarında yaşayan her sınıf Rusların hayatını ahval ve etvârını [tavırlarını] büyük bir maharetle tasvir etmiştir ki bu cihetten emsalsiz muharrirler sırasına geçmiştir.

Turganof ömrünün son yıllarını Parij [Paris] civarında bir karyede [köyde] geçirip 1883'te orada vefat etmiş ve cesedi Rusya'ya getirilerek Peterburg'da defn olunmuştur.

Eserlerinden lisanımıza tercüme olunup hisse alınacak çok güzel şeyleri vardır.

O. A.

Gutenberg [1912/23-3]

O yazmadan basmaya geçen ve basmacılığı icat eden kişi İvan Gutenberg namında bir Nemse'dir. Bunun usûlünce lazım olan sözler tahtaya kazılıp sonra bundan basılır idi. Basmak için cendere aleti kullanır idi. Sonraları gittikçe bu hüner ilerleyip ayrı harfler ve bu harfler ile sözler tertip etmek usûlü çıktı. Bugün de okuduğumuz kitap ve gazeteler bu usûl ile basılmıştır.

Meşhur Adamlar: Rayt [Wright] [1912/25-2]

- "Rayt" [Wright] bu ne demektir?
- Bu bir kişi ismidir.
- Nasıl kişi?
- O kişi son zamanlarda havada kuşlar gibi uçtuklarını gördüğümüz uçkuç maşinayı [uçak araçları] ilk defa yapıp yerden havaya köterilen [yükselten] bir insandır.

Bu kişi bugünlerde vefat etti. Bütün dünya gazeteleri bir hafta kadar bu kişiyi yazdılar. Vefatına teessüf ettiler. Gayrıları bunun yolunda gitmeye teşvik ediyorlar.

- "Rayt" kim idi?

- Rayt, Amerikalı fakir bir papaz balası [çocuğu] idi. Dayton [Ohio'da] şehrinde velesipid tamir eden bir çilingirhanesi var idi. Burada türlü makineleri tamir ile uğraşırken ara sıra havada uçacak gibi bir ihtiraını [icadını] düşünüyordu. Yalnız düşünmekle vakit geçirmez, fırsat buldukça düşündüğü makinenin çarhlarını, kanatlarını, kuyruğunu yapardı. Yetecek kadar parası olmadığından uçkıçnı [uçağı] meydana getirmek için çok zahmet çekti.

Rayt'ın işi işitildi. Şehrin halkı ve fen ile meşgul profesörler bu fakir tamircinin fikrini nafile sayıp aralarında gülen, istihza edenler de bulunurdu. Rayt ise az söyleniyor, çok işler işi ile tekebbürlenmez, makinesini günden güne ıslah etmekle meşgul bulunurdu.

Rayt'ın işlerine kardeşi dahi koşulup nihayet günlerin birinde havadan ağır, ağaç ve demir karışık makineye binerek yerden havaya kuş gibi köterilip [yükselip] uçtular. Bu muvaffakiyetten sonra hemen Rayt biraderler bu işi Amerika uçkıç cemiyetine haber verip daha makineler yapılmasını teklif ettiler. Kabul olunmadı. Rayt biraderler yeni icadı bir Fransız şirketine teklif ettiler. Kabul olundu. Fransa'ya gelip birkaç makineler yapıp

havada uçması umum [bütün] Fransızları hayrette kaldırdıktan ceplerini yüzbinler ile paraya doldurduk sonra namları ve şöhretleri Amerika'da [meşhur] oldu. Ba'de [sonra] bütün dünyaya cayrayıp [yayılıp] "Rayt" ismini işitmeyen bilmeyen kalmadı. Dünyanın her tarafından bunlara uçmak sanatını öğrenen şâkirtler [öğrenciler] geliyordu. Bunlardan sonra bir kaç senenin zarfında Avrupa ve Amerika'da uçkıç [uçak] peyda olup bu hüner ilerledi. Bazı .. ve kurbanlar oluyorsa da bu hüner hep gelmektedir.

İşte bu hünerin birinci ustası "Vilburg Rayt" bugünlerde vefat oldu.

Rayt'ın meşhur bir sözü:

Rayt ne kadar şöhret alsa da kendi kendi işi hakkında hiç bir vakit nam etmez, maktanmazdı ve daima az ...[24] Bunun sebebi kendisinden soraldıkta [sorulunca] derdi ki:

- "Kuşlar arasında en ziyade söyleyen papağan (tuti) kuşudur. Halbuki kuşlar arasında en az uçmayı bilen de bu kuştur."

Tarihten: Napolyon Bonapart [1912/27-2]

Bundan yüz sene mukaddem [önce] Fransızların Napolyon Bonapart namında bir padişahı olup bu kişi gayetle muharebe sürer ve kılıcı ile bütün dünyayı zabt etmek isterdi. Filvaki arkasına Fransız askerini alıp bir kaç seneler zarfında Avrupa'nın birçok memleketlerini zabt etti. Mısır kıtasına geçip diyar-ı Mısır'ı dahi zabt ve istila etti. Buradan Şam cihetine atlayıp Türkiye üzerine yürüdü ise de askeri yorulup türlü hastalıklara uğradığından geri çekilmiş idi.

Tez vakitte bütün dünyaya şan ve şöhret dağıtmış ve bir hayli devletleri korkuya salmış. Napolyon'un yalnız bir emeli kalmış idi ki bu da: "Rusya'yı basmak, zabt etmek" idi. Bu fikir ile Napolyon 1812 senesi yarım milyon asker ile Rusya üzerine yürüyüp Moskova'yı bastı.

O vakit Rusya imparatoru Aleksandır Birinci idi. İşbu imparator Napolyon'a karşı gayet tedbir ile hareket etti. Düşmana karşı asker çıkarmayıp yolunu açık bıraktı. Lakin asker üzerine tayin ettiği kumandanlardan Kutuzof, Barklay dö Tolli [Barclay de Tolli]

[24] Dijitalde bozuk çıkmış, okunmuyor.

ve Saltikof gibi büyük kişileri asker ile etrafa dağıtıp düşmanın Moskova'ya kadar gelmesine yol bırakıldı. Vakta ki Napolyon Moskova'ya yakınlaştı şehri Ruslar ateşe verip içinden çekildiler. Fransızlar Moskova'yı ateş içinde zabt edip içeri girdiler ise de onlar için bir galebe [üstünlük] olmayıp âdeta kapkan [kapan] yaki tuzak hükmünde idi. Zira şehirde yiecek içecek yok. Etraftan Ruslar yolları kesmişler, kış basmış. Muharebe etmediklerinden asla yorulmamış olan Rus askerinin şehre gelip Fransızları basmak korkusu her saat hazır idi.

Buna kadar gayet mahirane muharebe ise de Napolyon bu defa şaştı. Nihayet hâlin kötüceliğini anlayıp Fransa'ya geri kaytıp [dönüp] tedarikine [hazırlığına] başladı. Bu sırada Fransız askeri açlıktan soğuktan telef oluyorlardı. Moskova'yı terk ile ta Rusya hududuna varıncaya kadar Fransızların birçoğu Rusya karları altında buzlayıp [donup] kaldılar. Bunların bir taraftan Rus askeri ve diğer taraftan âdeta köy halkları sopa ve senk [taş] ile tepeleyip telef ederlerdi. Her nasılsa Napolyon cüz'i bir asker ile Rusya toprağından yakasını kurtarıp Fransa'ya avdet edebildi.

Rusya hükümeti ve Rusya halkları bunları yüz sene mukaddem [önce] (1812-1912) vatan büyük bir beladan kurtulduğu için işbu sene bayram edeceklerdir. Bunun için Moskova'da büyük hazırlıklar görülüp avgust [ağustos] ayında şenlikler olacaktır.

Napolyon Kim İdi? [1912/27-2]

Napolyon 1769 senesi Korsika adasının Ayaçu şehrinde fakir bir ailede doğdu. Evvela yerli mekteplerden birinde okuyup nihayet topçu mektebini dahi ikmal için topçu zabiti olmuş idi. 1792'de kabahatinden dolayı Korsika'dan nefy [sürgün] ve tard [uzaklaştırma] olunup Fransa'nın Nis ve Marsilya şehirlere hemşireleri [kız kardeşleri] beraberinde gayet fakr u zaruret [yoksulluk ve sıkıntı] geçindi. 1793'te yüzbaşı rütbesiyle Fransa askerine kabul olundu. Bu suretle birçok muharebelerde bulunup az vakitte general rütbesini kazandı. Bir sene geçer geçmez sadakatsizlikle töhmetlenip [suçlanıp] kumandanlıktan tard olunduğundan [uzaklaştırıldığından] fakr u zarurete düştü. Bundan ötürü o vaktin Osmanlı sultanı bulunan Sultan Selim salise [Sultan III. Selim'e] arzuhal takdim etti. [1912/27-3] Osmanlı askerine kayd olunmak istedi. Fakat bu sırada her nasılsa Fransa Harbiye

Nezareti [Savunma Bakanlığı] kendisini yeniden askere kabul ve kumandan tayin etti.

Bundan sonra artık Napolyon kumandanlıkta büyük maharetler göstermeye başlayıp her yerde düşmanı Fransa bayrağına diz çökmeye mecbur ediyordu. 1798'de Mısır'a sefer ve ba'de 1799'da Paris'e avdetinde Fransa hükûmeti heyet-i idaresine dahili ihtilaf başladığından Napolyon 11 sene müddetle padişah olarak saylandı [seçildi]. Napolyon'un büyük muharebelerinden sonra başlayıp günden güne şöhreti arttı. 1812'de Rusya ve 1813'te Almanya seferlerinde bulunarak her ikisinde mağlup olduktan sonra Paris'e avdet etmiş idi. Bunun üzerine düşmanları Napolyon'un arkasına düşerek Paris'e kadar geldiklerinden Fransa Senato âzâları [üyeleri] bilittifak [ittifakla, birleşerek] Napolyon'un hükûmet başından çekilmesine karar verdiler. Napolyon kendisine tahsis olunan "Elba" adasına çekildi.

Fransızlar eski hanedandan Bourbonları yeniden tahta geçirdiler. Lakin Bourbonlar Fransızların istediği gibi idare edemediklerinden yeniden Napolyon'un gelmesi arzu olundu. Bu haberi işitmesiyle Napolyon yeniden Paris'e gelip taht ve tacı aldı. Bu defa bir kaç muharebeler daha gördü. Lakin 1815'te çıkan "Vaterlo" [Waterloo] nam [adlı] mevkıinde bu muharebede Paris'ten vaktiyle imdat [yardım] gelmediğinden mağlup olup Paris'e avdet etti ve Fransa tahtını oğlu "İkinci Bonapart"a terk ile kendisi İngiltere himayesine girmek istedi. Lakin bu fikri yanlış çıktı. İngilizler Napolyon Bonapart'ı tuttukları gibi esir sıfatıyla Dış Deniz'in [Atlantik] "Saint Helena" adasına sürdüler. Nice vakitler cihanı altüst eden ve namı yürekleri titreten Büyük Napolyon işbu adada bir İngiliz'in nezareti altında beş sene kadar kapandıktan sonra 1821'de 52 yaşında olarak vefat etmiştir. Vefatından 19 sene sonra kemikleri "Helena" adasından çıkarılıp bir türbe derununda [içinde] defnolunmuştur.

Napolyon bütün ömründe görüp geçirdiği vukuatı [olayları] "Hatır Defteri" namıyla yazıp kaldırdı [bıraktı]. Bundan başka sair eserleri dahi var idi.

Meşhur adamlar: Rokifeller [Rockefeller] [1912/38-1]

Dünyanın en zengin neft [petrol] tüccarı Amerikalı Rokifeller namında [adında] bir kişidir. Bu kişinin gençliği gayet fakirlikte geçtiği hâlde ticaret yolunda bahtı açılıp büyük bir milyar sahibi [milyarder] oldu. Malumdur ki halk böyle zenginlere bakıp suklanırlar [imrenirler], bazıları haset eder. Halbuki Rokifeller kendi zenginliğinden pek hoşnut değil imiş. Bugünlerde bu adam kendisinin hatır [hatıra] defterini tab ettirdi [bastırdı]. İşbu hatır defterinde ömründe görüp geçirdiği vakaları, fikrine gelip geçmiş fikirleri ve mülahazaları yaza gelmiş [yazmış]. Bu fikirlerden birisi şudur: "Zenginliğin en kuvançlı [sevinçli] bir ciheti var ise o da gayrilere [başkalara] yardım eylemektir."

Mağlumdur ki zengin ve büyük adamların etrafında ve yakınında daima zengin ve büyük adamlar bulunur. İşçi, fakir ve fukara zenginlerden uzak ve kenar olup tesadüfî yakın geldikte yalnız temennâ[25] ile selam verir, yaki kol kavuşur [el sıkar, tokalaşır] geçerler.

Fukara zenginin bayağını [çoğunu] bilir ve görür ama bay [zengin] kişi fakirlerin hâlini onun ne gibi zahmetle ömür geçirdiğini gereği gibi göremez ve anlayamaz.

İşte buna göre milyar sahibi Rokifeller bu son vakitlerde saraylarını terk ile günlerini hep işçi halk ve fakirler arasında geçirmeye başlamış.

İslam halifelerinden Harunu'r-Reşid'in dilenci sıfatına girerek Bağdat sokaklarını dolaşıp fakir ahalinin hâlini öğrendiği tarihlerden mağlumdur. Şimdi Rokifeller dahi aynı bu yolu tutmuş. âdeta avam elbisesi giyerek âdî [sıradan] bir aftomobile [otomobile] oturup işçilerin oturduğu sokakları dolaşıyor. Bazı bir fakir hanenin [evin] önünde aftomobilden inerek işçiler ile dostça ve arkadaşça konuşuyor. Çocuklarına şekerleme, kanfet [şekerleme] ve oyuncaklar vererek hatırlarını hoşlayor.

Çocuklar büyüklerden Rokifeller namında gayet büyük bir zengin kişi varlığını, nice yüzbin kişiyi çalıştırıp zahmetlere

[25] Temennâ: Sözlük anlamı "hürmet, saygı, istek" vb. olmakla birlikte Türkçede bir selamlaşma biçimi anlamında da kullanılmıştır. "Hürmet ve âşinâlık göstermek veya teşekkür bildirmek için sağ eli dizden aşağıya indirip sonra yukarı doğru kaldırarak ağıza ve başa götürmek sûretiyle verilen bir selâm çeşidi" (Kubbealtı Lugatinden).

koyduğunu ve kendisi cümleden rahat yaşadığını işitseler de fakat yanlarına gelip kanfet [şekerleme] veren kişinin Rokifeller olduğundan haberleri olmuyor. Onlar arasında bu kişi âdeta "yahşi kart [iyi yaşlı] baba" namında geziyor.

Böyle gezintiler esnası bir gün amele ve fukara çocukları Rokifeller'in etrafını sarmışlar. Birisi dizine oturmuş söyleşip oturuyorlardı. Rokifeller'in doktoru yanlışlık ile onun ismini söyledi.

"Rokifeller" ismini işitmesiyle çocuklar şaşıp kas kattılar. Rokifeller'in dizinde oturan çocuk hemen bir tarafa kendisini atıp kenara çekildi. Rokifeller çocuktan:

- Evladım, sana ne oldu böyle korkup kaçtın? diye soradı [sordu]. Çocuk: - Ben Rokifeller hakkında çok fena ve yaramaz sözler işittim. Meğer siz o kişi imişsiniz. Halbuki böyle baktıkta [bakınca] siz fena kişiye benzemiyorsuz. Tabiatınız pek yumuşak, biz çocuklar ile arkadaşça görüşüyorsunuz. Merhametiniz, şefkatinizi her gün göremiz [görüyoruz] dedi.

Rokifeller çocuğun başını sıpayıp [sıvayıp] gayet güleryüzle:

- "Çocuğum, korkma! Rokifeller sana dedikleri gibi yaramaz ve canavar kişi değildir" dedi.

III. 7. LETÂİF
[FIKRALAR]

Letâif [1911/04-3]

Muallim [öğretmen]: Zeki Efendi, söyle bakayım: Ne için balık suda batmaz?

Şâkirt [öğrenci]: Efendim! Balalıkta [çocuklukta] yüzmeye yaldamaya [çırpınmayı] öğrendiği için.

***

Yeni yıl başından bir gün evvel peder evine yeni bir duvar takvimi getirmiş idi. Fakat eski takvimin iki hafta kağıtları koparılmadan kalmış idi. Bunu gören çocuğu pederine dedi:

-Baba, bizim takvimin kağıtları daha bitmedi. Ne için aşıkıp [acele edip] yeni takvim aldın?

Yazuvda Mucize Var [1911/04-3]

Avrupadan içeri Amerikaya hicret etmiş iki dosttan biri köyde (avulda) diğeri buna yakın bir şehirde yerleşmişler idi. Ara sıra birbirine mektup ve bazen hediye göndermek bunların âdeti idi. Köyde oturan dostun yerli vahşilerden bir hizmetçisi olup mektup ve hediyeleri bu taşır idi.

Günlerin birinde köylü dost şehirdeki dostuna bir sepet içinde biraz yemiş iki karpuz, üç tane kızartılmış keyik kuş göndermiş idi.

Vahşi, yolda gelirken hediyelere gözü düşüp evvela kızartılmış kuşlardan birini yedi. Arkasından bir de karpuz ve biraz da meyve yedi. Bunu kimse görmediğinden kimsenin de haberi olmayacak zannederdi. Nihayet hediyeleri şehre götürüp mahaline teslim etti.

Şehirli dost hediyeleri alıp hemen dostuna şöyle bir cevap yazdı "dostum, lütfen gönderdiğin biraz meyve ile bir karpuz ve iki kuş kızartmasını aldım. Çok teşekkür ederim."

Vahşi mektubu alıp köydeki sahibine getirip verdi. Sahibi ne kadar hediye gönderdiğini bildiğinden buna teaccüb eyledi. Gönderilmiş eşyanın yolda coyulmak [kaybolma] ihtimali olsa da fakat vahşi hizmetçiden de biraz şüphe ederek ikinci defa gönderdiğinde eşyaların yanında bir kağıt üzerine ne miktar olduklarını dahi işaret edip gönderdi.

Vahşi âdeti üzere yolda gene de bir miktar şey alıp yemiş idi.

Şehre geldikte sahibinin dostu kağıdı ve eşyaları bakıp eksik olduğunu görünce vahşiye dikilip falan ve falan şeyler nerede diye adlı adınca sormaya başladı.

Vahşi ümit etmediği bu suale şaşa kaldı. Şehirlinin kağıt üzerinde karalanmış birkaç satır yazıya bakıp böyle gizli bir şeyi keşf eylediğine asla aklı ermeyerek mutlak kağıt ve yazının bir mucize ve keramet olduğuna inanıp tir tir kaltıranmaya [titremeye] ve şehirlinin önünde yere yatarak af dilemeye başlamış idi.

Böylece iş anlaşıldıktan sonra sahibi hediye gönderdikçe daima yanında bir de tezkire yazıp gönderir ve vahşi dahi elinde tezkire bulundukça eşyaları yemek değil üzerlerine bile bakmaya korkar ve tamamıyla yerine getirip teslim ederdi.

O. A.

Denişcik [1911/23-3]

Zabit bir mektup yazıp istol [masa] üzerine bırakmış idi. Fakat zarf üzerinde daha adres yazılmamış idi. Denişcik, zabitin evden çıktığı bir sırada mektubu alıp posta kutusuna bıraktı. Zabit evine geldikte mektubun nerede olduğunu sordu. Denişcik cevaben:

- Efendim, poçtaya [postaya] bıraktım.
- Ya, onun üzerinde adres yazılmamış idi.
- Efendim, ben zannettim ki siz mektubu kime gönderdiğinizi poçtada [postada] bilmesinler diye yazmamışsınızdır.

Reçete [1911/23-3]

İlk defa doktora görünen bir keyifsize doktor bir reçete yazıp:

- Bunu yarın sabahleyin yutarsınız, demiş, gitmiş idi.

İkinci günü sabahleyin keyifsiz reçeteyi her ne hal ise yuttu ve tesadüfi olarak keyifsizliği dahi geçti.

Bir zaman sonra bu kişinin dostu dahi keyifsizlenmiş olduğundan vaktiyle yuttuğu reçeteyi ona da medh etmeye ve faydasından bahs etmeye başlamış idi. Dostu:

- Aman kardeş! Şu reçeteyi ver de ilacı aldırayım.
- A dost, ben onu yuttum da dirildim deyivermiş.

Yalancı Çocuk [1911/23-3]

Valide - Şevki, sepetten cevizleri sen mi alıp yedin?

Şevki: - Hayır, hayır valide, almadım, görmedim, bilmiyorum.

Valide: - Pekâlâ, ama kabuklarını nişledin?

Şevki: -Ben onları pencereden dışarı attım.

(Yalanın her vakit üstü açıldığına bu bir delildir.)

Hazır Cevap Çocuk [1911/43-3]

Çocuk: - Almanın [elmanın] fiyatı kaçadır?

Dükkancı: - On tanesi beş kapik, on birincisi bedava.

Çocuk: - Öyle ise bana on birincisini veriniz.

Gafil Çocuk [1911/43-3]

Bir çocuk daima parmağıyla burnunu karıştırmağı âdet etmiş idi. Bir gün validesi çocuğa dedi:

-Ne için daima kendi burnunu parmağınla karıştırırsın?

-Valideciğim, öyle ise kimin burnunu karıştırayım?

Hazır Cevaplık [1911/44-3]

Rusya İmparatoru Pavlik Kanabih nâmında gayet ötkün [ince] fikirli bir yavru var imiş. Bir gün gancında [güneşin altında] asker talimi zamanında imparator, Kanabih'e bir emir verir. Kanabih [1911/44-4] hemen atını sürüp ok gibi giderken başından şapkası atılıp gider.

İmparator – Vay Kabanih şapkasını coydı [kaybetti]!

Kanabih – "Şapkam coyuldu [kayboldu] ise başım bundadır padişahım" demesi üzerine bu cevap imparatorun gayet hoşuna gidip: "Kanabih'e bin altun!" der.

İki Özenbaşlı[26] [1911/44-4]

1'inci – Ey Ahmet Akay, benim atımı görmedin?

2'nci – Atın nasıl idi?

1'inci – Çal idi, damgası yoh!

[26] Özenbaş: Kırım'da bir avul ismidir. Ahalisi hazırcevaplık ve latifeperdarlık ile meşhurdur (Âlem-i Sıbyân'ın açıklaması).

2'nci – Boynu yağır [yaralı] idi, ya yoh?
1'inci – Tamam, yağır [yaralı] idi hem biraz...
2'nci – Hem biraz topallar idi da?
1'inci – Tas tamam özüdür, gördün?
2'nci – Görmedim!...

Hilekâr [1911/46-3]

Nemse'nin biri, kuyu kazardı. Kuyuyu kaza kaza on arşın kadar derinleşti. Günlerin birinde gelip gördü ki kuyunun kenarları eşilmiş kazılmış içini toprağa doldurmuş.

Nemse biraz düşündükten sonra şöyle bir hile kurdu: Hemen üzerinden elbisesini ve şapkasını çıkarıp kuyunun yanında bıraktı ve kendisi yakındaki ağaçlıklar arasında gizlendi.

Kuyu yanından geçen yolcular birer birer durur, yıkılmış kuyuyu ve elbiseleri düşünürlerdi. Nihayet zannedilir ki kuyuyu kazan adam kazara kuyuya düşüp toprak altında kalmıştır.

Bu fikir ile el birleşip çalışıp kuyunun toprağını dışarıya attılar. Kuyunun ta dibine kadar varsalar da âdemoğlundan eser görülmedi.

Bu sırada ağaçlar arkasında gizlenmiş Nemse çıkıp:

- Sizlere çok teşekkür ederim. Merhametli insanlar, kazdığım kuyu eşilmiş idi. Beni tekrar kazımak belasından kurtardınız! dedi, yolcular şaşa kaldılar.

Letâif [1911/49-3]

Muallim [öğretmen]: - Afrika'da bir nev' [tür] kuş vardı ki kanatları olsa da uçamaz. Bu nasıl kuştur?

Şâkirt [öğrenci]: - Ölmüş kuştur efendim!

Kim Kabahatli ? [1911/49-3]

Çocuk: - Baba! "darp" hangi babdandır?

Baba: - Bilmem oğlum.

Çocuk: - İşte babam, senin bilmediğin için ben yarın mektepte dayak yiyeceğim.

Tarih-i Edebiyat Dersinde [1911/52-3]

Muallim [öğretmen]: – Efendiler! "El Maari" namında büyük bir şair var idi. Fakat çok teessüf ki âmâ [kör] idi.

- Anladınız mı?
- Anladık.
- Söyle bakalım Zihni Efendi şimdi neden bahsettik?

Zihni: - Efendim vaktiyle büyük bir âmâ [kör] var idi… Fakat çok teessüf ki şair idi.

Muallim [öğretmen]: - ?!?.. .

Gorodovoy [1911/52-3]

9 yaşında Kadri, 6 yaşındaki kardeşi Bedri'den sorayor [soruyor]:

- Sen gorodovoy [polis] olmak ister miydin?
- Evet!
- Nasıl, cayav [yaya] mı, atlı mı?
- Evet, atlı!
- Niçin?
- Atlı olsam bir hırsız gördüğüm ile atımı teper kaçarım.

Muallimden Sorma [1911/52-3]

Ata [baba]: – Oğlum, bayramlık sana güzel bir bahşiş vereceğim, seni kuvandıracağım [sevindireceğim].

Oğul: – Gerçek mi babacığım?

Ata [baba]: – Evet, ama başta muallimden [öğretmenden] soracağım, mektepte ahlakın ve edebin nasıldır.

Oğul: – Baba, eğer beni kuvandıracak isen [sevindireceksen] muallimden [öğretmenden] sorma!

Ah Bilmiş Olsa İdim [1912/04-3]

Şâkirt [öğrenci] Sabri mektepten gayet [çok] acıkıp eve geldi ve hemen sofraya oturup önüne konulmuş sarmaları acele acele yemeye başladı. Karnı doymuş idi, fakat sahanda 4 sarma daha kaldığını görmesiyle dedi ki:

- Ah eğer bu sarmaların kalacağını bilmiş olsa idim, onları baştan yer idim!

Bilgiç Çocuk [1912/04-3]

İbtidai mektebinin [ilkokulun] ikinci sınıfında Şükrü namında bir çocuk kendisini çok âlim ve bilgiç [bilgili] sayardı. Bir gün Şükrü'den şöyle bir sual ettiler:

- Balığın funtu [libresi, pauntu] 50 kapik olursa, bu hâlde 4 funtluk [librelik, pauntluk] bir balık kaç kapik eder?

Şükrü: - "Biz daha balık dersleri okumadık, onu üçüncü sınıfa geçtikten sonra sorarsız [sorarsınız]" dedi.

Adaşdırdım [1912/04-3]

Bir bay [zengin], hizmetçisine bir ruble verip dedi:

- Buna yarım funt [libre, paunt] çay alırsın.

Bir ruble daha verip:

- Buna da bir funt [libre, paunt] şukolat [çikolata] alıp getirirsin dedi.

Hizmetçi: "pekiyi" diye iki rubleyi avcuna kısıp pazara giderken birdenbire yolda durdu düşünmeye başladı. Zavallı adam kaysı [hangi] rubleye çay ve kaysı [hangi] rubleye şukolat [çikolata] alacağını düşünürdü. Nihayet hiç birini almayıp kaytıp [dönüp] geldi. Bay [zengin] sebebini sordukta [sorunca]:

- Efendim, akçaları adaştırdım [karıştırdım], bir daha gösteriniz! dedi.

Letâif [1912/27-3]

(Mektep Jurnalinden [dergisinden])

Fakirin biri yol üzerinde oturup açından [açlıktan] ağlıyordu. Bu esnada koltuğunda ekmek olan bir kişi fakire yanaşıp sual eyledi:

- Ey kişi niye ağlıyorsun?

- Açımdan [açlığımdan] ağlıyorum.

Elinde ekmeği olan kişi fakirin yanında oturup o da ağlamaya başladı. Bu sırada bunların yanından üçüncü bir kişi geçerken ekmeği olan adamdan soradı [sordu] ki:

- Ey adam bu fakir niye ağlıyor?

- Açından!

- Ya sen ne için ağlıyorsun?

- Ben de onun açlığına ağlıyorum.

- Öyle ise fakire ekmekten biraz ver, ne sen ağla ne de o ağlasın. Böyle olmaz mı? dedikde [deyince]:

- "Hayır! Ekmeği aldım, ama ağlamak bedavadır" diye cevap verdi.

***

Bir köyde cemaatten bir kaç kişi toplaşmış oturuyorlardı. Bunların yanına bir derviş gelip yüksek ses ile dedi ki:

- Ey cemaat! Haberiniz olsun, eğer bana bir şey vermez iseniz, ant ederim ki öteki köyün başına getirdiğimi bu köyün başına dahi getireceğim.

Cemaat dervişin bu sözlerinden korkuya düşüp hemen kendi aralarından akça, yağ, yumurta vesair toplayıp torbasını doldurdular. Ve sonra dervişten "öteki köyün başına ne getirdiğini" sual eylediler. Derviş dedi ki:

- Öteki köyde ne kadar yalvardım yakardım ise de bir şey vermediler. Ben de açuvlandım [öfkelendim], o köyü terk edip bu köye geldim. Şimdi eğer siz de bir şey vermemiş olsanız bu köyü dahi terk ederek yakındaki köye gidecektim.

-!!

Hoca Nasreddin ve (Çocuklar) [1911/26-2]

Letâifi [fıkraları] ile meşhur Hoca Nasreddin hazretleri çocuklar ile gayet hoş geçirmiş. Akşehir çocukları ekseriya hocanın etrafını alırlar, tatlı tatlı sohbet ederek gülüşüp oynaşırlar, hoş vakit geçirirlermiş. Kendilerine göre bir müşkülleri [sıkıntıları] olsa yine hoca merhuma gelip sorarlarmış.

Günlerin birinde mahalle çocukları birkaç funt [libre, paunt] ceviz alıp taksim etmek üzerine aralarında itilâf çıkmış. Hocaya gelip taksim etmesini [paylaştırmasını] rica etmişler. Hoca sormuş ki:

-Nasıl taksim [pay] istersiniz? Allah taksimi mi, yoksa kul taksimi mi?

Çocuklar:

-Allah taksimi! diye bağırmışlar. Hoca hemen cevizleri kimine çok kimine az bir dakikada üleşmiş [paylaştırmış] bitirmiş.

***

Hoca bir gün eşeğine binip giderken birden yıkılıp yere düşmüş. Bunu gören çocuklar: "A… hoca eşekten uçtu, huy huy!? " diye gülüşmüşler. Hoca hiç çehresini bozmayarak:

- Çocuklar! Ben yıkılmasam da hep bir inecektim" demiş.

***

Hoca bir gün okuttuğu talebeden birkaçını yolda rast getirip "Buyurunuz bize gidelim" diye evine getirmiş ve "Biraz sabrediniz" diyerek kendisi evine girdikten sonra talebeleri içeri almaya bir mani olduğundan karısına şu talebeleri her nasılsa baştan savuşturmasını emreylemiş. Karısı talebelere çıkıp:

-Efendi evde yoktur, ne istersiniz? demesiyle talebeler:

- "Canım, şimdi beraber geldik, bizi kendisi çağırdı, getirdi" derlerse de karı hep "evde yoktur" diye davasından kalmamış. Nihâyet hocanın sabrı bitip pencere (tereze)den başını uzatarak talebelere:

- Efendiler, ne için anlamazsınız, efendi evde yok diyorlar. Eve girdi ise belki arka kapıdan çıkmış gitmiştir! demiş.

***

Günlerin birinde çocuklar ittifak ederek her nasılsa hocanın ayakkabılarını uğurlamak isterler ve hocanın geçeceği yol üzerinde bir ağacın dibine gelip hocanın geçtiği bir esnada "Bu ağaca hiç kimse çıkamaz" diye söylenirler. Hoca sözlere kulak verip der ki: "Ben çıkarım."

Çocuklar:

- Sana nerde hoca, çıkamazsın! diye hocayı kızıştırırlar.

Hoca hemen eteklerini toplayıp ayaklarından papuçlarını dahi çıkararak beline kuşağı arasına sokmaya başlar.

Çocuklar:

- Hoca efendi, ağaca çıkarken papuçları neylersin?

Hoca:

- Ne bileyim oladır, belki ağaçtan öteye daha yol vardır. Papuçlarım yanımda bulunsun diye alıyorum, demiş.

(Daha var)

Hoca Nasreddin ve Çocuklar [1911/27-2]

Hoca mektepte dersinden çıkıp arkasından talebeleri dahi gelirse merkebine ters binermiş. Talebeleri bunun sebebini sordukta cevaben:

- "Eğer doğru binsem siz benim arkamda kalacaksınız. Eğer siz önde giderseniz ben sizin arkanızda kalacağım. Sizinle yüz yüze bulunmak için böyle oturmağı evla gördüm demiş.

***

Hoca birgün bazara giderken mahalle çocukları etrafını sarıp, hoca baba bize bazardan birer düdük (dutka) getir derler. Hoca bunların hepsine "yahşi yahşi ıiyi iyi ıi" der. Çocuklardan biri hocaya birkaç akça verip "bana da al" der. Akşamüzeri hoca bazardan geldiğinde çocuklar "hani bizim düdükler?" diye etrafını sarmışlar. Hoca akça veren çocuğa düdüğü uzatıp "parayı veren düdüğü çalar" demiş.

***

Bir gün hoca camide vaaz söylemek için kürsüye çıkmış ise de söylemeyi münasip bir şey bulamadığından cemaate hitaben: "Cemaat, kusura bakmayınız hatırıma hiçbir şey gelmiyor" der. Fakat kürsüden inmez, cemaatin buna sabrı tükendiğini gören oğlu hocaya hitaben der ki:

- Baba kürsüden inmek de hatırına gelmiyor mu?

***

Bir bayram günü, Akşehir çocuklarının toplandığı meydandan geçerken oynamakta olan çocuklar hocanın başından sarığını (çalmasını) alıp elden ele vererek oynamaya başlarlar. Hoca her ne kadar "evlatlar veriniz sarığımı, bununla oyun olmaz" derse de sarık elden ele çok uzağa gider. Bir çare bulamayan hoca sarıksız olarak yoluna devam eder. Bunu gören mahalleli:

Hoca Efendi, böyle baş açık nereye gidiyorsun, sarığın nerededir? demesine karşı:

- Sarığın çocukluğu hatırına gelmiş. Şurada çocukları görmesiyle onlara karışıp oyun oynuyor" demiş.

***

Bir gün mahalle çocukları su kenarına gelip hepsi ayaklarını suya sarkıtarak birbirine karıştırmışlar. Hoca yakın

geldikte, "hoca baba, ayaklarımız birbirine karıştı. Ayaklarımızı bulamıyoruz, neylelim" dediklerinde hoca "şimdi ben ayaklarınızı bulup veririm" diyerek suya yakın gelip dayağı (sopası, değneği) ile ayakları boydan boydan dolaştırınca herbiri "aman" diyerek ayaklarını götürürler.

III. 8. ŞİİRLER

Gizli Sesler [1911/02-4]

Yeryüzünde neye baksam
Gizli sesler duyarım
O seslere uyarım.
Mavi gökten yıldız bakar
Ya seslenir bir bulut
Yüreğini temiz tut
Fırtınalı bir havada
Titrer eğri bir ağaç
Eğrilikten sakın kaç
Gökyüzünden kartal uçar
Kanat gerer süzülür
Yükselmeyen üzülür.
Balkurt [arı] durmaz rahat etmez
Hep çalışır yaz ve kış
Sen de diyor git çalış
Her mevsimde meyve veren
Ağaçların dili var
Meyvesizi kim arar?
Elmas der ki aslım kömür
Sen istersen hiç takma
Kimseye de hor bakma.
Çiçek açar kokusunu
Rüzgâr alır süslenir
Sevimliler özlenir.
Sular çağlar öğren artık
Sen sağını solunu
Yaşamanın yolunu
Yaprak düşer onun gibi
Her şey düşüp solacak
Her şey toprak olacak.
Bak ne diyor ırmak yıldız
Balkurt [arı] ağaç çiçek yol
Artık sen de adam ol!
A. Ulvi

Sabî Derdi [1911/02-4]

(Z. Beşiri'nin Kazanca şiirinden tebdil olundu.)

Yıldız battı, tan attı
Şafak yeri ağarttı
Gökyüzünü nur kaplap
Kuşçukları uyattı
Yeryüzünü çiçekletti
"Allahu Ekber!" sadası
Atam hâlâ yuklap [uyuyup] yatar
Değil asla pervâsı
Niçin atam unuttun
Sen dünyayı ahireti?
Bu vakitte cümle mahluk
Kılarlar ibadeti.
Benim de bilmez hâlim
Boşa gider yaş [genç] çağım
Bu beyhude ömürden
Ben ne kazanacağım?
Tez ol atam tursana
Beni okuttursana!
İşte bak yaştaşlarım
Sokak dolu giderler
Cümlesi oynar güler
Mektebine girerler
Ben de onlarla beraber
Mektebe varsam idi.
Kağıt, kalem, kitabım
Bohçama salsam idi...

Bizler!.. [1911/ 04]

Acaba?.. kaçıncı asırdayız bizler!..
Elbette yirmincideyiz değil mi? Fakat,
Şu müstesna asrın incelenlerinden,
Ne aldık, ne kazandık. Ne bildik bizler?!..
Heyhat!!!.. yine bundan kaç asır evvel,
Ne isek şimdi de o değil miyiz? Ancak,
Alemin gayreti, bilgisi sayesinde havada

Uçmasını işitmekle mi? İktifa edelim bizler!.
Bu gidişle yarın, şunları bile işitmekten
Mahrum kalacak olan ahlakımızın.
Bizi takip edeceklerinden sıkılmayarak.
Bu gün onları niçin okutmuyoruz bizler?.

Yediler Şeyh Ehli Muallim [öğretmen] Abdullah Zühdi
Yanvar [ocak] 11 sene 1911

Mektep Çocuklarına: "İskender ve Fakir" [1911/ 04-4]

Gün önünde aciz ve muztar
Yol kenarında tutmuş idi makar [yer]
Ona birçok maçik daraşmış idi
Yazıkın haleti karışmış idi
Azmetle geçerken İskender
Onu göricek terahhum etti meğer
-Ey fakir ihtiyacını göster
İste benden, ne hâtırın ister
Derdini söyle ta deva edeyim
Ne ise hacetin reva edeyim
-Padişahım sana rica ederim
Bu maçiklerden iştika ederim
Hükm kıl! ta uçup da gitsinler
Beni bir lahza rahat etsinler
-Pah adam! Hacet iste de bari
Ki ona hükmümüz ola cari
Ebeda yok bu işte imkânım
Değil onlar muta fermanım
-Padişahım bu sözün ile acep?
Yine dersen ki hacet eyle talep
Halbuki çok naiftir bunlar
Her sınıftan zayıftır bunlar
Yok iken sende bir ufak kudret
Ben nasıl senden istiyorum hacet
Ey oğul haceti Hüdâ'ya dile
Derdini zat-ı kibriyâya dile
Cümlenin derdinin duası odur

Acizin, kâdirin Hüdâsı odur.
O. S.

Anacığım [1911/08-2]

(Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuasından Az Tebdil İle)

Yatağımda yuklar iken [uyurken]
Yavaş yavaş yaklaşarak
Bakmak için bana gelen
Anacığım, sensin ancak!

Bir kabahat işler iken
Sevgi ile paylayarak
Kimdir bana söz söyleyen
Anneciğim, sensin ancak!

Bir fakiri gördüğümde
Göz yaşları akıtarak
Merhameti talim eden
Anneciğim, sensin ancak!

Gökteki ay parlar iken
Yıldızlara baktırarak
Rabbimizi tarif eden
Anneciğim, sensin ancak!

İhtiyarlık günlerinde
Sevmek ile şefkat ile
Kimdir seni okşayacak
Anneciğim, sensin ancak!
Cevat

İki Çapçak [1911/08-3]

(Krılof'tan Tercüme)

Zamanın bir gününde cadde boyu
İki çapçak [fıçı] yuvarlanır giderdi

Birisinin içi bal ile dolu
Diğerinin içi bomboş idi

Birincisi yavaş yavaş adımla
Giderdi hem şamatasız ad ile

Ve diğer boş olan çapçak [fiçi] giderdi
Dumanlar savurup tozlar saçardı

Onun gürültüsünü işiten can
Sakınır yol verirdi ona evvelen

Ne denli eder ise de o çapçak [fiçi]
Şamatalar gürültülerle tak tak!

Fakat evvelki arkadaşı misali
Değildi yüce onun faydası.

Kıssadan Hisse [1911/08-3]

Kim ki kendi işleri hakkında ger
Durmayıp aleme çağırır gezer
Bil ki onun hizmetinden zerrece
Çıkmaz asla bir vakit hiç netice
Aklı yerinde olan zat-ı cemil
Ger ederse pek büyük işler eder.
Her vakit gürültüsüzce ol âkil
Kendi şuglını [düşüncesini] fikr eder gezer.

O. Akçokraklı

Krılof Temsilatı [1911/09-2]

Fransızların La Fonten ve Rusların Krılof [İvan Krılov] nam muharrirleri hayvânât ve kuşlar vesair cansız eşyadan misal getirip insanların şâyân-ı tenkîd ahvâlini tetebbu ve tasvir ederek birçok manzum teşmiller yazdılar. Bunların ekseriyeti birçok lisanlara tercüme olunup okunmaktadır. Krılof temsilatından bazıları bundan on sene mukaddem [önce] bizim gençlerden O. Akçokraklı ve Abdulgaffar Şehzade kalemleriyle şivemize tercüme olunup her

ikisi risale şeklinde tab olunmuşlar idi. Mezkûr risalelerin bugün de matbûu kalmadığından hâvî oldukları kıssaları münasibince intihap ederek işbu sahifelerde dercetmeye karar verdik.

Bu münasebet ile şunu da arz edelim ki yukarıda mezkûr Abdulgaffar Efendi Şehzade, ulûm-ı Arabî'de mahir ve Türkçe olarak kalem ile fikrini anlatmaya muktedir bir genç olduğu hâlde saika-ı kaderle illet-i cünuna müptela olup bugün de bîmârhânede [tımarhanede, akıl hastanesinde] ömür geçirmektedir. Aşağıdaki manzume onun kalemiyle tercüme olunmuş idi.

Çok Saylayan [seçici] Kız [1911/09-2]

Bir gelin kız aklına koydu nikâhı
Neden olacak onun bunda günahı

İşte günâhı: Kibir ediyor.
Pek akıllı pek güzel bir er istiyor

Saygılı paşa-zâde ve baş olmalı o
İstediği gibi bulursa varmalı bu

Bu dünya dilberi oldu çılçık [şımarık] biraz
Çıkardığı iş elinden bin türlü naz

Geçer mi bu naz hepsi er dostuna
Biri de katıp kalmasın onun üstüne

Kızın bu bahtı insanı hayran eder
Kibar takım erler buna gelip gider

Nazik fikir ile saylavında [seçiminde] çok lezzet
Başka kızdan bu hazine cevap elbet

Bu kız onlara gözün ucuyla bakıp
Üzdürür onları birkaç namlar takıp

Bu şansız niye geldi benim kapıma
Hayran olsun da gitsin güzel yapıma

Bu mebdelli [prensipli] ama büyük nişanı yok
Bunun gibi soyları da cebimde çok

O münasipli olsa da kesesi bomboş
Durmasın bizim evde çıksın gitsin hoş

Onun yüzü balaban kaşından aman
O öyle bu böyle dep atkarır heman

Meyil etmedi şu erlerden birine hiç
Öyle baktı onlara sanki anlar iç

Kibarlar feragatle iki yıl taşlay
Bu kıza taze kodalar [dünürler, güveyler] gele başladı

Bunlarda yok onlardaki payeli nam
Cümlesi orta halk tabirli yani avam

Kızdan sert cevap: "Evet kalmam ersiz
Vay istekleriniz de ne kadar yersiz

Sizleri mi lâyık göreyim özüme yar?
Yok değil bende bir parça namus ve ar!"

Bir uğurlar elimle üzdürüp evden
Dedi: "Koca derdine düşmedim birden

Yoktur nazikâne kızlık gibi bir hâlet
Gecem gündüzüm şenlik uykum da rahat

Erlere birden atılmak neden gerek
Ben gibi dilber kızcık dünyada seyrek

İşte bu nişanlılar dahi gittiler
Artık bu kızdan cümle ümit kestiler

Böylece bir yıl geçip gelmedi bir kez
Geçti üçüncü kıza gene yok heves

Bu bizim nazlı kızcık kızarıp pişti
Görüp dostlarını koca derdine düştü

Birine bak balası [çocuğu] yanında çevre
Öbürü de eri ilen zevk u safa süre

Unuttular bunu o nişanlı erler
Bu nazlı yârin göğsünde doldu gamlar

Ne vakit gözgüye [aynaya] bakarsa bu hânım
Der ki: "Soldu gonca gülün ey cânım!

Gözlerin nuru, yanağın alı gülü
Evvelki gibi değildir şimdi belli

Mâh cemâli gülerken olurdu çukurcuk
Şimdi gitti bunlar oldu bir oburcuk

Başında birkaç beyaz saç olup nûr-pâş
Her taraftan musibetler döküdür yaş

Cıyınlar [eğlenceler] bu kızsız oluyorken damsız [tatsız]
Bu bitmez saylav [seçim] ile kalmadı namsız

Şimdi basıldı gitti sanki dünyada yok
Evvelki kibrinden ziyade bugünde tevâzu çok

Ere varmaya aklı etti fermân
Hay hay! Şimdi yanar ağlar bu aziz can

Erlere bu kız göz ile düşmanca bakar
İçinden ise ateş-i muhabbet yakar

Bu gelincik bir murada nâil olmadı

Ter ü taze goncacığı açıp solmadı

Alırsa haber: Seni falan topal ister
Baş üstüne gitmeye hazır bu duhter.
19 Avgust 1900

Hayriyenin Sabahı [1911/10-3, 1911/21-2]

Gün doğar sabah olur
Yine tembeller uyur
Değilim öyle tembel
Kalkarım güzel güzel
Yatağımdan çıkarım
Ben yüzümü yıkarım
Annem tarar başımı
Hazır eder aşımı
Bismillah ile yerim
Allah'a şükrederim
Allah bizi yarattı
Bu dünyayı bezetti
Anne babam severler
Beni okşar öperler
Tatlı oyun eğlence
Mektep vakti gelince
Ellerini öperim
Mektebime giderim
Sadi

Akkuş, Balık ve Kıskaç [1911/10-3]

(Krılof'tan Tercümeler)

Vaktiyle bir araya geldiler üç tane arkadaş
Biri balık biri kıskaç ve birisi idi akkuş [kuğu]
Bir yüklü arabayı götürmek isteyip tutundular
Yenilip arabaya onu çekmek için üçü de
Derler arkada patlar derecesine geldiler.
Fakat arabayı getiremediler harekete
Bu yük onlara belki evvel kadar ağır değil idi
Velakin arada akkuş [kuğu] diler bulutlara aşmak

Ve kıskaç yan yana tartıp işi teahhür eder idi
Balık ise dilerdi yükü doğru sulara doğru tartmak
Bu işte kim kabahatli veya haklı idiyse de
O davayı bize fasletmek asla lüzumu yok
Velakin araba hala hareketsiz durur onda
Buna hiç şek ve şüphenin ve şahidin gereği yok.

Ayna ve Maymun [1911/10-3]

Maymun ayna içinde kendi suretini gördü
ve yavaştan o ayıya taaccüple sual etti
Dedi ki: Bak canım kardeş bu nasıl çehre-i bedîat
Bu nasıl göz ve nasıl kaş ki canlara verir hayret
Eğer biraz benim yüzüm buna benzemiş olaydı
Gam ve gussa ile gönlüm kararıp kül olur idi
velakin sen inan bana ki vardır bazı dostlarım
Eğri büğrü benzer buna sıfatları bana malum.
Ayı cevap verir ona: Eya sevgili arkadaş
Ne lazım aramak sana dostlarında göz ile kaş
Bakınca gayrı aybını kendine baksan olmaz mı?
Dediyse de fakat asla ayının bu nasihati
Eser etmeyip maymuna hoş nasihat boşa gitti.
(Bu alemde bunun gibi olur emsalleri nice
Dilemezler ki hiç biri özünde bir kusur göre.)

O. A.

Maymun ve Güzellik [1911/12-3]

(Krılof'tan)

İhtiyarlık sebebinden maymunun
Gözleri biraz zayıflamış idi.

Lakin ol derdin devası olduğun
Maymun adamlardan işitmiş idi.

İki güzellik olur ise bu derdin
Çaresin görmek ana mümkün idi.

Bir nice güzellik alıp ol özüne

Hayret ile baktı ânlar üstüne

Birini aldı geçirdi başına
Diğerini kuyruğuna bağladı.

Burun ile koklar bakar ol ânları.
Yaki dil ile yalar güzellikleri

Hasılı öyle eder böyle eder
Anlayamaz onların marifetini

Maymunun canı sıkılıp güzelliğe
Der ki: "Hey, bu ne belalı şey imiş!

Kim inanır Âdemoğlu sözüne
Mutlaka ol aklı yok ahmak imiş

Türlüce yalanlarla dembedem
Aldılar güzelliği maktab [övüp] beni

Lakin asla anların ben görmedim
Kıl kadar olsa da faydasını"

Böylece maymun ağa mahzun olup
Hiddet ile güzelliği çarptı taşa

O güzel güzellikceğizler kırılıp
Saçradı parçaları her tarafa
O. Akçokraklı

Türkçe Vezin [1911/14-3]

Evzan-ı Türkî'den bazıları mefâilleri evzanından bazılarına müşâbehetle temas ederse de şuarâ-yı Türk'ün kudemâsı mefâillere iltifat etmeyip parmak hesabını elden bırakmamışlardır. Evzan-ı Türkî'de aded-i harekeye itibar olunduğundan her bir hareke bir taktî itibar olunur. Şöyle oldukta "meyl, aşk, can, şol, ol" misüllü kelimeler üç harften; "dost, post, dövüş" gibi dört harften

mürekkep iseler de bir hareke yani bir taktî ile merbut olduklarından bir taktî itibar olunur. Bu da malum ola ki vezin: Vezn-i Türkî'nin sıhhat üzere kelimâtı için vezn-i evvelisine kadar hareke yani taktî ede gelirse vezn-i sânisi ziyade hem noksan olmamak lazım gelir. Şeyh Mısrî Niyâzî'nin kâide-i mezkûreye mutabık olarak söylemiş manzumesi iştihada kayıt olundu.

Aded-i Hareke 7 [1911/14-3]

Can yine bülbül oldu
Har açılıp gül oldu
Göz kulak oldu her yer
Her ne ki var ol oldu

(Taktî)
Can-yi-ne-bül-bül-ol-du
1 - 2 – 3 - 4 – 5 – 6 - 7
Har-a-çı-lıp-gül-ol-dı
1 - 2 – 3 - 4 – 5 – 6 - 7
Göz-ku-lak-ol-du-her-yer
1 - 2 – 3 - 4 – 5 – 6 - 7
Her-ne-ki-var-ol-ol-du
1 - 2 – 3 - 4 – 5 – 6 - 7

Millet çiçekleri mektep çocukları aşağıdaki manzumeyi taktî kılıp göstermenizi rica ederim.

(Derviş Himmet)
Aded 7
Düştüm yine bir derde
Gönlüm niçin inlersin
Kararım yok bir yerde
Gönlüm niçin inlersin
(Fâili meçhul)
Aded 11
İki turnam gelir allı karalı
Birin şahin urmuş (vurmuş) biri yaralı
Sorun o güzelin aslı nereli
Katar Katar olmuş gelir turnalar
Muharrir-i Fakir'in aded 7'ye tatbiken söylemiş manzumesi.

Aded 7
Bir ağaçtır bu âlem
Meyvesi olmuş adem

Meyvedir maksud olan
Sanmanız ağaç ola

Taç mârifet tacıdır
Sanma başka taç ola

Mârifet tacın giyin
Dü cihan mesud ola

Taç mârifet tacıdır
Sanma başka taç ola

Mârifetsiz olanlar
Dü cihanda hor ola

Taşkend'de muallim [öğretmen] (Ahmed Kerim Maksudof)

Köbelek ve Balkurtı [Kelebek ve Arı] [1911/15-1]

Köbelek [kelebek] diyor:
Hava güzel olursa
Kırlarda gezeceğim
Gülleri öpeceğim
Biraz eğleneceğim
Balkurtı [arı] diyor:
Hava güzel olursa
Ben dedi gideceğim
Gülleri emeceğim
İşimi göreceğim
A. Ulvi

Demircinin Öğüdü [1911/17-3]

- Kalk, gidelim!
- Hayır oğlum, şimdi benim iş vaktim.

Bak, ben daha ocaktaki demirleri dövmedim,
Mavimtrak alev saçan ocağımın önünde,
Şu ak kızıl demirleri dövmek gerek bugünde
Yalan değil, bu dünyada cennet gibi yerler var,
Lakin etmek kazananlar bundan tat duyar
Yoksuzlara bir cehennem gibi gelir her bucak.
Onun için benden sana öğüt olsun çalışmak.
Of yavrum bu dünyada sefa sürmek istersen,
Sen de örsün hakkını ver: kolda kuvvet var iken,
İş başında biri sana "kalk gidelim!" deyince
Ona de ki: bırak beni şimdi benim iş vaktim,
Ocağımdan başka yerde benim yoktur ümidim!
Önce çekiç, alın teri, ondan sonra eğlence!

Mehmed Emin [Yurdakul]

Yaz [1911/18-3]

Yaz günleri pek severim gezmeyi
Hatırıma hiç getirmem bezmeyi.
Bir senenin tam dört mevsimi var:
Yaz, sonbahar, kış bir de ilkbahar.
Yazda yemiş, ekin, etmek çok olur.
Yazda bütün insan hayvan tok olur.
Güzel güneş her gün saçar ziyasını
Cümle mahluk, yazda toplar gıdasını.
Yazın geceler kısalır, gün uzar
Sonra günler kısalır azar azar.
İlkbaharda yeşillenen çayırlar
Yazda altın sarısı renk alırlar.
Böceklerin, kuşların cıvıltısı
Orakçı, harmancının gürültüsü
Bu mevsimin safasıdır bu şeyler
Gönüllerin cilasıdır, bu şeyler.

Mayısta Tarla İçinde! [1911/22-2]

Ah ne yeşil, ne de güzel tarlalar!
Mavi bulut gibi uzak yaylalar.
Kışın soğuk, sönük tüsü [rengi] kalmamış.

Yerin süsü gökyüzünü allamış!
Hak Teala öyle güzel süslemiş.
Rahmetle ne de güzel beslemiş!
Bir tarafta kızıl yakut saçılmış.
Yahud gülistanda güller açılmış!
Bir tarafta erguvanî çiçekler.
Sanki etek etek dökmüş melekler!
Yüz bin çeşit, her taraf öbek öbek.
Hepsi birer canlı canlı gelecek!
Öyle bir hoş koku tutmuş her yanı.
Ben zannettim cennet olmuş cihanı!
O. S.
(İkinci kitaptan)

Az Tama Çok Ziyan Verir [1911/24-3]

Bir yaz günü sabah erken
İki yolcu aynı köyden
Kasabaya gidiyordu
"Yolcu kısmı yolda gerek"
Takmağını söyleyerek.
Bu yolcular gidiyorken
Yolun köşesinde birden
Biri durdu, biri sordu:
"Yine durduk, davran biraz!
Yolcu kısmı yolda durmaz"
Durduğunun aslı vardı
Birden gözleri karardı
Yerde koca bir kestane...
-Haydi yoldaş ağır ağır
-Yol yürümekle alınır.
Aç gözlüde kulak olmaz
Gözü kestanede kurnaz
Arıyordu bir bahane...
- Haydi kuzum, yürüyelim
- Sen yürü, ben yetişirim.
Öteki işi anladı
Koştu kestaneyi aldı.

"Bırak onu, yoksa"- Niçin?
Ben gördüm, aldım. - Önceden
Gören benim, -Alan da ben"
Birisi yer, biri bakar
Hep gürültü bundan çıkar
Derken kavga için için
Ateşlendi alevlendi,
Epey yumruk, sille yendi.
Dökülürdü belki de kan
Bereket versin arkadan
Başı sarıklı bir hoca
Hızır gibi yetişti de
Birden kesildi arbede
Hoca sordu, berikiler
Olanları birer birer
Söylediler dosdoğruca.
Ne gürültü ne patırtı.
Hoca kestaneyi kırdı
Kabuklarından birini
Bir yolcuya diğerini
Bir yolcuya uzatarak
İçini kendisi yedi,
Sonra "Haydi buyurun" dedi.
Yolcular kalakaldılar
Kısmetlerini aldılar
Ne göz kalmıştı ne kulak
Anlayana bu ibrettir
Az tama çok ziyan verir.
Tevfik Fikret [Şermin'den]

Hep Kardeşiz [1911/24-3]

Ne ağayız biz ne beyiz
İlim aşığı talebeyiz
Ayrı gayrı ne bilmeyiz
Farkımız yok biriz eşiz
Hep mektepli hep kardeşiz.
Beşiğimiz bu topraktır

Kalpağımız bir kalpaktır
Ayrılık bizden ıraktır
Farkımız yok biriz eşiz
Hep Türkleriz hep kardeşiz
Yaratmış bizi yaradan
Bir anadan bir babadan
Aynı toprak aynı vatan
Farkımız yok biriz eşiz
Hep insanız hep kardeşiz.
T. F. [Tevfik Fikret]

Bir Kapik Ver! [1911/25-3]

(Mehmed Emin Bey Şiirlerinden)

-Beyefendi balan çağan [çoluk çocuğun] hatırı için, bir kapiklik sadaka ver, ihtiyarı sevindir.
-Of usandık bu dilenci sürüsünden bütün gün.
Allah versin!
-Elim tutmaz gözüm görmez ileldir.
-Allah versin.
... Allah versin yalan değil pek gerçek.
Evet Allah bu dünyada büyük küçük herkese
İstediği şeyleri hep çalışırsa verecek.
Lakin onun eli tutmaz yahut gözü görmezse
O bir çuval kemik gibi sürüklenir durursa
Süpürüntülü kaldırımlar, keskin taşlar, duvarlar
Her gün onu düşürürse, ona yumruk ururs [vurursa]
Sorarım ki bu sakatçık ne iş görür ne yapar,
Toprak ondan nesi varsa esirger.
"Sen değilsen benim için ter döken
Açlıktan her ne ölsen gebersen
İşte her şeyi, fakat sana veremem" der.
İnsan onu iter kakar azarlar.
Hiç demez ki: "Bu mahluk da insandır.
Bu gönlü de acı sözler sızlatır.
Bunda dahi her can gibi bir can var".
Bir kapik ver bir düşmüşe el uzat.
Sağlamlara "yardım!" diyor bir sakat

Zenginlikten su istiyor yoksulluk
Bir kapik ver her gün gibi bugün de
Çerden çöpten bir çalaşçık [kulübe] önünde
Ah kim bilir bekleşiyor çocuk!

Kardeş Yardımı [1911/26-3]

Mektepten geldin şimdi sen
Ders ve sebak aldın mı sen
Hocan senden değil mi şen
Dersin nedir kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
*
Boynun neden, büyük senin
Benzin neden, uçuk senin
Kardeş nedir, derdin senin
Dersin nedir, kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
*
Boynu bükük, durmak olmaz
Benzi uçuk, kalmak olmaz
Dersten korkan adam olmaz
Dersin nedir, kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
*
Tembelliği terk edelim
Gel çalışıp öğrenelim
Hocaları, şâd edelim
Dersin nedir, kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
*
Salık salık, ne turasın
Öyle neden, oturasın
Sözüm dinle, ne olasın
Dersin nedir, kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
*
Pek doğrudur, büyük sözü

Çalışmaktır, hayat gözü
Dinle artık, böyle sözü
Dersin nedir, kuzum söyle
Öğreteyim, çabuk söyle
Zeynep Boyacıyeva

Bahçe Safası [1911/42-3]

Bahçelerin pek güzeldir havası
Cihanda ger Kırım bahçe safası

Ağaçların üstü çiçek bembeyaz
Lakin güzel çiçeklerin ömrü az

Yeşillenir her tarafı bahçenin
Bahçecide hesabı yok akçanın

Bahçededir köylüsü, şehirlisi
Fukarası, misafiri, yerlisi

Şenlendirir bahçe mutlak herkesi
Hele hoştur bahçecinin türküsü:

"Akşam üstü semaveri yakayım
Sınaplığı (elmalığı) bir dolaşıp bakayım

Yazlıkları sattım ama olmadı
Bu hesaptan masrafımız dolmadı

Allah verip güzellikleri satarım
Kışın evde rahat rahat yatarım"
Hafız Ömer

Köylü Veli Kart [1911/43-3]

Bir fakirim, kaldı işim baltaya
Odun keser götürürüm Yalta'ya

Karlı soğuk yaylaları aşarım

Akşam olsa yorgunluktan şaşarım

Görüyorum okuyanlar ne rahat
Ben cahilim kimsede yok kabahat

Babam beni okutsaydı küçükten
Bu hâllere kalmaz idim gerçekten

Ben bu yalan dünyada gün görmedim
Okutayım bari oğlum Ahmed'im.
Hafız Ömer

Yaz Gitti Güz Geldi [1911/44-3]

Çıkmış idim gezmek için dışarı
Baktım her yer görünüyor sapsarı
Kurumuş hep çayırlığın otları

İlkbaharı hatırladım ağladım
Ağladım da ciğerimi dağladım.

Göz gezdirdim ağaçların dalına
Bir de gökyüzünün baktım alına
Acıdım bülbülün garip hâline

Dalgın dalgın duruşuna ağladım
Ağladım da ciğerimi dağladım.

Nereye gitmiş koyu yeşil çayırlar
Neden böyle çıplak kalmış bayırlar
Nerde eski süslü sevimli yerler

Hep bunları düşündüm de ağladım
Ağladım da ciğerimi dağladım
M. Rıfat

Bayram [1911/47-3]

Bugün Cuma akşamı
Yarın sabah bayramı
Cuma bayram günüdür
Müslümanın önüdür
Ben bayramı severim
Ferah ferah gezerim
Sabah erken kalkarım
Elim yüzüm yıkarım
Bayram namazın kılıp
Gezinmeye çıkarım
Komşu akraba gezmek
Hoştur bayram günleri
Hepsini memnun etmek
Sevindirmek onları
Hafız Ömer'den

Sabancılık [1911/49-3]

"Altın altın" hayır kardeş sen bu fikri değiştir.
Altın devri çoktan geçti şimdi demir devridir.
Divanedir o tembel ki demirlere hor bakar.
Ondan sonra gece gündüz altın diye sayıklar.
Şu gördüğün hakir şeyler: tohum, öküz, bel, orak.
Senin asıl onmaklığın onlar ile olacak.
Bunlar saçmış, bunlar saçar her ocağa bereket.
Sen bunlara şu dünyada her şeyden çok saygı et.
Eğer biri ekindeki sabanını isterse
"Ağırınca işte altın, onu bırak at" derse
Buna asla kulak verme, al uzatma sakın sen.
Sabancılık büyük şeydir. Yeri toprağı şenledir.
Saban aziz bir alettir. Manlay teri [alın teri] bir zevkdir.
Sen bu zevki bulamazsın başka yola gidişten!
Mehmed Emin [Yurdakul]

Balıkçı [1911/50-3]

- Babacığım terlemişsin, gel terini sileyim.
- Sil bakayım benim güzel merhametli meleğim.

- Nerde kaldın? …
Denizdeydim. Bugün sular azgındı.
O her zaman küreğime boyun eğen akıntı,
Çılgın akan bir sel gibi öfkesini artırdı.
Beni epey uğraştırdı, ter içe batırdı.
-Yarın gitme! …
-Ya sizlere kimler ekmek getirir?
Hangi komşu bir küçük tas sıcak çorba yedirir!
Olmaz yavrum, her gün gibi yarın dahi giderim.
Çalışarak Yaradan'dan size rızık isterim.
Demek bana yüreciğin acır ha… hey çocuk!
Biz küçükten mayamızı terler ile yoğurduk .
Bugüne dek ne boralar içerisinde çalıştık.
Sen üzülme, yavrucuğum, biz zahmete alıştık.
Biz sefiller çok vakitler bir parasız kalırız.
O kadarki yorgan, döşek satıp etmek[ekmek] alırız.
Lakin Allah yine bizi esirgemiş, kayırmış.
Biz kullara sizler gibi teselliler ayırmış.
Evet bana tesellisin, zira ki ben her gece
Şalaşımın [kulübemin] kapısından içeri girince
Senin bana bir gülüşün her derdimi uyutur
Ah seninle yorgun gönlüm çektiğini unutur.

Mehmet Emin [Yurdakul]

Demirci [1911/51-3]

"Türk Yurdu"ndan

Ben bir küçük çocukken bir zavallı sefildim..
Ömrün ağır yumruğu beni dahi inletti,
Kopardığım feryadı yine bana dinletti.
Çok vakitler hiç kimse sormadı ki: Ben kimim?..
Lakin bir gün dedim ki: benim gibi en sağlam,
En kuvvetli ellere sahip olan bir adam
Kendi gibi bir elden,
Bir merhamet umarak etmeğini dilenmez.
Yeryüzünde kendine av bulacak bir aslan
Başkasına güvenmez.
Her bahtiyar alında bir kavganın teri var.

Eğer kişi isterse tali'ini kucaklar.
Gençliğimin en tatlı, en ateşli yaşında,
Şu örsümün başında,
Çekicimle çalışmak sanatını buldum ben.
Memleketin namuslu demircisi oldum ben.
Demircilik!...Evet bu, sıkıntılı bir iştir.
Bunun için göğüste kalbim gibi kalp gerek.
Öyle erkek bir kalp ki Allah ona ürkmemek
Zahmet çekmek, katlanmak kuvvetini vermiştir.
Ancak benim zahmetim karşılıksız değildir.
Örs üstünde döğdüğüm bir biçimsiz sert demir
Çekicimin altından
Alet olup çıkınca bana bir zevk aldırtır..
Benim terli alnımı asaletli bir insan
Vakarıyla kaldırtır.
Bu saatte duyduğum yorgunluklar hep gider.
Bir ses bana içimden: "Çalış, Çalış, Çalış" der.
Yan ocağım bir güneş aleviyle yan, parla!
Gözlerimi bir mihrab nuru gibi yaldızla!
Yan ocağım, can göster
Bir ananın mübarek bağrı gibi sabır ver!
Mehmet Emin.

Demir [1911/52-3]

Şu karangu [karanlık] dar mağara gibi bir yerdir
İçerisinde ne güneş var ne de sağlam hava var
Tavanından akan sular, sarkan keskin kayalar
Kapısından bakanların saçlarını ürpertiyor.

Burada nasıl çalışıyor şu sıtmalı amele?
Zavallıda vücut zayıf ve tüsi [rengi] kansız hem kambur
Yalınayak üst baş ıslak hem çamur.
Acep nedir çıkardığı bunun bunca emekle…

- Ey arkadaş çıkardığın o kara taş ne?
- Demir!
- Çok yaşa ey herkesin hor gördüğü sen amele

Medeniyet yapısını hazırlarsın elinle!

Demir, evet bir madendir, sanatların hayâti
Demir geldi de dünyamız çöl hâlinde kalmadı.
Bunun ile bugün insan bahtiyardır serbesttir!
Mehmed Emin

Şiirler: Edebî Şive / Avam Şivesi [1912/01-3]

Avam Şivesi

Bar idi bay çak, akça mul idi.
İşler baylarça, karın tok idi.
Aşlık isepsiz [hesapsız, çok] andar tuturgan
Bir kân biyt Hüdây, "yel baylık" tugan
Akça disin mi? Ol munça taşı
Aşavda biyik şep [daima, bütünüyle], şav baylar aşı
Aşadık, içtik, tipterdik gene
Kitti biznin dan, ittirdik gene
İndi karasak kese su sagan [akçaağaç]
Yençikte biyik say içi boşagan
Hazraç sazlı, karında biyik aç
Ekin bolmadı Hüdây birmegeç
Andarda tok, anda cıl, davıl [fırtına]
Kelette [kilerde] çün yok – bu yel "yel avur"
Mene biz şulay: bolsa "büri dey"
Bu yel bulmagaç, bolduk "şüri dey"
Şulay bola ol, tuta bilmesek
Tek piç [soba] başında ya kagır tilesek
Feyzi (Ufa)

Edebî Şive

Var idi günler akçalar çoktu.
İşler yolunda karınlar toktu.
Aşlıklar ükdi anbarlar dolu
Huda'ya şükür bereket yeli
Akçanın kadri kıymeti yoktu
Yeyilir içilir safalar çoktu
Zevk u safalı günler geçirdik

Bütün etrafa biz nam uçurduk.
Şimdi bakarsan keseler bomboş
Anbarlar içinde görünüyor baykuş
"Karnımız açtır yiyecek ister
Bereket olmadı âdemî nişler"
Diyoruz "o yok" diyoruz "bu yok"
"Bu yıl ağırdır, çuvalda un yok"
Halimiz budur: Buldukta yeriz
Karangu (karanlık) günü fikir etmiyoruz.
Böyledir hâli bilmeyenlerin
Yanmakla rahmet isteyenlerin.
Feyzi (Ufa)

Kardeşlik[27] [1912/02-3]

Parlak güneş ilk ışığın mâyi göle sererken
yavaş yavaş ikimiz
Böyle dağlar başlarına çıkalım
Ormanlara ovalara bakalım
Dinleyelim, söyleyelim, düşünelim, örelim.
Kırma gönü genç kızlar
Çeşit çeşit çiçekleri tutarlar.
Ey kardeşlik, ey dağların güneşlerin şiiri!
Senin için dolaşırım tepeleri, belleri
İsterim ki bana her şey yol versin
Seni her yer gizlemeyip göstersin
Eğer bir gün gözlerim
Görmez ise şu kırlardan geçerken
Yabâni göl yaprakları içinden
Seni kuşlar söylesin!
Gece kuşu virân yerler taşlarında öterken
Sessiz sessiz yalnız
Tütmez olmuş ocaklara varalım
Yetimleri yoksulları soralım
Acıyalım, ağlayalım, okşayalım, sevelim.

[27] Mehmet Emin'in bu şiiri kendi şiir kitabında "Güzellik ve İyilik Karşısında" başlığındadır ve "kardeşlik" yerine "iyilik" yazmaktadır.

Gökyüzünden yıldızlar
Işıkların bize doğru saçarlar
O karanlık yolumuzu açarlar.
Ey kardeşlik ey dünyanın insanlığın ümidi!
Seni herkes bir parçacık dinleseydi görseydi.
Âh o vakit bu kaygılar kalkardı
Gözyaşları sevinç için akardı.
Bahtı kara şiirim.
Her yuvadan başka sesler duyardı
Kendisini en bahtiyâr sayardı
Ey kardeşlik neredesin?...
(Mehmed Emin)

Analık [1912/03-3]

Balacığım donacaksın gel bağrıma elin sok!
Yüreğimde yanan ateş bil ki seni ısıtır.
Ey kardeşler! Ses gelmiyor, ah kimseden ümit yok.
Kar yağıyor, fırtına var, çok canları üşütür.
Ey karlı dağ yolum kesme bir ocaklık odun ver.
Issız, viran evciğimde balam yola bakıyor.
Ey soğuk kar! Söyletmiyor, oh yüzümü yakıyor.
Yol görünmez, bilmiyorum çukur mudur şu düz yer?
Ey Allah'ım! İnsanoğlu başkası için kaygısız.
Önümdeki karlı dağlar, uçurumlar duygusuz.
Beni koru! yetim hakkın kurda kuşa yedirtme!
Şu insanlar acımak ne bilmeyecek iseler,
Yetimlerin gözyaşların silmeyecek iseler,
Kes neslimi, bu toprağa bizden evlat getirtme!
(Mehmed Emin)

Kuran-ı Kerim [1912/04-2]

Bu kitaptır: Her insana için dışın öğreten
Gökte, yerde, tende, canda bir Tanrı'yı bildirten
Bu kitaptır: Her kişiye benlik veren yol açan
İnsanlığın sergisine armağanlar astıran
Bu çırağdır: Yere yurda, konaklara nur saçan
Bir köylünün işlerini tarihlere bastıran

Bu kitaptır: Yürekleri iyiliklerle besleyen
"El bağına girme! diyen, dost yarasın bağlatan.
Bu anadır: Her öksüze "balam!" diye sesleyen
Çok canları kardeş eden, birbiri için ağlatan

Bu kitaptır: Akıllara her bir şeyi sorduran
"Düşün sonra inan!" diyen, doğru yollar gösteren
Bu bilgidir: Ululuğun yapıların kurduran
Çıplak dağlar yeşilleten, viran köyler şenleten

Ey kardeşler! Şu ufacık hediyemi atmanız
Bir goncadır peygamberin gül bağından derildi.
Sakın bunu yapma [yapay] çiçek demetine katmanız
Bu şey size özünüzü açmak için verildi.
(Mehmed Emin)

Kış Geceleri [1912/07-3]

Kış gününün ocak başı sefası
Olmasaydı çekilmezdi cefası
Oba oba karlar yavar etrafa
Sanki yerler bürünürler çarşafa
Konum komşu gezü kışta zevk ile
Otururlar konuşurlar şevk ile
Yemiş yerler kahve ve çay içerler
Kimi okur kimi diker biçerler
Arkadaşım geldi bu akşam bize
Ders çalışmadık sohbet ettik diz dize
Büyükannem sonra masal söyledi
Birkaç saat bizi böyle eyledi
Sonra bizi okuttu da dinledi
Kendi bilgisizliğine ah dedi.
Hafız Ömer'den

Şiirler

“Yapraklar ve Tamarlar” [1912/08-3]

(Krılof’tan)
Bir vakt yazın güzel sabahında
Etrafa gölgeler atan çağında
Yele yapraklar maktanıyordular [övünüyorduları]:
“Olmaz bizler gibi yeşil” dediler.
“Bu derede bizden dilber - kabil mi?
Bizle ağaç yaraşıklı - değil mi?
Biz olmasak bu ağacın nesi var?
Çok haklıyız maktanmaya [övünmeye] biz dostlar.
Çille sıcağından çoban bayılır.
Bizim salkın [soğuk] gölgemizde yayılır.
Çoban kızlar güzelliğimiz için
Bize oynaşmaya gelirler her gün.
İki tangda bülbülün sedaları
Hep buradan canglatır etrafları.
Bir de yelcegizler sizin kendiniz.
Hiç yanımızdan gidemiyorsunuz!”
Bu esnada yer dibinden tavuşlar [sesler]:
“Neye maktanıyorsunuz [övünüyorsunuz], baykuşlar?”
Diye yapraklara sual ettiler.
“Teşekkürden unutmanız!” dediler.
Bu suâle cesaretle yapraklar:
- Kim olmalı, diye sordu ahmaklar.
“Yahu! bilemediniz mi, ağalar?
Tamarlarız” işitildi cevaplar.
“Yer dibinde, karanlıkta öseriz [büyürüz],
Çalışarak hep sizleri besleriz.
Çiçek açıp yeşillenmeniz bizden
Sağ olunuz. Tanrı hoş olsun sizden.
Lakin bizden budur sizin farkınız:
Yeni olur baharda yaprağınız.
Ama tamar kurursa dibinizden
Ne dirigden bir şey kalır ne sizden!”
C. Muinof

Şiirler [1912/09-3]

(Sorigof'tan)
Kahretme: Yapraklar
Döküldü direkten
Gelirse sıcaklar
Doğarlar yeniden.
Kahret ki gençliğin
Kuvveti sağılır,
Yaslanır yüreğin
Efkârlar dağılır.
Baharın balçığı
Yine de eserse,
Kaplar dereciği
Bu yeşil elbise.
Ama genç kuvvetin
Solursa – dayanmaz,
Paslanır yüreğin
Efkârlar uyanmaz.
C. Muinof

Ağustos Böceği ile Balkurtu [1912/10-3]

Ağustos böceği yazın sıcak gününde
Oturup dururdu bir bahçe önünde
İsterdi varıp bir çiçeğe konsuma
Oradaki balkurtla [arıyla] tatlı konuşsun
Konmadı çiçeğe gelip bir güle kondu
Balkurtuna ama pek de yakın oldu
Bir tavır ile balkurtuna [arıya] dedi ki ol
Bir sualim var, gel anlat bana bol bol
Siz balkurtlar [arılar] için bende taaccüb çoktur
Ama sanırım ayrı sayıp dökmeye hacet yoktur.
Geliniz rahmederek söyleyiniz sizde ne hikmet var
Ayıdınız ben acizi sizdeki esrara haberdar
Suret-i simanız görülünce havf gelir insana
Aceb nedir bu kadar bed-suret olmak siz hayvana
Bazen darılınca birine iğnenizi sançarsız
Böylece biçarede hem bir yara açarsız

Var bunda evet başkaca bir sır ile hikmet
Beyhude değil sizdeki var olan izzet
Sizden ne kadar görse de cefa yine insan
Size hor bakmazlar severler sizleri her an
Bizler bir kimseye etmeyerek zerre kadar zulm ve eziyet
Öteriz, gezeriz, ederiz zevkle rahat
Yok bizdeki savt-ı latif [hoş ses] elbette sizde
Yok sizde olan zulüm ve cefa dahi bizde
Ama niye sizler sevilirsiz bizler oluruz hor
Hikmet ne ise söyleyiver dinleyim biraz dur
Balkurt [arı] açarak ağzını hitap ile siz:
Ziyansız, zararsız yürür, öter, gezersiz
Bir faydanız var mı aceb, şu bizim dünyaya
Söyleyiniz dinleyim koyunuz hep ortaya
Bilirim boş boşuna gezip ötüp tursuz
İşlemeyi kendinize hep pek boş bulursuz
Deme beyhude sözü bırak artık dilinden
Her nimet, her izzeti ara bul özünden
Bizde var bir sanat durmaz yaparız her dem mal
Say ve sanatla kazandık muhabbet, bizden ibret al
Tevfik Boyacıyef

Öksüz Çocuk [1912/11-3]

Bir öksüzdüm yalın ayak çırçıplak
Kış günleri kalmıştım yol içinde
Anam babam, can acırım kimsem yok
Sovuklanıp hastalandım geçen de.
Öksürdükçe ciğerlerim kopardı.
Yaş yerine gözümden kan akardı.
Bir taraftan açlık, soğuk, hastalık
Bir taraftan anasızlık, bahtsızlık.
Bir mektebin sundurması altında
Yatar, kalkar Hak'tan imdat isterdim
Bir mektepli çocuk gelip yanıma
Ağlayarak ben öksüzü güldürdü.
Kardeş gibi iltifatlar ederek
Kendi hanesine alıp götürdü.

Şimdi anam var, babam var, evim var
Beni doğmuş gibi seven ağam var
Merhametli bir mektepli yüzünden
Bahtiyarım ben de bugün bahtiyar.
Yahya Naci Bayburtlu

Ana ve Bala [1912/17-2]

Odanın lambası
Ölgün ölgün yana
Beşik karşısında
Diz çökmüştü ana

Sabî balasına [çocuğuna]
Hazin hazin baktı
Beşiği depredip
Şu ninniyi ayttı:

"Uyu yavrum rahat
Boran toktaşıyor [duruyor]
Ananın duası
Seni kurcalıyor.

Lakin korkunç boran
Dışta yaman ese.
Azbarda [avluda] direkler
Birbirine geçe..!

Ah din boran anda
Yeter bu feryadın
Balam uyuklayor
Tatlı beşiğinde

Yarın uyanınca.
Açınca gözünü
Güneş yarığıyla
Anan sever seni"
Y. N. Bayburtlu

Allah [1912/18-3]

Yeri göğü yaratan
Ağaçları donatan
Çiçekleri açtıran:
Bir Allah'tır bir Allah!

Doyduran her hayvanı
Yaşatan her insanı
Koruyan şu vatanı:
Bir Allah'tır bir Allah!

Allah her yerde hazır
Ne yaparsam o görür
Ne söylersem işitir
Vardır, birdir, büyüktür
Bir Allahı severim
Her emrini dinlerim.
Sabri Cemil

Kuş Yuvası [1912/19-2]

- Tuttum.. tuttum.. kurtuluş yok elimden!..
Bakayım! Bir… İki.. Üç dört yavru var!
Çoktan beri gözlüyordum sizi ben
Yakaladım: Gidi küçük haspalar!

Ay… Ay.. O ne!.. Ne acınaklı sada bu?
Kurtarmaya gelmiş meğer anası:
Amma çattık!.. Ne belalı yuva bu:
Bir de çıktı başımıza babası!

- Etme oğlum! yuva harap olacak!
"Ev yıkanın evi olmaz" demişler.
Kuş yuvası, o da bir ev bir ocak!
Onu bozmak günahını kim işler?

[1912/19-3]
Bak! Şu kuşun çığlığından benim gönlüm kanadı,
Eğer biri seni gelip yakalasaydı,
Boş kalırdı annenin de kanadı.
Yaşar mıydı biri böyle yapsaydı?

- Hakkı vardır, haydi alın, istemem!
İşte bakın: sayısı da tamamdır,
Ben acırım, bu hale sabır edemem
Alın.. Alın.. Hepsi sağdır, sağlamdır.

Lakin ötün, onları da öttürün
Ki ormanlar sesleriyle inlesin.
Büyüyünce bizim eve götürün
Onlar ötsün, anneciğim dinlesin.
(Fransızcadan) Ali Ulvi.

Mektep [1912/19-3]

Medeniyet senin şanlı kucağında uyanır.
İnsaniyet sende doğar, vatan sana dayanır.
Senin koynun bu milletin irfanına bir ocak:
Ocağında, kucağında ne şuleler doğacak!

Güzel mektep! Senin koynun ümitlerle doludur.
Haydi yürü, tuttuğun yol terakkiler yoludur.

İlim, edep, istikamet mesleğine alâmet!
Bu geniş yol çiçeklidir, sen bu yolda devam et.
Feyz-i cavid, hubb-ı irfan, fikr-i vatan süslerin:
Sen bunlarla iftihar et, şerefisin bu yerin!

Güzel mektep! Senin adın şereflidir, uludur,
Yürü yürü! Gittiğin yol istikbalin yoludur.
Ali Ulvi

Yaz [1912/20-3]

Tırpanların altında
Altın başak baş eğer
Yanar yorgun meşeler
Günün kızgın vaktinde
Güneş basar her yeri
Ekinleri ovaları gökleri
Güneş kaplar, ondan bir şey kurtulmaz
Yaşa yaz!
Ağaçların suları
Kabuklara yayılır
Güneş için bayılır
Çıkar çıkar yukarı
Her yer: kır, ova, çayır,
Yaprak, çiçek, meyve dal ot yaşarır
Hayat taşar yeryüzüne duramaz.
Yaşa yaz!

Ali Ulvi

Bir Kız[28] [1912/23-3]

- Yavrum, kuzum adın nedir?
- Gülbahar
- Peki senin atan, anan var mı?
- Var.
- Nasıl zengin midir atan?
- Evet zengin mülkdar.
- Öyle ise niçin böyle sade,
Giydiğin paltar?
Yok mu senin incilerin, altın
Bileziklerin?
Söyle yavrum hiç sıkılma!
- Var efendim, var lakin
Muallimem her gün söyler: Onların yok

[28] Şiirin başında şu açıklama bulunuyor: Bakü'de mekteplere mahsus "Mektep" namında güzel bir jurnalimiz vardır. Bunun 13'üncü nüshasından şu manzumeyi naklediyoruz.

Kıymeti,
Bir kızın ancak bilgidir, temizliktir
Ziyneti.
- Pek doğru söz ….Bu dünyada senin
En çok sevdiğin
Kimdir kuzum, söyler misin?
- En çok sevdiğim ilkin
O Allah ki yeri göğü insanları halk
Eyler.
Sonra kimler?
Sonra onun gönderdiği elçiler
- Başka sevdiklerin nasıl, yok mu?
- Var
- Kimdir onlar?
- Atam, anam, muallimem, bir de bütün
İnsanlar.

Hüseyin Cavid

Şiirler [1912/24-3]

Bahçesaray'ın ibtidâî mekteplerinde ilk defa yeni şâkirt [öğrenci] verildiği vakit mektepteki şâkirtler [öğrenciler] tarafından makam ile okunan münacaat [dua] budur:

(İsfehan mahallesi Kızlar Mektebinden yazılıp alındı.)

Münacaat [1912/24-3]

Bir alay sıbyân-ı mektep [okul çocuğu] çağırışırız Ey Hüdâ!
Bizi cahil kılma Ya Rab ilm-i nâfi kıl atâ [bağışla]
Ol rasulün Mustafa'ya bir salat ile selam
Âline ashabına olsun selamımız müdâm [sürekli]
İlim için avn isteyip feryat ederiz subh u şâm
İlim ile dünya ve ukbada buluruz ihtiram
Ol habibini vesile eyledik ihsan için
Sâiline talibine hazret-i Kur'an için
Ağlayu kapına geldik isteyü derman için
Cümlemize yardım eyle gelmişiz gufran için
Cümlemize istikametle ameller kıl nasip
Her birimiz ilimle kamil olup ola edip

Rahmetinle cümlemizi kıl mu'bir ya mucip
Hem şefaat kânı sensin kıl şefaat ya hacip
Ya İlahi sen bilirsin kati çok isyanımız
Yüz sürüp dergaha geldik ey bizim Sultanımız
Kimse yoktur gayri senden af ede günahımız
Kendi fazlınla af kıl hem kabul hacetimiz
Koymuşuz yoluna seri ederiz feda
Umarız gufranı senden ey Kerim Gani Hüdâ
Bizleri kılma İlahi rahmetinden sen cüda
Gece gündüz hacetimiz budur ey Rab Hüdâ
Ağlayu kapına geldik ise bu derman için
Hocamız halifemizle gelmişiz gufran için.

Suhteler **[Medrese talebeleri]** [1912/24-3]

Eski şairlerimizden Ziyad Bin Kemal eski vakitteki suhtelerimiz (medrese talebelerimiz) hakkında aşağıdaki beyitleri şad ederek hâllerini tavsif eylemiştir (Eski kol yazma bir kitaptan alındı).

Sahn-ı dünya bostanında âlimândır suhteler
İrs-i [miras] ilm vâris hem mürselândır suhteler
Damen-i himmetle silip kalpleri mir'atını
Feyz-i rabbaniye herdem mazharândır suhteler
Kimi dersini tasvir kimi takrir etmede
Vaktini beyhude koymaz âkilândır suhteler
Kimi talim kimi taallüm kimi tetebbu etmede
İşlerinde gayet ile sâyândır [çalışkandır] suhteler
Minnet etmezler bular bir kimseye dünya için
Kenz-i lâ-yefnâya [tükenmez hazineye] malik-i kanândır suhteler
Zahidâ gel nazir olma dide-i tahkir ile
Her biri bir rehnumâ-yı cahilândır suhteler!

Yaz [1912/25-2]

Yaz günleri pek severim gezmeyi
Hatırıma hiç getirmem bezmeyi
Bir senenin tamam dört mevsimi var
Yaz ve güz ve kış ve soŋ gelir
Yazda yemiş, ekin, etmek çok olur
Yazda bütün insan hayvan tok olur
Güzel güneş her gün saçar ziyasın

Cümle mahluk yazda toplar gıdasın
Yazın geceler kısalır gün uzar.
Sonra günler kısalır azar azar

[1912/25-3]

İlkbaharda yeşillenen çayırlar
Yazda altın sarısı renk alırlar
Böceklerin kuşların cıvıltısı
Orakçı harmacının gürültüsü
Bu mevsimin safasıdır bu şeyler.
Gönüllerin çilesidir bu şeyler.
Hafız Ömer'den

Ahlak [1912/26-3]

Bağ bahçeyi yaraştıran yapraktır.
Adamları insan eden bilin ahlaktır.
Adam ile doldu dünya, insan nadirdir.
Sebebini sorar isen: "ahlaksızlık"tır.
Okumalı okutmalı ki: "ahlak" nedir?
Genç iken anlamalı ki bu uzun şeydir
Ahlaksız adam bilemez insanlık nedir.
Tanımaz milleti hem ana baba nedir.
Ne kadar fena huy olsa ahlak düzeltir.
Fikr eder kendi kendine "böyle gerektir"
Ahlaklı insan her yerde birer yıldızdır.
Ahlaksızın vaatleri cümle yaldızdır.
İyiyi fenayı düşündüren ahlaktır.
Ahlaksız düşünmez "ne yahşi [iyi], ne fenadır?"
Ahlak akla yoldaştır, fikre sebeptir.
Ahlaksız âkil adamlar ...sttir[29].
Ahlak hayâ verir, hakla bil böyledir.
Ahlaksız ilim fayda vermez bu ondadır.
Bir tek ondan fayda çıkmaz ahlak gerektir.
Ama "Kerem" bilir misin yazdığın nedir?
Habibullah Kerem

[29] Bu sayfa bozuk çıkmış, sözcük okunmuyor.

Nasihat [1912/39-3]

Gerçi görsen ata anandan cefalar çok zaman.
Sen cefa etme olara belki hürmet ey oğul!
Sen nedir ettin ise atan için anan için
Sen de oğlundan alırsın onu elbet ey oğul!
Dermend

Ana [1912/39-3]

Seni kimdir bu dünyaya getiren
Gece gündüz dizlerinde sallayan
Sabah akşam gün arası süt veren
Senin için uğraşmaya doymayan
Kimdir seni kucaklayıp uyutan?
Anan balam, sev ananı her zaman!

Beşiğinde uyurken kim durdurur
Saatlerce sana bakıp doyamaz
Kimin kalbi senin için hep urur [vurur, çarpar]
Kim yüzünü öpmeye de kanamaz
Hele kimdir her hâlini anlayan?
Anan balam, sev ananı her zaman!
Hafız Ömer'den.

III. 9. ATALAR SÖZÜ ve HİKMETLİ SÖZLER [ATASÖZLERİ ve ÖZDEYİŞLER]

Hikmetli Sözler [1911/23-3]

Cahilin kalbi ağzında, âkilin lisanı kalbindedir (Ahmed er-Rıfâi)
Çocuk bir küçük adam; adam bir büyük çocuktur (Lamartine)
İyiliği yapmadan evvel fena işlerden saklanmak gerektir (Tolstoy)
İnsanı müteessir [üzgün] eden fakr [eksiklik] değil, arzudur (Epiktes) [Epiktetos]
"Yarın" ismindeki sokak "hiç bir vakit" namındaki meydana çıkar (İspanyolca'dan)

Hikmetli Sözler [1911/41-4]

Fena sohbetler güzel tabiatları bozar.
Kendi vatanının tarihini bilmeyen onu sevemez (Puşkin)
Bir işe başlayıp da onu yarım kaldırmaktan ise başlamamak daha güzeldir (Napolyon)
İşi sever isen iş de seni sever.
İş insana zahmet verir, karnını doydurur ve öğretir.
Yiğit ona diyorlar ki kendi işini kendisi başarır.
Bir yerde ilim ve marifet arttıkça düşmanlık, kavga ve gürültü eksilir.

Atalar Sözü [1911/23-3]

Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.
Er olan ekmeğini taştan çıkarır.
Baba oğlunun fenalığını istemez.
Cami ne kadar büyük olsa da imam yine bildiğini okur.
Zahmetsiz bal yenmez.
Nâdan elinden su içme ab-ı hayat olsa da.
Yalancının evi yatsıya kadar yanar.

Atalar Sözü [1911/42-3]

Atalar sözünü tutmayan yabana atılır.
Aç ayı oynamaz.
Aç yanından kaç.
Aç gözünü, açarlar gözünü.
Ahmak toplamış, akıllı yemiş.
Adam adama lazım olur.

Adam adamdan korkmaz, hatır sayar.
Adam iş başında belli olur.
Az tama çok ziyan verir.
Az veren candan, çok veren maldan.
Aza demişler: "Nereye gidersin? "Çoğun yanına".
Azıksız yola çıkılmaz.
Aşikar düşman gizli dosttan yeğdir.
Asılsız sözü söyleme.
Ağacın kurdu içinden olur.
Ağzını açacağına gözünüzü aç.
Ağzını hayra aç .
Kul ağlatırsa mevla güldürür.
Akar suya dayanma, el oğluna inanma.

Atalar Sözü [1911/43-3]

Akçanın yüzü sıcak.
Ak akça kara gün içindir.
Akşamın işini sabaha kaldırma.
Aldığını vermeyen aradığını bulamaz.
Alacakla verecek ödelmez.
Alıcıdan taraf söylemek senettir.
Alçacık eşeğe kim olsa biner.
Aldatayım diyen aldanır.
Alışmış delirmişten beterdir.
Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin.
Allah kardeşi kardeş yaratmış kesesini ayrı yaratmış.
Allah herkesin gönlüne göre verir.
Allah'tan korkmayandan korkulur.
Ana baba ile iftihar olmaz.

Atalar Sözü [1911/44-4]

Elinle koymadığın şeye dokunma.
Elinle versen ayağınla ararsın.
Elması çamura atsalar yine elmas.
Emanete hıyanet olmaz.
Ev alma kendine, komşu al.
Ev sahibi misafirin hizmetkarıdır.

Evdeki pazarlık çarşıya uymaz.
Evvel düşün sonra söyle.
Evvel zahmet çeken, sonra rahmet olur.
Evvelinde düşünmeyen, sonra pişman olur.
İyilik zayi olmaz.
İnsan ihsan kuludur.
İnsan insanın şeytanıdır.
İnsan ne bulursa dilinden bulur.

Atalar Sözü [1911/45-3]

İhmalin her gün zararı çekilir.
İrten kalkan aldanmamış.
İşten artmaz, dişten artar.
İki el bir iş içindir.
İki dinle bir söyle.
İki cambaz bir ipte oynamaz.
İki karpuz bir koltuğa sığmaz.
İki testi tokuşunca biri elbet kırılır.
İki kıbleye tapanda din olmaz.
El oğluna dayanma akar suya işenme!

Atalar Sözü [1911/46-3]

İnanma dostuna, saman doldurur postuna.
Ortak çok olursa zarar az olur.
Önüne bakma sonuna bak.
Ucuz etin çorbası tatsız olur.
Ucuz alan pahalı alır, pahalı alan aldanmaz.
Ucuzdur illeti var, pahalıdır hikmeti var.
Ucuz sirke baldan tatlıdır.
Urursan acıt, yedirirsen doyur.
Uzaktan davulun sesi hoş gelir.
Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.
Ümitle geçinen, açlıkla ölür.
Baba oğlunun fenalığını istemez.
Baba bilgisi ile Adem, adam olmaz.
Baba himmet, oğul hizmet demişler.
Baş başa vermeyince iş bitmez.

Başın sıkıntısını ayak çeker.
Başa gelen çekilir.
Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ.

[1911/46-4]
Bal bal demekle ağız tatlılanmaz.
Bal tutan parmağını yalar.
Balık baştan kokar.
Bahil [cimri] olan zelil olur.
Bahşiş atın dişine bakılmaz.
Bir söyle iki dinle.
Bir yiğit kırk yılda meydana gelir.

Atalar Sözü [1911/49-3]

Besmelesiz işe şeytan karışır.
Beş parmak bir değil.
Belaya sabreden ecrini alır.
Fenalık şeytana yaraşır.
Bugünkü işi yarına kaldırma.
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.
Boş çuval ayakta durmaz.
Boş lakırdı karın doyurmaz.
Bilmediğin işe karışma.

Atalar Sözü [1911/50-3]

Para parayı kazanır.
Para beni kazanamaz, ben parayı kazanırım.
Paran çoksa kefil ol, işin yoksa vekil!
Parayı veren düdüğü çalar.
Taze şeyde lezzet başka.
Tedbirde kusur eden, takdire bahane olur.
Terazi var tartı var, herseyin bir vakti var.
Tanrıdan korkan kuldan korkmaz.
Temelsiz bina tez yıkılır.
Tembele iş buyur ki sana akıl öğretsin.
Tez giden tez yorulur.
Sevaptan kaç ki günaha girmeyesin!
Cahil ile konuşan cahil olur.

Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme!
Çalma elin kapısını, çalar kapını.

[1911/50-4]
Çok söyleyen çok yanılır.
Çok lakırdı baş ağırtır.
Çok yaşan çok bilmez, çok gezen çok bilir.
Hâlden anlayana can kurban.
Haramdan gelen borana gider.
Haris kişi, mariz kişi.
Hak diyen mahrum kalmaz.
Hak söze akan sular durur.
Helal mal mal zayi olmaz.
Haya imandın cüzidir.
Hile ile iş gören muhannet ile can verir.

Atalar Sözü [1911/51-3]
Hayır söyle komşuna, hayır gelsin başına.
Derdini saklayan derman bulamaz.
Dost ile ye iç, alışveriş etme.
Dostluk kantar ile, alışveriş miskal ile.
Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur.
Deveden büyük fil var.
Düşman karınca ise sen fil gibi san.
Düşmana fırsat verme.
Davacın kadı ise, yardımcın Allah olsun.
"Sade pirinç pilav olmaz yağ gerektir kazana.
Baba malı tez biter, bala özü kazana."
Sermayesiz sanat dilenciliktir.
Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa?

Atalar Sözü [1911/52-3]
Senin canın can ise bizimki patlıcan mı?
Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar.
Söyleyene bakma, söyletene bak.
Söz bir, Allah bir.
Şap da beyaz şeker de, ama bir değil.
Şahin ile deve avlanmaz.

Şeriatın kestiği parmak acımaz.
Şeytanın dostluğu zindana kadar.
"Şık şık eder nalçacık, iş bitiren akçacık"

Atalar Sözü [1912/01-3]

Sadık dost akrabadan yeğdir.
Sağlık varlıktan yeğdir.
Sakla samanı, gelir zamanı.
Sakınan göze çöp düşer.
Sabreden derviş, muradına ermiş.
Sabrın sonu sarı altın.
Sabırlı kulu Allah'a sor.
Sanat elde altın bileziktir.
Zarardan korkan kâr edemez.
Tatlı dil taşı da teşer.
Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
Damlaya damlaya göl olur.
Doğru söz acıdır.
Tok açın hâlinden anlamaz.

Atalar Sözü [1912/02-3]

Ârife tarif gerekmez.
Âkil isen açma sırrını dostuna! Dostunun dostu vardır. O da söyler dostuna!
Acele işe şeytân karışır.
Akıl akıldan üstündür.
Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.
Akıl yaşta değil baştadır.
Garip kuşun yuvasını Tanrı yapar.
Gazap gelince akıl gider.
Fakîrlik ateşten gömlektir.
Fakîrlik ayıp değil, yalkavlık ayıp.
Kabul olunmayacak duâya amîn denilmez.
Karınca, hâlince.
Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.

Atalar Sözü [1912/04-3]

Kardeş kardeşi bıçaklar, sonra yine kucaklar.
Karaya sabun, deliye öğüt neylesin.
Kıssadan hisse almalı.
Kalpten kalbe yol var.
Kalem kılıçtan keskindir.
Komşuya kurt bile dokunmaz.
Kurt dumanlı havayı sever.
Kurt kartaysa (yaşlanırsa) köpeklerin maskarası olur.
Kurttan çoban olmaz.
Korkak yazarken ne kar eder ne de ziyan.
Korkulu düş görmekten ise uyanık yatmak daha hayırlıdır.
Korkunun ecele faydası yoktur.
Kurunun yanında yaş da yanar.
Kuzguna "güzel kimdir?" demişler, "Benim balalarım" demiş.
Komşu hakkı, Tanrı hakkı.
Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
Konak (misafir) istediğini yemez, bulduğunu yer.
Kul kusursuz olmaz.
Kul çalışır, Allah verir.
Kul kulun rızkına sebeptir.

Atalar Sözü [1912/05-4]

Keskin sirke küpüne zarardır.
Kişi arkadaşından bellidir.
Kişi bilmediğini öğrenmeli.
Kişi doğduğu yerde değil, doyduğu yerde olur.
Kişi kendine ettiğini kimse edemez.
Kişi belayı dilinden çeker.
Kişinin sözü özü bir olmalı.
Kişinin doğru olmalı işi.
Kim söz kim akça sahibinindir.
Kendi düşen ağlamaz.
Kimseden kimseye fayda yoktur.
Geç olsun, hayırlı olsun.
Gemisini kurtaran kaptandır.
Gökten ne yağar da yer kabul etmez.

Güvenme varlığa düşersin darlığa.
Gülme komşuna gelir başına.
Gün geçer, kin geçmez.
Girmeden evvel çıkmayı düşünmeli.

Atalar Sözü [1912/06-3]

Lakırdı ile iş bitmez.
Lokma çiğnemedikçe yutulmaz.
Maşa var iken elini yakma.
Meramın elinden bir şey kurtulmaz.
Merhamet imandan gelir.
Meşveret sünnettir.
Mazlumun ahı yerde kalmaz.
Mühür kimde ise Süleyman odur.

Atalar Sözü [1912/10-4]

Nezaket imandandır.
Var ise borcun, düşünme harcın.
Var ise hünerin rahmettir başın.
Var ise aşın, var her yerde yerin.
Haydan gelen huya gider.
Her işin başı sağlık.
Her çok azdan olur.
Her derdin bir devası var.
Her şeyin ortası iyidir.
Her şeyin yenisi, her dostun eskisi.
Her koyun kendi bacağından asılır.
Herkes içindekini kendi bilir.
Herkesin arşınına göre bez vermezler.
Herkesin gönlünde bir arslan yatar.
Her gördüğüne kapılma.
Her kime iyilik edersen sakın ondan kendini!
Her yüze gülen dost olmaz.
Her yokuşun bir inişi var.
Hünersiz adam meyvesiz ağaç.

Atalar Sözü [1912/17-2]

Ya aldığını vermeli, ya almamalı.
Ya deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.
Yapıyı yapanda değil hüner, yaptırandadır.
Yapı taşı yapıdan kalmaz.
Yarım tabip candan ayırır, yarım molla dinden.
Yalan ile iman bir yerde durmaz.
Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.
Yerin kulağı var, her sözü işidir.
Yaramazla yar olma!
Yavaş atın tepmesi katı olur.
Yorganına göre ayağını uzat!
Yüz yüzden utanır.
Yol yürümekle tükenir, borç ödemekle.

Hikmetli Sözler: Analık [1912/26-3]

Sâbi balacık [çocuk] aç, zaif ve acınaklı bir hâlde iken yanında "ana" bulunması ne demek olduğunu bilir misiniz? Eğer sizin ananız sizin yanınızda ise sizden daha bahtlı adam var mıdır? Ana sizin yüzünüze daima şefkatli gözleri ile bakıyor. Siz ağlarsanız o da ağlıyor. Siz gülerseniz o dahi gülüyor. Ana, balanın [çocuğun] parmaklarını avcuna alarak ısıtıyor. Küçücük bedeninizi kucağına bağrına basıyor ısıtıyor. Hâlinizi, ruhunuzu sıcaklatan yine anadır. Siz daha genç sâbi iken, ana sizi kendi sütü ile besliyor, büyüdükten sonra elindeki ekmeğini veriyor. Daha sonra son ömrüne kadar hep "balam balam [yavrum yavrum]" sözleri ile daima şefkat ve merhametini size karşı hazır tutuyor. Siz ona "benim anam" dediniz mi? Cevabında "ne var çocuğum" sözünü her vakit almaya hazırsız.

Ana ağzından bu cevap işitildiği ile sizin yüreğinize güya bir rahatlık ve tınçlık [dinçlik] geliyor.

Ne fayda? [1912/26-3]

Eğer senin anan güzel ve doğru kamet ile yürümüş sen ise öte beri silkinip yürüyorsun. Bundan ne fayda?

Senin atanın gözleri açık olmuş. Sen ise burnun ucundan ötesini görmüyorsanız, bundan ne fayda.

Senin baba deden yahşi [iyi] isim kaldırmışlar [bırakmışlar]. Ama senin elinden bu gelmiyor. Yalnız bununla iftihar ediyorsun. Bundan ne fayda?

III. 10. FEN BİLGİSİ – TABİAT BİLGİSİ – SAĞLIK BİLGİSİ

Havada Uçmak [1911/27-3]

Prusya'da "Lapdenburg" şehri seyahat-i havaiye rasathanesi tarafından tecrübe için salıverilen bir uçurtma 6403 metroya kadar çıkabilmiştir. Bu uçurtmanın sathı 25 metro murabba idi. Bu kadar yükseklikte durabilmesi için 11 kilometro tulunda bir ip istimal edilmiştir [kullanılmıştır].

Sath-ı arzdan 11000 metro irtifadan yukarısına "mıntıka-i mütesâvîi'l-harare" namı verilir. Zira birçok mütefenninler, bâhusus tserandovid tarafından 1100 ile 1700 metro arasında sonda balonlarıyla icra edilen tecrübeler göstermiştir ki oralarda daima sabit olmak üzere hararet, tahte's-sıfır 50 derece yani müthiş bir soğuk hüküm-fermâ olur. İşte bu mıntıka, havanın bittiği ve boşluğun işlendiği noktadır.

Sonda balonları, "mukayyet barometro" (irtifaâtı bir alet-i mahsusa ile kaydeden) ve "azami asgari termometro" (tebdilât-ı hararetin azami ve asgarisi işaret eden)ler ve diğer bazı aletle mücehhez küçük kıtada [parça] balonlardır. Bunlar da insan bulunmaz.

4 Teşrinevvel 1902'de, 1 metro 90 santimetro katrında, razinadan mâmul küçük bir sonda balonu "Istrazburg" [Strazburg] rasathanesinden uçurulmuş ve yere indiği zaman barometro muayene edilerek 23000 metroya çıkmış olduğu anlaşılmıştır.

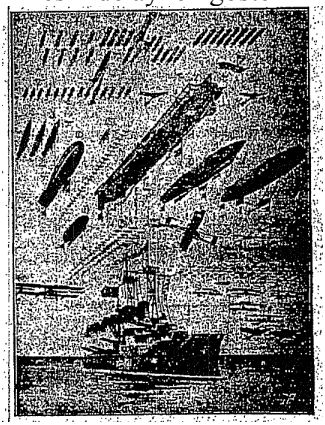
İnsanların tecrübesi de şimdilik bu kadarla kalır. Fakat fennin günden güne terakkisi bize daha büyük ümidler vermektedir.

Havadan hafif balonlar hiçbir vakit tamamiyle istifade-bahş ve tehlikeden salim değildir. Lakin bir gün gelecek ki havadan ağır uçkıçlar tekemmül edecek. Bu sayede, kim bilir, ne türlü alât ile, motorlarla mücehhez olan bu hava gemileri sayesinde insanlar da kuşlar gibi havada dolaşacak, gezecek, yaşayacak… Daha birçok şeyler keşfedecek... Büyük adımlar ile ilerleyen terakkiyâttan, bunların mutlaka kuvveden geleceğine hükmedebiliriz. Fakat ne olsa behemehal bunun da bir haddi vardır. Fennin terakkisi, insanların say-ı mütemadisi mukabilindeki azimet-i kainatı da unutmayalım. Halku'l-mükevvenâtın masnûâtı o derece vâsi, o rütbe büyüktür ki mesela: Küre-i arza [yerküresine],

seyyârâna, şemse nispetle en yakın âdeta komşu olan kamere varmak için 98000 fersah mesafe katetmek lazımdır. Bu en ehemmiyetsizi!.. Yıldızlardan en yakınının ziyâsı (ziyâ saniyede 311.070 kilometro katettiği hâlde) 4 seneda arza vâsıl olabilir. Artık aradaki mesafenin kaç kilometro olduğunu siz hesap edin.

Deniz Filotu ve Hava Filotu [Deniz Filosu ve Hava Filosu] [1911/43-1]

Malumdur ki insanlar ilim ve fen sayesinde çalışa çalışa bu son yıllarda havada uçup gezmenin çaresini buldular. Bunun için balonlu yaki kanatlı maşinalar [makineler] yasap [yapıp] çıkardılar. İşbu yeni icadın çıkmasıyla bazı hükümetler uçkıç [uçak] maşinalarını [makinalarını] asker işlerinde kullanmaya başladılar. Zira muharebe zamanında poçta [posta] taşımak ve düşmanın bulunduğu yeri havaya götürülüp görmek için uçkıç maşinaları [uçak makineleri] büyük hizmet görebiliyorlar. Hava filotu [filosu] deniz filotundan [filosundan] çok ucuza mâl oluyor. Mesela deniz filotundan bir bronenosun [zırhlının] tuttuğu akçaya 52 adet hava balonu ve 235 adet kanatlı uçkıç maşinadan [uçan makineden] ibaret bir filot teşkil etmek mümkündür. İşbu kıyas yukarıdaki resimde aynen gösterilmiştir.



Eşya Hakkında Mâlûmat: Mürekkep (Kara) [1911/43-2]

Yazı yazdığımız mürekkep (kara) neden yapılır? Mürekkepler türlü olduğundan türlü şeylerden yapılırlar. Şarkta yani İran, Türkiye ve Kafkasya ve Kırım taraflarında yerlilerin

kullandıkları siyah mürekkep kara kurum ile samg-ı Arabî [zamk-ı Arabî (Arap zamkı)] karıştırılıp yapılır. Bunu mahsus havanlarda ezerler. Cila ve kuvvet vermek için içine biraz ispirto ve bazen şeker de katarlar.

Sulu Frenk mürekkebinin bir nev' [türü] emen [meşe] ağacı üzerinde yapışıp ösen [yetişen] bir nev' fındıktan yapılır. Buna Kırım'da "mazu" derler ki kadınlar evvela ateşte kaynatıp sonra ezip kaş bakımında kullanırlar. İşbu mazı emen ağacının kendi yemişi olmayıp bunu [1911/43-3] mazu böceği namında bir kurtçuk yapar imiş. Mazu yuvarlak ve gök tüslü [renkli] ve üzerinde kabarcıkları vardır.

Üzerinde mazu bulunan emen [meşe] ağacı Anadolu, Suriye ve Yunanistan ve İtalya kıtalarında ösüp [yetişip] bizim bildiğimiz emenden biraz farklıcadır. Mazunun en âlâsı [iyisi] Halep, Manisa, Karahisar, Diyarbekir ve İzmir cihetlerinde yetişir. Bazı yerlilerin ahalisi bundan hayli para kazanıp hatta yerli hükümet bunu nalog [vergi] yerine kabul edermiş.

Bundan mürekkep yapmak için mazu demir pasına katılıp buna biraz da vişne zamkı yaki şeker ilave olunursa Frenk mürekkebi meydana gelmiş oluyor.

Siyah mürekkepten mâadâ [başka] – yeşil, kırmızı, mavi ve gri renklerde mürekkepler de vardır. Bazı renkli mürekkepler doğrudan doğruya "Fökin" nam boyanın suya katılmasından hasıl olur. Mürekkepler envaının [çeşitlerinin] nasıl yasaldığını [yapıldığını] tarif eden Rusça mahsus risaleler vardır.

Bazı Gizli Mürekkepler [1911/43-3]

Limon suyu ile ak kağıda yazı yazılsa görülmez. Ateşe karşı tutulursa yazı zâhir olur [ortaya çıkar].

Soğan suyu ile yazılan yazı ateşe tutulursa kırmızı olarak zuhur eder.

Koyun sütü ile yazılan yazı kurutulursa yeşil görünür.

Balık yağı üç gün güneşte kuruyup bâde [sonra] onunla yazı yazılsa altun renginde parlak görünürmüş.

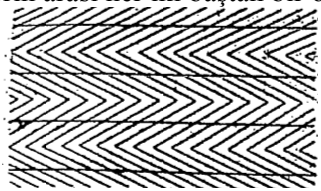
Vişne suyuyla yazılsa kurutuldukta yeşilce ve "soda" ile yazılmış yazı sarı görünürmüş.

Fennî Mâlûmat: Göz Adaşması [1911/46-2]

İnsan gözüyle gördüğü şeylerin enini, boyunu her vakit olduğu gibi tamamıyla belleyemez. Buna göz adaşması derler. Mesela şurada dizilmiş Rusça harflere ve rakamlara birdenbire bakarsak aşağı ve yukarı kısımlarının hep bir ölçüde olduğunu görürüz. Fakat bu şekilleri altını üstüne çevirip bakarsak aşağı kısımlarının yukarılardan bir derece büyükçe olduğu görülür.

ZZZ SSS XXX 333 888

Bu meseleye daha güzel bir misal olarak aşağıdaki şekilleri dercediyoruz. Kıyış kungır [eğri büğrü] çizgilerin ortasından 4 adet doğru çizgi uzatılmıştır. Bir bakışta güya bu çizgilerin araları birer taraftan darca ve birer taraftan genişçe görülür. Hakikate hâlde ölçülürse çizgilerin arası her iki baştan bir ölçüde olduğu görülür.



Yine de aşağıda resim olunmuş iki kemerden hangisi uzun ve hangisi kısa diyecek olursak ne dersiniz? Elbette "Aşağıdaki uzun". Halbuki pergâr [pergel] ile ölçer iseniz her ikisinin bir olduğu aşikâr olur.



Kağıt [1911/46-2]

Kağıt, eski püskü çul parçalarından yapılır. Alâ cinsleri keten ve bez parçalarından ve kaba cinsleri yün ve pamuk materya [dokuma, kumaş] parçalarından (traykadan) yapılır. Saman (toban, saloma)'dan, ağaçtan, ve banan [muz] yapraklarından dahi kağıt imal edilmeye başlanmıştır.

Eski parçaları kağıt yapmazdan evvel fabrikada yahşice [iyice] yıkayıp temizlerler. Sonra cins cins yani kitapları bundan ve akları [1911/46-3] renkliden ayırırlar. Sonra içi birçok karşılıklı bıçaklı

kazanlar içine koyup eskileri gayet ufak parçalara doğrarlar ve bu hâlinde biraz su katıp eski parçalarını hamur hâline getirirler. Renkli kağıt lazım ise boyasını katarlar. Kağıt hazır oluncaya kadar birkaç kazanlarda kaynayıp nihayet demir levha üzerine yayılır. Levha üzerinde kurumaya başlamış kağıt tabakası üzerine diğer bir levha ile basılıp her iki tarafı tekizlenir [düzlenir].

Telsiz Telgraf [1911/46-3]

Tel, çubuk vasıtasıyla haberleşmek ve söyleşmek mümkün olduğu malumunuzdur. Şimdi bir de telsiz çubuksuz haberleşmek usûlü icat olundu. İki üç bin çakramlık (verst) yerden hiçbir telsiz ve gayri [başka] vasıtasız bir iki dakikada haber alınıyor.

Bu usûl yalnız bundan 15 seneler mukaddem [önce] icat olundu. Bir taraftan Rus âlimlerinden Bayof ve diğer taraftan İtalyanlardan Markoni çalışarak hava telgrafı usûlünü buldular.

Şimdi telsiz telgraf birçok şehirler arasında ve gemi parahodlarda [vapurlarda] istimâl oluyor. Mesela dış denizde seferde bulunan bir parahod [vapur] bir kazaya uğrar ise hemen telsiz telgraf ile etrafa haber ediyor. Karadan yardım istiyor. Kezâ karadaki şehirlerden deniz ortasında gezen bir parahoda [vapura] haber gönderiliyor.

Telsiz telgraf neden ibarettir? Çubuklu telgrafta iş gören elektrik ise telsiz telgrafta dahi haber getiren yine de elektrik kuvvetidir.

Evvela misal olarak şunları alalım: Bir kişi kıçkırsa [bağırırsa], bir davula çokmar [tokmak] urılırsa [vurulursa] tavuşu [sesi] sedası hemen etrafa yayılır. Bir odada lamba, şem yakılırsa aydınlığı etrafa yayılır. İçi su dolu büyük bir leğen (tas) yaki bir ceviz veya bir göl ortasına küçük bir taş atılırsa su hareketi gelip dalgaları birer halka şeklini alarak yavaş yavaş etrafa yayılırlar ve kenarlara gelip dokunurlar.

Taş bırakılırken su nasıl dalgalanıp etrafa aksederse, kıçkırladığı [bağırıldığı] vakit dahi hava dalgalanıp etrafa dağılır. Aynı bu gibi elektrik kuvveti dahi hava tabakalarında dalgalanıp etrafa yayılır. Bundan istifade ederek telsiz telgraf icat olunmuştur.

Telgrafın makinesi yerde bulunup beraberinde minare yüksekliğinde bir direği bulunur. Makine harekete getirilerek bu

direğin tepesinden elektrik dalgaları etrafa dağıtılır. İşbu dalgaların bazısı kuvvetlice, bazısı hafifçe olduğundan ikinci bir yerde bulunan aynı bu gibi makineye varıp dokundukta birtakım izler, şekiller aksettirip kaldırır ki bu şekiller telgraf ve yazı hizmetini görüp merâm anlaşılır.

Telsiz telgrafa şehirlere ufak tefek dağ tepeleri zarar vermez. Geçer gider. Bunu kimse görmez ve sezmez. Acayip bir icattır.

Şimdi telsiz telefon dahi çıkardılar. Makine yanında söyleyen kişinin sözleri birkaç yüz çakramdan[30] işitilir.

Nebâtat Dersleri: Banan [Muz] [1911/45-1]

Sıcak memleketlerde yetişen ağaç ve nebâtat, havası orta veyaki soğuk yerlerinkine benzemez. Sıcak memleketlerdeki ağaç ve nebâtat güneşin sıcağından kendilerini saklamak ve yanıp kurumamak için daha ziyade etlice, kütük, yaprak ve meyveleri kalınca olarak öserler [büyürler]. İşbu nüshada resmini derc ile aşağıda tarif edeceğimiz banan (Türkçe "muz" derler) nam [adlı] meyve bunlar nevindedir. [1911/45-2]

Banan Asya-yı cenûbîde [güney Asya'da] Hindistan ve Bahr-ı muhit [okyanus] adalarında öser [yetişir]. Yaprakları kalın ve üçer arşına kadar uzanır. Ağacın yerden yüksekliği 9 arşın kadar olur. Dalı budağı olmayıp yaprakları doğrudan doğruya ağacın kütüğünden süzülüp çıkarlar ve yaprakların birbirine sarılıp ösmelerinden [büyümelerinden] dip tarafları yalandan kütük gibi görünür.

Asıl meyve üzüm gibi büyük bir salkım üzerinde olur. Şekli küçük hıyara [salatalığa] benzeyip birkaç yüz tanesi bir yerde sıra sıra dizili bulunur ve ağacın üzerinde iken gayet hoş manzaralı olurlar.

[30] çakram: Rus uzunluk ölçüsü birimi verst karşılığındadır. 1 verst 1,066 metre (1,06 km.).



Bananın [muzun] içi kavunun eti gibi yumuşak bir hâlde olup pek sulu değildir. Lezzeti ne pek tatlı ve ne de pek ekşi olmayıp yenmesi hoş bir yemiştir. Çıktığı memleketlerden Avrupa'ya ve bizim memleketlere kadar getirilip tanesi bir iki kapikten satılır. Banan [muz] ağacından toplanırken yeşil renkte olsa da durdukça sararır ve sonra kararmaya başlar. Asıl yeneceği vakit sarardığı yani olup yettiği vakittir.

Bizler için banan [muz] bir nev' [tür] meyve hükmünde ise de bulunduğu memleketlerde ekmek hükmünde olup gayet ehemmiyetlidir. Sıcak memleketlerin ahalisi bunu ekmek yerine yiyip karınlarını doyururlar. Yapraklarının orta damarı dahi işe yarar. Kapusta [lahana] veyaki kartofel [patates] gibi pişirip yemek mümkündür. Kütüğünün üzerinde sarılıp çıkan bir nev' saçaklardan ip ve materya [kumaş] dokumak mümkündür. Banan [muz] ekildiğinin ikinci senesi meyve veren bir nev' [tür] nebat [bitki] olup gayet bereketlidir.

Bananın [muzun] lezzeti tarif ederken eski kitapların birinde görüldüğüne binâen, banan [muz] yenildiği zaman hangi meyve hatıra gelirse banandan [muzdan] ağıza o meyvenin lezzeti gelir imiş.

Fennî mâlûmat: Kehribar [1911/47-3]

Kehribar, bir bakışta taş ve madene benzer bir şey ise de ne taş ve ne de maden olmayıp katran ve zift nevinden [türünden] katılaşmış bir nev' [tür] mayidir [sıvı yağdır]. Fen erbabı kehribarı böyle

tarif ediyorlar. Pek eski zamanlarda dünya yüzünde çok miktarda ösen [yetişen] çamlıklardan zamk ve katran hasıl olup yerde kalmış. Bâde zaman, yer altında bu katranlardan bulanık ve sarı renkte bir kısmı ayrılıp kehribar sıfatını almış. Katran ise yerkömürü cinslerine karışıp gitmiştir.

Kehribar mûteber bir şeydir. Yerde bulunan kesikleri [parçaları] pek büyük olmaz. Bugüne kadar bulunan kehribarın en büyüklerinden sayılanı Germanya'da 1803'te ele geçip 13 kont ağırlığında olmuştur. Kehribar âdeta ufak parçalar hâlinde zuhur ediyor. Baltık denizi sahillerinde Danya, Fransa ve İngiltere, İspanya, İtalya'da ve bizim Rusya'nın Yekaterinoslaf vilayetinde bulunur.

Rusya da kehribarın en zengin yeri "Tsarski Selu" sarayıdır. İşbu sarayda bir oda var ki tavanı ve duvarı tamamiyle kehribardan işlenmiştir. Kehribardan birçok kıymetli şeyler yapılır. Mesela sigara ağızlığı, kutular, boncuk, koyma [çit, duvarı], tayak [sopa] sapı, kılınç sapı, kapı kulpu ve gayri [ve başka] lak [vernik] ve kislane [asit] imalinde dahi kehribar istimal olunur [kullanılır].

Kehribar ateşte çabuk yanar. Bunun için Rusların avam ahalisi buna "yanar taş" derler. Kehribar yanarken tatlı koku çıkarır.

Kehribarda elektrik hassası vardır. Mesela bir kehribar parçası çuha veya ipek materyaya [kumaşa] oğalanırsa [ovalanırsa] ufak ve ince kağıt parçaları ve saç gibi yengil [hafif] şeyleri kendisine çeker.

Bu sebepten eski zaman Rumları (Yunaniler) kehribara "elektron" demişler ve bundan sonra ehl-i fen, tartıcı ve çekici kuvveti olan şeylere "elektrik" namını verdiler.

Bir şeyde, bir cisimde elektrik kuvveti varlığını bilmek için evvela onu biraz oğalamalı [ovalamalı] (mesela cam, şişe, kükürt, zift, sorguç ve gayri) oğalanan [ovalanan] şey karanlıkta bir şeye yakın getirilirse mavice bir nev [tür] ateş kıvılcımı çıkarır. İnsanın vücuduna yakın getirilirse çımırdatır [çıtırdatır]. Böyle hâlleri olan şeyler elektrik kuvvetini haizdir.

Fennî Mâlûmat [1911/49-2]

Taze, kestane kavrulduğunda patlar. Bunun sebebi nedir? Kestanenin içinde bir miktar hava ve aşında (yani içindeki etinde) biraz da su bulunuyor. Kestane ateş üzerinde kızarken buhar hâline gelen su ve hava dışarıya çıkmak isterler ve çıkmaya bir delik bulamadıklarından kestanenin kabuğunu patlatıp çıkarlar.

Kayataşı ateşe atılırsa patlar. Bunun sebebi dahi taşın içinde hava ve su bulunup kızdıkça dışarı çıktıklarındandır.

Duvar saatleri soğukta ilerler, sıcakta geri kalır. Bunun sebebi demir ve gayrı madenler soğukta sıkışır. Saatin aletleri ve çarhları boşar. Bundan ötürü saat âdetinden ileri gider. Sıcakta ise madenleri kabardığından saatin âdeti yürümesine güçlük gelip yavaş gider geride kalır.

Traş olurken ustura (britva) biraz sıcak suya yatırılırsa daha ziyade keskin olur. Bunun sebebi dahi usturanın kesici ağzı sıcak suyun tesiri ile biraz daha ösüp [büyüyüp] uzayıp inceleşir. Bundan ötürü keskin olur.

Ağzına kadar su ile dolu şişe veya toprak bir kumgan [testi, sürahi] yaki sürahi soğukta kalıp suyu buzlar ise kumgan [sürahi] çatlar. Sebebi nedir? -Su buzladıkta [donduğunda] kabarır. Binâenaleyh kapalı kumganda [sürahide] kabarıp cayılmaya [yayılmaya] yer bulamadığından çatlanır.

Ziyade koşturulup çapıdılan [sürülen, koşturulan] bir arabanın bazen göçer ağacı yanar, bu nedir? -Ağaç ağaca yaki madeni gayrı bir cisme ziyadesiyle sürtülüp oğalanırsa [ovalanırsa] bundan şiddetli bir hararet ve nihayet alevlenip ateş hasıl olur. Kışta soğukta eller birbirine oğalandıkta kızdığı [ısındığı] malumdur.

Nebâtattan Dersler: Haşhaş [1911/50-2]

Haşhaş- Rusça (mak) denilen nebat [bitki] faydalı nebâtattan biridir. Urlukları [tohumları, taneleri] yemeye ve ilaç yapmaya yararlıklı ve faydalıdır. Taze iken haşhaşın urlukları [tohumları, taneleri] sıkılıp bir nev' [tür] koyu süt ve yağ hasıl olur. Bazı yerlerde bu yağ yemeklerde kullanılır. Damar ve budaklarından dahi süte benzer bir mayi [yağ] çıkarsa da tadı acı ve zehirlidir.

Haşhaş bazı yerlerde kendi kendine öser [yetişir] ve bazı yerlerde âdeta mahsul almak için ekilip biçilir ve kendisiyle ticaret edilir. Haşhaş yerden yarım arşından bir buçuk arşına kadar yükseklikte öser [büyür].

Çiçeğinin astında top gibi bir kellesi olup işbu kellenin içi ince kum gibi urluk [çekirdek, tohum] ile doludur.



Yalnız bir kelle içinde 3 bine yakın urluk [tohum] bulunur. Urlukları [tohumları] ak veya gök tüstedir [renktedir].

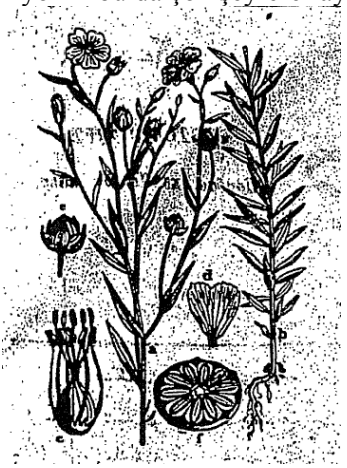
Haşhaş, güzde [güzün, sonbaharda] gübrelenmiş yere fevral [şubat] aylarında ekilip sıcak memleketlerde mayısta ve orta havalı yerlerde yaz aylarında çiçek açıp mahsulü alınır.

Haşhaşın urluğundan [tohumundan] süt çıkarıldığı gibi bazı şekerlemelerde kullanılır. Yine bu urluklardan [tohumlardan] yukladıcı [uyutucu] ilaçlar yapılır. Kellesinin kabuğu sızılıp [çizilip] alınan sütünden afyon dahi yapılır. Zaten birçok yerlerde haşhaşı afyon çıkarmak için ısrarlar ve bununla ticaret ederler. Evvel vakitlerde her nerede olsa da haşhaştan hasıl olan afyon birçok miktarda Kıtay [Çin] memleketine gönderilir idi. Lakin bu son yıllarda Kıtay hükümeti insanın vücuduna zararlı olan afyonun istimalini [kullanımını] men ettiğinden [yasakladığından] afyon ticareti hayli eksilmiştir. Afyonun çokça istimali [kullanımı] insanın vücuduna zehir gibi tesir edip ekseriya helak eder.

Doktorların eli ve ölçüsü ile az miktarda istimal olundukta [kullanıldığında] bazı dertlere ve hastalıklara şifa veren bir devadır.

Nebâtat Dersleri: Üskül [1911/52-2]

Üskül yaki keten bir nev' [tür] nebattır. Ömrü bir seneliktir. Dünyanın orta havalı memleketlerinde yetişir. Üskül [keten] çok eski vakitlerden beri insanlara malum bir şeydir. Bundan elbiselik bez (materya) [kumaş] yapıldığı gibi urluklarından [tohumlarından] bir nev' [tür] mâyi (yağ) çıkarılıyor ki bu da çok şeylere faydalıdır.



Üskülün [ketenin] boyu bir arşın kadar olup özekinin [sapının] uçlarında mavi renkli çiçekleri olur (Şekle bak.) Urlukları [tohumları] yumuşak yağlıdır. Bunun yağı evvela cendereye kıstırılıp alınır. Böylece alınan yağ âlâ [en iyi] cins sayılır. Bâde [sonra], bu urluklar [tohumlar] biraz ateşte kızdırılıp ikinci defa yağı alınır ki bu ikinci derece sayılır.

Üskül [keten] yağının tüsi [rengi] sarıca olup kendine mahsus kokusu vardır. Üskül [keten] yağı yemeğe salih olduğu gibi sabun imalinde [yapımında] dahi kullanılıyor. Bâhusus [özellikle] bundan "olif" namında bir nev' [tür] mayi [sıvı yağ] yapılır ki, yağlı boyalara, matbaa boyasına ve türlü laklara [verniklere] katılır.

Böyle mayi ve bez işlerine yarayan kendir ve üskül [keten] nebatları [bitkileri] bizim Rusya'da çok eski vakitlerden beri malumdur. Üskülden [ketenden] bez basılması böyledir. Üskül [keten] saçıldığının [ekildiğinin] üçüncü ayında toplanır. İşbu nebâtatın özeki [sapı] ile kabuğu arasında tel tel saç gibi bir nev' [tür] lif olur. Nebat

[bitki] kurutulduktan sonra bu kabuklar üzerinden sıyrılıp alınır ve mahsus taraklık ile taralır.

Böylece hasıl olan lifler salkın [soğuk] suda [1911/52-3] yaki buharda (buvda) tutulup yıkanır. Üskül [keten] suda yatarken gayet fena ve ağır koku yıkar [kokar]. Bir ya iki hafta kadar suda tutulan üskül [keten] tel tel olur. [Yere] serilir ve tüsi [rengi] sarıca ve açıkça bir renge girer. Bunun tüsini [rengini] daha ziyade ağartmak için güneşte kuruturlar. Sonra bir daha sıkça tarak ile tararlar. Bundan gayet ince ve nazik üskül [keten] hâsıl olur, meydana gelir. Üskülün [ketenin] kalınca özekleri [sapları] ve parçaları yakmaya yararlık olup faydasız kalmaz. Bunlardan kabaca bezler ve halat ipleri dahi yapılır. Üskülün [ketenin] temiz kısmından gayet güzel ve nefis ketenler ve bezler dokulur. "batist" dediğimiz işbu nebâtattan hâsıl olan bir materyadır [kumaştır]. Ama ne makbul ve ne faydalı şeydir. Yalnız çalışmak ve bunu meydana getirmek gerek.

Kır üskülünden [keteninden] başka bir de dağ üskülü [keteni] vardır. Bu bir nev' [tür] taş veya kayadır ki gayet ince tellerden mürekkeptir. Ekseriyetle Ural Dağlarında bulunur. Bundan dahi kalın bezler ve ipler ve kâğıt gibi tabakalar, levhalar yapılır. İşbu dağ üskülünden [keteninden] yapılan eşya ateşte yanmaz. Bu hâsiyeti [özelliği] olduğu için makbul bir şeydir. "aspest" dahi derler.

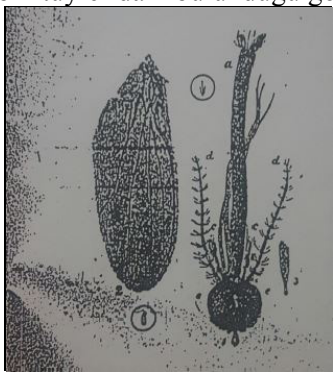
Fâideli Malumât: **Mikroskop** [1912/02-2]

Yeryüzünde uzak şeyleri bakıp görmek için dürbün vardır. Yıldızlara, aya ve güneşe bakmak için teleskop vardır. Bir de "mikroskop" "yaki hurdebin" nâmında bir alet daha vardır ki bununla göze görünmeyen gâyet ufacık şeyleri bakarlar. Hurdebin [mikroskop] dahi denilir. Küçük şeyleri, 1000 veya birkaç bin defa büyültüp gösterenleri vardır. Tabî böyleleri pahâlı olup ekseriyâ tabîpler ve gayri [ve diğer] erbâbı elinde bulunur.

Ama 50-100 defa büyültenleri alât-ı fenniyye (optik) mağazalarında ucuzca satıldığından bazı çocukların eline geçmesi mümkündür.



Elinde mikroskopu olan bir adam birçok acâiplerden haberdâr olur. Hiç görmediğini ayânen görür. Mesela bir sivrisineğin başına hurdebin (mikroskop) ile bakacak olursa şurada resim olunmuş şekil gibi acâyip bir şeyler görür. Bir çibinin [küçük sineğin] kanadını koparıp bakarsa kanadın damarlarını ve damarlarının içinde gezen kanını bile görebilir. Bir çibinin [sineğin] ayağının üzerinde nice bin tüyler dahî bulunduğu görülür.



Türlü tüsli [renkli] bir kelebeğin kanadının tozçukları, mikroskop şişesi üzerine silkeleyip bakılacak olursa gâyet sevimli sevimli al, yeşil, sarı, mavi parçalardan mürekkep güzel bir manzara görülür. Ufak bir camla kanın içerisinde ufacık ve yuvarlak habbeciklerin [zerreciklerin] akıp gezdiklerini görür.

Azcık durmuş sudan bir damlaya bakılırsa içinde kuyruklu kuyruksuz birtakım hayvancıklar görülür ki bunlara mikrop dahi derler.

İşbu mikroskop aleti çıktığından beri ilm-i tıp ulemâsı pek çok yeni şeyler, yeni hakîkatler keşfettiler. Bu alet vâsıtasıyla birçok hastalıkların esbâbını anlayıp devâlarını vücûda getirdiler.

Mikroskop öyle bir acâiptir ki meselâ insan kupkuru ve temiz zannettiği elinin parmağını mikroskopun gâyet temizlenmiş camına (piyâlesine) biraz basıp bakarsa camın üzerinde büyük büyük yağ obaları görür. Terli eli ile basılıp bakılırsa camın üzeri büsbütün yağlı görülür. İşte temizliğe ne kadar riâyet olursa o kadar iyi olduğu bundan bellidir.

Avrupa'da dükkancılar ve dikkatli müşteriler yanlarında dâima bir nev mikroskop istimâl ederler ki bununla aldıkları eşyayı bakıp iyi veyaki ham, çürük olduğunu anlarlar. Meselâ eski una mikroskop ile bakılırsa içinde ufak kurtlar görülür. Ama âdi göz ile bu hiç görülmez.

Velhâsıl mikroskop insanlar için gâyet fâideli aletlerden biridir.

Fennî Mâlûmat: Cam [1912/03-2]

Cam, şişe, piyale neden yapılır? Cam yapmak için kaya şişesi eski cam parçaları, çakmak taşın bir nevi, kireç, kireçli taş, potaş (deniz süngeri), akbor, kum, soda gibi şeyler istiğmal olunur [kullanılır]. Fakat potaş, pahalı olduğundan bunun yerine odun külü kullanılır. Odun külünde hayli potaş vardır. Binâenaleyh bazı çamaşırın kirini lekesini almak için üzerine sıcak su ile kül dökülür.

Cam hasıl etmek için yukarıda zikrolunmuş maddeler evvela izleyip sonra ateşten korkmayan bir nev topraktan yasalmış [yapılmış] bir kazgan içinde ziyade sıcak ateş üzerinde cümlesi bir yere karışıp hamur hâline gelinceye kadar kaynatılır.

Bundan donukça ve yeşilce renkli bir mâyi hasıl olur. Ama temiz cam lazım ise kaynatılacak maddeler evvela güzelce sık elekte elenip bazı kabaca cüzleri ayrılır.

Kaynamış madde ana kazgandan küçük ve kapaklı diğer kazanlara konulup bunlar dahi daima sıcak bulunan fırına dizilirler.

Camdan servet yapacak usta elinde tuttuğu uzun bir demir çubuğun ucuyla kazandan biraz erimiş cam alıp üfler. Bundan sabunlu su kovuğu gibi armuda benzer bir kovuk zuhur eder. İşte

bu kovuklardan botilka [şişe], istakan [bardak] ve falakan gibi âdi savutlar [basit kaplar] yasamak [yapmak] pek kolay olur. Güzelce ve dilberce şekilde savutlar [kaplar] yapmak için erimiş cam, havaya değil mahsus kalıplara üflenir. Üflenmiş savutun [kabın] uç tarafı kesilip çubuktan ayrılır. Ağzı ve dip tarafı soğuncaya kadar mahsus aletler ile düzeltilir.

Pencere camları dahi evvela çubuktan üflenmeyle başlanır. Lakin bunun için büyükçe kırıklar üflenip sallaya sallaya gayet düz bir levha üzerine yayılır. Astını üstünü dengizlenmek [denkleştirmek] için cendere altından geçirilir.

Savutların [kapların], pencere, gözgü [ayna] camlarının âlâ cinsleri, dökme usûlü ile işlenir. Daima üfürüp işlemek beden için zararlı olduğundan şimdi üfleyici aletler ve makineler dahi icat olunmuştur.

Çitleri haneli, yazılı, örnekli ve teng tüslü [rengarenk] şişe savutlar [kaplar] yapmak için mahsus kayıraklı çarhlar [çarklar] vardır. Camdan üflemek yaki dökmek usûlüyle her ne olsa da yayılırken sıcak mâyi birdenbire soğudulmayıp akırın akırın [yavaş yavaş] soğutulur. Birdenbire soğudulan cam savutlar [kaplar] dayanıksız olup çar çabuk kırılırlar.

Renkli camlar almak için başta kaynatılan maddeye türlü madeni boyalar katılır.

Billur ve âlâ cins gözgü [ayna] imâl için gayet ince elenmiş krem ve potaş istiğmâl olunur. Billur, âdi camdan daha ağır çeker.

Cam kesmek için elmas kullanılır. Camın kızgın ateşte yumuşak ve eğrilmek hassası vardır. Sıcakta kızmış bir cam [1912/03-3] birdenbire soğudulursa birkaç yüz parça olarak kırılır, dağılır**.**

Bugün de cam, insanlar için gayet faydalı şeylerden birisidir. Evvel vakitlerde pencerelerde, cam yerine yağlı kağıt (muşamma) için ve dağ, kaya şişesi istimal ederlerdi [kullanırlardı]. Fakat bunların hiçbiri cam kadar faydalı değildir.

Nebâtat Dersleri: Zambak [1912/04-2]

Zambak, lilya, leylak namındaki çiçek gayrilere [diğerlerine] göre uzun ömürlü çiçeklerden sayılır. Üst tarafı her sene açıp

solduğu hâlde bir altındaki soğan cinsinden tamırı [kökü] sağ kalıp beş altı sene çiçek yetiştirir.

Yerden yukarı boyu bir arşın kadar olup dosdoğru öser [büyür]. Yaprakları açık yeşil, aşağı taraftan büyükçe ve yukarıya gittikçe ufaklaşır. Çiçekleri çâke benzer ortasında sarı tozlu urlukları [tohumları] vardır.

Zambak ak, al ve allı karalı çubar [benekli] cinsleri vardır. Bunlardan ak zambak gayet hoş kokulu olduğundan mûteber tutulur.

Zambak, mayıs ahirlerinde çiçek açmaya başlayıp ağustos ayına kadar yaşayabilir.



Soğan, lale (tulpan), esparja [kuşkonmaz], sünbül çiçekleri tüsleri [renkleri] ve şekilleri birbirinden başkaca olsa da ama nebâtatta hep bir cins itibar olunurlar.

Bunlardan ak zambak ziynet [süs] ve koku için kullanıldığı gibi Kırım'da çiçeklerinden tatlı (varenya) dahi kaynatırlar. Tatlısı gayet kokulu ve leziz olur. Gayri [diğer] cinsleri dahi kokulu yağlar çıkarmak ile beraber, tıpta çok devalara yararlıklıdır. Soğan ve esparja [kuşkonmaz] cinsleri ise yemeye salih olduğundan, soğan daima ve esparja [kuşkonmaz] bazı vakit sofralarımızı yaraştırır. Faydalı bir nebâtattır.

Fennî Mâlûmat:
Havanın Hareketleri Yaki (Yel - Rüzgâr) [1912/04-2]

Hava nasıl oluyor da hareket ediyor. Yollar, fırtınalar zuhur ediyor. Buna sebep nedir?

Bunu anlamak için evvela sıcak havanın soğuk havadan daha yengil [hafif] olduğunu bilmek gerektir. Mesela bir savutta kaynayan suyun buharı yukarıya doğru köterilir [yükselir]. Zira sıcak hava hafif olduğundan ondan ağırca [1912/04-3] olan su buharı, o boşluğu doldurmak üzere hücum eder ve havanın boşluğundan yayılır gider.

Ayın bunun gibi bir yüzünün ıslaklığı ve suların rutubeti güneşin sıcağı tesiriyle buhar hâline gelip yukarıya köterilir [yükselir]. Bunların yukarıya yükselmesiyle boş kaldırdıkları yerlere diğer taraflarından soğuk hava hücum eder. Göze görünmüş bu hâller hoca bir takım hareketler zuhur edip yellere fırtınalara sebep olur.

Küçük bir tecrübe daha: Bazen kış vakti sobası yakılıp sıcaklanmış bir oda içinde otururken arkanız iki yastık arasına doğru gelirse aralıktan yel gibi soğuk bir hava gelip teninizi üşütür. Bazen bu iki yastık arasına ince bir kağıt parçası tutulursa kağıdı güya yel üfürür gibi odanın iç tarafına doğru sürükler. Bu hal divan, kravat [karyola], astı [altı] boş sed astlarında dahi böyledir. Bunun sebebi ise yastık artlarının, divan, kravat [karyola], sed astlarının yahşi [iyi] kızmamış [ısınmamış] ve soğuk ve rutubetli olan ağır havası odanın kızmış sıcak ve yengil [hafif] havalı tarafına doğru hücumundan ileri gelir. Yani ufacık bir yel hasıl olur.

İleride hatt-ı istiva [ekvator] deniz sahilleri ve çöl rüzgârları ve sam yelleri gibi büyük yeller ve bunların zarar, faydaları dahi tarif olunur.

Fennî Mâlumât [1912/06-3]

Yaz günleri yağmurlu havada gök gürleyip yaşın [şimşek] yaltıradıkta [parladığında] başta yaşın [şimşek] görülüyor. Sonra gök gürültüsü işitiliyor. Halbuki bunların her ikisi aynı dakikada vaki oluyor. Bunun sebebi şudur ki: Ziyâ (aydınlık) sadâ (tavuş)tan daha çabuk yol alıyor. Bunun için yaşının [şimşeğin] aydınlığı gürültüden evvel görünüyor.

Uzakta bir top atıldığı vakit insan kulağını yere koyup dinlerse atılan şeyin mutlak top olduğunu anlayabilir. Zira toprak

vasıtasıyla ses, tavuş [ses] havadan daha ziyade açık işitilir. Hava yüzünde anlaşılmayan ses toprağa kulak salınırsa daha kolay anlaşılır.

Bir taş parçasını atarsak ileriye doğru havayı yarıp gider. Bir oyun topu atarsak yine de ileriye gider. Sabit atılan topun karşısına bir duvar yaki taş kaya rast gelirse bu hâlde top duvara dokunup yine de geri kaytır [döner]. Ağızdan yaki musikadan çıkan ses ve tavuş [ses] dahi aynı taş yaki [veya] top gibi havayı yarıp ileri gider. Yalnız ileri değil bütün etrafa yayılır. Karşısına duvar veya kaya rast gelirse top gibi geri kaytır [döner]. Buna "aks" Tatarca "çınlamak" derler. ... Boş odalarda makar [yer] yok iken, kaya aralarında bu hâli çok defa hissedenler vardır.

Yaz günleri sabahleyin gün doğduğu esnada salkın [soğuk] bir rüzgârcık eser.

Bunun sebebi şudur ki: Güneş doğup ilk ziyasını azıcık sıcaklığını göndermesiyle bulunduğumuz yerin havası ısınıp yukarıya köterilmeye [kalkmaya] başlar. Isınıp yukarıya köterilen [yükselen, kalkan] havanın kaldırdığı boşluğa başka yerlerin salkınca [soğukça] havası hücum edip doldurmak isterler. İşte bundan serin ve latif bir rüzgârcık hasıl olur.

Fennî Mâlûmat: Sünger [1912/08-2]

Sünger (Rusça - gubka, Kazan şivesinde - bulut) nedir?

Süngerin pamuk yaki yün gibi ince saçların bir yerde top gibi birleşmiş ve gayetle kendine su çekici bir şey olduğu malumumuzdur.

Eski vakitlerde süngeri deniz dibinde ösici [büyüyen, yetişen] nebâtattan [bitkilerden] sayarlardı. Son zamanların fen ulemâsı süngerin hayvan cinsinden olduğunu tahkik ettiler. Hem nebâtat ve hem de hayvan cinsine mensup ikisi ortasında bir mahluk olduğunu zannedenler de vardır.

Sünger, deniz diplerinde taşlara yapışıp öser [büyür]. Bulundukları yer pek derin olmayıp sayca [sığca] yerleri severler. Süngerin en çok bulunduğu yer Hind denizi ve ondan sonra Şab [Kızıldeniz] denizidir. Ak ve kara denizlerde dahi bulunur. En âlâ [iyi] sünger Şab denizinden çıkarılır.

Süngerin deniz dibindeki şekilleri türlü türlüdür. Top gibi yuvarlak, çan gibi uçlu, yaprak gibi düz ve yalpak [düzi], bir ağaç budağı gibi birkaç kola ayrılan budaklı şekilleri olur.

Şöyle ki "Sünger şöyledir" diye gösterilecek dâimî bir sureti ve şekli yoktur. Süngerin âdeta sarı, kırmızıca, kahverengi, kara ve bazen yeşilce tüsleri [renkleri] vardır. Süngerin hayvanat cinsinden sayıldığını yazmış idik. Bütün bir kesik [parça] sünger bir hayvan mıdır? Yoksa bir kesik [parça] sünger birçok hayvancıkların birleşmesinden mi hâsıl olmuştur? İşte bunun üzerine ehl-i fen arasında ihtilaf vardır.

Süngerin her biri ayrı ayrı saçları östiği [büyüdüğü] artdığı ve kendi başına yaşadığı tecrübe ile anlaşılmış süngerin ağaç kadar ince olan cinsi su içinde bulundukça kendine mahsus ağzını açıyor. Kendine yarayacak gıdasını alıyor, besleniyor.

Deniz dibinde canlı süngerin düşmanları dahi vardır. Mikrop kadar ufacık inguzuri namındaki haşerat süngere hücum ederek koca bir süngeri helak edebilirler. Bazen bir nev ufak deniz böcekleri süngerin boşlukları arasında yuva kurup yaşarlar. Bazen aralarına kum ve taş parçaları dolar. Süngeri deniz dibinden dalgıçlar çıkarırlar. Denizden çıkarılan sünger güzelce temizlenir, kurutulur. Büyükçe kesikleri [parçaları] doğralıp ufak kesiklere [parçalara] taksim edilir. Süngerin kaba cinsleri hamamda vücudu yıkamak için, nazik ve yumuşak cinsleri çocukları yıkamak için kullanılır.

Süngerin ilim ve fende ve türlü sanatlarda dahi çok hizmetleri görülür. Mekteplerde yazı tahtasını silmek için çocuklar da kullanırlar. Milyon sermaye ile denizden sünger çıkarıp alışveriş eden tüccarlar vardır.

Lisanımızda buna "sünger" denildiyse ki suyu tuttuğu kendine çektiği yani suyu tartıp, süngerdiği için olsa gerek. Bu hâlde sünger "su yer"den veyaki "singer" den bozma olduğu hatıra gelir. Sünger, havadaki yağmur bulutu gibi içinde suyu tuttuğu için Kazan şivesinde "bulut" denilmiştir.

Fennî Mâlûmat: Kömür [1912/18-2]

Kömürün sunni ve tabi cinsleri vardır. Mesela türf, liftit, taşkömürü, antrasit tabii kömürdür.

Ağaç, kemik (süyek) gibi şeylerin ateşe yakılmasından hasıl olan kara madde dahi suni kömürdür.

Kömürün tabiatı yanmak, alevlenmek ve sıcak vermektir. Ağaç kömürü odunu birbiri üzerine obalayıp hava dokundurmayarak yakmak ile hasıl oluyor. Ağaç kömürü âdeta aş pişirmek gibi işlerde kullanılsa da, demir eritmek gibi sanatlarda dahi büyük işte yarar makbul bir maddedir.

İnce kömür türü dahi birçok mâyiâtı süzüp temizlemek hizmetini görür. Bazen eti kokumasın diyerek üzerine kömür tozu sepüp [serpip] saklarlar.

Akbor, kireç ve kaya taşlarında dahi kömür olmak hasiyeti vardır. Yer kömürü türlü cinsleri beraber tufandan evvel yeryüzünü kaplayan dağların sıkı ormanların yeraltında kalıp kendi kendine yanarak kömür hâline gelmesinden hasıl olan bir maddedir. Grafit ve elmas gibi makbul ve mûteber madenler yer kömüründen ayrılıp çıkmış ve billur hâlini almış kömür suyundan başka şey değildir. Kömürden hasıl olan elmas madeni cilalandıktan sonra brilyant ismini alıyor. Yer kömürüne, maden kömürü derlerse de doğru olmayıp aslı itibariyle bu da ağaç kömürüdür.

Yer kömürü Belçika, Amerika, İngiltere vesair memleketlerde kesretle bulunduğu gibi bizim Rusya'nın Don Nehri sahillerinde ve Yekaterinoslaf gubernasında [vilayetinde] pek çok bulunur ve buralardan daima çıkarılır.

Bunlardan maâda bir de hayvani kömür vardır. Bu hayvanın kemikleri (süyekleri) yandırılmasından hasıl olur. Bir nev' [tür] süyek [kemik] kömürü ekseriya şeker fabrikalarında şurup gibi şeyleri süzüp temizlemekte kullanılır. Kızıl şarap, süyek [kemik] kömüründen süzülürse hemen rengi gidip su gibi ak olur.

Yer kömürünün yanmasından bir nev' [tür] buhar (gaz) hasıl olur ki bu gazın alevlenmek, aydınlık vermek hassası vardır.

İşbu gaz büyük şehirlerde mahsus fenerler alınıp sokakların dükkan ve hanelerin aydınlanmasında istimal [kullanım] olunmaktadır.

Fennî Mâlûmat [1912/21-3]

Ateş üzerine biraz tuz atılırsa bundan ateşin yanışı artar zannolunur. Halbuki tuz rutubetli bir madde olduğundan ateşin kızgınlığını ziyadeleştirmez [çoğaltmaz]. Tuz sepildikte [serpildikçe] ateşin

güya katlanmış gibi görülmesi ateşe atılmış tuzun çıtırdamasından ileri gelen bir yanlışlıktır.

Çeşme ve menba (çokrak) [kaynak] suları yazın en sıcak zamanında bile soğuktur. Bunun sebebi şudur ki su yerin altından, güneşin sıcağı tesir etmeyen yerlerinden gelir.

Su [1912/21-3]

Su insanların ne gibi işlerine yarar? Su evvela insanların en ziyade ihtiyacı olan bir şeydir. Tabiatımız iktizasınca biz suyu içmeye borçluyuz. Bundan başka: yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, değirmen ve fabrika makinelerini aylandırmak [çevirmek], bağ ve bahçe ve tarlalarımızı sulamak, derin nehirlerde gemi ve parahod [vapur] gezdirmek, yüzümüzü, ellerimizi ve bütün vücudumuzu yıkamak; temizlemek ve gayrı bunlar gibi en lüzumlu gereklerimizde istimal olunur [kullanılır].

Hava [1912/21-3]

Hava nedir, hava görülür mü?

- Evet. Hava nesimi hafif, mâi (zenger) [mavi, gök] bir tüstedir [renktedir]. Uzaktaki eşyanın üzerini mâice bir renkte gösteren havadır. Başımız yukarısında gökyüzünü mâice gösteren yine de havadır.

Havanın kokusu var mıdır?

- Evet. Lakin biz daimi surette hava ile teneffüs ettiğimizden onun lezzet ve kokusunu ayırt edemiyoruz. Hava tutmak ve dokunmak ile dahi anlaşılır. Elimize üflemek veyaki elimizin sallamak ile havanın varlığı hissolunur. Çocukların eğlence için kullandıkları patlangıçlar malumdur. Patlangıcın bir ağzı tıpa ile tıkalır. Diğer bir taraftan patlavuç [mürver, patlanguç] ağacı ile itilirse ağzındaki tıpası birdenbire atılıp gider. Halbuki buna ağaç dokunmaz. Bunu yerinden çıkaran patlangıcın içindeki havadır.

Fennî Mâlûmat: Güneş [1912/22-3]

Her gün sabahtan akşama kadar başımızın yukarısında, gökyüzünde gördüğümüz "güneş" kendi kendine alevlenip yanan ve etrafa aydınlık ve nur saçan büyük bir toptur. Bizim yerküresine nispetle gayet büyüktür. İlm-i nücum erbabının hesabına göre

güneşin bir tarafından diğer tarafına doğru eni 1 milyon 3 yüz bin verst ve çevre etrafı 4 milyon versttir. Eğer güneşin içi boş ve ortasına bizim yerküre konulmuş farz edilirse bu hâlde ortadaki yerküresi ile güneş kabuğunun arası 650 bin verst olur. Bu iki arada ay dahi şimdiki uzaklığını muhafaza ederek yerin etrafında rahat rahat aylanabilir [dolanabilir]. Bizim yer gibi 1300 kere daha bir yere katılırsa yalnız bir "güneş"in misli kadar olur. Yer ile güneş arası 140 milyon verst hesap olunur. Günde 1500 verst yol alan bir poyezd [tren] yer ile güneş arasını 254 senede geçebilirdi. Bununla beraber gökyüzünde bizim güneşten daha nice binler büyük olan güneşler ve yıldızlar vardır. Allah azim ve alâmetleri büyüktür!

Fennî Mâlûmat: Boyalar ve Renkler [1912/25-3]

Az çok sızık [çizgi] çizmeye, örnek, nakış yapmaya öğrenmiş çocuklar bazen resimleri boyalamak isterler. Boyalar türlü türlüdür: Yağlı boya, sulu boya, kuru boya yaki boyalı kurşun kalem (karandaş). Yağlı boya ile resim yapmak yaki [veya] resim boyamak pek yengil [kolay] olmadığından biz sulu boyadan bahs edeceğiz.

Sulu boya, kağıtçı dükkanlarında satılır. Ekseriye kutular içinde 15-20 kesik [parça] olarak bulunur. Her kesiğin bir tüsi [rengi] vardır. Asıl ana tüsler [renkler] olan kırmızı, mavi, sarı olursa gayri [başka] tüslere [renklere] ihtiyaç yoktur. Zira bunları birbirine katmak karıştırmak ile her çeşit renkleri almak mümkündür. Lakin bir olsa da açık balçık için biraz su katmak gerektir. Bir de lazım olan beyaz (ak) boyadır. Ak boya koyu renkler ve boyalı örnekler üzerine açık renk için kullanılır.

Boyaların birbirine karıştırılması için asıl olan tüsler [renkler]:

Kara ve kırmızıdan, kahverengi çıkar.

Kırmızı ve maviden, biraz gökçe rengi.

Kırmızı ve sarıdan, sarıca kahverengi.

Mavi ve sarıdan, yeşil çıkar. Buna biraz kara ve yaki kırmızı ilave olunursa daha başka renkler meydana gelir.

Mavi ile kırmızıdan, mor melevşe [menekşe] rengi çıkar.

Göl gibi gök renk almak için kara boyaya su katıp açık yaparlar. Buna biraz sarı yaki kırmızı veya mavi katılacak olursa gök rengin daha türlü nevleri [türleri] çıkar.

Resmin çokça kısmına bir tüste [renkte] boya atılmak gerek olursa kağıdın boya urulacak [boya vurulacak, boyanacak] mahali evvela biraz su ile ıslatılır. Bu suretle boya kağıt üzerine düzce yakılır. Böylece yakılmış boyanın kenarları yalnız sulu fırça ile çekilirse boyanın etrafı girintili çıkıntılı kalmaz düzelir.

Sulu boya, kuru ve akça gibi dökerek kesiklerde [parçalarda] satılır. Bunları yumuşatmak için mahsus fırçaları vardır. Boya için tepsi (paludeçka) [palet] istiğmal olunur [kullanılır]. Birinde su ve diğerinde boya ezilir. Boya resme yakılmazdan [boya çalmaktan, boyamaktan] evvel ayarınca bir kağıt üzerinde tecrübe edilir. Lazım olan tüs [renk] meydana geldiği ile yakılır. Renkli boyalardan başka altın ve gümüş renkte boyalar dahi vardır. Bunlar da aynı renkli boya gibi istiğmal olunur. Lakin boyaları diğer boyalara katmak olmaz. Zira bundan bir şey çıkmaz.

Resim boyarken veya resim yaparken yazıda olduğu gibi aydınlık daima sol taraftan gelmelidir. Bu boya uran kolun astında bir kağıt konulmalı. Zira böyle kağıt konulmaz ise kağıt üzerine dokunan sağ elden kağıt yağlanır ve boya yakılmasına mani olur.

Fennî Mâlûmat: Buğday [1912/38-1]

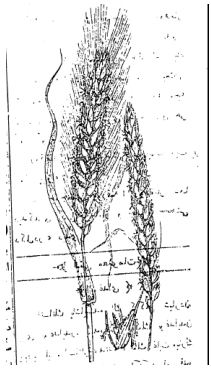
İnsanın yaşayışında en gerekli şeylerden biri buğdaydır. Yediğimiz ekmek buğdaydan pişirilir. İnsanlar indinde ekmek gayet mübarek bir rızık sayılır. İnsan ekmeğe o kadar alışır ki hatta ekmek olmazsa güya yaşamak da mümkün olmaz gibi görünüyor.

Buğday en eski nebâtattandır. Amerikalılar indinde Mısır buğdayı Kıtay [Çin] ve Yaponya'da [Japonya'da] pirinç (dügi) en çok müstâmeldir [kullanılır]. Dahi Avrupa ve yakınşark [yakındoğu] kıtalarında en çok istiğmal olunan buğdaydır.

Buğdayın en evvel zuhur ettiği yer Fırat nehri havâlileri [çevreleri, civarları] sayılıyor. Bu etraflarda hala keyik [yabani] buğday ösmektedir. [yetişmektedir]

Buğday ekmeği gayet lezzetli ve faydalıdır. Buğdayın bir kaç nevleri vardır. Evvela buğday yazlık ve güzlük diye iki cinse ayrılır. Buğdayın tokal ve kılçıklı nevleri [türleri] vardır. Bunların resmi işbu sayfada dercolunmuştur [yayımlanmıştır].

Kırım'da en makbul buğday "Arnavut buğdayı"dır.



Resim: Tokal ve kılçıklı buğday başakları.

Bunun önü yahşi [iyi] ve özekli [özlü] olduğu gibi tanesinden "aşır aş" [aşure] pişirilir.

Buğdayı saçan ve biçenlere ekinci, sabancı [çiftçi], ziraatçı, rençber, dehkan [çiftçi] derler ki gayetle mübarek bir sanattır. Zira dünyada herkes bu sanatkârlara muhtaçtır. Buğday saçmanın türlü türlü usûlleri vardır. En âdî [basit] usûlü sepüp [serpip, saçıp] saçmaktır [ekmektir]. Bundan sonra sıra sıra saçmaktır. Sıralar bazen sık ve bazen geniş olur. Sepüp saçuv [ekme biçme] usûlünde bir desatine [ondalık] yere 8'den 12 poda kadar ve sıra ile oldukta 5-6 pod buğday saçılır [ekilir].

Yazlık buğday Rusya'nın cenûbî vilayetlerinde martta ve kışlık taraflarında aprelde [nisanda] saçılır [ekilir]. Güzlükler ise cenûbî taraflarda sentabırda [eylülde] ve kışlık taraflarda avgusta [ağustosta] ekilir.

Buğday pişip [büyüme] çağına geldikte kırda güya sapsarı altın gibi yayılır. Buna bakmakla doyulmaz, manzarası o kadar güzeldir. Yetişmiş buğday orak veya çalğı [tırpan] ile biçilir. Sonra külte [deste] bağlanıp çerenlere [yığınlara] yığılır. Sonra harmana getirilip at ayağı ile taptanıp [ezilip] veyaki atları bir ağır taşa yekerek [koşarak] taş ile taptayıp [ezip] daneleri başaktan ayrılır sonra savrulup tobandan [tahıl saplarından, samandan] temizlenir. Bu suretle hasıl olmuş buğday çuvallara (kapçıklara) doldurulup anbara boşatılır. Buradan satmak için pazara veyaki çekip un yapmak için değirmene götürülür.

Buğdayı biçmek, külte [deste] yapmak için mahsus [özel] makineler vardır. Makine el işinden daha bereketli ve kolaylıklıdır.

Bazen fakirce sabancılar [çiftçiler] yalnız başına bir makine alamazlar ise de bir kaç tanesi birleşip ortaklık bir iki maşina [makine] alıp hayli iş görmek mümkündür.

Yahşi olmuş güzlük buğdayın desatinesinden 10-15 ve daha ziyade çetvert [çeyrek] zahîre [hububat] almak mümkündür. Yahşi [iyi] buğdayın bir çetverti [çeyreği] 10 pod kadar çeker. Yazlıklar güzlüğe nispeten az mahsul verir. Mesela bir desatine 6'dan 13 çetvert [çeyrek] miktarında.

Desatineden[31] 200-300 pod kadar toban (saman, salom) çıkar. Bazı memleketlerde buğday büyük ticaret sayılır. Şimali Amerika, Argentina, Çili, Macaristan, Romanya, Polşa [Polonya] ve Cenûbî Rusya kıtaları pek çok buğday ihraç ederler. Buralardan buğday en ziyade İngiltere'ye ve sonra Fransa, İtalya, Afusturya ve Germanya'ya yollanır. Zira bu memleketlere saçılan [ekilen] buğday kendilerine yetişmez.

Buğday unundan ekmek ve yahşi [iyi] peçi bisküvit [fırın bisküvisi] ve makaron [makarna] yapılır. Döğülmüş buğdaydan güzel körpe [kepek] hasıl olur. Buğdayın kepeği hayvan için faydalı yem olur. Buğdaydan krahmal (nişasta), bira ve ispirto dahi yapılır. Krahmal [nişasta] kepeği çeriş [beslenme] ve zamazke [macun] işine yarar.

Buğdayın tobanı [samanı] hayvana yem olarak verildiği gibi bundan hasır (hoşugma) ve Avrupa hanımlarına eşlepe [şapka] dahi imal olunur. Arabistan'da buğday kamışını örmelip [örülüp] türlü türlü sandık ve şişe kapları üstüne örtülürler. Bazen gayet zarif şeyler çıkar. Velhasıl çalışmakla, fikir işletmekle her şeyden bereket ve menfaat almak mümkündür.

Suda Yıkanmak ve Yüzmek [1911/28-1]

Suya girmek, yıkanmak, yüzmek yalnız eğlence değildir. Bunun vücud-ı insana büyük faydaları vardır. Yalnız usûl-i istimâl [kullanma usûllerine] ve kaidelerine [kurallarına] dikkat etmek gerektir. Sağlamların kuvvetini arttırdığı gibi hastaların, zayıfların vücuduna kuvvet verip gâip ettikleri sağlamlıklarını iade eder. Fakat hastaların salkın [soğuk] suda yıkanmaları için evvela doktora

[31] Eskiden Kuzey Kafkasya halklarından Şapsığların kullandığı alan birimi, desatin (8900 metrekare).

görünüp müşâvere etmeleri [danışmaları] lazım olduğundan biz burada yalnız sağlam adamlar için suda yıkanmak kaidelerinden bahsedeceğiz. Denizde, nehirlerde, göllerde yıkanmak mümkündür. Bunlardan denizde yıkanmak daha efdâl gösteriliyor. Zira insanın vücuduna deniz suyunun faydaları çoktur. Deriyi tazelendiriyor, kuvvetlendiriyor, kanın ziyade hareketine sebep olup umum [bütün] vücutta bir yengillik [hafiflik] hissolunuyor. Yemeye, içmeye iştahı artıyor. Yalnız denize düşerken usûl ve kaidelerine riâyet lazımdır.

Evvela denize yıkanmaya düşecek adam bulunduğu mahalin [yerin] rüzgârdan emin ve suyun temiz pak olmasına dikkat etmelidir.

Yıkanmak için en makbul ve muvâfık yer deniz kenarının düzce ve altı kumluk mahalleri olup dalgalar gelip geçtikçe kumları öte beri hareket ettirmelidir. Altı kayalık taşlık ya ot ve kamış kaplamış veyaki çamur ve lay [çamur] basmış yerler makbul değildir. Dalgalar az uğrayıp daima duran köşe bucak yerler dahi hıfzıssıhha [sağlık] nazarından [açısından] muvâfık [uygun] görülmüyor. Suyun güzel tuzlu olmasına dahi dikkat lazımdır.

Denize düşmek için vakit öğlen ile ikindi arası tavsiye olunuyor. Bu saatlerde denizsuyu âdetinden beş altı derece daha sıcakça oluyor.

Ziyadesiyle çapıp [koşup] oynayıp terledikten sonra arkanın teri ile hemen salkın [soğuk] suya kendini atmak zararlıdır. Bütün bütüne rahatlandıktan sonra yani vücudun durgun bir vaktinde birdenbire suya girmekte gene de zarar vardır. Az olsa da öte beri gezinip biraz hareket ettikten sonra suya girmek mümkündür.

Kendisinde her salise bir türlü keyifsizlik ve rahatsızlık hissedenler hatta nezle ve öksürük gibi âdî [sıradan] hastalığı olanlar bile suya düşmekten kaçınmalıdır.

Üzerinden elbiseyi çıkarırken rüzgâr bulunmayan bir yer bulmak gerek. Evvela ayakları biraz ıslatıp sonra suya girilmez. Bütün vücut ile suya doğrudan doğru girip boyuna kadar batmalıdır. Derin yerden korkanlar sığ yere girip hemen bükülüp oturmalı. Suya çomduktan sonra vücudu yukarı kaldırıp havaya karşı tutmamalı. Su içinde daima harekette bulunup aşağı yukarı kalkıp oturmakta zarar yoktur. Ama ki tez tez olmalı.

Faydalanmak için denize girenlere suda 8-10 dakika kalmak kafidir. Bundan ziyadesi zararlıdır diyorlar. Bâhusus [bilhassa] denize az düşenler [girenler] için akşam üzerleri denize düşenler [girenler] dumanlı hava ve çığ düşmesinden sakınmalıdırlar.

Denizde iken vücudunda bir salkınlık [soğukluk, üşüme] hissedenler hemen sudan çıkmalıdır.

Yüzmek [1911/28-1]

Denizde yüzmek öğrenmeyi isteyenler deniz suyuna alıştıktan sonra, evvela birdenbire kendilerini suya atmak usûlünü öğrenmeye alışmalıdır. İlk tecrübe için sayca [sığca, sığ] yerleri saylamak [seçmek] gerek. Suya kendini atarken nefesi biraz tutmak gerek. Denizde yahşi [iyi] yüzücü 2 dakika kadar nefesini tutabilir. Vücudun suda batmayıp durmasını öğrendikten sonra arka üzeri suda bulunmaya çalışmak gerektir. Zira yüzmek için bu en yengil [kolay] usûldür. Bu hâlde yüz ve kulaklar suyun üzerinde kalmalıdır. Yalnız başı yastıkta gibi su üzerinde bulunmalı.

Yüzerken suyu ağzından içeri almaktan pek kaçmak gerek. Zira bundan vücut ağırlaşıp dibine düşmek mümkündür. Tecrübe ile malum olmuş ki vücutça semiz [şişman] adamlar su üzerinde daha güzel durabilip zayıf vücutlu adamlar bilakis duramazlar imiş. Su bunları ekseri aşağıya tartar [çeker] imiş.

Suda yüzmenin başlıca kaidelerinden biri elleri suda tutabilmektir.

Elleri ve ayakları sudan dışarı çıkarmak olmaz. Bu hâlde vücut ağırlaşıp aşağıya çabuk gider.

Göğüs Üzeri Yüzmek [1911/28-2]

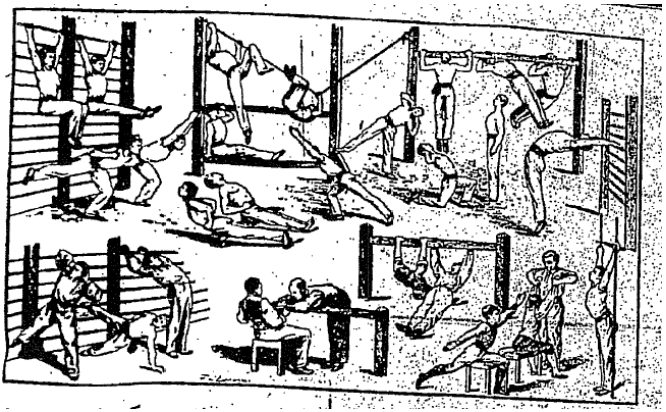
Bu yüzmenin (yaldamanın) en yengili [kolayı] olup öğrenenler hep bundan başlarlar.

Suya girdiğin ile evvela birkaç defa derin nefes almak gerek. Sonra iki elin dirseklerini göğsüne dayayıp kolları aşağı sarkıtarak parmakları kürek şeklinde tutmalı. Sonra elleri uzatıp düz tutarak iki tarafa muntazaman açıp yapmalı. Ayakları evvela biraz büküp sonra doğrultarak kolları acele acele kürek çeker gibi hareket ettirmeli. Bu nev' [tür] yüzmekte ayakların ve omuzların pek ehemmiyeti yoktur. Kollar iki tarafa açılırken ayakları bükülmek

gerektir. Ayakların hareketi muntazam ve tertip ile olup ziyade acele olunmaz (İlerisi var).

Beden Terbiyesi Yaki (Gimnastik) [1911/41-2]

Atalardan kalma sözdür: "Harekette bereket" diyorlar. Doktorlar dahi: "Hareketsizlik, tembellik hayatın en büyük düşmanıdır" diyorlar. Onun için insan rahatlığa mahsus uykudan başka vaktini daima hareket üzere geçirmelidir. İşi, meşguliyeti oturmak icap edenler ise vaktinin birkaç dakikalarını harekete mahsus ettirmeleri lazımdır. Bunun için gimnastik usûlü icat olunmuştur.



Gimnastik kuralları, elleri, ayakları, başı, omuzları hasılı vücudun her tarafını hareket ettirmekten ibarettir.

Gimnastiğin (riyazet-i bedeniyenin) vücuda faydası pek çoktur. Bu sayede etler kuvvetlenir, büyür, zihin açılır, yüreğe cesaret gelir. Teneffüs, hazım gibi sıhhat yardımcıları nizam ve tertip üzere iş görüp her cihetten kolları, ayakları aşağı yukarı, sağa sola hareketlendirmek vücudu öne arkaya, sağa sola hareketlendirir ve vücuda tendürüstlük [dinçlik] verirler.

Gimnastik yapan çocuklar, sağlam bir vücuda, açık bir zekâya, metin bir kalıba [bedene, yapıya] malik olurlar.

Daima oturaklık [oturmak], hareketsizlik, oturuş duruşta yavaşlıktan miskinlik, dermansızlık, halsizlik, korkaklık, sinir zayıflığı, iştahsızlık, daima baş ağrıları gibi hâller zuhura gelir.

Riyazat-ı bedeniyenin işbu nüshadaki resimde gösterildiği üzere türlü nevleri olup aletleri mevcut oldukta bunlar ile ve bulunmayan yerlerde aletsiz yalnızca yapmak da mümkündür. Gimnastik yaparken acele etmeyip âzâları [organları] yavaşca ve dikkat ile hareket ettirmeli. Gimnastikten evvel iki eller ile yandan beli tutup ayakların ucuna basarak burundan derince bir iki nefes almak içerideki âlât [iç organlar] için güzel bir gimnastik olur.

İlm-i hesapta ağırca meseleleri ve yaki bazı yengilce [kolayca] muammaları [bilmeceleri, problemleri] halletmek dahi fikir ve dimağ [beyin] gimnastiği olur.

Terbiye-i cismâniyenin en büyük numunesi dahi namazdır. Bunun için "İbadet vücuda kuvvet verir" derler. İşbu farzı edâ etmekle vücudumuz dahi büyük fayda gördüğü şüphesizdir.

Yazda, bahçe ve saban bostan işleri ve çocuklar için edep dairesinde eğlence ve oyunlar dahi sıhhat-ı bedene faydalı şeylerdir.

Fakat gimnastik ve gayri [ve diğer] türlü beden [1911/41-3] hareketlerini 15 dakika ve yaki yarım saatten artık yapmayıp terler hâle gelmemelidir. Sabah döşekten kalkarken giyinmezden evvel ve yatılacağı vakit biraz gimnastik yapmakta fayda vardır. Tecrübe olunursa bizzat görülür.

Dikkat olunacak bir cihet vardır ki yalnız kol ve yaki yalnız ayak ile gimnastik yapmayı âdet etmemelidir. Mümkün olduğu kadar vücudun her tarafını birer miktar hareket ettirmek gerektir. Aksi hâlde bir kısım âzâ [organ] neşv ü nema bulup diğerleri bilakis zayıf ve uyuşuk bir hâlde kalırlar.

Münasebet geldikçe bu bapta [konuda] daha bazı şeyler yazılacaktır.

Beden Terbiyesi: Temizlik [1911/45-1]

Geçen nüshaların birinde beden terbiyesinden bahsederken hareket ve gimnastik usûlünü yazmış idik. Beden terbiyesinin başlıcalarından biri de "temizlik"tir.

Eller ayaklar ve vücudun sair [diğer] kısımları hakkında ne kadar temizlik yapılırsa sıhhatçe o kadar faydası görülür. Fakat bazı çocuklar bu hususta pek tembellik ederler. Halbuki pislik hem vücut için zararlı ve hem de halk karşısında çirkin ve mekruhtur.

Bunun için her sabah kalkar kalkmaz çocuklar ellerini, yüzünü, kulaklarını, ayaklarını sabunla ve soğuk su ile yıkamalı. Yemekten sonra dahi eller ve hususen ağzı güzelce yıkayarak temizleme ve temiz bir yüzbez (sülgi) ile sürtünmelidir. Sürtünürken su dokunan yerlerin kupkuru sürtülmesine dikkat etmeli. Zira ellerde çatlaklar, ağızdaki uçuklar hep böyle temizlenmemek ve ıslak bırakılmaktan ileri gelir.

Ayakları yıkadıktan sonra parmakların aralarını iyice sürtüp kurulamadan geçmemeli. İyice kurulanmayan parmakların arasında kalan ıslaklıktan yaralar hasıl olup kaşınır ve insanı rahatsız eder ve hatta bir hastalık hükmüne girer.

Ayaklarda nasır (mazul) peyda olmasının sebebi dahi dar ve ayağa uymaz ayakkabılar giyilmesindendir. Bunun için şık ve dilber olsun diye sık, sivri burunlu, uzun ökçeli ayakkabılarına asla heves etmemeli. Bol eğimli, burunlu, kısa ökçeli ve yumuşak ayakkabıları giymelidir.

El ve ayakların tırnaklarını uzatmak dahi hem zararlı ve hem de çirkindir. Uzun tırnak aralarında her türlü pislik toplanır, hatta fena koku çıkarır ve göze gayet çirkin görünür. Tırnakları pek derin olmayarak biraz [büyüdükçe] ve ortaca hep kesmeli ve temiz tutmalıdır.

Ağız ve dişlere gelince: Bunlar hakkında ne kadar dikkat olunursa azdır. Her yemekten sonra ağızın içinde ve dişler arasında yemek parçacıkları kalır, bunlar temizlenmezse ağızda ve diş aralarında binlerce yaşayan mikrop namında kurtçuklar bunlar arasında birleşip arttıkça artar ve dişlerin çürümesine, ağızdan koku gelmesine, dişlerin rengini alıp karartıp hem ağrımalarına sebep olurlar. Bunun için her yemekten sonra ve yatılacağı zaman ve sabah kalkarken ağız ve dişler güzelce yıkanıp temizlenmelidir. Bu sırada misvak yaki [veya] diş fırçası ve diş tozu istimal olunursa [kullanılırsa] daha iyidir.

Mekteplinin Hıfzısıhhati: Kulak [1912/19-3]

1) Kulağını her türlü sarsıntılardan sakla, kimsenin kulağına vurma ve kulağına şiddetle kıçkırma [bağırma].

2) Ucu sivri olan şeylerle kulağını karıştırma, kulağını hiçbir şey ile tıkatma, hatta pamuk bile tıkama.

3) Kulağının içini ve dışını daima temiz tut, bunun için sabunlu su ile yıkarsan kafidir. Lakin yıkadıktan sonra gayet kuru olarak sil.
4) Eğer kulağına kazara bir şey girerse çıkarmak için türlü şeyler sokup uğraşma, hemen dakika fevt etmeyerek tabibe müracaat eyle. Eğer kulağına kaçan şey canlı kurt ise tabip gelinceye kadar kulağının içine biraz kızdırılmış zeytinmayı tamız [damlatı].
5) Eğer kulağından sarı su akar ise bunu zararsızdır belleme veyaki [veya] faydalıdır sanma, bilakis hemen tabibe müracaat eyle göster ve devasını sor!

Burun [1912/19-3]

1) Burnunu daima temiz tut. Ağzın yemek ve şöyleşmek için, burnun ise nefes almak ve koku duymak için yaratıldığını aklından çıkarma. Burnunu sürtüp temizlediğinde gürültü ve tavuş [ses] çıkarma bunun için evvela burnunun bir tarafını ve sonra diğer tarafını temizle. Burun için yavlık [mendil] kullan, yavlığın [mendilin] daima temiz olsun, bulaştıkça değiştir.
2) Eğer gezdikde [gezerken], yürüdükte [yürürken] yaki lakırdı ederken burnun ile nefes alamaz isen hemen doktora görün ki bunun sebebini anlayıp devasını göstersin.
3) Yeni doğan sabî balanın [küçük çocuğun, bebeğin] birinci aylarından başlayarak ağzını kapalı tutmaya alıştırmalı eğer uykuda iken balanın [bebeğin] ağzı açılır ise başı üstündeki yastıkları biraz kaldırıp dudaklarının yavaşça kapalmasına çare bulmak gerektir. Eğer bu suretle dahi ağzını kapalı tutmaya çare bulunmaz ise bu hâlde doktora göstermeli (İlerisi var)

Mekteplinin Hıfzısıhhati [1912/20-3]

Geçen nüshadan itibaren tercüme ve dercine [yayınına] başladığımız mektepli çocukların hıfzısıhhatine [sağlığına] dair nasihatler Gollandiya'da [Hollanda'da] maarif nezareti tarafından tertib ve kabul olunup umum [bütün] mektep talebesine risale şeklinde tab ile tevzi olunmuştur. İşbu açık ibareli kaidelerin bilinmesi ve amel olunması Gollandiya [Hollanda] talebesine mecburidir. Bizim talebe ve şâkirtlerimizin [öğrencilerimizin] dahi dikkat ile okuyarak müstefid olmaları [faydalanmaları] matluptur [arzumuzdur].

Nefes [1912/20-3]

1) Nefes alırken ağzın kapalı bulunsun.
2) Tozlu ve bozuk havalı yerlerde nefes almaktan sakın ve kendin dahi gerek hane içinde ve gerek sokaklarda köterme [bekleme]!
3) Hiçbir bir vakit ne yere ve ne de yavlığın içine tükürme ve kakırma!
4) Yazın daima pencereleri açarak işle [çalış], kışın güzel havalı günlerini pencere ve kapıları biraz açarak odanın havasını değiştir temizle.
5) Bir birine karşılıklı iki taraftan hava işleyen yerde oturma, bâhusus [bilhassa] kızmış ve terli isen.
6) Yatak odandaki havanın taze ve temiz olmasına dikkat et. Zira sen burada rahatlanmak ve yeniden kuvvet almak, kanını bağrını tazelemek için yatıyorsun.
7) Hiçbir vakit göğsün ve kursağın ile istol [masa] veya pencere önü ve rahle gibi şeylere dayanma zira bu güzel ve rahat nefes almana mani olur.

Gözler [1912/20-3]

1) Akşamüzeri veyaki aydınlık az olan yerde yazma ve okuma ve başka türlü iş ile meşgul olma.
2) Odada okur ve yazar iken aydınlığın sol taraftan gelmesine dikkat et. Lakin şöyle ki pencerenden az olsa da gökyüzü görülsün. Bununla beraber güneşin ziyası okuduğun veya yazdığın kağıt üzerine doğrudan doğruya düşmesin.
3) Geceleyin okur yazar iken lambanın üzerine türlü tüslü [renkli] abajürler geçirme. Lamban yarım arşın kadar sol tarafta bulunsun. Kaltıratıp [titreyip] yanan çırağ veya lamba yanında araba üzerinde yatakta yatarak okumak zararlıdır. Önündeki lambanın üzerinde yalnız ak farfordan kalpağı [şapkası] olmalıdır.
4) Yazdığın kağıt gayet hafif çizgili olmalı, mürekkebin (kara) siyah olmalı. Çizgisiz kağıda doğru yazmaya alışmak daha güzeldir. Lakin kağıt altına transparant [kopya kağıdı] koyup yazmaktan saklan.
5) Eğer gözlerinde biraz yorgunluk hisseder isen hemen işini bir iki dakika terk et. Gözlerine rahatlık ver başka bir tarafa bak.

6) Katıca hastalıktan durduktan sonra biraz vakitler okumaktan kendini sakla.
7) Eğer gözüne çöp veya diğer bir şey düştü ise gözünü ovalayıp kaşıma yalnız gözünün üst kapağını parmağın ile burnuna taraf ovkala [ovala]. Eğer bu hâlde dahi giren şey çıkmaz ise hemen tabibe müracaat gerek.
8) Eğer gözlerinde bir zayıflık olursa doktora müracaat eyle. Eğer sana gözlük gerek olsa bunu daima taşımak mı, yoksa iş başında giymek mi, hangi numrodan [numaradan] gerek, bunlar yalnız doktorun bileceği ve söyleyeceği şeylerdir.

Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ev İçinde [1912/21-3]

1) Okur, yazar iken gündüzleri aydınlık veren pencere (tereze) ve geceleri lampa her vakit sol tarafta kalmalıdır.
2) Ustol [sıra] kenarında oturup okur ve yazar iken göğüs ustolun [sıranın] kenarına daralmamalıdır. Pek eğilmemek, doğru oturmak lazımdır.
3) Ustolda [sırada] rahat oturmak için iki elin dirsekleri ustol [sıra] ile beraber gelmelidir. Ustol [sıra] yüksek olursa elleri kaldırmak, sıvazmak gerek olur. Bu zararlıdır. Şayet ustol [sıra] yüksek gelirse oturduğun oturgaç [sandalye] üzerine minder ve yastık gibi şeyler koyup kararını buldurmalıdır.
4) Ustol [masa] başında iken ayaklar yere dokunup durmalıdır. Havada sallanıp kalmamalıdır. Şayet oturgaç [sandalye] yüksek olup ayaklar kıskalık [kısalık] ederse bu hâlde ayak altına geçen iskemle gibi bir şey koymalı.
5) İki ayağını birbiri üstüne koyup oturma. Oturgaç [sandalye] üzerinde bağdaş kurup da oturma!
6) Oturgaçta [sandalyede] doğru otur, sallanma. Oturgacın [sandalyenin] art toyaklarını [arka ayaklarını] yerden ayırıp ön tarafa eğiltip oturma.
7) Yazı yazarken sağ kol ustolun [sıranın] üzerinde dirseğe kadar yanıp durmalı. Sol kol ile yazılan kağıdı veya defteri tutup yardım etmeli.
8) Yazılan kağıt biraz sola tarafa eğrice tutulmalı.
9) Okurken kitabı iki el ile tutup baş tarafını biraz dik tutmalı.

10) Okulan [okunan] kitap ile gözlerin arası 32 santimetre kadar olmalı.
11) Oturgaçta [sandalyede] otururken elbisenin buruşmamasına dikkat etmeli. Zira bundan hem elbise bozulur hem de otururken elbisenin buruşukları tene batıp zahmet verirler (İlerisi var)

Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ten [1912/22-3]

1) Sağlık ve sağlamlık için güneş ve saf hava başlıca gereklerdendir. Binâenaleyh insan yaşadığı yurdu içine bu iki şeyin ziyadece [fazlaca] girmesine dikkat etmeli: güneş ve hava.
2) Her gün salkınca [soğukça] su ile bütün tenini veyaki tenin hiç olmazsa yukarı kısmını yıkamaya alıştır. Tenini temiz tutmak için her hafta sıcak su ile hamam yapmayı âdet eyle.
3) Sıcak aylarda güneş sıcağı ile ılınmış açık sularda yıkan. Su içinde 10 dakikadan ziyade kalma. Çıktıktan sonra üzerini gayetle kuru sürt, hiçbir yerinde ıslaklık kalmasın ve sonra bolca elbise giyip azıcık gezintiye çık. Yelsiz, rüzgârsız tınçık [esintisiz] hava olursa sudan çıktıktan sonra bir miktar çıplak olarak havada kal, sonra giyin.

Suda yıkanmak için en muvafık vakit sabah Rusça 8 miktarları ve akşamüzeri. Günün ortasında güneşin sıcağında ve yemekten sonra suya düşmek yahşi [iyi] değildir. Suya girip yıkananların başlarına gelen pek çok bahtsızlıklar ekseriya yukarıdaki kaidelere riâyet etmemekten ileri gelir.

Suya girmezden mukaddem [önce] çıplak olarak havaya karşı oturmak olmaz. Bundan soğuk almak mümkündür. Elbiseni çıkardığın ile biraz başını su ile ıslat ve hemen suya gir! Suya girerken birden bire kendini atmak olmaz, ekseriya kazalar bundan hasıl olur. Suyun içinde yalnız bir yerde hareketsiz katıp [durup] kalmamalı, daima öteye beriye kımıldanmalı biliyorsan yaldamalı [yüzmeli, kol çırpmalı], yüzmeli, gezinmeli ve vücutta üşüme ve kaltırama [titreme] gibi şeyler duyulduğu ile hemen sudan çıkılmalı. Hastalıktan kalkanlar yalnız suyun sıcak ve ısınmış vaktinde yıkanmalılar. Eğer suya girmezden mukaddem [önce] vücut terlemiş ise rüzgârsız tınçık [esintisiz] bir yerde teri yatıştırıp sonra suya girmeli

(İlerisi var)

Mekteplinin Hıfzısıhhati: Ten [1912/23-2]

(Geçen Nüshadan İlerisi)

Tenin sık sık su ile yıkanması temizlik ile beraber derinin sağlamlığına da büyük hizmet eder. Bunun için sıcakça su, salkın [soğuk] sudan daha faydalıdır. Sıcakça suda sabun daha çabuk köpürüyor. Bedendeki kirler daha çabuk arınıyorlar. Lakin ziyade sıcak su ile yıkanmak iyi değildir. Bundan tendeki kan ziyade harekete gelir, deri nazikleşir. Yıkandıktan sonra vücuda yel ve rüzgâr dokundurmaktan kaçınmalı. Bir taraftan diğer tarafa hava işlemeyen sakin yere çıkıp vücudun her bir yeri temiz silgi ile silinip kurutulmalı. Bedende kurutulmayan hiçbir yer kalmamalı.

Bedenin hıfzısıhhati [sağlığı] için yıkanmak ile beraber sık sık çamaşırı dahi değiştirmek lazımdır. Bir kat çamaşırı bir haftadan ziyade üzerinde taşımamalı. Gündüzleri işinde terleyen adamlar geceleri gömleklerini çıkarıp gecelik başka bir kat çamaşır giymelidirler.

4) Ağız ve boğaz daima temiz bulunmalıdır. Her defa yemekten evvel ve sonra ağız mutlaka yıkanmalıdır. Zira ağızın içinde ve dişlerin üzerinde yığılıp kalan yağlar diş aralarında kalan yemek parçaları yıkanmaz arınmaz ise birkaç saat arasında kokar, sasır [kokar]. Ağzı bozar dişleri sarartır. Eğer bu gibi temizliğe bakılmaz ise git gide dişlerin üzeri yeşil bir renk alır. Kenardan bakanlar için bunun ne kadar çirkin olduğu bellidir. Dişlerin en azdan günde bir defa misvak ya fırça ile arçımalı. Fırça ile diştozu istimal olunursa [kullanılırsa] daha güzeldir.

5) Mümkün kadar açık ve temiz havada hareket et.

6) Vücudu pek ziyade sıcak tutan şeyler giyme. Başka giydiğin şey dahi kalın ve ağır olmasın. Boynunu yakalık ile sıktırma. Ya büsbütün açık tut yaki yakalığın boş bulunsun. Boyun damarlarından kanın gidip gelmesine mani olmasın.

7) Hiçbir şey ile vücudun hiçbir yerini sıktırma. Üzerindeki giydiğin elbise, bağladığın sargılar bol ve boşça olmalı, vücuda zahmet vermemeli.

8) Ayakkabıları ayağa göre almalı, fasondur [modeldir, şekillidir] diye dar ve sıkı olmamalı, tabanları düz ve alçak olmalı. Yüksek taban mahzurludur.

9) Ayakta çorapların, üzerinde giysi ve çamaşırların terledi, sulandı ise hemen çıkarıp kurusunu giymeli. Vücutta terli ve ıslak şey bulundurmak pek zararlıdır.
10) Yemekte, içmekte ortaca bulunmalı, karın şiştiğine kadar yiyip içmemeli. Hep zahmet verecek ağır yemeklerden, ziyade … tuzlu, sirkeli ve yağlı şeylerden kaçınmalı, tatlı ve şekerli şeyleri dahi çok yememeli. Bâhusus balalara [çocuklara] kanfet [şekerleme] ve şeker gibi şeyleri yedirip alıştırmamalı. …[32] et ve çiy meyveleri yememeli. Yediğimiz şeylerin bazısı kolaylıkla ve bazısı zahmetle hazmolunur. Hangi şeylerin [1912/23-3] saatte hazmolunduğu hakkında ileride tafsilatlı mâlûmat verilecektir.
11) Erken yatıp erte kalkmalıdır. Bir takım adamlar vardır ki sabahları gün köterildikten sonra uykudan uyanır. Uyandığı ile ayağa kalkmayıp birkaç vakitler yatakta kalırlar. Bu pek zararlıdır, mümkün kadar uykudan erken uyanmalı ve uyandığın ile ayağa kalkıp yüz ve bet yıkanmalıdır. Geç yatan ve geç kalkan adamlarda ezginlik hasıl olur. Böyle adamlar tembel tembel yalkar [üşengeç, miskin] olup hiçbir işe yaramazlar.
12) Gündüz iş ve gece rahatlık içindir. Bunun için de gecelerini de iş ve zahmet ile geçirme.
13) Uyku vakitleri böyledir. Sabî çocuklar [küçük bebekler] 16 – 20 saat, on on iki yaşlarındaki çocuklar 9 saat, gençler 8 saat uyku kifayet eder [yeterli olur].
(İlerisi var)

Mekteplinin Hıfzısıhhati: Gıda ve Hazım [1912/26-2]

Geçen nüshalarda tenin hıfzısıhhatinden bahsederken yemek ve gıdalardan hangisinin ne kadar vakitte hazmolunduğu bir derece sayıp göstermeyi vadetmiş idik. Bu göstereceğimiz cetvel büyük ve yetişmiş adamlara mahsustur. Mesela:

Pişmiş pirinci hazmetmek için 1 saat lazımdır.
Taze ve kızartılmış balığı: 1 s. 30 dakika
Perlovi kurpa şorbası: 1 s. 30 dakika
Taze tatlı elma: 1 s. 30 dk.
Pişmiş sagu: 1 s. 45 dk.

[32] okunmuyor.

Perlovi butka [lapa] : 2 s.
Kaynamış süt: 2 s.
Kızartılmış öküz ciğeri: 2 s.
Çiy (taze) yumurta: 2 s.
Taze ekşi elma: 2 s.
Pişmemiş taze kapusta [lahana]: 2 s.
Çiy süt: 2 s.
Kaygana...: 2 s. 15 dk.
Kızartılmış kaz ...: 2 s. 30 dk.
Kızartılmış m...[33] (hindi): 2 s. 30 dk.
Pirojniler [pastalar]: 2 s. 30 dk.
Pişmiş yeşil bakla: 2 s. 30 dk.
Köpürmüş kaymaktan yapılmış pirojni [pasta]: 2 s. 50 dk.
Midye (üstriçe): 2 s. 55 dk.
Az pişmiş yumurta: 3 s.
Kızarmış sığır eti: 3 s.
Kızarmış koy eti: 3 s.
Suda pişmiş koy eti: 3 s.
Nohut (burçak) şorbası: 3 s.
Çiçe [tavuk, piliç] şorbası: 3 s.
Ekmek (adena pişmiş): 3 s. - 15 dk.
Pişmiş markof (havuç): 3 s. 15 dk.
Kızartılmış sucuk: 3 s. 20 dk.
Sarı yağ (may): 3 s. 30 dk.
Kartaymış [eskimiş] peynir (sir): 3 s. 30 dk.
Yeni pişip çıkmış taze ekmek: 3 s. 30 dk.
Turp: 3 s. 30 dk.
Pişmiş kartofel (patates): 3s. 30 dk.
Katı pişmiş yumurta: 3 s. 30 dk.
Türlü sebzevat: 3 s. 45 dk.
Suda pişmiş tuzlı losus balığı ...: 4 s.
Kızartılmış buzav [buzağı, dana] eti: 4 s. 30 dk.
Pişmiş kapusta [lahana]: 4 s.
Öküz böyreği [böbreği]: 5 s. 30 dk.

[33] Sayfa bozuk çıkmış, okunmuyor.

Uykuda Nasıl Yatılmalıdır? [1912/26-2]

Hıfzısıhhat [sağlık] babına [bölümünde] mutlak [kesin] meselelerden biri dahi insanın uykuda nasıl yatmak gerek olduğudur.

Elbette herkesin yattığı ve kalktığı bazı saatleri vardır. Lakin birçok adamlar .. bu hususta kayıtsızlık ederler. Mesela bunlar bazıları akşam yemekten iki saat geçmezden yine hemen yatağa girerler. Bu hazm-ı taam [yiyeceklerin hazmı] için zararlıdır. Yemek bittiği ile yatan kişiye uykusu ağır olur. Korkulu düşler görür. Böyle kişiler sabah yataktan kalktıkta gözkapaklarında ve umum [bütün] bedenlerinde bir ağırlık duyarlar. Bunun üzerine böyle adamlar uyku vakti üzerlerini gayet kalın yorganlar ile örter vücudu daha ziyade yorarlar.

Bazıları dahi gayet yumuşak yorganlar ve yataklarda yatmayı severler. Vücutları nazikliğe gayet alışmış böyle adamlar bu gibi yatakların ne kadar zararı olduğunu düşünmezler. Bir insan böyle yataklarda terler. Vücudunun derisi aracıklarından alacağı havaya bir mani olur. Zaten böyle yataklara hava girmez. Terden türlü mikropların peyda olmasına ve artmasına bundan daha yahşi [iyi] yer olmaz. Yastıklar kuş tüyündendir. Halbuki cun [yün] ve ....[34] olsa bile bundan faydalı olurdu.

Farz edelim ki böyle bir adam yatağa girdi. Elbette bu adama faydalı olan evvela başını yukarıca kaldırıp yatmak lazım. Halbuki öbür yanına yatıp elini ayağını bükleyip [büküp] çarmanıp yatar. Bu öyle yer yaşar, bu suretle yatan hayvanlar arasında bile görülmüyor. "O senin dediğin gibi öyle yatmak mümkün müdür?" diyeceksiniz. İnsanı bu âdetlere ta yaş [genç], sabî [çocuk] vakitte hazırlamalıdır.

Yatak odasında yanmış lamba kaldırmak [bırakmak] dahi zararlıdır. Bu gibi âdetlere riâyet etmeyenlerin daima çehresi solgun ve ağarmış görünür.

Hıfzısıhhat Dersleri: Deri [1912/40-2]

İnsanın derisi neye hizmet eder? Deri vücudun lazım miktarı sıcaklığını muhafaza eder.

[34] Sayfanın bu kısmı bozuk, okunmuyor.

Mesela insan ağırca bir hizmet ederse vücudu âdetinden artık kızar, deri ise bu artık kızgınlığı dışarıya dağıtır, vücudu kendi hâline getirir. Bazen işlemekle kızgınlık hasıl olursa deri yüzü terlemek suretiyle de harice verir. İçerideki sıcaklığın tesiri ile kan deri tarafına hücum eder. Bundan deri kabarır, kızarır. Ne vakit ki dışarıdaki hava soğuk olursa deri salkın [serin, soğuk] havayı içeri bırakmak için sıkışıp tartışıp içerideki sıcaklığı muhafaza eyler. Buna biz üşümek deriz. Bu hâlde tüsi [rengi] ağarır, biz derinin bu hizmetine yardım için üzerimize elbise giyeriz. İnsanın vücudunu muhafaza için derinin ne derece büyük hizmeti olduğu bundan anlaşılır.

Binâenaleyh derimize ziyade dikkat etmeli, üzerimizi daima temiz tutmalıyız.

Çürük ve Yara [1912/40-2]

Her çürük ve yara içinde bir takım ufak kurtçuklar peyda olur ve yaşar. Bunlar ekseriyetle göze görünmeyecek kadar ufaktır. Göze görünecek kadar büyüdükte "yarası yani çürüğü kurtlamış" deriz.

Kurtları göz ile görünmeyen bir yaraya mikroskop denilen alet ile bakılırsa yaranın içinde gayet ufak kurtçuklar bulunduğu görülür. Çürük ve yaralar da işbu ufak kurtçuklar havaya katılıp yel ve rüzgâr ile başka taraflara uçarlar, buna "mikrop" yani "bakteriya" derler. Kuru havada bunlar artmaz lakin turak [durgun] ve sasık [kokmuş] sulara ve çör çöplük içine veya bulaşık yerlere düşerlerse artmaya başlarlar. İşte tiftera (veba) çuma [veba] (tağun) tifterit [difteri] gibi hastalıkların ve marazların cayramasına [yayılmasına] sebep bunlardır.

Bunun için yaşadığınız yerler ve evlerin tarafı daima temiz bulunmalıdır. Çör çöplük toplanıp yakılmalı ve saçık [açık, ortak] mahallere [yerlere] kireç dökülmeli akmayan turak [durgun] ve sasık [kokmuş] sular içilmemeli. Halera [kolera] difterit ve gayri [ve diğer] bu gibi marazlar [hastalıklar] doktordan ziyade temizlikten korkarlar. Temiz pak yerde bunların işi kalmaz. Bunların sevdiği yer kirli, sasık [kokmuş, çürümüş] yerlerdir.

Temizlik, paklık lazım, Müslümanlığın şartı dahi budur!

III. 11. ÇEŞİTLİ KONULAR / GENEL KÜLTÜR

Vakit [1911/10-2]

Bir saat altmış dakikadır. Bir dakika altmış saniyedir bir saniye, bir göz açıp kapayacak kadar zamandır.

Gece ile gündüz yirmi dört saattir. Yirmi dört saat bir gündür. Yedi gün bir haftadır. Dört hafta ile iki yahut üç gün bir bir aydır. On iki ay bir senedir. Bir sene elli iki haftadır. Gün hesabıyla üç yüz altmış beş gündür. Yüz sene bir (asır)dır.

Bizim şimdi bulunduğumuz asır, hicretin on dördüncü ve miladın on dokuzuncu asrıdır.

Bu asır geçen asırların cümlesinden parlaktır. Çünkü bu asırda ilimler, fenler, sanatlar, her asırdan ziyade ilerilemiştir. Ben de böyle bir asra layık adam olmak için tahsil-i ilme çalışacağım.

Sene üç türlü hesap edilir. Biri (sene-i şemsiye) veya (sene-i rumiye)'dir ki (sene-i maliye)de bunun üzerine yürütülmüştür.

Diğeri (sene-i hicriye-i kameriye)dir ki Arabî ayları ile ehl-i İslam'ın bayramları vesair mübarek günleri işbu sene üzerine hesap ve icra olunur.

Daha o biri (sene-i miladiyye)dir ki buna (sene-i efrenciyye) de derler Rumi ayları iki türlü sayılır biri (sene-i şemsiye) ve (sene-i maliye) itibarıyla Marttan başlar. Diğeri de (sene-i miladiye) yahut (sene-i efrenciyye) itibariyle kanun-i saniden başlar.

(Sene-i şemsiye) yahut (sene-i rumiyye) ayları şöyle sayılır: Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Teşrin-i evvel, Teşrin-i sani, Kanun-ı evvel, Kanun-ı sani, Şubat.

(Sene-i hicriye-i kameriye) ayları da on ikidir. İsimleri de şunlardır: Muharrem, Safer, Rebiü'l-evvel, Rebiü'l-ahir, Cemaziye'l-evvel, Cemaziye'l-ahir, Recep, Şaban, Ramazan, Şevval, Zi'l-kade, Zi'l-hicce. Aylar (sene-i miladiye) ve (sene-i efrenciyye) hesabıyla şöyle sayılır: Yanvar [ocak], Fevral [şubat], Mart, Aprel [nisan], May [mayıs], Iyun [haziran], Iyul [temmuz], Avgust [ağustos], Sentyabr [eylül], Oktaber [ekim], Noyabr [kasım], Dekabr [aralık].

Rumi aylarından yedisi otuz birer, dördü otuzar, biri de yirmi sekiz gündür.

Sene-i efrenciyye aybaşları Rumi aybaşlarından on üç gün evvel gelir.

Senenin başka bir taksimi daha vardır ki ikiye ayrılır. Birine (Hızır İlyas) diğerine (Kasım) derler.

Bunların her biri altışar ay kadardır. Hızır İlyas, aprel-i ruminin [rumi takvimin nisanının] yirmi üçünden ve Kasım, Oktaber [ekim], yirmi altısından başlar.

Arabîde [Arapçada] senebaşı muharrem ibtidâsıdır [başıdır]. Bu ayın onunda aşure pişirilir. Rebiü'l-evvelin on ikisinden sonra Mevlüd-i Nebevî okunur. Ramazan-ı şerifte Müslümanlar oruç tutarlar.

Şevval'in ibtidâsından [başından] üçüncü gününe kadar bayramdır.

Buna (Ramazan Bayramı) denildiği gibi (Şeker Bayramı) da denir. Zi'l-hiccenin onuncu günü kurbanlar kesilir. Dört gün bayram edilir. Buna da (Kurban Bayramı) denildiği gibi (Hacılar Bayramı) denir.

Hristiyanların yılbaşısı Yanvar [ocak] ibtidâsıdır [başıdır]. Gün, başlıca ikiye ayrılır: Güneşin doğmasından batmasına kadar olan vakte (gündüz) denir. Güneşin batmasından doğmasına kadar geçen zamana da (gece) denilir.

Ancak günler de, geceler de dokuz saatten on beş saate kadar azar azar uzanır, kısalır.

Günün başka bir taksimi de vardır ki o da dörttür. Sabah, öğle, ikindi, akşam.

Sabah güneş doğmasından öğleye kadar olan zamandır.

Öğle günün tam yarısıdır. İkindi öğle ile akşam arasındaki zamandır. Akşam ikindi ile yatsı arasında olan vakittir. Yatsı, akşam ile gecenin ilk birkaç saati arasındaki zamandır.

Yeni Zaman ve Eski Zaman Acayipleri [1911/15-2]

Şimdi bizim yaşadığımız zaman acayibât [acayiplikler] ile doludur. Eski zamanlarda sihir ve tılsım addolunacak elektrik kuvveti bugünde âdi [sıradan] gereklerden biri sayılıyor. Yalnız elektrik değil buhar yani kaynayan suyun buvu [buharı] ile neler yapılmıyor! Bugün binip rahat rahat saatte 50-60 verest yol aldığımız demir yol arabası [tren], denizdeki ateş gemilerini [vapur] gezdiren ve fabrikalarda nice yüz maşinanın [makinenin] çarhlarını [çarklarını] çeviren, aylandıran [döndüren] hep buhar (par)dır değil mi? Biz

bunu her gün görüyoruz. Bu bizim için artık acayibâttan değildir. Biz bu dakika istediğimiz bir fikri yarım saat içinde 100 bin verestlik yere yetiştirebiliriz ya ki 500-1000 verest uzaklıkta bulunan dostumuz ile kulaktan kulağa söyleşebiliriz. Bunlara vasıta olan telgraf ve telefon bizim için asla acayibâttan sayılmıyor.

Son günlerin gramofonları, gine matografları ve havada uçkaç maşinaları [uçak makineleri] bunlar da pek acayibâttan sayılmıyor. Fransızların Eyfel Kulesi Amerika'nın 50 katlı binaları hep âdi [sıradan] şeyler hükmünde kalıyor.

Evvel zamanlarda dahi acayip şeyler olmuş. Acaba eski zaman adamları neyi acayipten saymışlar? Tarih kitaplarının verdiği mâlûmata göre eski dünyada "acayib-i seb'a" namında yedi türlü meşhur ve acayip şeyler var imiş.

1'inci: Mısır Ehramları [piramitleri]. Lisanımızda bunlara Firavun Obaları dahi derler. Hakikatte bunlar acayip yapılardır. Temelleri dört köşeli, yandan görünüşleri üç köşeli, uçları sipsivridir. Bunların yapıldığı bundan 5-7 bin sene geçmiş diyorlar. Şimdiki Mısır pâyitahtı Kahire şehrinin yakınında kumluk sahra içinde bulunuyorlar. Mısır'a giden seyyahlar ekseriyetle bunları ziyaret ederler. İşbu ehramların [piramitlerin] yüksekliği iki yüz arşından ziyade olup gayet büyük kesme taşlardan yapılmıştır. Bunların içinde eski Mısır padişahları yani firavunların cesetleri defnolunmuş olup birer türbe makamındadırlar.

2'nci: Eski Babil memleketinde meşhur "Asılı Bahçeler"dir ki bugünde bize kadar yetişen resimlerine bakılırsa gayetle acayip ve yaraşıklı [güzel] şeylerdir. Bazılar bu bahçeleri taş ve madenden yapılmış bir kaç katlı binaların üst katlarında toprak sererek yapılmış diyorlar. Bunların dahi yüksekliği 150 arşın olmuş.

3'üncü: Diyana mabedidir ki "Efes" nam mahâlde bulunmuş. Burası bugün de Anadolu'da İzmir şehri civarındadır. Tarihin gösterdiğine göre işbu mabet yani o vakit ahalisinin kendi dininde ibadet ettikleri mahal gayetle ziynetli bir bina olup zamanında misli [benzeri] bulunmamış. Binası halis ak mermerden imiş. Eni 150 ve boyu 250 arşın olup etrafı 128 kemer ve direk ile çevrilmiş eski zamanlarda nam ve şöhret delisi olan Herostrat namında bir kişi ressamlık ve gayrı türlü hüner ve marifet ile nam

kazanmak istese de hiçbir türlü muvaffak olamadığından "iyilik ile olmasa da fenalık ile namım kalsın" diyerek işbu güzel ve acayip binayı birgün yakmış, harap eylemiş ve kendisi dahi ateş içinde kalmıştır.

4'üncü: Eski Yunanilerin Olimpiya şehrinde vaki büyük ibadethanede yaptıkları bir heykeldir ki sırf altın ve fildişi ile mamul imiş. Yüksekliği 27 arşın olmuş.

5'inci: Bundan 2500 yıl mukaddem [önce] Alikarnas adasında meşhur Mazol türbesidir ki o vakit Karya namındaki memleketin padişahı bulunup vefat eden Mazol'un kabri üzerinde karısı Artemid tarafından inşa olunmuş idi. Bunun yüksekliği 70 arşın kadar olup en tepesinde 4 atlı bir araba resmi bulunmuş.

6'ncı: Meşhur Rodos heykelidir. Rivayetlere göre bundan 2200 yıl mukaddem [önce] Rodos adasının limanına girilecek deniz ağzında büyük bir adam suratı yapılıp bunun bir ayağı denizin bir kenarında diğeri karşı tarafında imiş. Güya adaya gelen gemiler bunun ayakları arasından geçerlermiş. Fakat sonradan anlaşıldığına göre işbu rivayet mübalağa olup heykel gayet büyük olmakla beraber büyük bir sandık taş üzerinde âdeta iki ayak üzerinde durur bir adam sıfatında imiş. Bunun boyu 50 arşın olmuş. Yapıldığından 56 sene geçtikten sonra zelzeleden yıkılmış.

7'nci: Acayiplerin 7'ncisi dahi eski İskenderiye şehri civarında Faros mevkiindeki büyük fenerdir. Bu feneri milad-ı İsa'dan 250 yıl mukaddem [önce] Batlamyus padişah zamanında Soterat nam kişi inşa eylemiş. Yüksekliği 250 arşın olup halis mermerden ve altı katlı olmuş. Bunun üzerinde yakılan ateşin ziyası 50 verest uzaktan görülüyormuş.

Bugün de ilim ve fennin ileri gittiği böyle yapılar belki o derece acayip görünemezler. Fakat eski zaman ile yeni zaman kıyas edilirse elbette bunlar da vaktiyle acayip şeyler olmuşlardır. Böyle binaları vücuda getirmek dahi hayli bilgilere muhtaçtır.

O. A.

... [ilk sayfa eksik] [1911/18-2]

Aeroplan ile bir ya iki kişi yerden havaya köterilip bir kaç saatler istedikleri tarafa uçup kartal kuş gibi havada yaldap [çırpınıp]

yürüyorlar. İstedikleri kadar yukarıya köterilip [kaldırılıp] saatte seksen-yüz verst yol alıyorlar.

İşbu hava gemileri şimdilik demiryol yaki parahod [vapur] gibi mal ve yolcu taşımaya hizmet edemiyorlar. Çünkü ağır yük köteremiyorlar. Lakin muharebelere hava gemileri büyük hizmet edecekleri anlaşıldı. Buna göre her bir devlet hava gemileri tedarik edip uçucular hazırlıyor.

Hava gemisinin en büyük hizmeti gökyüzünde uçup dolanıp muharebe meydanını düşman askerinin ne kadar ve ne nerede bulunduğu ve ne tarafa yürüdüğünü görüp lazım gelene haber verecektir.

Üç beş günlük yolda dağlar, ormanlar arkasında bulunan düşman askerinin veyaki kalesinin hâli ahvali göz ile görülüp ona göre tedabir etmek mümkün olacaktır.

Düşmanın dahi hava gemileri bulunacaktır. Bunlar da öz askerini göstermemek, karşısındaki düşmana keşfettirmemek için bunları avlamak kaçırmak ve defetmek üzere havada dolanacaklar ve kartal kuşlar gibi gökyüzünde kovalaşıp uruşup [vuruşup] tutuşacaklardır.

Şimden son olacak muhaberelerde insanların karada ve denizde uruşduktan [savaşmaktan] mâadâ havada gökyüzünde kavga edecekleri anlaşıldı.

May yaki Mayıs Ayı [1911/21-1]

İlkbaharın üçüncü ayı ve senenin en ferahlı ve en latif [hoş] zamanıdır. Bu ayda güneş pek erken tulû eder [doğar]. Havaların harareti artarak kuvve-i enbatiye tezayüd eyler. Ağaçlar tamamiyle yeşil elbise giymiş gibi yapraklarla mesturdur. Güller, sünbüller, sair latif çiçekler, çimenlerle sanki her taraf canlanır. Mehtap geceleri pek latif olur. Bu ayda kuşlar yavrularını çıkarıp büyütmeye başlarlar. Mayıs ayı bütün bir tabiatın bayramı gibi hoş manzaralar arz eder. Yer, gök, deniz her cihet güler. Vücutlarda yeni bir zindelik hissolunur.

Buğdaylar arasındaki yabancı otları ayıklamak kabil ise mezrûâte [ekime, tarıma] pek büyük faydası olur. Gübreleri kızışıp bozulmaktan muhafaza için saklamak lazımdır. Çiftçi nazarında

hayvanatın ehemmiyeti pek ziyade olduğundan bu mevsimde hayvanları pek temiz tutmalıdır.

Bu ay otuz bir gündür.

Gazeteler [1911/22-2]

İnsanların başlıca iki ihtiyacı vardır: ihtiyac-ı tabî, ihtiyac-ı medenî.

İhtiyac-ı tabî [doğal ihtiyaçları]: yemek, içmek, giyinmek... gibi şeylerdir.

İhtiyac-ı medenî [medenî ihtiyaçlar] ise: okumak, yazmak, tahsil-i ilim ve maarif, tevsî-i fikir ve nazar... ve emsalidir.

Ser-levhamızı teşkil eden de "gazeteler" beşerin ikinci nev' [tür] ihtiyacındandır.

Bugün, gazetesi olmayan, ahalisi gazete okumayan hiçbir medenî memleket, hiçbir medenî millet yoktur. İhtiyac-ı medeniye, derece-i medeniyet ile mütenasiben arttığı için hangi memlekette medenniyet ilerlemiş, maarif terfi etmiş ve halkların gözü fikri açılmış ise orada diğerlerine nazaran daha çok gazete intişar eder. Maarifi geride olan ahalisi okumaktan ve fikirden mahrum bulunan yerlerde ise gazeteye lüzum bile görülmez. Bunlar okumazlar ve okumak istemezler.

Matbuat her memlekette, mühim bir kuvvet teşkil eder. Cerâid-i efkâr-ı umûmîsi hem terbiye hem idare eyler. Bu cihetle gazetecilik ehemmiyetli, güç bir meslektir. Matbuâtın derece-i ehemmiyetini irae için, bütün dünyada, bir sene zarfında iki milyar beş yüz milyon adet gazete tab ve neşr edildiğini ve bu miktarın gittikçe artmakta olduğunu söylemek kifayet eder.

Matbuat iki kısımdır: Matbuat-ı mevkute ve matbuat-ı gayri mevkute. Matbuat-ı gayri mevkute vakt-i intişarları muayyen olmayan her nev' [tür] kitaplar; matbuat-ı mevkute, muayyen günlerde çıkan ceride ve risalelerdir.

Matbuat-ı mevkutenin bir kısmı yevmîdir. Yevmî [günlük] gazeteler ekseriyyetle siyasiyattan bahs eder. İki günde bir, haftada bir, on beş günde bir, ayda bir.... neşr edilen risail, siyasî, ticarî, fennî, sanaî, ziraî... velhasıl her sanata, her mesleğe dair olabilir.

Matbuatın tarihine başlamak için pek eski zamanlara, Karun Evla'ya kadar gitmeğe lüzum yoktur. Ancak iki buçuk asır geriye nazar etmek kafidir.

Bazı âsâr-ı atika [eski eserler] ulemâsının rivayetine göre eski Mısırlılara, kadim Romalılara, aid bugünkü ceraid-i resmiyeye müşabih bazı evrak bulunmuş ise de bunlara gazete namı verilemez.

On altıncı asırda "Venedik"te o sürelerde Türklerle Venedikiler arasında vukua gelen muharebenin netayici, umûmî mahallerde okutturulur ve dinleyenlerden bir "gazete" ücret alınırdı (Gazete Venedik'te o zamanlar mütedâvil [geçerli] bir akça idi.) Bugün hemen her lisanda ceraide verilen gazete ismi yine bu sıralarda Almanya'da bazı tüccar, sırf umur-ı ticariyeden bahs olmak üzere "Ordinari Çaytungan" namında evrak neşr ederlerdi. Fakat bunların hiçbiri şimdiki ceraidin ceddi addolunamaz.

Gazete namı verilebilecek ilk ceride 1605 sene-i miladiyesinde "Anvers"de neşr edilen "Nieuwe Tigdingen"dir. Bu küçük kıtada dörtten on altı sahifeye kadar çıkar, bazen resim ve musiki ilaveleri de bulunurdu. Fiyatı iki "su" yani takriben 4 kapik idi.

1615'te "Frankfurt Gazetesi" intişare başlamıştır.

İngilizler, ilk İngiliz Gazetesi'nin 1622'de çıktığını iddia ediyorlar. Bu da "Weekly News- Haftalık Havadis" olup bugün İngiliz lisanıyla münteşir onbin gazetenin - ki bunlar yan yana dizilse küre-i arzın tekmil yollarını örtebilir.- ceddi addediliyor.

İlk Fransız Gazetesi 1631 tarihinde Paris'de neşr edilmiştir. Bu gazete cumartesi günleri dört küçük sahifeden ibaret olmak üzere çıkardı. Bir sene sonra iki misli büyüklükte intişare başlamış. Fiyatı bir su "takriben iki kapik" idi. O zamandan şimdiye kadar bilafasıla çıkmıştır. Yani zamanımızda çıkan gazetelerin en eskisi Fransa hükûmetinin ceride-i resmiyesi olan "Gazete dö Frans" ikinci derecede İngiltere'nin resmî gazetesi olan "London Gazete"dir.

Fakat gazetecilik hususunda hak takaddümü Çinliler Fransızlara bırakmak istemiyorlar. "King-Çu" denilen Pekin Gazetesi'nin 911 sene-i miladiyesinden beri çıkmakta olduğunu binâenaleyh en eski gazeteye malikiyet şerefinin kendilerine

aidiyetini iddia ediyorlar. “King” imparatorun irade ve fermanları ile bazı evâmir-i hükûmeti neşreder. Kibara mahsus nüshaları suret-i mahsusada ayrıca tab edilir.

Gazetelerin Adedi [1911/22-3]

Fransa ve müstemlekâtında 9857 gazete tab olunuyor ki bunlardan 4678'i Paris'de intişar eder.

Tekmil dünyada 50000 ile 70000 ceride neşredilir. Bunun da bir sülüsü [üçte biri] yalnız Amerika hükümât-ı müttehidesinde [Amerika Birleşik Hükümetlerinde] çıkar. Amerika matbuatının adedi 21.950'yi bulur. Tekmil Amerika cerâidinin [gazetelerinin] nısfı [yarısı] New York hükûmeti dahilinde [içinde] çıkar. Amerika'nın yevmî gazeteleri 2200 adettir. Hepsinin birden aded-i tabları senevî 10.325.000'dir. Karilerin her gün verdikleri paranın yekün-i senevîsi [yıllık toplamı] 496 milyon dolar, yani takriben dokuz milyon ruble eder.

Bugün Rusya'da 1900 adet gazete neşrolunuyor. Bunların ancak onu bizim dildedir. Rusya'da ibtidâ [ilk] Türkçe çıkan gazete “Ekinci"dir. Bâdehu [sonra] “Ziya-i Kafkasya” ve “Keşkül” gazeteleri çıkıp kapandılar. Bunlardan sonra “Tercüman” çıkıp devam etmektedir. Arabî, Farisî, Türkî ve Urdu lisanlarında bugün neşrolunan gazetelerin miktarı 700'e çıkmıştır fakat Müslümanların çokluğuna ve Avrupa'da olduğuna nispeten pek az ve mübtedi [yeni, acemi] addolunmak [demek] lazımdır.

Dünya Yüzünde En Yüksek Yerler [1911/23-2]

Fransa’da Pirene Dağları civarında “Eyas” namında küçük bir karye [köy] deniz yüzeyinden 1500 metre yükseklikte bulunuyor. Cenûbî Amerika’da Bolivya hükûmeti dahilinde bulunan bir köy sath-ı bahrdan 4792 ve Asya’da Tibet memleketinde dağ üzerinde bulunan bir karye [köy] dahi 1650 metre yukarıdadır.

Dünya yüzeyinde en yüksek noktalara gelince Avrupa’nın en yüsek noktası Mon Blanc (Ak Dağ) olup - 4810 metredir. İşbu dağın tepesine 1786’da doktor Pakar ile arkadaşı Jak Palma çıkmışlar. Bu dağın tepesine kimse çıkamayıp hatta bu namümkün addolunurmuş.

İşbu iki arkadaş 1500 metre yüksekliğe çıktıklarında çoktan çok ve koyu bulutlar içine girmişler. Bu bulutlar uzaktan bir pamuk obası gibi görünüyormuş. İçine girildikte bir kaç adımdan ilerisi görünüyormuş. 2200 metreye kadar çıkıldıkta bulutlar aşağıda kalıp etrafı güneşin ziyası kaplıyor ve gözler kamaşıyor. Fakat böyle yüksek tepeler her ne kadar güneş ziyasında bulunuyorsa da zaten soğuk olup üzerlerinden hiçbir vakit kar eksik olmuyor.

Bu gibi yüksek dağ seyahatine çıkanların tarifine göre buralarda hava gayet saf ve etrafı bembeyaz kar kapladığından gözler kamaşıp göz kapakları şişmeye, acımaya başlıyormuş. Yukarıda zikrolunmuş seyyah "Kapar" seyahatten avdetinde gözleri gayet zayıflamış ve nihayet nur-u basardan [görme ışığından] mahrum olmuş. Arkadaşı Zak Balman'ın ise dudaklarından kan fışkırıp yüzü şişmiş.

Şimdiki seyyahlar karlı dağlara siyah gözlük takıp gidiyorlar. Güneş ve rüzgâr yakmasından yüzlerine yağ sürterler.

(İlerisi var) "Arkadaş"tan.

Dünyada En Yüksek Yerler [1911/25-2]

23'üncü numroda yüksek dağlardan ve bunlar üzerine seyahatinden bahsedilmiş idi.

Seyyahlar pek yüksek dağların ortalarını geçtikten sonra biraz oturmak, eğlenmek isterler. Kahve ya çay kaynatmak için ateş yakacakta ateşin güçlük ile tutaştığını ve suyun ağır ve yavaş kaynadığı görülür. Bunun sebebi ise buralarda müvellidü'l-humuzanın [oksijenin] azlığındandır. Buradan biraz daha ileri gidilirse ikinci kat bulutlara tesadüf edilir ki Fransızlar buna "altus kümülüs" derler. Nihayet dağın tepesine çıkılır. Mesela farzedelim "Mon Blan" dağının en tepesi... Diğer yüzünden yüksekliği 4810 metrodur. Buralarda havanın koyuluğu daha hafif olup sık sık nefes alınır. Ciğerler çok zahmet çeker, ağrılar, sancılar duyulur. Lakin bu zahmetlere ve meşakkatlere karşı seyyahların gözü önünde, etrafta o derece güzel ve latif manzaralar açılır ki her türlü keder ve meşakkatleri unutturur.

Mon Blan'a seyahat edenler dağın en yüksek tepesinde küçük bir binaya tesadüf ederler ki bu da yakınlarda vefat eden

Fransız ulemâsından "Yanson" nam kişinin rasathanesi olmuştur. Dünya yüzünde en yüksek rasathane budur.

Üzerinde yaşadığımız toprağın en yüksek tepesi Hindistan'ın şimalinde Gimalaya [Himalaya] Dağlarının "Everest" nam tepesidir ki 8840 metro yüksekliğindedir. Bu dağın tepesine çıkmak hiçbir seyyaha müyesser olmamış. Yalnız 6 yaki 7 yüz metrelere kadar çıkanlar bulunmuş. Buralara kadar çıkan seyyahlar dahi ekseriyetle birtakım hastalıklara düçar olarak avdet eylemişler. İşbu yüksekliklere çıkanlar arasında kadınlar da bulunuyor. Amerikalı "Bolluk Burkman" namında [adında] bir madam [kadın] mezkûr [bahsi geçen] dağın 6680 metresine kadar çıkmıştır.

İnsanlarda bilmediğini bilmeye, görmediğini görmeye çalışmak tabiatı, çok şeyler öğrenmekte ve yaptırmaktadır. Ayak ile varamadığın yerlere başka vasıta ile varmak isteyerek nihayet balon ile havaya köterilip [kaldırılıp] havanın ve dağların yukarı tabakalarını görmek istemiştir.

Balon ile yukarıya ilk seyahat 1783'te olmuş idi. Böyle bir balonu Fransa'da kağıt fabrikacısı "Mongolofiye'nin" [Montgolfier] iki oğlu ihtirâ [icat] eylemişler.

Bunlar yelken [keten] bezini alıp etrafını kağıt ile kaplayarak karpuza müşabih büyük bir çuval dikmişler. Bunun alt tarafında bir delik kaldırıp buradan çuvalın içine tütün yaki duman doldurup yukarıya kötermeye [kaldırmaya], uçurmaya muvaffak olmuşlar. Gittikçe işbu balonun noksanları ikmal olunup nihayet altına ipler vasıtasıyla bir sepet dahi takılarak insanlar uçmaya başlamışlar. Bu seyahatte dahi tehlikelere tesadüf olunmuştur. 8 yüz metre yukarıya köterildikten sonra teneffüs ağırlaşıp hatta nefes kesilirmiş. Bundan dolayı balon ile havaya köterilenler arasında can teslim edenler olmuş.

Bununla beraber insanlar yine de arzularından kalmayıp havaya köteriliyorlar. Bundan 10 sene mukaddem [önce] Berson ve Sering namında iki baloncu havaya köterilip "Simus" namındaki kaz bulutlarını dahi geçerek 10 bin 8 yüz metre yüksekliğe çıkmışlar. Şimdilik insanlardan bundan daha yukarıya çıkan olmamış.

(İlerisi var)

Velosipedin Tarihi [Bisikletin Tarihi] [1911/24-3]

Kıtaylılar iki köpçekli (tekerlekli) ayak arabasının iki bin sene kadar mukaddem [önce] kendilerine malum olduğunu dava ederler. Şimdilik bunu bir taraf bırakıp Avrupa'da işbu arabanın ne suretle meydana geldiğini nakledeceğiz. 18'inci asır miladında Cizvit papazlarından Rikyos nam kişi dünya seyahatine çıkıp bir şehre geldikte yelken gemisine yetişemeden yolundan kalmış. Malum olsun ki bu altı ay yoldan kalmak demektir. Zira eski vakitlerde şimdiki gibi her iskeleye onar beşer ve dakikası saati belli parahodlar [gemiler] gelip gitmemiş, tesadüfi olarak bazen gemiler uğrar geçermiş. Ve gemi geldiği ile şehirde dellâller çağırıp geminin ne tarafa gideceği ve kaç para alınacağı ilan olunurmuş.

Her nasılsa yolundan kalmış Rikyos beklemek istemeyip yayan (cayav) olsa da yoluna devam etmek ister ve yola çıkar. Tabi ayaklar dayanmaz. Ayak ağrımasından ve az yol alınmasından canı sıkıldığından Rikyos buna bir çare bulmak üzere köyün birine geldikte iki arşın böyle kalınca iki tahta parçası alır. Bunların iki ucunda birer delik (teşik) açar gine de ağaçtan yasalmış [yapılmış] birer tekerlek takar. Tahtalar üzerine kol tutacak arka dayanacak bazı şeyler daha ilave eder ve böylece hazırladığı arabanın üzerine ata biner gibi atlayıp ayaklarını teperek arabayı yürütmeye başlar. Bu suretle bir derece tezce yol alıp hem ayakları dahi evvelki gibi pek yorulmaz.

Bâde 18'inci asrın ahirinde Siverok namında bir Fransız "Velosifer" namında gine de yukardaki tarzda fakat demirden bir araba yapmış.

Bundan sonra Baron Draiz [Baron Karl Drais] namında bir kişi işbu arabanın öndeki tekerleğini sağa ve sola burmak mümkün olacak bir surete koymuş fakat araba gine de ayakları yere tepmekle yürütülürmüştür. Bu esnalarda Velosipedin [bisikletin] adı "dreizyen" konulmuş olup şimdiki gibi üzerine binilip ayak ile hareket edemezmiş.

Ayak ile basılıp hareket ettirilen velosipedin [bisikletin] ihtirâına [icadına] bir çocuk sebep olmuştur.

Bundan 55 sene mukaddem [önce] Parij'de çilingir (slesar) esnafından bir kişinin "Ernest" namındaki oğlu her gün atasının

dükkanında kol ile aylandırılıp [çevrilip] işleyen taş kayrakta [bileği taşında] sanata lazım aletleri kayramakla [bilemekle] meşgul bulunurdu.

Günlerin birinde tamir için dükkana bir "dreizyen" getirdiler. Ernest işbu arabaya binip gezmeyi çoktan arzu ederdi. Biraz tamirden sonra atasının dükkanda bulunmadığı bir vakitte binip biraz gezindi. Fakat daima ayakları yere tepmek Ernest'in canını sıkardı.

Bu esnada Ernest'in aklına bir şey geldi. Kendi kendine dedi ki: "Ben bıçak kayrarken [bilerken] kayraktaşın [bileği taşının] ortasından geçirilmiş küçürek kulpunu tutup hareket ettiriyorum. Eğer Dreizyen'in köpçeğine [tekerleğine] dahi böyle iki taraflı bir kulp (sap) takıp ayak ile basarsam hareket etmez mi acaba?" Düşünme çok sürmedi. Genç usta hemen düşündüğünü yaptı, çıkardı. Ve yeni yaptığı arabanın üzerine atlayıp ayaklarını köpçeğin [tekerleğin] iki tarafından takılmış kulplarına basıp gezecek oldu. Birkaç defalar yıkıldı. Nihayet kendini alıştırıp dükkan azbarını [avlusunu] dolaşmaya başladı.

Sonraları sene-be-sene [seneden seneye] velosiped [bisiklet] ikmâl [tamam] olunup güzel ve ince çelikten yapılmaya, köpçek [tekerlek] üzerleri rezina (lastik) ile kaplanmaya ve köpçeklere [tekerleklere] çabukluk için türlü makineler ilave olunmaya başladı. Nihayet velosipedin [bisikletin] ateş veya benzin ile hareket eden nev' [türü] icat olundu. Çocuklara, kadınlara mahsus velosipedler [bisikletler] çıkarıldı.

Dünyanın her tarafında velosiped [bisiklet] koşuları yapılıp git gide medenî kavimler arasında velosiped ev eşyasından lazım bir şey makamına tutuldu.

Velosipedin [bisikletin] çabuk yol almak yüzünden faydası hükümetlerin dikkatini celbedip büyük şehirlerde poçta [posta] ve telgraf müvezzileri velosiped [bisiklet] ile gezdirilmeye başlandı. Asker arasında mahsus velosipedci [bisikletçi] fırkaları teşkil olundu. Daha sonra suda gezer velosiped [bisiklet] ihtirâ [icat] olundu. Şimdi ise airoplana [uçağa] müşâbih iki kanatlı velosiped [bisiklet] yapılıp biraz yerde biraz havada gezer velosiped [bisiklet] dahi çıkardılar.

İşte bir çocuğun oyun ile başladığı bir şeyin neticesinden meydana neler geldi!

Ernest'in atası dükkanına geldikte oğlunu drezyen üzerinde görmüş idi. Dikkat ile baksa Ernest ayaklarını yere dokundurmadan geziyor. Bu hal çok taaccübünü mucib oldu. Ernest'in atası oğluna bunun için yahşi [iyi] mi yaman mı ne dediği malum değil, fakat 1867'de Parij'de [Paris'te] açılmış bir şirketi "Vystavka"ya oğluyla beraber yaptıkları birçok nev [tür] velosipedleri sürmüş ve az vakitte bu alışveriş ile büyük servet sahibi olmuş idi.

Bundan sonra velosiped [bisiklet] İngiltere'ye geçip Koventri [Coventry] şehrinde velosiped [bisiklet] fabrikası tesis olundu. Gittikçe velosipedin yengilliği [hafifliği] ve çabuk yürümesi için türlü türlü çareler aranıp bulundu. Evvel vakitlerde velosipedin öndeki köpçeğini [tekerini] büyük ve arkasındakini gayet küçük yaparlardı. Fakat bundan büyük kazalar zuhur ettiğinden her iki köpçeği [tekeri] bir ölçüde yapmaya başladılar.

Kibritin Tarihi [1911/26-1]

Kırım'da "sernik" Kazanlıların "şerpi" tabir ettikleri kibritin tarih-i istimali [kullanım tarihi] pek eski değildir.

Pek eski zamanlarda insanlar ateş yakmasını bilmezlerdi. Şimşek çakıp ormanda ağaçlardan birini yakarsa bunu büyük bir alâmet sayarlar ve yanmış ağaca başka ağaçlar dokundurup ateşi hıfz [muhafaza] eylemeye çalışırlardı. Ve böyle gayet güçlük ile elde edilebilen ateş gece aydınlığa ve yırtkıç [yırtıcı] hayvanları korkutmaya gündüz keyik [yabani] hayvanları pişirmeye yaradığından gayet kıymetli olup gökten gönderilmiş büyük bir nimet makamında tutulurdu.

İnsanlar git gide ateşi ziyade hürmetleyip sonraları ateşe ibadet eylemek derecesine kadar çıkışmışlar. Bir yerde büyük ateş yakıp bunu asla söndürmezler ve ibadete gelenler dahi ellerinde tuttukları ağaç parçalarını bu ateşe dokundurup yakarlar ve mekanına geri kaytırken [dönerken] yolda görenler dahi bunun ağacına ağaç dokundurup ateş alırlar böylece bir ateşten bütün memlekete ateş dağıtılır olmuş. Bazen bir köyde birisinin evinde ateş bulunursa umum [bütün] köylü buraya gelip ateş alıp giderlermiş.

Biraz sonraları tesadüfi olarak iki kuru ağacın birbirine sürtülmesinden ateş zuhur edildiği [ortaya çıktığı] görülmüştür. Bu usûl dahi insanlar arasında nice asırlar devam ettikten sonra kurûn-ı vustâ [ortaçağ] zamanlarında çakmak taşına çelik demiri urarak [vurarak] ateş çıkarmak usûlü keşfolunmuş.

Böylece çıkarılan ateşe ağaç kurusu yakın getirilerek ateş almaya başlamışlar. Bu usûl bugüne kadar hala baki kalmıştır. Çölde çobanlar istimal ettiği [kullandığı] gibi şehirlerde dahi gayet zarif yapılmışlarını papirüs yakmak için kullandıkları cümleye malumdur.

Daha sonraları ağaç çırpısının üzerine kükürt sürterek kibrit yapmak usûlünü öğrendiler. Fakat bu dahi bizim bildiğimiz gibi kendi kendine yanan kibrit olmayıp yalnız yanan ateşe dokundurup diğer bir mahale ateş nakli [taşınması] için hizmet edermiş.

Nihayet bundan yüz elli sene kadar mukaddeminde [öncesinde] Afusturya kimyagerlerinden birisi fosfor nam ecza ile türlü tecrübeler eden fosforun katı bir yere sürülmek ile ateşlendiğini görmüş. Bundan sonra fosforlu kibrit yapılmaya başlamış. Fakat böyle kibritler çok havflı [korkulu] ve kazalı olmuştur. Bir yere katıca [sertçe] dokundur veya bir araya ziyadece kısılırsa hemen yanar alevlenir ve bir kazaya sebep olurdu. Hatta yangınlara sebebiyet verirdi. Bununla beraber yandığı vakit fosforun zehirli kokusu çok insanların helakına sebep olurdu.

Fakat insanlar tecrübeyi bırakmadılar. Fen erbabı havfsız [korkusuz] ve yalnız istediğin vakit yanabilecek ve hem de ucuz kibrit bulmak çaresini araştırdılar. Nihayet bizim bugünde "şumdeski" namındaki kibritleri icat eylediler. Malumdur ki bu kibritler yalnız kendi kutusu üzerine yakılmış eczaya sürtülürse yanıp başka türlü yanmaz. Zehirli kokusu dahi yoktur. Bunlar ağaçtan olduğu gibi [1911/26-2] ortası fitilli gayet küçük mum (çırak) gibileri dahi vardır. Bu nev [tür] kibritler birkaç dakika yanıp ağaç gibi az çok yelden sönmez. Hemen hemen mum yerini tutar.

Kibrit bugün gördüğümüz şekilde ve heyette [şekilde] kalır mı yoksa daha başka bir sıfatlara girip ateş istimali [kullanımı] kolaylaşır mı? Bu hususta katiyen bir şey söylenemez ise de her gün her şeyi Cenâbıhak'ın verdiği akıl ve zekâ sayesinde ilerleten insanlar elbette bunu da ilerleteceklerdir demek mümkün olur.

Vaktiyle çakmak taşını çalılığa ura ura [vurarak] hayli dalaştıktan [uğraştıktan] sonra ateş alabilen insan ile bugün de bir kapik verip gayet zarif kutu durumunda muntazam dizilip konulmuş 70-80 kibrit alan adama dikkat etmek gerektir.

Bu gün de insanoğlu dağdan ağacı alıyor, kesiyor, kurutuyor, sonra ince ince ve bir ölçüde yarıp kesiyor, her birinin içine birer miktar kükürt yakıp ağaçtan kutuya ve bunu dahi diğer kutuya koyup üzerine basılmış ve eczalanmış kağıt yapıştırıyor, hazineye gümrüğünü [vergisini] verip üzerine bandrolünü dahi yapıştırdıktan sonra pazarda tanesini bir kapiğe satar hem de para kazanır fikir eylemek gerek.

Kuşların Faydası [1911/27-1]

Bazı kuşçukların dilberliğinden ve bazılarının sesi ve tavuşları [sesleri] tatlılığından başka daha ne gibi faydası olabilir.

Bülbülün ve kanaryanın sesini, nağmesini sevenler tutup kafese koyarlar, eti lezzetli kuşları avcılar atarlar, sevimsizlerini, yırtıçlarını [yırtıcılarını] kovarlar.

Kuşların etinden ve sesinden başka faydası yok mudur acaba?

Dikkat erbabı diyorlar ki kuşların insanlara büyük faydası vardır. Eğer kuşlar olmaya idi havada uçup gezen milyonlar ile haşarat ve zararlı kurtlar ve böcekler günden artıp değil yalnız mahsulat ve nebâtatın [bitkilerin] hatta insanların kendi hayatı dahi tehlikede kalırdı.

Bunlara karşı Cenab-ı Allah kuşçukları yaratmış. Bunlar havada uçarken önlerine rast gelen her türlü kurtları ve böcekleri ve çimenleri tutup yerler. Dişleri olmadığından tuttuklarını bütün olarak yutarlar. Bahçelerde meyve ağaçlarına sarmaşan tırtılları avlayıp kendilerini yer ve yumurtalarını bırakmaya meydan vermezler. Bununla bahçelere büyük faydaları vardır.

Bazı kuşlar vardır ki yalnız böcek ve kurt değil zararlı ve zehirli nebâtatın [bitkilerin] damarlarını yiyip havaya dağılmasına yol vermezler. En menfur [nefret edilen] ve yırtkıç [yırtıcı] kuşlar ölmüş ve çürümüş hayvanatın [hayvanların] laşelerini [leşlerini] yiyip sasığı [pis kokusu] ile havayı zehirlemesine mani olurlar.

Vaktiyle deniz kenarında yaşayan bir köyün ahalisi cümlesi silahlarını alarak civarda dolaşan birkaç büyük deniz kuşlarını atıp telef etmişler. Çok geçmeden köy ahalisi arasında bir nev' [tür] hastalık peyda olup cümlesi bu hastalıktan kırılıp bitmişler. Bunun sebebi ise deniz kenarına dalgaların attığı ölmüş balıkları yiyen kuşların telef edilmesinden ötürü balıklar sasıyıp [kokuşup] bütün etrafın havası zehirlenmiş. Böyle zehirli havayı teneffüs eden ahali hastalanmış ve ölmüş.

Allah'ın acayip hikmeti değil mi?

Kuşlar kırda ekinleri, bahçede bitleri, meyvaları yiyip ziyan verirler diyenler vardır.

Doğrudur, fakat onların getirdiği faydaya karşı yedikleri birkaç kiraz ile vişne çok olmasa gerek. Hiç mükafatsız kim kime hizmet eder?

Bir iki kiraz, vişne için biz kuşlara neler yapıyoruz. Az mı kuş yavrularını anası yuvada yok iken tutup kafeslere kapıyoruz. Avrupa'da bazı merhametsizler dilber kuşları binler ile telef edip elbise ziyneti yapıyorlar. Büyüklerinin kanatlarını koparıp ergen ve karıları kalpaklarını ziynetliyorlar.

Yalnız birkaç sene mukaddem [önce] Amerika'da kuşları himaye cemiyeti açıldı. İşbu cemiyete âzâ [üye] yazılanlar asıl kuşlara zarar vermemeye daima himaye [koruma] etmeye söz veriyorlar.

Fen erbabının verdiği mâlûmata göre dünya yüzünde 15 bin türlü cins kuş var imiş. Kuşların tabiatı insana yakın imiş. Sevmek yaki haset etmek gibi tabiatları başlıcalarındandır. Korkak, cesaretli, yavaş nevileri dahi vardır. Kuşların ekserisinde akıl ve fikre benzer hâller olup gördüğünü hatırda tutmak gibi hassaları [özellikleri] dahi vardır.

Dikkat olunursa ibretli ve hikmetli şeylerdir.

Milyard [1911/28-2]

Bin kere bin bir milyon, bin milyon bir milyard [milyar] ediyor. Bir milyardın ne miktar olduğunu daha açık anlatmak için bir Nemse [Alman] âlimi şöyle bir hesap yapmış. Mesela Germanya akçasıyla bir milyard mark (mark 47 kapik) akçayı bir savuta [kaba] koyup kaynatsalar bundan hasıl olan büyük bir kesik [parça] altını ancak altı bin kişi götürebilecekler. İşbu kesikten [parçadan] ince tel

çubuk yasalsa [yapılsa] küre-i arzın [yerkürenin] etrafını sarıp kuşatmaya kafi olurdu [yeterdi]. Bir milyard altını bir mahalden diğer mahale göçürmek için 64 vagon lazım. Eğer bir milyard altın gümüş akçaya tahvil edilirse [değiştirilirse] ve bu akçaları üst üstüne dizerek bir direk yapmak lazım gelirse bunu 45.000 bin arşın uzunluğunda bir direk hasıl olup yukarı dikilmiş böyle bir direğin ucunu âdî [sıradan] göz ile görmek mümkün olmazdı.

Ondan Bundan: Hava İpleri [1911/42-3]

Bazı güz günleri açık havada güneşe karşı yaltırap [parlayıp] gök yüzünde uçuşan birçok ipler görülür. Bazı kimseler buna "Meryem ana ipleri" derler. Bu nedir acaba? Bunu şöyle tarif ediyorlar ki biy yaki örümcek (örmegeç) nam hayvancağızın ufak bir cins yelli ve karlı güz günleri örümcekağı nam ipini çıkarıp kendisini havaya atarmış. Yel akıntısıyla havaya köterilen [kaldırılan] örümcekler iplerini mümkün kadar uzatıp kuşlar yaki [veya] hava maşinası [hava makinesi] ile uçan insanlar gibi havada uçarlar. Milyonlar ile hava seyahatine çıkan bu örümceklerin ağları birbirine işleyerek sarılıp bayağı dikiş ipi kalınlığını alır ve güneşin ziyasından yaltırayıp [parlayıp] aşağı sarkarak top top uçuşup gezerler. Bundan gayet güzel ve dilber manzara hasıl oluyor.

Altun Getiren Kazlar [1911/42-3]

Geçenlerde Sibirya'da Blagoveşçenski şehri civarı Tambufka [Tambovka] karyesinde [köyünde] bir köylü kazlarını kestikten hayvanın içinden iki kesik [parça] altun madeni bulunmuş. Bunu gören diğer köylüler dahi kazlarını kestikte [kestiğinde] bir iki kazın içinden dahi az çok da yarımşar zolotnun [altının] büyüklüğüne kadar altın kesikleri [parçaları] bulmuşlar. Bunun sebebini araştırdıkta malum olmuş ki köylülerden biri su kuyusu kazmış. Kuyuyu kazarken yerden çıkan toprağı mezkûr kazlar karıştırıp yem aramışlar. Bundan mezkûr karye [köy] toprağında altın madeni varlığı anlaşılmıştır.

Tuzlu Şehir [1911/42-3]

Ecnebi gazetelerinde görülmüş bir habere göre Afusturya'nın Galiçya vilayetinde "Keselburg" namında ufak bir şehir varmış. Bu şehir bulunduğu mahal, tuzla olduğundan şehir ahalisi ve daha doğrusu tuzlada çalışan amele yer yurtlarını taş gibi büyük büyük tuz kesiklerinden [parçalarından] yaptıklarından böyle tuzlu bir şehir zuhur etmiştir. Geceleri elektrik fenerleri yandıkta bu şehirde acayip bir manzara hasıl oluyormuş. Başka şehirlere göre bu şehrin acayip bir hâli dahi şudur ki: burada yokıcı hastalıklar asla olmayıp ahalisi daima sağlam ve çok yaşarlar imiş.

Ondan Bundan: Yapma Yumurta [1911/44-3]

Amerika'da tavuk yumurtasının pahalılığı sebebinden suni (yapma) yumurta icat etmişler. Böyle yumurtaların içini dışını mümkün derece hakiki yumurtaya benzetmeye çalışıyorlar. Şöyle ki içindeki sarısını Mayıs nebatî otu, krahmal (nişasta) ve biraz da zeytinyağı karıştırıp yapıyorlar. Ak kısmını ise albüminden ve kabuk astındaki [altındaki] perdeyi dahi jelatin ve üstteki kabuğu dahi kipisten imâl ediyorlar imiş. Şeklinin yumurtadan ayrılmadığına şüphe yok. Bu nev' [tür] yumurtalar zararlı tanılmayıp fiyatça asıl yumurtadan ucuz satılıyor.

Yaponya Çocukları [1911/44-3]

Yaponlar [Japonlar] çocuklarını ta sâbi vaktinde iken katı soğuğa dayanıklı ve çıdamlı [dayanıklı] edip terbiye ederlermiş. Şöyle ki kışın karlı ve soğuk bir gününde buzlu suya girip yıkanan Yapon çocuğuna hiçbir şey olmuyormuş.

Suya Batmaz Elbise [1911/44-3]

Bu günlerde bir Nemse suda batmaz bir elbise icat etti. Bu materyadan [kumaştan] elbise giyenler su üzerinde asla batmayarak gezebiliyorlar. Bu materyadan [kumaştan] su üzerinde sofra kurup kahve içmek, yemek ve karta [kart] oynamak mümkün imiş. Çok tecrübeler olundu.

Dünyada ne kadar gazete çıkıyor? [1911/44-3]

Bir hesaba göre bugünde dünya yüzünde 70 bin türlü isimde gazete çıkıp bunlardan 25 bini yani bir sülüsten [üçte biri] ziyadesi yalnız Şimalî Amerika'da tab olunuyor imiş [basılıyormuş]. Amerikalıların dünyada her milletten ziyade ileri gittiklerinin sebebini bundan anlamak mümkündür.

Amerika'nın Nivyork [Newyork] şehrini her gün süpürmek temizlemek için 2 bin 5 yüz kişi tayin olunmuş. Bunlar baştanayak kar gibi beyaz elbise giyerler imiş.

Peterburg'da Goreviç Gimnazyasında okuyan Parohofşeçikof namında bir talebe öz aklı ve öz kavli ile bir uçkıç maşina [uçan makina] yasayıp [yapıp] Riga şehrinde üzerine binerek havada uçup göstermiş. Bunun maşinası [makinesi] gayrılarınkinden [diğerlerininkinden] bambaşka olup güzel işe yarayacak imiş.

İngiltere'de sabun gibi katı kesek [parça] ile kirosin (gaz, petrol) yapıp çıkarmışlar. Bu nev' [tür] kirosinin [gazın] kullanılması temiz oluyormuş.

Faydalı Kıraat: Ticaret [1911/51-2]

Ticaret: alışveriş etmek, bu yüzden akça kazanmak demektir. Her insan yiyeceğini, içeceğini ve sair muhtaç olduğu şeyleri kendi alın teriyle kazanmalıdır. Bu da çalışmak ve bir hüner ve sanat sahibi olmakla olur.

Hazret-i pirimiz alışveriş edenleri "Allah'ın sevgili kulları" diye methetmiş. Tembellik, işsizlik insanı aç bırakır. Bir işle meşgul olmayan adam yiyecek bulamaz. Bir adam bir âlime: "Benim hiçbir alışverişim ve işim yoktur. Gece ve gündüzü ibadetle geçiririm. Bu daha iyi değil mi?" demiş. Âlim kişi: "Hayır azizim! Her şeyin bir vakti vardır. İşin olmadığı vakit istediğin kadar ibadet et, lakin Allah ve peygamber bizlere çalışmakla emrediyor. Alışverişle meşgul olunuz, vakitlerinizi boş geçirmeyiniz buyuruyor. Çalışmak, kazanmak da ayn-ı ibadettir" cevabını vermiş.

Davut Aleyhisselam bir ayakkabıcı dükkanının önünden geçerken ustanın terler içinde çalıştığını görüp "Çalış! Bunu satıp alacağın akçayı gönül hoşluğu ile ye. Hüdâ Teâlâ kendi gücü ve

kuvvetiyle çalışıp yiyeceğini hazırlayan kullarından hoşnuttur. Başkasının kazancından yiyen kullardan razı değildir" demiş.

Kazanç yalnız kendi el işi ve hüneri ile olursa buna "esnaflık" derler. Ama ticaret daha başkadır. Ticaret akçayı ve aklı beraber koşup faydalı eşya ve malları bulunduğu yerden alıp yaki bunları hazırlatarak lazım olan yerlerine götürüp satmak hem halka ve hem kendisine hisse ve büyük faydalar çıkarmak ve Hüdâ'nın nimetlerini yerli yerine ulaştırmaya vasıta olmaktır. Fabrikalar işletmek, vapurlar, demiryollar yapmak, bunlar ile bir memleketten diğer memlekete mal göndermek yaki oralardan mal getirmek bunlar hep ticarettir. Bu yolda çalışan insan fakirlikten, gayrılara el uzatmaktan kurtulur ve belki birçok aciz ve zaif insanlara yardım etmeye kolundan tutar.

Bugün Avrupalı, Amerikalı, Frenk, Flemenk dediğimiz ve daima bay [varlıklı], zengin, milyoner namıyla andığımız adamlar bu namları hep ticaret sayesinde kazanmışlar.

Ticaret yalnız kazanmak değildir, kazandığını biriktirebilmek ve biriktirdiğini elinden beyhude kaçırmayarak daha artırmaktır. Bunun adına "İktisat" derler. İnşallah ileride iktisattan da bahsederiz.

Millî Edebiyat [1912/03-3]

Şevitarya'nın [İsviçre'nin] Ceneve [Cenevre] şehri dârülfünununda [üniversitesinde] tahsilde bulunan genç talebemizden Kırımlı S.Y. Çelebi, Fransız ulemâsından doktor "Kunoş"un toplayarak Fransızca "Şark Jurnali"nde [Journal Asiatique] neşrettiği millî Türk şairlerinden bir iki parçayı görüp idaremize gönderdi.

Avam sanatı, avam yüreğinden kopmuş ve avam ağzı ile söylenmiş mezkûr şiirler hakkikaten tatlı ve manalı şeylerdir. Şiirlerden birisi:

"Ay doğar ayazlanır"
"Gün doğar beyazlanır"

beyitleri ile başlıyor. Fakat mündericesi [muhtevası, içeriği] cihetinden "Âlem-i Sıbyân" programına giremediklerinden onların dercinden sarf-ı nazar edilerek S.Y Çelebi Efendi'nin millî edebiyatımıza dair mülahazalarını nakl ediyoruz. S. Y. Çelebi diyor ki:

"Türk-Tatar lisanında güzel ve manalı şiirler pek çoktur. Lakin bunları toplamak neşretmek lazımdır. Avrupalılar kendi avam şiirlerini pek dikkatli tahsil ettikten sonra diğer akvamın [milletlerin] millî eski şiirlerini toplayıp tercüme ederek bunun ile de vatandaşlarının efkârını açmaya hizmet ediyorlar. Bizler ise ana dilimizde o kadar tatlı ve manalı türkü ve şiirlere güya sokak imâli nazarıyla bakıp hiç kulak vermiyoruz. Halbuki biz de kendi dilimizin bahşettiği o boşalmaz edebiyat hazinelerinden alarak, toplayarak neşretmek elbette dilimizi saklamaya [muhafaza etmeye] büyük yardım etmiş olurduk…. Ümit edelim ki muktedir ediplerimiz meydana gelip millî edebiyatımızı bir sıraya koyarak yazsınlar."

S.Y. Çelebi'nin mülahazası doğrudur. Bir milletin edebiyatı onun ruhu ve fikrinin mizanıdır. Türkü, atalar sözü, maniler, cönkler, takmaklar, tapmacalar, destanlar vesair bu gibi dil ve fikir yemişlerini ortadan coymamak [kaybetmemek] ve onları yazıp cem ederek [toplayarak, bir araya getirerek] saklamak ve ara sıra bastırmak gerektir. Bazı çocuklar vardır ki poçta markaları [posta pulu] cem ederler. Bazıları düyme, türlü memleket akçaları ve gayrı bu gibi şeyler cem etmekle meşgul olurlar. Bazıları dahi böyle ana lisanımızdaki şiirleri, maniler takmak ve tapmacaları cem etseler [bir araya getirseler] bu da güzel, faydalı bir hizmet olurdu.

Türlü Mâlûmat: Kağıttan neler yapılmaz [1912/05-2]

Son görülmüş hesaplara bakılırsa Germanya'da her sene 8 buçuk milyon, İngiltere'de 5 buçuk milyon, Fransa'da 3 milyon 8 yüz bin, Avusturya'da üç milyon 100 bin, İtalya'da dahi 2 milyon 4 yüz bin kantar kağıt yapılmakta imiş.

Amerika'da yapılan ve sarf olunan kağıdın miktarı bunlara göre kat kat artıktır. Bu memlekette bir sene içinde 26 milyon 600 bin kantar kağıt imal olunmakta imiş ki yukardaki memleketlerin cümlesi bir yerde tutulduğu hâlde onlardan 3 milyon ziyadedir.

Amerika'da kağıt sarfiyatının bu kadar çokluğu, orada evvela her yerden ziyade gazeteler basılıp okulduğudur. Fakat yalnız bu değil, Amerika acayipler dünyası olduğundan kağıt istimalinde [kullanımında] dahi Avrupalılarca hatır ve hayale

gelmeyecek sıralarda kağıttan istifade olunur. Bu yüzden oraca kağıt istimali [kullanımı] Avrupa'ya nispetle gayet büyüktür.

Bunlardan başlıcası şudur ki: Amerikalılar kağıdı kiremit yerine yani o tepeleri örtmekte kullanıyorlar. Çikago'da [Chicago] bir fabrika kağıttan elbiseler yapıyor. Elbiseye yarayacak kağıdın mayası dut ağacı kabuğundan kaynatılırmış.

Kağıttan tütün dahi yapıyorlar. Bunun için sigara kağıdı gibi ince yapılmış kağıtları, tütün kırıntıları, tütün tozu suyunda kaynatıp tütün lezzeti ve rengi veriyorlar. Sonra bu kağıtlardan yaparak sigarası yapıyorlar.

Filadelfiya'da [Philadelphia] kağıttan çuval ve türlü su ve bağ savutları [kapları] yapıldığı gibi, kağıdın katı cinsinden, at nalları dahi yapmaya başlamışlar. Böyle nallar atlar için gayet zayıf olmakla beraber, demir gibi çivi ve mıhlar ile kakılmayıp mahsus bir nev' [tür] zamk ve tutkal ile yapıştırılıyor imiş.

Kağıttan halat ipleri yapan fabrikalar dahi vardır.

Yaponların kağıttan yaptıkları eşya sayılacak olursa hayrette kalınır. Kase, su savutları [kapları], tabak (padnos), kapı kanatları, levha çerçeveleri (ramkalar), araba tekerlekleri (tegermeçleri), demiryol çubukları, vagonların iç eşyası, oturgaçlar, iskemyeler, sandıklar daha ve daha bunlar gibi birçok eşya yapılmaktadır.

Böyle eşya yapmak için hazır olan kağıt mayası iki cendere arasında kısırılıp demirden kavi ve tahtadan yengil [hafif] bir hale getirilir. Ve sonra üzerine bir nev' [tür] boyalı yağ (lak) [vernik] yakılır ki bununla rutubete dayanıklı bir hale getirilir. Bazen bu gibi kağıttan yapılmış Yapon çay kutuları ve çay tabaklarını görenler de vardır.

Amerikalıların kağıt yapmaktaki usûlleri malum ise de Yaponların [Japonların], usûlü gizli tutulduğundan Avrupalılarca bugüne kadar mechul bulunmaktadır.

Lakin yazı ve gayrı nev' [tür] ince kağıt imalinde Yaponların marifeti İngiliz ve Hollanda fabrikalarına yakınlaşamıyormuş. Bunların yaptığı bir nev kağıtlar İngiliz ve Hollanda kağıtları kadar zarif olmuyormuş. Kağıttan aş kazanları ve hatta ufak vapur kazanları yapıldığı dahi bir vakitler gazetelerde görülmüş idi.

Ondan Bundan: Kitap [1912/23-3]

Eski zamanlarda kitaplar hayvan derisi üzerine yazılırdı. Ve şimdiki gibi yaprak yaprak olmayıp derilerin ……[35] bütün ve uzun bir deri şeklinde olup okundukta açılır ve saklamak da boru gibi dürülüp tutulur idi. Kitaplar o vakitlerde kol ile yazıldığından gayetle pahalıya düşerdi. 2-3 bin rublelere tanesi yazma kitaplar (bâhusus kelam-ı kadim) [bilhassa Kur'an-ı Kerim] satıldığı vakitler olmuştur. Kitap yazmak münasebetiyle o vakitlerde güzel yazmak ve hattatlık dahi yol alıp ilerlemiştir. Fakat hurûfat [harfler] ile basma maşinasında [makinasında] kitap yazmak usûlü çıktığından beri yazı bir derece itibardan düşmüştür.

Yazı [1912/23-3]

Fen erbabının tahkikine göre ilk yazıyı icat edenler Fenike namında bir kavim olmuştur. Yazının mucidi olarak bundan 3500 sene mukaddem [önce] yaşamış Fenikeli Kadmos nam zatı gösteriyorlar.

Çinliler ile Mısırlılar da bundan daha evvel yazı ile anlaşmak usûlü var idiyse de bu bizim bildiğimiz yazı olmayıp her söz için ayrıca şekillerden ibaret örnekler idi. Bunların adına hiyeroglif derler.

Akıllı Kırlangıçlar [1912/24-3]

Kırlangıçlar yuvayı toban (saman) karışmış çamurdan yaptıkları malumdur. Dikkat etmiş iseniz bu acayip kuşçuklar yuva yaparken büyük bir usta veya mimar kadar ustalık gösterirler. Kırlangıç yuvalarının bazısı kamilen fenne müteallik [ilgili] olduğunu söyleyenler vardır...

Geçenlerde Nemse şehirlerinden birindeki kağıt fabrikasında kırlangıçlar şöyle bir marifet göstermişler. Yuvası çamurdan değil kağıt yapmak için hazırlanmış kağıt hamurundan yapmışlar. Sokaktan topladıkları çöp yaki saman parçalarını fabrika havâlisindeki [civarındaki] kazganlar [kazanlar] derununda [içinde] bulunan kağıt hamuruna batırarak sonra götürüp yuvalarını

[35] Yazının üzerine diğer sayfanın izi çıktığı için okunmuyor .

yapmışlar. Taaccüp olunacak şurasıdır ki bu akıllı hayvanlar zamksız, tutkalsız kağıt hamurunu veyaki ziyade keskin boyalı hamurlardan almamışlar. Zira zamksız [tutkalsız] kağıt birbirine güzel yapışmaz.

***

Moskova'da bir kişi yazda çocuklara eğlence olsun diyerek şehrin 3 bulvarında eşek üzerinde gezinti yapmaya ruhsat almış. Çocuklar bu hayvancıklarla gezinmekten çok hoşlanırlarmış.

Karınca [1912/25-1]

Karınca (kumurska)yı görmeyen bilmeyen kişi var mıdır?

Karınca cümlemize belli bir hayvancıktır. Yollarda, kırlarda, evlerde, azbarlarda [avlularda] işbu başı büyük beli ince hayvancıkların birer birer yaki top top olup gezdikleri bellidir. Bağ ve bahçelerde ağaçlara tırmaşır. Evlerde şeker ve tatlı gibi şeyler bulunan dolap ve eşkaflara [şkaflara, dolaplara] dalar, bazen tatlı savutlarını [kaplarını] içten ve dıştan sarar, tatlı sever bir mahluktur.

Karıncaların hâli ve yaşayışı acayip olduğundan bu hususa dair biraz şeyler nakl ve hikâye etmeyi münasip gördük.

Karıncalar insanlar gibi kendi aralarında muharebe (suğış) [savaş] ederler. Ziraat etmek, iş hayvanları ve esirler kullanmakla meşgul olurlar. Bunların yuvaları yaki kubaları âdeta bizim yurtlarımıza benzer. Çocukları, işçileri için oda ve bölmeleri ayrıcadır. Topladıkları azık ve zahîre [hububat] için anbarları, iş için kullandıkları hayvanlar için araçları dahi ayrıdır.

Karıncalar üç türlüdür: büyük cüsseli ve kanatlı – analar. Ufakça cüsseli ve yine kanatlı - ana ve kanatsızları dahi işçidir.

Anaların vazifesi: yumurta çıkarırlar ve bu yumurtalardan onbeş gün sonra ufacık böcek sıfatında karınca yavrusu çıkar. Bu yavrucakların üzeri birkaç gün sonra ipek gibi bir şey ile sarılır. Buna "koza" denilir. Bazı kuş besleyen adamlar bu karıncaların kozalarını toplayıp kafeslerdeki bülbüllere yedirirler.

İşbu kozalardan 6-7 hafta sonra karınca çıkar ve iki üç gün sonradan işe başlar. Karıncaların işçi, hizmetçi takımı dahi birkaç nevdir: başları büyük, cüsseleri katı ve keskin olanları askerlik hizmetini görürler. Başları ufak nev' [türü] dahi âdeta yer yurt işleri ile meşgul bulunurlar.

Karıncalara asker neden ötürü gerek oluyor ve bunların silahı nerededir? diyeceksiniz. Karıncaların kendi yuvalarını düşmandan saklamak için asker ve karavul [bekçi] kullanmaya ihtiyaçları vardır. Bunların silahı dahi ağızlarından boynuz gibi uzanan dişleridir ki bununla düşman karıncanın başını ve ayaklarını dişleyip koparırlar. Bundan başka karıncaların asker nev' [türü] kendilerinden zehirli bir su çıkarıp bunun ile düşmanı helak ederler. Şayet bir yerde yerleşmiş mekan tutmuş bir karınca yurdu yakınlarında uzaktan gelen yad yabancı karıncalar birleşirler ise hemen yerliler ile bunlar arasında kavga ve muharebeye başlanır. Zira gelmeyen karıncalar geldikten sonra yerlilere etraftan azık ve yiyecek bulmak da güçlük oluyor. Bunun üzerine başlamış muharebe birkaç günler devam ettiği vardır. Acayiptir ki karıncaların muharebesi sabah ve akşamüzeri olup günortası askerler rahat ve istirahat ederler.

Muharebe böyle oluyor: sabah erkenden karınca askerleri yuvadan çıkıp saf saf dizilirler. Safların ortasında kuvvetliceleri birleşiyor. Bunun sebebi ise karşıdaki düşman, safın ortasını yüzüp [kesip] yuvaya hücum etmesin içindir. Karınca ordusu muharebeye çıktığı ile evvela ileriye bir kaç asker göndererek düşmanın nerede bulunduğu ve az mı çok mu olduğu hakkında mâlûmat alıyor ve buna göre hücum ediyor. Karıncalar muharebeye giderken büyük şevk ve cesaretle gidip canlarını feda etmekten asla çekinmiyorlar.

Düşman karşı karşıya geldiği ile askerler hemen birbirine yapışıp uzun dişleri ile düşmanın ayaklarını koparmaya çalışırlar yaki arkasına binerek başını koparmak veyahut üzerine kendisinin ağulu, zehirli suyunu sürmekle helak ederler. Muharebe meydanında öndeki saflar helak olup yere battığı ile bunların yerine arkadaki saflar geçiyorlar. Bunlardan sonra daha arkadakiler geçip bitinceye kadar uruşuyorlar [vuruşuyorlar, savaşıyorlar]. Muharebe meydanı telef ve mecruhlar ile dolar. Kimisinin başı kimisinin ayakları ve döşleri taraf taraf yatıyor. Bunlar son nefese kadar döğüşüp geri kaçmak bilmezler. Zira hep bir düşman bunları yener ise öldürecek, yuvayı yağma ve tarumar edecek, kozalarını yiyecek ve yaki yuvasına götürüp bunlardan çıkan karıncacıkları esir ve kul gibi kullanacaktır. Lakin bir tafarta asker az kaldığı vakit bu az kalanları yuva tarafa çekilip yuvayı düşmandan muhafaza için

önüne dizerler. Çok taraf bunların arkasından gider ve mağluplara asla aman vermez. Tuttu ise öldürür ama bazı vakit karıncalar birbirini esir dahi alırlar. Kırdaki uruşma [vuruşma, savaş] ile muharebe bitmiyor. Galip gelen taraf her nasılsa zayıf tarafın yuvasına kadar gelip yuva içindeki kart [yaşlı] karıncaları öldürüyor ve sabîleri [yavruları] zahîre ve maldan ne var ise cümlesini alıp ganimet gibi kendi taraflarına götürüyorlar. (ilerisi var)

Karınca [1912/26-1]

"Karınca halınca" darb-ı mesel.

(Geçen nüshadan ilerisi)

Düşman geldi, karınca yuvasına girdi, bazı yuvadaki karıncaları büsbütün mağlup etti ise muharebe bitiyor. Yeni gelenler ağa ve yenilenler esir makamında olarak âdeta yaşayış başlanıyor. Muharebe vaktinde iş görenler karınca askerler idi. Âdî [sıradan] zamanda ise amele işçi karıncalar iş görürler. Genç karıncalar yumurtalar ve kozaları bakıp ne lazım ise arıtır temizlerler hem yerler. Hava soğuk ise yuvanın ast katlarındaki sıcakça yerlere yügürtürler yaki yuvanın içini temizlerler, nizama çekerler [düzene sokarlar].

Kart karıncaların işi taam ve azık bulmak, çölden mahsul toplamak, yurt hayvanlarını bakmaktır.

Bu satırları okurken belki siz "karıncalar da çölden mahsul toplamak, yurt hayvanları bakmak nasıl olabilir? Bu yalnız insanlara mahsus işler değil midir?" dersiniz. Lakin iş hakikatte böyledir. Bakınız karıncalarda ne işler var. Onlar yuvalarının etrafında biraz yeri açıp temizledikten sonra buraya "karınca körpesi" namında bir otçuk (ölen) saçıyorlar [ekiyorlar]. Bu ot ösüp [çıkıp] büyüyor ve ufak zerrecikler tarzında mahsul veriyor. Karıncalar mevsiminde bu urlukları [tohumları] toplayıp kışlık azık hazırlıyorlar.

Bizde sagir gibi yurt hayvanları olduğu gibi karıncalar da vardır.

Karıncalar, sagir hizmetini gören yeşil tüste [renkte] bir kurtçuktur. Bu hayvancık ağaç yaprakları üzerinde yaşar, arkasında iki deliği olup bunların birisinde tatlı süt çıkar. Bu karınca sagirçiği çiçekleri emerek topladığı balları kursağında hazmettikten sonra

süt hâline getirir. Karınca bunun arkasını mıyıkları [bıyıkları] ile oğaladığında [ovaladığında] kurtçuk kendi kendine sütünü çıkarır. Karınca dahi sütü toplayıp alıp gider.

Yaz vakitleri dikkat edilirse karınca yuvaları etrafında kıçıtgan [ısırgan] gibi otlar üzerinde kurtçuklar çok bulunurlar. Bunların burada ne için toplaştıkları şimdi anlaşılmıştır. Karıncalara yurt hayvanı hizmetini gören bunlardan başka kurtlar dahi vardır.

Karıncanın bütün günü iş ile geçer. Karınca ne olduğunu mutlaka kendine bir iş bulur.

Karıncalar yalnız kendisi için değil, gayrılar için de hizmet ve birbirine yardım ederler. Mesela yaz günleri dikkat ederseniz görürsünüz ki birkaç karınca birlikte bir şeyi yuvarlatıp götürüyorlar. Bu nedir? Bu mutlaka bir karınca için faydalı bir şeydir. Lakin ağırlığından yalnız başına götüremiyor. Bunu gören diğer karıncalar hemen yardıma gelip yuvaya kadar şeyi beraber götürürler.

Karıncaların acayip hâllerinden birisi dahi budur ki kendi arkadaşları ile yat ve ecnebi karıncaları ayırır ve tanırlar. Mesela ecnebi kabileden bir karınca buraya girdi ise hemen bunun üzerine askeri karakol karıncalar hücum eder, dişleri ile parça kesik [parça parça] ederler, yaki merhamet ederlerse yuvadan sürükleyerek dışarıya atarlar. Ama kendi arkadaşlarından birisini ne kadar uzak vakit görmezler ise de yine de tanırlar. Tecrübe için bir yuvadan bir karınca alınıp 4-5 aylar ayrı tutulduktan sonra yine yuvasına kaytarılmış [dönderilmiş] idi. Eski arkadaşları bunu hemen tanıyıp sevinerek karşıladılar. Bunun üzerine ayakları ile sıpayıp önünde başlarını yere eğdiler vesair sevinç alâmetleri gösterdiler.

Karıncaların yemeği, geçinişi: ufak böcekler, tırtır gibi ufak kurtçuklar, karınca körpesi, çiçeklerden çıkan bal ve karınca sagiri tabir ettiğimiz ufak hayvancıkların sütü, et dahi yerler. Mesela üzerinden eti yağı alınmamış kemik (süyek) parçası yaki bir kuşbaşı, karınca yuvasına atılırsa karıncalar üzerine üşüşerek şöyle yerler ki yalnız apak [bembeyaz] kemik (süyek) kalır.

Kış gelip ortalığı kar bastığı ile karıncaların cümlesi yuvada birbirine yapışıp birbirini kızdırırlar [ısıtırlar] ve böylece uyuşup kalırlar. Lakin gelecek yaza kadar bunların cümlesi canını

saklayamayıp birçoğu soğuktan katıp [katılaşıp, donup] helak olur. Bir haylisi dahi sıcaklar geldiği ile yeniden canlanıp yaşamaya başlar.

Dikkat olunursa karıncada dahi ibret alınacak hâller vardır.

Ondan Bundan: Ağlayan Hayvanlar [1912/27-3]

Birçok tecrübelerden sonra hayvanlardan bazılarının ağladığı anlaşılmış. Mesela buzavların [buzağıların] gözyaşı döktüğü dikkat olunursa görülür. Ayu [ayı] dahi öleceğini duyduğu vakit ağlarmış. Bir avcı dağda avlanırken bir dağ karacasını atmış [vurmuş], zavallı hayvan can teslim ettiği dakikalarda gözyaşı akıttığını avcı kendi gözüyle görmüştür. Köpeklerin (itlerin) ağladığı ekseriye görülür. Köpekler sahibini ziyade sevdiklerinden bir kaç vakitler görmezler ise sağınıp [özleyip] ağlarlar. Fil hayvanı dahi zaruret saatlerinde ağlar imiş. Bu şeyleri mülahaza ederek insanlar hayvanlara daima şefkat ve merhamet nazarıyla bakmalıdırlar.

Çilek [1912/27-3]

Çilek en faydalı yemişlerden biri sayılır. Çileğin lezzeti ve kokusu hoş olduğu gibi hazmı dahi pek kolaydır. Bununla beraber kanı temizler, vücuda kuvvet verir ve hatta romatizm ve gayrı parmak şişmesi gibi ağrılara karşı dahi faydası varlığı söylenir.

Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet, Kanun [1912/39-3]

Yeryüzünde âdemoğlu [insanoğlu] yalnız yaşayamıyor. Mutlaka diğer adamlar ile koşulup [katılıp] ömür etmek, gün geçirmek istiyor.

Bir adam diğerleriyle koşulup [katılıp] yaşadıkta bunlar kendi arası "öz" adamı oluyorlar. Lakin bu "öz"lük derece derecedir. Mesela bunların en ufak velakin en yakın derecesi "aile" (yani kuranda)dır. Ana, baba, oğul, tata, kardeş, büyükana, kartbaba, bunlar hep aile adamları, "öz" adamlarımızdır. Bunlar ekseriyetle birlikte ömür ederler.

"Özlük" dedik bu "birliğin" ikinci derecesi de akraba ve karındaşlarımızdır ki bunun ile bir iki aile birleşir, yakınlık peyda ederler. Buna "kavim, kabile" denilir. Bu aile ve kavim kabilelerin birleşmesinden "cemaat" hasıl olur. Mesela köy, avul [köy], mahalle cemaati bir kaç cemaat bir yere koşuldukta [katıldığında] "halk, ahali" namını alır. Mesela şehir halkı, şehir ahalisi.

Bundan başka Âdemoğulları din, millet, sanat ve hizmet itibariyle bir takım cemiyet ve esnaflara daha taksim olunurlar. Bu hâller itibariyle insanlar birçok surette "birlik" hasıl ederler [oluştururlar].

Bu suretle vücuda gelen aile, kavim ve kabile, halk ve cemaat, cemiyet ve esnaf daha büyük bir "birlik" hasıl ederler ki buna "millet" derler. Bir millet veya bir kaç milletin birleşmesinden "devlet" teşkil eder. Mesela: Rusya Devleti, Fransa, İngiltere, Türkiye[36], Yaponya devletleri ve gayri [ve başkaları].

Bu suretle her insan en ufaktan başlayarak en büyük dereceye kadar bir "birlik ve cemiyet" içinde yaşar. Bu cemiyet tabi insanların herbirini ve cümlesini "öz" hesap eder. Onlar ile kuvanır [sevinir], onlar ile kederlenir. İnsan dünya yüzünde [üzerinde] yalnız olmadığını görmesi ve kendisiyle beraber "öz" adamları bulunduğunu hissetmesi kendine büyük bir cesaret verir.

İnsan bu "birliği, özlüğü, devleti" nasıl görür, nasıl tanır, nasıl hisseder? Evvela bu birliğin kendine mahsus ve etrafı çevrilmiş toprağı vardır. Buna "memleket" derler. Bu memleket halkının özüne mahsus nizamı ve kanunu vardır ki cümle halk buna tâbidir. Her birliğin başında bir "hakim padişah" bulunur. Bu hakim devlette cari ve cümle için "bir" sayılan nizam ve kanun mucibi "devleti" idare eder.

Bunda görülür ki başkalardan kenar olup yalnız başına yaşamak insanın şanı değildir. Âdemoğlu diğer insanlar ile birlikte aile, cemaat, millet ve devlet hâlinde yaşamaya mecburdur. Yalnız başına ayrılıp yaşamak tabiatın hilafınadır.

Din-i mübin-i İslam [doğruyu yanlışı apaçık ortaya koyan İslam dini] bekarlığı mekruh [yasak, kötü], aileyi muhterem ve cemaati yalnızlıktan efdal [üstün] göstermiştir. Halk ağzında dahi "cemiyette bereket" derler (İlerisi var)

[36] 1912'de Osmanlı Devleti devletin adı ancak buradaki "Türkiye" ifadesinden, o dönemde Türkler arasında "Türkiye" olarak da nitelendiğini anlıyoruz (AK)

Hayat Dersleri: Cemaat, Devlet ve Kanun [1912/40-2]

(ilerisi)

İnsan yalnız başına yaşamayıp bir cemaat arasında, bir devlet içinde yaşamasından ne çıkar? Evvela şu çıkar ki etrafındaki adamlar hep "öz"dür. Düşman değildir. Bundan ötürü korku kalmıyor. Hatta korkulu vakitlerde cümle cemaat birleşerek birbirini himaye ediyor, saklıyor, kurcalıyor. İnsanın birçok şeye ihtiyacı olduğu hâlde cümlesini işlemeye vakti müsaade olmuyor. Halbuki devlet ve cemaatte her insanın bir türlü şeyi işleyerek birbirinin ihtiyaçlarına yardım ediyorlar. İşleri, dünyaları yengilleşiyor [kolaylaşıyor]. Şu hâlde devlet içinde her insanın hakkı temin olunuyor. Lakin her insanın hakkı ile beraber bir de vazifesi vardır. Her insan mutlaka vazifesini icraya mecburdur. Bazı bir sıralarda kendi bildiğine hareket edemez. İnsan birçok hukuklardan faydalandığı gibi gayrinin [başkalarının] hukukunu tanımaya da mecburdur.

Bir cemaat içinde yaşayan insan yalnız kendi başına değil cümle cemaatin hâlini dahi düşünmelidir. Devletin rahatlığı, muhafazası, kuvvetli olması için ne lazım ise her fert buna yardım etmelidir.

Kendi rahatını isteyen, gayrilerin [başkaların] rahatını bozmamalıdır. Zira herkes rahatlığa haklıdır. Buna "hak" derler.

Devlet içinde her ferdin hakkı mağlum olmalıdır. Herkesin hakkı ve vazifesi açık tayin olunur ve bu cümleye bildirilir. Kimse kimsenin hakkına giremez. Girdi ise kendi hakkı alınır, rahatı bozulur, bu âdettir, nizamdır.

Nizam yalnız dilinde değil, her cemaatte her cemiyette vardır. Her cemiyetin nizamını muhafaza edenler vazifesini işini görenler vardır.

Bu âdet ve nizamlara devlette "kanun" (zakun) derler. Devlete tâbi cümle insanlar devletin kanununa dahi tâbidirler. Kanunda cümlenin hukuku aynen gösterilmiştir.

Kanundan herkes ne yapabileceğini ve ne yapmak mümkün olduğunu ve yapmak mümkün olmayan bir şey ederse ne gibi ceza olunacağını görür ve bilir.

Her memleketin özüne göre bir kanunu vardır. Bunlar birbirine arşamazlar. Bazılarınınki mükemmel ve güzel olur.

Bazılarınınki biraz noksan olur. Tabii hangi memlekette okuv ve bilgi çok ise onun kanunları dahi mükemmel ve açık olur. Okuvı [okuması] ve bilgisi çok memleketlerde kanuna ziyade riâyet ve icra olunur. Bundan ötürü her devlet kendi halkı arasında ilim nuru dağılmasına gayret eder.

Yekaterina padişah demiş ki:

Güzel kanun olmak için hiç bir kimse diğerinden korkmamalı, ama cümlesi bir kanundan korkmalıdır. Kanun açık yazılmalı, bunu herkes anlayabilmeli, kanun gayet ucuz fiyatla kitap hâline konulup cümlenin elinde elifba gibi bulunmalıdır." Halk kanunu ne kadar çok bilirlerse rahatlıkları o derece artar. Kanun ve nizam ta mekteplerde iken çocuklara haber verilmeli, öğretilmelidir."

III. 12. HABERLER

Haberler [1911/04-3]

Yedisu (Semireçki) oblastı Bahte şehrinde ibtidâî [ilk] Müslüman mektebinin muallimi [öğretmeni] Süleyman Karuguf Efendi şehâdetnâmesi olmadığı sebebinden polisa tarafından muallimlikten [öğretmenlikten] çıkarılmış. Bu sebepten mezkûr şehir cemaati Duhufni Subranya'dan muallimliğe şehadetname almış. Rusçadan biraz haberdar ve tecrübe görmüş bir muallim [erkek öğetmen] ile bir muallime [kadın öğretmen] istiyorlar. Şehirde okuyan er ve kız 80 şâkirt [öğrenci] var.

Haberler [1911/06-2]

Nuha civarı Kaçmaz karyesi [köyü] Ravzatü'l-Maarif mektebinin hususi imtihanları icra olunup şâkirtler [öğrenciler] şeriatten, Kur'an-ı Azim'den, coğrafya, sarf-ı Türkî, hesap, kavait, imla-ı Türkî, imla-i Fransavî ve Rusî'den gayet güzel cevaplar vermişler. İmtihanda karye [köy] ve etrafın mûteberanı [ileri gelenleri] hazır bulunup şâkirdâna [öğrencilere] aferin ve tahsin okumuşlar ve Muallim Mahmud Hilmi Efendi'ye teşekkür etmişler.

Kobanski oblastı [bölgesi] Teperdi karyesi [köyü] imamı İsmail Akbayef cenaplarının bize yazdığına göre mezkûr [bahsedilen] karyede [köyde] "İttihad-ı İslam" namında bir mektep açılmış. Mektep 4 sınıftan ibarettir.

Bu son günlerde Rusya'nın birçok şehirlerinde yaş balaları [genç çocukları] toplayıp asker "polk"ları [birlikleri, tümenleri] teşkil ediyorlar. Bu mecburi değil ihtiyaridir [isteğe bağlıdır]. Balaları [çocukları] yaşlıktan [gençlikten] asker talimine alıştırıyorlar. Bu polkları [tümenleri] afiserler [subaylar] idare ediyor. Ağaçtan tüfenk ve kılınçları ve bir formada [aynı şekilde] elbiseleri vardır. Rusçada "potaşni polk" diyorlar. Bunlara yalnız kara değil deniz askeri talimi dahi öğretiyorlar.

Haberler [1911/09-4]

Eski hükemâ ve ehl-i kimyanın kibrît-i ahmer [kırmızı kibrit] ya ki iksir namıyla aradıkları madene benzer gayet kuvvetli ve birçok şeylerde faydası görülmüş "radi" [radyum] namında yeni bir cisim keşif ve icat eylemiş olan Fransız ulemâsından [bilginlerinden] Küri [Curie]

daha yakınlarda kazara yolda yıkılıp üzerinden araba geçerek vefat etmiş ve mezkûr "radi " cismini keşfinde kendisiyle beraber çalışmış olan zevcesi Madam Küri [Curie] dul kalmış idi. Geçen sene ahirlerinde mûmâileyhâyı [adı geçen kadını] Fransa akademisine âzâlığa [üyeliğe] saylamak [seçmek] istediler. Fakat akademiya âzâlarının [üyelerinin] yarısından ziyadesi Madam Küri'yi [Curie'yi] âzâlığa [üyeliğe] kabule razı olmadı.

Danya hükûmeti, kadınları saylav [seçim] işlerine iştirak ettirmeye hazırlanıyor.

Norveç memleketi payitahtı olan Kristiyanya şehr-i dumasına[37] [şehir meclisine] 84 galansiden 1'i kadından saylanmış [seçilmiş].

Germanya'da kadınlara hukuk talep eden kadın cemiyetlerinin adedi 25'e yakın olup her gün artmakta imiş.

Haberler: Genç İran Şahı [1911/10-4]

Mektep şâkirdi yaşında bulunan ve hâlâ tahsil ile meşgul bulunan İran Şahı Sultan Ahmed Mirza bugünlerde vüzerâ [vezirler] ve muallimleri [öğretmenleri] huzurunda okuduğu derslerinden imtihan olunup hesap, coğrafya ve Fransızcaya verdiği cevaplar güzel olduğundan vezirler işbu dersler muallimlerine [öğretmenlerine] teşekkür etmişler.

Haberler: Milyoner Bala [1911/10-4]

Amerika da Con Bravn [John Brown] namında bir çocuk 40 milyon ruble asbalık almış. Bundan evvel dahi kendisinin yüz defa ağırlığında altın kıymetinde serveti var imiş.

Bu çocuk yeni doğup dünyaya geldiği zaman ana ve babası kendini gayet dikkat ile terbiye etmişler. Ellerini sabun ile yıkamadıkça kimseye bu çocuğu tutmaya müsaade olunmamış. Bu balanın [çocuğun] yakınında aksırmak, öksürmek ve pek ziyade nefes almaya ruhsat [izin] edilmemiş. Yani bir hastalık bukmasın [boğmasın] diye. Bu çocuk şimdi 9 yaşında olup hususi doktorları vardır. Oturduğu yer ve bindiği araba daima türlü ilaçlar ile temizleniyor

[37] duma: Çarlık Rusyasında devlet işlerini yürütmekle görevli meclislere verilen isim.

ve kendisine verilen her türlü kukla ve oyuncaklar evvela güzelce yıkanır imiş.

Bu sene Peterburg da mekteplere ait bir vistafka [sergi] açılacakmış.

Haberler [1911/12-3]

Bakü'de 36 adet şehir mektebi vardır. Bunların 18'i umûmî, beşi Rus ve Ermeni ve 13'ü Rus ve Tatardır. Umum [bütün] mektep şâkirdânı 7373 nüfustur. Bunların 3180'i Rus, 1811'i Müslüman, 1936'sı Ermeni, kalanları gayri [diğer] milletlerdir.

(Yeni hakikat)

Marif nazırının emriyle bundan sonra ibtidâî mekteplerde çocuklara poçta [posta] nizamları yani mektup göndermek ve zarf üzerine adresi yazmak kaide ve usûlleri öğretilecek ve kıraat kitaplarına bu bâbda mâlûmat dercolunacaktır [yazılacaktır, yayımlanacaktır].

Peterburg'da memurlardan Halidof'un 15 yaşında bir oğlu ile 13 yaşında kızı Mart ibtidalarında [başlarında] gayip olmuşlar. Nerede bulundukları hâlâ malum değil imiş.

(Nur)

Haberler [1911/15-4]

İngiltere'nin yeni padişah olmuş Kral Gyorgy işbu sene taç giyeceğinden dünyanın her tarafından London'a birçok misafirler çağrılmış. Bu misafirler arasında London şehrinin fakir çocukları dahi bulunacaklarmış. Taç giyim günü olacak bayramda bulunmak üzre Kral Gyorgy tarafından London'un yüzbin fukara çocuğuna adlı adınca mahsus davetnameler gönderilmiş. Bunlara padişahın cam sarayında ziyafet verilecek imiş.

Moskova'da kol işleri [el işleri] gösterilen bir sergide (vıstavke) 11 yaşında bir çocuğun yaptığı birçok oyuncaklar dahi bulunup görenlerin dikkat ve hayretini celb ettikte imiş. Sergi tamamında şu çocuğa büyük mükâfat verilir diyorlar.

Şimdiye kadar çiçek, köbelek, böcek, poçta markalarının [posta pullarının] türlü nevlerini toplayıp koleksiya yaparlardı. Bu defa Rus mektep çocukları demir kalem uçları toplayıp koleksiya yapmaya başlamışlar.

Akçiçek Bayramı [1911/19-1]

Aprel [nisan] ayının 20'sinden 25'ine kadar umum [bütün] Rusya'nın büyük ve küçük şehirlerinde Akçiçek Bayramı yasaldı [yapıldı]. Şehrin büyük ve mûteber hanımları ve mektepli kızları kollarına birer demet akçiçek tutup sokakta sata gezdiler. Her isteyen bir çiçek alıp gönlünden kopan miktar biraz akça verip geçiyorlar. Böylelikle Peterburg ve Moskova gibi şehirlerde ellişer yüz bin, Odesa'da 20 bin ruble akça toplandı. Bu akçalar ne olacaktır?

Hesap ile malumdur ki umum [bütün] Rusya'da verem illetinden her sene beş yüz bin can vefat oluyor imiş. Verem illeti bazılarını büyük vaktinde yakalar ise de ekseriyetle nesilden nesle geçtiğinden Rusya'da birçok sâbi balaların [küçük çocuklar] veremli olduğundan ve bunlardan sağlam adam meydana gelemiyor idi.

İşte böyle veremli balaları [çocukları] cem edip [toplayıp] hastahaneler yapıp devalamak [tedavi etmek] ve bu illetten kurtarmak için yukarıda söylediğimiz Akçiçek Bayramını hesap edip taptılar. Yani bu bayramda toplanan akçalar veremli balalar [çocuklar] hastahanesi tesisine ve idaresine sarf olunacaktır.

Haberler [1911/19-2]

♦ Germanyalı bir kişi üç yüz yolcu taşıyacak bir hava gemisi yapmakta imiş.

♦ Bir Fransız hava gemisiyle London'dan Parij'e [Paris'e] uçup gelmiş.

♦ Varşovalı bir kişi yel gibi süratli giden poyezd [tren] vagonunda oturup uzaktaki şehirler ile söyleşmek için mahsus telefon aleti ihtirâ [icat] eylemiş.

Odesa Mektebinde İmtihan [1911/20-3]

İstanbul tüccarından Murtaza Efendi Rusya'ya gelmek üzere Odesa'dan geçerken mezkûr şehrin İbtidaî Mekteb-i İslamiyesi senevî imtihanına tesadüf edip buna dair yazdığı mektubunda diyor ki: "Mayıs birinci günü sabahtan akşama kadar Odesa mekteb-i ibtidâiyesi [ilkokulu] imtihan meclisinde bulunmakla müşerref olup gerek er [erkek] ve gerek kız şâkirtlerin [öğrencilerin]

Kur'an-ı Kerim, kıraat ve hesap ve gayrı ibtidâî sınıfının fünun-ı kemâlile tedris olunduğu verdikleri cevaplardan anlaşılmakla hatta İstanbul mektepleri derecesinde müşahede ettiğimden hasıl olan sürûrumu beyan ile iftihar eylerim. Zira Odesa'da bu derece tedris-i İslamiye olunduğunu asla ümit etmezdim. Mektebin müdür ve nazırı imam efendi ile muallim [öğretmen] efendinin dikkat ve gayretleri takdire şayandır."

***

Orenburg'da Bağistan Hanım'ın kızlar mektebinde imtihanlar olup "Vakit" gazetesinin yazdığına göre işbu mektepte hanım kızlar pek yahşi [iyi] okumuşlar. Bağistan Hanım kızları güzel terbiye edip okuv yazuvdan [okuma yazmadan] ve kol işlerinden [el işlerinden] çok şey öğretmiş. İmtihan meclisine gelmiş analar ve misafir hanımlar balaların [çocukların] okuv ve yazuvlarından [okuma ve yazmalarından] memnun olmuşlar.

Sıbyân Aleminden Haberler: Oyun ve Eğlence Meydanları [1911/41-3]

Yaz vakti ekser çocuklar haneleri ile bahçeye ve bazıları gezintiye giderler. Bazı çocuklar ise şehirde kalırlar. Tatil zamanı olduğundan can sıkıntısında, sokak ve meydanlarda birkaç çocuk buluşup oynarlar. Fakat bu oyunlar bir rehbersiz başsız olduğundan tertipsiz olur. Bu yüzden bazı tehlike ve kazalar dahi zuhur eder.

Bunları nazar-ı dikkate alıp Nijniy Novgorod şehri maarif cemiyeti işbu sene yaz boyu şehrin beş mahalinde çocuklara mahsus oyun ve eğlence meydanları tertip etmiş. İşbu meydanlarda oyunlar, cumartesinden başka haftanın her günü olup bine yakın çocuk cem oluyor imiş. Mahsus tayin olunmuş muallimlerin [öğretmenlerin] kavli [sözü] üstünde olarak çocuklar top, kriket, futbol, laun tenis, kegli [çelik çomak], ve gayri [ve diğer] oyunlar oynayıp bundan başka beden talimleri ve yer parluvarları ile eğlenmişler. Bu oyunlar çocukların çok hoşuna gidip oyunlar bittiğinde hanelerine istemeyerekten avdet ederlermiş.

(Yukarıda zikrolmuş [bahsedilmiş] oyunlar ve eğlenceler hakkında işbu sahifelerde mâlûmat verilecektir.)

Sıbyân Aleminden Haberler: İngiliz Kralzedeleri [1911/41-3]

İngiliz kralı Gyorgi beşincinin iki oğlu kralzâdeler, işbu yaz esnası deniz kenarına gelip "imdat kayıklarına" binerek deniz kazasında adam kurtarmak ilmini öğrenmişler.

Haberler [1911/47-3]

Kafkaz'da Derbend şehri Rahalni Mektebinde okuyan Veli Bey isminde bir şâkirt [öğrenci], Trablus muharebesine gidip gönüllü yazılmak için kaçarak yola çıkmış ise de, Batum vanzalında tutulup şehrine gönderilmiş.

Fransa memleketi Fransızların sağlam vücutlu, tendürüst [dinç] olmalarına ziyadesi ile gayret ettiğinden memleketin her yerlerinde gençleri toplanıp cimnastik cemiyetleri teşkil etmiştir. Bugünlerde mezkûr [bahsi geçen] cemiyetler hususunda Parij'de [Paris'te] büyük bir müşâvere [danışma] meclisi kuruldu. Bu meclise Fransızlarda padişah hizmeti gören reis-i cumhur "Lobe" cenapları dahi bulundu. Fransız gençlerine cimnastik talimlerinden başka silah ve asker talimleri gösterilecekmiş. Fransa'da bu gibi 1300 cemiyet olup üçyüz bin âzâsı [üyesi] varmış.

Mektep haricinde cimnastik ve askerî talimler öğrenmek için cemiyetler teşkiline şimdi bizim Rusya da dahi rahmet olundu ve açılmaya başlandı.

Âlem-i Sıbyân Haberleri: Mektep Jurnali [1911/50-3]

Bakü'de Gafur Reşad Mirzazade ve Abdurrahman Efendizade cenapları tarafından Azerbaycan Türkçesi üzere iki haftalık "Mektep" namında çocuklar gazetesi çıkarılmaya başlayıp birinci nüshası idareye geldi.

Yahşı kağıda basılmış 16 sahifelik işbu yeni jurnalin [derginin] mündericesi [muhtevası, içeriği] birçok ibretli ve edebî makaleleri hâvidir [içermektedir]. İşbu yeni jurnale [dergiye] yazı yazanlar arasında Doktor Neriman Bey, M. Hadi, A. Tevfik, Ali Abbas Meznep, Hasan Zerdabi gibi edip ve şairlerimizin isimleri görülüyor. Seneliği Bakü'de 3 ve gayri [ve diğer] şehirler için 2 ruble 50 kapiktir.

Yeni refikimizi [arkadaşımızı, yoldaşımızı] tebrik ile devamını temenni eyleriz.

Âlem-i Sıbyân Haberleri: Kürbek'ten Mektup [1911/50-3]

Kürbek karyesinden [köyünden] Muallim Bekir Sıdkı imzasıyla aldığımız varakada yazıldığına göre Kürbek Cemiyet-i Hayriyesi bu defa Kurban Bayramı günlerinde karyenin [köyün] ibtidâî mektebine devam eden şâkirtlerden 44 efendi, haklarında sünnet-i seniyye olan emr-i hitaniyi [sünnet emrini] icra ettirmiş ve bu münasebetle dua-yı mahsus olunmuştur. Sünnet için hususi usta davet olup çocukların ahval-i sıhhiyelerine dikkat için de zemski tabip ve feldşer [sağlık memuru] çağrılmış. Çocukların cümlesi cemiyet tarafından giyindirilip her bir masârifi [masrafları] verilmiş. Bununla beraber böyle güzel bir meclise sevinç ile toplaşmış ahaliden gelen hediyelerden mâadâ [başka] üç yüz ruble kadar da para artıp kalmış.

Yerli ahali böyle yeni ve güzel bir âdeti, eski vakitlerdeki içkili ve çalgılı "sünnet toylarından" daha çok beğenmişler.

İdaremize mektep çocuklarının fotoğrafı ile alınmış resimleri geldi. İnşallah bir münasip vakitte dercolunur [yayımlanır].

Âlem-i Sıbyân Haberleri: Çocuklar Mahkemesi [1911/50-3]

Moskva'da yaramazlık eden çocukların davasını bakmak üzere mahsus mahkeme kurulmuştur. İşbu mahkeme balaların [çocukların] aybını ve kabahatini güzelce öğrendikten sonra hapishaneye atmayıp balaların [çocukların] her nasıl olsa da ahlak ve tabiatlarını düzetmeye çalışacak ve ileride büyük adam olacak çocukların bozulmalarına yol vermeyerek ıslahlarına hizmet edecektir.

Âlem-i Sıbyân Haberleri: Çocuklar Kulübü [1911/52-3]

Moskova'da üçüncü şehir mektebi, çocuklara mahsus "kulüp" açmaya karar vermiş. Burada çocuklar boş zamanlarında cıyuluşup [toplaşıp] türlü faydalı eğlenceler ve işlerle meşgul olacaklar. Çocukların üzerinden büyük kişiler (muallimler) nezaret edecek. Kulüpte çocuklara mahsus tiyatro ve kütüphane bulunacak. Kulüpten maksat çocuklara mektepte ders kitaplarından aldıkları mâlûmattan fazla daha ziyade ve daha açık mâlûmat vermektedir.

*Peterburg'da bugünlerde fakir Yahudi çocuklarına mahsus bir hüner ve sanat mektebi açıldı. İşbu mektebi bir cemiyet açıyor.

İşbu mektep açılırken Yahudilerin baş ruhanisi (arbisi) bir nutuk söyleyip demiş ki: "Yahudi dininde olanların hâsiyeti [niteliği] öğrenmek, işlemek ve birbirine yardım etmektir. Bu şeyler Yahudiler için mukaddestir."

*Petersburg'da 13 yaşında bir mektep çocuğu yanına revolver, patron [fîşek] ve bıçak alıp odasında "Trablus'a muharebeye gidiyorum" diye kâğıt kaldırıp kaçmış.

*Sarapul şehrinde 12-13 yaşlarında 3 mektepli çocuk Kama Nehri ortasında bir adaya kaçıp burada "Robinson" gibi yaşamaya karar vermişler. Lakin bunları polisa [polis] tutup evlerine kaytarmış [göndermiş].

Türlü Haberler: Kazan'da Balalar Akşamı [1912/10-2]

Mevlid-i Nebevî bayramı akşamında Kazan'ın "Şark kulübü" zalında [salonunda] müslüman çocuklar için mahsus bir ciyün [toplantı] yapılmış.

Ciyüne [toplantıya] 200 kadar çocuk gelmişler. Beraberlerinde ata ve anaları ve yakınları dahi bulunmuşlar. Ciyün [toplantı] mahalinin [yerinin] içi dışı elektrik lambaları ile aydınlanıp donatılmış. Balaları [çocukları] eğlendirmek için müzika [müzik] türlü havalar çalmış. Kulübün tiyatro sahnesinde çocuklar tarafından Mevlid-i Nebevî kasidesi ve gayri [ve diğer] ilahiler makam ile okulup [okunup] cümle çocukları ve büyükleri memnun etmişler. Bunlar arasında "M. Rahmankuluva" isimli 10 yaşında bir kız çocuk kendisinin güzel nağmeleri ile bütün meclis halkını hayran kaldırıp aferinler [1912/10-3] ve alkışlar almış. Kendisine kulübden ve gayri [ve diğer] halklardan birçok hediyeler verilmiş. Çocuklar bu geceyi Mevlid-i Nebevî hürmetine şadlık [mutluluk] ile geçirdikten sonra hanelerine dağılmışlar.

Türlü Haberler: Merhametli Çocuklar [1912/10-3]

Bakü'deki ikinci Rus–Tatar işkolasının [okulunun] şâkirtleri [öğrencileri] kendi aralarından 12 ruble toplayıp Rusya'daki aç halklara iâne [yardım, bağış] göndermişler.

Haberler [1912/26-3]

Hazırki [şimdiki] İran şahının gayet genç olup hâlâ mektep dersleri almakta olduğu geçen sene yazılmış idi. Bugünlerde payitaht Tahran'dan alınmış telegramlarda Ahmed Şah'ın 12 kadar diğer ders arkadaşları ile birlikte imtihan olmuş. İmtihan meclisinde İran'ın en büyük vüzerâ ve ümerâsı hazır bulunmuşlar. Şah'ın Rusça muallimi [öğretmeni] Rusyalı Esirnof cenapları dahi mecliste hazır bulunmuş. Şah böyle bir meclis huzurunda gayet güzel imtihan verip kendisine gül demetleri ve güzel kitaplar hediye ve mükafat verilmiş.

Haberler: Bahçesaray'da Kıtay Çocukları [1912/40-3]

Bu günlerde Bahçesaray'da iki Kıtay çocuğu misafir bulunuyorlar. Bu çocuklardan "Moni" namında büyükçesi bildiği az Rusça ile kendi ahvalini şöyle naklediyor:

Biz gayet fakir bir aile olup memleketimizde geçinmek güç olduğundan Rusya'ya Yesi'yi dolaşa dolaşa bugünde Bahçesaray'a kadar geldik. Yanımızda atamız anamız bir tatamız ve bir de küçük kardeşim var. Atam ve tatam renkli kağıtlardan oyuncaklardan yapıyor. Biz bunu satıyoruz. Tatamız üç bıçak atıp tutmak ve ufak dümbelek çalmak bile para kazanıyoruz.

Biz Bahçesaray'ı pek beğendik. âdeta bizim Kıtay'a benziyor. Yolları dar, dükkan ve mağazaların yapısı basık, burada her şey sevimli, lakin Bahçesaraylı çocuk dostlarımız bizi biraz rahatsız ediyorlar. Bizi adam yerine koymuyorlar. Sokakta geçerken bazısı başımızdan dürtüyor, bazısı kolumuzdan tartıyor, bazısı "Kıtay, Kıtay! [Çin, Çin!]" diye aytıp kaldırımdan düşürüyor. Bir çocuk beni belimden tutup yere yıktırmak üzre aydı [söyledi], lakin bir kez versin karşıdan bir kişi görüp üstüne kıçkırdı [bağırdı] ve şunu görüp beni rahat bıraktı. Kendisi kaçıp gitti.

Bizim gibi memleketinden uzak düşmüş balacıklara [çocuklara] insanca bakan ancak bir çocuk bulundu. Adını bilmediğimiz bu Tatar çocuğu bizi evvela sokakta kızartılan şiş kebabı ile sıyladı [ağırladı, ikram etti].

Kebaptan sonra bizi kanditere [pastaneye] götürdü. Burada birer pirojni [pasta] yedik. Andan kahvehaneye götürüp bize birer istekan [bardak] çay içirdi. Biz çocuğun bize böyle insanca muamelesinden biz gayet sevinip diğer çocukların münasebetsiz

muamelelerini unuttuk hem bağışladık. Zira onlar daha gençler belki büyüdükten sonra Çin'den gelen garip balacıklara (çocuklara) nasıl muamele etmek gerek olduğunu öğrenirler.

III. 13. SIBYAN EĞLENCELERİ [ÇOCUK OYUNLARI]

Sıbyân Eğlenceleri [1911/42-1]

Malumdur ki çocuklar haftanın altı günü gündüzleri mektebe giderler. Akşamları biraz derslerine bakıp sonra uykuya yatarlar. Ama cuma akşamı geceleri ikinci günü cuma olmak münasebetiyle istirahat olunur. Kışın uzun gecelerinde, belki soy sop, dost aşina birbirlerine misafir gelirler. Böyle sıralarda ekseriye bir hanede bir kaç mektepli çocuk tesadüf ederler. Can sıkısına ne yapmalı? Eğlenmeli değil mi? İşte bunu "Âlem-i Sıbyân" idâresi dikkate alıp kendi okuyucularına gerek hane dahilinde ve gerek azbar [avlu] ve bahçe gibi açıklıkta eğlence ve oyunların usûllerini tarif edecektir. Yalnız şurasına dikkat olunmalıdır ki oyun ve eğlence esnası ziyadesiyle gürültü ve şamata çıkarıp hane dahilindeki kişileri taciz etmemek ve oynarken arkadaş çocuklar birbirinin hatırını yıkmamak gerektir. Oyun ve eğlence arasında bir arkadaşın hatırı yıkıldı, canı ağrıdı ise oyunda lezzet ve fayda kalmaz.

Gölge Oyunu [1911/42-1]

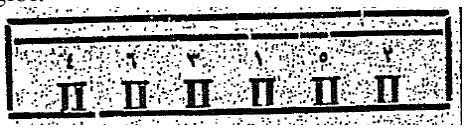
Odanın duvarı düz beyaz (ak) olmalı yaki duvara ak bir çarşaf germeli. İşbu ak yerin tamam karşısında bir istol [masa] üzerinde bir çırak (şem') vazetmeli. Çırak [mum] ile duvarın arası üç arşın kadar olsa kafidir. Bunlar hazır olduktan sonra, ak duvara karşı bir iskemle (oturgaç) üzerine çocuklardan biri oturup duvara ak yere bakmalı. Bunun arkasından çocuklar birer birer geçmeliler. Oturgaçta oturan çocuğun vazifesi duvardaki gölgeden geçen çocukların kim olduğunu tanımaktır. Geçen çocuklar tabii yavaş yavaş yürümeli ki oturan çocuk yahşi [iyi] bakabilsin. Oturan çocuk geçen çocuğu tanıyabilirse tanılmış çoçuk oturgaça oturur, oturan kalkar ve kendisi oyuna girişir.

Eğer hane dahilinde büyükler bulunup çocukların oyunlarını seyrederlerse oyunu kazanan çocuklara bahşişler verebilirler.



Sıbyân Eğlenceleri [1911/47-2]

Bir buçuk ya iki arşın uzunluğunda bir tahta alıp bir kenarını hane hane keserek bir köprüye benzetmeli. Mesela aşağıdaki şekil gibi:



İşbu gösterilmiş altı hane güya köprünün kemerleri addolunacak. Oynamak için yuvarlak ceviz kullanmak mümkündür. Kaidesi budur. Köprü başına karavul (bekçi) namıyla bir çocuk geçiyor. Oynayacak çocuk birkaç adım uzaktan köprüye doğru ceviz doğrulatıyor. Eğer ceviz köprünün hiçbir kemerinden geçmez veya içine girmez ise cevizi karavul (bekçi) alıyor.

Eğer ceviz kemerlerin birisinden geçerse kemerin üzerinde hangi rakam yazılı ise karavul (bekçi), oynayan çocuğa o miktar ceviz vermek gerektir.

Köprü oyununun bir türlüsü daha şudur: Aşağıda şekilde gösterildiği üzere yere iki kazık kakılır. Bunların arasına 12 adet çubuk dizilip aletleri yere dikilir ve başları iki kazık arasında uzatılmış tahta parçasına bekitilir. Çocukların ara yerlerinde tahta üzerine 13 rakam yazılır. Ya birkaç top ve yani de ceviz kullanmak mümkündür. Her çocuk işbu köprüye karşı top ve ceviz doğrulatıyor. Şayet aralarından geçirebiliyorsa oranın üzerindeki rakam o çocuğun hesabına yazılıyor. Oyun bittikte hangi çocuğun rakamı çok gelirse oyunu o çocuk kazanmış oluyor.



Böyle oyunlarında bir birine haksızlık yapmamak, aldamamak şarttır. Daha iyisi çocuklar kendi aralarında en ziyade saydıkları birisini reis saylamalı [seçmeli] ve onun sözünü tutmalıdır.

Sıbyân Eğlenceleri: Polorizatör [1911/49-3]

Berberlerin traştan sonra odokolon [kolonya, parfüm] üfürdükleri alete "polorizatör" derler. Bunun çeşit nevileri vardır. Bazısı ağız ile ve bazıları iki rezina [lastik] kavuktan olup el ile sıkılarak işlenir.

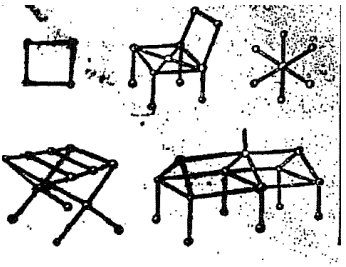
Biz buna üfürtgeç diyeceğiz. Kolayca bir üfürtgeç yapmak için dört şey kafidir. İki saman (salam) parçası, bir probka (mantar) [şişe mantarı, tıpa] ve bir de şişe.

Probkanın [şişe mantarının, tıpanın] aşağıda resimde gösterildiği gibi bir köşesi kesilir. Bu kesilmiş yerlerden biri kenara ve diğeri aşağıya doğru ince bir delik delinir. İki saman parçası bu deliklere takılıp uçları birbirine yakın yerleşirler. Aşağı sarkan saman şişe içine sokulur ve şişenin ağzı probka [şişe mantarı, tıpa] ile güzelce tıkalır [kapanır].

Böylece hazırlanmış üfürtgeçin kenardaki samanından üfürülecek olursa şişe içindeki su yaki odakolon püskürülüp duman gibi etrafa yayılır. Üfürtgeç evlere, odalara, kokulu sular üfürülüp havası kokulandırmak için dahi kullanılır.



Sıbyân Eğlenceleri [1911/51-3]



Çocuklar mektepten ve dersten boş vakitlerinde bazen arkadaşları ile bahçe meydanında veya sokakta oynamakla eğlenirler. Fakat daima mektepte okumak veya daima sokakta oynamakla vakit geçirilemeyeceğinden bazen evde kendi başına eğlenceler de yapmak mümkündür. Tabii ne oyunun ve ne de eğlencenin manasız ve beyhude olmaması lazımdır.

Böyle hâllerde ne yapmak mümkündür? Mesela biz biliriz ki bazı zihinli çocuklar sernik (kibrit, şerpi) kutularından evler, istollar [masalar], komodlar (çekmeceli dolaplar) ve gayrı buna benzer eşya ve oyuncaklar işliyorlar. Bazıları ise birkaç adet sernik (kibrit) veya çöp ile bir tabak kağıt üzerinde türlü türlü şekiller yapabiliyor. Çöp parçaları ve ince çubuk kesiklerinin (parçalarının) uçlarını birbirine bal

mumundan yapılmış ufak tanecikler veyaki yumuşak hâlde bulunan nohut (burçak) ile birbirine tutuşturup yukarıda dercettiğimiz gibi türlü türlü şekiller yapmak mümkündür.

Çocuk aklını işletir ve etrafındaki eşyaya dikkatle bakarsa böyle oyuncak olmak üzere çok şekiller yapabilir.

Böyle eğlenceler için yalnız kutu, kibrit veya çöp olmak gerek değil. Mesela Amerika'da bir yetimhanede bir çocuk bir saat zinciri ile kara bir kağıt üzerinde beş yüz türlü eşya suretini yasap [yapıp] gösterip altın madalya almış.

Elbette böyle çocuklar gençliğinde ellerini ve zihinlerini işleye işleye alıştırsalar, büyüdükten bir takım fen ve bilgilere aşina olduktan sonra daha faydalı ve hakiki hüner ve ustalıklar gösterebilirler. Sıbyân oyunlarından eğlencelerinden maksat boş vakit geçirmek değil, akıl ve fikri ve elleri işe alıştırmaktır.

Eğlenir ve oynarken çocuklar ve onların mürebbileri bunu hatırdan çıkartmamalıdır.

Sıbyân Eğlenceleri: Kaynamış Sudan Buz Yapmak [1912/17-2]

Bu mümkün müdür? Evet. Hem kışta değil, yazın ortasında en sıcak günlerde kaynamış sudan buz yapmak mümkündür.

Bunun için bir toprak savut [kap, vazo] almalı, bunun içine 12 zolotnik miktarında (selitre) ve 3 zolotnik melevşe [menekşe] tamırı [kökü] koymalı.

Bundan sonra "Bundan ne çıkar?" diye şaşıp duran arkadaşlarınızın gözü önünde savutun [kabın] içini kaynayan su ile doldurup ağzını kapamalı ve ip ile bağlayıp derince kuyuya indirmeli. Üç saat kadar tuttuktan sonra çıkarmalı. Savutun içindeki sıcak suyun buz olduğu görülür.

Kırmızı Gül Ak Olur mu? [1912/17-2]

Evet. Ağacında ösüp [büyür] açılmış olan kıpkırmızı bir gülü, pembe veyaki apak renge getirmek mümkündür.

Bunun için biraz miktarda kükürt (sera) nam [adlı] eczadan [ilaçtan] alıp yakmalı ve bunu kırmızı gülün yakınına getirip tütütmeli. İşbu yanmış kükürtün dumanı dokunmasıyla çok geçmeden kırmızı

gülün rengi ağarmaya başlayıp nihayet ak olur. Bundan iki saat geçince gül yine de evvelki kırmızı rengini alır.

Sıbyân Eğlenceleri: Kabuğu Arçalmayıp Doğralmış Elma [1912/18-3]

Bir elmanın kabuğu arçalmadıkça [açılmadan, kesilmeden] içindeki aşını 4 veya 6 kesiğe bölmek ve doğramak mümkün müdür? Bu suale karşı herkes "yok, değil!" cevabını verecektir. Halbuki bu mümkündür.

Bunun için kabuğu kalın ve içi yumuşak bir elma almalı. İnce bir iğneye ibrişim (şulk) ipliği geçirip elmanın baş tarafından iğneyi elmaya saplamalı ve kabuğun altından biraz geçirip iğnenin ucunu dışarıya çıkarmalı. Lakin bu sırada ibrişim ipliğin arkadaki ucu büsbütün elmanın içine gitmemelidir. Kabuğun altından çıkarılan iğne çıktığı delikten yeniden elmanın kabuğu altına sokulup yukarısından aşağıya ve buradan yine de yukarı başa kadar bu suretle dikilip gidilirse elma kabuğunun altından dolaşmış ipliğin iki ucu da baş taraftan çıkmış olur. Şimdi ipliğin bu iki ucundan tutulup çekilirse elma içeriden güya bıçak ile kesilmiş gibi ikiye ayrılır. Bu suretle bir ya iki defa kıyılırsa elma birkaç dilime (kesiğe) bölünmüş olur. İğne batıp çıkmış deliklerin üzeri hafifçe olarak tırnak ile düzeltilir ise izleri hiç de belli olunmaz.

İşte böyle hazırlanmış bir elmayı alıp dostlarınız yanında marifet gösterebilirsiniz. Bunlardan biri elmanın kabuğu bıçak ile açılır ise içindeki aşı doğralmış olarak meydana çıkar. Bunu görenler göz bağlaması (fokus) [sihir] zannederler.

Sıbyân Eğlenceleri: Acayip Beyitler [1912/21-3]

Arabî, Fârisî ve Türkî lisanlarına aşina olanlar, eğlence makamında bir lisanın sözlerini diğer lisanın kaidelerine uydurup cümle yaparlar, bundan bazen gayet latif şeyler meydana gelir. Mesela ulemâ-i Zemahşeri hazretlerine nispetle şöyle bir beyit nakl olunur:

ان القرابز قد باخت بعد ما خمءت
و ابزوركت بعد ان تكون كواجكا

(Karabiz) karburun cemidir (baht) Farisice bâhten'den yapmıştır (Hamiet) ham'dandır (İzürget) Farisice bizerriktendir (kevacika) küçüğün cemi ahirindeki elif vezin için getirilmiştir.

Aşağıdaki diğer bir beyit daha meşhur Hâce-i Nasreddin hazretlerine nispet olunur:

بالغات في البحار ادم كورر دالاروها
في السما يلدبزات كونش كورر باناروها

Sıbyan Eğlenceleri: Açık Havada Oyunlar [1912/24-2]

Yaz geldi... Her şey canlandı. Hayvanlar yuvasından, insanlar kışta ömür geçirdikleri dört duvar arasından dışarı çıkıp hava almaya, çalışmaya, kışlık erzak hazırlamaya başladılar. Çocuklar mektepten tatil edip bir kaç ay boş bırakıldılar. Kimisi bağda, kimisi bahçede, bazı birileri günleri sokaklarda, meydanlarda küçede geçiriyor. Geziniz, yürüyünüz çocuklar. Yazda dahi dört duvar içinde kalmayınız. Havaya çıkınız, yazda bağ, bahçe, sahra ve su başları sizin yeriniz olsun. Ama tuzanlı [tozlu] sokaklardan kaçınız. Havası, suyu temiz pak yerlerde boş durmayınız hep hareket ediniz. Vücudunuz kuvvet bulsun, gönlünüze ferah gelsin. Vücudunuza ve gayrıya [başkalarına] zarar getirmeyecek oyunlar ve eğlenceler ile vakit geçiriniz.

Top Oyunları [1912/24-2]

Yalnız bir top ile ne kadar oyun oynamak mümkündür. Topu bilmeyen çocuk yoktur. Oynamak için en güzeli rezina [lastik, kauçuk] topudur.

Bir top ile çok oyunlar oynamak mümkündür dedik. Mesela:

1) Topu sağ veya sol el ile yukarı atıp iki el ile tutulur ki bu en âdîdir [basittir].

2) Bir kol ile atıp yine şu kol ile tutulur.

3) Topu attıktan sonra yerde düşer, bir daha kalkarken bir el ile yeniden urup [vurup] yukarı kaldırılır.

4) Top bir el ile yere urulur [vurulur], yine şu el ile tutulur.

5) Top bir el ile duvara urulur [vurulur], iki el ile tutulur. Buna alıştıkça duvardan uzaklaşılır ve top daha yukarıca urulur [vuruluru].

6) Duvara bir el ile urulup [vurulup] yine şu el ile tutulur.

7) Top duvara urulup [vurulup] geri gelirken gâhi sağ ve gâhi sol ile bir daha duvara kaytarılır [döndürülür].
8) İki arkadaş birbirinden uzak durup birbirine topu havadan atarak ikişer elleri ile tutarlar (Topu atarken hem sağ hem de sol el ile atmayı öğrenmek gerek.)
9) İki arkadaş topu birbirine birer el ile atıp tutarlar.
10) İki arkadaş biri topu çalarken diğeri topu geri çalıp kaytarır [dönderir].

Meşhur Profesör Ligafet top oyununa ait aşağıdaki kaideleri gösteriyor:
1) Topu yukarı atıp yere düştükten sonra kalkarken ya asttan veya üstten bir el ile tutarlar. Bu anda diğer eli arkada tutmak gerek.
2) Topu yere urup [vurup] yine de ya asttan ya üstten tutarlar. Sağ ve sol el ile tekrarlayıp bir el işledikte diğer el arkada tutulmak gerektir.
3) Topu duvara urup [vurup] yere düştükten sonra kalkarken tutarlar.
4) Arkayı duvara urup [vurup] topu geri duvara karşı atar ve geri yere düşüp kalkarken tutarlar.
5) Sol kolu duvara dayayıp sağ kolu bunun astından geçirerek top sağa doğru dairevî bir şekilde atılır ve hemen kol ile tutulur.
6) Sağ ayak duvara direlip bunun astından top sağ kol ile soldan sağa atılır ve yine şu kol ile tutulur.
7) Sağ ayak duvara direlip top sağdan havaya atılarak kolu ayak astından geçirip top sol taraftan tutulur.

Böylece top istiğmale alıştıktan sonra daha birçok oyunlar çıkarmak mümkündür. Çabukluğa alışmak ve sağ gibi sol kol ile dahi her türlü hareketi yapmaya öğrenmek gerektir.

Hatırda olsun ki topu yukarı atıp evlerin kiremitlerine veyaki azbarlarına [avlularına] düşmekten hazer etmeli [sakınmalı, çekinmeli]. Avula [köye] varıp ...[38] çetin hem de hane sahiplerinden tekdir işitmek mümkündür. Bu ise çok ağır şeydir. Üzeri pis ve bulaşık top ile oynamamalı. Eğer top suda ıslandı ise biraz güne tutup kurutmak gerek.

İleride daha başka oyunlar yazılacaktır.

[38] Dijital baskıda çıkmamış, okunmuyor.

Sıbyân Eğlenceleri: Telefon [1912/25-3]

Telefon oyunu oynamak için çocuklar yanyana bir sıraya dizilirler. Başta oturan yanındakinin kulağına bir söz söyler. Bu dahi o sözü işittiği gibi yanındakine söyler. Bu dahi yanındakine ve ilâ-âhirihi [vb.,bu şekilde sonuna kadar] bir birinin kulağına yavaştan söylerler. En sonraki çocuk sözü nasıl işitti ise kıçkırıp [bağırarak] söyler. Eğer bunun söylediği baştaki söyleyenin sözü benzemez ise bu hâlde herkes şu sözü nasıl işitti ise kıçkırıp [bağırarak] birer birer tekrar ederler. Bundan kimin yanıldığı malum olunca bu yanılşan [yanılan] ve sözü bozan çocuk kendisinden bir kişi aşağı geçer. Eğer sözü son çocuğa kadar doğru vardı ise sondaki çocuk başa geçer ve oyuna devam ederler.

Acayip Hesaplar [1911/14-4]

Darb-ı cem-i müsâvî

9	1	8	1
98	2	8	12
987	3	8	123
9876	4	8	1234
98765	5	8	12345
987654	6	8	123456
9876543	7	8	1234567
98765432	8	8	12345678
987654321	9	8	123456789

Darb-ı cem-i müsâvî

11	2	9	1
111	3	9	12
1111	4	9	123
11111	5	9	1234
111111	6	9	12345
1111111	7	9	123456
11111111	8	9	1234567
111111111	9	9	12345678

Acayip Hesaplar [1911/14-4]

12345679

Görülür ki birden dokuza kadar olan bu rakamlar arasında 8 adedi yoktur. Şimdi bu rakamları 9 ile darp edersek şöyle bir hasıl-ı darp çıkar.

111.111.111

Yine de yukarı da gösterilmiş 1 den 9 a kadar rakamları 9'un iki misli olan 18 ile darp edersek şu netice çıkar.

222.222.222

Hesaba devam edersek yine aynı şu rakamı 9'un 3 mislini yani 27 ile darp edersek

333.333.333 çıkar. Dört misli yani 36 ile darp edersek hasıl-ı darp hep 4'er çıkar. Daha ilerisi hep böyle darp netice verir.

Darb-ı cem-i musavî

45	12345679	555.555.555
64	12345679	666.666.666
63	12345679	777.777.777
72	12345679	888.888.888
81	12345679	999.999.999

Acâip Hesâplar [1912/02-3]

İlm-i hesâbın bizim ders kitaplarında okuduğumuz kâidelerinden başka daha birçok hâlleri ve esrârı vardır.

Meselâ siz bir arkadaşınıza şöyle bir sual edebilirsiz:

1) Bir sayı düşün!

2) Düşündüğün sayının rakamlarını birbirine cem et!

3) Hâsıl cemi o sayıdan tarh et, çıkar!

4) Baki ne kaldı ise ondan bir rakamı bırak!

5) Şimdi ne kaldı ise bana söyle!

Bu suallerden sonra siz arkadaşınızın sonki sayıdan hangi rakamı bıraktığını hiçbir yanlışsız olarak kendisine söyleyebilirsiz. Karşınızdaki buna hayrette kalır.

Bunun sırrı ve sebebi şudur:

Farzedelim ki arkadaşınızın düşündüğü (4296) sayısı idi. Bunun rakamlarını cem edersek (21) olur.

İşbu sonki sayıdan birisi mesela (7) rakamı hedef olunmuş. Kalan (425) sayısını size söyledikte bunu fikrinizde cem edersiz.

Eğer sizin hesâbınızda bir dokuza ya iki dokuza veya 3 dokuza dolmayan rakam var ise arkadaşınızın bıraktığı o rakamdır.

Meselâ bu (425) in hâsıl-ı cemi (11) dir. İki dokuza yani (18)'e dolmaya (7) yetişmiyor. Halbuki arkadaşınızın size söylemeyerek bıraktığı dahi bu (7) rakamı idi.

Bu ameliyatı (işlemi) her türlü sayılar üzerinde tecrübe etmek mümkündür. Acâip bir hesâptır.

III. 14. TAPMACALAR [BİLMECELER], MESELELER, SUALLER VE YANIT MEKTUPLARI

Mektep Çocuklarından Gelmiş Cevaplar ve mektuplar

[1911/02-1]

1) [Birinci Mektup]

Şehr-i Bahçesaray (Huzur-u Âlilerine) Üstadımız İsmail Bey Cenabları!

Zat-ı âcizâtımıza Âlem-i Sıbyân gazetesinde bir kaç meseleler sual etmiş idiniz. Fevkalade biz biçareler düşünüp fikrimiz yettiğine göre işbu misali böyle bir hâl ile tahrir etdik. Yumurta meselesi üç ciheti hâvidir.

Birinci padişahın bizzat yad-ı âlileri ile alınabilir. Çünkü padişahın eli ve hükmü her yere geçtiği malumdur.

İkinci: Kilimi katalak [top, çile] edip alıp verilir.

Üçüncü: Kulumik yumurtası gibi yumurtanın olduğu mevkinin dibini aşağıdan delerek alınıp verilir.

1) Kafkaz'ın ortasında ne vardır? Tiflis şehri vardır.

2) Kalpak meselesi: İki ciheti havidir (ruhani, nizam).

Ruhaniyet cihetinden: Müftü hazretleri, nizam cihetinden vali Nuviniski Hazretleri, kendi şehrimizde Naip Halil Efendi, ruhanice Sayman Bey Karitaif nizamca.

3) Hangi ayda az uyuklanır? Yaz çilesinde az uyuklanır. Niçin yaz çilesinde az uyuklanır? Hararet-i Şemsden havalar sıcak olduğundan dolayı az uyuklanır.

4) Karyeden [köyden] durmayıp şehre giden nedir? Mübarek ekindir

Şehr-i Bahçesaray'da İsm-i Han mahallesinde vaki Tefeyyüz Mektebinin talebeleri.

Hafız Mustafa Kazım, Abdulmuin Fahri Osman Sami, Seyyid Muhammed Şükrü Seyyid Celil Zühti. 20 Dekabır 1911

İkinci Mektup [1911/02-1]

Marifperver Efendimiz!

Elli birinci numrolu Âlem-i Sıbyân gazetesinde dercetmiş [yayımlamış] olduğunuz "sıbyân sualleri"ne acizleri dahi cevap yazmaya cesaret aldı.

Yetim çocuğun yumurtayı alması:

Cevap: Padişaha karşı olan cihetinden başlamak üzere kilimi iyice dağarçıklatıp [toparlayıp] yumurtaya kadar varır.

Yumurtayı alta alır yine dağarçıklasında [toparlamaya, dürmeye] devam edip Padişaha varıp yumurtayı takdim eder. Avdetinde kilimi evvelde aldığı gibi yaparak döner.

Kafkaz'ın ortasında ne vardır?

Cevap: Kafkaz'ın ortasında Tiflis şehri vardır.

Şehirde yahud köyde büyük kalfak [başlık] giyen kimlerdir?

Cevap: Eski kafalı adamlar.

Hangi ayda az uyulur?

Cevap: Ramazan ayında az uyulur.

Karyeden [köyden] durmayıp şehre giden nedir?

Cevap: Karyede [köyde] durmayıp şehre giden mahsulâttır.

Carmay Kayacık karyesindeki [köyündeki] Sıbyân Mektebi müdavimlerinden bendeleri: Tahir Abdülmecid oğlu
sene 1910 Dekabır 30

Üçüncü Mektup [1911/02-2]

Sevgili gazetemiz Âlem-i Sıbyân idaresine hürmetli efendimiz!

Küçük vezir kilimi ayak ile basmayıp çilme [düğüm] ip atmayıp tayak [sopa, baston] ile almayıp kilimin içini kendi tarafından yavaş yavaş katalaklamışda [kıvırdığında, yuvarladığında] yumurtaya doğru varmış. Ve bu suretle alıp padişahın eline takdim etmiş, sonra padişahın veziri olmuş.

Bahçesaray Sırlı Çeşme Mektebi talebesinden Ömer Hüsnü, Hamza Çolak, Şükrü Fehmi, Tahir Tahsin, Hafız İbrahim.

1910 Dekabır 25

Dördüncü mektup [1911/02-2]

Mekteplerimiz şâkirdânının babası İsmail Beyefendi Hazretleri Âlem-i Sıbyân varakasının her nüshasını okumak mutadım olduğundan elli ikinci numrosunda padişahın sualine muvafık "yumurtayı kim alıp verirse vezirim odur" demiş. Yumurtayı almak için benim aklıma gelen kilimin ucundan yumurtaya varınca bükleyip yumurtayı almalı sonra padişaha vermeli.

İkinci cevabım, "Kafkas'ın ortasında ne vardır?" demişsiniz. Ben şâkirdiniz coğrafya okumadım çünkü

mektebimizde coğrafya okulmaya ruhsat verilmiyor. Ben yalnız Kafkas kelimesinin ortasında "Kaf" var diye cevap veriyorum. Bahçesaray'da Han Cami mahallesinin Mekteb-i şâkirdânından Seyyid Halil Murtaza oğlu.

Beşinci mektup [1911/02-2]

Üstadımız İsmail Bey Cenabları!

Sıbyâna mahsus gazete-i mergubeniz 51. numrosunda bir çocuğun vezir olduğu unvan ile bir mesele beyan oluyor. Kapıcı oğlan yumurtayı ne vechile [ne şekilde] padişaha takdim ettiği sual olunuyor. Cevaben bendeniz Gurzof karyesi [köyü] mekteb-i ibtidâiyesinin üçüncü sınıf şâkirdânından 38 numrolu "Vehbi" İbrahim Efendi hatipzade akl-ı acizâneme göre şu yolda tefekkür ediyorum. Yumurta tabii yuvarlak olduğundan kilimin bir tarafından tutulup kaldırıldığı takdirde diğer tarafına yuvarlanıp kenara gelince kilime basmayarak çilme [düğüm] atmayarak çubuk ile dürtmeyerek padişaha takdim etmek zannederim mümkün olur.

Yalta Obzadı Gurzof Karyesi
1910 Dekabır 28

Altıncı Mektup [1911/02-2]

Muhterem pederim İsmail Gaspirinski Hazretleri,

Size mahsus selam ederim. Sizin Âlem-i Sıbyân'a yazmış olduğunuz bilmece evvela padişaha uzun çilme [düğüm] atmayıp ve uzun çubuk ile koymayıp ayağını kilime basmayıp şu yumurtayı kilimin ortasına köşesinde sonra bir uzun çubuk uzatmayıp ipten çilme [düğüm] atmayıp ayağımızı kilime basmayıp şu yumurtayı kilimin ortasına koysun da sonra bir uzun çubuk uzatmayıp ipten çilme [düğüm] atıp ve ayağımızı kilime basmayıp o yumurtayı alıp ver demiş efendim o yumurta oradan alınmaz benim bildiğim bu kadar.

Zincirli Medrese talebelerinden Akmescitli Muhammed Bekir Efendi.

Yedinci Mektup [1911/02-2]

Maarifperver Efendim!

Şu leffen [ilişikte] takdim eylediğim makale-i naçizânemi ceride-i mübarekenizin bir nüshası köşeciğine lütfen dercedecek

olursanız fevkalade memnuniyet mucib olacaksınız evvel babda ve irade efendimindir.

Şöyle ki: çâker-i kemineleri [zavallı kulları] Tatarski Şkolada tahsil etmekte bulunduğundan dolayı muallim [öğretmen] Ömer Mirza Mansuriski Efendi bizlerden şu suretle sual etti. Dedi ki: Taz oğlan [kel oğlan] bu yumurtayı nasıl almış da vezir olmuş? Bu suale karşı elli altmış talebeden ibaret sınıfımızdan cevap veren olmadı yalnız bendeleri şu suretle cevap verdim. Taz oğlan [kel oğlan] yumurtayı aldı ise, şöyle aldı. Vezir olduktan sonra vezir dediğiniz ikinci bir padişah ve hem de padişahın cem işlerini ve saltanatını görücü demektir. Vezir olacak olduktan sonra emretdi ve kullarından birine dedi ki: Şu yumurtayı al da bana ver dedi. Sonra diğer bir hizmetçiyi çağırdı al bu yumurtayı da padişahıma ver diye buyurur. Sonra bu suretle taz oğlan [kel oğlan] vezir oldu. Yoksa al şu yumurtayı padişahımıza takdim eyle demekle hizmetçi olacak değil ya! Elbette vezir olacakdır.

Eğer şu makaleciğimi lütfen derc buyuracak olursanız mektepte olsun ve bu refiklerim arasında olsun fevkalade bir emniyet kesbedeceğinden ümidvârım.

İmza: Bendeleri Akmescit Tatarski Şkolası talebelerinden 13 yaşında 58 numrolu Süleyman Zeki

31 Dekabır 1910

Sekizinci Mektup [1911/02-3]

Sevgili Muharrir Bey Babamız!

Âlem-i Sıbyân'ın 52. nüshasındaki suallere şu yolda cevap verebilirim (Akmescit'te) en büyük kalpak giyen Gubernatordur [vilayetbaşı, vali] çünkü cümlemizin büyüğü ve amiridir (Karyeden [köyden]) (avuldan) (şehre) çok giden paradır. Az uyunulan ay ise mart ayıdır. Çünkü bu ayda çok uyku, hastalığı davet eder. Kafkaz'ın ortasındaki yaz ve kış tepesinden kar eksik olmayan (Elbruz) dağıdır. Vezirliğe gelince kilimin bir kenarından tağarcık [torba] yaparak ortadaki yumurtaya varır yumurtayı alır yine tağarcıklamaya [yuvarlamaya] devam ederek doğru padişaha varır, yumurtayı takdim eder vezir olurum.

Yalta uyezdi [ilçesi] Küçüközön karyesi Mekteb-i İbtidâi müdavimlerinden Hüseyin Zeki Hatip Zade

Dekabır 1910

Nuha Şehrinden Mektup [1911/02-3]

Muhterem Muharrir Efendim!

Bende- i âcizânenin birkaç sözlerini Âlem-i Sıbyân'ın bir köşesinde dercederseniz bizi mesut ve minnettar etmiş olursunuz:

Tab ve neşr etdiğiniz Âlem-i Sıbyân'ın 50. numrosunda "Amerika Çocukları" serlevhalı bir haber dercettiğinizi görmüştüm. Mezkûr habere göre acaba onların senato meclisi âzâları [üyeleri] çocuklarından olurmuş. Bizim ihtiyarlardan Senato Meclisi ne demek olduğunu sorarlarsa bilmezler. Hülasa sözün birini bırakıp diğerine geçelim: Biz Müslüman Alemi terakki ve medeniyetçe bazı akvam-ı saireden geride bulunduğumuz malumumuzdur.

(Sevgili Muharrir atam maksadım derin bir fikir ise de fakat halli [çözümü] pek müşküldür [zordur].)

Dünyada bu kadar icadât yapılır. Bunların hiç birisi bir müslüman tarafından ihtirâ [icat] olduğunu işitmiyoruz. Mesela: Şu teaccüp etdiğimiz [şaşkınlık duyduğumuz] balon yahud sefineyi [gemiyi] kim icat etmiştir? Sorarlarsa deriz ki Amerikalı, Avrupalı yahut hayvanda elektrik olduğunu ve nihayet bu gibi şeyleri Avrupalı bir filozof teşrih etmiştir. Heyhat! ne oldu ki bizim de filozoflarımız bir şey icat etmiş olaydı!

Biz zavallı müslümanların da bir âsârı olduğunu görerek ferahlasa idik, sebebi ise: Çalışmamak ve bilenlerden öğrenmemektir.

Bundan yanlış bir fikir zehab olunmasın..

Filhakika hicret-i nebevînin 200 senesinde millet-i İslam'ın ve hatta Abbasilerin devrinde dinimizin medeniyete olan hizmeti pek çok olmuştur. Ama ... ne çare ki! onların bıraktıkları âsarı ve medeniyeti şimdi Hristiyanlarda görüyoruz.

Çünkü o vakit Hristiyanlar ve bâhusus onlardan iki papa[39] böyle Endülüs[40] yani İspanya mekteplerinde tahsil-i ilm ederek gelip memleketlerinde intişar eylemişlerdir.

[39] Katolik mezhebinin reis-i ruhâniyesi (Âlem-i Sıbyân dipnotu).
[40] O vakit İspanya, millet-i İslamiye'nin elinde idi (Alem-i Sıbyân dipnotu).

Acaba biz de imdi gidip Avrupa dârülfünunlarında [üniversitelerinde] tahsil-i ilim edersek ne olur? Eski medeniyetimizi iade edemeyiz mi? Elbette bunun için lazımdır ki hem dünya ve hem ahiret için çalışmak ve bilmediğimizi bilenlerden öğrenmek...

(Muharrir Babam! İnsan kendi vazifesini ifa etmiş olsa kâfidir. Ben ise kaideden dışarı çıktığımdan mâadâ [başka] artık yazmaya cesaret edemedim. Af edesiniz.

Vatan Mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Abdüreşid Bin Molla Halil.

Akmescit'ten Mektup [1911/02-3]

Huzur-ı Âlilerine

Milletperver Atamız İsmail Bey Cenaplarına!

Sizin bizler küçük cariyeleriniz için zahmetlerinizi açmayıp: Neşreylediğiniz ve ismimizle tesmiye resimler ile havi Tercüman ilavesi varaka-i "Âlem-i Sıbyân" biz kerimelerinizi o derece memnun eyledi ki... ve biz de "Âlem-i Sıbyân"a mesrurlandığımızı anlatmak kabil değildir? Ve bir de anlamadığımız bir yer bulunursa iffetli muallimemiz [kadın öğretmenimiz] Z. A. hanımdan sorup öğreniyoruz, anlıyoruz. Hamd ve bi-payan cenab-ı perverdigara ki biz cariyelerinize sizin gibi milletperver atalar şefkatli muallimler [öğretmenler] ile kıymetdar ebeveynler hidayet eyleyen Cenâb-ı Mevlâ'ya her an duada sizlerin uzun ömürler ile sağlıklarınızı bütün mektep arkadaşlarım namıyla vaat ediyorum.. Ve bir de şurası hiç inkar olunacak hâl değildir emr-i âliniz olursa ben Akika Abdünnasr cariyeniz yazmaktan erinmeyeceğim. Cümlemiz hâli, hâlimizce cümle derslerimizi itmamdan sonra haftanın iki günü mualimimiz Z. Hanım bizlerle tekellüm sıfatında söylediği bir makalede Hayriye Mağmume namında ablamız hemişe milliyetini saklayarak Müslümanlara ait "enstitü" bulunmadığı hâlde Ruslara mahsus Meşaralye mektebe kendini kaydettirmiş bu dünyada ne acayip bina, mektep ve ne acayip iffetli ablalarımız var imiş diyerek hayrette kaldık. Ben de Akika Hanım Gabdunnâsır Efendi [1911/02-4] kerimesi çok rica ediyorum ki bu mektub-ı nâçizi Âlem-i Sıbyân varakanıza derceylemenizi baki hazret menlehü'l-emrindir.

Bir Kızcık'tan [1911/02-4]

Faziletli ve mezid-i mekremetlü [saygısı çok] muharrir efendi hazretlerine ilmen mer'en ittehim selamlar ederim bâdesselam.

Ey milletinin menâfiisine celb eden müşerrefli muhterem muharrir efendi 43. numrolu Mekteb-i Sıbyân varakasını elime alarak sene ve yine sene ve yine okurunuz refikalarım ictimaında bir kaç tane zeyil. Refikalarım var idi onlara ben sual ederek dedim "bu varakada doğru sözler diye yazılmış bu ne demek olacak acaba?" "Bunlarnın manasını verebilir misiniz dedikte" onlar biri birine nazar ederek manasını sen yahut Ali yahut Veli versin. Gulgule [her ağızdan bir ses, gürültü] düştü bir dedimki refikalarıma siz meskun olsanız ben çok bilmesem de gine zihnimi hükmüne göre nâkil edeyim. Bakınız çok doğru sözler az veren candan çok veren maldan verir. Az verip can verince ihraç edip malından okup bilmek iki cihan hâlinden daha iyi olmaz mı? İkinci çok doğru söz "işten artmaz dişten artar". Çalışıp ilim kazamsam kazandığım ilmimi oyuna sarf etsem elbet artmaz lakin zihnimi celbedersem artar. Ve üçüncü "ağlamayan balaya [bebeğe] meme vermezler". Çok doğru dikkat ile çalışmasam şehâdetnâme vermezler. Dördüncü "uzaktan davul sesi hoş gelir" çok doğru uzaktan çocukların oynadığı pek hoş gelir ama eğer ben de oynarsam belki zihnim dağılır, tembel çocuklara Cenâb-ı Hâk gayret versin.

Uyezd Perkop Curtçun eski Volos minel-Şıgım Muallim Hafız Ahtem Efendi'nin ibtidâî mektebinde 4. sınıfta 10. numrolu Baktlı Şerife Hanım Hacı Veli kerimesi.

Yumurta Meselesi [1911/04-1]

52'nci numrolu nüshada büyük kilim ortasında bulunan yumurtayı padişaha alıp vermek usûlüne dair gelmiş cevaplar geçen nüshamızda yazılmış idi. Sonra alınmış mektuplar aşağıda dercolunur [yayımlanır].

Birinci [Mektup] [1911/04-1]

Duvak mektebi müntehî sınıf talebesinden hacı Muhteremzade Hafız Ahmet Hamdi Efendiden:

Muhterem muharrir efendi,

Taz oğlan [kel oğlan] şu minval üzere yumurtayı almış olsa gerektir: Kapıdan itibaren kilimi yumurtaya varınca yuvarlamış ve yumurtayı aldıktan sonra padişahın yanına varınca tekrar kilimi yuvarlayıp yumurtayı teslim ederek vezirliği kazanmıştır.

İkinci [Mektup] [1911/04-1]

Kars kalesinde Fahrü'n-nisa Binti Kadı Ali Rıza'dan:

Bir çocuğun vezirliği ihzar eylediğini kemal-i hayretle mutalaa eyledim. Akl-ı kâsırıma göre bu çocuk kilimin kendi tarafından toplaya toplaya yumurtaya yanaşıp hemen yumurtayı kendi eliyle alıp padişaha takdim etmiş olacaktır, efendim.

Üçüncü [Mektup] [1911/04-1]

Şehr-i Nuha'da Rus şkolunun [okulunun] beşinci sınıfının 3 şubesinin şâkirdi Süleyman Mustafa oğlu Bedelzâde'den:

Ruhani babamız hazretleri, bir çocuğun vezir olmak meselesi! Zann-ı âcizâneme göre şu çocuk odanın içine serilmiş kilimi vezirler dizilmiş taraftan yığıp yığıştırıp yumurta yetiştikte kolu ile alıp yine bu minval gidip kolu ile padişaha takdim etmiştir.

Dördüncü [Mektup] [1911/04-1]

Manevi babacığım yumurta meselesini hâl kıldım zannederim. Kilimi bükleyip bükleyip [katlaya katlaya] yumurtaya kadar varıp yumurtayı elim ile alıp padişaha takdim ederim. Bizler gibi küçük sıbyânlara iltifatınıza müteşekkirim. Manevi kızınız Sare Abdurrahman kızı Ahmerva.

Belde-i Turviski

Muharremü'l-haram 13 sene 1329

Beşinci [Mektup] [1911/04-1]

Manevi babacığım,

Âlem-i Sıbyân'ın 52 numroda olan suallerinizin üçüncüsüne cevap: Ramazan ayında az yuklanır [uyunur].

Üçüncüsüne cevap: karyede [köyde] duramayıp şehre giden paradır. Babacığım size pek çok rahmet okuyan kızınız Usta Abdurrahman kızı Ahmerva.

Belde-i Turviski

Muharremü'l-haram 13 sene 1329

Altıncı [Mektup] [1911/04-1]

Hürmetli babamız,

Muhabbet-i âlinizi tâbân-ı kemîne çâkeriniz [kulunuz] Molla Abdullah Abdüsselam oğlu uşbu yumurtayı alıp vezir olan oğlan bu rişte almıştır. İki kolunu yere koyup iki ayağını yukarıya muallak [asılı] köterip [kaldırıp] iki kolu ile yürüp [iki eliyle dürüp] yumurtayı alıp koynuna salıp yine uruşla gelip padişah hazretlerine vermiş ve vezirliğe nasb olunmuştur.

Semerkand'nın Mekteb-i Şükrü talebesinden çâkeriniz [kulunuz] Molla Abdullah Abdüsselam oğlu.

Meselenin Hâlli [1911/04-2]

Şu aşağıdaki resme bakın: yumurta meselesi hâl olunuyor...



Birçok çocukların buldukları gibi kilim bükülüp katlanıp yumurta alınıp verilmiştir.

Tapmaca Yaki Bilmece [1911/04-3]

İki ana kızları ile ve bir kart [yaşlı] ana torunu ile yolda giderlerken bir buçuk elma buldular (Bunların her birine ne kadar elma düşer?)

Bir çocuk yolda giden feraceli ve yüzü örtülü kadını görüp "sen kimsin?" diye sormuş. Kadın dahi böyle cevap vermiş: "senin validen benim validemin yalnız bir tane kızı idi." (bu kadın kimdir?)

Rus Çocuğunun Cevab-ı Mektubu ve Sair Cevaplar

[1911/06-1]

Muhterem muharrir efendim!

Âlem-i Sıbyân'ın 52'inci numrosunda ettiğimiz suallere ben şu aşağıdaki cevapları verebilirim:

1) Kafkaz'ın ortasında ne vardır? diye soruyorsunuz.

Cevap: Bu kelimeyi "Kafkaz" yerine "Kafkas" yazmış olduğunuz ortasında "kaf" var diyebilirdim. Madem ki böyle yazılmamış - cevaptan acizim. Zira Kafkas'ın mutlak ortasında ne olduğundan coğrafya kitapları haber vermiyorlar. Bundan mâadâ gidip görmedim.

Bu mülahaza doğrudur. Gazetemizde "Kafkas" kelimesi mürettip hatası olarak "Kafkaz" şeklinde tab olunmuş idi (İdare)

2) Falan şehirde en büyük kalpak giyen kimdir?

Cevap: Tabi kimin başı balaban [büyük] ise odur.

3) Hangi ayda az yuklanır [uyunur]?

Cevap: Fevral [şubat] ayında. Çünkü ayların en kısasıdır.

4) Karyeden [köyden] durmayıp şehre giden nedir?

Cevap: Durmayıp giden yoldur.

Yumurta meselesine gelince şöyle diyebilirim ki bu meseleyi halletmeden doğrusu kaçıyorum. Çünkü doğru hallettiğim surette beni vezir seçerler diye korkuyorum. Bu ise zamanımızda suklanacak [imrenecek] gibi bir rütbe olmasa gerek. Barsın [varsın] kapıcı oğlan vezir olsun.

Kola Sladkov коляа сладковъ

İmzama taaccüp ediyorsunuz galiba? Evet efendim. Ben Tatarca bilmez bir Rus çocuğuyum. Suallerinize cevap verebildiğimin sebebi hemşehriniz istudent [öğrenci] Celal Muinof'tur. Bu efendi sualleri Rusçaya tercüme etti, ben de cevaplarını verebildim. Sağ olununuz.

Kola Sladkov коляа сладковъ

Petersburg. Fontange, Numro 33-133.

İşbu cevaplardan anlaşıldığına göre Rus çocuğu sualleri yahşı mülahaza eylemiş.

1) Zira Kafkas'ın tamamıyla ortasında ne olduğunu bilmek için onu ölçmek lazımdır. Bu ise muhal kibi bir iştir. Onun için cevabı daha yengil [kolay] taraftan aramak lazım.

2) En büyük kalpak giymek için daha büyük rütbe ve mesnet sahibi olmak lazım değildir. Zira rütbesi büyük ve başı ufak olup da büyük kalpak giyerse hiç yaraşmaz gülünç olur.

3) Hangi ayda az yukladığı [uyuduğu] açık anlaşıldı.

4) Karyeden [köyden] durmayıp şehre kadar giden ne akça ne yumurta ve ne de başkadır. Zira her ne ise onu yerinden alıp kaldırıp kötermek lazımdır. Bu ancak yoldur ki yerinde durmadığı hâlde şehre kadar uzanır gider. Nitekim derler: "Bu yol nereye gider?"

Diğer cevaplar [1911/06-2]

4 sualin doğru cevapları burada anlaşıldı.

Ve yumurta meselesinin halli [çözümü] geçen numroda resmi ile dercolunmuş [yayımlanmış] idi. Binâenaleyh bunlara dair gayri [diğer] mektuplar dercolunmayıp [yayımlanmayıp] yalnız yazanların isimleri dercolunur [yayımlanır]:

1) Ural oblastı [bölgesi] Karatöbe karyesinde [köyünde] Mektebü'n-Necat şâkirtlerden Abdullah Keldibayef.

2) Akmescit Asupşeçof gimnazyası birinci sınıf talebesinden Abbas Şeyhzade Duhuti Zevanya.

3) Akmescit şehrinde muallime [kadın öğretmen] Hatice Hanım.

4) Müstak'ta Mekteb-i Süleymaniye'de Naime Sevinçliye.

5) Or Uyezdi [ilçesi] Şıgım Karyesi Mektebi 4'ncü sınıf talebesinden Baktlı Şerife Hacı Veli kerimesi.

Bilmece [1911/06-2]

Benim yaşım iki rakamlıdır. İş bu iki rakamı bir bire cem edip kendini kendi üzerine darb edilirse bundan hasıl olan rakam benim yaşımın aksi çıkar. Yani bu rakam aksine okuldukta benim yaşımı gösterir (Bu hâlde benim yaşım kaçtır?)

Çocuk Mektubu [1911/06-4]

Ey benim mektep arkadaşlarım!

Malumdur ki her bir millet kendi beyinlerinde birtakım teş'ibâtta bulunurlar. İşte bu teş'ibâttan bir cüzüne "ittifak" tabir olunur, yani: ittifak, birkaç kimselerin bir araya toplanıp hepsinin bir iş için reyde bulunarak o işi icra etmeleri demektir. Farzen: Kırk put sıkletinde [ağırlığında] bulunan bir taşı kırk kimseden her biri

ayrı ayrı kımıldatamadığı tabiidir. Halbuki hepsi birden kıyam ederlerse diritmek mümkündür.

Demek ki bir işte ittifak olmadığı vakit o işten hiçbir netice hasıl olamaz. Hülasa asıl söz buradadır ki, biz Müslüman milletinde ittifak-ı âsarından bir nişâne görülmüyor. Yani: bize bir fikirde bir reyde münhemik değiliz.

Lakin peygamberimiz (s.a.) efendimiz hazretleri bir iş yaptığı zaman cemi ashabını toplayıp o işi onların ile beraber bir re'yde bulunarak icra ettikleri (yani ittifakları) tevâtüren sabittir.

Demek ki, o hazretin icra ettiğini ümmetinin dahi takip etmesi lazım gelir. Acaba, peygamberimiz de ittifak ettiği hâlde biz niçin etmeyelim?

Şeki Vatan Mektebi şâkirdânından Abdulreşid bin Molla Halil.

Bilmecelere Cevaplar [1911/08-1]

4'üncü numrolu "Âlem-i Sıbyân"da dercolunmuş [yayımlanmış] bilmecenin halli [çözümü]:

1- "İki ana kızları ile, bir kart [yaşlı] ana torunu ile cümlesi - üç kişidir. Bunlara yarımşar elma düşer."

2- "Yolda giden feraceli kadın çocuğun kendi anasıdır."

Her iki bilmeceyi doğru halledip cevap gönderenlerin isimleri:

1) Zincirli Medrese talebelerinden Şeyhehli karyesinden [köyünden] Yakub Çelebiyof.

2) Akmescit Feyziye Mektebi mezunlarından Hanefi bin Abdurrafi.

3) Cemil Hıfzı Gani Efendizâde. Karye-i Küçüközön.

4) Yahsay karyesinde [köyünde] "Mekteb-i Dârülşeria Li'l-eytam" şâkirdânından İzameddin Mahmudof ve Zülkarneyn Munalhanof.

Yalnız birinci bilmeceye doğru cevap verenler:

1) Seyyid Ömer Hüsni Turupçı.

Yalnız ikinciye doğru cevap verenler:

1) Nuha'da Vatan Mektebi şâkirdânından Abdurreşid bin Molla Halil.

2) Traski oblast [bölgesi] Gaziyurt Mekteb-i ibtidâiyesi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] İsameddin Abdulvehab, Arslan Ali, Ali Cebrail,

Abdullah Şeyh Said, Nureddin Abdulmecid, İzzeddin Alakmet Hacı.

3) Or uyezdi [ilçesi] Şıgım karyesi [köyü] şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Baktlı Şerife Hacıgeldi Hacıveli oğlu İslam Nuri.

4)Türk vilayeti Hisafyurt Kafasıköstek karyesi [köyü] mektebi şâkirdânından: Şehabeddin, Cemaleddin, Abdullah, Atay, Ata, Muhammed, Emhaz, Ebûlmüslim, Ebûlkasım, Yahya efendiler.

Aksay Karyesinden Mektup [1911/08-1]

Bizim Türk oblastı [bölgesi] Aksay karyesinde [köyünde] beş on himmetli baylarımızdan [zenginlerimizden] ve hasseten kadımız Hacı Demir Sultan Efendi bir meclis yapıp sekizyüz manat para topladı ve yanvar [ocak] birinci yevminde [gününde] sokakta sahipsiz kalan yetim ve fakir balalardan [çocuklardan] elli çocuğu usûl-i cedide [yeni usûl] ile okutmak için iktidarlı bir muallim [öğretmen] tayin olunup mektep açarak işe mübaşeret olundu. İnşallah bi-avn-i Hüdâ devam edeceğinden eminiz. Ve gine ilkbaharda himmetli ve sahavetli baylarımızın [zenginlerimizin] muaveneti ile 100 er ve 50 kız çocuk okutmaya yeterlik bir mektep binası hazırlığı görüyoruz. Bunu da olacağına ümitvâr ve kaniyiz. Bizim tarafta kadim ve cedid nizâı [anlaşmazlığı] yoktur. Kadı efendimiz ve mahalle melelerimiz ve eşrâfımız cedid tarafındadır. Biz Kumuklar göz açmağa müstaid olduğumuzı an-karib [yakında] gösteririz diye ümit ederiz.

Abdurrahim Didimof

İdare [1911/08-2]

Maşallah çok bahtlısınız. Sakınız ki Tuntar mollası işitmesin.

***

Nuha'dan Mektup [1911/08-2]

İki sene bundan mukaddem [önce] şehrimizin Debbağhane nam mahallesinde "Vatan Mektebi" isminde bir mektep bina edilerek orada millet balalarının [çocuklarının] tahsil ettiğini elbette işitmişsiniz!

Bu mektep umum [bütün] Nuha[41] cematinin sâyı [çalışması] ve gayretiyle dikilmiş bir binadır.

Muhterem müdürümüz Kenan Bey hazretlerinin sâyı [çalışması] ve gayretiyle muntazam program üzere derslere başlanmıştır. Bu vakte kadar iki defa imtihan olundu, her bir imtihan bir aydan ziyade imtidat etti. Biz talebân mezkûr imtihanlarda ne kadar maharet ile her bir suâle güzel, mükemmel olarak cevap verdiklerimizi işitmiş olursunuz. Bu seneki imtihanda şahadetname alarak ikmal edeceksiniz.

Bunun için mezkûr mektebi bina eden zevatın kâffesine ve bâhusus mâlûmatımıza sebep olan gayur [gayretli] müdürümüz Kenan Bey hazretine teşekkürâtımı arz ederim.

Gelelim "Hadikatü'l-Maarif" nam mektebimizin ahvalâtına. Bu mektep bir seneden beri kapalı kalmıştır çünkü; ol cemaatte öyle bir gayur [gayretli] şahıs yoktur ki ayıplarını deruhte ederek [üstlenerek], pişman olarak kaydına kalsın. Görün biz ne kadar baht ve ne kadar ilimden mahrum bir cemaatiz ki yüzde bir tanemiz mâlûmatlı değildir. Önümüzde bulunan sâir milletler ise çiftçilerine varınca mükemmel mâlûmatta bulundukları pek âlâ mâlûmatımızdır.

Bizi okudası namusdâr ebeveynimiz aparıp [götürüp] bir hücrede eski usûllü bir mollaya verirler. Ömrümüzün en müfit ve en kıymettar vakitleri böyle yerlerde " بلغ العلى بكماله، كشف الدجا بجماله" diyerek kuru hasırlar üzerinde mahv olmaktadır. Hocamıza gelince günde bir bahane ile üzerimize halife dikerek gezmeye ve sair pilav ziyafetine gidiyor. Onun gittiği vakit çocukların kavgasından "Kurʿan" azimü'ş-şânın mahrem varakaları ayaklar altında mahv olup gidiyor.

Nuha'da Vatan Mektebi müntehâ [son] sınıfı şâkirdânından Muhammed bin Usta Mahmud.

İdare [1911/08-2]

Bundan yirmi sene mukaddem [önce] açılmış mekteb-i cedideler ne oldu? Şeki'nin maarifmendleri [eğitmenleri] nereye gitti ki büyük şehirde yalnız bir mektep kaldı?

[41] Nuha (Nuxa): Azerbaycan'ın Şeki şehrinin eski adı.

Bilmeceye Cevaplar [1911/10-1]

6'ncı numrolu "Âlem-i Sıbyân" da şöyle bir bilmece dercolunmuş [yayımlanmış] idi." Benim yaşım iki rakamlıdır. İş bu iki rakamı bir bire cem edip kendi kendi üzerine darp edilirse bundan hasıl olan rakam benim yaşımın aksi çıkar. Yani bu rakam aksine okuldukta benim yaşımı gösterir (Bu hâlde benim yaşım kaçtır?)

Bu bilmeceye çocuklar tarafından bir hayli cevaplar gönderildi.

Cevapların ekserisinde bilmecenin ibaresinden ziyade kart [yaşlı] muharririmizin yaşına dikkat olunmuş ve bu mülahaza ile cevaplar hep 61-16 üzerine tesis olunmuştur.

Misal olarak birini dercediyoruz:

"Efendimiz Hazretleri.

Yaş iki rakamlı olunca 2 ile 2'yi cem edip hasıl olan 4'ü dahi 4 ile darp edip 16 eder deriz. Sonra sağdan ve aksini okuyarak altmış bir desek meseleyi bulmuş oluruz zannederiz. Kaide ile böyle yaparım efendim:

6 x 6 - 4 x 4 = 16

Şimdi sağdan okuyarak on altıyı altmış bir deriz. Baki ellerinizi öper ömrünüz uzun olsun duasını tekrar ederim. Bu meseleye biraz muallim [öğretmen] efendimiz dahi yardım etmiştir. Yalan söyleyemem efendim.

Değirmenköy Gayret Mektebi müntehî sınıf talebesinden Osman Naci ve arkadaşlarım.

Tavak Mektebi talebesinden Hacı Muhteremzade Hafız Ahmed Hamdi. Giriçli Talip Abdurrahman, Abdullah Zihni bin Seyyid Osman Kürekçi, Gözleve Şükrullah Efendi Mektebi talebesinden Bilal Rıfkı Bin Hafız Hüseyin ve Şükure binti Süleyman taraflarından gelen cevaplar hep 61 üzerine hal olunmuştur.

Doğru cevap budur [1911/10-1]

"Bilmeceyi ben böylece hal ettim."

(81) - 9x9 - 1x8 (18)

Aksi 18 olur. Demek olur ki yaşınız 18 imiş.

Muallime Hatice Hanım Şeyh Ahmedof

***

Mesele çocuklara mahsus ise de çocuklardan doğru cevap gönderen bulunmadığından muallime [öğretmen] hanımın cevabını dercettik.

***

Eski Bilmeceye Cevap [1911/10-1]

Manevi Babacığım!

Âlem-i Sıbyân'ın 52 numronda olgan suallerinizin ikincisine cevap – ol hatun mezkûr balanın [çocuğun] anasıdır. Zira hatun mestûre [örtülü, kapalı] olduğundan tanıyamamıştır. Hem şol hatun anasının yalgız [yalnız] bir kızıdır.

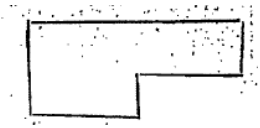
Kâtip Taşkent şehrinde birinci Nogay mahallesi medresesinde rüşdiye talebesinden Yusufcan bin Dost Muhammed

***

Mesele [1911/12-1]

Aşağıdaki gösterilmiş şekli 4 hisseye bölmek gerek, şöyle ki hisselerin her biri suret ve ölçüsü ile birbirini tamamıyla muvâfık kılsın. Bu nasıl olabilir.

Şekil budur:



Sıbyân Mektupları [1911/12-1]

Bu nüshamıza mektep çocuklarından gelmiş bir nice mektupları daha dercediyoruz. Mektupları aldığımız suretinde hiç tüzetmeyip arz edemiz. Dikkat olunacak ve şükür ve senalar edilecek hâl yek diğerine en uzak vilayetlerin sıbyânı bir âsan ile söyleşip yazıştıklarıdır. Bunun büyük manası ve daha büyük neticeleri herkese malum olduğundan beyan etmeye hacet kalmıyor.

Bir midir lisanımız ya ki değil midir?

Bak bu mektuplara bak! Necat değil midir?

Ural Vilayeti Hâmîyetinden kart [yaşlı] babamız İsmail Gaspırinski Cenabları! Şol mektubumuzu "Âlem-i Sıbyân" varakasına dercettiğinizi onunduk.

Biz "Câmiyeti"de (Ural Oblastı) "Mekteb-i Saadet" talebeleri 2-3 senelerden berli usûl-i cedide ile okup muna şol mektubunu yazar kadar mâlûmat alabildik. Lakin biz mektepte çağında derslerimizni ictihat ile okusak da mektepten çıkkaç umumen boş veya yarım günlerinde oynap [oynayarak] aziz vakitlerimizni ötkermekte [geçirmekte] idik. Hamdler bolsun [olsun] biz ki bu sene kelgen [gelen] muallim [öğretmen] Kemaleddin Alvar Bugari Efendi biznin [bizim] boş vakitlerimizde de istifade kılu turgan [faydalanmamızı] gösterdi.

Şöyle ki! Biz ki bir gün mektepke [okula] bir "kütüphane" gerek bolup [olup] onun fayda ve ehemmiyetin süledi [söyledi] de biz de onun sözine her kayumuz [herbirimiz] itaat edip, öz biznin "bayram" günlerinde er ve karındaşlamız beribde kanfetlerga [şekerlemelere] erem edip bitire turgan akçalarımızını kütüphane faydasına getirdik.

"Tama, tama göl bola" [damlaya damlaya göl olur] diyorlar. Şunun kibik [gibi] bizing akçada 5-10 tendanda 13-14 ruble bolup [olup], yine ehl-i himmetler de iştirak itgeç saf 25 rublega toldu. Mezkûr akçaga en müfit bolgan [faydalı olan] kitaplar aldurup boş günlerimizde mütalaa ile ötkermektemiz [geçirmekteyiz]. İndi biznin kibik [gibi] Kazak dalasında [bozkırında] turgan [duran] ve âdetlerimiz de köp [çok] bolmagan [olmayan] talebeler için yaki iş görüngenge, başka şehir ve karyedeki [köydeki] talebelerin de şundı hayırlı işke muhabbetlerin celb eder için yazdık (ihtimal bundı kıraathane ve kütüphaneler başka şehirlerde köpten bardır).

Abdullah Velişef, Hüseyin Bedreddinof, Şerif Alimof.

Buhara'dan [1911/12-2]

Muhterem izzetli muharrir efendi

Numro 4'üncü Âlem-i Sıbyân'da yazılmış tapmacanın birinci: iki ana kızları ile ve bir kart [yaşlı] ana torunu ile diye yazılmış sözünün manası ana kızlar ile kızlar da kızı ile 3 olması gerek, bir birisine yarım doğru geliyor.

2'nci: Bir çocuk yolda feraceli kadını görüp sen kimsin dediğinde senin validen benim validemnin yalnız bir tane kızı diye cevap vermiş. Kadın o çocuk validesidir.

3'üncü: Baba bizim takvimin kağıtları daha bitmedi ne için aşıkıp [acele edip] yeni takvim aldın diye sorduk çocuğa yeniye bak eskin [eskiyi] bırak cevabı doğru gelir.

Mekteb-i Savtiye şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Buharalı Tahir Bey

***

Yedisu Vilayeti Tokmak'tan [1911/12-2]

Muhterem Muharrir Efendim!

Âlem-i Sıbyân ceridenizi köp [çok] memnun boldum [oldum] hem de bizlernin [bizlerin] yukumuz [uykumuz] kelmeyip 2 gün fikir kılıp [düşünüp] öz bilgenimçe [kendi bildiğime göre] öz fikirimni [kendi düşüncemi] yazıp yiberdim [gönderdim].

1'inci Kafkas ortasında kaf bar.

2'nci Akmescit'te rûz kalpak kiygen [gündüz başlık giyen]: Gümbez Mescidinin. 3'üncü kay [hangi] ayda az yuklana [uyunur]: imtihan aldında [önünde] az yuklana [uyunur]. 4'üncü avulda [köyde] turmay [durmayan] şehirde turgan [duran]: telegram [telgraf].

Yine kilim üstünde yumurka [yumurta] alu [alıp] tariki kilimge [kilime] ayak basmay [basmayıp] kilimnin [kilimin] bir tarafın büklep [katlayıp] kilip yumurkanı alırda [alınca] padişahka berür üstadım İsmail Efendim bu sefer de yazum gerçi doğru kelmese de afv edesiz.

Medrese-i İkbal talebesinden Zahireddin Dinkayef (13'üncü Yanvar [ocak])

***

Muhterem muharrir efendim

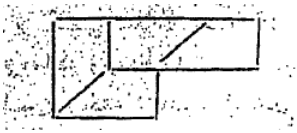
Âlem-i Sıbyân'ın 6. Numrosunda ettiğiniz suale ben şu cevabı verebilirim. Sizin yaşınız iki rakamlı olup işbu iki rakamı bir yere cem edip [toplayıp] kendi kendi üzerine darb etmekle [çarpmakla] sizin yaşınız 48 çıkıyor.

(Kırım) şehir Akmescit'te Seyyid Nafî mahallesindeki mektebnin ikinci sınıfından Abdalvahab Fehmi bin Vakkas Çelebi

(Mesele yanlış ama lisan pek güzel)

Bilmecelerin Halli [1911/19-1]

12. numrolu "Âlem-i Sıbyân"da dercolunmuş [yayımlanmış] şeklin halli [çözümü] böyledir.



Yaki şöyle;



Doğru halledenler:

1) Küçüközen Mektebi talebesinden Hasan Sabrî Hatipzade ve arkadaşları.

2) Akmescit Feyziye Mektebi talebesinden Hanefî bin Abdurrefi.

3) Büyükunlar kurbunda Köstel Mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Zekeriya bin Abdulbarî.

4) Zincirli Medrese talebesinden Hafız Seyid Halil Ulusalih.

13 numrolu "Âlem-i Nisvan"da dercolunmuş [yayımlanmış] bilmecenin cevabı: "Cenaze".

Doğru cevap yazanlar: Akmescit Feyziye Mektebi mezunlarından Hanefî bin Abdurrefi. Gözleve Cemiyet-i Hayriye Mektebi talebesinden Abdulhamit Hamdi. Tambuf gubernası [vilayeti] Veliki Kinezde Muvakkat talebesinden Hatice bint İbrahim Devletgeldiyeva. Akmescit Zübeyde Hanım Mektebi talebatından Afife bint Abdünnasır. Akmescit Hadika-i İrfan Mektebi talebesinden Abdulvehab Fehmi bin Vakkas Çelebi. Karasu Mektebi şâkirdânından Abdullah Hilmi. Akmescit Medresesi talebesinden Bekir Sıtkı Müderrizade (Bekri Ç. Hakkı Küçük)

Mesele [1911/19-1]

Camiyeti'de "Mektebü'l-Hocaş" şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Rahimcan El-İshaki Efendi aşağıda tersim olunmuş harfleri cem ederek mağlum bir kişinin isim ve familyası çıkarılmasını mektep şâkirtlerinden [öğrencilerinden] sual ediyor:

ا ب س ڭ ع ى

ا پ س ڭ غ ى
ر ن ص ل م ى

Sıbyân Mektupları ve Cevapları [1911/20-3]

12 numrolu nüshamızdaki şekil meselesi Bahçesaray'da muallime [öğretmen] Zeynep Hanım şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Marziye Hanım Özenbaşlı tarafından doğru hallolunup gayetle güzel tersim edilerek idaremize gönderilmiş ve suret-i hâli dahi aşağıdaki mektup ile tarif edilmiştir. Mektubunu aynen dercediyoruz:

Üstadımız İsmail Beyefendi hazretleri!

Şimdiki hâlde küçük fakat ileride Allah'ın inayeti ve söz büyük üstadımızın himmet ve maarifçiliği bir kitapla milletimizin büyük adamları olacak çocuklarınız tarafından cevabı verilmek üzere 12 numrolu "Âlem-i Sıbyân"da bir şekil çizilmiş. Bunun hem şekilleri ve hem de ölçüleri tıpkı tıpkısına ve birbirine uygun olarak dört parçaya nasıl bölüneceği sual edilmiştir. Ben bu şekle ziyade merak ettim ve onu kah aşağı kah yukarı doğru çevirdim. O şekle uygun gelecek surette irili ufaklı birçok kağıtlar kestim. Bunları birçok zaman ölçüp biçtim. Anam babam benim şu merakıma şaşıyorlar ve birçok zaman ile kağıt ziyan ettiğim hâlde bu şeklin cevabını bulamaz isem bana darılacaklarını söylüyorlar idi. Nihayet kestiğim kağıtlardan birini elime aldım. Şeklin üst parçasını kurşun kalemle birbirine uygun dört ve alt parçasını ikiye böldüm. Birbiri kadar tamam altı gözlü bir şekil hasıl oldu. Sonra alttaki gözün sol köşesine sağ köşesine doğru bir düz çizgi çizdim ve yukarıda ikinci sağ köşesinden aşağı fakat sola doğru bir çizgi daha çizip meseleyi hallettim. Eğer bu şekil makas ile kesilip birbirine uygun parçalara ayrılsa şekilleri ve birbirine benzer daha birçok formlara hasıl eyleyeceğini anladım. Bundan özüm pek kuvandığım [sevindiğim] gibi anam ve babam da benden ziyade kuvandılar [sevindiler] ve bizim gibi çocukların zihinlerini ve fikirlerini açmak ve birbirleriyle fikir ve meselin yoldaşlığını edebilmelerini öğrenmek için mahsus böyle ilmi eğlenceler ve fennî sualler tertip eden büyük üstadımızın sıhhat ve selametine hayırlı dualar eylediler. Ben de saf pak kalbimle amin dedim.

Marziye Özenbaşlı

Diğer [1911/20-4]

13 numrolu nüshadaki F.M. tarafından verilen suale beyit ile yazılan cevaptır:

Cevap [1911/20-4]

Yoldaş olup beş baş dört can ile
Gider elbet bir cenaze yüz tırnaklı sekiz ayak ile
Şu tapışmakı böyle taptım verdim cevap
Tabut imiş eyvah bir hane olmuş harap!

Muallim Zeynep Hanım şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Zeynep Boyacıyeva (Bahçesaray)

İhtar [1911/21-1]

Birçok efendiler tarafından eskiden beri ağızlarda söylene gelen ve ekserisi büyüklere mahsus olan tapmaca ve bilmeceler gönderiliyor. Bununla beraber cevapları dahi gösterilmiyor. Bu gibi bilmeceler dercolunmayacaktır [yayımlanmayacaktır]. Bilmeceler yengil [kolay] ve yeni şeyler olup çocukların zihni alacak gibi olmalıdır.

Bilmece [1911/21-1]

Akmescit'te Zübeyde Hanım Mektebi talebelerinden Afife binti Abdulnasır sual ediyor:
Bilmece altı harflidir. Beş harften:
*** harf insanın ağzasından biri.
**** sıfatlardan biri.
*****sıfat-i kıyasiye.
****** Kırım şehirlerinden birinin adı.

İdareden Cevaplar [1911/21-1]

Bakü gubernası [vilayeti] Gökçay uyezdi [ilçesi] Mallı Şeyhli karyesinin [köyünün] bir sınıflı mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Muhammed Efendizade, Muhammed Mustafa, Bilal Halil, Mahmud Muhammed, Ağa Rahim, Sehap Hüseyin, Aşir Nasir efendilere:

Mektubunuz alındı, gayet güzel yazılmış teşekkür ediyoruz. Bilmecelere yazdığınız cevapların ekserisi doğrudur. O

bilmecelerin cevapları geçen numrolarda dercolunduğundan [yayımlandığından] tekrara lüzum görülmedi.

Akmescit'te Abdüllaziz Efendi Mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Sufyan Müezzin İsmail Çelebioğlu'na gönderdiğimiz bilmece "Âlem-i Sıbyân" okuyan çocuklar için ağırlık edeceğinden dercolunmayacaktır [yayımlanmayacaktır].

Akmescit medresesi talebelerinden Bekir Sıdkı bin Müderris Abdullah Efendi'ye: 19 numrodaki cevaplar arasında (Bekir Ç. Hakkı Küçük) imzası sizin değildir. Başka birisi tarafından gelen bir mektup şöyle imza edilmiş idi. Bu harflerin ne demek olduğunu o efendi kendisi anlatsın. Bilmeceye cevabınız doğrudur. İleri nüshada dercolunur [yayımlanır].

Bilmecelere cevaplar [1911/23-1]

19'uncı numrodaki Rahimcan El-İshaki Efendi tarafından sual olmuş bilmecenin halli [çözümü] "İsmail Bey Gaspirinski"dir. Doğru cevap gönderen efendilerin esâmîsi [isimleri]:
Bekir Sıdkı bin Müderris Abdullah Efendi (Akmescit)
Hüseyin Zeki (Küçüközön)
Abdulaziz bin Habibullah Efendi (Davulcar)
Abdulhamid Hamdi Abdalhay Efendioğlu (Gözleve)
Zeyneb binti Meklev Ali Dirbişuva (Gözleve)
Mahmud bin Hayaleddin Hasangeliyef (Yarım)
"Bahçesaray" İsmihan mahallesi Tefeyyüz Mektebi talebelerinden: Hafız Mustafa Kazım, Osman Nuri, Yakup Fâtih, Muhammed Fahri, Kadir Hayati, Bekir Ragıp, Mahmud Hilmi, Bilal Şevket, Osman Sami bin Habibullah.

21'inci numroda dercolunmuş [yayımlanmış] Afife Hanım bilmecesinin cevabı "Gözleve"dir. Doğru cevabı gönderenler:
"Değirmenköy" Gayret Mektebi talebesinden: Osman Naci, İbriş Rüşdi, Ahmed Midhat, Fuad, Cafer, Cevdet, Emir Hüseyin Sabri, Hanifi bin Abdurrefiğ (Akmescit).
Davulcarlı Abdurrahman bin Habibullah Efendi (Zincirli Medrese)
Hafız Haşim (Zincirli Medrese)
Uluözenli Abdurreşid Hakim Efendi (Akmescit)

Tevfik bin Süleyman (Bahçesaray Zemski Şkola)
Hafız Osman Nuri (Kavuş)
Abdulaziz bin Habibullah Efendi (Davulcar)
İşbu bilmeceye Bahçesaray Zeyneb Hanım Mektebi şâkirtlerinden [öğrencilerinden] Zeyneb Hanım Boyacıyeva aşağıdaki beyit ile cevap vermiştir:

(*beyit*)

Sorduğunuz suali hayli düşündüm yattım
Birçok şehr-i adlevi yazıp yırttım attım
Son bulduğum Gözleve'ye gözlerimi açtım baktım
Göz, güzel, gözlü onda bulunurmuş şaştım.

Sual [1911/23-1]

Aşağıda resmolunmuş murabbadan iki murabba nasıl yapılır?



Bilmeceler [1911/27-1]

23'üncü numroda dercolunmuş [yayımlanmış] murabbanın [dörtlünün] halli [çözümü]:



Doğru halledenler [1911/27-1]

Marziye Hanım Özenbaşlı (Bahçesaray)
Hafız Rasim (Karasubazar)
Hafize Tahsin Çantazade (Bahçesaray)

Bilmeceler [1911/42-4]

1) Rusya için birinci, Fransa için ikinci nedir?
2) Elimizdeki eşyadan ucu bucu yaki başı sonu olmayan nedir?
3) Hiç bir lisan bilmez, herkese söz kaynatır. Nedir?

4) İki ata iki oğul ava çıktılar. Üç kuş urdılar [vurdular]. Her biri birer kuş tutup eve geldiler. Bu nasıl olur?
5) Altı ayaklı, iki başlı, bir kuyruklu. Bu nedir?
(Doğru cevap gönderen çocukların isimleri "Âlem-i Sıbyân"da dercolunacaktır [yayımlanacaktır].)

Bilmeceler: Cevaplar [1911/46-4]

42'nci numroda dercolunmuş [yayımlanmış] suallerin cevabı:
1) "R" harfidir.
2) "Yüzük, halka"dır.
3) "Aks-i sedâ, çınlamak" tır.
4) "Bir kart [yaşlı] baba, onun oğlu ve torunu" üç kişidir.
5) "Bir atlı adam".
Karye-i Tavak Mektebinden Ömer Lütfü (1'nci 3'ncü ve 4'ncü)'ye doğru cevap gönderdi.
Troyski 4'ncü Mecelle Mektebinden İbrahim Veliyef (1, 4, 5'inciye).
İsmail Namazof (4'üncüye).
Karasu Yıldırım Mahallesi Mektebinden Abdülhamit Ahmet Efendi Oğlu (5'nciye).

Sual [1911/46-4]

Aşağıda iki ölmüş köpeğin resimleri dercolundu [yayımlandı]. Bunları diriltmek yani diri göstermek için ne yapmak lazımdır?



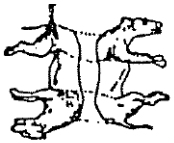
Bilmeceler [1912/01-3]

Geçen nüshanın 46'ncı numrolu "Âlem-i Sıbyân"ında işbu:



İki ölmüş köpek resmi dercolunup [yayımlanıp] bunları diriltmek yani diri göstermek için ne yapmak lazım geldiği sual olunmuş idi.

Sene-i ahirine kadar çocuklar tarafından buna hiç cevap veren olmadı. Bu sebepten meseleyi kendimiz halledip göstermeye mecbur olduk:



Bu resimde görüldüğü gibi birinin baş baş ve diğerinin art tarafları bir birine noktalı ikişer çizgi ile tutaştırılırsa köpekler diri gibi ve hatta çapar [koşar] hâlinde görülürler.

Sualler [1912/01-3]

1) Her dilde söylenen nedir?
2) "Deniz" ile "kara" arasında ne vardır?
3) Kuşlar ne tarafa uçarlar?
4) O nasıl anahtar (açkıç)dır ki onunla hiçbir şey kilitlenmez (beklinmez) hem açılmaz?
5) Kalpağı var başı yok, ayağı var kokusu yok. Bu nedir?

(Doğru cevap veren çocukların isimleri gazetede dercolunacaktır [yayımlanacaktır].)

Bilmeceler [1912/03-3]

6) Aşağı ösen [büyüyen] nedir?
7) İstediği yere varır gelir, ama yurdundan çıkmaz. Nedir?
8) İnsan değil, hayvan değil, ağaç ve nebâtat da değil, ne canı var ve ne de doğar ama doğurdukça öser [büyür]. Bu nedir?

("Âlem-i Sıbyân" okuyucuları Sibirya gibi uzak yerlerde dahi bulunduğundan 1'inci numrodaki bilmecelerin halli [çözümü], uzaktan

gelen cevaplara kadar sabır olunup topladıktan sonra dercolunacaktır [yayımlanacaktır].)

Bilmeceler (Cevaplar) [1912/05-3]

1'inci numrolu "Âlem-i Sıbyân"da dercolunmuş suallerin cevapları:

1) "Aks-i seda"dır. Malumdur ki boş bir oda yaki iki kaya arasında hangi lisanda söz söylersek hemen o lisanda söz tekrar olunur. Rusça "eho" diyorlar.

2) "Deniz" ile "kara" arasında hiçbir şey yoktur. Denizin suyu karaya bitişiktir. Aralarında hiçbir şey yok. Bunun için cevabı lafızda, yazıda aramak gerektir ki bu hâlde iki arada "ile" vardır.

3) Kuşlar burunlarının baktığı tarafa uçarlar.

4) Saat anahtarı (açkıçı) der ki bununla hiçbir şey yenilinmez ve içilmez yalnız saat kurulur.

5) Mantar, şeytan kalpağı (Rusça gribi) nam nebattır. Şemsiye, zontik [şemsiye] denilese de cevap olabilir.

(2. Numronun Cevapları) [1912/05-3]

6) Yukarıdan aşağı ösen [büyüyen] buz saçaklarıdır.

7) İstediği yere varıp gelip yurdundan çıkmayan kaplubakadır. Sümüklü böcek (Rusça - ulitka) demek de mümkündür.

8) "İnsan değil hayvan değil ağaç değil nebâtat da değil, ne canı var ne de doğar, ama durdukça öser [büyür]" bu - faizdir (Rusça protsent).

(Doğru Cevap Verenler) [1912/05-3]

1'inciye: İsmail Sadık Namazof (Akmescitli)

2'nci ve üçüncüye: Said Rahimof (Çermişanlı)

5'inciye: Baktalı Şerife Hacı Veli kerimesi (Ur uyezdi [ilçesi] karye-i Şıgım).

6'ncıya: Süleyman Osmanof (Akmescit). Kalan 4, 7 ve 8'inci suallere doğru cevap veren bulunmadı.

Bahçesaray Zemski İşkola talebesinden Tevfik Boyacıyef bilmecelere şiir ile cevap vermiştir ki doğru olanlarını aynen dercediyoruz:

(1'inciye Cevap) [1912/05-3]

Her dilde söylenen nedir diyorlar
Bize buna cevap verin diyorlar. [1912/05-4]

Fikrimi yoklayıp ben bunu buldum
Meğer "eho" [eko, yankı] imiş her söyleyeni buldum

(İkinciye) [1912/05-4]

Deniz ile kara arasında
Daha doğrusu bunlar arasında
Vardır ancak bir lafz "ile"
Cevap bekleyenler bunu böyle bile.

(Üçüncüye) [1912/05-4]

Kuşlar hem uçarlar hem uçuşurlar
Arttan değil ama baştan uçuşurlar
Başlarının hizası ön taraftadır bil
Kuyruktan uçan kuş yoktur bil.

(Beşinciye) [1912/05-4]

"Şemsiye"nin başı yoktur.
Kalpağı var çadır gibi
Kaluşı yok ayağı var
Dayanılır asâ gibi

Mesele [1912/05-4]



İşbu gördüğünüz 6 teşikli [delikli] bir at nalıdır. İşbu nalı iki kere kesmekle 6 parçaya bölmek gerek. Her parçasında birer teşik (delik) kalmalıdır.

İşbu meseleye yalnız çocuklar değil büyükler dahi cevap verseler makbuldür.

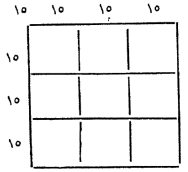
İdareden Cevaplar [1912/05-4]

Şükrü Efendiye: Şirinizde ve yalnız şiir değil başka türlü yazılarda da Arapçayı çok karıştırmasanız daha ziyade makbule geçerdi.

İsmail Sadık Namazof'a: Dikkat ve iltifatınıza teşekkür olunuyor.

Nazif Enveri Efendi'ye (Zaysan) şiir yazmak için size daha okumak gerektir.

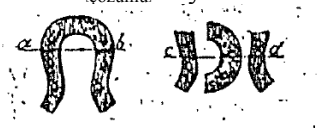
Mesele [1912/07-3]



İşbu dokuz haneli şeklin her bir hanesine 1'den 9'a kadar olan rakamları şu hesaba yerleştirmeli ki haneleri üçer üçer, yandan yana, aşağıdan yukarıya ve köşeden köşeye cem ettikten (topladıktan) hasıl cem hep 15 çıksın?

Bilmeceler [1912/08-3]

5'inci numrolı "Âlem-i Sıbyân" da dercolunmuş (yayımlanmış) nal (na'l) meselesinin halli (çözümü) böyledir:



Doğru cevap gönderenlerin isimleri:

Akçokrak Seyid Hüseyin Musioğlu. Berber İbrahim Aliyef. Seyid Mahmud Barak Seyid Halil oğlu. Hafız Abdurrahman Necmeddinzâde (Bahçesaray).

Mustafa Şükrü H. İlyas Şerif Müslimof (Akmescit)

Osman İbrahimof. Eyüb Sabri Yunusoğlu. Süleyman Abdullah oğlu. Abdülreşid İsmailof. Hasan Hıfzı Ahmedoğlu (Karasu).

M. M. Müftizâde (Gözleve)

Tevfik Ali Kasımof (Alubka)

Battal ve Seyid Halil Ramazanoflar (Korş).

Hüseyin Zeki. Hüseyin Hüsnü ve Muzaffer Nuri (Küçüközön)

Abdulaziz Murad oğlu (Çakurali).

Bahçesaraylı Tevfik Boyacıyef, meseleye aşağıdaki beyitler ile cevap vermiştir:

Şiir [1912/08-3]

Âlem-i Sıbyân okurken evde dün bir şevkle
Gördüm bir nal çizilmiş pek güzel bir şekille

Tapmacaymış çocuklara bunu bilin diyorlar
Tapmaca bilmek çocuklara hünerdir diyorlar
Ben o nalda altı delik olduğun buldum
Cevap için hayli fikr edip yoruldum.
Birkaç kereler o nal şeklini aldım ele
Çok göz gezdirip baktım, cevap bulmadım hele
Son defa dikkatli bakışla bir daha baktım
Bu kere şu müşkil meseleye artık cevap taptım
Şekli üstten iki delik kaldırıp kestim
Meydana gelen üç parçayı da ortalap kestim
Matlub hasıl oldu şimdi girdi ele
Birer delikli altı parça vücuda geldi hele
Şu cevabım doğru ise ismimi Âlem-i Sıbyân'da görürüm.
Şevki artırarak kendimi ilm-i irfanda görürüm.

Bilmeceler [1912/09-4]

5 numrolu "Âlem-i Sıbyân"daki nal meselesine doğru cevap gönderdiler:
Mahmud Rafikef Alkarlı (Orenburg Medrese-i Hüsniye).
Fahreddin Hiyaliyef (Mamat)
Ebû Talib bin Abdülaziz Efendi. Seyid Muhammed bin Murtaza Efendi (Köstel)
Hüseyin bin Selim Yenisalalı (Bahçesaray Han Müderrisi).

İhtar [1912/09-4]

7'nci numrodaki rakam meselesine gelen cevaplar ileri hafta dercolunacaktır [yayımlanacaktır].

Bilmeceler [1912/10-3]

7'inci numrodaki hesap meselenin halli [çözümü]:

8	1	6
3	5	7
4	9	2

Ortada 5 rakamı bulunduğu hâlde bunu 8 türlü daha yapmak mümkündür. Bunun 8 türlüsü Tevfik Boyacıyef (Bahçesaraylı) tarafından gönderildi.

Her taraftan 15 çıkmak üzere doğru halledenler bunlardır:

Abbas Şeyhzade Akmescitli. Yakup Necati Musannifzade. Muhammed bin Seyid Ali Meshurlı (Zincirli Medreseden). Muhammed Fahri Şehzade Azizli. Seyid Ömer Kurt Monla (Bahçesaraylı) Hüseyin bin Selim Yeni Salih (Han Medresesinden).

Saim Sıdkı. İzzetullah bin Ataullah. Veli bin Rahim. Abdulkerim bin Tüler. Alim bin Sadık. Aziz bin Şerif. Hafız bin Şahin Giray. Zekeriya bin Abdülaziz. Mürşide binti Arif. Hanife binti Abdullah. Süleyman Osmanof Bahçesaraylı. İbrahim bin Abdulkayyum. İsmail Sadık Namazof. Meynas Mikrodiçyan Barfaci oğlu. Afife binti Abdunnasir. Timurlenk Muhammedof. Hüseyin Remzi bin Abdullah Efendi. Seyid Yakup Çelebi bin Seyid Muhammed Çelebi. İlyas Şerif Müslimof. İsmail bin Muhammed (Akmescit).

Bilal Fahri bin Seyid Abdullah Kentugay. Mustafa Ahmed oğlu Kalafatof. Hüseyin Hıfzı Ahmed oğlu (Karasu).

Muhtar bin İsmail. Osman bin Zekeriya Mazinof. Muhammed Osman Zade Bilal bin Tohtar Ali. Tevfik bin Ahtam. Ahmed bin Halil Gökmenzade. Muhtar Ahmed İsmedlayef. Tevfik bin Ali Kasımof (Alubka).

Seyid Muhammed bin Murtaza. Ebû Talip Abdülaziz (Köstel).

Bilal Rıfkı. Zihniye binti Hacı Hüseyin. Şekura binti Süleyman Efendi. Hamide binti Süleyman (Gözleve).

Toktar Ali Abbas (Meshur).

Settar Nuri. İzzetullah Kamran. Alimcan Zihni. Hüseyin Şükrü (Büyük Begöyköy).

Hüseyin Zeki Hatib Zade. Abbas Hali Tohtar Vehbi. Cebbar Şükri (Küçüközön).

Hüseyin Hayri (Şeyh Menaf) İlyas Zihni. Nizameddin Abdulvahab Çelebi (Best Küfe Uyezdi [ilçesi]). Hüsni bin Hüseyin Efendi (Eski Ehli). Fahreddin Hıyaliyef (Mamat).

Hatice Hanım. Osman Murtaza. Osman Hacı oğlu. Fahreddin Siracof. İbrahim Seyid Abdullah. Serur Reisof (Dereköy Mektebi).

Cabbar Fehmi (Otuz)

Leyla Hanım binti Hatib Seyid Ömer Efendi (Saraylı Hiyat).

Abdurreşid Şeyhzade (Şeyhköy).

[1912/10-4]

Seyid Muhammed bin Seyid Osman (Akmescit). Trabzonlu MMM (Gözleve).

Bu meseleye dair biraz noksan ile cevap yazanlar:

Bayram Ali bin Bilal. Derviş Ayarcinski. Haydar Efendi Zade (Nuha). İzzetullah Tançrof (Küfe). Yunus Abdulkadir (Albat). Abdulkerim Baykof (Dunsköy Oblast Veliki Kinez Mektebi).

Bilmeceler [1912/11-3]

7. numrodaki hesap meselesine doğru cevap gönderdiler:

Hokand "Melceü's-Sıbyân" mektebinin 2'inci sınıf talebelerinden - Ekber Can, Mirza Rahmet, Sahib Can, Millî Han, Alim Can efendiler.

Hokand Orta Afgan karyesinde [köyünde] Hüdâynazar Rahman Nazirof.

Orenburg vilayeti "Taşlı" istansesinden [istasyonundan] "Allahberdi" mektebi şâkirdi [öğrencisi] Hamza oğlu Mustafa oğlu İdrisof.

Bahçesaray Zemski İşkola şâkirdi Muhammed Kemalof.

İdareden Cevaplar [1912/11-3]

1) Hilmi Efendi'ye: - "Torgay"yı aldık. Bazı yerleri çocukların anlayacağı Türkçe sözler ile değiştirilip ileride nevbeti [sırası] geldikte dercolunur [yayımlanır].

2) Bahtı karyesinin [köyünün] Bibi Feride binti Bibi Cemile Yusuya hanıma: - o suallerin cevapları bundan evvelki nüshalarda dercolunmuş [yayımlanmış] idi. Aktarıp bakarsanız görürsizler. 4'üncü cevabınız dürüsttür.

3) Dağotuz karyesinde [köyünde] Saadet Mektebi şâkirtlerine [öğrencilerine]: - Gönderilmiş makalenin ibtidâsı [başlangıcı] güzeldir. İlerisi de güzel

olacağı ümitlidir. Ama bir makaleyi bir adam yazıp hem yalnız yazan kişi imza etmelidir. Burada ise 9 imza konulmuş. Makaleyi yazanın kim olduğu belli değil!

4) Karye-i Hacı Atman Said Abdi Mengli Said oğluna: - 7'nci numrodaki suali yahşi [iyi] dikkat ile okumuş olsanız elbette daha başka türlü hallederdiniz. Meselede "her haneye birbirine benzemeyen 1'den 9'a kadar olan rakamları yerleştirmek şart olmuş idi. Siz yalnız 4, 5, 7 ile halletmişsiniz.

Bilmeceler (Cevaplar) [1912/17-2]

12 numrolu "Âlem-i Sıbyân"daki rakamlar üzerine tertib olunmuş bilmecenin halli [çözümü] böyledir:

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Bahçesaray

B a ğ ç e s r a y

17 – Rab

92 – Ay

4832 – Ağaç

3284 – Çırağ

572 396 – Sigara

Doğru Halledenler: [1912/17-3]

T. Boyacıyef (Bahçesaray): Zihniye bint-i Hacı Hasan. İbrahim Ramazan ve Nafi Emir Hasan (Değirmenköy) Hamide bint-i Hasan (Gözleve) Fazıl bin Abdulgaffar Rumiyef (Mamat) Bilal Rıfkı. Abdurrahim bin Hatib Abdulcelil (Hacı Mendi) Dağıstan oblastı Göre Ögrüğü Kasım kent şkolasının şâkirdi Muhammed Hacı Muhammedof Bekir Sıdkı bin Abdulmecid. Nizameddin Abdulvehhab Çelebi. İlyas Zihni bin Hacı Abdulcebbar Efendi (Karye-i Best) Seyyid Tahir Seyyid Ömer Kaya Mirza (Öküsta) Ömer Osman oğlu (Gözleve) Şekure binti Süleyman Efendi (Gözleve Odunpazar Mektebi 4nci sınıf talebesinden). Numan Sırrı Şeyhzade. Abbas Şeyhzade. Yakub Necati Musannifzade, Ömer İbrahim Efendi oğlu. İsmail bin İbrahim Çelebi (Bahçesaray Zincirli Medrese talebesinden) Saim İbrahim (Akmescit) Seyyid Ahmed Hurşid. Haifallah İstarusta. Azim Toktar Gazi. Seyyid Muhammed Kutbeddin (Karye-i Kavuş Mekteb-i Terakki talebesinden) Müftizade Mustafa ibni Muhammed Efendi (Gözleve) Muhammed

Kemalof (Bahçesaray Zemski İşkola). Abdulaziz Fikri bin Abdulkerim celis (Komacı Mektebi).

Kısmen Halledenler: [1912/17-3]

İsmail bin Hafız Halim. Bekir Habibullah Sadullahyof. Ahmed bin Halil Gökmenzade. Muhammed Osman Kanarof. Tevfik Ahtim İsmedlayof. Tohtar bin İsmail. Osman bin Zekeriya Mazinof (Alubka)

***

5nci numrodaki nal meselesiyle 7nci numrodaki rakam meselesine Semir vilayetinden İbrahim bin İsmail Hasanzade'den ve yine 7nci numrodaki meseleye karye-i Küp Takl Mektebinde Bedreddin Akdemoğlundan doğru cevaplar geldi.

Bilmece [1912/17-3]

1) Bir ak boçkada [varilde] iki türlü içki var, bu nedir?
2) Kanatları silkinir ama uçamaz. Bu nedir?
3) Bir ağacın budağına bir karga konmuş. Kargayı kovmayıp hem ürkütmeyip şu budağı kesmek için ne yapmak gerektir?
(Cevap yazmak için sualleri yahşi [iyi] mülahaza ile okumak gerektir.)

Bilmeceler: Hesap Meselesi [1912/17-3]

Kalpakçı bir usta 300 arşın çuha (sukna) alıp bundan her gün birer arşın keserek şapka dikmeye karar verdi. Ve verdiği karar üzere her gün birer arşın keserek çuhayı bitirdi. Bu hâlde kalpakçı usta çuhayı kaç gün kesmiştir?

Doğru cevap veren çocukların ismi gazetede dercolunacaktır. [yayımlanacaktır]

Bilmeceler [1912/22-4]

Muallim [öğretmen] şâkirde [öğrenciye] bir darb meselesi [sorusu] vermiş idi. şâkirt meseleyi tahta üzerinde yaptı çıkardı. Sonra şâkirtler [öğrenciler] teneffüse çıktıları vakit arkadaşlarından birisi yazı tahtasındaki meseleyi [soruyu] eliyle sildi. Bazı yerleri bozulup bazı rakamları kaldı. Mesele şu şekilde kalmış idi:

.. ... .
.. .. .

_____
. 5. 6 4. .
1 9 3 2 3 3 .
. 2.. 5 6 .
. 7. 7.. .
... 8. 8 .

_____
.. ..
Noktalar ile gösterilen bozulmuş rakamların yeridir. Bu hesapta bozulan rakamlar hangileridir?

İdareden İhtar [1912/22-4]

Geçen 17 ve 19 numrolardaki bilmecelere gelen cevaplar gelecek numroda dercolunurlar [yayımlanırlar].

Bilmeceler [1912/23-3]

19'uncu numrodaki suallerin cevapları böyledir:

1) Bir ak miçkede [fiçıda] iki türlü içki: "yumurta".
2) Kanatları silkinir ama uçamaz: "yel değirmeni".
3) Ağacın budağına konmuş kargayı kovmayıp hem ürkütmeyip şu budağı kesmek için: "karganın kendi kendine uçup gittiğini beklemek lazımdır".

Bunlardan 12'inciye doğru cevap gönderenler:

T. Boyacıyef (Bahçesaray), Bekir Sıdkı ve Nizameddin (Best), Sayman Osmanof (Akmescit), Ali Rıza Ahmedoğlu (Karasu), Osman Mazinof, Muhtar İsmedlayef, Muhammed Bin Osman Namazof, Tevfik Fikret Kasimof, Bekir Nemladiyef, Tevfik İsmedlayef, Ahmed Kökmenzade (Alubka) Baktlı Şerife (Karye-i Şıgım), Ayşe Nasıriye (Tambuf gubernası, Karye-i Vereki), İsmail Namazof (Akmescit).

1. ve 2.'ye doğru cevap gönderenler: Numan Şehzade, Mertede Nigultava (Tambuf, Vereki), Şeyhzarif Monlaoğlu (şiir ile cevap verdi) (Menzile uyezdi [ilçesi], Yukarı Değirmen avulu [köyü]), İsmail Zabyalof ve Yahya Nafiz (Medrese-i Zincirli).

3'üncü suale doğru cevap gönderen bulunmadı.

Bilmeceler [1912/39-4]

Geçen 22 numrolu "Âlem-i Sıbyân"da bir hesap meselesi dercolunmuş idi [yayımlanmıştı]. Fakat o vakit imtihanlar üstü olmak münasebetiyle olmalıdır ki buna hiç bir cevap gönderen olmadı. Şimdi tekrar ediyoruz. Mesele budur:

Muallim [öğretmen] efendi şâkirde [öğrenciye] bir darb meselesi [sorusu] verdi. şâkirt [öğrenci] meseleyi yazı tahtası üzerinde yaptı çıkardı. Sonra şâkirtler [öğrenciler] teneffüse çıktıları vakit arkadaşlarından birisi yazı tahtasındaki meseleyi eliyle sildi. Rakamların bazısı bozulup bazısı şu şekilde kaldı:

.. ... .
.. .. .

_____

. 5. 6 4. .
1 9 3 2 3 3 .
. 2.. 5 6 .
. 7. 7.. .
... 8. 8 .

_____

.. ..

Bozulmuş rakamların yeri noktalar ile setredildi [gizlendi].

Bu hesapta bozulan hangi rakamlardır?

Doğru cevap gönderenlerin ismi "Âlem-i Sıbyân"da dercolunur [yayımlanır].

Özel Adlar Dizini

"Makun" Nehri, 172
A. Ulvi, 61, 74, 75, 97, 99, 139, 147, 345, 357
Abbasi, 215
Abbasiler, 119
Abdulaziz Efendi Mektebi, 132
Abdulhak bin Til Muhammed El-Tumâni, 130
Abdullah Zühdi, 79, 89, 97, 233, 347
Abdurrahim Didimof, 503
Adem (a.s.), 237
Afgan, 94, 521
Afrika, 81, 111, 215, 219, 233, 259, 260, 264, 266, 267, 272, 303, 337
Afrikalı, 237
Ahmed er-Rıfâi, 384
Ahmed Mirza, 84, 309, 469
Ak İdil, 164
Akçokraklı Osman Efendi, 72, 137
Akdeniz, 276
Akmescit, 13, 17, 24, 26, 27, 28, 30, 62, 94, 97, 98, 101, 128, 131, 132, 155, 157, 158, 494, 496, 501, 502, 508, 509, 511, 512, 516, 518, 520, 521, 522, 524
Akmescitli, 493, 516, 520
Aksay, 14, 98, 503
Aksu, 111, 250
Akşehir, 340, 342
Albany, 322
Albat, 94, 521
Aleksi Nikolayeviç, 66, 84, 310
Âlem-i Nisvan, 32, 33, 48, 56, 57, 70, 112, 509
Âlem-i Nisvân, 28, 70, 132
Âlem-i Sıbyân, 1, 3, 4, 13, 16, 17, 18, 28, 32, 33, 48, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 103, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 284, 336, 455, 473, 474, 479, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 500, 502, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 512, 514, 515, 516, 518, 519, 522, 525
Ali Ulvi, 86, 89, 106, 377, 378
Allahabad, 290
Allame-i Şirâzi, 294
Almaata, 116, 129
Alp Dağları, 273
Altun Ordu, 326
Alubka, 94, 518, 520, 523, 524
Aluşta mektebi, 69, 131
Amerika, 6, 7, 16, 34, 59, 80, 81, 98, 101, 123, 225, 246, 251, 259, 261, 267, 273, 275, 276, 277, 279, 313, 318, 319, 320, 321, 322, 327, 415, 420, 438, 443, 451, 453, 454, 456, 469, 483, 495
Amerikalı, 80, 85, 120, 248, 322, 327, 331, 445, 455, 495
Anadolu, 24, 90, 94, 111, 298, 397, 438
Ankara, 19, 49, 87, 296
Arabî, 38, 39, 117, 219, 220, 307, 309, 350, 397, 436, 443, 484
Arabistan, 81, 261, 420

Arap, 27, 31, 47, 58, 61, 90, 117, 211, 304, 397
Araplar, 213
Argentina, 420
Arif Zade A. Hilmi, 76, 186
Arnavut, 256, 418
Arran, 301
Artemid, 439
Astrahan, 21, 276
Asupşeçof, 501
Asuriler, 217
Asurîler, 220
Asya, 32, 215, 259, 262, 298, 400, 443
Asyalı, 237
Avenariyus, 77, 189, 191
Avrupa, 23, 30, 33, 34, 52, 81, 119, 120, 123, 214, 215, 219, 220, 223, 233, 240, 247, 251, 255, 258, 259, 260, 262, 273, 276, 296, 302, 303, 307, 309, 311, 312, 313, 322, 325, 326, 328, 401, 409, 418, 420, 443, 446, 451, 457, 496
Avrupalı, 84, 120, 143, 237, 265, 266, 267, 268, 270, 455, 495
Avustralya, 80, 81, 260
Avusturalya, 248, 259, 266, 267, 272
Ayanlug, 295
Ayşe Nasıriye, 524
Azerbaycan, 47, 50, 54, 64, 116, 301, 304, 473, 504
Aziz Nesefî, 83, 294
Babil, 218, 438
Babilistan, 216
Baçin, 81, 116, 249, 251
Bağdat, 213, 214, 215, 301, 306, 308, 331
Bahçesaray, 13, 16, 21, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 40, 42, 49, 56, 57, 58, 60, 61, 69, 89, 94, 102, 106, 126, 128, 130, 133, 135, 156, 158, 177, 179, 379, 476, 491, 492, 493, 510, 511, 512, 513, 516, 518, 519, 521, 522, 524
Bahçesaray Hüseyin Efendi Mektebi, 128
Bahçesaray Zemski İşkola, 523
Bahçesaraylı, 476, 518, 520
Bahreyn, 300
Bahr-ı Ahmer, 217
Bahr-ı Sefid, 217
Bahr-i Muhit Atlası, 233
Bakü, 17, 33, 50, 55, 59, 64, 70, 88, 94, 98, 132, 304, 378, 470, 473, 475, 511
Balkan, 48, 54, 254
Barclay de Tolli, 328
Baron Karl Drais, 446
Basra, 213, 299
Başkırd, 164, 166
Batlamyus, 439
Bedevi, 259
Belçika, 76, 152, 415
Belgrad, 254, 255, 257
Benî İsrail, 217
Benî İsrail devleti, 217
Benî İsrailî, 217
Benî Tolun" camii, 214
Berber, 303, 518
Berkete, 134
Berson, 445
Best, 94, 520, 522, 524
Betâlese, 218
Bin Bir Gece, 260
Birinci Nikolay, 310
Birmingham, 253
Biskre, 303

Boğdo Han, 249
Bosna, 255
Boyacıyeva, 513
Budi, 249
Buhara, 7, 14, 17, 45, 66, 83, 98, 214, 293, 294, 296, 298, 507
Buhara Hanlığı, 45, 293
Buharalı Tahir Bey, 98, 508
Buhtunnasır-ı sani, 218
Bulgarlar, 255
Buyudiç, 256
Büyük Begöyköy, 94, 520
Büyük Britanya, 251
Büyük İskender, 218
Büyük Karlo, 214
Büyükunlar, 94, 509
C. Muinof, 88, 105, 372, 373
Cabonlular, 232
Cambridge, 253
Cami-i Emeviyye, 214
Cami-i Ömer, 214
Camiyeti, 509
Carmay Kayacık, 492
Cârullah, 295
Cevat, 90, 348
Cezayir, 301, 302, 303
Chicago, 277, 457
Cihangir Keyhüsrev, 218
Cürhum, 216
Çakurali, 94, 518
Çermişanlı, 516
Çifütkale, 177
Çilek karyesi, 129
Çili, 420
Çin, 6, 65, 80, 81, 82, 84, 97, 99, 104, 111, 116, 249, 250, 251, 283, 298, 404, 418, 476, 477
Çingene, 255
Dağıstan, 134, 522
Davulcar, 94, 133, 512, 513
Değirmenköy, 94, 505, 512, 522
Delhi Kütüphanesi, 214
Derbend, 473
Dereköy Mektebi, 521
Dermend, 88, 108, 382
Derviş Himmet, 356
Dilâra Bikeç, 177, 178
Dirbişuva, 512
Diyarbekir, 301, 397
Drina, 256
Dungan, 284
Dunsköy Oblast Veliki Kinez Mektebi, 521
Duvin, 301
E. M. Markof, 210
Ebu Bekir Râzî, 214
Ebu Hafs Ömer Bin İshak İbni Ahmed el-Gaznevî, 84, 99, 296
Ebû'l Fidâ, 214
Ebu'l-Kâsım Muhammed Bin Ömer El-Zemahşerî, 295
Ebulleys-i Semerkandî, 84, 99, 295
Efes, 438
Elbeyza, 214
Elhamra, 214
Emir Timur, 116, 298
Endülüs, 120, 215, 302, 495
Epiktes, 384
Ermeni, 116, 237, 470
Esken, 251
Eski Ehli, 94, 520
Eski Mısır, 281
Eyfel Kulesi, 438
Fahreddin Luristanî, 308
Fahrüddin Irâkî, 294
Farâbi, 214
Farisi, 116, 146, 237
Farsça, 18, 38, 48, 60, 74, 77, 83, 87, 113, 305

Fas, 303
Feyziye Mektebi, 502, 509
Fırat, 216, 217, 418
Filistin, 78, 215, 216, 218
Fin, 116, 237
Finler, 281
Fontange, 500
Frankfurt Gazetesi, 442
Franklin, 275, 312
Fransa, 109, 143, 214, 275, 322, 327, 329, 330, 402, 420, 442, 443, 445, 456, 464, 469, 473, 513
Fransalı, 237
Fransızca, 110, 177, 455
Fransızlar, 34, 237, 329, 330, 444
Frenkler, 232, 302
Fulton, 8, 85, 100, 322, 323
Galiçya, 453
Gaspirinski, 512
Gaviçviç, 256
Gayret Mektebi, 505, 512
Germanya, 118, 233, 236, 273, 308, 312, 402, 420, 451, 456, 469
Germanyalı, 237, 471
Gırnata, 214, 303
Gökçay, 94, 511
Göre Ögrüğü, 522
Gözleve, 24, 94, 176, 505, 509, 512, 513, 518, 520, 521, 522
Green Park, 253
Gulca, 111, 250
Gulça, 7, 60, 80, 82, 116, 283, 284
Gutenberg, 8, 85, 107, 326, 327
Gülce, 17, 82, 104, 116, 283
Gülistan, 77, 108, 211
Gümbez, 508
Gürgen, 295
Gürgenç, 298
Habibullah Kerem, 88, 381
Hâce-i Sıbyân, 30, 135
Hacı Bilal Efendi, 128
Hacı Demir Sultan Efendi, 503
Hacı Mendi, 522
Hadîce, 225
Hadikatü'l-Maarif, 504
Hafız Ömer, 61, 62, 64, 74, 75, 88, 98, 102, 103, 105, 107, 108, 139, 148, 363, 364, 365, 371, 381, 382
Hafız Ömer Efendi, 61, 62, 74, 75, 98, 139, 148
Hâfızüddin Ebû'l Berekât Abdullah Bin Ahmed Bin Mahmud En-Nesefî, 296
Hafiz Ömer Efendi, 142
Halep, 302, 397
Harcird Cam, 308
Harezm, 295
Harun, 75, 150, 151, 152, 214, 217
Harun el-Reşid, 150, 151
Harun Reşid, 75, 214
Hasan Basri, 300
Hasan Hayri Efendi, 69, 131
Hazreti Davud, 217
Hazreti İbrahim, 216
Hazreti İshak, 216
Hazreti İsmail, 216
Hazreti Musa, 217
Hazret-i Osman, 7, 84, 213, 299
Hazret-i Ömer, 299
Hazreti Süleyman, 217
Hazreti Yakup, 216
Hazreti Yusuf, 216
Hazreti Yuşa, 217
Herat, 309
Herod, 218
Herodot, 282
Hersek, 255
Hırvat, 255

Hicaz, 216, 300
Himalaya, 445
Hind, 77, 106, 202, 249, 296, 298, 413
Hindistan, 29, 44, 45, 214, 249, 290, 298, 400, 445
Hint, 51, 215, 217, 298
Hisafyurt, 503
Hokand, 94, 521
Hollanda, 426, 457
Horasan, 49, 305, 308
Hosanton, 84, 309
Hristiyan, 51, 119, 219, 238, 303
Hulefâ-yı Abbasiye, 219
Hüseyin Cavid, 86, 88, 107, 379
Hyde Park, 253
İbn Haldun, 7, 84, 302, 303
İbn Sînâ, 7, 84, 296, 297, 298
İbn-i Battuta, 214
İbn-i Haldun, 214
İbn-i Rüşd, 214
İbn-i Sinâ, 214
İbrani, 78, 216, 219, 220
İbrâniler, 6, 218
İdil, 32, 40, 42, 45, 55, 116, 162, 163, 164
İkinci Aleksandıra, 310
İkinci Nikolay, 310
İmam Ebû Mansur Maturidî, 296
İmam Ebû Yusuf, 151
İmam Gazali, 8, 84, 106, 305, 306, 307
İmam-ı Azam, 151, 152
İngiliz, 13, 101, 124, 239, 264, 283, 290, 305, 330, 442, 457, 473
İngiltere, 91, 99, 109, 124, 233, 239, 251, 253, 289, 330, 402, 415, 420, 442, 448, 454, 456, 464, 470
Irak, 214, 299, 301, 308
İran, 12, 22, 31, 48, 84, 98, 215, 308, 309, 396, 469, 476
İranlı, 237
İsa Hafs Ömer En-Nesefî, 296
İsfahan, 214
Islav, 256
İsmail Gaspıralı, 3, 16, 17, 25, 26, 30, 31, 32, 35, 36, 43, 67, 70, 71, 72, 137
İsmail Gaspırinski, 507
İsmail Gaspirinski, 95, 493
İsmail Namazof, 514, 524
İsmail Zabyalof, 524
İspanya, 120, 215, 220, 233, 303, 402, 495
İspanyolca, 220, 384
İsrail, 217, 218
İsrailî, 220
İstefan Nemanya, 256
İsveç, 305
İzmir, 397, 438
Japon, 82, 273
Japonya, 49, 80, 82, 123, 225, 418
Japonyalı, 237
John Brown, 98, 469
Kaçmaz, 468
Kafasıköstek, 503
Kafkas, 55, 492, 500, 508
Kafkasya, 22, 32, 41, 69, 304, 396, 420, 443
Kafkaz, 67, 113, 129, 473, 491, 492, 494, 500
Kahire, 29, 61, 213, 214, 283, 438
Kama Nehri, 475
Kanton, 251
Kara Yorgi, 257
Karadağ, 255
Karadeniz, 21, 22, 173, 216
Karaguyaç, 255
Karahisar, 397

Karasu, 94, 509, 514, 518, 520, 524
Karasubazar, 94, 513
Karatöbe, 501
Kargalı, 139
Karye-i Kürbek Mektebi, 128
Karye-i Vereki, 524
Kasr-ı Arakan, 294
Kastilya, 303
Kaşgar, 47, 111, 250, 298
Katolik, 116, 249, 256, 495
Kavuş, 94, 513, 522
Kazak, 56, 114, 115, 507
Kazan, 13, 17, 21, 25, 33, 37, 45, 46, 47, 49, 50, 55, 59, 89, 100, 105, 112, 115, 116, 117, 162, 163, 164, 413, 414, 475
Kazanca, 89, 97, 116, 346
Keldani, 216
Keldâniler, 220
Kelt, 256
Kendre, 255
Kensington Gardens, 253
Kırgızlar, 129, 281, 289
Kırım, 3, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 41, 45, 47, 48, 49, 50, 56, 57, 59, 61, 67, 69, 90, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 113, 119, 129, 177, 178, 179, 258, 336, 363, 396, 397, 411, 418, 448, 508, 511
Kırım Giray Han, 177
Kıtay, 6, 13, 65, 77, 81, 97, 99, 107, 108, 206, 207, 208, 249, 277, 283, 284, 309, 404, 418, 476
Kızıldeniz, 217, 413
Kirvan, 213, 214
Kitâb-ı Mukaddes, 215
Klara Burunis, 84, 309
Kola Sladkov, 94, 500
Komacı Mektebi, 523
Konfüçi, 249
Konfütsi, 288
Korsika, 329
Korş, 94, 518
Kovin, 255
Kovuş, 139
Köstel, 94, 509, 519, 520
Köstel Mektebi, 509
Kral Gyorgy, 470
Krılof, 9, 88, 90, 98, 348, 349, 353, 354, 372
Kudüs, 78, 214, 215, 218, 219, 302
Kufe, 213
Kulibin, 8, 85, 105, 323, 324, 325
Kumuklar, 503
Kur'ân-ı Kerîm, 213
Kurtuba, 214
Kutuzof, 328
Küçüközen, 509
Küçüközön, 94, 494, 502, 512, 518, 520
Küfe, 94, 299, 520, 521
Kürbek, 13, 103, 128, 474
Küre nehri, 290
La Fonten, 88, 349
Lamartine, 384
Lapdenburg, 395
Ley Hon Çang, 277
Liyauyan, 289
Lomonosof, 8, 62, 84, 99, 103, 311, 312, 313
London, 6, 7, 65, 81, 83, 100, 101, 251, 252, 253, 277, 290, 291, 442, 470, 471
M. Rıfat, 88, 102, 364
Macaristan, 22, 255, 420
Madam Küri, 469
Magol, 249

Mağolistan, 250
Maksudof, 89, 129, 133, 357
Mamat, 94, 519, 520, 522
Manchester, 253
Mançur, 249, 284
Mangolya, 250
Manisa, 397
Mecusîlik, 249
Medine, 299
Medrese-i Osmaniye, 139
Medrese-i Zincirli, 524
Mehmed Emin, 55, 61, 74, 101, 103, 104, 358, 361, 365, 368, 370, 371
Mehmediye Gaffaroğlu, 130
Mehmet Emin, 49, 86, 87, 88, 103, 139, 366, 367, 369
Mehmet Emin Bey, 139
Mekke, 224, 295, 299
Mekteb-i Savtiye, 508
Mekteb-i Sıbyân, 497
Mekteb-i Süleymaniye, 501
Mektebü'n-Necat, 501
Memâlik-i Osmaniye, 219
Menzile uyezdi, 524
Meshur, 94, 520
Mevlana Câmî, 8, 84, 307, 308, 309
Mevlana Cemaleddin Ebû Abdullah Belhi, 295
Mevlana Kaşgay-i Sebzevari, 99, 295
Mevlana Şeyh Ali Es-Semerkandî, 84, 99, 296
Mevlana Şeyh Sadreddin Konevî, 83, 294
Mevlana Şeyh Şehabeddin, 84, 99, 295
Mısırlılar, 281, 458
Midaskes, 251
Miliçviç, 256
Miloş Obrenoviç, 257
Mir Alimcan Han, 7, 66, 83, 98, 293
Mirza Fethali Ahundof, 8, 84, 103, 304, 305
Misya, 256
Moğol, 215, 294
Moğollar, 215
Mon Blanc, 443
Moskova, 21, 22, 26, 56, 77, 99, 185, 311, 312, 324, 326, 328, 329, 459, 470, 471, 474
Muaviye, 299
Müeyyidüddîn Cündî, 294
Müstak, 501
Nalçik, 134
Napolyon, 8, 85, 91, 107, 298, 328, 329, 330, 384
Napolyon Bonapart, 8, 85, 107, 298, 328, 330
Naslednik Sesareviç veliki Kinez Aleksi Nikolayeviç, 310
Nasreddin, 8, 9, 55, 86, 101, 340, 342, 485
Nemanyan, 257
Nemse, 305, 324, 327, 337, 451, 453, 458
Nemsece, 177
Nemseler, 236
Newyork, 322, 454
Nieuwe Tigdingen, 442
Nijniy Novgorod, 28, 472
Nijniy Novgrod, 323
Nikolayefski Askeri Mektebi, 293
Niş, 255, 258
Nizamiye Medresesi, 214
Nogay, 21, 114, 506
Nuh bin Nasır Samani, 297

Nuha, 5, 13, 14, 59, 74, 94, 96, 97, 98, 142, 304, 495, 498, 502, 503, 504, 521
Numan Şehzade, 524
O. A., 62, 72, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 85, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 155, 156, 158, 161, 164, 167, 172, 177, 179, 189, 191, 193, 201, 208, 233, 235, 240, 242, 243, 264, 266, 277, 280, 281, 307, 313, 315, 318, 319, 321, 326, 335, 354, 439
O. Akçokraklı, 80, 89, 248, 283, 349, 355
Odesa, 12, 26, 100, 471
Odunpazar, 522
Oksford, 253
Olimpiya, 439
Or, 69, 128, 130, 134, 501, 503
Or uyezdi, 69, 128, 130, 503
Orenburg, 55, 56, 62, 94, 236, 472, 519, 521
Orenburglu Rızaeddin bin Fahreddin, 307
Oryol, 326
Osman Efendi Akçokraklı, 73, 140
Osmanlı, 3, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 33, 44, 47, 48, 53, 54, 57, 59, 86, 88, 111, 112, 113, 215, 255, 298, 308, 329, 464
Osmanlılar, 22, 24, 215, 257
Otuz, 94, 521
Öküsta, 522
Özenbaş, 336
Özenbaşlı, 8, 85, 102, 336, 510, 513
Palakça, 177
Palaklar, 281
Parij, 273, 322, 326, 446, 448, 471, 473
Pekin, 116, 251, 277, 442
Perkop Curtçun, 497
Peterburg, 102, 103, 125, 252, 257, 276, 280, 293, 305, 312, 324, 325, 326, 454, 470, 471, 474
Petersburg, 55, 61, 82, 94, 311, 475, 500
Petro (Velikiy Pyotr), 116, 143
Philadelphia, 457
Pirvet, 255
Pişpek uyezdi, 129
Plasiç, 256
Polak, 116, 237
Port Arthur, 289
Port Guron, 313, 318
Portekiz, 233
Portogalya, 233
Primrose Hill, 253
Profesör Ligafet, 486
Protestan, 116, 249, 256
Prusya, 395
Puşkin, 91, 305, 384
Rahbaem, 217
Regent's Park, 253
Robinson, 165, 260, 475
Rodos, 439
Rokifeller, 8, 85, 330, 331, 332
Romalılar, 256
Roman, 255
Rovalya, 291
Rusça, 18, 26, 27, 28, 32, 36, 38, 44, 46, 48, 54, 58, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 113, 115, 117, 118, 174, 176, 189, 191, 304, 305, 319, 322, 397, 398, 403, 413, 429, 476, 516
Rusya, 7, 8, 16, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 50,

52, 53, 56, 59, 62, 65, 66, 67, 69, 80, 82, 84, 100, 104, 109, 113, 114, 115, 116, 119, 129, 131, 143, 219, 224, 236, 237, 238, 249, 250, 257, 258, 276, 280, 281, 283, 284, 307, 310, 311, 312, 313, 325, 326, 328, 329, 330, 336, 402, 406, 415, 419, 420, 443, 464, 468, 471, 473, 475, 476, 513
Rusyalı, 237, 284, 476
Sabri Cemil, 88, 106, 376
Sadi, 68, 88, 98, 99, 100, 131, 353
Sahra-yı Tih, 217
Saîdüddin Fergânî, 294
Saint Helena, 330
Saint Paul, 253
Salaçık, 30, 177
Saltikof, 329
Saraylı Hiyat, 521
Sava, 255
Selahaddin, 84, 301
Selahattin Eyyubi, 7, 84, 101, 300
Selanik, 86, 255
Semerkand, 293, 499
Semerkant, 56, 298, 299
Semireçki, 117, 468
Sering, 445
Serkisopol, 130
Setya, 251
Seyfü'l-Mülük, 260
Seyyâh Perlin, 264
Seyyid Muhammed Özenbaşlı, 131
Sıfyan Müezzin İsmail Çelebi oğlu, 132
Sırbistan, 7, 80, 81, 101, 254, 255, 256
Sırbiya, 254, 255, 256
Sırlı Çeşme Mektebi, 492
Sırp, 255, 256
Sırpça, 256
Sibirya, 49, 81, 224, 236, 249, 250, 263, 267, 452, 515
Silifkiler, 218
Sin, 116, 249
Sitte, 302
Siyam, 76, 172
Sorigof, 89, 373
Strazburg, 395
Sudak, 128
Sultan Mesud Selçuki, 301
Sultan Murathan, 257
Suriye, 303, 397
Süryâniler, 220
Şah Timur, 7, 65, 84, 100, 298, 299
Şah-ı Nakşîbend, 83, 294
Şam, 211, 214, 300, 306, 328
Şanhay, 251
Şaul, 217
Şeha Nakib, 78, 232
Şehrisebz, 298
Şeki, 110, 304, 502, 504
Şemseddin-i Eygî, 294
Şemu'il, 217
Şeyh Menaf, 94, 520
Şeyh Mesud Buhârî, 83, 294
Şeyh Necmüddin Kübrâ, 294
Şeyhköy, 94, 521
Şıgım, 69, 94, 128, 134, 497, 501, 503, 516, 524
T. Boyacıyef, 139, 522, 524
Talut, 217
Tambuf, 94, 131, 509, 524
Tambufka, 452
Tanzin, 251
Taraktaş Mektebi, 128
Tarançi, 284
Tarançi Türkleri, 284
Taşkent, 47, 50, 56, 89, 114, 133, 252, 506

Tatar, 3, 16, 18, 24, 25, 33, 37, 38, 41, 48, 61, 89, 111, 113, 114, 116, 128, 249, 307, 456, 475, 476
Tatarski Şkolası, 494
Tavak, 505, 514
Tavak Mektebi, 505
Tedrisat-ı İbtidaiye, 61, 74, 139
Tedrisat-ı İbtidâiye, 90, 348
Tedrisât-ı İbtidaiye, 62, 63, 75, 148
Teraski Oblast, 134
Tercüman, 4, 6, 16, 17, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 40, 42, 47, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 69, 72, 79, 96, 97, 102, 103, 105, 112, 126, 129, 132, 137, 232, 443, 496
Tesalya, 257
Tevfik Boyacıyef, 88, 105, 374, 516, 518, 520
Tevfik Fikret, 86, 87, 101, 360, 361, 524
Tevrat, 220
Thames, 251
Tibet, 249, 443
Tiflis, 17, 27, 49, 54, 290, 304, 491, 492
Tikrit, 301
Tilimsân, 302
Timurlenk, 7, 65, 84, 100, 298, 303, 520
Togaycu karyesi, 130
Tokmak, 14, 59, 98, 508
Tolstoy, 91, 384
Tomas Edison, 8, 85, 100, 313, 315, 318, 319
Trablus, 473, 475
Trakya, 256
Traski, 502
Travisk, 69, 130
Troyski, 514
Tuna, 21, 54, 255
Tunus, 213, 302, 303
Turganof, 8, 85, 106, 184, 326
Turviski, 498
Türk, 1, 3, 16, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 44, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 59, 61, 67, 68, 70, 83, 86, 87, 89, 90, 94, 95, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 119, 237, 238, 249, 298, 307, 355, 366, 455, 456, 503
Türkçe, 3, 9, 16, 18, 19, 25, 27, 31, 32, 37, 38, 39, 47, 48, 50, 53, 54, 56, 60, 67, 86, 87, 89, 90, 94, 97, 99, 111, 112, 115, 116, 118, 119, 133, 304, 305, 350, 355, 400, 443, 521
Türkistan, 7, 30, 32, 33, 56, 59, 67, 69, 81, 82, 83, 99, 104, 113, 129, 249, 250, 261, 283, 294, 295, 296, 308
Türkistanlı, 83, 237, 281, 308
Ufa, 17, 46, 89, 104, 134, 164, 368, 369
Uhud, 299
Umman, 260, 300
Ural, 5, 32, 40, 45, 62, 76, 103, 114, 164, 165, 407, 501, 507
Urumçi, 111, 250
Üçüncü Aleksandır, 310
Üsküp, 255
Vanya Poturjebiski, 290
Varşova, 177, 291
Vatan Mektebi, 97, 98, 110, 119, 496, 502, 503, 504
Verni, 116, 129
Viladan Korkviç, 256
Volga, 22, 27, 116, 162
Vovok Karaçiç, 256

Westminster, 18, 253
Wright, 8, 18, 85, 107, 327
Y. N. Bayburtlu, 375
Yahudice, 220
Yahudiler, 125, 218, 219, 220, 475
Yahya Naci Bayburtlu, 88, 375
Yahya Nafiz, 524
Yakut, 263
Yakutlar, 81, 263
Yalıboyu, 155, 156
Yalta, 155, 156, 157, 158, 363, 493, 494
Yamyamlar, 260
Yapon, 7, 82, 108, 273, 284, 285, 287, 289, 453, 457
Yarım, 94, 197, 392, 512
Yavuz Sultan Selim Han, 215
Yediler, 79, 89, 97, 233, 347
Yedisu, 14, 59, 69, 98, 117, 130, 468, 508
Yehud, 6, 77, 78, 100, 215, 217, 218
Yehuda, 217
Yekaterina, 324, 325, 466
Yekaterinoslaf, 237, 402, 415
Yemen, 217, 300
Yukarı Değirmen avulu, 524
Yunan, 20, 257, 282, 306, 312
Yurdakul, 49, 86, 87, 88, 358, 365, 366
Z. Beşiri, 89, 97, 346
Zaysan, 94, 95, 517
Zemahşer, 295
Zemahşeri, 484
Zemski Şkola, 513
Zeynep Boyacıyeva, 88, 101, 363, 511
Zincirli Medrese, 26, 61, 74, 77, 99, 133, 139, 146, 202, 493, 502, 509, 512, 522
Zoyan, 256

Tatar Türkçesi Sözcük Dizini

A

açkıç: anahtar [8], 112, 117, 152, 192, 515, 516

açuvlan-: sinirlenmek [7], 18, 209, 210, 288, 340

açuvlu: sinirli [1], 172

adaşma: göz yanılsaması [6], 10, 66, 92, 103, 398

adaştır-: karıştırmak, yanılmak [1], 339

afiser: subay **[1],** 468

aftomobil: otomobil [5], 290, 291, 331

akay: ağabey, erkek kardeş **[1],** 336

akça: akçe, para [75], 69, 115, 130, 132, 144, 152, 236, 237, 339, 340, 342, 363, 368, 385, 389, 390, 509, 418, 453, 471, 501, 507, 542

akkuş: kuğu [3], 353

akırın: yavaş [4], 204, 410

apak: bembeyaz [2], 462, 483

apelsin: portakal [2], 118, 181

aprel: nisan ayı [5], 39, 419, 436, 437, 471

aralaş-: karışmak [2], 277

aralaştır-: karıştırmak [1], 193

aş yavlık: sofra bezi, peçete [2], 118, 285

aşık- : acele etmek [3], 166, 333, 506

avgust: ağustos ayı [4], 329, 353, 419, 436

avul: köy [29], 73, 118, 138, 139, 162, 163, 164, 166, 167, 190, 333, 461, 484, 506, 522

ay-: söylemek, demek [1], 474

aylan-: dönmek, çevrilmek [8] 162, 166, 196, 197, 200, 273, 285, 415

aylandır-: çevrilmek, döndürülmek [8] 195, 414, 435, 445

ayu: ayı [1], 461

azbar: avlu [11], 125, 207, 208, 259, 283, 284, 445, 457, 477, 484

B

bakıcı dürbünler: teleskop [2], 117, 278

bala / balacık: çocuk [77], 5, 10, 12, 13, 38, 76, 82, 88, 98, 104, 105, 106, 114, 157, 165, 166, 167, 172, 173, 174, 179, 191, 224, 243, 261, 266, 269, 275, 278, 279, 310, 311, 313, 322, 323, 324, 325, 326, 333, 350, 351, 360, 369, 374, 381, 387, 389, 391, 424, 429, 466, 467, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 495, 501, 504

balalık: çocukluk [1], 276

balkurt: arı [16], 9, 87, 88, 167, 344, 356, 372, 373

bamza: sünger taşı, ponza taşı [3], 118, 191, 287

banan: muz [16], 11, 65, 92, 102, 118, 397, 399, 400

baraban: davul [2], 117, 198

barometro: barometre [3], 118, 394

basmahane: matbaa [3], 118, 199, 315

bay: zengin [11], 162, 183, 264, 314, 330, 338, 367, 453

baylık: zenginlik [7], 154, 174, 183, 272, 276, 324, 367

bilgiç: bilgin, bilgili [11], 8, 86, 104, 237, 265, 269, 271, 274, 338

birja: borsa [2], 118, 252
bişmet: entari, köylü elbisesi [2], 118, 163
biy: örümcek [2], 118, 450
bol-: olmak [22], 59, 114, 115, 166, 292, 300, 367, 505, 506
bolamak: şişe [2], 117, 198
bolka: ekmek, franzol [3], 117, 152
botilka: şişe [3], 117, 197, 408
botka: şişe [2], 117, 198
britva: ustura [2], 117, 402
bronenos: zırhlı [1] 395
buv: buğu [3], 118, 405, 435
bulut: sünger [3], 112, 117, 411
burçak: nohut [3], 118, 430, 481
buzav: buzağı [2], 430, 461
buzla-: donmak [4], 161, 184, 328, 402

C

cayav: yaya, yayan [5], 117, 155–156, 337, 444
cayıl-: yayılmak [1], 402
cayra-: yayılmak [4], 297, 319, 327, 433
cıyul-: toplanmak [2], 173, 473
ciyün: toplantı [3], 474
coy-: kaybetmek [7], 111, 164, 172, 209, 210, 335, 455
coyul-: kaybolmak [2], 333, 335

Ç

çaga: çocuk [1], 266
çakram: Rus uzunluk ölçüsü birimi verst karşılığındadır. 1 verst 1,066 metre (1,06 km.). [1], 399
çakramlık: [2], 118, 398
çalaş / çalaşçık: kulübe [2], 264, 361
çalma: sarık [2], 118, 341
çap-: koşmak [4], 263, 402, 420, 514
çapçak: fıçı [7], 9, 89, 98, 347, 350
çapkın: hızlı [1], 185
çayrak: balon [2], 117, 167
çet: kenar [3], 162, 167, 181
çetvert: çeyrek [2], 419
çıdamlı: dayanıklı, sağlam [5], 113, 192, 288, 322, 453
çılçık: şımarık [1], 350
çımırdat-: çıtırdatmak [1], 402
çırak: mum [5], 117, 449, 479
çibin: sinek [2], 408
çilme: düğüm (?) [5], 492, 493
çubar: çilli, benekli, alacalı [1], 411
çokrak: kaynak, memba [3], 118, 169, 416
çuma: veba [2], 118, 434

D

dağarçıklat- toplamak [2], 95, 491, 492
dekabr: aralık ayı [2], 39, 436
dengizlen-: denkleştirmek [1], 410
desatine: ondalık [4], 419, 420
dimce: nemli [2], 118, 198
döge: pirinç [2], 118, 286
dutka: düdük [2], 117, 342

E

ehram: piramit [24], 7, 66, 82, 104, 112, 116, 281, 282, 283, 438
emen: meşe [5], 169, 397
esparja: kuşkonmaz bitkisi [3], 411
eşkaf: dolap [9], 191, 192, 459

F

feldşer: sağlık memuru [1], 474
fevral: şubat ayı [3], 404, 436, 500
fokus: illüzyon, sihir [2], 117, 484
Franzol: ekmek [2], 117, 152
funt: libre, paunt [8], 118, 242, 261, 339, 340

G

gimnazya: lise, kolej [9], 97, 117, 125, 155, 312, 454, 501
gözgü: ayna [7], 162, 163, 170, 201, 352, 410
grafin: sürahi [7], 196, 197, 198, 264
gribi: mantar [5], 115, 118, 190, 516
gubka: sünger [3], 112, 117, 413

H

hoşugma: hasır [2], 117, 420
hurdebin: mikroskop [5], 113, 117, 407, 408

İ

impirar: imparator [1], 310
injener: mühendis [2], 325
is: akıl [2], 158, 164
istanse: istasyon [8], 316, 317, 318, 521
istekan: bardak [1], 476
istol: masa, sıra, iskemle [24], 117, 156, 181, 182, 189, 190, 191, 196, 209, 210, 335, 427, 479, 482
işkola: okul [3], 304, 475
işle-: çalışmak [6], 170, 191, 275, 319, 322, 486
it: köpek 118, 463
iyul: temmuz [1], 436
iyun: haziran [1], 436
izbe: kulübe [2], 118, 173

J

jurnal: dergi [22], 13, 62, 64, 70, 85, 88, 103, 107, 132, 241, 261, 315, 326, 339, 455, 473, 378

K

kadak (I): mıh [3], 117, 193, 194
kadak (II): funt, libre [2], 118, 262
kalfak: kalpak, başlık [2], 95, 492
kaltıra-: titremek [7], 153, 160, 183, 188, 335, 427, 429
kanditer: pastane [1], 476
kanfet: şekerleme, tatlı [7], 115, 174, 281, 331, 507
kapçık: çuval [2], 117, 419
kapik: Rus madeni parası, para [18], 9, 87, 101, 137, 362, 72, 88, 118, 137, 148, 173, 174, 177, 211, 277, 337, 340, 361, 362, 363, 443, 449, 450
kapusta: lahana [3], 401, 432
kara: mürekkep [6], 10, 102, 117, 286, 396, 427
karandaş: kurşun kalem [2], 117, 417
karangu: karanlık [2], 367, 369
karangula-: kararmak [1], 160
karavul: bekçi [8], 160, 183, 324, 460, 480
karılğaç: kırlangıç [37], 118, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185
kart: yaşlı, ihtiyar [45], 9, 61, 64, 67, 68, 70, 71, 88, 102, 120, 128, 137, 152, 153, 154, 162–164, 201,

286, 332, 364, 461, 499, 502, 505, 507, 514
karta-: yaşlanmak [2], 325, 390
karta: kart [1], 453
kartina: manzara, tablo [3], 117, 280, 281
kartofel: patates [3], 117, 401, 432
karye: köy [76], 69, 78, 94, 128, 134, 138, 162, 280, 292, 297, 327, 444, 453, 470, 476, 494, 504, 513, 516, 518, 522, 523, 524, 525, 526, 533
katalak: top, çile [1], 491
katalakla-: dürmek, kıvırmak, katlamak [2], 95, 492
katna-: gidip gelme, ulaşma [1], 274
katnaşuv: ulaşım, gidiş geliş [1], 411
kaysı: hangi [8], 79, 238–239, 250, 339
kayt-: geri dönmek [22], 114, 153, 155, 161, 162, 167, 171, 182, 210–211, 237, 294, 303, 313, 329, 330, 340, 413, 449, 477, 488
kaytarıl-: geri döndürülmek [3], 462, 486
kelibe: kulübe [2], 118, 149
kerosin: gazyağı [1], 278
kesik: parça [24], 154, 157, 197, 210–211, 271, 282, 402, 414, 417, 418, 451, 462
keyik: yabani [6], 172, 285, 334, 418, 448
kıçkır-: bağırmak [21], 176, 179, 191, 209, 210, 247, 248, 249, 307, 316, 400, 426, 478, 487
kıçkırış: bağırtı [1], 267
kıska: kısa [5], 73, 138, 267
kıskaç: istakoz [6], 9, 89, 98, 353, 354
kıyış kungır: eğri büğrü [1], 398
kızcık: kız [19], 4, 13, 65, 97, 130, 162, 172, 182, 183, 187, 352, 353, 497
kibik: gibi [4], 115, 507
kimona: Japonların geleneksel giysisi [2], 118, 285
kirosin:
kit: balina [2], 118, 267
kiyav: damat, güveyi [2], 262
koçkar: koç [1], 262
koda: dünür [1], 351
komod: çekmeceli dolap [1], 482
konak: konuk, misafir [4], 117, 320, 370, 390
korkın-: korkmak [1], 193
koşul-: katılmak [19], 71, 110, 176, 234, 239, 249, 265, 266, 271, 276, 421, 457, 463, 464
koyma: çit, duvar [1], 402
köp: çok [6], 59, 115, 293, 507, 508
köpçek: tekerlek [3], 200, 447
köpçekli: tekerlekli [2], 117, 446
köter-: yerden kaldırmak, çıkarmak, yükselmek [6], 158, 427, 440, 445, 499, 501
köteril-: kaldırılmak, çıkarılmak, yükseltilmek [25], 156, 167, 168, 170, 171, 186, 187, 327, 412, 413, 431, 439, 452
krahmal: nişasta [4], 117, 420, 453
kravat: karyola, demir yatak [12], 117, 193, 194, 412
kumgan: sürahi [5], 117, 195, 403

kuvan-: sevinmek [14], 109, 162, 171, 187, 201, 208, 323, 464, 510
kuvandır-: sevindirmek [2], 338
kuvanç: sevinç [5], 171, 179, 186, 187
kuvançlı: sevinçli [1], 332
kuman: sürahi, testi [5], 117, 195
kumgan: sürahi, testi [5], 117, 194, 402
kumurska: karınca [2], 118, 459
kuranda: aile [2], 117, 463
küçet: horoz [3], 112, 118, 146

L
lak: vernik [6], 117, 190, 191, 357, 402, 457
lenta: şerit [3], 117, 197, 325

M
maçi: kedi [2], 118, 163
maçik: [2], 347
mâi: mavi [4], 118, 416
mak: mantar [2], 118, 403
makaron: makarna [1], 420
makta-: övmek [3], 191, 194, 355
maktan-: övünmek [7], 191, 192, 372,
maktanuv: övünç [1], 192
maktavlı: övgülü [1], 191
manlay: alın [4], 91, 163, 288, 365
manufaktora: kızıl mal [2], 117, 251
markof: havuç [2], 118, 432
maşina: makina, araba [25], 154, 238, 251, 315, 291, 321–322, 326, 396, 420, 437, 454, 458
maşinacı: makinist [3], 271
materya: kumaş, bez, dokuma [13], 117, 121, 198, 199, 271, 321, 398, 401, 402, 406, 407, 453
may: yağ [3] 118, 278, 432
may: mayıs ayı [5], 12, 92, 100, 436, 440
mazul: nasır [2], 118, 425
melevşe: menekşe [2], 417, 483
mıltık: tüfek [3], 81, 117, 252
mıyık: bıyık [2], 210, 462
milyard: milyar [11], 12, 92, 118, 274, 451, 452
müzhika: komedya oyunları [2], 117, 306

N
nalog: vergi [1], 398
namestnik: genel vali [1], 305
naslednik: vâris, veliaht [2], 311
noyabr: kasım ayı [2], 314, 437
numro: numara, sayı [76], 58, 114, 126, 128–129, 132, 133, 134, 138, 140, 263, 429, 445, 499, 500, 502, 503, 508, 509, 510, 511, 513, 514–516, 518, 520, 526

O
oblast: bölge, vilayet, eyalet [14], 23, 73, 94, 114, 134, 138, 469, 502, 503, 504, 508, 522, 523
odokolon: kolonya, parfüm [1], 482
oğala-: ovalamak [6], 403, 404, 463
oğrı: hırsız [3], 117, 247, 291
oktaber: ekim ayı [3], 437, 438
okul-: okunmak [3], 457, 502, 506
okuv: okuma 6, 61, 79–80, 91, 99, 101, 124, 237, 240, 241, 242, 305, 312, 18, 38, 79, 80, 122, 124, 174,

182, 226, 233, 236, 238, 240, 241, 280, 287, 288, 305, 309, 324, 326, 468, 474
omarta: sepet [2], 117, 167
optik [2], 118, 408
oturgaç: iskemle, sandalye, oturak [21], 117, 189, 190, 191, 288, 429, 430, 458, 480
ozğar-: uğurlamak [1], 203

Ö

ölen: ot, otçuk [7], 118, 167, 186, 462
örmegeç: örümcek [2], 118, 453
ös-: büyümek [32], 159, 177, 186, 242, 398, 401, 404, 405, 411, 413, 403, 425, 461, 516, 518
ötkermek: geçirmek [4], 115, 507
ötkün: ince, keskin [6], 5, 74, 99, 144, 145, 336
ötmek: ekmek [1], 206
özek: sap [4], 406, 407, 419
özen: nehir [9], 169, 207, 271, 276, 284

P

padnos: tabak [2], 117, 457
pahta: pamuk [2], 118, 284
paludeçka: boya tepsisi, palet [2], 117, 418
par: buhar [2], 118, 437
parahod: vapur [28], 117, 154, 155, 164, 176, 250, 275, 291, 323, 324, 399, 416, 441, 446
parala-: parçalamak 206, 207
paravoz: lokomotif [7], 117, 273, 316, 317
parluvar [1] 472
patlangıç: mürver, patlanguç [3], 416
peçenlik: samanlık [1], 314
peşkir: peçete, mendil [2], 118, 286
piç: soba, taş soba [3], 117, 194, 368
poçta: posta [28], 4, 7, 83, 98, 111, 216, 247, 273, 283, 284, 290, 312, 335, 397, 448, 456, 470
pod: bir ağırlık ölçüsü birimi [5], 316, 419, 420
polisa: polis [2], 468, 475
polk: tümen, birlik [4], 115, 468
potaş: deniz süngeri [5], 117, 409, 410
poyezd: tren [21], 156, 157, 158, 316, 317, 318, 417, 471
probka: şişe mantarı, tıpa [4], 117, 481
projina: cep saati yayları [2], 117, 235
protsent: faiz [3], 115, 118, 516
pirojni: pasta [5], 118, 286, 432, 476
puhu: baykuş [3], 112, 118, 161

R

ramka: levha çerçeveleri [2], 117, 457
rezina: lastik, kauçuk [4], 117, 448, 481, 485
ruble: Rus para birimi [50], 6, 64, 69, 72, 77, 107, 115, 118, 128, 129, 130, 137, 156, 203, 206, 235, 236, 237, 241, 242, 243, 253, 276, 291, 323, 324, 325, 339, 343, 458, 469, 471, 473, 474, 475, 507

S

sabancı: çiftçi [3], 150, 250, 419
sabancılık: çiftçilik [5], 9, 87, 103, 365
saçayak: soba [3], 112, 117, 152
saçık: açık, ortak [1], 434
saç tengeleri: saça takılan gümüş para [2], 118, 163
sağın-: özlemek [2], 163, 170, 187, 464
salam: saman [2], 118, 481
salkın: serin, soğuk [15], 169–170, 181, 182, 183, 196, 263, 318, 373, 407, 413, 421, 430, 434
salkınca: serince, soğukça [4], 173, 188, 413, 429
salkınlık: soğukluk, üşüme [1], 422
salom: saman [3], 118, 398, 420
sapojnik: [2], 117, 246
sası-: kokuşmak, çürümek [2], 430, 451
sasık: kötü kokmuş, çürümüş [4], 434, 450
savut: kap [16], 312, 410, 412, 451, 457, 459, 483
sayca: sığca [2], 413, 422
sayla- 6, 9, 81, 89, 90, 98, 139, 158, 233, 248, 309, 330, 422, 469
saylav: seçim [9], 248, 298, 350, 469
selitre [2], 118, 485
sentyabır: eylül ayı [3], 72, 140, 436
sera: kükürt [2], 118, 483
sernik: kibrit [7], 117, 183, 448, 482
sınaplık: elmalık, elma bahçesi [1], 363
sıyla-: ağırlamak, ikramda bulunmak [4], 203, 264, 281, 476
sızıl-: çizilmek [1], 404
slesar: çilingir [2], 117, 446
sora-: sormak [10], 157, 169, 172, 174, 180, 202, 209, 317, 332, 339
soral-: sorulmak [5], 69, 131, 289, 328
suğış: savaş [2], 117, 459
suhte: medrese talebesi [14], 10, 89, 107, 117, 380
suklan-: imrenmek [2], 331, 500
suklanç: imrenilecek, kıskanılacak şey [3], 71, 121, 136
sukna: çuha [2], 117, 523
sumka: çanta [2], 118, 286
suvat: [1], 224
suy-: (post vb.) yüzmek, kesmek [1], 264
sülgi: havlu [2], 117, 425
sülüs: üçte bir [3], 220, 443, 454
süyek: kemik [11], 117, 118, 260, 262, 267, 415, 462

Ş

şalaş: çalı [1], 165
şerpi: kibrit [5], 117, 183, 448, 482
şukolat: çikolata [2], 339
şulk: ibrişim [2], 117, 484

T

tağarcık: dağarcık [1], 494
tağarcıkla-: yuvarlamak, toplamak [1], 494
tağun: veba [2], 118, 434
tamır: kök [6], 171, 410, 483
taptan-: ezilmek [1], 419
taş kayrak: bileği taşı [1], 447

taşla-: atmak, fırlatmak [4], 181, 182
tata: abla [5], 285, 286, 287
tavuş: ses [17], 118, 160, 173, 188, 192, 197, 244, 269, 280, 372, 399, 412, 413, 426, 450
tavuşsuz: sessiz [1], 269
tayak: sopa [3], 166, 402, 492
taz oğlan: kel oğlan [4], 494, 498
tegermeç: tekerlek [4], 117, 314, 457
tekizlen-: düzlenmek [1], 399
teng tüslü: rengarenk [1], 410
tereze: pencere [4], 117, 192, 341, 428
termometro: termometre [2], 118, 395
teşik: delik [7], 118, 190, 196, 446, 517
tınçık: rüzgarsız, esintisiz [2], 429
tınçık-: sessizleşmiş, sakinleşmiş [1], 167
tınçlık: dinçlik [1], 392
tıymak: durdurmak [1], 314
tiftera: veba [1], 434
tifterit: difteri [1], 434
toban: saman [7], 118, 398, 419, 420, 458
tokta-: durmak [2], 156, 179
toktadıl-: durdurulmak [2], 70, 132
toktaş-: durmak [1], 375
toktavsız: duraksız [1], 291
torgay / torgaycık: serçe, kır serçesi [32], 5, 76, 106, 118, 149, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 521
toy: düğün, eğlence [4], 181, 261, 267, 474
toyak: arka ayak [1], 428
trayka: kumaş parçası [2], 117, 398
truba: demir boru [2], 117, 252
tulpan: lale [2], 118, 411
tuş: kara mürekkep [2], 117, 286
tutaş: el tutuşma [1], 268
tuzanlı: tozlu [1], 485
tüs: renk [25], 170, 176, 198, 321, 358, 367, 397, 404, 406, 407, 408, 410, 411, 414, 416, 417, 418, 427, 434, 461
tüzenmek: [1], 260

U

uçansu: çağlayan [2], 118, 314
uçkıç: uçan, uçak [11], 290, 327, 328, 395, 396, 454
urba: giyim [4], 118, 167, 191, 280
urluk: tohum, çekirdek, tane [29], 6, 62, 77, 99, 100, 107, 173, 206, 207, 208, 403, 404, 406, 411, 461
ur-: vurmak, dövmek [8], 40, 159, 246, 266, 270, 314, 321, 356
uruşma: vuruşma, savaş [1], 461
uyezd: ilçe [19], 69, 73, 94, 128, 129, 130, 134, 138, 277, 494, 497, 501, 503, 511, 516, 520, 524

Ü

üfürtgeç [4], 481
üleştir-: paylaştırmak [2], 264
üskül: keten bitkisi [20], 11, 65, 103, 134, 223, 406, 407
üstriçe: midye [2], 118, 432
üzdür- [2], 350, 351

V

varenya: tatlı [2], 117, 411

velosiped: bisiklet [25], 12, 92, 101, 224, 290, 446, 447, 448
verst: Rus uzunluk ölçüsü birimidir. 1 verst 1,066 metre (1,06 km.). [24], 118, 251, 252, 263, 270, 271, 273, 277, 289, 290, 399, 417, 440
vıstavke: sergi [2], 118, 470

Y

yağlı kağıt: muşamma [2], 117, 410
yahşi: iyi, güzel [30], 161, 202, 203, 209, 211, 221, 264, 266, 293, 332, 342, 381, 394, 412, 419, 420, 422, 429, 434, 449, 474, 481, 522, 523
yalda-: suda yüzmek, çırpınmak [3], 334, 429, 439
yalpak: düz [1], 414
yaltıra-: parlamak, ışıldamak [12], 167, 168, 191, 192, 195, 196, 325, 412, 452
yaltıravuk: parıltılı, ışıltılı [6], 170, 193, 196, 205, 264, 267
yanvar: ocak ayı [7], 39, 233, 347, 436, 437, 508
yapalak: baykuş [5], 112, 118, 161
yapma: suni, yapay 5], 12, 371, 453
yaraşıklı: uygun [6], 162, 183, 268, 372, 438
yasal-: yapılmak [8], 178, 191, 262, 397, 409, 446, 452, 471
yaşın: şimşek [2], 412
yavlık: mendil [1], 426
yazuv: yazı [18], 18, 124, 174, 182, 240, 280, 287, 305, 324, 472
yek-: yanında koşmak, koşulmak [2], 280, 419
yengil: hafif [17], 170, 312, 321, 322, 402, 412, 417, 421, 422, 424, 448, 459, 500, 511
yengilleş-: hafifleşmek [1], 465
yer tükereği: yerküre [1], 273
yır: şarkı 187, 244
yırla-: şarkı söylemek 186, 187, 190, 200, 280, 320
yon- [1], 285
yukla-: uyumak [13], 95, 158, 267, 346, 348, 404, 498, 500, 501, 508
yumurka [3], 95, 508
yüzbez: havlu [2], 117, 425

Z

zagaranitsa [1], 324
zakun: kanun [2], 117, 465
zamuk: kilit [3], 112, 117, 152
zamksız: tutkalsız [2], 459
zenger: mavi [2], 118, 416
zolot: altın [1], 452
zolotnik [3], 118, 483
zontik: şemsiye [6], 113, 117, 261, 262, 287, 516

KAYNAKÇA

Ahunov, Azat (2005). "İsmail Bey Gasprinski: Rusya İmparatorluğu'nda Bir 'İnorodets'in Kaderi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 7-18.

Akpınar, Yavuz (2010_a). "Rusya Türklerinin Ortak Edebiyatından Söz Edilebilir mi?", *Yeni Türk Edebiyatı (Dergisi)*, 1 Mart 2010, Sayı: 1, s. 11-33.

Akpınar, Yavuz (2010_b). "İsmail Gaspıralı'nın 'Akgül Destesi' Adlı Biyografik Eseri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 29, s. 7-34.

Âlem-i Sıbyân, 1911, Sayılar: 2, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53.

Âlem-i Sıbyân, 1912, Sayılar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 38, 39, 40. http://kerimofftahir.blogspot.com/2017/01/alem-i-subyan-terciman-gazetasnn.html [erişim tarihi: 22.10.2019]

Babashova, Zhala (2014). 19. Yüzyılın Sonu 20. Yüzyılın Başlarında Azerbaycan ve Türk Edebiyatı; Hüseyin Cavid, Türk Edebiyatı İle Etkileşimleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Bayram, Yavuz (2005). "Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)", *Hece*, Sayı: 104-105, s. 484-500.

Ekinci, Yusuf (2017). *Gaspıralı İsmail,* Ankara: Ocak Yayınları.

Emirhanov, Ramil (2005). "İsmail Gaspıralı ve Tatar Toplumunda Yenileşme Hareketi (19. yy sonu- 20. yy başı)", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2 , Sayı: 3, Eylül 2005, s. 71-83.

Emiroğlu, Öztürk (1992). Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (yüksek lisans tezi).

Ercan, Aliye Nur – Akpınar, Şerife (2014). "Eski Harfli Bir Çocuk Gazetesi: Sadakat/Etfal", *TÜBAR*, XXXVI, s. 109-130.

Erdem, Melek (2014). "İsmail Bey Gaspıralı'nın Fikri Eserlerindeki Metaforlar Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi (İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı)*, Cilt: 11, Sayı: 4, s. 91-106.

Gaspıralı, İsmail (2005). *Seçilmiş Eserleri 1: Roman ve Hikâyeleri*, (Hazırlayan: Yavuz Akpınar), İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Gaspıralı, İsmail (2004). *Seçilmiş Eserleri 2: Fikrî Eserleri*, (Hazırlayan: Yavuz Akpınar), İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Gaspıralı, İsmail (2008). *Seçilmiş Eserleri 3: Dil-Edebiyat-Seyahat Yazıları*, (Hazırlayan: Yavuz Akpınar), İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Gaspıralı, İsmail (2017). *Seçilmiş Eserleri 4: Eğitim Yazıları*, (Hazırlayan: Yavuz Akpınar), İstanbul: Ötüken Yayınevi.
Gökgöz, Saime Selenga (2005). "19. Yüzyılda Türk ve Müslüman Dünyanın 'Ahval'i Üzerine: İsmail Bey Gaspıralı'nın Siyasî Yazılarında Çağ Yorumu", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 19-33.
Gökgöz, Saime Selenga (2014). "19. Yüzyılda Türk ve Müslüman Dünyanın 'Ahval'i Üzerine: İsmail Bey Gaspıralı'nın Siyasî Yazılarında Çağ Yorumu", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi (İsmail Bey Gaspıralı Özel Sayısı)*, Cilt: 11, Sayı: 4, s. 382-444.
Gömeç, Saadettin (2009). "Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Faaliyetleri", *Avrasya Etüdleri*, 35 (1), s. 61-72.
Hablemitoğlu, Necip (2006). *Gaspıralı İsmail*, İstanbul: Birharf Yayınları.
İnalcık, Halil (2002). "Kırım: Kırım Hanlığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, s. 450-458.
Jeong, E. K (2018). A study on the formation of early turkish nationalism. *Acta via serica*, *3*(1), 58.
Lazzerini, Edward James (2004). "İsmail Bey Gasprinskiy'nin Tercüman/ Perevodçik'i: Modernizm'in Bir Sözcüsü", *İsmail Bey Gaspıralı İçin*, (Hazırlayan: Hakan Kırımlı), Ankara, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 2004), s. 199-214.
Kahraman, Alim (2003). "Matbuat (Türk Edebiyatı)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, s. 121-125.
Kalsın, Berrin (2015). "İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi'', *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ocak/Şubat/ Mart- Kış dönemi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, s. 95-115.
Kanlıdere, Ahmet (2004). "Sovyet ve Türk Tarih Yazıcılığında Rusya Müslümanlarının Düşünce Tarihi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 149-181.
Kanlıdere, Ahmet (2010). "The Trends of Thought Among the Tatars and Bashkirs: Religious Reformism and Secular Jadidism vs. Qadimism (1883-1910)", *OAKA*, Cilt: 5, Sayı: 9, s. 48-63.
Karaer, İbrahim (2011). "Başlangıçtan Günümüze Türk Yurdu Dergisi Sahibi, Mes'ul Müdürleri, Genel Yayın Müdürleri ve Dergi Yönetiminde Görev Alanlar (1911-2010)", Türk Yurdu Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 281, s. 45-58.
Kendzhaliieva, Sierane (2020). İsmail Gaspıralı'nın Eserlerinin Kavramlar Tasnifi ve Söz Varlığı, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (doktora tezi).

Kırımer, Cafer Seydahmet (1996). *Gaspıralı İsmail Bey*, (Yay. Haz. Ramazan Bakkal), İstanbul: Avrasya Bir Vakfı Yay.
Kırımlı, Hakan (1996). "Gaspıralı, İsmail Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 13, s. 392-395.
Kırımlı, Hakan (2002). "Kırım: Rus İdaresi Dönemi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, s. 458-465.
Kırımlı, Hakan (2004) (Hazırlayan). *İsmail Bey Gaspıralı İçin*, Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
Kireççi, M. Akif; Tezcan, Selim (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi*, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.
Kocaoğlu, Timur (2004). "Tercüman Gazetesinin Dili ve Coğrafyası: 1883-1917", *İsmail Bey Gaspıralı İçin*, (Hazırlayan: Hakan Kırımlı), Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, s. 215-225.
Kocaoğlu, Timur (2007). "Gaspıralı İsmail Bey'den Mustafa Çokayoğlu'na Ortak Türk Yazı Dili Çabaları" *TDK IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 2000. Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 1075-1082.
Kocaoğlu, Timur (2011). "İsmail Bey Gaspıralı'nın "Tercüman" Mirası", *Türk Yurdu*, Sayı: 287.
Küçük, Sena (2010). "İlk Türkçe Çocuk Dergileri ve Çocuklara Mahsus Gazete", *Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters*, Sayı/Number: 24, s. 221-257.
Maşkaraoğlu, Seher (2018). Kırım - Tatar Söz Varlığı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (doktora tezi).
Меметова, Лиля Айдеровна (2018). "Alem-i subyian -the first Crimean Tatar periodical edition for children.", *Вопросы крымскотатарской филологии, истории и культуры* 6.
Muzafarov, Refik; Muzafarov, Nüzhet (2018). *Kırım Tatar Türkçesi – Türkiye Türkçesi – Rusça Sözlük*, (çev. Neriman Seyityahya), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Özdil, Muhammed (2009). İsmail Gaspıralı'nın Din ve Toplum Anlayışı, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı (yüksek lisans tezi).
Özkaya, Yılmaz (2009). "Tercüman Gazetesindeki Dil ve Edebiyat Yazılarının İzahlı Bibliyografyası 1883-1917", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ocak-Ağustos 2009, Sayı: 16-17, s. 109-215.
Pınarer, Ataalp Kadir (2014). İsmail Gaspıralı ve Kırım Tatar Millî Hareketi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (Doktora tezi).
Saray, Mehmet (1991). "Gaspıralı'nın Türk Dünyasında Verdiği Dil ve

Kültür Birliği Mücadelesi", *Türk Kültürü Dergisi*, Mayıs-Haziran s. 308-315.
Saray, Mehmet (2017). *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyası'nda Dil ve Kültür Birliği*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
Sarı, İbrahim (2017). *Türk Dünyası Ve İsmail Gaspıralı: Türk Dünyasının Manevi Şahsiyeti...*(Vol. 48). Noktaekitap.
Soyuçok, Mehmet (2019). "Usûl-i Cedit'te Okuma Yazma Öğretimi", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD),* Cilt: 3, Sayı: 1, s. 15-22.
Spuler, B., "Ḳi̊rı̊m", in: *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Consulted online on 20 September 2020 <http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912islamSIM4388> First published online: 2012, First print edition: ISBN: 9789004161214, 1960-2007
Stebler-Çavuş, Miriam Zeliha (2007). Ali Ulvi Elöve'nin Şiirlerinin Eğitsel Açıdan İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
Tahirli, Abid (2014). *İsmail Gaspıralı Dünyası İsmail Gaspıralı Dehası*, (çev. Cumhur Turan), İstanbul: İleri Yayınları.
Tekne, Kamelya (2018_a). "Osman Nuri Akçokraklı ve Çalışmalarına Dair Bazı Malumatlar", *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik* (Ed. H. A. Başal, Y. Ulutürk, M.N.K. Öner), Ankara: Berikan Yayınevi.
Tekne, Kamelya (2018_b). "Âlem-i Sıbyân", *UBAK 3. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Bildiri Kitabı (9-12 Eylül 2018 Kozaklı-Nevşehir)*, (haz. Osman Köse, İbrahim Serbestoğlu), Ankara, s. 161-182.
Togan, Zeki Velidi (1965). "Gaspıralı (Gasprinski) İsmail", *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, V.II, l965, Leiden, E. J. Brill, p. 979-981. [çevirisi: Akpınar, Yavuz (1995). "Gaspıralı (Gasprinski) İsmail", Kardaş Edebiyatlar, Sayı: 26, s. 4-7.
Toker, Mustafa (2004). "İsmail Gaspıralı ve 'Dilde Birlik' Fikri Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, s. 31-45.
Turan, Ömer; Evered, Kyle T (2005). "Jadidism in South-eastern Europe: The Influence of Ismail Bey Gaspirali among Bulgarian Turks", *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No. 4, s. 481-502.
Turhan, Kaan (2013). *Dilde, Fikirde ve İşte Birlik: Akçura – Galiyev – Gaspıralı – Gökalp*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
Türkyılmaz, Selçuk (2013). İsmail Gaspıralı'nın Eğitim Anlayışı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı (Doktora tezi).
Türkyılmaz, Selçuk (2018). *İsmail Gaspıralı ve Rusya Türklerinde Millî Uyanış: usûl-i Cedid Eğitim*, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Uzun, Turgay (2018). "İlk Türk Aydınlanma Hareketi: Ceditcilik ve İsmail Gaspıralı", http://www.ismailgaspirali.org/yazilar/tuzun.htm [erişim tarihi: 17.09.2019]
Ünal, Uğur; Birbudak, Togay Seçkin (2011). "Tedrisât(-ı İbtidaiyye) Mecmuası", *Türk Yurdu*, Sayı: 285, s. 105-109.
Yalvar, Cihan (2017). "Türk Dünyasının Sönmeyen Ateşi: İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914)" *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 87-116.
Yaman, Ertuğrul (2018). *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Ankara: Akçağ Yayınları.
Yıldırım, İrfan Murat (2013). "Azerbaycan'da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı", *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 2/2, s. 147-160.